[illegible]

23 ... 23 de ...

... 1499 ...

... 62 ...

177 - 293 de ...

217. 236. de ...

... 293 - de ...

327 ...

FRANCISCI PETRARCHÆ

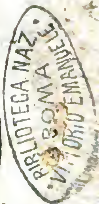
DE REMEDIIS vtriusque Fortunæ,

LIBRI DVO.

Editio Quinta, prioribus longè castigatior.

Cum Indicibus locupletissimis.

Coloniæ Allobrogum,

Ex Typographia IACOBI STŒR,

M. D. C. XXVIII.

A. 8 Piro

DE ORIGINE VITA, CONVERSATIONE, ET STVDIORVM suorum successu, ipsiúsmet Auctoris Epistola.

Fran. Petrarcha posteritati S.

VERIT tibi forsan, de me aliquid auditum, quanquam & hoc dubium sit, an exiguum, & obscurum longè nomen, seu locorum seu temporum, peruenturum sit. Et illud forsitan optabis nosse, quid hominis fuerim, aut quis operum exitus meorum, eorum maximè, quorum ad te fama peruenerit, vel quorum tenue nomen audieris? Et de primo quidem variæ erunt hominum voces, ita enim ferme quisque loquitur, vt impellit non veritas, sed voluptas; nec laudis, nec infamiæ modus est. Vestro de grege vnus: fui autem mortalis homuncio, nec magnæ admodum, nec vilis originis, famili

(vt de se ait Augustus Cæsar) antiqua. Natura quidem, non iniquo neque inuerecũdo animo, nisi ea consuetudo cõtagiosa nocuisset, Adolescentia me fefellit, Iuuenta corripuit, Senecta autẽ correxit, experimentóque perdocuit, verũ illud, quod diu ante perlegeram: quoniam adolescentia, & voluptas vana sunt: immò ætatum, temporumq; omniũ cõditor, qui miseros mortales de nihilo tumidos, aberrare sinit interdũ, vt peccatorũ suorũ, vel serò memores sese cognoscãt. Corpus iuueni, non magnarum viriũ, sed multæ dexteritatis obtigerat: forma nõ glorior excellẽti, sed quæ placere, viridioribus annis, posset: colore viuido, inter candidum, & subnigrũ: viuacibus oculis, & visu per longum tempus, acerrimo, qui, præter spem supra sexagesimũ ætatis annũ me destituit, vt, indignanti mihi ad ocularium confugiendum esset auxiliũ. Tota ætate sanissimũ corpus. senectus inuasit, & solita morborum acie circumuenit. Honestis parẽtibus, Florentinis origine, fortuna mediocri & (vt verũ fatear) ad inopiam vergẽte, sed patria pulsis. Aretij in exilio natus sum, anno huius ætatis vltimæ, quæ à CHRISTO incipit, M.CCC.IIII. die Lunæ, ad auroram, Cal. Augusti. Diuitiarũ cõtemptor eximius, non quòd diuitias non optarẽ, sed labores, curásque oderam, opum comites insepa-

inseparabiles, non vt ista cura esset, lautarum facultas epularum: ego autem tenui victu, & cibis vulgaribus vitam egi lætius, quàm cum exquisitissimis dapib⁹ omnes Apitij successores. Conuiuia quæ dicũtur (cùm sint cõmessationes, modestię & bonis morib⁹ inimicę) semper mihi displicuerũt: laboriosum, & inutile ratus sum, ad hunc finem vocare alios, nec minus ab aliis vocari. Cõuiuere autẽ cũ amicis adeo iucundum, vt eorum superuẽtu nil gratius habuerim, nec vnquam volẽs, sine socio cibũ sumpserim. Nihil mihi magis, quã pompa, displicet, non solùm quia mala, & humilitati contraria, sed quia difficilis, & quieti aduersa est. Amore acerrimo, sed vnico, & honesto, in adolescẽtia laboraui, & diutius laborassem, nisi iã tepescentẽ ignẽ, mors acerba, sed vtilis, extinxisset. Libidinum me prorsus expertem dicere posse optarẽ quidẽ, sed, si dicã, mentiar: hoc securè dixerim, me, quanquam feruore ætatis & cõplexionis, ad id raptum, vtilitatẽ illam tamen semper animo execratum. Mox verò ad quadragesimũ annum appropinquãs, dum adhuc & caloris satis esset, & virium, non solum factum illud obscœnum, sed eius memoriã omnem sic abieci, quasi nunquam fœminam aspexissem. Quod inter primas felicitates meas memoro, Deo gratias agens, qui me adhuc integrũ

& vigentem, tam vili, & mihi semper odioso seruitio liberauit. Sed ad alia procedo. Sensi superbiam, in aliis, non in me, & cum paruus fuerim sẽper, minor iudicio meo fui. Ita mihi persæpe, nocuit aliis nunquã. Amicitiarũ appetentissimus honestarum, & fidelissimus cultor fui, intrepidè glorior, quia scio me verũ loqui, indignãtissimi animi, sed offensarũ obliuiosissimi, beneficiorũ permemoris. Principum, ac Regum familiaritatibus, & Nobilium amicitiis, vsq; ad inuidiam, fortunatus fui. Sed hoc est suppliciũ senescẽtiũ, vt suorũ sæpissimè mortes fleãt. Maximi Regũ, & meæ ætatis, amarunt, & coluerunt me, cur autem, nescio, ipsi viderint. & ita cum quibusdã fui, vt ipsi quodammodo mecum essent, & eminentiæ eorum nullum tædiũ, cõmoda multa perceperim. Multos tamen eorũ, quos valdè amabã, effugi, tantus fuit mihi insitus amor libertatis, vt cuius, vel nomen ipsum, libertati, vel illi esse cõtrarium videretur, omni studio declinarem. Ingenio fui ęquo potiùs, quã acuto, ad omne bonum, & salubre studium apto: sed ad moralẽ præcipuè philosophiã, & ad poeticam prono. Quã ipsam, processu tẽporis, neglexi, sacris literis delectat⁹, in quibus sensi dulcedinem abditã, quã aliquando contẽpserã, poeticis literis, non nisi ad ornatũ reseruatis. Incubui vnicè, inter multa, ad notitiam

notitiam vetustatis, quoniã mihi semper ætas ista displicuit: vt, nisi me amor charorũ in diuersum traheret, qualibet ętate nat⁹ esse semper optauerim, & hãc obliuisci nisus, animo me aliis semper inserere. Historicis itaq; delectatus sum, non minus tamẽ offensus eorũ discordia: secut⁹ in dubio, quo me vel veri similitudo rerum, vel scribentium traxit authoritas. Eloquio, vt quidam dixerunt, claro, ac potẽti: vt mihi visum est, fragili, & obscuro: neq; verò in communi sermone cũ amicis, aut familiaribus, eloquentiæ vnquã cura me attigit: mirórque eam curam Augustum Cęsarẽ accepisse. Vbi autẽ res ipsa, vel locus, vel auditor aliter poscere visus est, paulò annisus sum, idq. quàm efficaciter, nescio, eorũ sit iudicium corã quib. dixi. Ego, modò benè vixissem, qualiter dixissem, parui facerem: vẽtosa gloria est, de solo verborum splẽdore, famam quærere. Tempus mecũ sic, vel fortuna, vel voluntas mea, nunc vsque partita est. Primum illum vitæ annum, neque integrum Aretij egi, vbi in lucẽ natura me protulerat: sex sequentes, Ancisæ, paterno in rure, supra Florentiã quatuordecim passuũ millibus, reuocata ab exilio Genitrice: octauũ Pisis: nonũ, ac deinceps, in Gallia Transalpina, ad læuam Rhodani ripam (Auinio vrbi nomẽ) vbi Romanus Põtifex, turpi in exilio, CHRISTI

tenet Ecclesiam,& tenuit diu:licèt, ante Te, paucos annos Vrbanus V. eam reduxisse videretur in suã sedẽ:sed res, vt patet, in nihilum rediit,ipso,quod grauiùs fero,tũc etiam superstite,&quasi boni operis pœnitẽte.Qui si modicum plus vixisset,haud dubie sẽsisset, quid mihi,de eius abitu videretur.Iam calamus erat in manib⁹,sed ipse cõfestim glorio sum principiũ ipsum, cum vita destituit infœlix. Quam fœliciter ante Petri arã mori, & in domo propria potuisset.Siue enim successores eius,in sua sede mãsissent,& ipse boni operis auctor erat:siue abiissẽt,&tãtò ipsi⁹ clarior virtus,quantò illorum culpa conspectior. Sed hæc lõgior,atq; incidẽs est querela.Ibi igitur,vẽtosissimi amnis ad ripã, pueritiam sub parentibus: ac deinde sub vanitatibus meis,adolescẽtiam totam egi: nõ tamẽ sine magnis digressionibus. Namq; hoc tẽpore Carpentoras ciuitas parua, & illi ad orientẽ proxima,quadriennio integro me habuit, inque his duabus aliquãtulum Grammaticæ,Dialecticæ,ac Rhetoricæ,quantũ ætas potuit,didici,quantum scilicet in scholis disci solet:ꝙ,quãtulum sit,clarissime lector, intelligis.Inde ad Montem Pessulanum legũ ad studium profectus, quadriẽnium ibi alterum:inde Bononiã, & ibi triennium expendi,& totum Iuris ciuilis Corpus audiui futurus

rus

rus magni prouecti adolescẽs, vt multi opinabantur, si cœpto insisterẽ. Ego verò studiũ illud omne destitui, mox vt me Parentũ cura destituit, non quia Legũ mihi nõ placeret auctoritas, quę, absq. dubio, magna est, & Romanæ antiquitatis plena, qua delector: sed quia earũ vsus nequitia hominũ deprauatur: itaq; piguit perdiscere, quo inhoneste vti nollẽ, & honeste vix possẽ, &, si vellem, puritas inscitiæ tribuẽda esset. Itaq; secundũ & vigesimũ annum agẽs, domum redij: domum voco, Auinionẽse illud exilium, vbi ab infantię meæ fine fueram. Habet enim cõsuetudo proximã vim naturæ. Ibi ergo iã nosci ego, & familiaritas mea à magnis viris expeti cœperat. Cur autem, nescire nunc me fateor, & mirari: tũc equidem nõ mirabar vt qui mihi more ætatis, omni honore dignissimus viderer. Ante alios expetitus fui à Columnensiũm clara, & generosa familia: quæ tũc Romanam curiam frequentabat, dicam melius, illustrabat: à quibus accitus, & mihi, nescio, an & nunc, at tũc certè indebitò in honore habitus, ab illustri, & incõparabili viro Iacobo de Colũna, Lõberiẽsi tunc Episcopo, cui nescio an parẽ viderim, seu visurus sim, in Vasconiam ductus, sub collibus Pyreneis, æstatẽ prope cœlestẽ, multa & domini, & comitum iucunditatẽ, transegi, vt semper tempus illud, memorãdo,

suspirem. Inde rediens, sub fratre eius Ioãne de Colũna Cardinale, multos per annos, nõ quasi sub domino, sed sub patre, immò ne id quidem, sed cũ fratre amãtissimo, immò mecum, & propria mea in domo fui. Quo tẽpore iuuenilis me impulit appetitus, vt & Gallias, & Germaniam peragrarem: & licet aliæ causæ fingerẽtur, vt profectionẽ meam, meis maioribus approbarem, vera tamen causa erat, multa videndi ardor, ac studium. In qua peregrinatione Parisios primum vidi, & delectatus sum inquirere, quid verum, quidve fabulosum de illa vrbe narraretur: inde reuersus, Romam adij, cuius videndæ desiderio ab infantia ardebam, & huius familię magnanimum genitorem, Stephanum de Columna, virum cuilibet antiquorum parem, ita colui, atque ita sibi acceptus fui, vt inter me, & quemlibet filiorũ, nil diceres interesse. Qui viri excellentis amor, & affectus vsq; ad vitæ eius extremum, vno erga me semper tenore, permansit, & in me nunc etiam viuit, neque vnquam desinet, nisi ego ante desidero. Inde etiam reuersus, cum omniũ, sed in patris illius tædiosissimæ vrbis fastidium, atq; odiũ, naturaliter animo meo insitũ, ferre non possim: diuerticulum aliquod, quasi portũ, quærens, reperi vallem perexiguam, sed solitariã, atque amœnam, quæ Clausa dicitur, quindecim

cim pâssuum millibus ab Auinione distantẽ: vbi fontium rex omnium Sorga oritur. Captus loci dulcedine, libellos meos, & meipsũ illuc transtuli. Longa erit historia, si pergam exequi, q d ibi, multos ac multos egerim per annos; Hæc est summa, quod quicquid ferè opusculorũ mihi excidit, ibi vel actũ, vel cœptum, vel cõceptum est: quæ tam multa fuerunt, vt, vsq; ad hanc ætatem, me exerceant, ac fatigent. Fuit enim mihi vt corpus, sic ingenium magis pollẽs dexteritate, quàm viribus. Itaque multa mihi facilia cogitatu, quæ executione difficilia prætermisi. Hic mihi ipsa locorũ facies suggessit, vt Bucolicũ Carmẽ, syluestre op⁹, aggrederer, & Vitæ solitariæ libros duos, ad Philippũ sẽper magnũ virum, sed paruum tunc Episcopum Cauallicẽsem, nunc magnum Sabinensem episcopum Cardinalem, qui mihi iam sol⁹ omnium veterum superstes: nõ me episcopaliter, vt Ambrosius Augustinũ, sed fraternè dilexit, ac diligit. Illis in montibus vagãti, sexta quadam feria, maioris hebdomadæ, cogitatio incidit, & valida, vt de Scipione Africano illo primo, cuius nomen, mirũ vnde, à prima mihi ætate charum fuit, poeticum aliquid Heroico carmine scriberem. Quod tũc magno cœptũ impetu, variis mox distractus curis, intermisit sed subiecti de nomine, Africæ nomen libro

dedi:operi nescio,qua vel sua,vel mea fortuna,dilecto multis,antequam cognito. Illis in locis morã trahēti (dictu mirabile) vno die, & ab vrbe Roma Senat⁹, & de Parisiis Cancellarij Studij ad me literę peruenerũt,certatim me ille Romã,ille Parisius,ad percipiendam lauream poëticã euocantes:quibus ego iuueniliter gloriabundus, & me dignum iudicãs,quo me dignum tanti viri iudicarent: nec meritum meum, sed aliorum librans testimonia:parumper tamen hæsitaui, cui potius aurem darem. Super qua,consiliũ Ioannis de Columna, Cardinalis supranominati, per literas expetij. Erat enim adeò vicin⁹,vt cũ sibi sero scripsissem, die altero,ante horã tertiam,responsum eius acciperem: cuius cõsilium secutus,Romanæ vrbis auctoritatem, omnibus præferendam statui:& de approbatione cõsilij eius,mea duplex ad illum extat epistola. Iui ergo,&quamuis ego,more iuuenum,rerum mearum benignissim⁹ iudex essem,erubui tamen, de meipso testimoniũ sequi,vel eorum à quibus euocabar,quod proculdubio non fecissent,nisi me dignũ oblato honore iudicassent. Vnde Neapolim primũ petere institui, & veni ad illum summum,& regem,& philosophum Robertũ,non regno, quam literis clariorem: quem vnicũ regem, & scientiæ amicum, & virtutis,nostra ætas habuit,

habuit, vt ipse de me,quod sibi visum esset, censeret,á quo qualiter visus,&cui quam acceptus fuerim,& ipse nunc miror,&tu,si noueris,lector,puto mirabere. Audita autē aduentus mei causa,mirum in modum exhilaratus est, & iuuenilem cogitans fiduciam, & forsitan cogitans honorem,quem peterē,sua gloria nō vacare, quòd ego eum solum iudicem idoneum,è cunctis mortalibus,elegissē. Quid multa? Post innumeras verborum collationes,variis de rebus,ostensámque sibi Aphricam illam meam,qua vsq; adeò delectatus est,vt eā sibi inscribi, magno pro munere posceret. Quod negare nec potui,certè nec volui.Super eo tādem,pro quo venerā,certū mihi deputauit diem, & á meridie ad vesperam me tenuit: & quoniam,crescente materia,breue tempus apparuit,duobus proximis diebus idem fecit, sic triduò excussa ignorātia mea,die tertio, me dignū laurea iudicauit.Eam mihi Neapoli offerebat, & vt assentirer,precibus,etiam multis, vrgebat. Vicit amor Romæ, venerandā tanti Regis instantiam.Itaque inflexibile propositum meū cernens, literas mihi,& nuncios ad Senatū Romanum dedit,quibus de me iudicium suum, magno fauore professus est:quod quidē tunc iudicium regium, & multorum, & meo in primis iudicio consonū fuit.Hodie & ipsius,

& mecum, & omnium idem sentientium, iudicium non probo. Plus in eum valuit amor, & ætatis fauor, quàm veri studium. Veni tamen, & quamlibet indignus, tāto tamen fretus, fisúsq. iudicio, summo cū gaudio Romanorum, qui illi solenitati interesse potuerūt, Lauream Poëticam, adhuc scholasticus rudis adeptus sum: de quibus etiam, & carmine, & soluta oratione, epistolę meę sunt. Hęc mihi Laurea, scientiæ nihil, plurimū verò quæsiuit inuidiæ. Sed hæc quoq; historia longior est, quàm poscat hic locus. Inde ergo digressus, Parmā veni, & cum illis de Corrigia, viris in me liberalissimis, atq; optimis, sed inter se malè cōcordibus, qui tunc vrbem illā tali regimine gubernabāt, quale nec ante in memoria hominum habuerat ciuitas illa, nec ętate hac, vt auguror, habitura est: aliquantulum tempus peregi, & suscepti memor honoris, sollicitúsq; ne indigno collat⁹ videretur: cum die quodam in montana conscendens, fortè trās Entiam amnem, Rheginis in finibus, syluam, quę Plana dicitur, abiissem, subitò, loci specie, perculsus, ad internissā Africā stilū verti, & feruore animi, qui sopitus videbatur, excitato, scripsi aliquātulum die illo, post cōtinuis diebus, quotidie aliquid: donec Parmam rediens, & repostam, ac tranquillam nactus domum, qui postea empta,
nunc

nunc etiam mea est, tanto ardore opus illud non magno in tempore ad exitum deduxi, vt ipse quoque nunc stupeam. Inde reuersus ad fontem Sorgię, & ad solitudinem transalpinā redij, cum iam quartum, & tricesimum ætatis annum post terga relinquerem: diuq; & Parmæ, & Veronæ versatus, & vbique, Deo gratias, charus habitus, multò amplius quàm valerem. Lōgum post tēpus, viri optimi, & cuius, nescio, an è numero dominorū quisquā similis, sua ætate vir fuerit, immò verò scio, quòd null⁹, Iacobi de Carrharia iunioris famæ præconio, beneuolentiā adeptus, nunciis quoque & literis, vsq; trans alpes, quando ibi eram, & per Italiam, vbicunque fui, multos per annos, tantis precibus fatigatus sum, & in suam sollicitatus amicitiā, vt quamuis de fœlicibus nil sperarem, decreuerā tandem ipsum adire, & videre, quid sibi hæc magni, & ignoti viri, tanta vellet instantia. Itaque serò quidem Patauium veni, vbi ab illo clarissimæ memoriæ viro, non humanæ tātùm, sed, sicut in cœlū fœlices animę recipiuntur, acceptus sum, tāto cum gaudio, támq. inæstimabili charitate, ac pietate, vt quia æquare eam verbis posse nō spero, silentio opprimēda sit. Inter multa, sciens me clericalem vitā à pueritia tenuisse, vt me non sibi solum, sed etiam patriæ arctiùs astringeret, me Canoni-

cum Paduæ fieri fecit, & ad summam, si vita sibi longior fuisset, mihi erroris, & itinerum omniũ finis erat. Sed, heu, nihil inter mortales diuturnum, & si quid dulce se obtulerit amaro mox fine concluditur: biennio nõ integro cum mihi, & patrię & mundo cum dimisisset, Deus abstulit, quo nec ego, nec patria, nec mũdus (nõ me fallit amor) digni eram⁹. Et licet filius sibi successerit prudentissimus, & clarissimus vir, & qui per paterna vestigia, me charum semper, atque honoratum habuit: ego tamen, illõ amisso, cum quo magis mihi, præsertim de ætate, conuenerat, redij rursus in Gallias, stare nescius: non tam desiderio visa millies, reuiscendi, quàm studio, more ægrorum, loci mutatione, tædiis consulendi.

INDEX

INDEX CAPITVM LIbri prioris,

Operis Francisci Petrarchæ de Remedio vtriusque Fortunæ.

** j

De con-

Francisci Petrarchæ de Remediis vtriusque Fortunæ, indicis libri prioris

FINIS.

FRAN-

FRANCISCI PE-TRARCHAE Elogia.

IOANNIS BOCATII.

FRANCISCVS Petrarcha cœlestis homo profectò & nostro æuo Poëta clarissimus, nonne spreta Babylone occidentali atque Pont.Maxim. beneuolentia, quam omnes fere Christiani summoperè cupiunt & procurant,& pileatorum orbis cardinum aliorúmque Principum, in Vallem clausam abiit insignem Galliæ solicitudinẽ, locum vbi Sorgia fontium rex oritur,& ibidem omnem fere floridam iuuentutem suam villici vnius contentus obsequio, meditãdo atque componendo consumpsit. Fecit equidem,stant vestigia stabúntque diu,parua dom⁹ & hortulus,& dum Deo placet,testes viuunt plurimi.Et paulo pòst. Credámne igitur tantæ dementiæ fuisse Platonem,vt Frãciscum Petrarcham vrbe pellendum iusserit? qui á iuuentute sua cœlibem vitam ducens, adeò ineptæ Veneris spurcitias horret, vt

noſcẽtibus illum, ſanctiſſimum ſit exemplar honeſti. Cui mendaciũ lætalis eſt hoſtis, qui vitiorum omnium execrator eſt, & venerabile veritatis ſacramentum, virtutum decus & lętitia, & catholicę ſanctitatis norma, pius, mitis, atque deuotus, & adeò verecundus, vt inde dicatur Parthemias alter. Eſt & inſuper Poeticæ gloriæ facultatis, Orator ſuauis & facundus, cui cum omnis pateat philoſophię ſinus, eſt illi ingenium, præter humanũ perſpicax, memoria tenax, & rerum omnium, prout homini poteſt eſſe notitia plena, ex quo opera eius, tàm proſaica quàm metrica, quæ plura extant, tanto ſplendore refulgent, tãta ſuauitate redolent: tanto florido ornatu ſpectabilia ſunt; & lepóre ſonantium verborum melliflua, & ſententiarum ſucco mirabili ſapida, vt cœleſtis ingenij artificio potiùs, quã humani fabrefacta credantur. quid multa dixerim? profectò hominem ſuperat, & in lõgũ mortalium vires excedit. Neque ego has laudes prędico, quaſi antiquum hominẽ, & longis ante ſeculis defunctum commendẽ, quinimmò, dum Deo placet, viuentis atque valẽtis merita refero, quẽ morſores egregij, ſi nõ literulis meis creditis, oculata fide, videre poteſtis. Nec dubito vt ex eo cõtingat, quod vt plurimum famoſis viris cõtingere cõſueuit, vt ait Claudianus: Minuit præſentia famam.

imò

imò audacter aſſero, quia huius ſuperet prę-ſentia famam, tanta enim morum maieſtate, tanta ſuauis eloquentiæ facundia, tanta etiã vrbanitate & cõpoſita ſenectute conſpicuus eſt, vt de eo quod apud Senecam moralem Philoſophum de Socrate, dici poſſit. Auditores ſcilicet eius, plus ex moribus, quàm ex verbis traxiſſe doctrinæ.

Ampliſſimum hoc quidem, & liquidò veritati datum, etſi amicitiæ atque amori mutuo attributum videri poſſit, apud eos nẽpe, qui ſtulta æmulatione, alienas laudes in ſuſpicionem rapiunt libenter. ſyncera verò illa atque ſubtili teſtificatione Magni illius D. Eraſmi Roterodami, quid poteſt eſſe laudabilius? cuius quidem de hoc noſtro, verba hæc ſunt.

DES. ERASMI ROTERODAMI.

ITaq. refloreſcẽtis eloquẽtię Princeps, apud Italos videtur fuiſſe Franciſcus Petrarcha, ſua ætate celebris ac magnus, nunc vix eſt in manibus, ingenium ardens, magna rerum cognitio, nec mediocris eloquendi vis.

Ex his ſiquidem intelligi maxime poteſt, ornamenta illa innumerabilia quæ dicendi magiſtro (à quo Philoſophia abeſſe nocuit) & neceſſaria & propria ſunt, PETRARCHAE, cumulate adfuiſſe. Quòd verò raro in mani-

bus ſit,id petulantiæ huius ſeculi tribuendū puto,quo aures teretes & religioſas,verborū volubilitate demulcere,quam ſententiarum pondere prehēſare magis conſuetum. Certè virum hunc emunctiſſimi iudicij,multa & in ſe & in aliis deſideraſſe,aliam quoque in eius mente reconditam habuiſſe eloquentiæ ſpeciem,quā exprimere nec illi nec alij vlli hactenus cōceſſum,in Libro,quo de Sua ipſius & aliorum Ignorantia grauiter ſanè & probè diſputat,facile deprehēditur.id quod nec Ludouicus Viues,vir in omni literatura ſingularis, nec Franciſcus Floridus præcocis & elegantiſſimi ingenij iuuenis, cenſuris ſuis diſſimularunt,quorum verba adſcribam.

LVDOVICI VIVIS.

FRanciſcus Petrarcha ad hinc annos paulo plures ducenteis Bibliothecas tam diù clauſas reſerauit primus,& puluerem ſitúmque è monumentis maximorum authorum excuſſit : quo nomine plurimum ei Latinus ſermo debet : Non eſt omnino impurus,ſed ſqualorem ſui ſeculi non valuit prorſum detergere,&c.

FRANCISCI FLORIDI
Sabini.

QVid tu;cenſés-ne Dantem,Franciſcum Petrarcham,& Ioannem Bocarium Latinæ

tinæ linguæ fuiſſe imperitos? minimè quidem. immò & plurimum laudis inter eos meruit Petrarcha, qui primus apud Italos (niſi fallor) Latinam linguam diù ſepultam, ex ruderibus & vetuſtate, in lucem aſſerere adortus eſt. quod tamen cum parum fœliciter ſuccederet, vel quia bona optimorum librorum pars deſideraretur, vel quòd opus maius eſſet quàm quod ab vno exactè perfici poſſet, ad Hetruſcam linguam ſe inuitus cõtulit, quod ipſe edito de hac re carmine confitetur: tantum abeſt vt quiſquam inſiclari valeat. Nec aliud ſanè clamant eius opera latinè ſcripta, quæ ſummum ingenium, nec mediocrem eruditionem oſtendunt.

Horum iudicium multo magis confirmat elogium illud Maximi illius Hiſtorici Pauli Iouij, qui & parcus alieni operis laudator, ſeueræ quoq; auris arbitrio ſemper ſuperbus. Hetruſcę tamẽ eloquentię palmã PETRARCHAE tribuit, ac Gottica barbarie adobrutarum literarum Latinarum, alterum facit quaſi parentem & aſſertorem. inquit enim:

PAVLI IOVII Nouocomenſis.

FRanciſcus Petrarcha eodẽ ciue magiſtroque ſuo Dante, Etruſcæ linguæ facultate

constitutam plane, & certis adornatam numeris, flagranter excepit, tanta ingenij solertia duriora molliendo & singulari suauitate, variis modis flectendo numeros vt enatam dudum, & vix dum flores ostendentem eloquētiam, ingenti cultura, ad absolutæ maturitatis fructum, summúmque ideò exactæ elegantię fastigium perduxerit, eámque laudē sit consecutus, vt in eo poesis genere amatorióque pręsertim, castitate, candore, dulcedine nobilium Poetarum & primus & vltimus, sanis à scribendo deterritis, existimetur. Sed tanti viri iudicium illudēs fortuna grauiter fefellit, quūm hæc æternæ fœlicitatis spiritum habitura, tanquam temporaria despiceret, vt ex latina Aphrica, vnde ei in Capitolio insignis laurea præmium fuit, certiorē & nobiliorem gloriā adsequeretur. Sed debeamus plurimum ingenuo sudore semper æstuanti, dum literas à multo æuo miserè sepultas, è Gothicis sepulchris excitaret, modo enim tanquam Italicæ linguæ conditorem & Principem, ab incomparabili diuini ingenij virtute veneremur.

IOANNIS HEROLDI.

IN doctrina & disserendi ratione PETRARCHA hic noster, religione pius,

pius, grandis verbis, sententiis admodum instructus, totus grauis apparet: in Historiis si omninò perfectum neges, satis tamen elegantem, nusquam infantem reperies. In Epistolis est acer, vehemens, nonnunquã dulcis & perfacetus, legendus quidem omnibus, præsertim de Rebus Senilibus, habet enim quo ingenium non solum acuatur, verumetiam & ali possit. Quis igitur neget, vel hunc PETRARCHAM, vel etiam alios viros huic similes, à Rebus publicis bene institutis, meritò coli? quum etiam in maximis Reipub. occupationibus studia doctrinæ nunquam intermiserint: sẽper aliquid elucubrauerint negotiis obruti: vel à regendis rebus publicis, totos se ad rerum cognitionem transtulerint, vt hominum mentes excellentissimorum suorum ingeniorum inuentis, ad honestatem virtutésque fingerent, omnéque suum tempus ea vna in re consumpserint. Quis credet Ciceronem ipsum conseruatæ Romæ, quã linguæ Latinæ ac Philosophiæ assertæ gloriæ fructum legisse vberiorem? quid enim rogo, ea ex vrbe, quam ex ferro & facibus truculentissimi parricidæ Catilinæ, eripuerat vigilantissimus Cos. præter stupendas illas ruinas, extat? cum tamen Oratoris illius

FRANCISCI PETRARCHÆ, PHI-
losophi, poëtæ, oratorísque clarissimi, de Remedijs vtriusque Fortunæ, ad Azonem Corregium, Principem Parmensem, amicum suum.

EPISTOLARIS PRÆFATIO.

VM res, fortunásque hominum cogito, incertósque, & subitos rerum motus nihil fermè fragilius mortalium vita, nihil inquietius inuenio: ita cunctis animantibus Naturam, miro remedij genere consuluisse video, ignorantia quadam sui nobis solis memoriam, intellectum, prouidentiam; diuinas, ac præclaras animi nostri dotes, in perniciem, & laborem versas. Tam superuacuis enim semper nec inutilibus modò, sed damnosis, atque pestiferis curis obnoxij, & præsenti torquemur, & præterito, futuróque angimur, vt nil magis metuere videamur, quàm, ne quando fortè parum miseri simus. Tanto studio miseriarum causas, & dolorum alimenta conquirimus, quibus vitam, quæ, si ritè ageretur, felicissima prorsus, ac iucundissima rerum erat, miserandum, ac triste negocium efficimus: cuius initium cæcitas & obliuio possidet; progressum labor, dolor exitum, error omnia. Quod ita esse, quisquis vitæ suæ cursum, æqui iudicio remetietur, intelliget. Quem quietum, quæso? Quem tranquillum? Quem non laboriosum magis, atque anxium diem egimus? Quod vnquam tam securum, aut tam lætum mane vidi-

mus, vt non ante crepusculum, sollicitudo, mœrórque surriperet? Cuius mali etsi ipsis in rebus multa insit occasio, nisi tamen nos fallit amor, nostri causa maior; siue [vt ingenuè fateamur] culpa omnis in nobis est. Vt verò sileam reliqua omnia quibus vndique trudimur, quod illud est bellum, quamque perpetuum, quod cum Fortuna gerimus, cuius nos poterat facere virtus sola victores? Nos ab illa, volentes scientésque desciuimus. Soli igitur imbecilles, exarmati, non æquo Marte cum implacabili hoste congredimur; quos illa vicissim, ceu leue aliquid, attolit, ac deiicit, & in gyrum rotat, ac de nobis ludit: vinci tolerabilius foret; nunc etiam ludibrio habemur. Id verò quid aliud, quàm leuitas, & mollicies nostra fecit? Idonei visi sumus, qui pilæ in morem, huc illuc tam facilè iactaremur, animalia æui breuissimi, sollicitudinis infinitæ, quibus insciis, cui puppim littori, cui animum consilio applicemus, pro consilio interim sit pendere, ac præter præsens malum, & à tergo, quod doleat, & ante oculos semper habere, quod terreat. Quod, præter hominem, animantium nulli accidit, quibus, præsentia euasisse, plenissimam securitatem tribuit. Nobis ob ingenium, & acumen animi, semper, quasi cum Cerbero tricipiti hoste, luctandum est. Vt ratione caruisse propè melius, in nosmetipsos, ætherea naturæ præstantioris, arma vertentibus, huic malo obstare sub difficile est, vetustate iam, & consuetudine radicato: enitendum tamen; in quam rem, præter generosi animi conatum, cui nihil est arduum, nihil inexpugnabile, & sapientum hominum crebra colloquia [quamuis id genus iam rarescat] & multò maximè iugis lectio, ac peruigil, scriptorúm-
que

quę nobilium monumenta profuerunt, modò salubribus monitis consensus animi non desit: quem vnum in terris, sani consilij viuum fontem asseuerare non verear. Quamobrem si vel plebeiis scriptoribus, pro affectu nudo, gratiam aliquando habitam scimus, siue pro eo, quòd inter apparuisse sequentibus visi erant, quanta [oro te] gratia, claris, ac probatis Scriptoribus est habenda; qui multis ante nos sæculis, in terram versi, diuinis ingeniis, institutisque sanctissimis nobiscum viuunt, cohabitant, colloquuntur? Interque perpetuos animorum fluctus, ceu totidem lucida sydera, & firmamento veritatis affixa, ceu totidem suaues, ac felices auræ, totidem industrij, ac experti nautæ, & portum nobis quietis ostendunt, & eo voluntatum nostrarum lenta carbasa promouent, & fluitantis animæ gubernaculum regunt, quoad tantis procellis agitata consilia, tandem sistat, ac temperet. Hæc est enim vera philosophia, non quæ fallacibus alis attollitur, & sterilium disputationum ventosa iactantia per inane circumuoluitur; sed quæ certis, & modestis gradibus compendio ad salutem pergit. In hoc te studium hortari, amicum forte, sed profectò necessarium non est. Nam te variæ lectionis, multiplicisque notitiæ auidum fecerat fortuna, quæ [vt aiunt] magnæ rerum partis imperium tenet; turbidò quodam, ac profundo negotiorum, & curarum pelago iactandum dedit. Cæterùm non vt legendi otium, sic noscendi desiderium eripuit, quominus semper literatorum hominum delectatus amicitia, & conuictu, & occupatissimis diebus, otiosas horas, quoties licuit, furatus, quotidie instructior, quotidie rerum memorabilium doctor fieri velles: vbi illa, quæ

nulli cedis, memoria, sæpè te pro libris vti solitum, ipse tibi sum testis. In quod, si ab ineunte ætate pronus eras, eò nunc putandus es pronior, quo serotinus, matutino viatore feruentior, atque animo saltem promptior esse solet; quandoquidem hæc vulgaris est querela; crescere iter, diémque decrescere; quod vtrique nobis in hoc vitæ tramite accidit, ad vesperam propinquantibus, & vitæ multum superesse cernentibus. Non mihi igitur es hortandus, vt facias quod semper auidissimè fecisti. Admonuisse suffecerit, vt intendas animum, ne qua te hinc humanarum rerum cura dimoueat, quæ plerosque mortalium, post egregios labores, in ipsa consummatione maximorum operum auertit. Hoc adiecto, vt quia simul omnia, vel legere, vel audire, & meminisse non potes, vtilissimis quidem, & (quando breuitas est amica memoriæ) breuissimis quoque te fulcias. Non quod ego suadeam operosiora illa, & maiora sapientiæ consulta negligere, quibus te in ordinario (vt ita dicam) fortunæ certamine tueare; sed vt his interim breuibus, ac præcisis sententiis, quasi quibusdam expeditis, atque continuis armis, contra omnes insultus, omnémque repentinum impetum, hinc illinc iugiter sis instructus. Duplex enim est nobis duellum cum fortuna, & vtrobique quodam modo par discrimen. Cuius non nisi partem vnicam vulgus nouit, eam scilicet, quæ vocatur aduersitas. Philosophi, etsi vtramque nouerint, hanc tamen ipsam difficiliorem arbitrantur. Itaque notum illud Aristotelis in Ethicis, suo iure diffinientis: Difficilius esse tristia sustinere, quàm à delectabilibus abstinere. Quem secutus Seneca ad Lucilium scribens: Maius est, inquit, difficilia perstringere,

quàm

quàm læta moderari. Quid dicam? Ausímne tantos inter viros hiscere? Durum quidem, & temeritatis parata suspicio, nouo homini vetusta tangenti. Hinc authoritate igitur, hinc ætate permoueor; sed alterius magni cuiusdam, & antiqui viri succurrit authoritas. Neque enim impetrari potest, quin quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat. Marci Bruti sunt verba scribentis ad Atticum, quibus vix aliquid verius dici reor. Quid enim de re qualibet iudicare possum, nisi quod sentio? nisi fortè compellar, vt iudicio iudicem alieno; quod qui facit, iam non ipse iudicat, sed iudicata commemorat. Ego itaque reuerenter tantorum hominum omniúmque sic sentientium iudicia prætervectus, si de proprio loqui velim. Scio quidem aliàs variè de virtutibus disputatum, neque semper difficilioribus principatum dari; neque fortuitò vltimum inter virtutes locum obtinuisse modestiam; siue eam temperantiam dici mauis. Quantùm tamen ad id de quo agitur attinet, difficilius prosperæ Fortunæ regimen existimo, quàm aduersæ; aliquantóque, fateor, apud me formidolosior, & [quod constat] insidiosior est Fortuna blanda, quàm minax; quod, vt sic opiner, non me scribentium fama, non verborum laquei, nodique sophismatum, sed rerum experimenta, vitæque huius adigunt exempla; & magnum difficultatis argumentum, raritas. Nam qui damna, qui pauperiem, qui exilium, qui carcerem, qui supplicium, qui mortem, & peiores morte, graues morbos, æquo animo tulerunt, multos vidi: qui diuitias, qui honores, qui potentiam, nullum. Ità sæpenumerò, me spectante, contra omnem aduersæ Fortunæ violentiam inuictos, ludo facili-

prosperior struit; humanúmque robur animi, quod minæ non fregerant, inflexêre blanditiæ. Nescio enim quomodo, mox vt mitior esse cœperit Fortuna, incipit mens emolliri tumidior fieri, & tuæ sortis obliuionem, adiuncta prosperitate, concipere. Neque de nihilo dictum est, iámque apud nostros homines in prouerbium venit: Magni laboris esse, ferre prosperitatem, Neque casu Flaccus ait: *Bene ferre magnam disce Fortunam.* Difficilem nempe censebat artem, quæ, nisi studio adhibito, nesciretur. Cæterùm Seneca ipse Fortunæ partem illam, quæ sibi difficilior visa erat, & est, haud dubiè, prima fronte rigidior, breui admodum sermone perstrinxerat. Is libellus passim in manibus vulgi est. Cui ego nil addere, nil detrahere meditor, quod & magno ingenio conflatum opus, nostram dedignatur limam; & mihi meis rebus intento, nec comere aliena, nec carpere est animus. Sed quoniam & virtus, & veritas publicæ sunt, neque studium antiquitatis obesse debet posteritatis industriæ, cui excitandæ, atque adiuuandæ noscitur institutum; de hoc ipso tecum loqui aliquid, quodque ille Gallioni suo tunc præstitit, id Azonio meo nunc, quantum hoc defesso iam, & occcupato semper ingenio dabitur, præstare propositum est mihi; insuper & partem alteram ab illo, seu obliuione, seu iudicio prætermissam, attingere. Vtrique autem, sciens, pauca permiscui, non Fortunæ cuiuspiam, sed virtutis, aut vitij, excellentiæ, aut defectus; quod etsi extra propositum ipsa quidem, effectu tamen haud dissimili, & lætos quoque, mœstósque animos factura viderentur. Quibus in rebus, quo me gesserim ingenio, tu censebis, occupationum memor, ac temporis,

qui

qui paucissimis diebus cœptum, perfectúmque opus, admirans videris. Ego solus fidei iudex sum. Studui hercle non vt vnum quodque mihi speciosius, sed vt tibi, atque aliis [si tamen alius quisquam hæc attigerit] vtilius visum est conquirere: denique finis meus is, qui semper in hoc genere studiorum fuit, non tam scilicet, scribentis laus, quàm legentis vtilitas; si qua ex me percipi, aut sperari potest, ad id maximè respexi; ne armarium euoluere ad omnem hostis suspicionem, ac strepitum sit necesse; quin mali omnis; & nocentis boni, atque vtriusque Fortunæ remedium breue, sed amica profectum manu, quasi duplicis morbi, vt non inefficax antidotum, in exigua pixide omnibus locis, atque temporibus ad manum [vt aiunt] & in promptu habeas. Nam [vt dixi] vtraque Fortunæ facies metuenda, veruntamen vtraque toleranda est; & hæc quidē frœno indiget, illa solatio; hîc animi elatio reprimenda, illic refouenda, ac subleuanda fatigatio. Hanc ergò varietatem cogitanti mihi non modò, cùm de hoc vellem aliquid scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo vterque nostrûm communiter vteretur, vt ait Cicero, sed etiam tu me solus, vt scriberem, excitabas non quidem verbo, vt qui cœptorum nihil conscius sis tantorum; sed rebus ipsis, & in vtranque partem abundante materia. Multos in equuleo Fortunæ habitos, multos in deliciis scimus, multos magno impetu rotatos, nec scandentium desunt exempla, nec ruentium, nec sum nescius, quosdam ex altiore fastigio prolapsos. Quot Romani Imperatores, quot externi Reges, vel hostium, vel suorum manibus, è summo solio detracti, vitam simul, & imperium amisere? Anne omnia à ve-

tustate mutuemur? & exules nuper, & captiuos, & in acie cæsos & domi capite truncos, [quodque durissimum relatu est] & laqueo enectos, fœdéque laniatos Reges nouimus. Tibi, cui cor regium, natura dederat, nec dedit regnum Fortuna, nec abstulit; ad quem, in cæteris, illa tam variè egerit, vix, quod sciam, nostra ætas inueniet. Iam imprimis valetudine prosperrima, & corporis viribus dudum fretus, vsque ad stuporem omnium, qui te norant, intra non multos annos, ter desperatus à Medicis, ter vitam ac salutem tuam in solo Medici cælestis auxilio posuisti: sic ab illo tandem sanitati redditus, vt penitus tuum illum pristinum robur amiseris; non inferiore miraculo dexteritatis eximiæ atque insolitæ grauitatis; vt qui olim penè Aëripes fuerit, nunc accliuis, aut seruorum manibus equi tergo impositus, aut humeris nixus, lentis terram passibus metiaris. Patria tua vno propè tempore te dominum vidit, atque exulem, ita tamen, vt nihil obscurior exilio videretur. Nulli ferè nostrorum hominum par principum fauor, nulli par fuit iniuria; vt cùm paulò ante certatim in amicitiam tuam niterentur, iidem ipsi de nulla alia re concordes, in tuum mox exitium, quasi communicato consilio conspirarent. Et pars quidem tuum caput insidiis peteret, auro prius, ac gemmis, largifluísque muneribus, tot per annos propitiæ, ac fauentis Fortunæ, & [quæ hominibus grauior iactura est] Amicis, atque clientibus, vniuersaque familia, duris quidem, sed diuersis tormentorum, ac mortium generibus spoliatum: pars, quæ clementior fuit, illud ingens patrimonium, terras, homines, domos, oppida inuaderet, vt qui modò te viderant, mox è summis opibus ad

inopiam

inopiam redactum, ceu aliquod Fortunæ prodigium mirarentur, Amicorum [vt dixi] pars periit. In superstitibus periit fides fugitq; [quod assolet.] cum prosperitate fauor hominum, vt dubitare posses, an amicorum priùs, an fidei fleres interitum. Accessit in medio rerum æstu ægritudo penè vltima, & tam morti proxima vt quem viuere amplius non posse, persuasum esset, extinctum fama vulgaret. Et hic morbus, hæc paupertas, hic laborum cumulus, pulsum patria, procul domo, in alienis terris, ac laribus circumtonante bello, semiobsessum oppresserant: ne, quod omnino interim tibi cum his amicis, si quos aut virtus fecerat, aut Fortuna dimiserat, seu colloquij, seu literarum posset esse commercium, nihil omnium præter carcerem defuit, ac mortem; quanuis nec carcer defuerit, dum fidissima coniunx, & pars tuorum viscerum nati omnes, naturque ab hostibus capti, essent; nullo prorsus tibi relicto solatio tantæ prolis. Nec mors quidem, dum & tu secum assiduè luctareris & vnus ex filiis iam tunc teneram, & insontem animam in carcere posuisset. Quid multa? Impletum in te vno vidimus, quod de duobus summis viris Caio Mario, Magnóque Pompeio legimus; quid boni scilicet, & quid mali possit, haud vnquam læta tristibus miscentem in te tuísque pignoribus, secretim explicuisse Fortunam, cuius olim, cum blanditias non tam insolenter, vt plerique felicium, tum verò minas nuper, atque impetum, tam forti, támque inuicto animo tulisti; vt vel ad hoc vnum inutilis, qui antea tuum nomen oderant, te amandum, mirandúmq; præbueris. Habet enim hoc proprium virtus vt in amorem sui bonos erigat, in stuporem malos. Idque cùm omnis virtus habeat, tum præcipuè fortitudo, cu-

ius inter Fortunæ turbines, ac tenebras rerum terribilium, & tranquillitas gratior, & lux ipsa conspectior est. Mihi verò nō solùm ad antiquum tui amorem [quod impossibile factu rebar] multùm nouæ beneuolentiæ adieceris; sed aliò festinantem calamum, ad hæc non suo tempore scribenda, deflexeris; vt & in scriptis meis animi tui vultum, velut in speculo contempleris: & si quid tibi minus excultum apparuerit, quod bona fide displiceat ad hunc modum formes, atq; ita te instituas, vt seu solitis, seu nouis artibus, quæ innumerabiles ei sunt tecum posthac Fortuna variauerit, nulla te species rerum turbet. Sed paratus ad omnia promptus ad singula dulcia pariter, & amara despicias. Fidentissimè ab aduerso Maronianum illud exclamans.

——— Non vlla laborum
O Virgo, noua mi facies, inopinà ve surgit;
Omnia percepi, atque animo mecum antè peregi.

Nec me fallit, vt in corporibus hominum, sic in animis multiplici passione affectis, medicamenta verborum, multis inefficacia visum iri. Sed nec illud quoque me præterit, vt inuisibiles animorum morbos, sic inuisibilia esse remedia. Falsis opinionibus circumuenti, veris sententiis liberandi sunt; vt qui audiendo ceciderant, audiendo consurgant. Ad hæc, qui, quæ habuit, libens egenti obtulit amico, quantulumcunque est, pleno amicitiæ functus est munere. Animum enim spectat amicitia, nō rem; quę parua licèt, magni amoris indicium esse potest. Ego quidem, vt magnificum quodque tibi opto, sic quid aptius, hoc tempore largiar, non habeo; quod si validum senseris, ipsa, quæ pretium rebus facit, vtilitas commendabit. Si inualidum, excusabit amor nostri. Sic autem ad legendum venies, quasi quatuor illæ famosiores, & con-

consanguineæ passiones animi; spes, seu cupiditas, & gaudium, metus, & dolor, quæ sunt duæ sorores, æquis partubus prosperitas, & aduersitas peperêre, hinc illinc humano animo insultent: quæ verò arci præsidet ratio, his omnibus vna respondeat, clypeóque, & galea, suísque artibus, & propria vi, sed cælesti magis auxilio circumfrementia hostium tela discutiat: ea mihi de tuo ingenio spes est, vt vnde victoria stet, facilè iudices. Non te diutiùs traham; sed, vt propositum meum noscas, index operis epistola præmittenda erat, quam si adscribendam duxeris, vtranque metiens, videto, ne longior præfatio libellum breuem, non aliter quàm prægrande capùt exiguum corpus premat. Nihil est enim, sine mensura, ac partium proportione formosum.

De Ætate Florida. DIALOGUS I.

INTERLOCUTORES,

Gaudium, & Spes, Ratio.

Quid, demens, tantùm gaudes iuuenilibus annis,
Cùm fugiat volucri læta iuuenta pede?

GAUDIUM, ET SPES.

Ætas florida est; multùm super est vitæ. RATIO. En prima mortalium vana spes, quod multa hominum millia & fefellit & fallet. G. & S. Florida est ætas. R. Inane gaudiũ & breue: flos iste, dum loquimur, arescit. G. & S. Ætas integra est. R. Quis integram vocet, cui multũ deest, & quantulũ sit, quod restat, incertum est? G. & S. Atqui lex est certa viuẽdi. R. Quis hãc legẽ tulit, aut quod istud legitimũ tẽpus est vitæ? Iniquissima verò lex, quæ nõ omnibus vna est: imo tã varia, vt nihil incer-

tius hominum in vita, quàm ipsius vitæ modus sit. *GAV.* Est tamen & modus aliquis, & vitæ meta, quam sapientes statuerunt viri. *RA.* Metam vitæ statuere, non qui accipit, sed qui dat illam Deus potest. Intelligo autem: septuagesimum, aut si natura potentior est, octuagesimum cogitatis annum; atque ibi metam figitis, quò prouectos maneat labor, & dolor: nisi fortè longiùs spem promouit is, qui ait: Numerus dierum hominum, vt multum, centum anni; quò, quàm rari veniant, videmus: sed vt sit omnium, quod paucorum est, quantulum tamen nunc etiam id est? *GAV.* Multum sanè. Est enim iuuenum vita serior; & à senectute remotior, & à morte. *RA.* Falleris. Etsi nil tutum homini, illa tamen periculosior vitæ pars, quam securitas nimia reddit incautam. Nil est alteri vicinius, quàm mors vitæ. Cùm distantissimæ videantur, contiguæ sunt: semper illa prærerlabitur: semper hæc instat. Quocunque fugeritis, præstò est. & ceruicibus imminet, *GAV.* Iuuenta nunc saltem præsens est, & senectus absens. *RA.* Nil mobilius iuuenta, nihil insidiosius senectute. Illa non stat, mulcendóque fugiens abit: ista per tenebras, atque silentium pedetentim subiens, improuidos ferit: & dum longinqua fingitur, in foribus est. *GAV.* Ætas integra censu est. *RA.* Insidiosissimæ rei fidis. Ascensus iste, descensus est. Vita breuis, tempus instabile, furtim, nullo pedum strepitu, inter somnum, & iocos effluit. &, O, si hæc temporum celeritas, vitæque breuitas, vt in fine, sic in principio nota esset; nunc intrantibus infinitum quiddam, exeuntibus nihil; & quod sæcula videbantur, vix totidem sunt momenta. Sic tum demum fraus noscitur, dum vitari nequit: vnde est, quòd sæpè frustrà huic consulitur ætati: incredula simul

simul & inexperta est, & contemptrix alieni consilij inops sui. Itaque iuueniles errores, licet innumerabiles, & immensos, his ipsis tamen occultos, & incognitos, quorum sunt, nil melius, quàm senectus detegit: & dissimulantium, conniuentiúmque luminibus ingerit; nec priùs, quod esse debuistis, aduertitis, quàm, quod esse voluistis, effecti estis, fierique iam aliud non potestis. Quod, si quis in tempore, aut per semetipsum intelligere posset, aut docenti credere; ille mihi vnus ex millibus praeclarus, ac felix surgeret adolescens; nec tam multis anfractibus ageret vitam, cuius vnica tuta, & recta per virtutem via est. *G.* Ætas indecerpta est. *R. A.* Quomodo indecerpta est, quae, ex quo esse coeperit, assiduè carpitur; & quae minutissimis portiunculis, dum datur, eripitur? Si quidem motu perpetuo caelum rotat, momenta horas; horae diem rapiunt? is alium diem trudit, ísque alium: & nunquam quies. Sic menses praetereunt, sic anni, sic & aetas currit, & properat: & vt Cicero ait: Volat: Quodque ait Maro, *Celeres neque commoueat alas.* Ita ceu naui iter agentibus, nec sentientibus; qui vehuntur, saepe nec cogitantibus, finis adest. *GAV.* Ætas incipiens ab extremo procul abest. *R. A.* Intra breuis viae spatium nihil est procul. *GAV.* At nulla pars à fine distantior, quàm principium. *R. A.* Nulla quidem: sed tunc rectè diceretur, quando omnes aequis spatiis viuerent. Nunc pluribus viis, & saepiùs prima aetas in mortem incidit: quo fit, vt plerunque vicinior sit extremo, qui remotior videbatur. *GAV.* Certè florentissima est Ætas. *R. A.* Etsi ad hoc pauci animum aduertant, tamen, ex quo loqui coepimus, mutatio aliqualis incessit, & modò per singulos syllabarum tractus, vitae aliquid excidit: aliquid

de caduco ætatis flore subtrahitur. Quid autem [quæso] plus habet hic mollis, & nitidus adolescens, quàm ille durus, & squamosus senex, præter hunc, quem loquimur, ætatis breuem scilicet, & caducum, immo assiduè cadentem florem? Vbi quid tam dulce, tam iucundum non inuenio; cùm sciat dicto citiùs se futurum, quod ille nunc est; vel si nescit, insaniat. Nisi fortè è duobus aliàs capitali simul supplicio addictis, ille fœlicior est habendus, qui nouissimè iussus est dare colla securibus, qui mihi quodammodo ipsa dilatione miserior videatur: quanquam non est par horum conditio, & illorum: huic enim interuenire aliquid potest, vnde collegæ supplicium euadat, & viuat: iuuenem senio eripere sola mors potest. Ad summam, paruo temporis in spatio non stat magna fœlicitas, & ingentibus animis, breue nihil, optabile est. Expergiscimini consopiti: tempus est; caligantésque oculos aperire. Assuescite iam tandem æterna cogitare, & amare, & optare; simul autem peritura contemnere. Condiscite ab his sponte discedere, quæ nobiscum diu esse non possunt, & animo illa relinquere, antequàm relinquamur. G. & S. Ætas est stabilis, viréńsque. RA. Mentiuntur, qui nescio quam ætatem stabilem dicunt. Nil volubilius tempore; tempus verò est vehiculum ætatum omnium; & hoc stabile fingitis? O vanitas! nihil est stabile; nunc maximè

raperis.

De

De Fortuna corporis eximia. DIALOGVS II.

Discite Mortales fragili non fidere formæ.
Quæ castis damno moribus esse solet.

GAV.

FOrma corporis eximia est. RA. Nihilo firmior est illa quam tempus, cum eo veniens, cum eodem fugit. Siste si potes, tempus, poterit forsan & forma consistere. GAV. Forma corporis egregia est. RA. Fragili niteris fundamento. Corpus ipsum vmbræ in morem præterit: tu momentaneū corporis accidens tibi mansurum spondes? Ruere queunt accidentia, stante subiecto, nequeunt, illo ruente, non ruere. Atqui cunctis ex qualitatibus, quæ mortali cum corpore fugiunt, nulla velocior, quàm forma; quæ mox vt amœnum flosculum ostenderit, ipsos in oculos mirantium, atque laudantium euanescit; breuis hunc pruina perusserit, leuis hunc aura decusserit, subitò vel inimicæ manus vngue decerpitur, vel prætereuntis morbi calce deprimitur. Denique gloriare, & exulta, vt libet; venit, ecce, magnis passibus, quæ te velo tenui latentem detegat: quanti esset forma viui hominis, mors ostendit; nec mors sola, sed senectus, & paucorum spatium annorum; immo vel vnius lucis repentina febricula. Postremò vt nihil externum incidat, per sese stando, durandóque consumitur, & in nihilum redit; neque tantùm gaudij veniens tulit, quantùm fugiens fert doloris. Hæc (ni fallor) expertus erat aliquando formosus ille Romanus Princeps Domitianus, qui amico scribens; scias, inquit, nec gratius quicquā decore, nec breuius. Quamuis, etiāsi durabile, perpetuúmq; na-

turæ donum esset, non intelligo, quid tantopere expetendum habeat iste non solidus, nec in ipso homine, nisi superficietenus, fulgens decor multaque fœda contegens, & horrenda leuissimæque cutis obtentu, sensibus blandiens & illudens? Veris igitur ac mansuris bonis delectari conuenit; non fictis atque labentibus, *GA.* Forma corporis elegantissima est. *RA.* Habes velum oculis, laqueum pedibus, alis viscum; haud facile seu vera discernere, seu virtutem sequi poteris, seu in altum euolare animo: multos ad honesta pergentes forma detinuit, detorsitque contrariam in partem. *GAV.* Forma corporis mira est. *RA.* Bene ais, mira. Nam quid hac vanitate mirabilius? quot delectabilibus abstinent formosi iuuenes? quot suscipiunt labores? quanta sibi inferunt supplicia, vt formosiores non sint quidem, sed appareant: vnius formæ studio & valetudinis, & voluptatis immemores? Quantum verò, inter comendum, tempus effunditur? quot honesta interim? quot vtilia; quot postremò necessaria negliguntur? Tuum igitur breue, caducúmque bonum, & inane gaudium, sine inuidia tibi habeto, Habes hostem tuum domi [quodq; peius est] delectabilem, ac blandum. Habes raptorem quietis, ac temporis: perpetuúmque tortorem: habes materiam laboris, vberrimam discriminum causam; fomenta libidinum; nec minorem quærendi odij, quàm amoris aditum. Fies mulierculis forsan amabilis, odiosus viris, aut fortè suspectus. Nulla re magis, quàm forma corporea coniugalis zelus accenditur. Nulla enim res ardentiùs appetitur, quàm forma. Nulla animum mouere potentior, atque ideò nulla suspectior. *G.* Forma corporis magna est. *R.* Solet hæc stultos adolescentes, quò non expedit, vrgere, dum

dum bono suo, vt libitum, sic licitum, frui putant; neque, quid deceat, attendunt? quæ sæpè iam multis acerbi, ac turpis interitus causa fuit. GAV. Forma corporis rara est. RA. Ad breuissimum tempus erit: quando oris habitus hic, colórque mutabitur. Cadet flaua cæsaries, reliquiæ albescent; teneras genas, & serenam frontem squallētes arabunt rugæ; lætas oculorum faces, & lucida sydera mœsta teget nubes; leue dentium ebur, ac candidum scabei situs obducet, atque atteret, vt non colore tantùm, sed tenore alio fiet; recta ceruix atque agiles humeri curuescent; guttur leue crispabitur; aridas manus, & recuruos pedes suspiceris tuos non fuisse. Quid multa? Veniet dies, quo te in speculo non agnoscas. Et hæc omnia, quæ abesse multùm existimas, ne quid improuisis monstris attonitus, non prædictum dicas, hinc iam tibi, si viuis, dicto citiùs euentura denuncio; qui si mihi nunc credis, nunc te parciùs miraberis transformatum. G. Interim forma clara est. R. Quid hic dicam breuiùs, quàm illud Apuleij Medaurensis: *exspecta paulisper, & non erit.* G. Forma corporis hactenus excellens est. R. Quàm mallem formam animi excellentem. Est enim & sua animæ pulchritudo, multò suauior; certiórque, quàm corpori; & ipsa quoque suis legibus decore ordinis, atque apta suarum partium dispositione subsistens. Illam optare; illi operam impendere dignum erat, quam nec dies longa deteneret; nec morbus extingueret, nec mors ipsa. Nunc caduca miramini. G. Certè nunc saltem insolita forma est. R. In hac, vt in aliis multis, optanda mediocritas. Sin hac tali formá, nec tibi placueris, nec nisi qua decet, aliis; placere curaueris, vsúsque fue-

ris castè, sobriè, modestè, non exigua tuę laudis accessio est futura. G. Præclara facies animum honestat. R. Immo quidem exprobrat, & sæpiùs in periculum trahit. Quid verò attinet gloriari eo, quod neque tuum sit, neque diutiùs seruare possis? Quod habuisse, nulli; proiecisse multis gloriosum fuit? Mitto alios; Spurinam non naturalis forma nobilitat, sed accersita deformitas. G. Vt virtus animi, corporis formæ iuncta sit, studeo. R. Si id effeceris, tum demum verè mihi tunc vndique fortunatus fueris; formáque clarior videbitur, & virtus gratior. Quamuis enim errare sibi visum esse, qui ait, *Gratior est pulchro veniens è corpore virtus*, scribit Seneca; mihi tamen iure reprehensus videretur, si dixisset, maior, aut perfectior, aut altior. Nunc quia dicendo, gratior, non rem ipsam, sed spectantium iudicia respicit, non mihi visus est errare Vergilius, qui hoc ait. Et ad summam, vt nihil in se solidum habet formæ gratia, nihil optabile; sic, si vltrò obuenerit, virtuti addita, neque vtriusque de pretio error sit, hanc illius ornamentum dici patiar, vel non inamœnum visui; breue tamen, ac fragile: solam verò, pondus animæ dixerim, atque infaustum tristis insigne ludibrij.

De Valetudine corporis prospera.

DIAL. III.

Sæpius ægrotat mens sano in corpore, nusquam
Peiùs habet mala mens, corpore quàm valido.

GAV.

QVid, quòd valetudo prospera est. RA. Quicquid de forma modò diximus, repetitum puta. GAV. Valetudo corporis firma est. RA. En senectus ab aduerso, mille morborum

bonorum armata generibus: contra valetudinem interea voluptas militat; familiare certamen. G. Valetudo corporis tuta est. R. Inconsulta iucunditas; quaeque negligentes, & incautos facere soleat post flores suos; & saepe morbos accersere, quos valetudini propriae diffidentis intentio declinasset. G. Valetudo corporis bona est. R. Bene vtere: alioqui leue bonum; quin & graue malum; si (vt solita est) culpae cuiuspiam causa sit. Multis periculosa, & pestilens sanitas fuit, qui tutiùs aegrotassent. G. Valetudo corporis optima est. R. Res pergrata, multúmque vtilis, seu corpore quid agendum, seu animo est. Sed, vt quarundam radicibus herbarum inest vis veneni, quae dum aliarum rerum immixtione purgata est, salubre poculum è pluribus fit, quod ex vno pestiferum fuisset: sic corporea sanitas, ne noxia sit habenti, non aliter quàm adiuncta animi prospera valetudine, temperanda est. Nusquam peiùs, quàm in sano corpore aeger animus habitat.

De Sanitate restituta. DIAL. IIII.

Est melius valeas animo, quam corpore, multis,
Crede mihi, nocuit conualuisse malis.

GAV.

Longa aegritudine liberatus gaudeo. RA. Gratiorem fateor sanitatem redditam, quàm retentam. Ingratissimi mortales bona vestra vix aliter, quàm perdendo cognoscitis; & perdita tergo vos cruciant; & recuperata laetificant. G. Grauissima febris me destituit. R. Grauissimas febres Medici dicunt, quae ipsis in ossibus & medullis aestuant. Quantò illae sunt grauiores, quae in anima intus latent: his te

ximè liberatum velim. *G.* Ægritudo abiit. *R.* Ægritudo præsens sæpè profuit; dum debilitatis viribus corporis, animæ sanitatem peperit. Consequenter igitur, & digestiui nocuit, & animæ lumen imminuit, & corporis auxit insolentiã: quamuis mala, quamuis pessima ægritudo videatur; optabile malum tamen, quod mali remedium sit maioris. *G.* Tandem ægritudo longior finem habet. *R.* O stultissime; sic tu reris mortem effugisse, ad quam curris assiduè: nunc propinquior morti es, quàm dum illi contiguus videaris. Irremeabile vobis est iter; neque vlla eius in parte subsistitur, neque diuersorium, neque lentior vsque gressus; & somnus, & vigilia, & labor, & requies, & morbus, & sanitas, æquè sunt gradus ad mortem. *G.* Ancipiti ægritudine absolutus sum. Creditricem habes infallibilem: dilata solutionis dies est; sed non cassa ratio. Habes ægrotare iterum, & mori.

De Viribus corporis. DIAL. V.

Insanit, qui robusto de corpore fidit;
Excellit vires corporis ingenium.

GAV.

VIrium satis; immo multùm contigit. *R.* Quæ de forma ac valetudine dicta sunt, relege. Similium similis disciplina est. *G.* Multùm est virium. *R.* Vide, ne quid aggrediare virium fiducia, quò imbecillis appareas. *G.* Abundè est virium. *R.* Taurina gloria. *G.* Plurimum est virium. *R.* Pluscululum elephanti. *G.* Virium nimis est. *R.* Facilè crediderim id quidem. Semper excessus autem in vitium vergit, seu ipsum est vitium. *G.* Nimis est vitium. *R.* Nimietas hæc, si ad mediocritatẽ redeat, bene

bene erit. Quid si ad defectum transeat? Quid si hoc robur fragilitas insignis excipiat? Crede mihi, nullæ tantæ vsque corporum vires, quæ vel labore immodico, vel morbo acri, vel cuncta vincente senio, non frangantur: infatigabilis & inuicta vis animi est. G. Ingens robur est corporis. R. Nemo Milone robustior; clariores multi. G. Vastum & prævalidum corpus est. R. Præstantissima rerum virtus, mole corporea non eget, in animis habitans. G. Nihil his viribus difficile. R. Immo impossibilia permulta, atque illud imprimis, vt qui corpore spem posuit, in altum scandat. G. Iam supra hominum vires sunt. R: Hac in re qui superior cunctis hominibus euaserit, multis tamen animantibus inferior erit. G. Nihil his viribus metuendum. R. Immo nunc maximè. In magnam enim virium fiduciam, magnis viribus accingitur fortuna; & interdum ex æquo congredi indignans, vt ostendat quàm fragile animal est homo [dum sibi etiam robustissimus videtur] giganteos viros leui prælio confecit. Herculem ab omnibus inuictum vis latentis mali vicit. Milonem ipsum cunctis celebratum, & cognitum palæstris arbor vna detinuit, lacerandúmque feris obtulit. Sic robur illud eximium sine exemplo, fissæ quercus robori impar inuentum est. Tu viribus tuis fidis? G. Vires immensæ suppetunt. R. Omne immensum laborat mole sui. G. Vires in augmento sunt. R. Natura fermè rerum omnium hæc est, vt cùm ad summum peruenerint, descendant, idque non æquo gressu. Ascensus enim lentior, descensus præceps; hæ quoque vires cùm crescere desierint, non consistent; & primò quidem clanculum, post apertiùs tandem ruent. O;

mnes res mortalium, præter animum solum, æquè fugiunt; sed non æquè omnium fugæ, vestigia apparent; nisi fortè minùs eunt animalia, quæ vel tenebris, vel tacito repūt nisu; vel, quoniam id quoque traditur, itineris indicium caudis permunt. G. Corporis mei viribus glorior. R. Quid faceres tuis? Cogita verò quantarum ipse sis virium; istæ enim non tuæ sunt, sed hospitij, immò carceris vires tui. Vanum est autem, cùm ipse sis fragilis, forti habitaculo [dicam meliùs] forti aduersario gloriari. G. Viribus meis lætor. R. Quid hic dicam? nisi poëticum illud? *Non longum lætabere, inque lætitiæ locum venient querelæ.* Meministi, vt is ipse tam validus, quem bis modò memoraui, de suis viribus in senectute conqueritur.

De Velocitate corporis. DIAL. VI.

Currimus ad mortem citiùs, vel tardiùs omnes:
At pretium vitæ, qui bene currit, habet.

GAV.

SEd pernicitas multa est. R. Refert, quònam cursus intendatur; multos sua velocitas in exitium tulit. G. Pernicitas mira est. R. Currite mortales, vt libet; cæli velocitas vos præcurrit, & ad senium, & ad mortem applicat. Illud vobis cursum eripiet, motum illa. G. Pernicitas summa est. R. Eò tendit, vbi desinat. G. Pernicitas inaudita est. R. Illò properat, vbi tarditas multa erit. G. Pernicitas infinita est. R. Sit quanta libet: vbi se exerceat, nō habebit. Siquidem puncti vicem terra omnis obtinuit. G. Pernicitas inæstimabilis est. R. Hæc ingenij laus est, cui maria & cælum, & æternitas, & naturæ

naturæ ſpatia, receſſúſque, & arcana rerum omnium patent. Corpus puncti, momentíque ambitu circunſcriptum, quò ſua pernicitas latura, atq; vbi diſpoſitura eſt? Nonne enim vt latiſſimè pateat hoc ſpatium, ſeu temporum, ſeu locorum, nihilominùs quocúnque ſe flexerit, ad ſepulchrum currit? Illæ ſaltem anguſtiæ ſine vllis, aut aſtrologicis coniecturis, aut geometricis demonſtrationibus notæ ſunt. Ita eò curritur, vbi profectò non curritur. G. Incredibilis mihi modò pernicitas eſt. R. Cùm omnes homines exceſſeris, lepuſculum non æquabis. G. Pernicitas ſtupenda eſt. R. Hæc pleróſque pendentibus, & prærruptis locis comitata, plano calle deſtituit; quoſdam per propugnacula turrium, per antennas nauium, per confraga montium innocuè volitantes, poſt leui pedis offendiculo, in via publica prolapſos, extinctóſque nouit ætas noſtra. Anceps eſt contráq; naturam inſueta, grauium corporum hæc leuitas, volucrémque hominem non diu factura. Nam etſi inoffenſa proceſſerit, feſſa tamen citò deſinet: breue robur hominis, breuiórque pernicitas. G. Valde nunc agilis ſum. R. Et aſellus agilis iuuenta, & ſenio piger pardus. Spatio leuitas ingraueſcet. Prima ætas ſtimulos habet, frœnos vltima: quicquid es, non eris diu; & ſi eſſe cupis, cura vt ſis bonus. Senium virtus ſola non metuit.

De Ingenio. DIAL. VII.

Serpentina placet prudentia, callida vulpis
Aſtuta mens eſt inſidioſa nimis.

HAV.

AT ingenium eſt velox. R. Ad virtutes vtinam. Alioqui quò velocius, eò propius ruinæ. GAV. Ingenium expeditum eſt.

RA. Si & bonis artibus applicabile, pretiosa animi suppellex; si minus, onerosa, periculosa, laboriosa. GAV. Ingenium peracutum est. RA. Ingenij non acumen, sed æquabilitas, atque constantia, veram laudem, & perpetuam merentur: quorundam acumen tenui cuspide frangitur; primóque molimine deficiet: validissima etiam, si ad vltimum extenuentur, infirma sunt; sic robur omne tenuitas atterit. GAV. Acutissimum ingenium est mihi. RAV. Nihil sapientiæ odiosius acumine nimio. Nihil verò philosophanti molestius quàm sophista: ideò inuisam Palladi finxere veteres araneam, cuius subtile opus, ac tenues telæ fuere, sed fragiles, nullique vsui. Vt mucronis ergo, sic ingenij acies sit; non penetret modò, sed subsistat. GAV. Promptum, & versatile ingenium est. RA. Hoc Mar. Catoni Censorio tributum est, quòd literis simul, atque armis, bellicisq. omnibus, & vrbanis, ac rusticis artibus æquè foret idoneus; quod ex parte Græci suo tribuunt Epaminondæ; Persæ autem Cyro. Tuum hoc versatile quo tam vergat, nec versutum sit, néve aliquid non agile, sed leue potiùs, & inconstans habeat, caueto. Aliud est enim non posse consistere, aliud facilè ire posse, quò velis. GAV. Ingenium est excellens. RA. Multùm refert, quo in genere excellat; huius enim quoque verbi significatio vaga est: verúmque est, vbi intenderis ingenium valere. Malo igitur ingenium bonum, quàm excellens; quòd illud in malum flecti nequit; hoc in diuersa volubile est. Nam & Crispus Lucium Catilinam magna vi animi fuisse, ait; sed ingenio malo, prauóque. G. Ingenium magnum est. R. Bonum cupio, & modestum, magnitudo sola suspecta est. Sæpè magnum ingenium magnorum initium malorum

lorum fuit. Raro autem magni errores, niſi ex magnis ingeniis prodiere.

De Memoria. DIAL. VIII.

Eſt aliquid, bene qui meminit, ſed ſæpe tenaci
Accidit ingenio, quod meminiſſe dolet.

GAV.

MEmoria ingens data eſt. R. Ampla ergo domus tædij, & Atrium fumoſarum imaginum, vbi multa diſpliceant. G. Memoria eſt multarum rerum. R. Multis in rebus pauca delectant, plurima cruciant, & ſæpè delectabilium mœſta recordatio eſt. G. Rerum adeſt variarum memoria. RA. Si bonorum, bene, ſi malarum quid hinc gaudes? parumne triſte eſt, vel tuliſſe mala, vel vidiſſe, niſi vel quotidie recurſent, vel ſub oculis ſint ſemper? G. Memoria diuerſarum rerum ſuppetit. R. Et culparum, & delictorum & ſcelerum, & ignominiarum, & repulſarum & dolorum, & laborum, atque diſcriminum; quamuis huic vltimæ voluptas quædã [vt aiunt] ſit adiuncta memoriæ. In quo tamen intelligitur, non tam præteritorum malorum cogitatio, quàm præſentis boni delectatio iucunda eſſe. Itaque neminem laboris, ac periculi meminiſſe iuuat, niſi quietum, aut ſecurum: paupertatem lætè meminit, ſed diues: morbum, ſed incolumis; ſed liber, carcerem; ſed ſolutus, vincula; ſed reuerſus, exilium. Sola ignominiæ memoria, in mediis licet honoribus triſtis eſt. Adeò nihil delicatius, vel incurabilius, quàm fama. GAV. Memoria multiformis eſt, & multorum temporum. RA. In recordatione multiplici multiplex moleſtia,

Quædam nempe conscientiam vellicant, quædam pungunt, quædam vulnerant. Alia confundunt, alia exterrent, alia deiiciunt: vnde fit, vt memorantium ora rubor, pallórque vicissim in silentio occupent, quod pessimis hominum plerunque accidit, incessúsque fit varius, vox incerta, & quæ sunt eiusmodi, animi memoria laborantis indicia. G. Memoria prompta est. R. Mallem, voluntas pia, castúmque desiderium & honesta consilia, & actus innocui, & vita probri nescia. G. Memoria apprimè tenax est. R. Vnde hæc igitur obliuio cælestium præceptorum; quæ tam pauca sunt numero? Vnde obliuio Dei vnius? Vnde obliuio suimet? G. Memoria admodum tenax est. R. Terrenarum, & inutilium rerum credo: quonam verò, & quò vaga hæc, volatilísque memoria: quæ cùm cælum, terrámque peragrauerit, in seipsam nesciens reuerti, quod vnum necessarium ac salubre erat, obliuiscitur. In qua ei si fortè aliquid delectationis interdum, sæpè tamen anxietatis est plurimùm, nec immeritò. Themistocles, cùm ei quidam memorandi artem à Simonide tunc inuentam polliceretur: Malle se ait obliuionis artem, quàm memoriæ discere. Et licèt hoc ille suo quodam iure respondisse videatur, vt qui naturæ dono illo supra fidem excelleret: cuiúsque memoriam innumeræ quidem rerum, atque verborum imagines prægrauarent; ferè tamen omnibus conuenit: ita omnes & dediscenda discitis, & discenda dediscitis; in his tantùm, quorum vtilis esset obliuio, memoriam exercentes, inque id naturæ finibus non contenti, insaniam arte laxatis. G. Memoria omnipotens est. R. Titulus hic vni

suus

fluus est Deo. Multipotens dicere voluisti. Si qua tamen insignis, memorię vis est[quod omni curiositate melius fuerit] damnosa reiiciat, stringat vtilia, neque tam sedulò, quæ delectent aggreget, quàm quæ prosint. G. Memoria opptima est. R. Optimo nihil est melius, quod si fidem dicto quæris, vt in optimis te memorem præbeas oportet. Memento peccati tui, vt doleas, memento mortis, vt desinas, memento diuinæ iustitiæ, vt timeas, memento misericordiæ, ne desperes.

De Eloquentia. DIAL. IX.

Eloquio multi adiuti, multi periere.
Heu quantum miseris lingua nocere potest.

GAV.

AT præclarum est eloquium. R. Magnum, fateor, instrumentum gloriæ, sed anceps, cuspide gemina. Et hoc quoque qualiter vti scias, refert plurimùm. G. Eloquium torrens est, & rapidum. R. Haud inepte quidam stulti, atque improbi eloquentiam furiosi gladio æquiparant, vtrumque, enim publicè inermem esse expedit. G. Eloquium clarum est. R. Clarum aliquid variè dicitur. Clarus sol, clarum incendium. G. Præfulgidum eloquium est. R. Et lugubres cometæ & infesti gladij, & hostiles galeæ, fulgent. Vt fulgore eloquentię gloriosus sit; sanctitate & sapientia temperetur. G. Copia eloquij ingens est. R. Siquidem iuncta modestiæ, magnum aliquid supráque communem hominum mensuram, non inficior, alioqui mutum esse præstabat. G. Eloquentiæ satis est. R A. Satis eloquentiæ, parum sapientiæ fuisse in homine illo sce-

lectissimo apud Crispū legis: neq; is quidē gloriam eloquentiæ quæsiuit vllā, quanquam altiore iudicio non eloquentia, sed loquacitas illa fuit. Verus enim orator, hoc est, eloquentiæ magister, nisi vir bonus, esse non potest. Quòd si bonus & sapiens, putabas ad oratoris laudes, perfectúmque munus eloquentiæ hunc verborum impetum, qui sæpe procacibus, atque inuerecundis vberior est sine hunc ipsam etiam dicendi peritiam satis esse; fallebaris: lingua volubilitas, atque verborum copia, & ars etiā quædam, sceleratis piisque communia esse possunt. Id quod quæris, bonorum est non omnium quidem, sed paucissimorum: ita vt mali omnes huius laudis exortes fiant, ad quam scilicet, animi bona, quibus carent, virtus & sapientia requiruntur. Quod, vt sic esse non intelligas, dicā. Sed memineris duarum, de quibus loquor, rerum: diffinitiones in mentem redeant, quarum altera Catonis, Ciceronis est altera. Ille ait: Orator est, vir bonus dicendi peritus. Iste autem nihil est, inquit, aliud eloquentia, nisi copiosè loquens sapientia. Ex his vides ad oratoris, atque eloquentiæ essentiam, & bonitatem, & sapientiam exigi: nec tamen sufficere, nisi & peritia adsit, & copia. Ità vt priores illæ duæ virum bonum sapientémq; duntaxat: hæ autem solæ nec bonum, nec sapientem nec eloquentem quidem efficiant, sed loquacem. Omnes verò coniunctæ perficiant oratorem, eiusque artificium: quod profectò rarius, atque altius est, quàm putent, qui in multiloquio situm sperant. Tu ergò, si oratoris nomen, & eloquentiæ veram laudem quæris, virtuti & sapientiæ primum stude. G. Eloquentia plena atque perfecta est. R. Pleno atque perfecto nihil deest: deerit autem multum, si præmissa defuerint. Antè igitur quàm de v-

de vniuerso pronuncies hoc vnum tacitus tecum volue. G. Eloquentia summa est. R. Supra summum nihil est: his ergo cessantibus, iam summa non erit, sed caducum quiddam, & informe, cui fundamentum fastigiúmque detraxeris. G. Eloquentia dulcis & ornata est. R. Dulcedo & ornatus iste nescio quid blandum, seu dolosum, non virile, nec sincerum præfert: sed non pluris est apud rectos iudices suauis, & compta viri fallacis oratio, quàm vel meretricis fucus, vel mellitum virus, vel phrenetici robur, vel auari aurum: quicquid est, quamuis appareat, ac mulceat, si principium essentiale defuerit, nihil penitus, aut nihilo proximum videri debet. G. Eloquentiæ fiducia magna est. R. Magna sæpe fiducia magnis periculis viam fecit: vt animum attollat, atque adiuuet, frœnum accipiat, se se norit, quod agendum instat, examinet, absit insolentia pariter & contemptus. Sin progressa liberiùs, virium obliuisci cœperit, iam non fiducia, sed temeritas, & audacia est, qua nihil est à sapiente remotius: hæc in rebus omnibus agendis, vt aspectu pretiosior, sic affectu periculosior ignauia est. Illa enim domi pigros, & inglorios tenet, hæc impellit ardentes, & quos æstimabatur promotura, præcipitat: hæc sæpe bellacissimos viros ostendit imbelles, cautissimos probauit incautos, vtque ad te redeam, qui disertissimi videbantur, infantissimos patefecit. GAV. Eloquentia ingens est. R. Vt sit historico fides, inter vitia infinita eloquentiam habitasse, veríque locum teneat authoritas, neque dubium sit, quod eloquentiæ princeps in Rhetoricis scribit eloquentiam sine sapientia esse non posse: quæ vt liquet, superioribus aduersatur: ista tamen quolibet modo sumpta eloquentia, cer-

te quò maior, eò damnosior, funestiórque si sola est. G. Eloquentia singularis est. R. Hæc est, quæ singulares viros, & Græcos: & nostros in perniciem traxit: quod ita esse Demosthenes, & Cicero & Antonius, non negabunt. G. Eloquentia plausibilis est. R. Si innocenter absque iactantia vtare: vix vlla recitiùs multitudinis amorem tibi concilies, & gloriā quæras, si quo, nisi meræ virtutis artificio, quæri potest. si arrogauter atque improbè, perfacilè tibi discrimen, & multorum odia tibi conflaueris. Sapientis dictum est cuiusdam: Mors & vita in manu linguæ. Non vnius verò tantùm hominis, sed multorum. Quorundam linguæ totas euertêre Respub. euerténtque. Pessimum, neceentissimúmque hominis mali membrum, lingua est. Nil hac mollius, nil duriùs. G. Eloquentia sonora est. R. Et sonorum fulmen. G. Eloquentia florida est. R. Et floridum Aconitum. Denique versa, vt libet, & reuersa, & gloriæ habes viam arduam, & inuidiæ pronam valde.

De Virtute. DIAL. X.

Virtutem iactas, vitiorum pondere pressus;
Affectus, Virtus est, cohibere suos.

GAV.

NVnquid non saltem licet de virtute gloriari? RA. Vt liceat, in illo tantùm licet, qui virtutis & omnis boni auctor solus, atque largitor est. GAV. Magna est animi virtus. RA. Vide autem, ne quò maior creditur, minor sit. GAV. Spectata virtus in rebus dubiis est. RA. Proprium est virtutis, non quid actum, sed quid agendum sit, nec quid adsit sibi, sed quid desit attendere: vnde est, vt sæpe illam non de quæsito gloriantem, sed de quærendo sollicitam

videa-

videamus. Dicerem, si liceret, auaram, aut certè auaritiæ similem esse virtutem. Jugiter sitit, quotidie inardescit, quò plus quæsierit, eò sibi pauperior videtur, & plus appetit. Nullus ei desiderij modus est. Nullus sat magnus cumulus meritorum. *GAV.* Virtus supra humanum morem est. *RA.* Vereor ne superbiæ sit ista professio, non virtutis. *GAV.* Virtus longè clarissima est. *RA.* Fundamentum veræ virtutis, humilitas, nec tanta claritas vlla est, quam elatio non obscuret. Scit ille, qui clarissimus creatus, séque ipsum efferens, non obscurus tantùm, sed princeps meruit fieri tenebrarum. Quod si illi accidit, quid alij de se sperent? *GAV.* Virtus eximia est. *RA.* Non solet esse virtus iactatrix, aut miratrix sui, sed imitatrix alieni. Itaque semper anhelans, semper altius aspirans, dum se comparat, paruipendit. *GAV.* Virtus consummata est. *RA.* Nunquam hoc virtus de se iudicat, non confidit, nihil arrogat. Scit hoc tempus esse militiæ, non triumphi, atque adeò nunquam torpet, & semper in actu est: semper, quasi nunc incipiens, accingitur. Quæ omnia perfecisse, séque vndique consummatam credit, crede mihi, non est virtus, error est virtuti obuius, atque aduersus. Quisquis ad summam peruenisse credit, in hoc primum fallitur, quòd vbi credit esse, non est. Deinde, quòd illinc ferentem viam aberrando deserit, dúmque quod non habet, anticipat, quod habere potuisset, sponte sua negligit: siquidem nil tam profectui aduersum, quàm perfectionis opinio. Nemo studet agere, quod peregisse se putat. Error hic sæpe magna parantibus obstitit, iámque alta prensantibus. *GAV.* Virtus pro humana capacitate plena est. *RA.* Si omnem vitam ante oculos

ponis, pérque dies singulos actum, ac verborum, & cogitatuum rationem à te ipso exigis, incorruptus rerum aibi ex tuarum, videbis, quantum vacui in animis sit, quantum vitia occupent. G. At saltem communis, & mediocris est virtus. R. In rebus altissimis vix mediocritas locum habet: verum habeat, non tamen hæc gaudij materia, sed laboris, ac studij est. Nam quod ad summa disponitur, donec eò perueniatur, non quiescet. G. Aliqua est virtus. R. Huius quoque iudicium linque aliis. Et si qua est virtus, non ibi finis gaudij, sed in illo, ad quem vera per arduum virtus ducit. Eam nempe philosophiam profitemur, quæ non fruendum virtutibus, sed vtendum docet. Nondum plenè igitur gaudendi tempus est. tot nunc etiam vitæ periculis circumfusis, sed optandi potiùs, sperandique. Gauisurum te, sperare potes, sic tamen, vt metuas doliturum. G. Si quid boni est, sentio vnde sit, & in illo gaudeo: quicquid autem deest, scio vnde poscendum sit, & de illo spero. R. Hæc est virtus, & iam tutum iter ad verum gaudium inuenisti.

De Virtutis opinione. DIALOG. XI.

Conscia mens praui, non claro nomine gaudet,
Displicet ingenuis gloria falsa viris.

GAV.

QVisquis ego sum, opinio de me hominum bona est. R. Opinio rem non mutat. G. Bonum me communis habet opinio. R. Quid si malus tu, nonne opinio falsa est? Scientem certè falso gaudere, dementia est. G. Opinione vulgari bonus dicor. R. Nihil est, quod non sibi fingere possit opinio. Bonum autem, seu malum, quod in animis habitat, neque diuersis

opinio-

opinionibus, neque sermunculis variatur. Non si cuncti igitur te mortales bonum dixerint, bonus fies. GAV. Bonum mihi saltem est nomen. RA. Melius esse nomen bonum, quàm diuitias multas Hebræorum Sapiens ait, Idémque alibi: Melius nomen bonum, quàm vnguenta pretiosa, & valorem boni nominis: & odorem famæ his verbis expressit, comparatione scilicet auri, & vnguenti. Quomodo autem, seu nomen, seu aliud quicquam esse potest bonum, si sit falsum? Qualecunque igitur sit nomen impij, non fit ideò minor impietas. Non inani igitur nomine glorietur, sed illud eiusdem Sapientis audiat: Nomen, inquit, impiorum putrescet. Et illud alterius: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Illa si intus tibi obstrepit, quid tibi proderunt adulantium susurri, quid blanditiis, aut fictionibus partum nomen? E radice mala nihil boni oritur. Neque hinc ortum nomen bonum dixeris, cùm verum dicere non possis. GAV. Bene de me sentiunt ciues mei. RA. Non refert, quid de te alij sentiant, sed quid tu. GAV. Bene de me loquuntur ciues. RA. Noli credere; quid loquantur nesciunt, & cupidè mentiuntur, prurit*u* quodam linguæ, in vtranque partem nimio, & consuetudine in naturam versa. GAV. Bene de me plurimi loquuntur. RA. Ignorantibus credere, quid est aliud, quàm volentem falli? GAV. Bene de me loquitur vicinia. RA. Dulciloquio forsan, aut muneribus delinita, aut de te aliquid sperans. Nunquam, vel amanti credideris, vel speranti. GAV. Vicini mei nomen meum celebrant. RA. Alter alterum decipit, omnes te. GAV. Bonum mihi testimonium ciues dant. RA. Est intus in anima testis incorruptior, certiórque: Conscientiam tuam in-

terroga: illi crede. GAV. Bene de me homines opinantur. RA. Opinio ambiguæ nomen est rei: certissima res est virtus. GAV. Ego ipse mihi vir bonus videor. RA. Ergò es malus. Boni enim, sibi displicent, séque accusant. GAV. Et mihi videor, & aliis bonus. RA. Quid si tu malus, illi autem stulti? GAV. Bene de me sperant ciues. RA. Cura ne spes ciuium falsa sit. Turpe est de se sperantes, cùm possis aliud, frustrari. GAV. Credo sim, de quo non frustrà sperent multi. RA. Si id esses, id non crederes. Malum est alios, pessimum autem seipsum fallere. GAV. Omnes me virum bonum putant. RA. Quid si tu contrarium scis? GAV. Omnes me virum bonum dicunt. RA. Et tu credis omnibus? Num te autem dici pudet, quod non es? sed est hoc nobis insitum inter cuncta mirabile, de nobis nostrísque de rebus, quamuis occultis, plus cuicunque, quàm nobis credere, iuxtáque Flacci sententiam, Et mendacem, timere infamiam, & falsa gloria delectari. GAV. Totum vulgus vna voce me laudat. RA. Nulla pronior ad errorem, atque ad præcipitium via est, quàm per vulgi vestigia. Quicquid penè vulgus laudat, vituperio dignum est. GAV. Cunctis hominibus placeo. RA. Placentes hominibus Deus spernit & placere hominibus, displicere est Deo: contraria contrariis gaudent. GAV. Viri boni nomen habeo. RA. Vitæ constantia, honestate, seruandum est, alioqui facilè euanescet: ventus est enim. GAV. Multæ sunt in populo laudes meæ, RA. Seuisti in agro arido arbores caducas. GAV. Magnæ inter doctos etiam laudes meæ sunt. RA. Si veræ, durabunt, & vt ait Cicero, radices agent, & propagabuntur. At si fictæ, celeriter tanquam flosculi decident. G. Omnes vno ore meam prædicant virtutem. RA. Non in ho-

in hominum statu, neque in propria virtute, quanuis vera, sed in ipso virtutum omnium authore gloriandum. Qui contrarium facit, non modò non assequitur assertione hominum, quod non habet, sed id ipsum, quod habet, vel imminuit, vel amittit. GAV. Vulgus omne me prædicat. RA. Dixi, & repeto, quicquid vulgus cogitat, vanum est, quicquid loquitur, falsum est: quicquid improbat, bonum est, quicquid approbat, malum est, quicquid prædicat, infame est, quicquid agit, stultum est. I nunc, insanorum sermunculis gloriare.

De Sapientia. DIAL. XII.

Est Sapiens, qui dissimulat sapientiam habere,
Est sapiens vitam qui tenet innocuam.

GAV.

SApientiam consecutus sum. R. Rem magnam, si vera esset, & inseparabilem à virtute. Si illam igitur approbasses: hæc probata esset: sed vtraque opinione aliquanto facilior est quàm re. G. Sapiens sum. R. Crede autem mihi, nunquam, si verè esses, hoc diceres. Sapiens enim quantum est, quod sibi desit, intelligit, non gloriatur itaque, sed suspirat. G. Sapientem me profiteor. R. Bene irent res, si tot essent sapientes quot sapientiæ professores. Nunc illud per difficile est, hoc verò facillimum. G. Sum sapiens. R. Si verè sapiens esse vis noli id quidem opinari. Credere se sapientem, primus ad stultitiam gradus, proximus est profiteri. G. Studio ad sapiẽtiam perueni. R. Vtque sic ad illam peruenitur. Sed an tu perueneris, recogita. Non est enim res studij breuis, egens aliquot anno sũ vt reliquæ artes, tota, vel longissima opus est vi-

ta. Si quis [vt aiunt] tota die currens peruenit ad vesperam, satis est. Notum est illud Platonis, vt alia multa præclarissimum, quod Ciceroni placet, & mihi: Beatum, cui etiam in senectute contigerit, vt sapientiam, verásque opiniones assequi possit. Has tu an calle medio obuias habueris, an nescio quo pennato equo vectus ante tempus attigeris, incertum tam citò sapiens euasisti? GA. Sapientiæ perfectionem cœlitus accepi. RA. Est, fateor, cœleste donum sapientia, sed magnus certè vir erat, & cœli amicus, qui dicebat: Non quòd iam acceperim, ideò perfectus sum. GAV. Sapientiam cupida mente comprehendi. RA. Vt pecuniæ, rerumque multarum, mala, sic sapientiæ cupiditas bona est. Sed an tu tantæ rei capax sis, videto. Certè, ille idem: Ego me, inquit, non arbitror comprehendisse. Et ille quoque permagnus erat, qui cum Deo de seipso loquens, sic aiebat: imperfectum meum viderunt oculi tui. Hoc est proprium Sapientis, imperfectionem suam nosse, ac fateri. GAV. Sapiens dicor. RA. Non te tuæ, neque alienæ vnquam voces, sapientem fecerunt, sed res ipsa. GAV. Sapiens vulgò dicor. RA. Vulgus insanos sapientes dicere, & sapientes insanos, iure suo didicit, quod est, vt falsa pro veris, veráque pro falsis habeat. Nihil est à virtute vel à veritate remotius, quàm vulgaris opinio. GAV. Omnes prædicant me sapientem. RA. Ad famam fortasse aliquid, ad sapientiam nihil omnino, Sentio autem: superscriptionibus inniteris literarum, quibus nihil est liberalius: non satis est facere sapientes, qui non sunt, sed egregios & insignes faciunt, ac verecundos: serenissimos insuper, & illustres, vt iam simplex sapientiæ titulus sit pudori, qui quàm paucis conueniat, stupor est: obsoleuit tamen in-

ter titulos clariores, quos qui scribendo sic accumulant sciunt se mentiri. Sed vrbani, vel mendacio, fieri volunt. Vos qui legitis non veros modo, sed citra verum sistere illos rati publico errore fallimini. Nemo est, qui de suis rebus interroget. Omnes aliis de se credunt. Vis autem noscere quàm sis sapiens, verte oculos retrò. Recordare quoties in hoc vitæ cursu cespitaueris, quoties aberraueris, quoties offenso pede cecideris, quot pudenda, quot dolenda, quot pœnitenda commiseris; tunc, si audes, te dicito sapientem: credo autem, nō audebis. GAV. Scio me sapientem. RA. Literarum forsan vis dicere. Sunt enim planè literati aliqui verè, licet pauci, sapientes autem pene nulli. Aliud est sapienter loqui, aliud sapienter viuere, aliud dici, aliud esse sapientem. Fuêre, qui dicerent sapientem nullum. Id quàm verum falsúmve sit non disputo. Certè nimis prærupta sententia est, & ad desperationem prona, & studio aduersa sapientiæ. Hebræi Sapientem Salomonem suum prædicant, qui quàm sapiens esset, turba coniugum pellicúmque testatur, multóq; maximè Diis alienis cultus exhibitus. Romani Sapientem Lælium, & Catonem. Græcia ipsa dum floruit, septem habuisse dicitur Sapientes. Alij quoque hoc titulo indigni sequentibus visi erant. Qui excusant dicunt non eos illum sibi titulum assumpsisse sed ab errantibus populis traditum possedisse. Vnus tantùm fuit, sua possessione, suoq; sapiens iudicio stultissimus omnium Epicurus. Quem titulum cum Metrodoro participare voluit, nec honorificum amici donum ille respuit, seq; etiam Sapientem dici æquanimiter tulit, vt sua illa, qualis qualis gloria error esset alterius. Vnus quoq; sapiens Socrates oraculo dictus Apollinis, forsan ideò, vt vnum illi

ſapienti proximum, falſo teſtimonio, falſus Deus ad amentiam atque inſolentiam irritaret. Hæc de antiquis ſapientibus dixerim. Felicior ætas noſtra quæ non vnum, duóſve, vel ſeptem, ſed in ſingulis vrbibus, ceu peculium, greges numerat ſapientum. Nec mirum ſanè, multos eſſe, qui tam facilè fiant. Venit iuuenis ſtultus ad templum, præceptores illum ſui prædicant, celebrant, ſeu amore, ſeu errore: tumet ille, vulgus ſtupet, plaudunt affines, & amici. Ipſe iuſſus, in cathedram ſcandit, cuncta iam ex alto deſpiciens, & neſcio quid confuſum murmurans, tunc maiores certatim, ceu diuina locutum, laudibus ad cælum tollunt, tinniunt interim campanæ, ſtrepunt tubæ, volant annuli, figuntur oſcula, vertici rotundus, & niger pannus imprimitur. His peractis deſcendit ſapiens, qui ſtultus aſcenderat. Mira prorſus transformatio, nec Naſoni cognita. Si fiunt hodie ſapientes. Verus ſapiens fit aliter. G. Sapiens ſum. R. Solent qui de ſe magnificè ſentiunt, præfidenter maiora viribus aggredi, inque niſu medio prolapſi, ſuo vel periculo vel pudore condiſcere, quàm iuſti fuerint rerum æſtimatores ſuarum. Præſtat igitur [mihi crede] falſas opiniones abiicere, inſolentiam deponere, inſipientiam circunſpicere, & optare, ne qua experiendæ ſapientiæ neceſſitas incidat, quæ declaret te de nihilo gloriatum. Hæc rectior, tutiórque quærendæ ſapientiæ via eſt. GAV. Credo ego ad ſapientiam perueniſſe. RA. At, ſi mihi obſequeris, ad illam potiùs aſſurgendo, nitendóque peruenies, quàm credendo. Nihil altiùs aſcendit, quàm humilitas operoſa.

De Religione,

Orphanos, viduásque inuisere, spernere mundum,
Hac Christo vera Religione places.

GAV.

Religione glorior perfecta. R. Religio optima, ac perfecta vna est, supra Christi nomen, suprâque petram firmissimam fundata: reliquæ omnes superstitiones vanæ, & deuia, & errores sunt, quibus est iter ad tartarum, atque ad mortem, non hanc momentaneam, sed æternam. Et quot putas, quantíque viri huius veræ religionis inopiam mirabilem passi sunt, cunctis in rebus altis altiores? Habent illi, quod æternum gemant, habes tu vnde glorieris, & gaudeas, non in te quidem, sed in eo, qui te summa in re tantò maioribus præferre dignatus est, qua nil maius, nil melius tibi tribui poterat in hac vita, de qua loqui aliquid vberiùs non grauarer, ni res ipsa cœlesti lumine penè iam omnibus nota esset. G. Piis sacris initiatus sum. R. Pia sacra religionis huius sunt tantummodò, reliquarum omnium sunt furores, ritúsq; sacrilegi. Neque tamen initiatum esse sufficit. Maius est fortè, quàm putas, deuoto licet animo dulce negotium. Non enim Deum nosse satis est, quod & dæmones faciunt, qui oderunt. Amor, & cultus exigitur, his ex rebus constans, quæ vtinam tam bene implerentur ab hominibus, quàm sciũtur. G. De vera religione mihi placeo. R. Placere sibi superbire est. Hæc autẽ vera religio, quæ te Deo religat; Deum tibi; humilitatẽ piis mentibus inserit, insolentiã extirpat. Sic tibi igitur gaudere permissum, vt quãtò lætior, quãtóq; religiosior, tãtò sis melior, & operib. bonis affluẽtior. Illi gratias

agens, qui tibi ex hac mortali vita rectum iter ostendit ad æternam vitam. GAV. Veram Religionem [Deo gratias] sum adeptus. RA. Bene agis, Deo gratias. Custodi autem illam bene ab erroribus, à negligentia, à peccatis, & sic habe, si hanc assecutus es, & in ea te exerceas, vt dignum est, cessare controuersiam, de quà modò litigauimus, cum sit scriptum sacris in literis: Pietas est sapientia: & per alium: Initium sapientiæ est timor Domini. Neque id ipsum tacitum in prophetis. Cuius rei Lactantius meminit Institutionum secundo. Affirmat, inquit, Hermes, eos qui cognouerunt Deum, non tantùm ab incursibus dæmonum tutos esse, verùm etiam ne fato quidem teneri. Vna, inquit, custodia pietas. Etenim pius homo, neque dæmoni pessimo, neque fato subiacet. Deus enim liberat pium ab omni malo. Namque vnicum atq; solum bonum est hominibus pietas. Quid sit autem pietas ostendit alio loco his verbis: Pietas.n.scientia est Dei. Eandémque sententiam Asclepium in sermone quodam regio latiùs explicasse confirmat. Vides, vt obstinatissimi duo pagani vestram circumuelant veritatem: tanta est veri vis, vt linguas sæpe hostium ad se trahat.

De Libertate. DIALOG. XIV.

Non liber, qui peccatis inseruit, habetur.
Libertas, sed vbi Spiritus est Domini.

GAV.

In Libertate natus sum. RA. Non qui nascitur liber, sed qui moritur, liber est. Multùm fortunæ licet in nascentem, in extinctum nihil. Expugnat vrbes munitissimas, armatos fundit exercitus, potentissima regna subuertit. Inexpugnabilis arx, sepulcrum. Illic regnum verminibus, non fortunæ.

Itaque

Itaque limen illud ingressi soli mortalium, vitæ huius ab insultibus tuti sunt. Tu te liberum iactas, & ignoras non dico ad sepulcrum, sed an liber hodie in cubiculum sis iturus. Libertas vestra tenuissimo nitens filo, sicut alia, quibus fiditis, omnia, tremula semper, & caduca est. GAV. Liber sum. RA. Idcirco te[vt reor]liberum dicis, quia dominum nullum habes, sed Annæum audi Senecam: Bona, inquit, ætas est, forsitan habebis. Nescis, qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua Darji mater, qua Plato, qua Diogenes? His ille te admonet exemplis. Multa sunt alia, vel tacita Senecæ, vel ignota. Nunquid non Attilium Regulum meministi: indignum prorsus hoc ludibrio; passum tamen? Nunquid tibi recentior annis Valerianus excidit? quorum ille modò dux, hic autem princeps populi Romani, moxque illeCarthaginensium, hic Persarum seruus: ille truci supplicio peremptus; hic longa & misera contabuit seruitute. Quid Macedoniæ, Numidiæque Reges? hinc Persen, hinc Siphacem memorem atque Iugurtham? regni omnes è culmine, Romana lapsos in vincula, Mitto veteres regum casus. Ætas tua quosdam è regia trusit in carcerem, eundémque vna hora, & primum regem, & vltimum seruum vidit. Siquidem eò quisq; miserior seruus est, quò felicior liber fuit. Noli igitur libertate tumescere, quoniam non ex liberis modò, sed ex regibus, tam subitò serui fiunt. Nec miraberis cùm secundum Platonis sententiam, non minùs ex seruis etiam reges fiant, Mutantur assiduè res humanæ. Nihil sub cœlo stabile. Quis in tanta vertigine firmum aliquid ac mansurum speret? Neque verò te liberum hinc duxeris, quòd esse dominum tibi non vides, quod potentibus ortus ingenuis, nec in acie captus, nec ve-

nundatus sis. Sunt vobis inuisibiles animorum domini in ipsa hominum origine latens pestis est. Nascendi genus obnoxium peccato, qua nulla grauior seruitus fingi potest. Sunt occulti hostes, & bella clandestina: sunt, quæ miseras animas nundinentur, quas [heu] vili pretio venditis voluptates fœdissimæ dominarum, quę vos inenodabili laqueo vinctos tenent. Ite nunc, & libertate gloriamini. Sed vos cæci, nihil, nisi corporeum videtis. Vnde eum, qui vni mortali subest domino seruum dicitis: Illum verò, qui mille immortalibus tyrannis opprimitur, liberum iudicatis: eleganter, vt reliqua. Profectò autem liberum non facit fortuna, sed virtus. G. Liber sum. R. Planè. Si prudens es, si iustus, si fortis, modestus, si innocens, si pius. Horum siquid abfuerit, pro ea te parte seruum scito. G. In libera patria natus sum. R. vrbes quoque tu liberas, tua ætate, perexiguo flexu rerum, post paululum seruas nosti. Quòd si vel notiora, vel clariora sunt vetera, Lacedæmon & Athenæ liberrimæ vrbes, ciuile primùm, mox externum passæ sunt iugum. Hierosolyma sancta vrbs, & libertatis æternæ mater, temporaliter & Romanis seruiuit, & Assyriis, nunc seruit Ægyptiis. Roma ipsa non solùm libera, sed domina gentium, suorum primùm ciuium, post etiam vilissimorum hominum serua fuit: nemo vnquam libertati, nemo vel imperio suo fidat.

De

De Patria gloriosa. DIALOG. XV.

Quid refert, qua sis patria satus? omnibus vna
Quaerenda est nobis, non peritura domus.

GAV.

GLoriosa in patria natus sum. R. Plus negotij habes, vt in lucem venias. Fulgent minutiora etiam astra per noctem, & Bootes ad solis radios habet, & lucifer. G. Clarissimae patriae ciuis sum. R. Bene, si virtutum hospes, vitiorum hostis: fortunae enim est illud, hoc tuum. G. Patria mihi felix ac nobilis est. R. Refert qua nobilitate. Hanc numerus incolarum, hanc insignis opum magnitudo, hanc spectata fertilitas, hanc situs ipse nobilitat. Salubris aer, clari fontes, mare proximum, tuti portus, opportuni amnes. Nobilis patria vulgò dicitur vini ferax, olei, frumenti, frequens armentis, ac gregibus, auri scatebris, & argenti. Bonam terram dicitis, vbi fortes equi, vbi pingues boues, vbi teneri hœdi, vbi dulcia demum poma nascuntur: vbi autem boni viri, id nec quaeritis quidem, nec quaesitu dignum ducitis, aestimatores egregij. Atqui summa patriae laus, sola virtus est ciuium. Rectè ergo Virgilius gloriam, ac felicitatem cùm describeret Romanam, nihil horum, ad quae sola respicitis, dignatus attingere, vnam vrbis, & imperij magnitudinem, atque altitudinem attigit animorum. Felicem denique prole virum dixit. Ea est enim vera vrbium felicitas, vera nobilitas. GAV. Praeclara ciuibus bonis patria est. RA. Quid si tu obscurus? Quid si claritas ipsa te prodet, éque latebris eruet, & in apertum trahet? promptiùs in luce notaberis. GAV. Famosissima est patria. RA. Non tam a no-

infamis esset. Catilina, nisi tam famosa in patria natus esset. Caio etiam & Neroni, alter infamiæ aceruus Imperium accessit, & mundi natos in vertice fortunæ fauor extulit, quò latiùs noscerentur. GAV. Nobilissima in patria viuo. RA. Multorum aut contemptui patens, aut inuidiæ: sine altero in magna vrbe vix viuitur, illud tutius, hoc clarius malum. Vtriusque autem hæc ipsa, quam prædicas natalis soli nobilitas, causa est. Tot inter oculos nullæ sunt latebræ. GAV. Notissima ex patria sum. RA. Malim per te patria, quàm tu propter patriam notus sis: nisi verò per te fulseris, quid tibi lux patriæ præter tenebras allatura est? Multos habuit claritas magnæ vrbis obscuros, quos abunde claros, parui ruris obscuritas habuisset. GAV. Inclyta mihi patria est. RA. Est quæ suas sibi laudes habeat, tuásque participet, quicquid bene gesseris, prima quodammodo patriæ laus erit. Fuit qui Themistoclis gloriam Athenis ascribere niteretur, qui planè pergrauiter, & vt talem virum decuit, respondit. Cùm enim sibi, Seriphi angustæ, & ignobilis Insulæ quidam incola inter iurgia obiecisset, non eum sua, sed patriæ gloria clarum esse, Neque hercle ait, aut ego obscurus si Seriphius aut tu si Atheniensis, clarus esses. Non splendori patriæ sed virtuti propriæ fidebat. Viriliùs planè quàm Plato, maior licet ille philosophus. Sed existunt interdum in magnis etiam ingeniis magni, & mirabiles errores. Is ergo inter cætera, magnæ suæ felicitatis claritatem patriæ ascribebat. Vt enim totum noris hac in parte excellentis viri animum, aiebat Plato se pro multis gratias agere. Rectè id quidem, modò intelligat, cui quibúsve pro donis gratiæ sint agendæ. Ille verò naturæ gratias

tias agebat. Primùm quòd hominem eum, non mutum animal, quòd marem, & non fœminam, quòd græcum, & non barbarum, quòd Atheniensem, & non Thebanum, denique quòd Socratis ætate, non alio tempore genuisset, vt scilicet esset à quo doceri posset, atque instrui. Vides inter gratulandi gloriandíque causas, vt Atheniensem quoque ponat originem. Quid hic dicam forsan expectas? Ego verò, & si de hoc vno sermo sit institutus, quando tamen tanti viri mentio incidit, quid de hoc toto illius sermone, & aliis sit visum, & mihi etiam videatur, dicam similiter. Scio quosdam claros, & disertos viros incunctanter asserere, nihil vnquam ab aliquo esse dictum delitiùs, quorum in sententiam, quia [vt dici solet] eam pedibus, parum abest. Nam quid quæso attinet his gaudere? Quæro enim quid si barbarus, quid si mulier natus esset? An non multi barbari multis græcis, & virtute, & ingenio meliores extiterunt? An non fœminæ aliquæ & rerum gloria, & inuentione artium, quibusdam viris optabiliores? Quid denique si Bos; quid si Asinus nasceretur? quid ad hunc ipsum de quo loquimur, Platonem? qui tam non Plato esset, sed id potiùs quod natura parens edidisset, nisi fortè Pythagoricæ credebat insaniæ, è corpore in corpus animas commigrare, quo nihil vnquam certè stultiùs, nihil impudentiùs, non dicam à Philosopho, sed ab homine dictum fuit, nihil magis veritati dissonum, ac pietati, nihil demum à quo religiosæ aures magis abhorreant. Quid deinde, an Atheniensem nasci, clarum adeò, vt non æquè clarum esse posset alibi, Thebis etiam natum esse? An non Homerus, & Pythagoras ipse, & Democritus, & Anaxagoras, &

Aristoteles, & mille alij alibi, quàm Athenis nati, clarísque habiti, non minùs quàm qui nati fuêre Athenis? Ac ne à Thebis abeam, quas spernere Graij solent; an non si ingenium quæratur, Thebis natus est Pindarus, quem imitatione inaccessibilem Flaccus ait? Si rerum claritas gestarum, Liber pater, atque Hercules, tam famosi, vt Alexander Macedo contemptor omnium fermè mortalium, illos duos, vt altissimum, atque vltimum signum gloriæ sibi proponeret imitandos? Sin vtrunque, nónne recenti memoria, & pene ante oculos, erat, Thebanus Epaminondas, summus philosophus, summus dux, Græcorúmque omnium, recto sub iudice, omnis æui princeps? Hic est qui Lacedæmones penè funditus euertit, & Athenienses Platonis sic exterruit, vt eo mortuo, quasi summo terrore liberati, illicò se in luxum ignauiámque resoluerint: quo adhuc etiam apud Thebas florente, quot Athenis inertium, & stultorum millia fuerint, quis facile animo metiatur? Non igitur quòd Athenis, sed quòd talis natus esset, ac genitus, h.e. tali ingenio talíque animo, tali denique & parentum indulgentia, & rerum temporalium facultate, vt erudiri posset, & ad omne bonum opus institui, gratias agere decuit tam anxiè doctum virum illi Deo, qui hæc ei dederat, non Socrati, non Athenis, cuius in schola, & in qua vrbe, quot & iniqui fuerint, & indocti opinari promptius sit, quàm noscere. Et vt vrbem sileam habuit schola illa inter multos Alcibiadem & Critiam, illum patriæ hostem, hunc sæuissimum tyrannorum, quibus quid præceptor Socrates contulerit, Plato ipse respondeat, vel sic intelligens, quàm inane est, quód terreni doctrina præceptoris discipulorum auribus instrepit, nisi gratia

m-gistri

magiſtri cœleſtis aſpiret, ſine qua nihil omnino Socratem potuiſſe, quanquam Dei mendacis oraculo, vt prædictum eſt, ſapientiſſimum iudicatum, inter duas tamen ſimul vxores procaciſſimas anus, ipſe vel alius quantumlibet eum excuſet ineptiſſimè conuerſatum. Sed hæc & reliqua incidenter præter vnum illud, quo Platonem talem virum hac eadem vanitate glorioſæ patriæ implicitum fuiſſe cognoſceres, non vt magni comitis clypeo tuum tegas errorem, ſed vt accuratiùs illum vites, cui ſuccubuiſſe ſumma etiam cernis ingenia. GAV. Amplâ in patria vitam ago. RA. Multa ſunt amplæ vrbis incommoda, diſtat templum, diſtat forum. Illud animo nocet, hoc corpori, diſtant opifices atque amici. Qua quidem nulla durior diſtantia, quos laborioſum viſere, negligere inhumanum. Audis, vt de hoc queritur Flaccus: *Cubat hic in colle Quirini, Hic extremo in Auentino, viſendus vterque.* Quocunque ire decreueris, ceu peregrè profecturus, domui tuæ diſpone, quando, & an redeas, incertum, & ipſe reditus cum labore eſt. Sæpe etiam cum errore, ferro, ac magnete iter agitur, hac eas faciliùs, hac rectiùs, hac curiam, hac theatrum vites, hac balneum effugias, hac macellum, hi & mille alij ſunt vrbium ſcopuli, inter quos nauigans, domum tuam, quaſi alteram orbem petis, vix te ad illam peruenturum ſperans. Et hoc quoque apud ipſum Flaccum legis: *Vt Philippus orator, Domum dum redit, foro nimium diſtare carinas, Iam grandis natus ſequitur.* Hæ paruo in oppido moleſtiæ ceſſant omnes. Quicquid quæritur, iuxtà eſt. GAV. E paruo oppido in immenſam vrbem commigraui. RA. E tranquillo portu procelloſum ſponte pelagus ingredi temeritas

est. Nec miror, ideò quia læti euentus. Fecit hoc tamen & gens Claudia, è Sabinis Romam petens, è Tusculo Marcus Cato, ex Arpino Marius, & Cicero, successi quefeliciter. Sed vbinam tales viri? non tutò quidem in exemplum trahitur, quicquid raris, & summis ingeniis attentatum est. Postquàm tamen soluisti funem, omni studio inter difficultates enitere, inter alta consurge, consilio cœptum regens, [quod hic boni dixerim] plures erunt ad virtutem stimuli. Erunt fortè quos ad gloriam sequi velis. Erit vbi te exerceas, vbi cum paribus possis de laude contendere, pudebit que testium tantorum. Multis sæpè, quod vis animi non dabat, contulit vis pudoris, & ad ignauiam profligandam sæpè plus spectator valuit, quàm virtus. Et hi hercle quorum proximè memini, & accitus Curibus Numa Pompilius, Corduba profectus Seneca, Leptique veniens Seuerus, multíque alij ex aliis locis, vbique futuri magni viri, vt aliquantò maiores Romæ essent, æmulatio virtutis & illustrium copia exemplorum præstitit. Stude ergo, quòd vnicū bonum est, in hac tua commigratione ne pereat, neu nil aliud migrando quæsieris, quàm vt te coram pluribus, nouæ patriæ fulgor nudet.

De Origine generosa. DIAL. XVI.

Quid frustrà exultas clarorum nomine auorum?
Et falsum nomen nobilitatis habes.

GAV.

ORigo generosa est. RA. Rursum mihi redis ad ineptias, quid ad te? GAV. Propago vetus, & gloriosa est. RA. Alieno gloriari ridiculosa iactantia, auorum merita, nepotum

tum degenerantium notæ sunt, nec aliud magis posterorum maculas aperit, quàm maiorum splendor ac gloria. Sæpe alteri commodum virtus alterius tulit. Veram laudem, nisi de proprio sumpseris, ab alio non expectes. *G.* Magna est nobilitas antiquorum meorum. *R.* Mallem per te alij, quàm tu per alios noscereris. Verùm age aliquid & tu, vnde sis nobilis. Nam & illi nisi aliquid egissent laude dignum, nunquam nobiles fuissent. *GAV.* Multa sanguinis est claritas. *RA.* Omnis propemodum sanguis est concolor, sicubi fortè alter altero clarior inuentus sit, non id nobilitas efficit, sed sanitas. *GAV.* Magna est claritas parentum. *RA.* Quid si maior obscuritas tua est? Corpus semper, & patrimonium sæpe à parentibus accipitis, claritatem, & qui habet, rarò in filium transfert, & qui non habet, aliquoties in filio illam videt. Quantùm patre clarior Cæsar, quantùm obscurior Africani filius? Qui si per manus tradi claritas posset quàm clarus futurus esset, intelligis. Sed amare illum potuit pater, illustrare non potuit, infinitam suæ lucis eclipsin passus in filio. Sic quod pretiosissimum habet hæreditas, iudicio testantis eximitur, nec nisi de vilissimis rerum est tanta illa solemnitas testamenti. Mille ego nunc tales clarissimorum hominum obscurissimos hæredes enumerem, si vacet, & si expediat, summam tenes. *GAV.* Ingens claritas gentis est. *RA.* Nil tibi amplius ea claritas præstabit, quàm vt latere nequeas, si velis. Ita in primis iucundissimum tibi vitæ latibulum, & secretus rerum trames eripitur. Quicquid ages, erit vulgi fabula. Qualiter dormiuias, & quid cœnes, nosse vicinorum studium, & veluti exploratores ad te pater audisque

aeuiq

remiſerint,ſic totum rei familiaris arcanum, & quotidiani victus ratio. Quid cum filiis, quid cum ſeruis, quid denique cum vxore; & ad vnum actus omnes, ac verba, de rebus licet minimis, inquirentur, quoque altiùs ſtomacheris, ab his maximè quorum nihilo intererit. Hic igitur tuæ claritatis eſt fructus, vtque ſi vel modicum aberres, dedecus gentis, & monſtrati deſertor itineris, longè inexcuſabilis habeare. Hoc eſt enim ſuum ac perpetuum gentilitiæ claritatis, reliqua illa communia, vndecunque partum decus infeſtant, quoniam difficile eſt clara recondere. *GAV.* Clariſſimè natus ſum. *RA.* Stultè, claritas non naſcendo quæritur, ſed viuendo: ſæpe etiam, quod miraberis, moriendo. *GAV.* In multa luce natus ſum. *RA.* Turpitudinem caue, quæ obiectu lucis inſignior fit, atque conſpectior. Id ni feceris, in tenebris natum fuiſſe melius foret. Adulteri, & fures, & omnis turpium cohors tenebras quærunt. Sola lucem non refugit fœda hæc, falſa nobilitas, cognoſcique appetit, cui vnum vitandæ infamiæ conſilium ſit, neſciri. *GAV.* Antiqua nobilitas eſt generis. *RA.* Antiqua igitur virtus fuit, ſine qua vera nobilitas non eſt. *GAV.* Peruetuſta nobilitas eſt. *RA.* Vetuſtas nimia claritatem rebus eripit, & parit obliuionem. Quot fuerunt nobiles familiæ, quarum hodie memoria nulla eſt? Quot tu ipſe florentiſſimas vidiſti, quæ paucis annis fermè ad nihilum rediere? Vnde præſagium facias de his modò florentibus, déque his nunc primùm erumpentibus, capútque tollentibus. Omnia tempus imminuit, conſumítque. Seneſcunt non modò familiæ, ſed vrbes, mundus ipſe [niſi fallimur] ad extremum vergit. Tu qui vetuſtate glorians, vide ne

de ne gloriam ipsa vetustas extinxerit, neu iam radix aruerit, cuius floribus vis ornari. Omne quod in tempore oritur, cum tempore occidit. Vestráque nobilitas tempore incipit, tempore desinit, & quam longa dies peperit, longiórque auxit, longissima subruit. Fieri potest, vt quo te nobilem fingis, esse desieris, esses forte nobilior, si seriùs incepisses. GAV. Inueterata nobilitas est. RA. Inanis ambitio, nec suo merito, sed aliorum obliuione subnixa. Confusa nempe sunt omnia, & perplexa successionum series. Hæc inter tibi accidit, non nobilior vt esses, sed ignotior. Origo cunctorum vna est. Vnus parens humani generis, unus fons vniuersorum, qui vicissim modò turbidus, modò nitidus ad vnumquemque vestrum peruenit, ea lege, vt quod paulò antè clarum erat, mox obscurum fiat, & quod obscurum, clarum. Ita non de fonte dubitatio est, sed quibus alueolis hæc clari sanguinis [vt dicitis] ad vos vnda profluxerit. Hinc est, vt qui heri arabat, hodie militet, & qui per vrbes medias ardentem cornipedem aureis habenis regere solitus, superbus incesserat, per squallentem campum pigros boues humili pugione sollicitet, verúmque Platonicum illud libet opinari, neminem regem non ex seruis oriundum, neminem seruum non ex regibus. Ita verò vicissitudo hæc, & conditio statuum humanorum variabilis, atq; inconstans est, vt iterabilis quoque sit semel & pluries, ne mireris, si vel arator ad militiam, vel miles redeat ad aratrum. Ingens rerum mortalium rota est. Et quia tractus est longior, breuis hunc vita non percipit, quod nisi sic esset, & ligones regum, & agrestium diademata cernerentur. Nunc hominum memoriam occupatam, intentámque aliis

tempus fallit. Et hæc est illa tota vestra nobilitas, qua tumidi, claríque inceditis, vanum genus. *GAV.* Auorum clara prosapia est. *R.* Quousque vagaberis? de te agitur. Tu mihi nescio quos in tuum locum substituere niteris, qui pro se fortè aliquid, pro te nihil, nisi ipse tuis testibus causam instruxeris, responsuri sint. Proinde aui isti vel proaui clari fuerint, tum scilicet, dum è vulgari acie virtutum sese aliis attollere cœperant. Ea nobilitas radix vltima, sed perge altius, exquire acriùs, proauorum atauos obscuros inuenies, & ignotos. Ad summam, hæc nominum, atque imaginum claritas, & perbreuis est, & quantulacumque est, tua certè non est. Desine igitur tuum nomen alienis obumbrare virtutibus, ne, vnoquoque suum reposcente, nudus ipse de proprio rideare. *GAV.* Nobilis sum. *RA.* Quantùm sit nobilior rusticus vir fortis, quàm ignauus nobilis, scies, quum libraueris, quantò sit melius nobilitatem fundare, quàm euertere. Si exemplis eges, domi militiæque affluunt, passimque legentibus occurrunt, vt per te ipsum mensor, censórque reliquorum fias. Ex omnibus duo paria hominum expendisse suffecerit. Altera igitur in lance Marium & Tullium, in altera horum aduersarios Aulum & Clodium constitue, quò examen vergat, & quãtùm Roma cedat Arpino, quis tam cæcus, vt non videat? *GAV.* Nobilis natus sum. *RA.* Iam dixi. Verus nobilis non nascitur, sed fit. *GAV.* Insignis nobilitas, saltem ista vulgaris à parentibus est relicta. *RA.* Ipsa claritas non nascendo quæritur, sed viuendo. Vnum hic quoque bonum video. Familiaria virtutum exempla non deerunt, & domestici duces, quorum pudeat deseruisse vestigia. Id si labi sinis, quid nisi famosum, & difficile

malum

malum est nobilitas? Nescio autem quomodo difficilior est suorum imitatio, quàm exterorum: fortè ne videatur hæreditarium bonum virtus. Nō libens dico, sed res ipsa loquitur. Rarò excellentis viri filius excellens fuit.

De Origine fortunata. DIAL. XVII.

Indulget Fortuna malis, vt lædere possit,
Fit casus leuior, si minùs altus erit.

GAV.

IN magna genitus sum fortuna. R. Vitam ab inquietudine auspicatus es: haud equidem impropriè tempestatem Fortunam vocant nautæ. Magna quoque fortuna, magna est tempestas: magna verò tempestas, & consiliis magnis eget, & viribus. Habes non lætitiæ materiam, sed curarum. G. In amplissima fortuna natus sum. R. Tunc fortè fœlicius censes magno in mari, quàm exiguo in flumine natum esse: quod si nemo sanus dixerit, quid perinde fœlicius habet nasci in palatio, quàm in casu? vbique ortos terra parens excipit. G. In magna fortuna natus sum. R. Aduerso sydere voluisti funem: quòd si in tempestate dies acta est, cura vt nox te inueniat in portu. G. In alto natus sum. R. Turbinibus rerum pates, latitandi spe prærepta. Scitum est illud Lyrici poetæ: *Sæpius ventis agitatur ingens Pinus, & celsæ grauiore casu Decidunt turres, feriúntque summos fulmina montes.* Vt clarum fatear in alto nasci, nec tranquillum certè, nec tutum est. Altitudo quantalibet humana per se ipsam inquieta est, perpetuóque fremens tonitru. Vnde miror quid ita displiceat Senecæ, Mecœnatis illud: Ipsa enim altitudo attonat summa. Nam cùm alij hoc verbo vsi sint, cur solus ille reprehenditur?

Nil prætere a tam altura, quod non & sollicitudini & labori, & inuidiæ, & pauori, & mœrori, & in finem morti peruium sit. Et sanè omnem fastum, eminentiámque mortalium sola mors in planum redigit. *G.* Alto & magno in statu natus sum. *R.* Iam primùm ex alto graues lapsus, & magno rara quies in pelago est: nec in imo præcipitium metuas, nec naufragium in sicco. *G.* Principium fortunatum fuit. *R.* Finem respice, vt reliquis, sic fortunæ suo multùm licet in regno. Quò fortunatius principium, eò finis est incertior. Nónne vides, vt res hominum turbinis more voluuntur? vt quietum mare tempestas turbida, lucidum mane, nubilus vesper insequitur? vt inter initia planum iter in confragosum desinit, sic prosperitatis insolentiam improuisa calamitas, & lætissimę cursum vitę mœsta mors claudit, & sæpè primordio dissimillimus finis est. *G.* In alto cœpi. *R.* Vide vbi desinas. Vita omnis à fine describitur, & finem planè senties, qui principium non sensisti. *G.* In summa fortuna editus sum. *R.* Et seruorum filios in solio vidimus, & filios regum in ergastulis.

De Lauto victu. DIAL. XVIII.

Fæcundi calices, amor immoderatus edendi,
Eneruant vires corporis, atque animi.

GAV.

IN lautissima educor familia. *RA.* Multum tibi hoc videtur, parum est, erítque mox nihil. An ideò magis tibi quàm duro agricolæ vermes parcent, an cibo molliore vescentur auidiùs? Non iocor tecum, nec te terreo. Scis, etsi fortè dissimules, te illi conuiuio prȩparatam escam, & fortè iam cœnȩ tempus instare, certè autem longiùs abesse iam non pos-

non posse. Nam & breuis est lux, famelicíque conuiuæ, & quæ mensam instruit mors impigra, quid tibi tunc lautitiæ istæ profuturæ sint videris. G. Lautissimè ab infantia educatus sum. R. O pessima pueritiæ rudimenta; neglectis bonis artibus, exquisitis cibis, & peregrinis poculis assuefactus à puero præclarissimam in spem adoleuisti. Sapores atque odores nosse, mirarique doctus eximiè, opiparas mensas, & vasa aurea venerari, neque sero, vt virorum fortium mos fuit, famem sitímque communibus lenire, sed ambitiosa semper nausea, & damnosis stomachi sarcinis manè illis occurrere, cum tot in heremo sancti viri esurierint, tot in castris gloriosi duces, parcè, sobriè, atque asperè vixerint. An si tibi gemmis atque epulis obsesso, hinc Curius, Fabricius, Coruncanus lecta suis manibus olera cœnantes fictilibus, atque arantes ad vesperam ieiuni: Quintius ac Serranus, aut post hos Cato Censorius consul in Hispaniam nauigans, vnde triumphator rediit, non alio quàm quo remiges vino vsus, omnes notissimi hostes voluptatis occurrerent: illinc Paulus atque Antonius fontis ad ripam missum cœlitùs partientes panem, non verecundia ac dolore faucibus hæreret iners cibus, & attoniti gustus titillatio illa lentesceret? Cogitares ab his viris victu tam tenui tamque humili labore gaudentibus, & seruatam patriam, subactósque nobilissimos reges ac populos; & [quæ victoriarum difficillima est] carnem propriam, ac mundum, & inuisibiles hostes animæ debellatos: te inter amplas dapes, ac superbam requiem vili perdomitum voluptate? GAV. Lautissimus victus est. RA. Sentio: omne in eo est, vt ad fundum miseriæ curiositas fœda perueniat: nihil est actum ci-

bi ac potus elegantia, nisi accedat & copia, immo verò redundantia, atque fastidium. Nec succurrit, vt Augustus Cæsar, qui fortassis paululum te lautior esse potuerat, cibi [sic enim de illo traditur] minimi fuit, & vulgaris ferè. Sileo quibus vesci solitus, ne quasi rusticanus paterfamilias contemptui tibi sit, intérque fasianos, & ficedulas ac pauones tuos, illius principis secundarius panis, & caseus bubulus, & minuti pisciculi rideantur. At quanto meliùs fasiani isti vestri, & mensarum decus eximium, & gulæ summa felicitas apud Colchon semper, & Phasidem latuissent, quàm huc ad corrumpendum orbem nostrum, & irritandas illecebras aduolassent! Quantò fuit honestior ætas illa, de qua Naso ait. *Piscis adhuc illis populis sine fraude natabat: Ostreáque in conchis tuta fuere suis. Nec Latium norat, quam præbet Ionia diues. Nec quæ pygmæo sanguine gaudet, auis.* G. Vino fruor electissimo. RA. Malè, sed propriè, ais, fruor: hic est finis vester, ad hoc nati estis. Quantò autem tutiùs sitim vestram vinum debile, vel lymphis debilitatum, siue purus etiam vinus extinguerent? Certè princeps ille, de quo nunc loquebar, vini quoque parcissimus [nam & id scribitur] fuit, ter non amplius super cœnam bibens, dum in castris esset. Vos ter decies ante cænam bibitis, & in cœna centies, nec numero quantitas cedit, & castra ipsis vinosiora sunt vrbibus. Nulla nisi ab ebriis vel expeditio, vel certamen. Non bibebat ille interdiu, vos diebus, & noctibus non cessatis. Ille sitiens pro potione, perfusum aqua frigida panem, vel lactuculæ thyrsum, vel succosi pomi morsum, vel frustum cucumeris capiebat, at vos sitim omni lenocinio aucupantes, illam vinis ardentibus, & bibendo

aliam

aliam sitim parituris extinguitis[dicam veriùs]accenditis. Nec in animum venit, bibere vos sanguinem terræ, ac venenum cicutæ, dum sic vinum bibitis, vt Alexandro Macedoni scripsit Androcides. Quibus si ille præceptis obtemperauisset, profectò amicos in temulentia non interemisset, vt ait Plin. nec ipse insuper tandem in temulentia periisset. Hæc eadem cibi indifferentis ac potus parcitas in cunctis ferè claris ducibus, atque principibus fuit, & in Iulio Cæsare singularis, quæ quantùm vestræ sit præferenda libidini, somnus vester illorum industriæ, & gestarum rerum gloriæ collatus, iudicio est. G. Lautissimo fruor victu. R. Si honestis etiam rebus frui vetitum, quanto magis inhonestis, ac turpibus? Nec te pudet in eo, quod ad caduci corporis seruitium spectat, immortalis animæ fructum ponis. Epicureum dogma; sed infame, olímque reiectum, denique cunctis ex voluptatibus, quæ corporeis sensibus obrepunt animæ illas esse fœdissimas, diffinitum est, quæ tactu, gustúque sese ingerunt, quòd illæ maximè vobis cum belluis sint communes, & in belluinos mores rationale animal incurrent, quo nihil abiectius humana sors patitur. G. Lautis, & variis cibis delector. R. Et delectare, & fruere, si nil melius nosti, si nil peius; pudeat more pecudis pabulo gaudere aut reconditorium ferculorum fieri, & suum dolio munus eripere: denique sic haberò non posse te hanc, quam probas, vitam diu pati, fastidio est vicina facietas, ieiunium cibos condit. Nil nisi dulce ac sapidum gustat fames. Nil tam lautum, quod non nausea reddat insipidum ac sordidum. Ipsi etiam, qui delectationi huic intendunt, appetitu & raritate illam æqui fatentur, vt reliquas copia frequentiáq; con-

rundi, & in nihilum sæpè, & in contrarium verti. Ipse demum professor voluptatis Epicurus tenuem victum, quasi vnicum suæ professionis auxilium & laudauit & coluit. Quódque sobrietati ac modestiæ tribuunt honesti viri, hoc ille tribuit voluptati, vt quamlibet viuendi viam eligas diuersis finibus vnum callem conuenire noueris, vno victu vtendum, tenui semper ac modico, nisi quem honestis ex causis rara fortè licentia, sed illæsa sobrietate laxauerit. Victus hic siccos, & validos, & aspectu placidos facit, & odore corporis nec sibi nec aliis molesto. Confer his madidos, æstuantes, tremulos, olentes & vt Ciceronis vtar verbis confer & sudantes, & ructantes, tunc videbis quid inter frugalitatem intersit, & crapulam, & si non virtus vt aspectus ipse monstrabit recta quoniam vergat electio, vt vix sit quisquiam tā gulæ seruus, qui acriter re discussa, non sobrietatem longè illi præferendam fateatur. Si hæc spernis vt leuia, nunquid & morbos hinc nascentes, mortémque contemnes? Quæ licèt per se ipsam magnis animis contemnenda sit; naturaliter atq; honestè, seu certè non turpiter inuecta, sic turpibus causis accersita morte, nil fœdius, nílque formidabilius. An verò non audis ecclesiasticum consultorem? Noli auidus esse, inquit, in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, & auiditas approrinquabit vsque ad cholcram. Propter crapulam multi perierunt, qui autem abstinens est, adiiciet vitam. GAV. Lautis, & multiplicibus vtor cibis. RA. Asellum tuum, si nimis presseris, opprimes, si molliùs paueris, calcitrabit, venter verò depositarius malæ fidei est, non inefficax consilium videtur ad omnes &

nes, & præsertim gulæ illecebras comprimendas, exitum contemplari.

De Conuiuiis. DIAL. XIX.

Sæpe bonos mores rapiunt conuiuia, mensæ;
Sæpe perit probitas, ingenuúsque pudor.

GAV.

Conuiuiis glorior. *RA.* Lautus victus voluptatis, conuiuia sunt furoris. Quid enim nisi pompaticus furor est, multos diuites, à negotiis honestioribus fortassis abstractos, honorifico tædio vnum in locum cogere, & multos ventres, aut vacuos meliùs mansuros, aut suo gratiùs implendos arbitrio, exquisitis & nociuis cibis infarcire; vbi, vt vni morem gesseris palato, multis tædio fueris atque fastidio? Rarò enim inter conuiuas conuenit, verúmque deprehenditur quod ait ille: *Tres mihi conuiuæ propè dissentire videntur: Poscentes vario multùm diuersa palato. Quid dem? quid non dem?* Quid des, Flacce, seu quid facias? nisi vt penitùs nihil des, & hanc curam illis linquas, quibus nulla cura altior est. Agant quodlibet, qui agere nil aliud sciunt. Nam si tres discordant, quid centum facient, aut mille? Vix sine tacitis saltem abeunt lamentis. Hoc malè sapuit, illud malè oluit, hoc præferendum fuit, illud gelidum, illud intempestiuum. Hoc mœsto oblatum, hoc irato vultu. Crudum illud, hoc lacerum. Ille famulus segnis, hic præceps. Hic surdaster, hic contumax. Hic clamore offendit, hic silentio. Ille illotis vasis aquam tepidam, hic vinum molle porrexit. His querelis non tam aulæ, quàm vitæ resonant, & plateæ, nec immeritò. Nam quid attinet iucundiùs domui suæ pransuros, precibus fatigare, aut quorsum &

sumptus inutilis, & superuacuus labor, atque vnum in atrium turba conueniens, nisi vt te viciniæ ostentes, & quasi de conuiuiis tuis pedester agas voluptuarium triumphum? Sic tubis cymbala concrepant, vtque appareat pompæ omnia tribui, charitati nihil. Finge postridie vnum aliquem conuiuarum tantulo egere, quanti sua constitit paropsis, nunquam id à conuiuij domino impetrabit. Nempe non id illi præstitum, sed sibi. Quæ quamuis ita esse non sit dubium: solent tamen, vbi ad mensam ebrij deierant, affirmántque aliquid, percussis epulis, his fermè verbis vti: Per hanc, inquiunt, quam simul facimus charitatem: quibus ritè respondeatur. Immo verò per hanc ebrietatem, & hanc crapulam. Vera enim charitas demum esset, si ieiuni, & sicci, quæ in vestram perniciem effunditis, in vsum pauperum verteretis, tunc charitatem non impropriè iuraretis, nunc ad vestra conuiuia fastidiosi diuites coguntur, famelici pauperes excluduntur. Vobis scilicet æstimantibus gloriosum claris hospitibus abundare. Nec deest, præter vulgus [fontem omnis erroris] author insignis. Est enim, vt mihi videtur, ait Cicero, valde decorum patere domos hominum illustrium hospitibus illustribus. Planè, vir egregie, qui referre vicem valeant, sed egentibus clausas esse. Qua in re haud indignè forsitan notatum à Lactantio Ciceronem nouimus, qui profectò illud meliùs alibi, sed eodem libro: Hoc maximè, inquit officium est, vt quisque maximè opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. Quod contrà fit à plerisque; à quo enim plurimum sperant, etiamsi ille his non eget, tum ei potissimùm inseruiunt. Bene nunc ais, Cicero, & verè;

verè: nam & ita fieri debet, & à plurimis contrà fit. Sed[vt ad rem redeam] si querelis, ac fastidio conuiuarum vis carere, conuiuiis abstine. Habent vtcunque fortassis, qui conuiuio interfuêre quod arguant, quod grauentur: qui hoc ipsum arguit, quòd conuiuio non interfuit, non iam ille conuiua est: sed impudentissimus parasitus, cuius lingua non pluris existimanda, quàm gula est: quæ non modò non metuenda est, sed optanda, nonnunquam, dicente Satyrico.

Nam quæ comœdia,
Mimus quis melior plorante gula?

Tales aliqui apud Comicos describuntur; lætíque risum excitant, quid, nisi coràm auditi, queant facere? Hæc denique summa est: conuiualem censuram, non conuiuando euaseris, parasiticos morsus ac rabiem ridendo, & contemnendo fugaueris: non est alia ad quietem via. *G.* Conuiuiis vaco. *RA.* Pulchrum tibi studium elegisti: quid huic gustui conueniat, quid illi; quibus aut compescenda fames ferculis, aut irritanda salsamentis. En præclaram vtilémque Philosophiæ partem; quis primus, quis secundus, & quis tertius ingratum stomachum cibus premat, quis vini fumus cerebro grauiores nebulas effundat? *G.* Conuiuiis delector. *R.* Si sic accipiatur, vt verbum sonat, & vt senserunt maiores nostri, nominis huius authores, non modò non arguam, sed laudabo. Dulce est enim, & optabile, & honestum amicis conuiuere: sed commessationem conuiuium appellatis, turpissimæque rei pulcherrimum nomen imponitis, quasi verò non possit cum amicis viui aliter, quàm comedendo & bibendo, & non meliùs cogitando, & loquendo, cùm & docto homini, & erudito[vt ait Cicero ipse]viuere sit, cogitare, & nil

nil profectò sit dulcius noto ac fido colloquio amicorum. Nolite ergo rem fœdam pulchro velo tegere. Translucet enim, & quod conuiuium dicitur, commessatio esse cognoscitur. Audite potiùs Apostolum Paulum, clara voce, à malis nos, inter cætera, commessationibus, & ebrietatibus dehortantem, & videte ne ad turpia, neminum splendore rapiamini. G. Conuiuia me delectant. R. Dic quod est, Comestiones, potationes, epulationes, viscerationes. Hæc si delectat accipere, vilis tu, vilis rei debitor: at si dare, stultus tu, stultæ sollicitudinis seruus es. G. Conuiuiis gloriam quæro. RA. Mos est vester quærere ibi, vbi quod quæritis non est. G. Spero gloriam conuiuiis. R. Falsa est gloria, verus error. Alexandrum Macedonem conuiuiis indulsisse vsque ad funestam ebrietatem legimus. Lucium Verum vsque ad profluuiam amentis impensæ, flebilémque Imperij iacturam. Quæro alios duos, quem mihi sanum principem, quem sobrium regem his intentum dabis? Nam philosophos ac poetas egregios memorare necessarium non est, multóque minùs sanctos viros, & omnino omnes grande aliquid, piúmve animo agitantes; quibus omnibus, haud dubiè, tota ea res infamis, & inuisa est. GAV. Gloria mihi apud vulgus, & multorum gratia ex conuiuiis parta est. RA. Vilissimæ mercis ingens pretium, coquum fieri, vt gulæ complaceas alienæ. Credo autem sunt, quos gula vrget, frenat inopia: his nihil est gratiùs, quàm aliena cura & impensa freno illo absolui, quódque per se nequeunt, per alios adipisci. Qui hoc eis præstant, clari apud illos, dum id faciunt, & famosi sunt. Finge desinere simul desinent clari esse. Tandem, vt ego quoque iam desinam, hæc summa est: con-

uiuarum conditio delicata est, & querula, longéque difficilis. De parasitis breuem accipe regulam: dum illos affatim paueris, rodent, arridebunt, plaudent manibus, laudabunt, virum optimum liberalémque, patriæ patrem dicent. Nihil ad vltimum Graiæ adulationis omiserint, de qua Satyricus loquens, adulandi gentem prudentissimam, & comedam nationem asseruit, & reliqua pueris quoque notissima: sin aliquando cessaueris, & quidem sponte, auarum, sordidum, miserum, diffamabunt. Sin inopia, homunculum, non malum certè, sed stolidum, & ineptum, téque, tuámque domum fugient, vt scopulum. Tunc intelliges illud Flacci:

Diffugiunt cadis cum face siccatis amici.

De his quidem loquitur amicis. Veri enim maximè in aduersis hærent, & illas domos auidius frequentant quas fortuna deseruit. His ineptiis, hisque difficultatibus vt occurras in tempore, & conuiuas tumidos, & scurras auidos, horúmque omnium voces, & sententias disce contemnere: & sic habeto; nihil loci recto esse iudicio, vbi totum voluptati tribuitur, nil virtuti. Caducum denique, malis artibus partum nomen, eamque vulgò, quæ gloria dicitur, apud doctos infamiam esse, non gloriam.

De Vestitu cultúque corporis. DIAL. XX.

Vile quid exornas nitido tam corpus amictu,
Quod cras fortè auidis vermibus esus erit?

GAV.

At egregiè vestior. RA. Quæ pura sunt, nuda videri amant. Mos est, fœda coloribus abdere. GAV. Exquisitissimè induor. RA. Pu-

debit cultus exterioris, quoties, quid eo tegatur, cogitabis. Insana enim ambitio est fimum tegere purpura. *GAV.* Mundissimè vestior. *RA.* Non audisti, quid illi vir fortissimus apud Crispum dicat: Munditias mulieribus, laborem viris conuenire. *GAV.* Vestitus insignis ac mollis est. *RA.* Superbiæ vexillum, nidúsque luxuriæ. *GAV.* Vestis singularis ac insolita est. *RA.* Non obiiciam tibi sacros pauperes seminudos, & rigidos, atque hirsutis togis hybernum frigus arcentes. Scio quidem quòd peccatrix opulentia sanctam spernit inopiã. Ille idem ditissimus hominum Augustus, cuius altercatione retrò tertia memini, veste non temerè alia quàm domestica vsus est, ab vxore & sorore & filia, neptibúsque confecta. Nam & hoc quoque de illo scriptum est. Sic ille cunctorum dominus, paucas quidem, sibique iunctissimas fœminas fatigabat. Tu fortassis aliorum seruus, disiunctissimas fatigas gentes. Tibi nent, tibi pectunt, tibi texunt Belgæ, tibi Persæ, tibi Seres, tibi Indi, tibi Tyrius murex natat, tibi fragrans bacca hispidis pendet arbusculis, tibi oues albicant Britannicæ, tibi Indica sandix rubet, vterque tibi sudat Oceanus. Augusto autem vxor & filia sorórque cum neptibus. Eò vsque decreuit virtus, creuítque superbia: sic contrario delectaris; exempla modestiæ viluerunt. In victu igitur ac vestitu multi, optimo principum contempto, post pessimos abiêre: Caium dico & reliquos, quorum ventri, ac tergo, nec ciuilis vnquam, nec virilis, nec Romanus certè, nec humanus, sed insanus, & nunc fœmineus, nunc diuinus, ab omni autem parte perfusus, atque monstrificus cultus fuit. *GAV.* Exquisitissimè induor. *R.* Operosior ornatus, & superstitiosæ curæ intentus formosis formæ

gratiam

gratiam imminuit, & fulgore suo, deformium mendas prodit, oculósque prætereuntium ad spectandum excitat. Itaque nulla re peius sibi consulit deformis homo, quàm dum formosus vult videri. Vestis insignior, cultúsque corporis qui ad formam quæritur, risus mouet. GAV. Electissimis coloribus exornor. RA. Natura rerum humana arte non vincitur. Sæpe etiam, quasi indignans se tentari, quo maiore nisu premitur, tegitúrque, eò magis ac magis attollitur, eminétque: natiuam mortalis corpusculi fœditatem, nec colores alterant, nec odores: quin, aut magis conspectam efficiunt, aut suspectam. GAV. Pretiosis, ac variis ornamentis ambior. RA. Pone in feretro aureo pallidum cadauer, gemmis illud ostróque circunda, quò plus ornatus, & plus erit horrori, neu quod loquor ad iniuriam trahas, origo nominis inquirenda est. Siquidem à cadendo dicitur cadauer, cur non vt mortui, sic viuentis rectè dicitur? Nempe illud cecidit, hoc casurum est, cadítque continuè. GAV. Nouus, & insolitus cultus est mihi. RA. Non est locus vt defleam, vtque exercer ludibria hæc habituum externorum, quos vobis ab extremis mundi finibus furibunda præsens ætas intulit. Sed dij hominésque malè oderint has belluas humana effigie, ferino animo, lingua latina, barbaricóue habitu, compto fœmineam ad mollitiem capillo, moribus, ad aprinam duritiem, horridis atque incultis, hinc obscœna corporum impudentissimè detegentes, illinc mentium leuitatem, vano vertice volucrum plumis extantibus, apertissimè designantes. An verò tam vigiles magistri, an tam dociles discipuli plus odij mereantur in dubio est, quorum ingeniis effectum vides, vt

inter mimos, ducésque, inter scorta & matronas, propè iam nil intersit aspectu. Nec dum sistit, sed in dies serpens crescit, & variatur insania.

De Otio & Quiete. DIALOG. XXI.

Nulla est certa quies, cunctis crux vna ferenda est:
Post, liceat stabili, fata, quiete frui.

GAV.

OTium, quiésve è laboribus obtigit. R. Duo humanæ vitæ bona gratissima, nisi vsus immodicus mala illa grauissima fecerit, quod multis fecit, & totidem corporis, atque animi pestes, tumorem corpori parientes, animóque rubiginem. GAV. Otio fruor iucundissimo. RA. Vtor dic. Nulla hic re fruendum, sed vtendum multis, habet doctrina salubrior. GAV. Delectabile otium est mihi. R. Refert multùm hoc ipsum otium quale sit. Duas nempe species otij diffiniunt; operosi alteram, atque ipsa in requie laborantis, ac circa honesta studia solliciti: quo nil est dulcius. Alteram inertis, & languidi, & solam requiem complexi, quo nil fœdius, nil similius est sepulchro. De primo igitur sæpè magna quædam opera, & mundo vtilia, & suis authoribus gloriosa proueniunt. De secundo autem nihil vnquàm, nisi inglorius torpor, ac marcidus. Primum illud, ritè philosophantibus, hoc secundum, pigris, ventri, somnóque deditis peropportunum, vbi, nullo interpellante, edant licenter ac dormiant. GAV. Optata perfruor quiete. R. Quies illa qua perfruendum erit, vllum finem habitura non est hic. Vide ergò, qua gaudeas, quiete. G. Quietem optatam reperi. R. Quietem dicis, an accubitum vis dicere, an somnum, quē mortis consanguineū poëtæ quidam, alii mortis imaginē dixêre. Vtriq; perpropriè. G. Dormio, &

mio, & quiesco. RA. Atqui & euntes sæpe animo quiescunt, & sedentes iacentésque animo laborãt. Et somnus ipse animalium quies dictus, suos habet abditos dolores, visionúmq; ac phantasmatum turbidos tumultus atque horribiles, de quo Deum familiariter alloquens sanctus, & afflictus vir ille queritur. GAV. Otiosus in thalamo requiesco. RA. Vter, quæso, putas dulciùs quiesceret an Vacia suo in rure dormiens, an Scipio in Africa cum hostibus pugnans? Cato cum anguibus, Regulus cum vtrísque? Nec quies sine gaudio, nec sine virtute verum gaudium esse potest. GAV. Reiectis laboribus grato recreor sopore. RA. Labor est materia virtutis, & gloriæ: hunc qui reiicit, illas reiicit. Contrà, vitij, & infamiæ materia sopor est nimius, qui multos ad perpetuum soporem vrget, atque præcipitat. Fouet ille libidinem, corpora prægrauat enervat animos, fuscat ingenia, scientiam minuit, memoriam extinguit, parit obliuionem. Non sine causa insomnes industriíque laudantur, Somno non laudatos cernimus, sed inflatos. Proinde vt somnum quidam mortem dicunt, sic vitam alij dixêre vigiliam, Inter mortem verò, & vitam vide quid eligas: vigilandum certè, quod sapientibus placet, ad hoc saltem, vt longior vita sit. GAV. Longo & minimè interrupto fruor somno. RA. Bene, si non curis mordacibus auaritia, ambitione, metu, mœrore aut amore impio. Malè autem, si non honesti studij cura cuiuspiam sopor abrumpitur. Profectò, populis stertentibus, vigilant reges, sopitóque duces vigilant exercitu, quod & res docet, & Ilias probat Homerica. Nobilioribus animis curæ vigiles impendent, sed sobriæ ac salubres. Augustum Cæsarem principum maximum atque optimum, somni breuis ac-

cepimus, eiúsque etiam crebriùs interrupti. TU. contrario gloriaris. GAV. Profundè dormio. RA. Et gulosi & libidinosi, & iracundi, brutis animantibus, viuis tamen; somnolenti ac sopiti, duntaxat mortuis comparantur, & quod ad illam partem temporis attinet, nihil differre felices à miseris, philosophicam scis esse sententiam. Iure igitur, vt pars illa pro viribus euitanda, quæ solam inter homines differentiam somniorum linquit, sic sectanda contraria est, nil difficultatis allatura volentibus. Si pro leui enim gloria aut lucro exiguo, & bellatores, & mercatores, & nautæ totis sub dio noctibus peruigilant, illi quidem inter hostium insidias, hi quolibet hoste peiores, inter fluctus, ac scopulos tu propter veram gloriam, lucrúmque ingens, inter Dei laudes, ac libellos tuos partem noctium vigilare non poteris? GAV. Vigiliis defessus somno totus incubui. RA. Sic est: non mutatis stilum: cuncta ferè vno modo agitis, & quæ Deus ipse, vel natura, vel ars aliqua vobis ad obsequium dedit, in vestrum dedecus damnúmque conuertitis, potum cibúmque ad ebrietatem, & crapulam, otium & quietem ad somnolentiam, & marcorem, valetudinem ad voluptates, formam corporis ad libidinem, robur ad iniurias, ingenium ad fraudes, scientiam ad superbiam, eloquentiam ad discrimen, domicilium, ac vestitum ad pompam inanémque iactantiam, opes ad auaritiam & luxum, prolem & coniugium ad metum & sollicitudinem immortalem. Ite nunc, stupete, & querimini de fortuna, & malis vestris ingemiscite: de bonis mala facitis, deque cœlestibus donis compedes vobis, ac laqueos, & vincula animæ conflatis. G. Somno placido delector. R. At non modò reges, & duces, & principes, & Philosophi

ſophi & poëtæ: inſuper & familiarum patres vigilant ac nocte conſurgunt, quod ad ſanitatem atque œconomiam, & philoſophiam vtile ait Ariſtoteles. Sed fures etiam, & inſidiatores [quodque eſt mirabilius] inſani, & amatores, quos ſuarum muliercularum memoria, & deſiderium excitat: tu verò non virtutis amore ſomnum oderis, vitiis amicum? vtque eleganter ait Flaccus,

Vt iugulent homines ſurgunt de nocte latrones.
Vt teipſum ſerues, non expergiſceris?

Pudeat ſemper tantùm in vobis poſſe turpes cauſas, & nil poſſe pulcherrimas. G. Nullo vnquam interpellante: totis noctibus quieſco. R. Videtur quidem Ariſtoteles, quod ſuperiùs attigi, ita vitam hominis partiri, vt dimidiam partem ſomno tribuat, dimidiamque vigiliæ, dum pro parte dimidia non differre ſtudioſi vitam ait à ſtulti vita. Et ſi quidē pro ſomno noctem, pro vigilia diem vult intelligi: recta, fateor, ac vera eſt diuiſio: æquis enim partibus tempus inter ſeſe diuidunt. At ſi ſic accipitur, æquas ſpatio inter partes, differentia certè alia ingens eſt. Nulla enim acrior, nulla altior cogitatio eſt, quàm nocturna, nulla pars temporis ſtudentibus aptior. Si autem ſomnum ipſum dimidiam tēporis partem dicit, mirabile dictum eſt, ex ore tam ſtudioſi, tam docti hominis. Abſit enim ab anima bene inſtituta, & ſtudiis intenta, dimidium tēporis dormire: cùm quartum ſuffecerit quibuſdā & tertium voluptuoſis quoque ſufficiat. Noctu quidem ſurgere qualibet anni parte conſilium eſt. Abſit vt noctē, nōn hybernam modo: ſed æſtiuam totā dormiant, qui grande aliquid moliūtur. Cæterū ſemel illā fregiſſe ſufficiet fortaſſis, quodque vigiliarum anticipatum erit breui [ſi res poſcat] meridiana vi-

maior multò latiúsque sensibilis, quàm aromatum, si terantur, aut sulphurum, si crementur. De his odoribus non nares, sed mens iudicat. GAV. Bonis odoribus delector. RA. Si sensui pares, & voluptati inhias, vt dictum est, aut obscœnum, aut inane. Si valetudinis curam geris: excusabile; modò condimentum rerum omnium modus adsit. Confortat enim tabescentem spiritum odor leuis, sed ad omnia valet illud Comicum: Ne quid nimis. Est autem [vt in multis] in hoc quoque naturarum varietas infinita, non solùm inter hominem atque hominem, sed inter gentem & gentem. Siquidem vera fama est, quámque magni non respuunt authores, gens, quæ Gangis fontem accolit, omnis cibi expers, solo mali syluestris odore alitur, peregrè profecturi, nil, nisi bonum illud malum, ac vitale circumferunt, tam fætoris impatientes, vt sicut eos purus nutrit, sic infectus odor interimat. Delicata complexio, quæ sic viuat, & pereat. Hinc gens omnis ad ortum solis obuersa, cœlíque mollitie delinita, vt ciborum negligentior, sic egentior, atque appetentior est odorum, & inde nimirum hæc primùm curiositas nos inuasit. Assyrij, Arabes, & Sabei vestris armis edomiti, suis vos odoribus domuêre, quibus aliquandiu rigida patrum & inuicta sobrietas obstitit vsque adeò, vt quingentesimo & sexagesimo quinto anno vrbis conditæ graui edicto à censoribus caueretur, ne quis in vrbem ipsam vnguenta externa cõueheret. Non multò autem post, modernorum vitiis [vt assolet] veterum scita rumpentibus, in senatum ipsum, edicti talis authorem, victrix lasciuia penetrauit. GAV. Libenter bene oleo. RA. Peregrini odores, atque omne artificium bene olẽdi, proprij naturalis, nõ boni odoris argumenta, & la-

tentium sunt signa defectuum. Ob hoc ipsum, atque ob illam, nedum viro, sed ne honesta quidem fœmina digna curam, solitam sensum viri fortis offendere. Meministi adolescentis illius, qui dum, vt erat vnguento illitus, pro collata præfectura Vespasiano principi gratias acturus, ante eum staret, ille, hausto mox odore, substomachans, acri supercilio, voce aspera. Mallem, inquit, allium oboleuisses; sic increpitum sine honore, inhibitis, seu rescissis iam concessæ gratiæ literis, bene olidum dimisit. Ita cùm semper dedecori sint odores huiusmodi, interdum etiam damno sunt, maximè vbi morum grauis, ac masculus censor sit. Quid? quòd quibusdam fuêre periculo. Nam & illud nosti, vt Plautius Senatorij vir ordinis, triumuirali proscriptione, metu mortis Salernitanis latebris abditus, vnguenti proditus odore, sibi quidem perniciem, proscriptoribus autem suis excusationem sæuitiæ quæsiuit. Nam quis non iure cæsum diceret eum, qui eo tempore Reip. tantóque priuato discrimine vnguenta etiam nunc oleret? G. Artificiosis odoribus assueui. R. Desuesce, si consilium meum vis. Turpius est enim artificiosis quàm simplicibus assueuisse. Omne quod turpe est, quo artificiosius, eò fit turpius. Honestatis ornamentum ars, inhonestatis est cumulus. Adde quod & fœdius hodie quàm olim: quamuis enim Roma [vt dixi] & quam Græcorum Romam propè dixerim, Lacedæmon, huic pesti ex Asia venienti, quasi armatæ hostium legioni, ferreis moribus atque edictis obstiterint, ad extremum tamen molles vnguentorum simúlque vitiorum acies fefellit excubias, in Europam transiit, & fortissimas gentes vicit. Et quoniam singula prosequi longum est; ex vnius asperrimi, atque laboriosissimi viri mollita

lita duritie, de reliquis coniecturam facito. Siquidem in medio bellorum æstu ille inuictus, ac barbarus, cruento cum exercitu vnctus est Annibal. Penetrabilia vnguenta, sed penetrabiliora sunt vitia. Itaque eneruati ducis ac militum, quorum tam stupenda primordia fuerant, qualem decuit exitus, fuit. Quo effectum est, vt cùm multùm Africani semper virtutibus. Annibalis tamen vnguentis aliquid deberetis: expediebat illis vt sicci essent, vobis vt vngerentur. Ex illo sanè multis sæculis sic iste mos inualuit, vt labor stupórque sit legere, quæ de hac re in vtriusque literis scripta sunt. Et quid pluribus moror? vsque ad illius pedes, quò nil altius, vnguentum venit, quod ipse qui omnem mollitiem animorum atque omnes illecebras voluptatum extincturus aduenerat, passus est, non vnguento quidem sed pietate delectatus, ac lachrymis offerentis. Iam verò pedetentim vsus hic abiit, vt cùm in multis ætas vestra maiorum gloriæ impar sit, in hoc excellere videatur, quòd vnguentaria non est, & qui his capitur, non communi temporum, sed proprio quodam animi vitio laborat. GAV. Bonis odóribus illicior & delector. RA. Fieri non potest, quin quæ delectabilia sunt natura, & illiciant, & dum præsentia sunt, delectent. Sapientis Hebræi dictum est; Vnguento, & variis odoribus delectatur cor quãuis vnguento quidem non tam mihi delectatio videatur inesse, quàm fastidium. Sed vt insit odoribus, meo certè consilio absentibus restituendum, contemptu & obliuione præsentibus vtendum modicè, neque vllum his studium impendẽdum, ne te, vel tacitus vltimarum viliúmq; rerum mancipium fateare. Néve hunc articulum longiùs traham, inhonestis odoribus, vt rebus omnib.

lita duritie, de reliquis coniecturam facito. Siquidem in medio bellorum æstu ille inuictus, ac barbarus, cruento cum exercitu vnctus est Annibal. Penetrabilia vnguenta, sed penetrabiliora sunt vitia. Itaque eneruati ducis ac militum, quorum tam stupenda primordia fuerant, qualem decuit exitus, fuit. Quo effectum est, vt cùm multùm Africani semper virtutibus. Annibalis tamen vnguentis aliquid deberetis: expediebat illis vt sicci essent, vobis vt vngerentur. Ex illo sanè multis sæculis sic iste mos inualuit, vt labor stupórque sit legere, quæ de hac re in vtriusque literis scripta sunt. Et quid pluribus moror? vsque ad illius pedes, quò nil altius, vnguentum venit, quod ipse qui omnem mollitiem animorum atque omnes illecebras voluptatum extincturus aduenerat, passus est, non vnguento quidem sed pietate delectatus, ac lachrymis offerentis. Iam verò pedetentim vsus hic abiit, vt cùm in multis ætas vestra maiorum gloriæ impar sit, in hoc excellere videatur, quòd vnguentaria non est, & qui his capitur, non communi temporum, sed proprio quodam animi vitio laborat. GAV. Bonis odóribus illicior & delector. RA. Fieri non potest, quin quæ delectabilia sunt natura & illiciant, & dum præsentia sunt, delectent. Sapientis Hebræi dictum est; Vnguento, & variis odoribus delectatur cor quāuis vnguento quidem non tam mihi delectatio videatur inesse, quàm fastidium. Sed vt insit odoribus, meo certè consilio absentibus restituendum, contemptu & obliuione præsentibus vtendum modicè, neque vllum his studium impendēdum, ne te, vel tacitus vltimarum viliúmq; rerum mancipium fateare. Néve hunc articulum longiùs traham, inhonestis odoribus, vt rebus omnib.

virilem effœminantibus animum, vetitis, ac seclusis, in reliquis Augustini sententiam amplector, qui de illecebra odorum inquit: Nō satago nimis, cùm absunt, non requiro, cum adsunt, non respuo; paratus eis semper carere. Idem fac ne quando bonis odoribus malè oleas, aut odiosis munditiis odiosus sis.

De Dulcedine Musicæ. DIALOG. XXIII.

Eneruant animos Cythara, Cantúsque, Lyraque,
Et vox, & numeris brachia mota suis.

GAV.

CAntu delector, ac fidibus. RA. Ah quantò melius lachrymis atque suspiriis! Præstat enim flendo ad gaudium, quàm gaudendo ad gemitum peruenire. GAV. Cantibus, sonísque permulceor. RA. Et feræ cantu falluntur, & volucres, illud mirabilius, musica quoque dulcedine pisces tangi. Nota tibi Arionis, & Delphinis est fabella; tam pro vera habita, vt ipsis annalibus sit inserta. Multi quidem scriptorum illustrium meminère miraculi, elegantiùs nemo quā Herodotus, Graiæ pater historiæ: astipulantur imagines æneæ, illic, vbi tāto periculo incolumis primùm terris appulsus est, natantis piscis tergo insidens fidicen. Ad hæc Syrenes cantu fallere creduntur, illud verò nō creditum, sed cōpertum, vt quotidie blādis verbis homo hominem fallit: & ad summam, nihil ad fallendum voce aptiùs. G. Musica suauitate delinior. RA. Et aranea [vt aiunt] antequā mordeat, & medicus linit antequàm feriat, & auceps, & mulier, quem fallere vult, delinit: & prædo, quem perimit, & Polypus, quem demergit, amplectitur. Et quidē pessimi hominum nūquam terribiliores sunt, quā dum se gestu, & voce lenissimos ostendunt, quod imprimis de Domitiano principe lectum est. Vix

vlla

vlla est sine suspicione delinitio. G A V. Cantu gaudeo, & exaltor. R A. Caue. Nam scriptum est: Extrema gaudij luctus occupat: & rursus: Ante ruinam exaltabitur spiritus. G. Cano dulciter. R. Nescis an vltimum. Ipse prædulciter morti proximus olor canit. Plures enim gaudio, quàm tristitia periêre: solito dulciùs canentem inter ipsa soni suspiria expirasse, recens fama est. G. Cantu ac tibiis delector. R. Non immeritò quidem. Singuli enim dies te, & horæ, & momenta ad sepulchrum vehunt, quò cum cantu ferri, vester etiam mos est: & antiqui tibiis efferebantur. Vnde illud Statij Pampinij:

Tibiæ cui teneros suetum producere manes.

Tibi vtraque funeris pompa placet, illuc [te licet ire non sentias] absque vlla requie properanti. G. Cantu moueor. R. At quid refert? Est haud dubiè in animis hominum, generosis maximè, potentissima musica; sed effectus supra fidē varij: vtque omittam, quibus res non eget, hos ad lætitiam inanem, hos ad sanctum & deuotum gaudium, piásq; nonnunquam lachrymas mouet. Quæ varietas in diuersas sententias magna traxit ingenia. Nempe Athanasius, vanitates fugiens, canendi vsum in Ecclesiis interdixit. Ambrosius pietatis exercitum appetens, vt caneretur, instituit, Augustinus vtrūque se passum, & difficile hinc sibi negotium dubietatis exortum, inter confessiones suas piè meminit. G. Delectat canere. R. Graia olim delectatio, nūc & vestra. Apud illos quidē cātus, ac fidiū ignarus quisquis esset, indoctus habebatur: quod Themistocli Attico, Græcorum clarissimo, eo ꝙ lyrā in epulis recusasset, accidisse; Epaminondā vere The-

banum, hanc fortaſſis infamiam declinantem: præclarè fidibus cecinisse author eſt Cicero. Mirum, & Socrates talis ſenex fidibus operam dedit: ne miremur Alcibiadem ab auunculo Pericle tibiæ ſtudio traditum, apud illos honeſtiſſimo, vt, inter liberales artes, hanc quoque condiſceret. Sed verecundum pueri laudemus ingenium, qui cùm ab inſigni tibicine, ad id ipſum accito, oblatas tibias ori applicuiſſet, & collecto ſpiritu genas inflaſſet, animaduerſa deformitate vultus, erubuit, atque abiectas tibias aſpernatus fugit, meruitque, licet tenera ætas exemplo eſſe, vt totius populi conſenſu tunc Athenis tibiarum vſus obſoleſceret. Ad vos, ſi non illud ardens muſicæ ſtudium peruenerit, omnium principum mentes occupaturum: occupauit tamen aliquorum animos, peſſimorum maximè. Caius quippe cantandi ſtudioſiſſimus, ſaltandique fuit. Nero quantum citharæ ſtudio deditus fuerit, & quantam curam vocis habuerit, incredibile dictu eſt. Id enim ſtultum eſt, penitúſque ridiculum, quòd nocte illa, quæ ſibi vitæ vltima, mundo autem reſpirandi vel modicum, prima fuit, inter querelas quas vicina mors, & præſens metus dolórque dictabant, illud crebrius, atque miſerabiliùs defleuit, non quòd tantus princeps, ſed quòd tantus muſicus periret. Mitto alios: ad hanc veſtram quæ nunc agitur ætatem, licet paratior, venit tamen aurium voluptas, qua caſtè ac ſobriè delectari humanitas quędam; capi autem, & molliter inuiſcari, vanitas multa eſt. GAV. Suauibus vocum modis cum delectatione detineor. RA. O ſi audires ſanctorum ſuſpiria! O ſi hinc aures tuas damnatorum gemitus, & lamenta percellerent! Hinc beatorum iubilus, & cantus angelici, atq; illa cœleſtis harmonia [quã Pythagoras

ponit;

ponit, Aristoteles euertit, Cicero noster instaurat, tibi autē pietas, fidésq; suggerit esse ibi perpetuas ac prædulces voces, & si non cœlorum, at cœlestium incolarum, primam illam, & æternam causam, sine fine laudantium, Si hæc, inquam, omnia tuis auribus inferrentur, quàm clarè discerneres, quis concetus dulcior, quisve salubrior? Nunc surdo sensui soni iudicium committis, de quo hactenus, parũa quidem res nonnullis fortè videbitur, magnos tamen viros exercuit. Nec sine causa diuini Plato vir ingenij, musicam arbitratus est ad statum, siue correctionem morum Reip. pertinere.

De Choreis. DIAL. XXIV.

Conuincunt mollem spectata tripudia mentem,
Ille locus casto sæpe pudore vacat.

GAV.

CHoreis gaudeo. R. Mirabar nisi fidium cantus, & tibiæ choreas suscitarent & præscripto de more, vanitatem vanitas sequeretur, verùm maior, multóque deformior. Ex cantu enim dulcedo aliqua, & sæpe vtilis, ac sancta percipitur; ex choreis nihil vnquam, nisi libidinosum, ac inane spectaculum, honestis inuisum oculis, viro indignum. G. Choreis cupidè intersum. R. Corpus animum tegit, ac detegit, manuum iactatio, pes mobilis, oculus vagus, ac petulãs, tale aliquid arguunt in animo esse, qui non cernitur. Itaque cauendum valde est modestiæ cultoribus, ne quid effœminatum agant, aut loquantur. Occulti enim affectus, & pectorum latebræ sæpe paruis indiciis patescũt, motus, sessio, accubitus, gestus, risus, incessus, sermo, signa sunt animi. G. Dulcedinē quandã ex cho-

reis capio. RA. O dulcedo ridicula! Finge enim te choream ducere, vel cernere, neque tibicinem audire, atque ita stultas mulierculas, & viros, mulierculis molliores, in silentio circumferri, redire, ineptire: quid quæso vnquam absurdius, aut delirantius vidisti? Nunc motus inconditos, lyræ sonus, aut tibiæ, hoc est, amentia vna aliam tegit. GAV. Choreis delector. RA. Non tam ibi delectatio præsens est quàm speratæ delectationis auspicium: Veneris præludium illud quidem; sono stupidas ac misellas circumducere, atque vrgere, & stringere, ac specie vrbanitatis atterere: liberæ ibi manus, liberi oculi, liberæ volant voces, pedum strepitus, & multorum cantus dissoni, & tubarum clangor, concursatio, & puluis, &, quæ sæpe ludis additur hostis pudicitiæ, & amica scelerum nox ipsa. Hæc sunt, quæ timorem ac pudorem pellunt; hi sunt libidinum stimuli; hæc laxamenta licentiæ. Et hæc est, ne me falli facilem putes, illa delectatio, quam simpliciter, & velut innocuè, chorearum appellatione profitemini, & ludi tegmine, crimen obnubitis. Etsi enim solos inter viros, seu solas inter fœminas hæc nonnunquam fiant? illic tamen separatim exercentur. Quídve, congressi iterum acturi sint, simul discunt; ceu discipuli, qui magistro absente, quid, eo reuerso, loqui debeant, meditantur. Tolle radicitus hanc speciem ingeniosam, atque improbam: tolle libidinem, sustuleris & choream. Crede mihi, cum Dauid rege, nemo ante dominum saltabit, ne quem fortè sua vxor irrideat; cùm tamen nullus irrideatur ante dominam saltans, siue etiam pandurizans. GAV. Delectabiles sunt choreæ. RA. Sententiam meam tenes. Si delectant, propter aliud delectant: per se enim tota quidem insul-

insulsa res est, & plus tædij allatura, quàm gaudij. Nam, quid omnino est aliud, in gyrum volui, quàm excire vertiginem, sinéque termino viam ire inter locales septem motus, quos Plato dinumerat, hos. sc. ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum, ac circuitum? solus septimus infinitus est. Atque hunc ideò, quæ perpetua sunt; hoc est, cœlum, seruat, & sydera; hunc in terris perpetuus hominum agit furor, in cunctis ferè actibus, atque consiliis. Nec vllus Orpheus Ixioneam rotam sistit; sed visibilibus in choreis, vbi animorum volubilitas corpora secum voluit. Et idcircò, cùm de omnibus dici possit, de his propriè dicitur, quod scriptum est: In circuitu impij ambulant. Hic ludus multorum dedecorum causa fuit. Sæpe ibi matrona diu seruatum decus perdidit. Sæpe infœlix virguncula ipso nuptiali die didicit quòd meliùs ignorasset. G. Honesto tripudio libenter exerceor. R. Vellem aliud genus exercitij delegisses. Sed quò pergas, & quid velis, ideo, interdictum tolli, veniam dari, normámque præscribi. Quando igitur sic affectus es, seu is morbus, seu consuetudo est, qua mala, nihil peius; bona, nihil est melius: ea tibi in his omnibus lex erit, vt quibus carere penitùs non potes, modestissimè vtaris, ac rarissimè, ne quid vlla in re molle, vel fœmineum agas, sed vbique, non suis etiam in finibus, virilis rigor emineat, sitque tripudium, vel quisquis erit is ludus, fatigati animi relaxatio & exercitium corporis, non voluptas enernatrix mentium. E-xemplo libentiùs abstinuissem: summorum virorum imitatio non omnibus tuta est. Non omne pennatum animal aquilam sequi potest. Imitatorū alij contrarium faciunt, alij verò aliud, nonnulli

idem aliter. Pauci ad plenum, quod imitantur, effingunt. Cato hic vltimus Reip. curis pressum animum vino leuare solitus fertur. Fecit idem apud Græcos Solon. Hos aliquis sequi volens, vnum semper officium aget; bibet: quodque illis modicum, ac rarum, huic immensum, & continuum: quod illis remedium, huic erit ebrietas. Facilè idem in rebus aliis posset ostendi; sed hoc vnum intelligis, quid est, quod nunc tecum verear? Ex quo tamen damnatæ rei patrocinium vt susciperem, coëgisti, summi viri exemplum, quod vel non sequaris, vel non mutes accipe his ipsis, quibus apud Senecam est, verbis, in eo libro in quo tranquillitatem animi, stilo inquirit: Scipio, inquit, triumphale illud, & militare corpus mouet ad numeros, non molliter se infringens, vt nunc mos est, etiam in incessu ipso, vltra muliebrem mollitiem fluentibus, sed vt antiqui illi viri solebant, inter lusum, ac festa tempora, virilem in modum, tripudiare: non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Quibus in verbis, quid de sua iam tunc ætate sentiret, perspicis. Felix qui non vidit tuam: quamuis autem ille, & tripudij & vini remissionem probet; veniendúmque nonnunquam vsque ad ebrietatem dicat. Quod à tam rigido ingenio dictum miror: Si fideli consilio vti vis, vino parcè vtere, tripudio abstine. Alia sunt honestiora remissionum genera, quibus fastidenti, fessoque animo medeare; in omnibus tamen optimum erit, quod hic vltimum dixit, attendere: & quæcunque ages, ita agere, tanquam te hostes tui videant atque obseruent. Multò quidem est satius sic viuere, vt abstinentiam, & grauitatem tuam inimici stupeant; quàm vt lasciuiam amici

excusent,

excusent. Clarior fama est, cui nec verum crimen obiicere quisquam potest, nec falsum audet, quàm cui obiicitur, sed purgatur. Accusatorem perfecta virtus exterret, mediocris irritat. Quod ad sobrietatem attinet, malim te Cæsari similem, quem vini parcissimum, ne inimici quidem negauerint. [vt Tranquillus ait] quàm Catoni [non Censorium illum senem loquor, de cuius sobrietate iam diximus] sed Vticensem, cui obiectam ebrietatem, Seneca sic refellit, vt dicat, faciliùs effecturum, quisquis obiecit crimen honestum, quàm turpem Catonem. Quod ad id verò, de quo agitur, nullo modò tripudies malim, quàm vt Scipio: quòd si te illuc vrget animus, quò olim, his te saltem ducibus vti velim, vt si penitùs tibi insedit illud Lyricum;

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus; &c.

Sic vinum bibas, vt Cato, sic terram pede pulses, vt Scipio.

De Pila ludo. DIAL. XXV.

Exerce corpus lusu, non membra fatiga;
Nam cunctis debet rebus inesse modus.

GAV.

AT delectat pilæ ludus. *RA.* En aliud clamandi ludibrium, saltandique. *GAV.* Libenter pila lusito. *R.* Odiosa vobis [vt videtur] est requies, vndique labores aucupamini; d coro, vtinam. Nam si exercitio ludus hic quæritur; vtrùm, precor honestiorem fatigationem furibunda iactatio, in qua nihil animo geri potest, an ambulatio tranquilla præstaret, vtilis & membrorum motus vtilis, & ingenij agitatio honesta est:

Quem morem, philosophorum quidam sic fecerunt suum, vt hinc secta famosissima nomen sumpserit. An tu verò Dionysium Syracusium, quàm Stagiritem Aristotelem sequi mauis? quando, vt studiosa deambulatione philosophum, sic tyrannum ludo hoc turbido delectari solitum accepimus, quamuis & modestos interdum animos voluptas hæc cœperit. Itaque & Quintus Mutius Scæuola ille augur, elegantissimè hoc ipsum fecit, & diuus Augustus post finem ciuilium bellorum ab exercitiis campestribus ad pilam transiit. Et M. Aurelius Antonius (vt de eo scribitur) pila lusit apprimè. Nec tamen, vel quia ille diuini, atque humani iuris peritissimus, vel hi doctissimi, atque optimi principes fuerunt, ideò ludus præceps, & clamosus placet. Siquidem motus omnis vehementior, præsertim si clamore permixtus sit, honestum dedecet ingenium.

De Ludo aleæ & calculorum. DIAL. XXVI.

Alicus exosas pellit lusorius horas;
Ludus habet laudem, si moderatus erit.

GAV.

ALeæ ludus & calculorum placet. RATIO. Damnosum illud, hoc inane, vtroque tamen, idem ille Scæuola, quódque altius, Augustus Cæsar altero vti solitus fertur. Neque rursus, ideò, quòd ille à ceremoniis Deorum, atque hominum legibus, quas excellentissimè calluit, iste à curis summi imperij, quod diuinissimè, atque optimè rexit, tale sibi interdum laboris diuerticulum elegisset, hoc in te probauerim. Sunt enim & doctis ac magnis viris appetitus quidam peregrini, & sui, quorum si, vt in doctrinis, sic in moribus imitator fueris, facilè labi queas: neque enim omnium, qui laudantur, laude digna sunt omnia.

omnia. G. Aleæ ludo delector. R. Quis non delectetur, supra pictam tabulam, consignatas numeris ossium quadraturas, crispanti cubito iactare, quásque ille direxerit, trepidantibus digitis, rotundas in aciem tabellas mittere? Gloriosum exercitium & præclarũ nomen, & currus, & laureas meriturum. G. Av. Calculis libens ludo. R. O puerile studium! O perditum tempus! O curæ superuacuæ! O ineptissimi clamores, stulta gaudia, iræque ridiculæ; deliros senes impendere alueolo; & pauculis lignis vagis, ac furtim insidiantibus, atque latrocinantibus! Vnde latruncularius ludus apud veteres dicebatur, quo lusisse Simiam, author est Plinius. Miraris? Atqui propriè ludus est Simiæ, miscere calculos, ac transferre, & post illidere, raptim iactare manus, ac trahere, insultare aduersario, & collisis dentibus minari, irasci, altercari, fremere, vicissimque interim [vt Flacci verbo vtar] caput scalpere, vngues rodere, & ad summam, omnia facere, quæ prætereuntibus risum excutiant. Nunquid enim horum aliquid, aut vllum penitus amentiæ genus omittitis? Nónne ita torquemini, quasi, vel vestra, vel publica salus in dubio sit? Multi, credo prælio vicissent, si quam ligneis, aut eburneis impenderant curam, veris militibus impendissent. Vix rei vllius tam intensum, támque ineptum studium inuenias. Sed hoc est in regno stultitiæ commune, vt quarum rerum minor est fructus; & cupiditas & delectatio maior sit. G. Alea delector. R. Ostendam tibi si consilio vti voles generosam, atque honestam aleam, qua olim Athenis docti homines vsi sunt, vt festis, scilicet diebus in concilio amicorum quisque de literis aliquid in medium proferat, non sophisma lubricum, vt illi, sed solidum, pro in-

genio proferentis, ad virtutem, aut beatam vitam pertinens. Dehinc collatione facta, fine inuidia, sine ira, qui inferiores, doctiorum iudicio visi erunt, facili quidem multentur pecunia; hoc in philosophicas vertatur cœnas. Sic res vna, conuiuio sumptum: exercitium studio, calcar ingenio ministrabit: quòd hinc victos excitet, hinc victores. Hoc aleæ genere, quo antiqui Saturnalia, vos pia festa, & quo illi Atticas, vos Romanas noctes instruite. Habes ludum, quo & ludere iuuet, & lusisse nõ pudeat.

De Ludo taxillorum pr. spero. DIAL. XXVII.

Amittit nummos, animi sed damna lucratur,
Tempus taxillis, qui terit omne suum.

GAV.

IVuat ad taxillos ludere. RA. O vorago ingens, inexplebilis! O patrimoniorum fluxus tristis, ac subitus! O animi tempestas, & famæ nubes, & scelerum stimulus, & ad desperandum via! Superiores, vtcũque ludi sunt, hic merus est dolor. G. At mihi prosper ludi huius euentus fuit. R. Taxillorum nullus euentus prosper: mali omnes, & miseri. Nam, & qui perdit, affligitur, & qui vincit, illicitur, inque insidias protrahitur. G. Prosperè lusi. R. Præsens sæpe prosperitas futuræ calamitatis augurium fuit; & suas hæc pestis habet illecebras. Si qui talis ludunt, omnes perderent, nemo vnquam luderet. Nunc lucrantur aliqui: sed lucrũ illud arra est damni. G. Lusi, & vici. R. Bene; nisi in campũ redis. Alioqui nullus campus planior: nullo in campo volubilior est fortuna. G. Lusi, & vici. R. Ludes iterum & perdes. Quod vicisti autẽ, hinc atque il-

que illinc mille deripient: quod perdideris, nemo restituet. Adde quòd si quid est iustitiæ, quod vincis, non sit tuum. Atqui quod perdis, etsi non fiat alterius, tuum tamen esse desinit. Multa sunt vndique, quæ ab hac insania bonam mentem dehortentur, ac retrahant, nisi vos impetus quidam auaritiæ pulsus vrgeret. GAV. Vici in ludo taxillorum. RA. Scito autem te ab exactore impio fœdus centesimum accepisse, restitues quod vicisti, & de tuo adiicies, vt non sit, qui repetat, per seipsum euanuerit, túque insomnis fœlix esse desieris. GAV. Vici, & diues factus sum. RAT. Cùm nulla sit stabilis pecunia, sed sui potiùs rotunditate versatilis: tum præcipuè, quæ taxillis quæritur. Taxillorum ludus nihil vlli donat, eorum maximè, qui familiariùs illum colunt, sed mutuat aliquid & extorquet, eo semper inimicior, quò blandior visus erat. Nulli enim amarior est iactura, quàm lucri dulcedinem degustare orso. GAV. Lusi, & lucratus sum. R. Gaudere lucro taxillorum tale est, ac si dulci gaudeas veneno. Vtrunque mox per venas erumpet. GAV. Ludo prospero delectatus sum. RAT. Peior est delectatio peccati, quàm peccatum ipsum. Sunt qui mala consuetudine penè coacti, peccant: neque post peccatum gaudent: sed tristantur, & si fieri posset, non peccasse maluerint. Quosdam vidimus, inter ipsas libidinum flammas, quandam velut glaciem doloris ac pœnitentiæ sentire: &, si dici liceat, velle simul & nolle: peiorem licet in partem mali vsus quadam vi, detortos, quos haud improbè quis speret, vsu excusso, ad meliorem semitam posse conuerti. At, qui de peccato exultant, quid de his oro, reliquum spei est? GAV. Delector taxillorum ludo. RA. Spero fore ne semper

strum numerum inuocare. Quosdam alibi magnanimos, ac tranquillos illic, pro parua pecunia, & precari, & irasci, & in finem furere. Quàm multa, pro paucis nummis, sæpe ibi fecerunt viri fortes, quæ, pro ingenti thesauro, alibi non fecissent? Ibi enim, vitiorum omnium, sed imprimis iræ, atque auaritiæ regnum est. Meministi vt Naso in eo libro, quo inhonestam quidem, ac superuacuam artem docet, vtile tamen interdum aliquid interserit: Amatrices monet, vt ab animi vitia celanda, ludo hoc, aut simili abstineant, ne conspectæ ira tumidæ, aut auaritia inexhaustæ, amatoribus displiceant suis. Quantò id viris dignius præcipitur, ne non modò hominum, sed Dei oculos omnia videntis, & bonos animos, moresque ingenuos amãtis, offendant? G. Lusi, vici, gaudeo. R. Ludus turpis, damnosa victoria, gaudium inane. G. Vici, gaudeo. RA. Omne de suo malo gaudium stultum est. Proinde Tartareus quispiam ludi huius inuentor fuit: cuius inscij ludibrio ac noxæ: scientes verò, miraculo subiaceant, ac stupori. Nam quid mirabilius quàm quod veteri prouerbio vulgatum, verúmque iugi experientia deprehenditur? Omnes huiusmodi ludi magistros nudos esse, atque inopes, & egenos.

De Histrionibus. DIAL. XXVIII.

Sunt scurræ fatui, sed inutilis aulica turba:
Dilecti Dominis, quos leuis aura capit.

GAV.

DElector histrionum iocis. RA. Nobilior multò delectatio illa est, quæ de modulatione musica, liberali, scilicet, quadam arte percipitur: hæc solius vanitatis, & impudentiæ plena est. GAV. Histrionibus delector. RAT. Malim pau-

si quis vsquam Roscius affuerit, non tibi forte sit vetitum, quod Ciceroni licitum fuit; non solúm ludis interdum, sed familiaritate eius, & ingenio vti. Est enim ingeniis inter se quamquam studio & professione distantibus, multa cognatio. Vbi verò hûc quærimus? multùm breui tempore nobilissimæ artium retrocessêre, ne dicam histrioniam, quæ eò rediit, vt nunc illi deditos, corrupto gustu, falsóque iudicio esse non sit dubium: profectò enim consequens est, vt quibus mala bene sapiunt, bona illis ignota sint, & curis nobilibus insuetos esse, qui vilibus delectantur. G. Multi quotidie me frequentant histriones. R. Frequentare te desinent, cùm tu diues, aut largus [dicam rectiùs] quum tu stultus, & prodigus esse desieris. G. Magna mihi acies histrionum est. R. Immò muscarum, quæ te vnctum comitentur, siccúmque destituant: nec destituisse sufficerit, nisi huic plausum par sequatur infamia. Sunt linguæ, quibus quies, ac silentium, pœna est: nunquam verò, nisi de aliis loqui iuuat, aut falsò laudant, aut liuidè detrahunt, & quorum nequeunt mordere diuitias, famam mordent. Vna est histrionum, atque parasitorum lex, vtriq; blanditiis armati, post fortunam eunt. Verum illis ventrē implesse satis est. His alia fames cibi mētio, iniuriæ genus est: implenda cupiditas, fundo carens.

De Ludo palæstrarum. DIAL. XXIX.

Et lucta & cursu, saltu, & certare palæstra,
Hæc bene conueniunt, sed moderata viris.

GAV.

PAlæstricis delector ludis. RAT. Si spectator vanus, si luctator insanus. GAV. Palæstricis exercitiis vaco. RA. In singulis verbis, cuius domini mancipium sis, apparet. Nempe hæc, vt in-

periora, corpori seruiunt, quod, vt paulò antè commemini & aliquantò honestiùs sine impetu, & sine strepitu fieri potest. Et est agitatio quædam animi nobilior, quam si nosses, hos corporeos conatus & sperneres, & odisses: sed vos animum, quasi hospitem degenerem, atque inuisum, corpus, vt dominum generosum, ac dilectum colitis: illi seritis, illi metitis, illi aratis. Iure id quidẽ; illud iniustiùs, quòd eò omnia refertis, curáque animi posthabita, noctes illi insomnes agitis, illi suspiratis, vota illi facitis, ingenuásque artes illi discitis, illi demum obsequimini ac seruitis sumptuosissimo dominorum omnium, atque ingratissimo; cui, nec vnquam satis aliquid: nec si quid aliquando defuerit, vlla vnquam memoria sit accepti: huic tamen tali domino quicquid iusserit, paretis, atque esuriente animo, huic vni non tantùm necessaria, sed superuacna vndique, ac nocitura conuehitis: neque ea solùm quæ ad victum pertinent, ac vestitum, de quibus suo egimus loco: sed quæ ad ludos etiam, variámque libidinem: non videntes, quàm vestris aduersa consiliis ipsa sit veritas, quæ disertissimo Ciceronis ore loquitur: vnde appareat, quòd qui corpus negligit, non se ille, sed fragile caducúmque domicilium: at qui animum, ille sese verè negligit. Neque enim ait, tu is es quem fortuna ista declarat, sed mens cuiusque, is est quisque: non ea figura quæ digito demonstrari potest. GAV. Palæstræ delector exercitio. RA. Quadrigarum fernor, & equorum strepitus, & ardentes rotæ per angustias inoffensæ, & instantium plausus, atque collisio, oleum sudor, puluis mirabilis, sed illa quidem oculorum seu aurium, seu narium voluptas, hebetatique sensus indicium ingens: qui, si sanus, integérque esset, non

non clamorum, atque tumultuum officinæ, quas palæstras vocant: sed obseruatio diligens palæstræ huius, quam nascentes ingrediuntur, quam viuentes atterunt, vnde digrediuntur obeuntes, atque vtilior quædam, honestiórque suauitas delectaret. G. Studio deditus sum palæstrico. R. Fuit hæc quidem apud veteres non vltima gloria: sed tam magna, vt seni illi Rhodio Diagoræ, qui & ipse palæstrita insignis fuerat, cùm duo vno die filios palæstricis insignitos victoriis conspexisset, quasi nihil clarius iam restaret, quò aspirare posset in vita, Amicus alter Lacedæmonius senex diceret, Morere Diagora, nunc enim in cœlum ascensurus es: tam magnum, támque altum censebat, tres simul vnius familiæ palæstritas esse. Leuicula prorsus, & græcula veræ laudis æstimatio, sed communis adeò, vt magna etiam turbaret ingenia. Vnde & Plato tantus philosophus, Olympionices clarus fuit, inque hac arte multis notus euentibus, adolescens tamen. Amplitudo quidem [vnde Platonis nomen ortum putant] robúrque corporis, & ætatis feruor, iuuenilem animum impulerant ad experimentum virium: vbi cùm summis quoque par esset, accessu temporis cognito quid ageret, ad meliora se transtulit: Socratique similis fieri maluit, quàm Miloni. & sanè multa ætas excusat. Facilè teneris annis ignoscitur. Vanitatis excusatio nulla est viro. GA. Palæstre studium delectat. R. In hoc sæpe vilissimus omnium superior fuit; & corporea mole, animi virtus est oppressa. Quem tu mihi ducum vel heroum proferes, quem Milo non superet? qui per stadium, bouem viuum gestans humeris, cucurrit, eundémque nudæ ictu manus occisum, vno die solus, haud grauatim integrum comedit. Mira res dictu, sed apud Histori-

cos vulgata. Quis huic igitur in palæstræ suæ regno par occurrerit? Atqui nihil indignius, quàm generosos spiritus tali belluæ succumbentes cernere. & iccirco nobilibus animis, bene sibi fidentibus, summoperè prouidendum est, ne sua sponte descendant, vbi ab ignauissimis vinci queant. Quin tu, si contentionibus gaudes, id tibi sume certamen, in quo semper ferè superior, qui melior, non de corporum viribus, aut omninò de vlla re, vbi peior idem esse possit, & victor. Non de opibus ergò, non de dignitate, non de potentia, sed de scientia, ac virtute contende, atque eo animo, non vt cuiusquam famæ obstrepas, sed vt alienæ laudis æmulatio tibi sit calcar ad gloriam. Nullæ tibi sint penitus partes inuidiæ, sed virtutis. Habes & hic exemplum Catonis huius vltimi de quo Crispus: Non diuitiis, inquit, cum diuite, neque de factione cum factioso, sed cum strenuo de virtute, cum modesto de pudore, cum abstinente de innocentia certabat. Honestissimum hoc palæstræ genus, quo te exerceas non tantùm olympiæ, sed vbique: non minùs in thalamo, quàm in foro, nec minùs in otio, quàm in actu, neque cum præsentibus modò: sed cum absentibus quoque, cumque ætatum omnium, ac terrarum viris illustribus. Semper enim memorabile, ac magnificum illud Scipionis apud Liuium, iudicaui: Maximo, inquit, cuique id accidere animo certum habeo, vt se, non cum præsentibus modò, sed cum omnis æui claris viris comparet. Tu quoque, vel de grege præsentium si occurrat, quod vix spero, vel ex omni memoria vetustatis, quemlibet tibi parem delige: cum quo non vlnis, aut cæstibus, sed ingenio ac virtute luctabere, sine metu

peri-

periculi, sed immarcescibilis spe coronæ. Hoc de palæstris consilium: hæc sententia mea est.

De Variis spectaculis. DIAL. XXX.

Si tauros te tam iuuat expugnare feroces,
Fac contra carnem bella geras propriam.

GAV.

DElector variis spectaculis. RA. Circo forsan, & theatro: quæ duo loca bonis semper aduersa moribus fuisse notissimum; quò, quisquis malus ierit, redibit pessimus. Nam bonis, iter illud ignotum est: qui, si casu aliquo ignari adeant, contagio non carebunt. GAV. Circo delector, atque arena. RA. Atqui delectationes aliæ vanum, seu libidinosum aliquid habuere hæc vtrumque superadditámque sæuitiam, & inhumanitatem habet, bonis animis rem indignam. Neque excusat, quòd iisipsis Romani olim, flos hominum, delectati sunt, recto namque iudicio vrbs illa, alioqui abundantissima bonorum omnium, atque illustrium exemplorum, nihil omnino reprehensibilius habuit, reliquísque deformius sibíque inuicem, quàm hinc discordiarum ciuilium, hinc ludorum studium immodicum: quasi non sufficeret bellorum cruor domi, militiæque; nisi cruenta pax esset, cruentæque etiam voluptates: nisi circo fortassis honestius, quis theatrum dixerit, cui pariter inhiantes videas, non modò populum, sed senatum: atque ipsos mundi dominos imperatores Romanorum. Sic spectaculis capiebantur illi etiám qui humano generi speculum facti erant. Rem mirabilem dicam, sed cognitam, vulgatámque. Sic cunctorum animos theatralis furor ille peruaserat, vt non modò coniuges Cæsarum, aut filias, sed virgines

quoque vestales in publicum, atque in turbas educeret, quarum pudicitia nihil exactius, nihil fama tenerius, nihil conseruatione secretius, vsque adeò, vt in eis omnis motus, omnis cultus, omnis sermo lasciuior nota dignus, ac supplicio haberetur; & tamen his ipsis in theatro locum assignasse legitur, non quicunque, sed summus, atque optimus principum Augustus Cæsar. Neque minor est ideò error quò magni errant, sed maior potiùs, atque conspectior. *GAV.* Libenter scenicos ludos specto. *RA.* Rem, quæ nec honestè geritur, nec honestè cernitur, nec facilè dictu est an lusor infamior, an spectator, & an scena sit turpior, an orchestra, nisi quòd in illam sæpe quidem paupertas, in hanc verò semper vanitas trahit. In omni sanè delicto plurimum interest, vtrùm inopia, an libidine, seu superbia quis delinquat. *GAV.* Amphitheatri spectaculis oblector. *RA.* Damnosa vndique, & publicè priuatímque nocens delectatio: quod facilè colliges, si in animum redeat ex historiis rei huius initium progressúsque, quanto publici census impendio, quantáque insaniæ proxima ducum cura, quanto demum populi studio, ac labore constiterit. Equidem & tot vana dinumerare difficile est, & tam vulgata superfluum, mille simul gladiatorum paria, non ludo tantùm satis multa, sed prælio: elephantorum, tigridúmque, & leonum, ac pardorum greges, onagrorum quoque, equorúmque ferocium, atque animalium diuersissimi generis è toto orbe transmissos, omnium terrarum syluis, omniúmque gentium venatibus, Romano famulantibus theatro. Adde illam ædificandi luxuriem, exemplo carentem, nō imitatione carituram, conuectas terra, pelagóque marmoreas columnas in ludorū vsum,

& ar-

&artificum summis ingeniis expolitas, & verticibus superbas, auro rutilante frondentibus; cuius princeps insaniæ nominandus est Scaurus. Is, qui ædilis in theatri scenam opus dierum paucorũ, & quod paucis lignis ac funib. attolli poterat, suffecturum oculis populi, talibus gaudentis, trecentarum sexaginta talium columnarum monstra intulit, fecitque opus [vt scriptũ tenes] maximum omnium, quæ vnquam fuêre humana manu facta, non temporanea mora, verùm etiam æternitatis destinatione; quo promeruit, vt verissimè diceretur, proscriptione primùm graui ciues; idem post, ædilitate leuissima, mores bonos in exilium pepulisse, vt qui multi perditi temporis inani plebeculæ, multarúmque inutilium impensarum P.R. author, & exemplum fuit. Sed ô mirum dictu! mox furorem hunc vicêre sequentium furores, quib. effectũ est, vt miraculo operum, ac numero fateri oporteat, præter Romam nihil mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Nam & hoc itidẽ scriptũ vides. Penetrata terræ intima, perfossæ silices, egestæ rupes abditæ, auersi amnes in fistulas coacti, inclusum, aut exclusum molibus iratum æquor, suspensa iuga montium, tentatíque marium recessus; deniq; stratum latè, signatúmque nepotibus iter insaniendi, & impleta in vobis spes auorum, nunquam scil. defuturam esse luxuriã. Et, vt cum latius malũ sit, publicis damnis accidit calamitas priuatorum qui spectandi cupidine compediti, & quotidiani interim quæstus immemores, neque diem labi sentiunt, neque armatam, tergóque instantem respiciunt egestatem. Sic vicissim, & priuata in publicam, & publica pernicies in priuatam vertitur. Neque verò patrimoniorum iactura grauior, quam morum; vbi libido discitur, humanitásque dedi-

scitur. Proinde quid de spectaculis sperareris, iam inde ab exordio primus regum vestrorum Romulus omen fuit, qui in his rigidam, tetricámque illam Sabinarum pudicitiam circumuenit: etsi vtcunque matrimonij honor, texit iniuriam. At quàm multis hoc postmodum, non ad coniugium, sed ad stuprum vagámque licentiam fuit via? Ad summam enim hoc teneas velim pudicitiam spectaculis sæpe stratam, sempérque impulsam. Et, vt sileam viros, quibus is scelerum furor est, vt penè iam adulterio glorientur, multarum ibi fama periit, pudórque: multæ in se domum impudicæ, plures ambiguæ rediêre: castior autem nulla. Iam verò quæ corporum clades, ne quid prorsus desit infortunij, quæue, non singulorum modò, sed populorum strages, indicio sunt, & risus subitò versus in gemitum, relatáque funera theatris, & plaudentium choreis mixtæ lugentium cohortes. Audisti, vt Curio is, qui ciuili bello pro Cæsaris partibus in Aphrica occubuit, Scaurum, quem opibus æquare non poterat, ingenio superaret, non marmoreum [vt ille] sed ligneum theatrum, duplex tamen, & pensibile meditatus, populum victorem gentium ludis victum & periculis plaudentē suis mira arte suspendit: vt ridentes interius, stupentē'que ipsi exteriùs spectatoribus risui fierent ac stupori. Et miramur, Imperij spe obiecta vnius licet magni exulis, animum flectere potuisse, qui oculorum leui, breuíque voluptate proposita, tot millia ciuium volubili spectaculo circumuoluit? At nemo ibi periit, dicet aliquis: sed perire potuêre, & periêre alibi innumeri. Néue attingam nouas simul, ac veteres ruinas, quibus sæpe multi mortem simul, ac tumulum inuenere: sub Tyberio principe, celebri spectaculo apud

Fide-

Fidenam vrbem amphitheatri lapsu, oppressa, viginti hominum millia meministi. Hi spectaculorum fructus, hi sunt exitus. GAV. Spectaculis cum voluptate detineor. RA. Aut fictis amoribus, aut veris odiis. Primum equidem non est viri: secundum verò, nec hominis, spectare. Quis ferrum iugulo lætus exceperit? Quis feruido vulnere plus cruoris effuderit? Quis minùs conspecta morte palluerit? Quid crudelitatis ad scholam ire iuuat? Non egetis præceptoribus; nimis dociles malorum estis. Plura per vos domi discitis, quàm necesse est. Quid, si tam promptis ingeniis artifices scelerum, ac magistra errorum, plebs accesserint? Multos; quos mites natura fecerat, sæuitiam spectacula docuêre. Mens hominis in vitium prona, non vrgenda vtique, sed frenanda est; si sibi linquitur, ægrè stabit: si impellitur, præceps ruet. Multùm mali auribus inuehitur, sed multò plus oculis illis; quasi fenestris, bipatentibus, in animum mors irrumpit: nil potentiùs in memoriam descendit, quàm, quod visu subit; facilè audita præteruolant, conspectarum imagines rerum hærent etiam inuitis: nec tamen nisi volentibus ingerunt, nisi perrarò, atque ocyùs abituræ. Quò pergis igitur? Quis te rapit impetus? vt ad horam gaudeas, vnde semper doleas, vt videas semel, quod vidisse millies pœniteat. Iugulari ferro hominem, aut ferarum dentibus, vnguibúsque discerpi, aut tale aliquid, quod & vigilem turbet, & sopitum terreat. Nescio quid hic dulce, seu non quid potiùs amarum, aut triste sentitis, nec vllum in vobis maius insaniæ argumentum video, quàm quòd quotidie vos ad mortem miseris delinimentis illectos, & velut stygio sopore demersos, dulcedo amara, & delectatio inamœna præcipitat. Vna est enim vobis

lex rerum fermè omnium. Quicquid cupitis, quicquid molimini, quicquid agitis, contra vos est.

De Equo agili. DIALOG. XXXI.

Vtile equus animal sæpe est, sed inutilis vsus;
Cum stulto Domino est ferma labore prior.

GAV.

EQuo agili delector. RA. Ferocissimo, & inquietissimo animante, insomnique, & inexpleta voragine. GAV. Equo libens circumuector. RA. Non multò est peius, mari turbido, quàm frementi equo rapi. Nullum animal insolentius domino suo est, nec ineptè iam equorum domitoribus in prouerbium venit, bis equum malè facere; quòd nimis hinc humilis, hinc superbus sit, qui illis viribus, eáque pernicitate pro vili cibo fieri alterius domaríque, & duris stringi fasciis, nodísque, & fune vinciri, freno frenari, ferro calciari pertusa clauis vngula; ferro vrgeri, ferratum ferre victorem, turpem carcerem, ac graue seruitium pati possit. Inde autem, quasi indomitus, non tantùm pro libero sese gerat, sed, vt domini sui hostis, agat omnia. Si currendum est, stimulos non audit. Si subsistendum, frena mordicùs rapit. Si fremendum torpet. Si latendum, fremit. Obsequiosum illud [vt perhibent] fidúmque animal, de quo tam multæ iactantur fabulæ, animal nobile, regium, optabile, colendum, dignúmque, quod enormi pretio comparetur, anxia nutriatur cura. Immò verò animal, quod, si conferantur cum obsequiis tædia, nemo sapiens emat, nemo diligens pascat, animal, & otij impatiens, & laboris, illo tumidũ, hoc deiectũ, nunc impetuosum animal, nunc ignauũ, nunc audax, nunc trepidũ, nunc volatile, nunc caducũ, hinc culicum metuens, atq; vmbrarum.

rum, hinc dominum suum spernens, diuersisque illum viis in discrimen trahens. Quis contumaciam, quis morsus, aut calces explicet? Quis hinnitus, & ascensionis impatientiam, ac sessionis? Equidem, quot equorum mores, totidem equitum constat esse pericula. GAV. Equorum studio detineor. RA. Mirarer, nisi ingentes viros, vsque ad ludibrium, captos hoc studio meminissem. Quis Alexandrum Macedonem non audiuit amato equo tumulum erexisse, vrbemque de equi nomine appellatam? Sed nihil in illo mirabile viuente, impetus, & animi feruor fecit. Mirabilior in Augusto quamuis minor ineptia, neq; enim vrbem equo ille suo instituit, sed sepulchrum, idque ipsum illi grauitati atque ingenio impar fuit. Nam diui Iulij monstrosus sonipes, an ab ipso, an ab alio ante ædē Veneris, marmorea sit consecratus effigie, dubitari potest. Minor multò, vel ætate, vel gloria, verùm opibus ac Cæsareo nomine penè æqualis Antoninus Verus. Vt sileā, quem victū quémve amictū equo, quem immodicè amabat, exhibuit; certè & viuenti simulachrū aureū fieri fecit, & mortuo sepulturam [quo grauiùs stomachemur] in Vaticano extruī, tot inter sacra ossa ibi condita, & condenda. Vix credibilia loquimur, vera tamē. Horū similiūq; conscius vates, heroum animas apud inferos quoq; equorum studio deditas facit, nec minor ideò, sed maior est vanitas; quæ tam magnos ad se animos trahere potēs est. Neve quis prisca tantum, nō modernā amentiā suspicetur, redeat ad memoriā, nec lōgè seu loco, seu tempore requirendus, adhuc enim viuit, nec dū senuit, & in terra Italica vobiscum degit, quem nominare non est necesse fortunæ vtique vir ingentis, nec parui ingenij consiliíque vir, alioqui magni animi, nec insulsi, vbi

quid seriò agendum incidit; qui tamen ægrotanti equo, quem amabat, aureum puluinar, ac sericum cubile substrauit. Cúmque ipse interim podagra vinctus, atque immobilis, Medicorum legibus regeretur, nihilominùs tamen, aut seruorum vectus manibus, aut equo altero vix iniectus, & suos Medicos secum ducens, equum ægrum suum bis, térque quotidie visitabat, illi suspirans, atque anxius, assidebat, illum leniter manu tractans, blando murmure solabatur. Quid multa? Nullum medicinæ genus intentatum, nil languenti amico debitum prætermissum fuit. Fabulam fortasse posteritas vocet; vera res, & magno in populo nota est. Sic vir fortis curam equi gessit, vt propriam, sic extinctum luxit, vt filium. GAV. Delectat equitare. RA. Est id quidem vtile interdum, & celeritati adminiculum, & fatigationi remedium & nobilitatis insigne; nec inficior, gloriosum vulgò extantem insigni equo vehi, & cunctis excellere, nec vertice solo, sed humeris, & toto penè corpore supra esse. Contrà verò laboriosissimus, & sæpe domino suo pestifer immitis equus. Optes iter pedibus agere, tam nulla est respirandi, vel minimùm, facultas, equestre periculum pedestre luto, seu puluere permutatum velis. Proinde multos media de morte rapuerunt equi, multos in mortem impulerunt, aut alliserunt, aut corporibus oppresserunt. Quid, quòd non vltimum belli semen equi sunt? Tolle equos, peregrinos terris incursus, partémque maximam bellicæ cladis abstuleris: vt, quod de ventis in natura, quódque de Iulio Cæsare in historia est quæsitum; expediénsne fuerit, aut flare ventos, aut Cæsarem nasci? & de equis similiter quæri possit. Tam multa sunt vtrinque contraria. Nec immeritò Thes-

tò Theſſalia, quæ prima equos reperit, domuítq;, prima aureum, argenteúmque nummum cudit, prima pelagus rate tentauit. Martis ſeminarium viſa eſt; quod non ſemel, tot pòſt ſæculis, multo claróq; ſanguine patuit. GAV. Quàm me, putas, iuuet poëta noſter, vbi nobilis equi ſpiritum, moréſque deſcripſit? RA. Nec te terret Hebræorum vates, vbi ait: Ab increpatione tua, Deus Iacob, dormitauerunt; qui aſcenderunt equos. Excute ſingula; non tam illud lene, quàm hoc aſperum.

De venatu & aucupio. DIAL. XXXII.

Quid iuuat optandum venatu perdere tempus,
Quærere cùm poſſis commodiora tibi?

GAV.

AT canibus gaudeo. RA. Nunc intelligo adoleſcentis imberbis gaudium, de quo Flaccus,

Gaudet equis, canibúſque, & aprici gramine campi.

Vide autem ne, & quod ſequitur, ſis,

Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper.
Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris.
Sublimis, cupidus, & amata relinquere pernix.

Hunc te.n. eſſe metuo, qui gaudium tuum in fugaciſſimis rebus loces. GAV. Canibus, ac volucribus delector. RA. Hoc inſaniæ deerat. Non ſatis eſt currere, ac vagari, volare etiam inſtituis. GAV. Rides me; non volabo equidem, ſed volantibus delectabor. RA. At illæ delectationem tuam deſpicient abeuntes, nec te noſcent, &, ingratæ ſe vocanti ſurdas exhibebunt, quid implumis facies? Ablata voluptas tua eſt. Finge redeant: damnoſa redit occupatio; iterũ clamãbis; & oblitus melioris negotij, diem perdes; iterum retrò accliuis, & oculos

fixus in nubem, post aniculam tuam flebis; quasi nil necessarij operis vita ferat, ex commodo otiosi & lenti, vos volucrum seruos esse gloriamini. Natura vobis duas manus fecerat, vos hanc freno curuatis, hanc vnguibus occupatis. Sic inutiles vndique. & volandi studio, manci effecti, ne nihil agere videamini, multo cum strepitu ante diem surgitis, & quasi sint hostes in limine, præcipitanter erumpitis; tota dehinc luce iactamini stagnis, syluis ac vepribus, implentes cuncta clamoribus dissonis, & incondito vlulatu, inque hoc spiritum, nulli maiori rei habilem, effundentes: spiritum, quo maiores vestri bello terrebant hostes, pace iustitiam defendebant. Serò autem, re veluti bene gesta, domi sederis altercantes, quàm bene, vel auis hæc volauerit, vel illa digesserit; quot sint caudæ, quot alarum plumæ superstites, quot emissæ. Nonne hæc omnis scientia vestra est? Hic amor, hæc felicitas, & hoc totum, quod creatori Deo, quod altrici patriæ, quod parentibus, quod amicis redditis? Accipitres, aut herodios vestros sonantes in nubibus, & laniatæ prædæ paululum & sudorem, & puluerem, nocturnam perditæ lucis historiam. In hac.n. indefessi semper, & validi; delicati autem, & imbecilles ad seria. Liuij historias, & Ciceronis orationes sacrásque [nec pudet] literas, prolixitatis arguitis. Quis hæc inoffensis auribus audiat? Quis vos ferat, ad aliud natos, in his viuere, si modò viuitis, hoc agentes? GAV. Canibus atque auibus delector. RA. Atqui ducum, & illustrium multos equis, quosdam canibus delectari solitos audiuimus, eò vsq;, vt Adrianus Imperator non equis solùm, sicut hi, quos suprà memoraui, sed canibus quoque busta construxerit; oppidúmque insuper eo loci, vbi

vbi vrsam prospera venatione peremerat, manu sua, sæpe & mactare solitus leonem: auibus nullum ferè: vnde & irrisum ferunt à Vergilio Marcellinum Augusti nepotem, quòd dare his operam adolescentulus videretur. GAV. Venatu libenter exerceor. RA. Fuit hæc quondam Latinorum, nunc Gallorum ars propria est; quod & res probat, & illorum scriptores aliqui gloriantur. Itaque vt sileam Reges, quorum tota vita venatio est: summus apud illos regum, quantùm ab armis otij fuit. venatu [vt vides] assiduo semper exercitus, ad extremum morti proximus, venatu etiam lassitudinem senectutis, atque incommoda refouet. Mirum dictu, in rege præsertim literato, nec à studiis melioribus abhorrente: sed gentilitium hoc illi erat[vt perhibent] sitque gentilitium, sinite. Neque hanc gloriam Gallis Itali eripiant, neque velint de vanitate contendere. Nam, si errore deposito, in rem ipsam figis oculos, seminobilium vltimi ordinis exercitium hoc videbis, quos à rebus arduis torpor quidam, & ignauiæ comes diffidentia; ab humilibus autem pudor, ac superbia dehortantur, & retrahunt. Ad honestum igitur nihil idonei: syluas colunt, non vitam solitariam acturi, cui non minus, quàm politicæ se ineptos sciunt, sed feris, ac canibus, & volucribus conuicturi; quod non facerent, nisi illis similitudine aliqua iuncti essent: qui, si ex hoc voluptatem quandam, seu solam temporis fugam quærunt, vtrinque stulti, voti compotes forsan euaserint. Sin, nescio quam, seu ingenij, seu magnificentiæ gloriam aucupantur, errant. Quænam, quæso, non principibus modò, sed ingenuis est gloria, mechanicis, immò & seruilibus delectari artibus

atque negotiis? Vna horum excusatio. Nam qui liberalibus studiis, quæ maiores coluerunt sui, atque omnino literis indixerunt bellum, quonam potiùs, quàm ad hostilia castra transfugerent? Sed pudebit forsitan, si ad antiqua respiciant, séque cum maioribus metiantur, ac comparẽt. Sæpe quidem legere potuerunt & Platonem philosophantem, & Homerum poëtantem, & Tullium orantem, & Cæsarem triumphantem, venantem, puto, non legerint.

De numeroso famulatu. DIAL. XXXIII.

Si grauis oblectat te turba domestica, curis:
Non requiem capies, nec bene tutus eris.

GAV.

MAgno circumuehor famulatu. RA. Obsideor dicere voluisti. GAV. Magnus circunstat ordo famulorum. RA. Dic, quod est, hostium: à quibus [quo nihil est durius] nequeas cauere, quin latebras domus introspiciant, prodántque consilia, quæ nouerint, vt effundant, quique, præter furta continua, quod nulli vnquam accidit obsesso, vestiendi tibi interim, pascendíque sint, inque ipsis penetralibus habendi. Durum, ac dubium, belli genus, pace carẽs, & induciis; vbi sub tuis signis, hostilis muros habet exercitus. G. Serui mihi multi sunt. R. Multi serui, multæ lites, multæque discordiæ, multa denique bella domestica, quorum, vel spectator fœdus, vel laboriosus compositor sis oportet. Intérque reos, & accusatores medius, seruis tuis seruias, iudex factus ex domino. G. Multos seruos habeo. R. Curiosissimum animal seruus ad inquirendum: negligentissimum ad obsequendũ: quid agas, & quid cogites, nosse vult: quid iubeas,

iubeas, ignorare. GAV. Seruos multos habeo. R. Meliùs pauci seruiunt, quā multi; siue ideò, quòd gratum obsequium turbam vitat, siue quòd, vbi multi sunt, alter alterius respiciens manus, quiescit: laborem fugere, vt industriis pudor sic inertibus gloria. Quod ita esse norunt omnes: nullus cōsulit. Nemo est, qui non multitudine delectetur. G. Mihi multi domi serui sunt. R. Vbi serui multi, multus strepitus, pauca seruitia, & secretum nullum. Quot seruorum linguæ, tot præconum tubæ, quot seruorum aures, atque oculi, tot domorum rimulæ, quibus illa etiam, quæ in fundo sunt, facilè dilabuntur, pertusum vas ac futile, seruilis animus nihil continet. Quicquid infuderis, mox effluet. G. Multos seruos domi habeo. R. Multos sibilos, linguásque vipereas, domesticæque pacis virus ab litum, multos quoque profundos, & capaces ventres, ac lubrica guttura, procellam aulæ, thalamo dedecus, pestem penu, voraginémque perpetuam. Paucos seruos bene regere difficile est multos impossibile. G. Multi mihi serui domi sunt. R. Meliùs solitudo tibi esset. Nihil est peius, quàm dum malarum qualitatem rerum quantitas adiuuat, aut numerus: pauci serui mali, multi autem pessimi. GAV. Multi mihi seruiunt. RA. Rectè quidem, si promissio, & res ipsa, quæ promittitur, vnum essent. Nunc inter vtranque quid intersit sentiunt experti. Promittunt, fateor, promissísque Deos testes vocant; ne soli, scilicet, solos fallant. Exige autem promissi fidem; nulla erit. Multùm esset, & abundè fidei satisfactum; modò ne violarentur, néve afficerentur iniuriis, quibus est obsequium promissum. Nunc promisisse sat est: quid, quod præter seruiendi votum, omniū quoq; notitiam profitentur? Vbi ad experientiā ventum

est, norunt paucissima: volunt nihil, nisi quod venter, sopórque suaserit, ac libido. Nil humilius nílque abiectius horum ingressu, nil insolentius, nílque insidius progressu, nil inimicius demum, nil odiosius eorum egressu. Durum est cogitare [ne dicam pati] vt per dominorum domos inflati, elatíque ambulant, seruitiúmque polliciti, dominium vsurpant, exercéntque tyrannidem, & quasi ad vastandum conducti, non tantùm deuorant vniuersa, sed spargunt, gulámque largitionibus adiuuant. De alieno prodigi, auarissimi ad rapinam: quos, quando ad se pudor, aut necessitas reflectit, vt se seruos esse meminerint, quam superbè, quam querulè, quantóque cum murmure seruiant, quis ignorat? vt meritò possit, non pretio emptum modò, sed gratuitum quóque seruitium huiusmodi fastidiri. Ad extremum, qui clandestinas domi agebant, vbi limen excesserint, cum inuisis dominis apertas inimicitias linguis agunt, armis, si liceat acturi. Et si quis horum fortassis conuiciis abstinet; non id prioris amor domini, sed sequentis timor efficit, cui ob hoc vilis, suspectúsque fieri metuit, de se similia coniectanti. Quibus ex rebus, nisi oculos timor obstrueret, sole clariùs cerneretur, quantò sit satius omni tali seruitio caruisse. GAV. Vtrunque mihi latus serui ambiunt. RA. Serui, nomine, re [vt dixi] hostes acerrimi, atque impij: & absque his viuere superbia vestra non potest. Inque hoc [vt in multis] malo vestro miseri gaudetis; in hoc maximè diuitias optatis, in hoc terras, & maria pererratis; in hoc aurum, & cumulatis & spargitis, vt acies hostium vestrorum densior sit in dies, atque inimicior: an fortasse non ita est an aliud concors diuitum habet opinio? Nulla ferè alia se mediocris fortu-

fortunæ bene institutam domum, opulentissimæ Persarum, aut Lydorum regiæ cedere, cùm in multis excedat, quàm quod illa plures pascit, & lautiùs. GAV. Seruorum me circumfusa tegit cohors. RA. Immò sub obtentu seruitij, vrget, & comprimit, sonorísque co npedibus vinctum trahit, vt & tibi iure optimo dici possit; Quid fecisti miser, vt tot custodibus indigeres? GAV. Serui me vndique circumuallant. RA. Nulla fugæ, nulla spes igitur est salutis. Malo quidem suo pertinaciter delectari, desperatæ dementiæ est. Atqui ob hoc vnum & optanda paupertas, & amanda erat, vt cùm cæteris opum malis nexibus, tum vel maximè te seruorum dolis, ac fastidio liberaret.

De Magnificentia ædium.

DIALOG. XXXIV.

Quid struis eductas immensis sumptibus aulas?
Sis memor, extinctum te breuis vrna teget.

GAV.

MAgnificentissimæ mihi sunt ædes. R. Quid hic dicam, nisi Tullianum illud: Ornanda dignitas, domo, non ex domo tota quærenda, nec domo dominus, sed domino domus honestanda. G. Ornatissimæ ædes sunt. R. Quid hinc tumes? Architecti laus est, non tua. G. Ædibus amplissimis habito. RA. Vbi fures latitent, tu vageris, serui luxurientur, vulgus hæreat, liguriant parasiti, multiplicis tedij capax locus. GAV. Maximis ædibus habito. RA. Vna est vrbium, & domorum lex: non statim meliùs habitat, qui latiùs: neque enim quàm latè habites, sed quã lætè requiritur ad beatã vitã. Sæpe vel in palatiis regũ, labor, dolórque habitant, vel in tuguriis inopum quies, gaudium: quòd si amplitudo domus, aut forma

præstaret, nobilissima artium esset architectura. G. Regiis ædibus habito. RA. Quasi verò curas, morbósque locus arceat, siue ad prehendenda turrium fastigia, mors egeat scalis. Nónne in regia Tullus Hostilius habitabat, quando ictus est fulmine? In regia quoque Tarquinius Priscus, quando percussus est ferro? In regia denique Superbus, quando pulsus est regno? Nullus locus periculis inaccessus, nullum limen morti clausum. GAV. Habitatio mihi propria, atque perpetua est. RA. Immò verò parui temporis incolatus: instat dies commigrãdi. Ciuem fingis, aduena es, conductum habitas. Veniet, qui te nudum laribus his exturbet. G. Clara quidem, & augusta domus est. RA. Hinc digressio fusca erit; & angusta; sed & nunc, si verè domum tuam respicis, obscura, & arcta illa prorsus, & caduca est; quæque in dies, tantis adminiculis vix fulta, subsistat, assiduè fatiscens, casúsque sui nuncia, & quæ certè, nec à ruina vltima longè sit, nec interim generosum incolam delectet, vt domus, sed angat vt carcer; vbi moras oderit, vnde optet absolui. I nunc ergò, vel alienis ædibus, vel tuo carcere gloriare.

De Arcium munitione. DIAL. XXXV.

Quas auri pondus fortes non vinceret arces?
Nullaq; non metuit saxea fata domus.

GAV.

MVnitissimis arcibus habito. RA. In ædibus aliquid boni est: in arcibus mali multùm. Illæ protegunt ab æstibus, à ventis, ab imbribus: hæ animum possidentis sollicitudinum procellis obiiciunt, & securitatem pollicitæ, curas afferunt, & pauores. GAV. Arx mihi preualidis mœnibus cincta est. RA. An excidit illud Spartani dictum? qui amico

amico patriæ muros ostentanti: si hos, inquit, fœminis extruxistis, rectè quidem, at si viris, turpiter. GAV. Arcem habeo fortissimam. RA. Quid, nisi impatientia, & superbia, & auaritia vestra fecit, vt arcibus opus esset? Quantò erat honestius, æquo iure cum hominibus viuere, & in plano, cultísque in agellis habitare, quietos carpentem somnos, quàm te rupibus hispidis inclusisse, nocturnis excubiis vlulantem, téque tua miseria suspectum, & inuidiosum omnibus reddidisse? An & Publicolæ factum excidit; qui, quamuis inter primos, vrbem Romam seruitio regio liberasset; sentiens tamen seipsum situ ædium suspectum plebei, vt seipsum [licet indignæ] suspicione liberaret, domum suam de monte deposuit? GAV. Arx inexpugnabilis est mihi. RA. An & illud vetus prouerbium non audisti? Nullum inexpugnabilem locum esse, in quem asellus onustus auro possit ascendere. Trahit oppugnationem arx munita, non impedit. Restitit aliquantulum Senonum insultibus arx Tarpeia: Pœnorum Tarentina, donec vtrique; opportuno remedio succursum est: illi Camillus affuit: huic Fabius. Sed an gemina arx Locrensis ab ipso defendi quiuit Hanibale? Profectò nec Ilion ipsum, nec Byrsa defendi potuit: nec Corinthus, quæ vna peruetustam inexpugnabilis famam habuerat; sed hanc sibi Mummius victor eripuit. Nónne ante hos septuaginta annos Prænestina arx; qua nescio an vlla vsquam fortior esset, atque munitior, ab illo magno hoste, quia armis non poterat, blanditiis, ac promissis fallacibus capta fuit, & diruta, & vix tandem, velut è longæua febre fragilior resurrexit; Ad summam, nihil inexpugnabile, tutum nihil ab humanis fraudibus est. GAV. Arce subnixus munitissima, nil timeo. RA. Arces pestiferam

multis confidentiam præbuere. Multi, qui tuti sine arcibus in pace vixissent, arcium fiducia, ausi sunt, vnde ipsis in arcibus periere; vt illic potissimum audacia domaretur, vnde orta erat. Non sunt ad audendum irritandi animi, sed frenandi. Omnis magna securitas, nisi de Deo oritur, stulta est. GAV. Habito in arce munitissima. RA. Vt sit aliquid, Arx hæc tua, quid est aliud quæso, quàm refugium quoddam, & degeneres latebræ ad perferendam obsidionem: quod [vt ait Liuius] miserrimum est in bello? Quando vnquam audiuisti; vbi vnquam legisti Iulium Cæsarem, vtrumque Africanum, Magnum Pompeium, Marium, Alexandrum, Pyrrhum, Hanibalem, aliósque viros magni nominis, sese arcibus, continentes, & non potius arcibus insultantes? Arces scito non receptacula fortium, sed inertium esse latibula. Certè hac ætate Stephanus Columnensis, æui omnis illustribus viris par, cùm in eius auxilium, ad famam sui nominis venisset nobilis quidam vir externus, & incognitus, essént- que die quadam graui, & ancipiti prælio, & ingenti turba hostium circumuenti, ille periculum videns, accessit propiùs, &, vbi, inquit, O Stephane, arx tua est: Ille subridens, vt qui nec domum propriam quidem Romæ haberet: manu ad pectus apposita; Hæc quidem, inquit, Arx mea est. Vocem suo authore dignissimam. Sic est autem, sancti & deuoti viri omnem spem in Deo habent: Iusti, ac solliciti in virtute; fortes, & bellicosi in armis. Timidi, & ignaui in muris, atque arcibus.

DE

De Supellectili pretiosa. D I A L. X X X V I.

Est luxus, si multa nimis nitet arte supellex,
Temporibus priscis parcior vsus erat.

G A V.

IN ampla domo supellex eximia est. R. Supervacuo in spacio pondus inutile. Illa furibus latebras dabit, hæc prædam; vtraque periculum tibi alimentum incendio atque liuori. GAV. In domo speciosa supellex copiosa est. RA. Illa, cùm te loco moueris, deferenda est. Hæc si vti volueris sæpissimè transferenda est, & plus difficultatis allatura, quàm voluptatis, & plus oneris quàm honoris. GAV. Multa mihi, varij generis supellex domi est. RA. Iuge bellum non cum furibus modò, sed cum muribus, tineísque: & araneæ, & rubigo, fumúsque, & puluis, & imber in vos dimicant. O diuites delicati, quibus armis hos hostes arcebitis? GAV. Preciosissima est supellex. RA. Non rei pretium, sed contemptus diuitem facit. Alioqui & quærendo cupiditas crescit, & paupertas cupiendo. Ita fit, vt nihil magis inopem faciat, quàm auari opes, quarum si æstimatio exacta, veríque iudicij sequax contemptus, accesserit, ea demum veris diuitiis vera est via. Ego te diuitem, dum varia miraberis, non putabo; quanuis aurea stellantíque gemmis ardentibus, tectum omne, supellectili, opertum refertúmque tibi videam. GAV. Inuidiosa supellex & præfulgida est. RA. Pro captu oculorum; seu forsitan animorum: verè autem onerosa rerum colluuies, ac turbida. Sed auaritiâ nihil vsquam iniquius, nihílque miserius; cuius famem, & quærenda excitant, & quæsita non satiunt; dúmque sperata fulgebunt, possessa sordescunt. Itaque, sæpe diuitias

dum quæsisse putaueris, sollicitudinem, & nauseã quæsiuisti: hæ nunc tibi charæ sarcinæ, si vel chariores aliæ se ostenderint, vel stuporem assiduitas dempserit, viles erunt. Esto autem; charæ sint, & maneat stupor; nónne etiam error manet, isque difficilis, atque perpetuus? Siquidem quærendi studium vnum fuit, seruandi labor est multiplex: nũquam deerit, quod reuisas, quod numeres, quod complices, quod excutias, quod abstergas, quod oculos simul, & mulceat, & offendat. GAV. Supellex immensa est. RA. O hominem, qui impedimẽtorum suorum magnitudine delectetur!

De Gemmis. DIAL. XXXVII.

Gemma valet tanti, quantò dilectior illa est,
Qua cœli sedes vnio certa patet.

GAV.

GEmmarum fulgor, & species delectant. RA. Rerum, fateor, terrestrium, & mortalium, vanitatis pars non vltima: exiguo in lapillo patrimonia magna claudentium: cuius pretium instabile, & incertum, quotidiéque varium; quod à sola mercantium fama, & diuitum insanorum credulitate dependeat; vnde diu spretæ, inopinis pretiis attolluntur, & gemmarum famosissimæ, subita premuntur infamia: nescio quibus notis erumpentibus, non tam ipsis, de quibus agitur, in rebus, quàm in opinione hominum ista cailentium. Præclara quidem illa prudentia, quæ neglecto cultu Dei, atque animi, & vtriusque notitia, internoscendis lapidum venis inuigilat. Sed sic est mos. Neque nunc primùm in pretio sunt, qui his pretia vafrè fingunt. Vera enim pretia, vel nulla sunt penitus, vel ignota: quàm verò periculosa vanitas, quàm

quàm tremulum, quámque anceps iudicium, ipsos inter artifices, facile est iudicium, memoria repetentis id, quod nuper accidit: vt perbreuem gemmam [carbunculus is erat] decem millibus aureorum ille vir fortunæ maioris, quàm ingenij, cùm emisset, diu se cunctatum fuisse iactabat, quòd naturalem & communem modum fulgor excedens, suspicionem faceret, eius artificij peritissimo cuidam, cuius consilio vtebatur, non veram gemmam esse, sed vitreum aliquod, seu quiduis aliud in eam speciem, non natura genitum, sed, nescio qua supernaturali, & mira quadam arte conflatum. Quæ quidem hæsitatio, quid nisi confessio quædam erat, vitrum tale visui pulchrius esse, quàm gemmam? quamuis forsan illa solidior sit. De hoc tamen ipsi iudicent, qui, vel in hoc quæstu pecunias aliò vertendas honestiùs, vel in hoc cognitu melioribus debitum tempus perdunt. Quòd si ista cunctatio iusta fuerit; quid hinc sequatur, quis non videt? Quænam scilicet ambitio, & quanta sit cæcitas, non rei formam, ac substantiam, sed nudum nomen tanta mercede captantium. GA. Nil mihi gemmis est charius. R. Credo hercle, non virtus, non fama, non patria, non vita ipsa: vtque illa duo sileam, quibus vobis nihil est vilius: duo hæc vltima cumque his, diuitias ingentes; & quicquid pretiosissimum iudicatis, vnius gemmæ pretio, atque amori succubuisse monstrabo; & exilio illam, & inopia, & si ita res tulisset, morte seruatam. Cui enim, quæso, non est notum Nonij consilium? Romanus hic Senator fuit, vir locupletissimus, gemmámque habuit viginti millibus æstimatam; gemmæ nomen Opalus. Mittit hunc India colorem penè omnium varietate præfulgidum.

Huius fama excitatus, accensúsque cupidine Antonius Triumuir, homo omnium superbissimus, atque auarissimus; & cui, quicquid natura libitum, fortuna licitum fecisset, cum iniusto gemmæ desiderio [vt fit] crudele possessoris odium concepit; hinc in illo publico proscriptionis incendio; quo tot patriæ lumina periere, Nonij nomen arsurum cum reliquis, ob hoc vnum crimen, quòd formosæ tyrannóque placitæ dominus rei esset, insertum est. Ille autem, cui ponticus saltem fiber exemplo esset, vt perniciosæ iactura sarcinulæ libertatem redimeret, ac salutem illam ipsam sibi [vt auguror] præsenti discrimine chariorem sic amplexus aufugit, vt ea salua, nulla sibi, vel patrimonij, vel patriæ cura esset, cum illa paratus exulare, & mendicare, & ad extremum mori. Quis non magni æstimet, ad quam vir senatorius sic affectus sit? Et profectò fatendum alterum, aut magni pretij rem fuisse, aut parui animi possessorem. Sed quid horum? verius [vt diffiniam] non expectas? Etsi autem huius, ac reliquorum simile iudicium, ceu contagium animorum, latè serpens, vulgi mores infecerit: magna tamen ingenia, nec nummis delectari, nec omninò alia, quam virtutis pulchritudine tangi decet: nisi, vt per hæc breuia, quæ delectant oculos, experrecta mens, in amorem, ac desiderium æternæ pulchritudinis rapiatur, quo de fonte, quicquid est pulchrum, prodit. *GAV.* Excellentibus gemmis allicior. *RA.* Hanc excellentiam non natura fecit, sed opinio, quæ apud quosdam Carbunculo palmam dedit; apud alios Adamanti. Ista vulgo, ac plerisque gemmariis æui huius æstimatio, ista veteribus quibusdam rerum Scriptoribus probatur: secundum quos, non modò gemmarum; sed rerum omnium terre-

narum pretiosissimus Adamas. Regum olim, atque non omnium, sed præcellentium gemma fuit; hodie, quia nullius rei tantùm, & tam velox, quàm luxuriæ, & superbiæ incrementum est; multorum, non regum etiam esse cœpit, & iam plebis in digitos sensim venit. Huic proximam Indicam, atque Arabicam margaritam locant, & huic itidem Smaragdum, nescio quidem, qua ordinis iniuria. Nam si illorum rubor, pallórque gratus est, cur nō æquè horum candor vigórque oculis blandiatur? Iustiórque nunc etiam Saphyri querela; quo vix aliud terra parit cœlo similius sereno. Verùm [vt dixi] furor hic hominum, non natura nobilitat: diuitum nugæ inanes, atque otiosorum fabulæ; qui facilè ista contemnerent, si quo vnquam honestiore pacis, aut belli negotio tenerentur. *G.* Fulgidæ animum mouent gemmæ, & suauiter candidæ margaritæ. *RA.* Mouent, ais? immò sternunt, calcant, molliunt & eneruant. Qua de re si pergam virorum ac mulierum exempla congerere; non te doceam sed obtundam. Vnum ex omnibus; & id maximum attingam; vt intelligas, quàm periculosus iste furor sit infirmioribus animis; qui eminentissimos, fortissimósque peruaserit. Magnus Pompeius continentissimus Romanorum ducum, horum, dico, nouissimorum; qui quantùm magnitudine gestarum rerum cæteris antecellunt tantùm modestia virorum, vitæque frugalitate maioribus cedunt suis; victor ab Hispania pacato rediens occidente; compressisque prædonibus, & in vnum coactis locum; cui Conuenarum nomen ob hoc inditum; in sæculum id durat illic pyreneis in montibus, locorum forsan asperitate, modestiam adiuuante, atque ætatis, victoriæque superbiam compescente.

masculum trophæum, purimque, & rigidam sui oris imaginem erexit, verè tunc magnus atque magnificus, quamuis adolescens annis, moribus senex, maturúque animi. Idem postea, captis piratis, & oriente perdomito, quasi cum loco mutatus, ac tempore, atque alia parte orbis ipse alius reuersus, non militarem, sed fœmineum, seu diuinum potiùs in morem, vultus suos non iam viriles, sed solito molliores, non ære fictos, aut marmore, sed insuetis, atque exquisitissimis margaritis in triumpho tulit. Exprobratio non leuis, Eoi fastus vnum in caput expositi, non sine insultatione quadam victoris omnium populi, atque excusatione principum sequentium. Quid non enim à Tyrannis Roma iam serua pateretur; quæ libera, ciuis amantissimi talem hanc insolentiam aspexisset? Neque reliqua triumphi illius humilia magis, aut sobria: non arma, & equi domitarum gentium [vt mos erat] non captiui memorantur, aut currus, aut phaleræ: quod vilissimum in eo legimus, Aurum fuit, gemmæ omnia, & margaritæ. Inter multa, alueus ingens ibi, & ingentiũ thesaurorum ordo bicolor, ita vt singulæ gemmis è singulis constarent, & vasa aurea, & vestes, & statuæ, quin & luna quædam solido ex auro immensi ponderis, lectique auri, & coronæ plurimæ magnis, & candidissima garitis intextæ. Denique mons aureus illic fuit, formæ illæ mirabiles in quadratum ductæ, ceruis, ac leonibus, & figuris variis animantium frequens, nec non arboribus, atque omni pomorum genere consitus, ramos aureos tegentibus margaritis, montis in vertice. Iisdem ex rebus horologium artificio vbique vincente materiam, voluebatur; mirabile prorsus ostentũ his, qui mirari inania didicerunt. At his rebus, in-

quies,

quies, delector. Credo id quidem, téque hunc triumphum, & cupidè spectaturum reor, & cupidiùs ducturum, & cupidissimè possessurum: id tibi passionati status animi suadet. Crede autem & tu mihi: hæc quæ visum vsque adeò delectant, semper animæ, & sæpe corpori nocuerunt. Illius certè, quem loquimur, triumphantis gloriæ, nil vnquam magis obfuit, non Thessalicus dies, non Ægyptia calamitas: ibi enim fortunæ succubuit non totus, hic vitio totus, ibi aliena vis, aliena perfidia: hic sua fragilitas, sua fuit ambitio. Illic ergo potentiam & vitam, hic animi popularis, modestiæq; insignis, famam; magnísque laboribus partum Magni nomen imminuit. Mirum dictu, tanto victoriosior contra Hispanos, bellicosam gentẽ, quàm contra imbelles, & inermes Asiaticos apparuit, eóque mirabilius, quòd in ipsa quoque Asia, aliquandiu integer, atque inuictus: cùm se in templo Hierosolymæ omnium opulentissimo verè erectum atque abstinentissimum præbuisset: ad vltimum, vrgenti vitio non restitit: neque iam amplius vir singularis, atque vnicus, vt semper fuerat, sed quasi vnus ex multis, captus, deiectúsque est: is gemmarum fulgor, ea vis margaritarum, ídque auri pondus fuit. Vicerat iam antè pari prælio Alexandrum Asia, sed parum est, vitiis victum suis, vincere. Illud magnum, vicisse victorem sui, post quem, nullus fermè ducum stetit inter Asiæ delicias, quæ in orbem Latium transuectæ, vestra vos in patria vicerunt. Nempe, si fateri verum vultis, vbique gentium victores, Asiatica victoria victi estis. I nunc, & amicas oculorum, animorum hostes, & victrices virorum fortium gemmas cole. *G.* Gemmis delector ardentibus. *RA.* At hic variis, ille pallentibus: multiplex an-

petitus, vna vanitas. Audisti, vt Pyrrho illi, qui cũ Romanis bellum gessit, Achates fuit lapis, olim pretiosissimus, hominum iudicio. Nunc eodem, quo pretia rebus fiunt, variante, vilissimus: in quo quidem species rerum diuersarum repræsentari solere oculis, fama est: hominum, iumentorum, fluminum, nemorum, volucrum, ferarúmque; nulla penitus manu artificis, sed naturæ. In annulo sanè regio [vt Solini verbo vtar] non impressis, sed ingenitis figuris. Musæ nouem & Apollo erat choreæ nobilis citharista; sparsis ita, nexísque inuicem gemmæ notis, vt tot imaginum, in tam paruo spacio, vnaquæque suis discerneretur insignibus: præclaris vt ei erat annulus: addidítque gratiæ regis nomen. Pluris enim fiunt res illustrium. Sed quid, oro illi contulit Achates suus, an bello inuictum, an non dicam mortis, non hostili gladio, sed saxo, quòd fœminea etiam torsit manus exemptum fecit? Quid inquam, vel hunc Pyrrho profuit habuisse? vel hoc nocuit caruisse Fabricio Curióque; quibus ille victus, atque Italia pulsus est ducibus? Affirmare ausim neutri horum vnquam fessurum animo fuisse, vt horrentem galeam rigidúmque, nec auro, nec gemmis, insignem gladium, annulo regio permutaret. Sic mollia quæque despiciunt viri fortes: quomodo verò annulum regis ambirent, qui sola virtutis fiducia regem ipsum, & regias opes, regnúmque contempserant? Contrà autem vos, animorum diffidentia, cuncta miramini, &, quasi beatos factura, concupiscitis, virtus sola contemnitur. Est & gemma alterius fama vetustior: quam Samiorum Tyrannus Polycrates habuit: ferunt fuisse Sardonicem. Is lapillus, inter multa pretiosa, ditissimi hominis pretiosissimus habitus: quamobrem, qui nihil vnquam

quam sensisset aduersi, palàm obsequentis, & clanculum insidiantis fortunæ inuidiam placaturus, nauigio in altum prodiit, annulúmque ipsum, in quo gemma erat, manu propria demersit. Vel sic saltem semel doliturus in vita: visus sibi callidè transegisse cum fortuna, si tot lætis hoc vnum triste pensaret. Illa verò, nec falli facilis, nec mulceri, mala bonis æqua lance componens, pluscu-lum exigebat pro diuturno fauore, breue quidem, sed prædurum; vt qui per omnem vitam felicissimus sibi, atque aliis visus esset, in morte miserrimus videretur, essétque miserrimus: hinc vitiis, hinc suppliciis omnibus vnum caput vrgentibus. Itaque, velut oblatum respuens [ô fortunæ ludos] pisce quodam internuncio, qui tunc ore annulum excipiens, captúsque illicò, mensæque eius appositus fuerat, annulum illi suum, non sine quodam spectantium stupore restituit. Eam gemmam multis post seculis Augustus Cæsar, & pretio tactus, & miraculo, insertam aureæ coronæ ad ædem Concordiæ dedicasse fertur. Hic rursus interrogo; quid hoc vel tyranno profuit habuisse, patriam affligenti, vel Pythagoræ obfuit caruisse communem sibi cum illo patriam, & domum propriam & amicos morum eius odio relinquenti? Nempe tyrannus ille patibulo affixus, omnium iudicio cùm summum supplicium pateretur, maiore etiam dignus erat. Iste philosophus in pace obiens, pro Deo cultus: domus eius pro templo habita est. Tantùm inter illius gemmam atque huius pallium interfuit. Neque verò seu Polycrati tunc Sardonix ille, ne morsu volucrum semesus in cruce marcesceret, seu modò Ioanni Galliarum regi, ne acie victus in manus hostium deueniret, suus valuit præstare

carbunculus, quem die illa in digito eius inuentum, ereptúmque sibi, & post annos ab amico quodam, orbe alio redemptum, remissúmque, cernere fuit, ac tangere rem pretij infiniti, sed nullius efficaciæ, nulliúsque operæ: nisi cuius, & reliquæ id genus. Gemmas enim lucidas non nego, ne sensui contradicam. Nego vtiles, neque vllam vim habere, nisi illam, quæ vulgò etiam fertur. Possunt seras auarorum quoque diuitum confringere, atque arculas exhaurire. GA. Vtcunque in pretio sunt gemmæ, hæque animum delectant. RAT. Atqui dementiæ summæ est, multam curam rebus impendere, quæ, etsi aliquid videantur, in se nihil sunt. Hoc est enim errore oculorum, ac præstigio delectari. Quid in his laboras? quæ, non dico, felicitati non conferunt, sed nec miseriæ detrahunt præsentes, neque contrario, absentes. Etsi multa equidem hic à multis, & mirabilia scripta sint, non veritati rerum, nec vtilitati legentium, sed stupori operam dantibus: præcipuéque à Magis, qui his nugis libros integros implere [tantùm erat otij] potuerunt. Mihi tamen hac in parte cum Plinio secundo planè conuenit, & scripsisse vos ego quoque non sine contemptu, & risu generis humani arbitror: vt, & stultam credulitatem vanis opinionibus implicarent, & seipsos nostris ineptiis oblectarent. GAV. Delector gemmis, quibus credibile est aliquam vim inesse. R. Quænam illa sit audisti: vt si alia, quantula tamen illa est, mercatorum, ac scriptorum collata mendaciis, non Graia tantùm arte confictis, sed vestra etiam assensione auctis, atq; firmatis: quę multò est satius vel prudenter arguere, vel magnificè contemnere, quàm callere omnia gemmarum pretia, virtutésq;, & vitia. Hic enim à Plinio [cuius multa placent] valdè dissen-

dissentio. Ille quidem falsas deprehendendi artes, seu notitiam quandam pollicetur, quando, inquit, Etiam luxuriam aduersus fraudem muniri decet. Mea verò sententia, non munienda, neque armanda luxuria est: Sed inermis, & sola, circulatorum inter armatas acies deferenda, vt circumuenta sæpius, & illusa, quando aliter non potest, saltem damnis, & fraudibus castigetur.

De Gemmarum poculis. DIAL. XXXVIII.

Fictilibus rarò vasis aconita bibuntur:
Pocula sunt magnæ quælibet apta siti.

GAV.

IVuat gemmis bibere. R. Cauari gemmas ad pocula, luxuria vetus est: non vitrum modò, rem fragilem, ac profectò pulcherrimam mundissimámque despiciens, sed argentum, ipsúmque aurum, humanæ olim cupiditatis vltimam metam. Inuentúmque aliquid, quo auaritiam luxus excederet. Non sat digna mali causa. Vidit hoc Poëta, dum diceret.

Hic petit excidiis Vrbem miseróśque penates:
Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.

Malum ingens, nec iustitiæ tantùm, sed humanitati obuium. Et vt scires vnde ortum, addidit, *Vt gemma bibat*, En ciuilium par furorum causa, vt cùm calix argenteus diuino cultui satis esset, aureus humano vsui parùm sit, nisi pretium faciente periculo, gemmæ etiam, peregrino artificio, excauentur, quibus bibat infelix homuncio: & polluta mendaciis, atque spurcitiis labra, iucundiùs applicet, res & potui incommoda voluptatem, in-

interpellante metu, & apparatui operosa, & custodiæ difficilis, & saluti anceps, & venenis apertissima. Verum namque ist illud alterius Poëtæ,

Nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata.

G. Gemma bibere gloriosum reor. RAT. Superbia, dum se attollat, nec descensum cogitat, nec ruinam: carè libentiùs bibitis, quàm securè, ambitiosè, quàm sapidè. Sic vitia vitiis vincuntur & gulam parciùs aliquantò sollicitat vini sapor, quàm insolentiam scyphi color. Obstupescitis ad gemmarum radios: hunc stuporem nullo non pretio æstimandum arbitramini: non tantùm pecuniæ, sed virtutis. Nónne enim ille Virgilianus euersor patriæ, hoc ipso, de quo loquor, pretio, gemmam quærit, iustitia, scil. & pietate properans his amissis, illam adipisci, & vt gemma bibat, ciuem, atque hominem obliuisci? GAV. Libenter gemmatis vtor poculis. RA. Est fortasse alia desiderij tam intensi radix, neque solus fulgor allicit, sed aliqua latens virtus. Nam quis omnes gemmarum vires, atque virtutes explicet? Ita, dico, si omnium, quæ de his dicuntur, aut scribuntur, pars septima vera esset; sed nec septuagesima vera est, neque profectò centesima. Quòd si [vt Plinius ait] nulla fraus vitæ lucrosior, quis miretur, si & nulla numerosior? Non quòd gemmarum, quàm cæterarum rerum crebrior sit contractus: quippe quas raritas pretiosas facit: sed quòd nusquam rarior est veritas: neque etiam alicubi, vel experiendi minor copia, vel maior licentia mentiendi, vel mendacij fructus vberior, vel impudentia liberior, vel consuetudo frequentior. Quòd, si quid ex omnibus verum prorsus

prorſus eſt, an illud forſitan verum erit: quod & Magorum authoritas, & ſuper illam fundata vulgi habet opinio, ebrietati reſiſtere Amethyſtos? Parúmne igitur cauſæ ſit, cur ebrioſorum poculis hæc gemma deſeruiat? Ludo tecum. Sæpe ira iocos parit. Nempe vt hoc vni tribuant, quid aliæ meruêre? niſi quod voluptatis ingenium fuit, vt cum guſtu bibentis delectetur viſus, atque hinc illinc ſenſibus delinitis ambitioſior, lætiórque ſit ebrietas. Hæc [ni fallor] & verior rei huius, & certior cauſa, cùm in reliquis, tum in hac ipſa quæ aduerſus ebrietatem, quaſi belli dux eligitur, de qua triumphare ebrietas ſola poteſt, vti vino modico, iuxta illius conſultoris optimi ſententiam, eóque ipſo non ad voluptatem, ſed ad vtilitatem, & ſtomachi ægritudines depellendas, vino inquam exiguo, & fragili, lymphíſque perdomito. Meri autem petentis incendium, atque impetũ, ſeu fuga euadere, ſeu aquarum diluuio extinguere ac frenare. Scire, & meminiſſe, in vino magno, ac feruido, potúque crebro & nimio, multam pudoris ac doloris pœnitentiæque materiam ineſſe: eam quocumque te verteris oculis ingeri, neque à quoquam ſanæ mentis poſſe diſſimulari. Hæc ſunt arma contra monſtrum illud vtilia. Quis hic Amethyſto, ſeu gemmis omnino vllus eſt locus? Mentiti ſunt id Magi, fuerúntque qui crederent, vt hoc ſponſore ſobrietatis, intrepidè biberent. Perfidè quidem Magi, atque impudenter, vt plurima: ſtultè credulum vulgus, vt omnia. Summa igitur rerum eſt: nihil aliud vobis hanc, reliquáſque conciliat, quàm voluptas difficultatibus excita & incenſa, ſed multò maximè ſuperbia, & conditionis obliuio, timórq; animi lethifer, quo cũ nil peius ſit hominũ vitę, miror quid ita nil gratius. Non

dico, virtus, bonum ingens, vestro illi iudicio, sed nec vita ipsa, nec salus, nec securitas, non opes, non denique voluptates iisdem vobis æstimatoribus summum bonum. Cuncta hæc vni cessere superbiæ. Hæc præter cætera, vos gemmarum cupidos fecit, quæ semper inutiles, sæpe damnosæ sunt, necessariæ verò nunquam. Hac hortante igitur, effectum est, vt occupati semper, ac trepidi, sed exculti, domorum mensas templorum instar altarium habeatis aureas atque gemmatas: hostiæ ipsæ purpureæ, ac vitiatæ, auaritiæ, luxuriæque ambitionis atque superbiæ cultus expositæ: quæ in vos omnes, ac singulæ sæuiunt, primas sibi partes [vt est dictum] vendicante superbia. Auaritia quippe quod nomen sonat, vtcunque fortassis auro contenta quiesceret, luxuria, epulis, & voluptatibus suis: Sola superbia quiescit, quandiu aliquid supra se videt: vt quæ ab initio rerum Deo par esse tentauit. Hæc eadem vos cogit laboriosè gemmas quærere, studioséque vel nectere, vel cauare, vt prodeuntes, sedentésque in foro inque conuiuio, radientes, ac stellati, cœlo semper inuidiam faciatis. Hac duce igitur [vt ad rem redeam] in habitaculo, & in veste, cibóque, & potu, & rebus omnibus, quæ humanæ necessitati, seu iucunditati inuentæ erant, speciosum aliquod, fulgidúmque periculum miscuistis: eóque crescendo malum prodiit, vt ex gemmis, non modò iam pocula, sed pelues, ac lebetes, & mortaria, & ahena conspiciamus. Victrix plaude superbia, gemmea pocula requirebas, omne tibi ex eadem materia vasorum genus tui offerunt ministri. Neque iam minus est commune, gemmam hos in vsus, quàm in vsum frugum terram fodere, sic consuetudo facta est vobis, quæ luxuria maioribus vestris fuit.

G.Cry-

G. Crystallinis poculis libens vtor. *RA.* Parco iam gemmis: concreta illas glacies excusat, nescio quid plus vitro habens: æquè enim frangitur, & sarciri nequit, nisi quòd quæsitu difficilior, & vel de longinquo veniens, vel quæ propinqua est, inter alpiũ scopulos, rupésque inuias, & algentes, tenui fune pendentibus eruenda: ob eámque rem charior, vestrásque cupiditates irritare potentior. Itaque Neronem legis infelici percitum rumore, ceu damnis ex omnibus, crystallinos duos calices, forte elisos, grauissimè doluisse, seu quòd alter, puto, verior historiæ sensus habet, ita feruidum præcipiti, & ætati suæ infensum, & posteris inuidentem, ne quis vnquam ex his biberet; manu propria collisisse. En fortunæ durioris expiatio; nil inuentum, in quo grauiùs sæuitiæ magister iracundiam exerceret, in crystallum sæuit, quo nullæ tunc sibi deliciæ chariores. Excusatio minorum, dicat aliquis, imitari principem, sed Neronem sequi nemo bonus optauerit. G. Crystallinis gaudeo. *RA.* Nec attendis, quàm caduca, quàm fragilis delectatio tua sit: sed mos est vester; naturæ propriæ similia exoptatis, cùm & imbecillitas vestra firmum aliquid, cui hæreret, & nostri melior pars cœlestis, altum aliquid, quod despectaret, & optare & quærere debuisset. Vtrique debilia atque ima quæritis. Bene autem habet, quòd murrhina hodie lautitiis excessere. Veterum furor incredibilis, eadem illa victoria, quæ peregrina multa vobis intulit, ipso, de quo diximus, triumphante Pompeio, in Italiam, inque vrbem Romam transuectus, ex Asia semen inutile, sed terræ creditum præfertili, colonísque impigris, itáque in breui actum, vsque adeò, vt murrhini vnius pretium septuaginta videas talenta, calicísque illius, ab amante quodam cupidè conuulsum den-

tibus labrum, & miri amoris mirabiliorem exitũ, vt cicatrix illa nobilitans vasculum, & famæ eius, & pretij esset argumentum. Non igitur hac in parte luxuria, qua nulli cedit is ætati, neq; superbia minor est vestra, quàm maiorum. Sed vtriusque subducta materia est: murrhinis non solùm vsui vestro deficientibus, sed ignotis; pro quibus noua luxuriæ species inuasit. Auellanæ radix ad pocula generosum lignum, ipsúmque cicatricibus honestandum, furor nunc præcipuus Galliarum. Venerunt hos in vsus nuper arbores aliæ peregrinis nominibus, aduenis & nothis, aliis atque aliis, sed eadem vanitate; veniéntque, nec vllus erit nouitatum modus, donec vestris poculis murrhinorum iactantia victa sit. In vno planè fateor auorum cessistis insaniæ, quòd illi succinos, nullo vsu; sola sed habendi libidine mirabantur, intérque delicias numerabant. Vnde & Nero ipse, non principum modò, sed hominum sæuissimus, malè dilectæ, & peius occisæ coniugis flauos crines hoc sub nomine ceu titulum meditatus eximium adoptasse legitur, carmine edito, Fuit namque [quod stupeas] trux illud ingenium amicum Musis, in quo illos, quòd aurei viderentur, succinos suos dixit. O feroces, atque infaustæ blanditiæ, decorúmque, & laudatum caput, calce impia ad inferos detrudendum. At vos succinos, & habetis & spernitis, aut certè modestiùs colitis, & parciùs æstimatis.

De Gemmarum signis. DIAL. XXXIX.

In variis rebus miramur acumina mentis,
Noscere nec rerum discimus artificem.

GAV.

Signis gemma expressis mulceor. *RA.* Accessit [non in-

[non inficior] ad naturæ decus quidam artis ornatus,& minutos in vultus, inque signorum vsum gemmas sculpi. Subtiliora quidem inter ingenij opera numeratum vbi & Amethystus inter lapides,vel impressioni facilis, vel successu prosper [vt perhibent] & inter artifices primum sibi Pyrgoteles sumpsit nomen : eò quòd vnus è cunctis, sui generis idoneus Alexandro visus est, sculpendæ sui oris imagini: qua postmodum diuus Augustus vsus est,cum gemma illa, qua erat vti solitus,in iocos hominum abiisset, vt Sphinx ænigmatica diceretur,ita vt præter exactionum difficultates, ipsa quoque signi perplexitas verecundissimo Principi parere videretur inuidiam. Huic proximus, vel ingenio, vel ætati Apollonides fuit & Cronius post hos, magni nominis,in hac arte,Dioscorides fuit; cuius cùm opus exprimeret, nomen siluisse Plinium miror. Hic est enim,qui ipsius diui Augusti sculpsit effigiem, qua ad extremum,& ipse dum vixit,& post eum, multi principum vsi sunt: ea,vel Cæsarei oris veneratio,vel admiratio fuit artificis. Et nunc ego tanto de gemmis habito sermone, quas seu natura integras,solidásque voluptatibus vestris exhibet, seu ars cauat, quæro ex te, quantò ampliùs delectare animum deberet, sine pretio, aut labore parabilis splendor æthereus? Immò ne is quidem,sed qui huius,& illius fons, ac principium lucis est. Rutili Carbunculi,virides Smaragdi,sereni Saphyri, candidæ Margaritæ sic alliciunt,nec solis fulgor,aut syderum,nec terræ vigor,aut arborum,nec serenitas aëris,nec candor nitidus tangit Auroræ.Stupetis facies manu hominum, gemmis insculptas,nec artificis stupetis ingenium,immò verò neque illum veneramini, tótque iam

claris ad verum viis, agnoscit is, qui gemmas ipsas; quíque ingenium, qui manus, quíque oculos fecit, quibus hæc cernerentur, atque intelligerentur, & fierent. O semper vilium miratores rerum, sempérque nobilium contemptores!

De Tabulis pictis. DIAL. XL.

Sydera si spectes cœli, & nascentia terræ;
Pictoris nunquam te manus afficiet.

GAV.

Pictis tabulis delector. RA. Inanis delectatio, nec minor vanitas, quàm magnorum hominum sæpe fuit: nec tolerabilior, quàm antiqua. Siquidem omne malum exemplum tunc fit pessimum, quando illi, vel authorum pondus adiungitur, vel annorum vndicunque ortæ consuetudinis robur ingens consueuerit, & vt bona in melius, sic mala in peius ætas prouehit. Sed vtinam, qui maiores nostros vanis in rebus facilè vincitis, eosdem in seriis æquaretis, virtutémque cum illis, & gloriam miraremini, cum quibus pictas tabulas sine fine miramini. GAV. Valde vtique pictas tabulas miror. R. O mirus humani furor animi, omnia mirantis, nisi se; quo, inter cuncta, non solùm artis, seu naturæ opera, nullum mirabilius! GAV. Pictæ delectant tabulæ. RA. Quid de hoc sentiam, ex iam dictis intelligere potuisti. Omnis quidem terrena delectatio si consilio regeretur, ad amorem cœlestis erigeret, & originis admoneret. Nam quis vnquam, quæso riui appetens, fontem odit? At vos graues, humi accliues, affixíque, cœlum suspicere non audetis, & obliti opificem illum solis ac lunæ, tanta cum voluptate tenuissimas picturas aspicitis, atque, vnde transitus erat ad alta, despicitis, illic metam figitis

intel-

intellectus. GAV. Pictis tabulis delector vnicè. RA. Penicello, & coloribus delectaris, in quibus & pretium & ars placet ac varietas, & curiosa dispersio. Sic exanguium viui gestus atque immobilium motus imaginum, & postibus illum erumpentes effigies, ac vultuum spirantium lineamenta suspendunt: vt hinc erupturas paulò minùs præstoleris voces, & est hac in re periculum, quòd his magna maximè capiuntur ingenia. Itaque vbi agrestis læto, & breui stupore prætereat, illic ingeniosus suspirans, ac venerabundus inhæreat. Operosum sanè; neque tamen huius est operis; ab initio artis originem, ac incrementa retexere, & miracul[a] operum, & artificum industrias, & principum insanias, & enormia pretia, quibus hæc trans maria mercati, Romæ in templis deorum, aut Cæsarum in thalamis, inque publicis plateis, ac porticibus consecrarunt: neque id satis, nisi ipsi huic arti dextras, atque animos maiori exercitio debitos, applicarent: quod iam ante nobilissimi philosophorum Græciæ fecerant. Vnde effectum, vt pictura diu quidem apud vos, vt naturæ coniunctior, ante omnes mechanicas in pretio esset. Apud Graios verò (si quid Plinio creditis) in primo gradu liberalium habetur. Mitto hæc; quoniam & intentæ breuitati, & præsenti proposito quodammodo sunt aduersa: videri enim possunt morbum ipsum cuius remedium pollicebar, alere, & rerum claritas, stupentis amentiam excusare. Sed iam dixi, nihil errori detrahit errantium magnitudo. Immò hæc quidem ideò attigerim, vt liqueret, mali huius quanta vis esset, ad quam tot, tantísque sit ingeniis conspiratum; cui & vulgus errorum princeps & consuetudinum genitrix, longa dies, cumulúsque ingens omnium

malorum semper authoritas, accesserint; vt voluptas stupórque animos altiore furtim contemplatione dimoueat, distrahátque. Tu autem, si hæc ficta, & adumbrata fucis inanibus, vsq; adeò delectant; attolle oculos ad illum, qui os humanum sensibus, animam intellectu, cœlum astris, florib. terram pinxit, spernes, quos mirabaris, artifices.

De Statuis. DIAL. XLI.

Ingenio factas statuas miraris, & arte:
At caueas animo sint simulachra tuo.

GAV.

AT delector statuis. RA. Artes variæ, furor idem; ipsarúmque fons vnus artium, vnus finis, diuersa materia. GAV. Delectant statuæ. RA. Accedunt hæc quidem ad naturam propiùs quàm picturæ. Illæ enim videntur tantùm hæ autem, & tanguntur, integrúmque, ac solidum eóque perennius corpus habent: quam ob causam picturæ veterum nullæ vsquam, cum adhuc innumerabiles supersint statuæ: vnde hæc ætas [vt in multis] erronea, picturæ inuentrix vult videri; sic ie, quod inuentioni proximum, elegantissima consummatrix limatríxque, cùm in genere quolibet sculpturæ, cúmque in omnibus signis, ac statuis longè imparem se negare [temeraria quamuis impudénsque] non audeat. Cùm præterea penè ars vna, vel si plures, vnus vt diximus, fons artium; Graphidem dico; atque ipsæ, proculdubio sint coæuæ paritérque floruerint. Siquidem vna ætas, & Apellem, & Pyrgotelem, & Lysippum habuit; quod hinc patet, quia hos simul ex omnibus, Alexandri magni tumor maximus delegit; quorum primus, cum pingeret, secundus sculperet, tertius fingeret, atque in statuam excuderet, edicto vetitis vniuersis, qualibet ingenij, artísque si lucia

faciem

faciem regis attingere. Nec minor hic ideò furor quàm reliqui. Immò verò omnis morbus eò funestior, quò stabiliore materia subnixus. GAV. At me statuæ delectant. RA. Non te solum, aut plebeis comitibus errantem putes, quanta olim dignitas statuarum, quantúmve apud antiquos, clarissimósque hominum studium, desideriúmque rei huius fuerit: & Augusti, & Vespasiani, ac reliquorum, de quibus dicere nunc longum esset, & impertinens Cæsarum, ac Regum, virorúmque secundi ordinis illustrium solers inquisitio, & repertarum cultus, & custodia, & consecratio, indicio sunt. Accedit Artificum fama ingens non vulgò, aut mutis duntaxat operibus, sed, latè sonantibus scriptorum literis celebrata; quæ tam magna vtique, parua de radice nasci posse non videtur. Non fit de nihilo magnum; tamen magnum esse, vel videri oportet, de quo serio magni tractant. Sed his omnibus suprà responsum est. Eò autem spectant, vt intelligas, quanto nisu obstandum tam vetusto, & tam valido sit errori. GAV. Variis delector statuis. RA. Harum quippe artium, manu naturam imitantium, vna est, quam plasticen dixere. Hæc gypso, & ceris operatur ac tenaci argilla: quæ cognatis licet artibus cunctis, amicior sit virtuti, aut certè minùs inimica, modestiæ imprimis, & fragilitati; quæ magis fictiles, quàm aureas Deorum atque hominum formas probant. Quid hic tamen delectabile? Quid, quo cereos, aut terreos vultus ames, non intelligo. GAV. Nobilibus statuis delector. RA. Auaritiæ consilium agnosco; pretium, vt auguror, non ars placet. Vnam tu auream, artificij mediocris, multis æneis, atque marmoreis, multóque maximè plasticis præferendam duxeris. Haud insulsè

quidem, vt se habet, existimatio rerum præsens. hoc est autem aurum amare, non statuam, quæ, vt, ex vili materia nobilis, sic puro rudis ex auro fieri potest. Quanti verò tu statuam æstimares, siue illam regis Assyrij ex auro, sexaginta cubitorum, quam non adorasse, capitale fuit, quámque hodie multi vltrò suam vt facerent, adorarent: siue illam cubitorum quatuor, quam ex ingenti topazio [mirum dictu] reginæ Ægyptiæ factam legis, puto, non anxiè quæreres cuius esset artificis, contentus de materia quæsiuisse. GAV. Artificiosæ oculos delectant statuæ. RA. Fuere aliquando statuæ insignia virtutum, nunc sunt illecebræ oculorum. Ponebantur his, qui magna gessissent, aut mortem pro Rep. obiissent. Quales decretæ sunt Legatis à Rege Veientium interfectis. Quales liberatori Italiæ Africano, quas illius magnitudo animi, ac spectata modestia non recepit, quásque post obitum recusare non potuit. Ponebantur ingeniosis, ac doctis viris, qualem positam legimus Victorino: nunc ponitur diuitibus magno pretio marmora peregrina mercantibus. GAV. Artificiosæ placent statuæ. RA. Artificium ferè omnis recipit materia. Sentio autem: vt tua hæc omnis delectatio plena sit ingenij, materiæq; nobilitas iuncta perficiet. Neque hic tamen aurum; quamuis Phidiásq; conuenerit, vera delectatio vlla est, aut vera nobilitas. Fæx terræ, licet rutila, incus, mallei, forcipes, carbones, ingenium, labórque mechanicus. Quid hinc viro optabile, veréque magnificum fieri possit, cogita? GAV. Non delectari statuis non possum. RA. Delectari hominum ingeniis, si modestè fiat, tolerabile, his præsertim qui ingenio excellunt. Nisi n. obstet liuor, facilè quisque quod in se amat in alio veneratur. Delectari quo-

que

que sacris imaginibus, quæ spectantes beneficij cœlestis admoneant, pium sæpe, excitandísque animis vtile. Prophanæ autem, etsi interdum moueant, atque erigant ad virtutem, cum tepentes animi, rerum nobilium memoria recalescunt; amandæ tamen, aut colendæ æquo ampliùs nō sunt: ne, aut stultitiæ testes aut auaritiæ ministræ; fidei sint rebelles, aut religioni veræ, & precepto illi famosissimo, Custodite vos à simulacris; profectò autem si hic quoque illum aspicis, qui solidam terram, fretum mobile, volubile cœlum fecit, quique non fictos, sed veros, viuósque homines, & quadrupedes terræ, pisces mari, cœlo volucres dedit. Puto, vt Protogenem, atque Apellem, sic etiam Polycletum spernes, & Phydiam.

De Vasis Corinthiis. DIAL. XLII.

Non tibi tam placeant cuiusuis vasa metalli;
E ligno sapiat non minùs ipse cibus.

GAV.

QVem non moueant vasa Corinthia? RA. Assuetum cœlestibus, terrena non quatiunt; sic collata illis modicum, sic nihil, sic denique tædium, atque fastidium graue sunt. Quomodo autem animus memor originis, cauernis terrestribus inhiet? aut magni faciat, quod ex illis effoditur, dum cœlum, solémque, ac stellas, & seipsum videt, supremúmque horum omnium artificem contemplatur? GAV. Corinthiis delector. RA. Nescis te non gelido tantùm, & exanimi terræ partu, sed officinæ nigrantis, ac squallentis fabri opere, ad postremum Romanæ prædæ reliquiis delectari? Ad historias redi: Mummius, dum Corinthum armis captam, direptámque, flammis

absumeret aureis, simúlque argenteis atque æneis quæcunque victorum fortè manus euaserant, statuis, quarum abundantissima olim illa vrbs fuit, pari incendio liquefactis, omnium metallorum venæ vno ibi torrente fluxerunt; vnóque ex omnibus iam nobiliore metallo, & pretiosioribus vasis exordium, & à clade vrbis nomen luxuriæ partum fuit; non quod furor in ea vrbe consurgeret, quæ ruebat, sed venturo furori materia parabatur. Ad hunc modum tunc Corinthus huius fons fuit insaniæ. Nunc Damascus; inde hodie vasa mittuntur vestros captura oculos, animósque. GAV. Vasis Corinthiis delector. RA. Mirarer magis, nisi Augustum modestissimum licet, atque grauissimum Principem, lectum esset apud egregios scriptores, delectatione hac vsque adeò correptum, præcipitémque actum, vt proscriptione Triumuirali condemnasse aliquos, nullam aliam ob causam, nisi huiusmodi vasorum desiderio putaretur, atque eius ad statuam, famoso epigrammate apposito, ad æternam laudati ducis infamiam, Corinthiarius diceretur: quod si credimus, inter hunc optimum, pessimúmque omnium Antonium, hac in parte quid interfit? nisi quòd hunc ad iniuriam causa mouit humilior, & est omne peccatum eò maius, quò & maior, qui peccat, & minor causa peccandi: nec peccantis magnitudo, atque imperium, linguæ, vel calami vulnus euadunt, iudiciísque hominum eximuntur; illos magis in se acuunt, atque irritant. Non parcit regum maculis vulgus loquax, &, si palàm metuit, clàm libertate vtitur, & in cauernis sibilat, gannit in tenebris, dubias voces in nubibus, acres versus in triuijs serit, subscribit statuis, nutu loquitur, silen-

silentio exclamat, minatúrque oculis, lingua terit. Sic sæpe, leuibus in caussis, graues contrahuntur infamiæ, & claris quoque nominibus obscura cognomina. Idque si principum maximo euenire potuit, quid priuati sperent, quibus esse debeat amica mediocritas, inimica luxuria? GAV. Corinthiis delector. RA. At, si pectus erroribus, oculíque fulgoribus clauderentur, liquidò appareret, quantùm fictilia præferenda corinthiis; quantùm, vel paratu faciliora, vel iucundiora vsu, securiora seruatu, vel diuinis, humanísque cultibus aptiora; quod ad securitatem attinet, si vera hæc Cæsaris nota est, proscripti illi securiùs vixissent si Corinthiis caruissent. At quo ad diuinum cultum, tum propitiam magis hominibus fuisse diuinitatem, dum fictilibus coleretur, nec mihi dubium, nec Senecæ. Quod verò ad humanum vsum fictilia Tuberonis, quamuis vt probrum graue ad populum, cæcis domino nocuisse suffragiis, certum sit, & præturæ repulsam peperisse; Maximóque Valerio factum populi populariter excusanti, indigna fuisse publico munere videantur; ego tamen hic quoque cum Seneca sentio apud quem illa multis laudibus efferuntur. Sunt enim parsimoniæ antiquæ, & Romanis aptissimæ moribus, quibus vt modesti patrisfamilias priuata domus, sic bene institutæ vrbis honesta Respub. regi debet, vt freno gressu metam teneat eius, qui in terris est compositi, ac tranquilli status. Itaque si Q. Ælius Tubero fictilibus suis ante cellam Iouis expositis, quibus ille frugalitatem, atque sobrietatem [vtque ait Seneca], paupertatem in capitolio consecrabat, oculos populi iam lasciuientis offendit; non est ciuis egregij culpa, sed tempo-

rum. Iam tunc res ab illa prisca seueritate ad hanc mollitiem inclinabat, quæ primùm pateras, scyphósque aureos gemmatos, discum argenteum corymbiatum, lancem pampinatam, pateram hederatam mirari cœpit, & reliqua quæ Caius Imperator Claudio misit, Imperatori post futuro; deinde alias atque alias furorum species, quæ magnificentiæ tribuuntur, nouissimè autem his diebus non hederas modò, vel pampinos, vel corymbos, sed ipsas cum incolis suis syluas, omne genus arborum, ac ferarum, & volucrum, & hominum vultus, & quæcunque vel oculus vidit, audiuítque auris, vel mens finxit, in auro expressa, vel argento, longa iam consuetudine non miratur, gemmis inhians, de quibus paulò antè tractauimus. Quid multa? Ipsum iam vilescit aurum crescente superbia. Pridem verò quæ laudas, Corinthia viluerunt, contemptúsque de vera rerum vilium æstimatione, laudabilis futurus, de falsa nobilium admiratione damnabilis factus est. GAV. Ego verò corinthia nunc etiam miror. RA. Corinthus vestris vsta facibus, suo vos vssit incendio, & murorum excidium suorum, in vestros animos vlta est. Neque id nouũ: sæpenumero victores bellorum externorum, simul externis vitiis victi estis. Sic vos Scipio Asiaticus, & Manilius Volsco, Asiæ victores, Asiaticis deliciis lectísque purpureis atque aureis vestibus, exquisitáque supellectili [quódque vilissimum] epulis, cocísque pessundedit. Sic Pompeius gemmis, ac margaritis: sic vos Mummius tabulis pictis atque Corinthiis subiugauit; Vt dum de hostibus Duces vestri, & de vobis, vestrísque de moribus, hostilia triumpharent. GAV. Cupidè Corinthiis vasis vtor. RA. Neque vasa Corinthia, neque aurea meliorem tibi cibum faciunt, neque Samia peiorem; neque omninò

omninò de qualitate rerum, sed ex morbo animi hæc vestra cupiditas orta est; seu ipsa potiùs morbus est animi, cui vt consulens conualescas, pro inutilium tot vasorum curis, vnam arripe vtilem ac salubrem, vt scias, ipse tuum vas in sanctificatione, & honore [sicut scriptum est] non in passione desiderij possidere.

De Librorum copia. DIAL. XLIII.

Res bona librorum, si quis bene nouerit vti,
Copia: sed fatuos copia sæpe facit.

GAV.

Librorum copia magna est. RA. Opportunè admodum de his sermo oritur. Nam, vt qui iam disciplinæ, sic alij voluptati, & iactantiæ libros quærunt. Sunt qui hac parte supellectilis exornent thalamos, quæ animis exornandis inuenta est; neque aliter his vtantur, quàm Corinthiis vasis aut tabulis pictis, ac statuis, cæterísq; de quibus proximè disputatum est. Sunt qui obtentu librorum, auaritiæ inseruiant, pessimi omnium non librorum vera pretia, sed quasi mercium æstimantes. Pestis mala, sed recens, & quæ nuper diuitum studiis obrepsisse videatur, quæ vnum concupiscentię instrumentum, atque vna ars accesserit. GAV. Librorum larga copia est. RA. Operosa, sed delectabilis sarcina, & animi iucunda distractio. GAV. Ingens est copia librorum. RA. Ingens simul laboris copia, & quietis inopia; huc illuc circumagendum ingenium, his atque illi prægrauanda memoria: quid vis dicam? Libri, quosdam ad scientiam, quosdam ad insaniam deduxêre, dum plus hauriunt, quàm

digerunt, vt stomachis, sic ingeniis nausea sæpius nocuit, quàm fames atque vt ciborum, sic librorum vsus, pro ventris qualitate limitandus est. In rebus omnibus, quod huic parum, illi est nimium. Itaque sapiens non copiam, sed sufficientiam rerum vult. Illa enim sæpe pestilens, hæc semper est vtilis. GAV. Immensa copia librorum est. RA. Immensum dicimus, quod mensura caret sine qua humanis quid in rebus rectum, sibíque conueniens tu metire. Est in his etiam, quæ optima iudicantur, immensitas, atque immoderatio fugienda, sempérque præ oculis habendum illud comicum, *Ne quid nimis*. GAV. Librorum inæstimabilis multitudo est. RA. Maiórne tibi, quàm Ptolomæo Philadelpho regi Ægypti? quem Alexandrinæ bibliothecæ quadraginta librorum millia coaceruasse compertum est, qui tamen, diuersis ex locis, diu magno studio quæsiti, simul omnes arserunt, quod elegantiæ regum, curæque opus egregium fuisse ait Liuius, quem Seneca reprehendit, non id elegantiæ curæque regiæ opus dicens, sed studiosæ luxuriam: immò ne id quidem, sed seipsam, conquisitis spectaculis, inaniter ostentantis. Et Liuii tamen dictum, & Ptolomæi factum, vtcunque forsitan regiæ opes excusent. Et in longum publicis vsibus prospiciens regis intentio; in hoc certè laudabilis, quòd sacras literas, mundo non vtiles modò, sed necessarias summa diligentia atque impensa, per electos ad tantum opus viros, in Græcam linguam, ex Hebraico fonte transfudit. At quid facias, priuatis non æquantibus, sed superantibus apparatus regios? Sereno equidem Sammonico doctrinæ viro ingentis, sed maioris curæ, plurimarum literarum; sed plurium voluminum, duo & sexaginta

ginta

ginta millia librorum fuisse legimus ; quos omnes Gordiano Iuniori , cuius patri fuisset amicissimus, ille moriens reliquit : magna prorsus hæreditas, & multis suffectura ingeniis ? Num verò [quis dubitet] oppressura ? Quid hic autem, quæso, si nil aliud egisset in vita , nullum illi vel scribendi studium fuisset , vel quærendi labor, nihil omnium, tot voluminibus comprehensorum , legere atque intelligere laborasset ? At non satis habuit negotij libros ipsos , ac librorum titulos, & authorum nomina , & librorum formas, numerúmque cognoscere ? Pulcha verò ars , quæ de philosopho librarium facit. Crede mihi, non est hoc nutrire scriptis ingenium , sed necare mole rerum, atque obruere , vel fortasse mediis in vndis, more Tantaleo , siti animam torquere , rebus attonitam , degustantem nil, atque omnibus inhiantem. GAV. Libri innumerabiles sunt mihi. RA. Et errores innumeri , quidam ab impiis, alij ab indoctis editi, illi quidem religioni, ac impietati , & diuinis literis, hi naturæ, ac iustitiæ, moribúsque , & liberabilibus disciplinis, seu historiæ rerúmque gestarum fidei ; omnes autem vero aduersi, inque omnibus, & præsertim primis , vbi maioribus agitur de rebus & vera falsis immixta sunt; perdifficilis , ac periculosa discretio est. Vt ad plenum authorum constet integritas, quis scriptorum inicitiæ , inertiæque medebitur , corrumpenti omnia miscentique ? Cuius metu multa iam [vt auguror] magnis operibus clara ingenia reflexerunt , meritóque id patitur ignauissima ætas hæc, culinæ sollicita , literarum neg'igens , & cocos examinans non scriptores. Quisquis itaque pingere aliquid in membranis,

manúque calamum versare didicerit, scriptor habebitur, doctrinæ omnis ignarus, expers ingenij, artis egens. Non quæro iam, nec queror orthographiam, quæ pridem interiit, qualitercunque vtinam scriberetur, quod iubetur, appareret scriptoris infantia, rerum substantia non lateret. Nunc confusis exemplaribus, & exemplis, vnum scribere polliciti, sic aliud scribunt; vt quod ipse dictaueris, non agnoscas: an si redeat Cicero, aut Liuius, multíque alij veterum illustrium, ante omnes Plinius secundus, sua scripta relegentes intelligent, & non passim hæsitantes nunc aliena credent esse, nunc barbara? Inter humanarum inuentionum tot ruinas, literæ sacræ stant, cum maiore hominum studio, tum vel maximè protegente sua sancta poëmata, suas sanctas historias, diuináśque suas leges authore illarum Deo, suámque perennitatem suis inuentionibus largiente. Reliquarum nobilissimæ pereunt, etiam magna ex parte periere: sic ingentis damni nullum est remedium; quia nullus est sensus; neque id nouum hac in re, & virtutum & morum, damna ingentia negliguntur, cùm tanto studio minoribus occurratur, literarum iacturam, inter minimas numeratis. Sunt, qui numerent inter lucra. Fuit nuper non in agris, aut in syluis, sed in maxima, florentissimáque, & [quod stupeas] vrbe Italiæ, neque is pastor aratorve, sed vir nobilis, magníque, apud suos ciues loci, qui iuraret, se magno pretio empturum, ne quis vnquam suam patriam literatus incoleret, aut intraret. O vox saxei pectoris! Fertur tale aliquid sensisse Licinius infestus literis [vt scriptum est] quas virus, ac pestem publicam nominabat. Sed origo illum rustica fortan excuset. Etsi enim vsque ad Cæsareum nomen ascendisset,

set, naturam tamen non exuerat. Verum est enim illud Flacci : *Fortuna non mutat genus.* Sed quid de nobilibus vestris dicam? qui non modò perire literas patiuntur, sed exoptant voti. Equidem hic rei pulcherrimæ contemptus, atque odium, breui vos in profundum ignorantiæ demerserint. Accedent [ne à proposito deerremus] & scriptores nulla frenati lege, nullo probati examine, nullo iudicio electi, non fabris, non agricolis, non textoribus, non vlli ferè artium tanta licentia est; cùm sit in aliis leue periculum, in hoc graue, sine delectu tamen ad scribendum ruunt omnes, & cuncta vastantibus, certa sunt pretia. Nec verò hæc scriptorum magis humano more lucra captantium, quàm studiosorum, publicísque rebus præsidium, culpa est; quibus nulla vnquam rei huius cura fuit: oblitis, quid Eusebio Palestinæ Constantinus iniunxerit, vt libri scilicet non nisi ab artificibus, iísque antiquariis, & perfectè artem scientibus, scriberentur. GAV. Librorum bona copia est. RA. Quid si capax animus non est? Meministi Sabinum illum, apud Senecam, seruorum suorum scientia gloriantem? Quid inter te, atque illum interest, nisi quòd aliquantò tu stultior, vterque equidem alieno; Verùm ille seruorum, & certè suorum; at tu librorum nil ad te pertinentium ingenio gloriaris. Sunt qui quicquid in libris scriptum domi habent, nosse sibi videantur. Cúmque vlla de re mentio incidit, hic liber, inquiunt, in armario meo est; hoc tantùm, ídque sufficere opinantes, quasi simul in pectore sit, elato supercilio conticescunt: ridiculum genus. GAV. Libris affluo. RA. Quàm mallem ingenio, & eloquentia, & doctrina, multóque maximè innocentia & virtute. Sed hæc venalia non habentur, vt librentur, vt

&,si haberentur, nescio an emptores totidem reperturi sint, quot libri. Illi enim muros vestiunt, hæc animos; qui, quando oculis non videntur, ab hominibus negliguntur. At profectò si librorum copia doctos faceret, aut bonos; doctissimi omnium, atque optimi sæpe esse possent, qui ditissimi, cuius sæpe contrarium videmus. GAV. Adminicula ad discendum libros habeo. RA. Vide autem ne impedimenta sint potiùs; nonnullis, ad vincendum, multitudo bellatorum, sic librorum multitudo multis ad discendum nocuit, & ex copia vt fit inopia orta est. Qui, si vltrò adsint, non abiiciendi equidem, sed sequestrandi erant, vtendúmque melioribus, & cauendum, ne qui forsan in tempore profuturi essent, intempestiui obsint. GAV. Multi & varij mihi sunt libri. RA. Fallit sæpe viarum multiplicitas viatorem; &, qui vno calle certus ibat, hæsit in biuio, multóque maior est triuij error, aut quadriuij. Sic sæpe, qui librum vnum efficaciter elegisset, inutiliter multos aperuit, euoluitque. Multa sunt onerosa discentibus, doctis pauca sufficiunt. Nimia vtrisque sunt importuna; sed fortioribus humeris subuectantur agiliùs. GAV. Librorum nobilium magnum numerum contraxi. RA. Librorum numero nemo [qui nunc occurrat] præter regem illum Ægyptium, nobilitatus est; neque id sibi tam numerus dedit, quàm famosa translatio. Haud dubiè mirum opus, tot ingeniorum, nisi post, vnius ingenij miraculum maius esset. Calle alio niti oportet, vt ex libris gloriam quæras, non habendi, sed noscendi; neque bibliothecæ, sed memoriæ committendi, cerebróque, non armario concludendi sunt, alioqui vel librario publico, vel armario ipso gloriosior nemo erit. GAV. Egregios mul-

tos

tos libros seruo. RA. Multos in vinculis tenes, qui si forsitan erumperent, & loqui possent ad iudicium te, priuati carceris, euocarent. Nunc flent taciti multa quidem; nominatim illud, quod persæpe vnus iners affluit auarus, quibus multi egeant studiosi.

De Scriptorum fama. *DIALOG. XLIV.*

Scriptorum tot sunt monumenta, quot aurea cælo
Sydera: at in paucis stat tibi vera salus.

GAV.

QVid, quòd ipse libros scribo? RA. Morbus publicus, contagiosus, insanabilis. Omnes sibi vsurpant scribendi officium, quod paucorum est. Vnus hoc correptus malo, multos inficit: æmulari enim pronum; imitari arduum; vnde in dies crescit ægrotantium numerus, simúlque vis ægritudinis ingrauescit; quotidie plures, quotidie peiùs scribunt; quoniam sequi facilius, quàm assequi. Scitum, réque compertum, & cum tempore clarius est illud sapientis Hebræorum: Faciendi plures libros nullus est finis. GAV. Scribo. RA. Satis vtinam se finibus tenerent homines, rerúmque ordo constaret, qui mortalium temeritate confunditur; scriberent, qui sciunt, & qui possunt; alij legerent, vel audirent. Itáne parua enim animi voluptas intelligere est, nisi manus ad calamum præsumptuosa festinet: & quisquis libri particulam intellexit, seu intellexisse visus est, sibi illicò libros scribere videatur idoneus? Hæreret vtinam memoriæ vnum Ciceronis nostri dictum, in Tusculani sui vestibu-

lo, ne quem lateat, claro scil. ac patenti loco positum: Fieri enim, inquit, potest, vt rectè quis sentiat, & id, quod sentit, eloqui polite non possit, & sequitur: Sed mandare quemquam cogitationes suas literis, qui eas, nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis, & otio, & literis. Sunt quidem Ciceroniana ista verissima, sed ea iam vsq; adeò vulgaris abusio est, vt nemo non sibi vni dictum putet; quod illi olim sacratissimo exuli, qui non de arescentibus riuulis, sed de ipso veri fonte potauerat, quæ scribebat, dictum est & sæpius repetitum, Scribe: cui præcepto contemptores præceptorum omnium, omnes obediunt, omnes scribunt. Quod si in his, qui alienos scribunt libros, magni diximus esse periculi, quanti putas in his, qui proprios recentésque, quib. dubias atq; damnatas mundo inuehunt disciplinas? Seu, quod in his malum est leuissimum, stilo obtundunt incondito, ac agresti; sic, vt cui vis desit ingenij, iactura saltem temporis, labórq; aurium, tædiúmque non deerit. Hic vestrarum hodie non alius fructus inuentionum, aut inficere aut efficere: reficere autem, aut nunquam aut perrarò. Omnes tamen assiduè libros scribunt, nec vlli ætati tanta vel scribentium, vel differentium copia; tanta scientium atque eloquentium fuit inopia. Horum de libris accidit, quod ibidem Cicero idem ait. Itaque suos libros, inquit, ipsi legunt cum suis; nec quisquam attingit preter eos, qui eandem scribendi licentiam sibi permitti volunt. Quod quidem Ciceronis ætate rarum fuit, nunc commune. Omnes igitur attingunt, quia scilicet, eandem licentiam volunt omnes, sic se mutuò cohortantur, impellúntq; scribentes inania, & laudantes, laudémque

que similium, falsis de laudibus aucupantes. Hinc illa igitur scribentium audacia, rerumque confusio, ne tu valde tibi placeas libros scribens. GAV. Scribo libros. R. Melius fortassis illos legeres, optimè autem in vitæ regulam lecta converteres. Tunc est vtilis notitia literarum, dum in actum transit, séque ipsam rebus approbat, non verbis; alioqui verum sæpè deprehenditur, quod scriptum est, scientiam inflare. Clarè, velociterque intelligere, multa simul, & grandia, eadémque tenaciter meminisse, & ornatè eloqui, & artificiosè scribere, & pronunciare suauiter: hæc omnia, nisi ad vitam referantur, quid sunt aliud, quàm inanis instrumenta iactantiæ, inutilisque labor ac strepitus? GAV. Libros scribo. R. Forsan vtilius arares campum, gregem pasceres, telam texeres, maria nauigares. Multi, quos natura mechanicos fecerat, illa inuita, atque obluctante, philosophantur; contrà, aliquos philosophiæ aptos natos in aruis, aut pascuis, in scamnis opificum, aut nautarum transtris, fortuna detinuit. Vnde effectum, quod mirentur causarum inscij, vt in mari medio, aut rure in syluis, inque officinis acria, & erecta reperiantur ingenia, cùm in scholis exigua ac deiecta sint, difficilè enim vincitur natura, si vincitur. G. Scribo ardenter. R. Quantò ardentius olim multi, quorum ardor sic extinctus est, vt scripsisse illos, nisi id alij scriberent, nesciretur. Nullum opus humanum semper durat, & mortalis labor nihil efficit immortale. G. Scribo multa. R. Quantò plura alij? Quis Ciceronis libros aut Varronis enumeret? Quis Titi Liuij aut Plinij opera metiatur! Græcorū vnus sex millia librorum edidisse traditur. O ardentem spiritum, si vera res est! O longū otium, ac tranquillum! Certè si vnum, duóve, aut

omnino paucos libros bene scribere, multi negotium est laboris: tot vnum millia scripsisse, non tam facile est credere, quàm mirari. Summi tamen attestantur authores, quibus non credere durum sit; quique hunc numerum non auditu sibi: nec visu solo, sed eorum librorum lectione compertum dicant; quos, si vnum omnes legere potuisse mirabile, quantò mirabilius est scripsisse? Longum est enumerare, qui viri apud nos, qui verò apud Græcos, & quæ scripserint, quorum nullus ad plenum studiorum fortunatus fuit. Sed horum aliqua, illorum autem magna pars, quorundam omnia periere. Tu, de tuis, quid præsagias, videto. G. Scribo, & ea mihi interim voluptas vnica. R. Si, vt ingenium exerceas, scribendóque aliis te doceas: si, vt obliuiscaris temporum, præteritíque memoria, tædium effugias, excuso; si, vt scribendi morbo quidem occulto, & insanabili medeare, misereor. Sunt namque [si nescis] qui non scribunt, nisi qui a nequeunt desistere, & velut ex præcipiti decurrentes, volentésque subsistere, rapiuntur. GAV. Scribendi impetus ingens est. R. Melancholiæ species infinitas ferunt; alij lapides iactant, alij libros scribunt; huic scribere furoris initium est, huic exitus. G. Scripsi multa, & scribo. RA. Si posteris profuturus, nihil satius: si tibi nudum nomen quæsiturus, nihil vanius. GAV. Multa scripsi. R. O præclaram insaniam & mirantur, si membranæ sol to chariores sunt! GAV. Scribo, & hinc famam spero. RA. Dixi iam melius forsitan arares, aut foderes, messem sperans. Humi enim tutius, quàm in vento seritur. Atqui famæ studium, & pertinax scribendi opera, vt quosdam claros, sic innumerabiles stultos, atque inopes in senium misit, nudósque, & loquaces spectaculum vulgo fecit. Ecce, dum scribitis, melioribus cu-

bus curis idoneum tempus elabitur. Extrà vos rapti,ſopitíque,non aduertitis, donec ſerò vos ſenectus excitet,ac paupertas. G. Scribo autem famæ cupidus. R. Mirum ſtudium,de labore ventum quærere. Certè ego ventos optare, nauticum putabam.

De Magiſterio. DIAL. XLV.

Quàm pulchrum ducis,ſi diceris eſſe magiſter;
Sola magiſterij nomina Chriſtus habet.

GAV.

AT magiſterio inſignitus ſum. RA. Mallem, fateor,diſciplina: magiſtro enim indiſciplinato, & rudi,nihil eſt turpius. GAV. Magiſter ex merito factus ſum. RA. Vt magiſter dignè ſis, non niſi diſcipulus meruiſti obſequentem, atque humilem te docilémque præbueris oportet,alioquin aberraſti in via,quæ ad magiſterium ducebat: etſi non ignorem quoſdam ſine magiſtro ad ſcientiæ gradum altiſſimum conſcendiſſe, atque de ſe ipſis viros magni nominis prædicaſſe, literiſque mandaſſe. Sed his labor & ingenium, & diſcendi ardor,& intentio,& aſſiduitas,& perſeuerantia pro magiſtro fuit; nec internus in ſilentio magiſter defuit. At nunc mihi de communibus ſermo eſt. G. Magiſter dicor. RA. Multis, qui magiſtri veri eſſent, magiſterij falſum nomen obſtitit, dúmq; ſe de ſe plus omnibus, quàm ſibi, tandemque,quod dicebantur,ſed non erant, eſſe crediderunt,quod eſſe poterant non fuerunt. G. Magiſterio clarus ſum. R. Vidiſti vini acidi tabernam picturis,aut floribus vernis inſignẽ;vbi ſitiens viator falli poſſit. Sed nũquid & caupo ſuis fallitur artib. Sunt certè aliqui ſic fallaciis aſſuefacti,vt lõgo

vsu fallendi alios, ad extremum, & se fallere incipiant; quódque diu suasere aliis, aliquando persuadeant sibi, & quod falsum sciuerint, verum credant. Tu, vt libet magisterio gloriare; quod, si digno obtigit, nihil noui, sin indigno, duo hæc mala secum attulit, vt & discere pudeat, & notior ignorantia tua sit.

De Variis titulis studiorum. DIAL. XLVI.

Quid doctrinarum titulo lætaris mani?
Nota est indocto nulla Camœna tibi.

GAV.

Titulis multis ac variis exornor. RA. Fœcunda frondium est vanitas, sed inanis fructuum. GAV. Titulis multis abundo, RA. Si veris, grauis sarcina: sin falsis, fœda, & pudenda. Quid opus est titulis, quibus aut labor inest, aut dedecus? Virtus vno, seu potiùs nullo titulo contenta, ipsa sibi est titulus. G. Theologiæ titulum sum adeptus. RA. Erant olim huius scientiæ professores: hodie [quod indignans dico] sacrum nomen prophani, & loquaces Dialectici dehonestant; quod nisi sic esset, non hęc tanta, tā subitò pullulasset seges inutilium magistrorū. G. Philosophię titulum merui. R. Philosophia non sapientiā, sed amorē sapientiæ pollicetur. Quisquis hanc igitur vult, amando consequitur. Non est, vt quidam putant, operosus, aut difficilis hic titulus; dummodo verus amor sit, & vera, quā ames, sapientia; philosophus verus eris. Veram sanè sapientiam, non, nisi purgatæ, piæque animæ, vel intelligere possunt, vel amare. Ad id ergo res rediit, quod est scriptum: Pietas est sapientia. Philosophi autem vestri huius scientiæ contemptores, aut ignari; vt de Theologis nunc dicebam

cebam,ad verbosam,nudámque Dialecticam sunt redacti. Itaque de Deo illi: hi autem de natura temerariè fabulantes, illi omnipotentissimam maiestatem ventosis sophismatibus circumscribunt, & subsannanti, ridentíque Deo suæ insolentis inscitiæ leges ponunt. Isti verò de naturæ arcanis ita disputant, quasi è cœlo veniant, consilióque Dei omnipotentis interfuerint; obliti, quod scriptum est: Sensum Domini quis nouit? Aut quis consiliarius eius fuit? Neque nostrum audientes Ambrosium, qui sæpe id multis ac validis argumentis; eo autem libro, in quo fratris obitum luget, præcisè admodum, breuitérque: Philosophi, inquit, de cœlo disputantes, quid loquantur, ignorant. GAV. Artes profiteor multas. RA. Facillimum id quidem: multas nosse difficilius: melior sanè, tutiórque confessio quàm professio est. Illa enim humilitatis, & pœnitentiæ: hæc leuitatis, & insolentiæ plena est. Multò certè faciliùs indulgentiam confessi quærunt, quàm scientiam professi. GAV. Diuinæ, atque humanæ sapientiæ titulum consecutus sum. R. Sapientia titulis non eget: per se ipsam clara est. Quis lucernam, quæso, vnquam soli, vt videretur, adhibuit? Multi, & cum his titulis obscuri: & absque his, clarissimi euasere. Sæpe nullum bonis: clarum, malis mercibus signum fuit. GA. Quid, quòd poëtica laurea comam construxi? R. Superior vnus est labor, verũ quærere: sed hic duplex quærere, & ornare, atque ad aurium oblectationem fingere, magna res est, ardua, difficilis, eóque rarissima: veri nempe poëtæ vtrique operam dant. Communes verò primam negligunt contenti phaleris. G. Rarum laureæ partum decus. RA. Quæsitum, vnde Rempublicam, rémque familiarem vni post habeas curæ. Quæsi-

tum iter ad inopiam, ni sedenti vltrò prodiga tibi opes conuehat fortuna: quæsitum vnde aliis amens, aliis insolens videare. G. Mihi ipse lauream coronam decerpsi. R. Virentissima arbor, si decerpitur, confestim, nisi ingenio vberi, vigilique studio rigetur, arescit. G. Parta mihi laurea. R. Partus labor, partus liuor, seu illa studiorum, seu armorũ merces est: tener ille ramulus, animo nihil omniũ, signum vertici præbuit inane, ostendens te multis, quos meliùs latuisses. Quid aliud quàm te morsibus obiecit inuidiæ? pace, bellóque, multis insignia nocuere. G. Artem oratoriam sum professus. R. Mirum audio: ea nempe in desuetudinem abiisse iam pridem visa erat, vt, quæ immensis & innumerabilibus rebus constat: vnde fit vt Oratores ipsis etiam vatibus rariores semper fuerint: proinde fuere, qui dicerent: Oratoris proprium, de omni re copiosè, ornatéque posse dicere: quamuis ea sententia, velut arrogantissima sit reiecta: quantis sanè de rebus, & si non de omnibus dicere habeat Orator, adhibita in singulis artificiosa, & dulci quadam eloquentia: quæ, per se ipsam magna res est, æqua si lance libraueris, obstupesces, téque fortasse professionis temerariæ pœnitebit: vt caueas, ne dum scire, vel infinita, vel omnia vis videri: nihil scire videaris: & quod sæpe accidit, sub scientiæ professione, multiplicis ignorantia delitescens necessariò in apertum exeat. G. At liberalium sum Professor artium. R. Sæpe etiam plus habet ea res audaciæ, quàm doctrinæ. Ad vnamquanque artiũ breuis est vita. Vnus tu sufficis omnibus? Vna ars vni ingenio satis est, vt ad summum æstuando, & anhelando perueniat. Multas degustasse, quantum cœpti necessitas exposcit, idque ipsum nosse, quàm professum esse, modestius. Addam, quod doctis-

doctissimis visum est, vnam ipsam omni ex parte cognoscere, nulli etiam illustrium, contigisse. De sola nempe Rhetorica notũ illud Senecæ: Magna, inquit, & varia res est eloquentia, nec adhuc vlli sic indulsit, vt tota contigerit. Satis felix est, qui in aliquam eius partem receptus est. Id sanè quibus viris & quantis testibus verũ probet, audisti, Quod cùm ita sit quid agant, & quid audiant, cogitent, agmina professorum penè iam vulgus æquantia, tam ruditate, quàm numero: quæ, non vna quidem parte, sed nec vna arte contenta ex æquo omnes inuadunt. O fiducia ingens! sed iam publica. G. Quid de medicinæ tandem, iuriúmque professione dictura es? R. Ad hoc ægri tui, clientésque respondeant: quid illis vnquam ad salutem corporis, victoriámque causarum titulus iste profuerit: tibi ad lucrum forsitan sæpe profuit. In hoc artes, siue artium nomina quæritis: &, quod scientiæ defuerit, supplétur titulis, atque habitu: verúmque illud Satyrici,

Purpura vendit
Causidicum, vendunt amethistina.

Nec id minùs.

Vt redeant veteres: Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, nisi fulserit annulus ingens.

Postremò hæc tibi horum omnium summa erit, esse quosdam raros, quorum solida, & honesta sint studia, horum finis est veritas ac virtus. Hæc est rerum notitia, morúmque correctio: &, vel vitæ mortalis ornamentum, vel æternæ aditus. Reliquorum verò quæ ingens turba est: pars gloriam petit, præmium inane, sed fulgidum: maiori autem parti vnus fulgor pecuniæ, finis est: præmium non exiguum modò, sed sordidum, &

labori impar, nec ingenuo dignum nisu. Hisque omnibus titulus, vt dixi, habitus, non spernendus quidem: ad id enim, quod intendunt, valet. Nempe omnium penè mortalium, & præsertim vulgi, horum ope egentis, animus, iudiciúmque vmbris eluditur. Magna pars rerum opinionibus agitur. At virtuti deditos, titulis gloriari, alienum prorsus, atque absonum: immò verò ne possibile quidē reor. G. Multa profiteor. R. Præstat vnum bene facere, quàm multa promittere. Bene irent res humanæ: si, quod profitentur homines, id essent.

De Titulis negotiorum. DIAL. XLVIII.

Si te virtutes capiunt, quid quæris in aula?
Scis Dominos dubiam semper habere fidem.

GAV.

PRocurator Regis sum. R. Ergo hostis populi. G. Procurator fisci sum. R. Et Reipub. inimicus. G. Negotiorum gestor regius sum. R. Sua negotia gerere, laboriosum est: quid censeas aliena, præcipuéq; potentium? quibus placuisse perpetua seruitus, displicuisse discrimen, supercilium graue, paratúmque, pro leui etiam offensione, supplicium. G. Negotia regis ago. R. Rationem duro sub iudice redditurus: nisi omnium spoliis, tuóque odio, & crimine vix implēdam. G. Regia negotia procuro. R. Vide ne cùm procuratio ipsa difficilis, tum difficilior sit ratio, tanquam inextricabilis: vt quod de multis vidimus, patrimonium, famam, tuúmque caput implicet. G. Regius procurator sum. R. Displicendum multis, ad extremum domino: quódq; periculosius, Deo: próque leui regis emolumento, grauia regni mala, & ingentia damna populorum vel dissimulanda, vel perpetranda. G. Procurator regius factus sum. R. Quo primùm die inuisum hoc officium domus tuæ limen attigit, tibi viuere desiisti.

fisti: libertas inde, & quies, & iucunditas abiere: pro his, seruitus, labor, occupatio, metus, dolor, afflictio, & mordaces subierunt curæ. Iam non viuis, etsi spires: occupatorum enim vita, mors est: qui, cùm miseri omnes sint, illi sunt omnium miserrimi, qui pro aliis, maximéque pro regibus, aut tyrannis, seu quibuscunque potentibus occupantur. G. At sum iudex. R. Sic iudica, quasi mox ab alio iudicandus. Vnus est omnium iudex, vnum tribunal incorruptum: ante illud stabitis, mortales. Quid falsi corio iudicis, sellæ iudiciariæ, impresso, & barbarica admonitione iustitiæ opus est? Ea in sella quisquis iudicum sedet: vbi, si iniustè iudicabitur nec pecunia, nec gratia, nec falsi testes, nec indignæ preces, nec inanes minæ, nec diserti proderunt patroni. GAV. Consul patriæ meæ sum. R. Difficillima gloria, rarum est quidem sic consulere, vt prosis & placeas: vt sit enim in verbo veritas, in consilio fides, in commisso silentium, in oratione suauitas, euentum fortuna moderabitur, is consilio pretium dabit. G. Præfectus vrbis sum. RA. Belluam indomitam [vtque ait Flaccus] Capita multorum tenui frenas loro, atque immensam solus agitatam magnis fluctibus puppim, regis: parua domus ægrè regitur, magnæ vrbis, quàm difficile sit regimen, videto. Parúmne tibi curarum domi erat, qui publicas adoptasti? Quid, quòd non difficile modò iam officium, sed vile est: præfectum vrbis, villicum Satyricus vocat, statum notans temporum illorum: qui, si tunc villicus, quid nisi nunc Syluicus, seu Syluanus sit. Cœperat ea ætate villa esse Roma, iam Sylua est. G. Sum præses prouinciæ. RA. Honorato exilio damnatus otium domesticum externa sollicitudine permutasti. Dulce nihil aut tranquillum speres: amara,

& turbida præsidentium sors, festis diebus, ludisq; & conuiuiis arcentur, muneribus clausum limen, & apertum litibus tectum iocis vacuum, plenum querimoniis, ac iurgiis. Quicquid languidum, quicquid ægrum, quicquid marcidum in prouinciæ visceribus latet, totum tibi tractandum, curandúmq; obtigit: durum opus, quanti nempe negotij, multos corrigere, hinc patet, quòd sese corrigunt paucissimi.

De Militari dignitate. DIAL. XLVIII.

Nulla fides pietasq; viris, qui castra sequuntur:
Est cupidis belli, mortis aperta via.

GAV.

MIlitari cingulo exornatus sum. R. Paucáne tibi vitæ mala visa erant, nisi militiam addidisses, qua vel inquietus semper, vel inglorius, vel periculo expositus, vel contemptui sis oportet. G. Militiam sum professus. RA. Hanc nascendo profitemini: quid professione alia opus erat? Hic ferro corpus, hic animum dolis, hic argutiis linguam armat. Nemo vestrûm est inermis, hic serit, hic ædificat, hic declamat, ille causas orat, hic pedibus, ille equo, seu carpento vehitur, hic currit, hic nauigat, hic paret, ille imperat. Nemo vestrûm otiosus. Quænam hæc noua militia est? Hic in castris, hic in rostris, hic in scholis, hic in nemore, hic in agro, hic in pelago, hic in palatio, hic domi, hic peregrè vitam agit: omnes militant, neque homines modò, sed militare in syluis Culicem, Flaccus ait. Et militantium quidem multa sunt genera. Militia vna est vita hominis super terram, quam, qui militiã diffiniuit, ille mihi demum

vero

vero & acri iudicio rem librauit, modò militiæ prælium addidisset. G. Armatæ militiæ sum ascriptus. R. Quid armaris exterius? intus in anima bellum est, illam vitia obsident, atq; oppugnant. Quis hic ferro locus, nisi illud ad ornatum corporis, nō ad animæ tutelam induitur? Sunt enim qui dicant, nihil pulchrius viro armato. Ecce, quid pectus, & quid caput ferreū, pulchrius habeat, quàm pacificum, & inerme, non video. Quando autem hæc voluptas tibi est, age, ferro membra constringito: imbrém, solémque galea excipies, ferro indutus, clypeo operiere, gumi dormiens, classico excitabere: adeptus tibi magnum aliquid videbare, sed errabas anceps, & cruentum officium elegisti. Multæ sunt autem fraudes spei, multæ sunt, fateor, catenæ, quæ animos boni illius, quod omnia appetunt inconsultè auidos, in exitium trahunt: neque inficior, quosdam militia ad amplissimas opes, siue etiam ad summum imperium peruenisse. Crede autem mihi, plures ad inopiam, ad carcerem, ad seruitutem, ad violentam subitámque mortem, eodem tramite peruenerunt. Tu ex quo militiam profiteri animus fuit, nisi dehonestare artificium tuum vis, semper animam in numerato habeas oportet, sempérque aures tuas Cæsarea vox illa circumtonet: Disce ferire: Disce mori. Syllaba vna breuis aut longior, tua facta variabit: vel occides: vel occîdes. Ad vtrumlibet, horis, locísque omnibus te paratum exhibe. Hæ artes deliciæ tuæ erunt. Sine verò satyricum loqui, præmia militiæ numerantem: innumerabilia equidem præfatus, vix paucissima colligit, in quibus prima & summa licentia est peccandi: præmium hercle, non tam iustis viris optabile, quàm armatis legibus [vt aiunt] inter arma silentibus. G. Militiæ filium ascripsi

R. Est id fermè vsitatum, vt militis filius, miles sit. Non potest enim, nisi quam habet hæreditatem, filio pater dare, Arcum, scutum, gladium & bellum, & quod ludum conficit auro tincta calcaria. Sed quod patri diximus, sibi filius dictum sciat. G. Belli dux victoriis clarus sum. R. Quantò melius pacis dux, virtutibus clarus esses. G. Multa bella confeci. R. Quietem tibi, atque aliis abstulisti: clarum opus! G. Victoriis, ac triumphis notus sum. R. Sæpe malum bono notius, & atra tempestas serenitate famosior: denique parasti busto titulos, & vulgo fabulam, tibi nihil.

De Amicitiis Regum. DIAL. XLIX.

Iacturam famæ, & rerum dat curia Regum:
In domibus Regum, rara auis est probitas.

GAV.

QVæsiui mihi Regum amicitias. R. Hominum verò amicitia rara est. Tu tibi Regum fingis amicitias, quos fortunæ splendor, tumórque animi, omnium imparium contemptores facit. G. Regibus charus sum. RA. Vilis ergo tibi est anima, virtus, fama, quies, otium, securitas: notus est mos regum. Vix diligunt, nisi, qui his omnibus neglectis, & abiectis, illorum se sæuitiæ, ac libidinis, & auaritiæ seruum fecit. Si ergo es charus Regibus, non est, quod amplius de te quæram: vilis es tibi. G. Ego autem bonitate, ac virtute sum charus regibus. R. Quid respondes Crispo? Nam regibus, inquit, boni, quàm mali suspectiores sunt: sempérque his aliena virtus formidolosa est. G. Regi meo bonis artibus sum charus. R. Quibus, quæso, aucupio an venatu [horum enim studiosum, in præcedenti te colloquio quodam notaui.] An verò militia, de qua proximè disputatum est: quæ,

nisi

niſi largo ſanguine, magníſque periculis honeſtetur non militiæ, ſed militaris ignauiæ nomē tenet, non Regūm modò iudicio, ſed vulgi. G. Bonis artibus regi charus ſum. R. Vanitate, an periculo, an criminibus? fortaſſis homicidio, veneficio, lenocinio, proditione, blanditiis, atque mendaciis, mala peſte, ſed publica, quanquam vſus excuſet, & commendet vrbanitas. Hæ ſunt quidem artes promerendis regibus aptiores; quibus inimicius nihil eſt, quàm virtus, & literæ. In his igitur nulla ſpes ad amicitias regum; odij potiùs cauſa ſunt. Sic inter ſapiētiam, ac fortunam rara eſt pax. G. Magnus apud regem ſum. R. Maiórne, quàm apud Alexandrum Lyſimachus, apud Tiberium Seianus? vtriuſque magnitudinem, & ruinam noſti. Etſi de primo variēt ſcriptores, linquo alios, longa eſt hiſtoria. G. Charus ſum regi meo. R. Meliùs eſſes incognitus, meliùs forſitan odioſus: fugeres, quod nunc ſequeris, diſcrimen. Peior eſt auibus inuitantis aucupis blanda modulatio, quàm villici ſonitus deterrentis. GAV. Meo ſum charus regi. R. Sunt, quorum dubites, periculoſiórne ſit charitas, an odium: peiores ſerpentibus; quibus inſunt veneni mixta remedia. In his verò nil, niſi peſtilens ac nociuum ineſt, ſeu oderint, ſeu diligant; propè par malum, niſi quòd odium fugat, amor detinet. Et ad ſummam, regum amicitiis, præter regna ipſa nil vnquam inquietius, nílque periculoſius: etſi hoc periculum non ignorem, fruſtrà ſæpe multis optatum, ſæpe magnis emptum, quæſitúmque periculis. Sic eſt vſus hominum: ſic periculis emitur periculum; multis vnum, magnis maximum. Mira res: bonum ingens ſpernitur gratuitum; magnis malis maius malum quæritur. G. Sperò me Regi meo charum. R. Id, de quo ſperas, quale ſit, cogi-

ta:fundamentum fragile,tremulum,caducum,crebræ,notæque regum indicant ruinæ: Vertex nubilosus,turbidus,inquietus:quod sic esse vita Regum probat tristis,occupata,difficilis. Vide ergo,vbi struxeris: vt fortuna,sic voluntas regum varia,& inconstans,ac semper incerta:quanquam,nec stantibus illis,boni aliquid ista res habeat, mali multùm. *G.* Amicitiam regis mei,multis periculis ac sudore promerui. *R.* Heu quantò tutiùs,quantóque faciliùs Regis omnium amicitiam meruisses.

De Amicorum abundantia. D I A L. L.

Non tecum qui sunt,veri sunt semper amici:
Qui manet aduersis rebus,amicus erit.

G A V.

AMicitiis abundo. *R.* Mirum tibi vni,rei huius abundantiam esse;cuius quidem, cunctis hominibus penuria tanta sit, vt, ex omnibus sæculis vix paucissima memorentur amicorum paria. *G A.* Mihi amicitiæ multæ sunt. *R.* Fucatæ igitur. Veræ enim amicitiæ rarum bonum,vsque adeò, vt qui vnam,longa licet in ætate quæsierit,negotiator rerum talium,sat industrius habeatur. *G.* Amicitiis felix sum. *R.* Hoc scire non potes, nisi rebus aliis sis infelix. Verùm enim est illud:

Felix se nescit amari.

G. Amicitiæ certæ sunt. *R.* Ergò & aduersitas certa est. Verùm est enim illud quoque:

Amicus certus in re incerta cernitur.

G. Amicitiæ multæ sunt. *R.* Huius rei iudicium experientiæ committes,non famæ, multa mentiri solitæ:pauciores erunt fortassis,quàm reris. *G.* Amicitiarum nimis magna copia est. *R. A.* Mitte superuacua in rebus omnibus: qui quod satis est, habet, amplius non requirat. *G A V.* Amicorum

satis magna copia est. *R.* At id ipsum neque populo Romano tum, dum maximè floreret, neque vlli mortalium contigisse, apud illustrem legis historicum. *G.* Amicitiæ multæ sunt. *R.* Dixi iam fictæ igitur, aut equidem imperfectæ [vt philosophis placet] quoniam fieri potest, vt vno tempore cum altero amicorum sit gaudendum, flendúmque cum altero: aut inter illos, orto odio, vel hinc fidem, vel illinc, vel vtrinque deserere sit necesse. *G.* Copia est vtilium, ac delectabilium amicorum. *RA.* Sentio, ad vulgares amicitias descendis, quæ tamen, ipsæ simul plures esse vix possunt, quod multis retribuere, familiaritérque conuenire operosissimum sit animo præsertim in executione cuiuspiam difficilis, atque ingentis operis occupato. *GAV.* Amicos, qui prosint, & delectent, habeo. *RA.* Caducæ amicitiæ quarum delectatio, vel vtilitas, fundamentum est. Nam, & stantibus illis tremunt, & recedentibus ruunt. Id non possibile tantùm, sed perfacile, imò verò propè necessarium, quod hæc plerunque vel fortunam sequuntur, vel ætatem fortunæque gratiam, quibus nihil incertius. At quæ in virtute fundantur, immortales sunt, eo quod virtus ipsa quiddam stabile firmúmque sit, &, [vt verbo vtar Aristotelis] mansurúmque, quoniam mori nequit. Ideò quos propter honestum dileximus, diligimus vel extinctos. *GAV.* Amicos, ni fallor, fidos habeo. *R.* Vide autem, ne fallaris, néve experiri cupias. Nam sæpe, cuius rei fuerat dulcis opinio, amarum fuit experimentum. *GAV.* Amicos, puto bonos habeo. *RA.* Vnde id putes, etiam atque etiam examina, atque illud imprimis, quantùm ipse ames. Sunt enim, qui non amant, & amari putant, quo nihil est stultius: ísque communis error diuitum: amorem pretio emi credunt,

qui mutuo quæritur amore. Generosissima res est bonus animus, non herbis, neque carminibus magicis mouetur: non auro, aut gemmis, non, ad extremum, ferro flectitur: amando vincitur, colendóque. Eóque hoc Hecastanis Græci philosophi amatorium nouissimum; quod Senecæ placuit, & mihi. *Si vis amari, ama*; quanquam & hoc ipsum sæpe frustrà est tam multæ, támque imperscrutabiles, ac profundæ sunt pectorum cauernæ; tam venenosi, atque inhumani, & implacabiles quorundam animi, vt & culti spernant, & amati oderint; nec contenti nullam pio affectui vicem reddere [quod nec belluis quidem, nisi atrocissimis accidit] exasperantur obsequi, & [si credi potest] amore ad odium irritantur; quod periculosissimum, & inter vitæ mala grauissimum, humana simplicitas experitur. G. Credo amicos optimos habere. RA. Est hoc quidem amicitiæ perpetuum epitheton, quod etsi linguæ absit, adest intellectui. Itaque breuiùs loqui potes. Dic amicos; vnà optimos dixeris. G. Habere amicos credo. RA. Caue, ne falsum credas; ne quandò te aliter credere ipsa res cogat. Abyssum animi metiri non est hominis: nunc amicos vina conciliant? lachrymæ autem probant, &, quod debuit primum esse, nouissimum est. G. Amici in hoc statu rerum multi sunt. RA. Rerum, credo, felicium. Ita enim fermè accidit, vt etsi fortuna omnis amicitiis egeat, illi tamen amicorum copia maior sit, cui rerum cæterarum indigentia minor est, sic inopiam semper inopia, copiámque comitetur copia. Crescat, siue adueniat egestas, decrescent, seu abibunt, seu veriùs detegentur amicitiæ; qui amici tui fuerunt, qui fortunæ, illa videbitur abeunte. Te tui sequentur. Illam sui; hæc melior, illa densior caterua. Nec

est,

est, quod mirari debeas, vase exhausto, illos abscedere, qui solam vini dulcedinem sequebantur. Aduersitas simulatorem abigit, fæx potorem. G. Innumerabiles habere videor amicos. R A. Bene ais, videor. Vnde tibi autem hæc opinio, cùm omnium veræ amicitiæ raræ sint, innumerabiles tuas esse? Persuasum autem debet esse in primis, nisi inter bonos, amicitias non constare; hinc iam certiùs æstimabis, quot, non dicam tibi; sed humano generi amicitiæ puræ sint, cùm numerare cœperis, quot sint boni. G. Amicos habeo complures. R A. Notos dic, idque, quàm veraciter sis dicturus, in dubio est. Nullum enim animal, nulla merces difficilior cognitu, quàm homo. G A V. Amici multi sunt mihi. R A. Contubernales forsan, aut conuiuæ. Hi enim nisi epulæ defuerint, non deerunt. Amici autem semper pauci, sæpe nulli, sæpe [quod iniquissimum est] amici nomen, domesticus hostis tenet, & sub velo fictæ beneuolentiæ, familiares insidiæ delitescunt. G. Supra necessitatem sunt amici. R A. Apprimè necessarius ferè omnibus, maximéq; potentibus deest semper, qui scit inter tot assentatorũ mendacia, verum loqui audeat, & velit: qua in re multis, amico vilior hostis fuit. G A V. Multos habeo amicos. R A. Crede mihi, pluribus indiges, sanctiórq; esset orbis terrarum, & quietior, si tot essent amicitiæ, quot feruntur. G A V. Amicum habeo. R A. Multum est. Nil amico charius, nil rarius.

De Amicis incognitis nisi per famam.

DIALOG. LI.

Munera si dederis, multos numerabis amicos.
At tu sæpe manum contrahe, nullus erit.

G A V.

FAma præsens, absentes mihi peperit amicos. R A. Est id quidem aliquando visum, vt non

solùm incognitos, sed hostes quoque fama faciat amicos. Fecit Masinissam Scipioni: vt qui in omni Carthaginensium equitatu primus esse consueuerat, in omni Romanorum equitatu, aduersus Carthaginem primus esset: neque hostes tantùm proprios; sed prædones; qui publici omnium mortalium hostes sunt, eidem illi famæ splendor attraxit; qui Lintherni ad eum in exilio habitantem, facto agmine venientes, sic, vt primo aspectu terribiles viderentur; vbi se suspectos intellexerunt, positis minis, atque armis, & dimissis satellitibus, in suetam mansuetudinem induti; soli prædonum principes accesserunt, eúmque ceu numē aliquod, domúmque eius, vt templum deuotissimum venerati; dextra illa victoriosa multis osculis fatigata, affixísque muneribus domus in limine, qualia Deorum aris affigi mos tunc erat, quasi ingenti lucro aucti, quòd virum illum conspexissent, & tanquam cœlesti visione alacres abierunt. Hoc illi vni contigit. Quære alium: vbi eum, quæso reperies? Vt tamen aliis accidat, & nominis claritas absentem conciliet amicum [multùm enim in rebus, non inficior, potest fama] nunquid tamen non verendū erit, ne [quod ait quidam] Minuat præsentia famam? quam multi, quos absentes stupuerant, coràm positos contempserunt? Tenera res est iudicium humanum: facilè flectitur. G. Fama mihi amicos trans alpes, & trans maria quæsiuit. R. Vestra ferè omnia friuola æquè, & inania sunt. Nam quis vsus, aut quis fructus fuerit illius, à quo nec visus, nec videndus, quémve, nec videris, nec visurus vnquam sis? Vitia vestra præsentes quoque amicitias inutiles faciunt & infidas; quamuis non sint illæ quidem, sed dicantur amicitiæ. Quid nunc igitur de his tuis amicitiis speres? Vide. Obsequium amicos

micos parere ait Comicus. Immò hercle veri amici vix multis obsequiis pariuntur. Tu credis amicum paucis fortè, & ne tuis quidem verbis, quæsiuisse? bonæ spei es. G. Fama ab extremo terræ mihi attulit amicum. RA. Fama contraria illum tibi auferet, eóque faciliùs, quò patentiores malis quàm bonis relatibus aures sunt. G. Fama mihi bonum peperit amicum. R. Vnde scis, quàm bonus sit, quem nunquam videris, rogo; cùm illi ipsi, quos quotidie vides, atque alloqueris, quales sint, tanto in tempore, nondum scias. Sæpe vos credulitas vestra circumuenit: libenter creditis, quod optatis. Multùm fidei famæ tribuitis mendaci. Speras eius animum videre, cuius nunquam frontem videris, cùm sint inter notissimos quoque, tot pectorum diuersoria, tot latebræ? Difficile est enim amicum, nisi in magna aduersitate, cognoscere; operosius est illum nosse, quàm quærere. Vna sæpe hora paucis verbis quæritur, qui vix multis annis, atque experimentis agnoscitur. Voco autem amicum, vt vulgus. Verus enim, non aptè quæritur, quàm probetur. Nec amicum probant aliorum verba; certè nec propria sed experta charitas fidésque. G. Amicum mihi de longinquo fecit fama. R. De re aliquid mentiendo, quispiam tibi amicum dedit. De te vera loquendo, vel forsitan mentiendo itidem, tibi hunc ipsum alter eripiet. Quibus viis fiunt crescúntque omnia, eisdem facilè resoluuntur. Et natura vult, vt citò aucta, citò desinant.

De Amico: unico fideli. DIALOG. LII.

Verus amicitiæ cultor, pretiosior auro est,
Et gemmis. Sed enim, dic mihi, vbi inuenias?

G A V.

AMicum vnum fidum, & expertum habeo. R. Sæpe, & experiendo, vestrum errat acumen; &, dum vos ipsos peritissimos iudicatis, in hoc ipso, ac perinde, cæterorum rerum, in æstimatione fallimini. G. Scio ego[non æstimo amicum mihi esse fidelissimum. R. Et quot putas idem credentes; immò, vt sibi videbantur, & scientes; cum ad arctissimum verum esset examen, sese lusos inuenerunt? Vnde verò tot quotidie de amicis prodeunt querelæ? nisi quia, quos fidissimos habebatis, inuenistis infidos. Nullius rei tam difficilis, quàm humani animi coniectura æstimatióque est. G. Nihil coniicio, nihil æstimo, vt dixi; sed scio amicum verissimum me habere. R. Habes rem, aut optimam, aut pessimum errorem. G. Nullum rei huius errorem habeo, sed amicum multis, ac magnis expertum casibus. R. Habes ergò rem dulcissimam, sanctissimámque; qua vna, post virtutem solam, nihil homini melius in hac vita, seu natura, seu casus aliquis, seu labor, ac studium dedit. Dulces, fateor parentes, dulces filij, dulces fratres: possunt tamen amarescere; nec parentes ideò, nec fratres quidem desierunt esse, nec filij, cum dulces esse desierint; at amicus solus[dum sit verus]dulcis, & charus esse nō desinit. Chari inquam, sunt parentes; nónne autem Iupiter Saturnum regno patrem expulit? Nicomedes, Prusiam Bithyniæ regem, suum patrem, consilia licet necandi filij agitantem, vita priuauit: & Ptolomęus, hinc philopator dictus, patre, ac matre, insuper & fratre occisis; ad vltimum & vxore Euridice interfecta, regnum Ægypti scortorum sic rexit arbitrio, vt nihil in regno proprium haberet, præter nudum, & inane regis nomen? Nonne & Orestes Clytemnestram matrem? Agrippinam Nero? Antipater Thessalonicem interfecit? Chari filij: non-

nonne Theseus Hippolytum castissimum? Philippus rex Macedoniæ, Demetrium filium adolescentem optimum iussit occidi? Nonne & Ptolomæus alter, aduersum pietati nomen, & ipse quoq; fidissimus rex Ægypti, duos? Et Herodes rex Iudææ, vnum? Et Constantinus Romanorum Imperator vnum quoq;, Crispum filium interemit? Nonne Maleus, dux Carthaginensium Carthalonem filium crucifixit? Quin & matres, quarum amor hinc intensior, hinc mitior sexus, in filios sæuierunt. Nota omnibus Medea. Quid Laodice Cappadociæ regina, quæ regnandi cupiditate filios quinque mactauit? Chari, inquam, parentes [repeto enim] chari filij, chari fratres. At [vt vno exemplo omnis claudatur impietas] Phraates rex Parthorum, omnium regum scelestissimus, omniúmque mortalium regnandi, non cupiditate, sed rabie, furiisque actus, Orodem senem, & afflictum patrem, ad hæc & triginta fratres suos, dicti regis filios, suúmque insuper filium occidit, ne quis superesset in Parthia, qui regnaret. Sed vetusta hæc. Nunquid non & recentiore memoria inter patrem, & filium, de regno, in Britannia certatum audiuimus? & nudiustertius inter fratres in Hispania decertari vidimus? quanquam talium odiorum, & maximè fraternorum, crebra adeò, & noua & vetera sunt exẽpla, vt penè laboriosius sit exquirere, qui amici fratres fuerint, quàm qui hostes, vtrunque post ponimus: Remedia enim nunc, non exempla colligimus. Quid Præterea? An non chari coniuges, charæ vxores? Sed interrogabis Agamemnonem & Deiphobum; &, de vestris, Claudium Cæsarem, ac minorem percunctaberis Affricanũ. Hi tibi, quàm chari fuerint vxoribus suis dicent: contrà verò Octauiam sciscitare, & Arsinoem, quid illa de Ne-

rone suo, hæc de suo sentiat Ptolomæo. Illa de adoptiuo, hæc de naturali fratre, vtraque de marito. Illa quidem in seipsa, hæc in filiis experta, testabitur. Eminentia, vt vides, & clara decerpimus: vulgus: & vrbes, & communem vitam hominum, his plenam querimoniis, præterimus. Quibus ita se habentibus, cùm in omni genere illorum, qui charissimi videantur, odiis sæpe latentibus, sępe etiam manifestis, multa insit amaritudo; sola amicitia odiis vacat. Nemo vnquam non dic..m occidit, aut perdidit amicum, sed ne læsit quidem volens. Quamobrem si amicum verum, qualem prædicas inuenisti, magnas te diuitias inuenisse credito; illud vide, [vt magna pars hominum rebus dedita vilibus, nobiliúmque contemptrix, & agris, aut mercibus, quàm amicitiis, ac virtutibus colendis intentior] quod optimum nactus es, negligas. Si tantam curam impenditis custodiæ auri, & argenti, atque orientalium lapillorum, quæ sunt terræ fæces, & pelagi purgamenta; quanta diligentia amici cultui impendenda est, rei pretiosissimæ, ac diuinæ? Nequa vnquam re offensus, ne quo vnquā verbo alienatus effugiat, serúmque audias illud ecclesiasticum: Sicut qui dimittit auem de manu sua, sic reliquisti proximum tuum, & non eum capies, non illum sequeris, quoniam longè abest. Effugit enim, sicut caprea de laqueo, quoniam vulnerata est anima eius; vltrà eum non poteris colligare. Proinde ingens bonum habes, ac suaue; operosum tamen, ac difficile, quæsitu, inquam, operosum, & custodia. Magnus thesaurus est amicus, sed magna seruandus cura, magno, si pereat, lugendus fletu.

De

De Diuitiarum copia. DIAL. LIII.

Quando foramen acus poterit penetrare camelus,
Tunc poterit diues regna videre poli.

G A V.

SEd abundo opibus. R. Iam non miror, si & amicitiis abundare visus eras. Non est nouum, neque insolitum, locupletum limina vulgaribus amicitiis & simulatis obsequiis frequentari. G. Opum magna vis est mihi. R. Anceps, & onerosa felicitas, & quæ plus inuidiæ sit habitura, quàm gaudij. G. Diuitiæ exundantes sunt. R. Non statim ideo exundans quies, exundánsque iucunditas; vix diuitem inuenias, qui, non sibi melius fuisse in mediocritate, vel honesta etiam paupertate, fateatur. G. Multæ mihi accreuere diuitiæ. R. Securitas, gaudium, tranquillitas decreuere, quæ, si cum illis crescerent, non amari tantùm diuitias, peterem sed hortarer. G. Opes multas habeo. R. Habes rem quæsitu difficilem, custoditu anxiam, amissu flebilem. G. Magnæ mihi diuitiæ sunt. R. Sparsæ si fuerint, decrescent, seruatæ non te diuitem, sed occupatum, non dominum facient, sed custodem. G Diuitias habeo ingentes. R. Vide ne potiùs habeare; hoc est, ne non diuitiæ tuæ sint, sed tu illarum, neque illæ tibi seruiant, sed tu ipsis. Nam, si nescis, plures multò sunt, qui habentur, quàm qui habent, multóque crebriores, quos propheticus sermo notat; Viros diuitiarum, quàm diuitias virorum; sic vos vestra cupiditas, vilitásque animi, de dominis seruos facit. Vsus quidem pecuniæ notus est, vt naturæ necessaria comparentur; pauca simul, & exigua, longéque facilia: quicquid excesserit, graue est; nec iam diuitiæ, sed vincula, sed compedes: nec iam corporis

ornamenta, sed impedimenta animi & sollicitudinum atque formidinum acerui. G. Diuitiis plenus sum. R. Caue ne te rumpant. Omnis enim plenitudo quærit exitum. Multis mortem attulere diuitiæ, requiem ferè omnibus abstulere. G. Opes habeo immensas. R. Bonis moribus rem aduersam. Nimiæ opes, non modò singulorum hominum, sed populi Romani corruperunt mores, mirámq; illam, & eximiam fregere virtutem; qui tam diu clarus, & tam diu iustus, atque integer, quàm diu pauper fuit: in egestate victor gentium, &, quod est gloriosius, victor sui; domitórque vitiorum; à diuitiis victus est, atq; pessundatus; non loquor. Quid nunc tibi de diuitiis sit sperandum, vides. G. Diuitiis affluo. R. Quantum mallem virtutibus abundares. G. In diuitiis requiesco. R. Consopiti estis in vepribus, miseri. Grauis sopor, qui non sentit aculeos. Venit ecce, quæ vos excitet & exponat luce clariùs, id, quod scriptum est: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.

De inuentione Aurifodinæ. D I A L. L I V.

Quærit auara manus lucrum per saxa, per ignes;
Abdita nec tellus tuta manere potest.

G A V.

AVrifodinam inueni. RA. Hæc spes opum, multis inopiæ, nonnullis exitij causa fuit: dum, neglectis omnibus aliis curis huic vni deditis, & laboris plurimùm, & lucri modicum res habuit; dum ad hanc auri cupidinem cœlo, & sole derelicto, in tenebris æuum agere didicerunt, cœco, & noxio, ante tempus, vapore consumpti. GAV. Aurifodinam casus obtulit. RA. Vt auersus à contem

tem

templatione cœlestium, terrestribus inhies; neque tantummodò humi accliuis, sed sub terra mersus, infeliciùs viuas, & breuiùs. G. Aurifodinam ingredior. R. Nero Cæsar, suprema illa sua nocte terribili, & miserã, sed sibi debita, vt quoddam specus ingrediens ignominiosam mortem, & ludibria populi persequentis euaderet, à suis admonitus, negauit viuum sub terram se iturum. Tu nullo metu impellente, sed auaritia rapiente, viuus is sub terram: neque hinc te almum cœli limen retinet, illinc atræ telluris horror excludit. Quid mirum; per omnes terras quærendæ diuitiæ homines fatigant, quando & sub terram quæsitæ, & effossæ, tartareos exagitant manes. Vtque ait Naso:

Itum est in viscera terræ.
Quasque reconderat, Stygiisque admouerat vmbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.

G. Aurifodinam inueni. R. Vetus est verbum: Sæpe vnus leporem mouet, alter capit. Inuenisti prædam, quam plurimi concupiscant; vnus rapiat, & tu ille forsitan vnus non sis. Circum optabilia fit concursus, & periculum est inuenisse vnum, quod cupiant multi, nullus partiri velit. Hæc est causa, cur, cùm Italia [vt ait Plinius] metallorum omniũ fertilitate nullis cedat terris, interdictum id veteres consulto, patrum, atque occultatum est, vt Italiæ parceretur. G. Auriferam terrã fodio. R. Labor certus, euentus ambiguus. Quid, si multum inuenias, sed non tibi? quid, si tibi inuenisse peius sit, & nihil inuenisse erat melius? Humano sæpe gaudio mœror est proximus. G. In aurifodinam descendi. R. Inter homines quæri solet, quod inuentum, mergat in tartara; tu apud tartarum quæris, quod

te tollat ad superos. G. Aurifodinam reperi. R. Pronum iter ad inferos inuenisti.

De inuentione Thesauri. DIAL. LV.

Collige thesauros quos nulla arugo peredit;
Nec tineæ, nec quos fur malus abripiet.

G. A V.

Thesaurum reperi. R. Caue dolos, & insidias fortunæ. Hamis esca prætenditur: Viscus, & laquei blandum aliquid præ se ferunt. GA. Thesaurum inueni. R. Multis thesaurus mors fuit: vt nullum corpori periculum sit, discrimen est ingẽs animæ. Non satiant opes desiderium immò nec mitigant, sed accendunt: humana cupiditas successibus inardescit, & crescente auro, crescit auri sitis, & quærendi studium, minuitúrque virtus, quæ vna mors animæ est. G. Thesaurum mihi sors obtulit. R. Pondus infestum, contrariúmque modestiæ. Nil sibi non arrogat, quem repens fortuna beauerit. G. Inscius in the aurum incidi. R. Tutiùs forsan in colubram incidisses. Cùm enim diuitiæ auri, & argenti; virtutum inopiam afferre soleant; ídque sit omnibus proprium, tum præcipuè repentinis: quòd aliæ, si sensim nocent, dum & vero aliquid detrahunt in dies, & opinionibus falsis robur adiiciunt, hæ subitum pariunt stuporem, improuisóque impetu mentem turbant. G. Thesaurum inuentum domi abdidi. R. Quod in hac tua lætitia summum est, inuenisti grauem, & inutilem terræ fæcem: pudeat cœlestis naturæ animum his attolli. G. Thesaurus insperatus obtigit repentè. R. Hũc mansurum credis; at repentè desinet. Quæcunque ferè citò crescunt, citò occidunt. Subitæ opes, quasi felicitas somniantis.

De Fœnore. DIALOG. LVI.

Ingens est vsura malum, mala pestis in Vrbe;
Impia non aliud tartara maius habent.

GAV.

PEcuniam in tuto fœnore posui. R. Est & qui bene inuentis malè vtitur, & qui malè inuentis, peiùs & pessimè. Tu pecuniam inuenisti non vt diues fieres; sed vt malus, non tam malus [vt auguror] futurus, ni pecuniam inuenisses. Sunt enim, qui successibus nequiores fiunt; non Dei munus agnoscentes, neque illi saltem similes, de quo scriptum est: Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei; sed apertam sibi cœlitus nequitiæ semitam existimantes. Inuenisti ergò pecuniã, qua dedecus mercareris, & exanime metalium animæ tuæ sarcinam faceres infelix. G. Fœnus bene posui. R. Malum non bene poni dixeris, sed deponi. Siquidem malum pondus excusseris bene erit; alioqui, vbicunque posueris, dum ad te pertineat, malum esse non desinet. GAV. Fœnus optimum bene collocaui. RA. Quomodo bene collocetur malum videris. Sanè quantò opimius malum, tantò est peius. Notum illud Dauidicum: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Quantò ergò ditior fœnerator, tanto & nequior, tantò maior auaritia, maior impietas. GAV. Fœnori studeo. RA. An nulla artium erat, cui meliùs studeres? An erant multæ, sed huic aptius erat ingenium? An quid rei est, vt huic vni studio animum applicares, quo, nescio, an aliud vsquam fœdius inuenire potueris, aut vilius; aut tam miseri prorsus & deiecti animi, tanquam inertis iudicium? Tot vndique patent artes: tot viuendi viæ: pessimam omnium elegisti: quòd quietior visa est, sedere, scilicet & numerare dies, ac velocissimi finem mensis expe-

ctare; non intelligens, tibi quoque horas diésque, & menses, & annos currere; vt nexis tuis, sic & tibi terminum instare; sic inquam, illis, vt tibi; sic tibi vt naturæ debitum soluas, turpiter parta destituens, & incertus tui. Extorques ergò pauperibus, quo ignotos dites, & futuri semper metuens iudicij & obscœnæ interim non dominus; sed custos pauidus rapinæ, fame pressus, & infamia. Mirarer in vrbibus politicis, huic flagitio locum esse, nisi esset & reliquis. Itaque, cum paulò antè hoc tempus fœneratores, vt leprosi, à consortio hominum segregati agerent, nec tantùm ad eos nullus accederet, nisi egenus, sed etiam vt malè olentes; atque contagiosi ab obuiis vitarentur, nunc iam nō modò cū populo, sed cū principibus conuersantur, & matrimonia contrahūt, & dignitates adipiscuntur. Tanta vis est auri, immò quidem, quod pro monstro audias, ipsi, quos Deus omnipotens male perdat, principes fœnerantur, tam lenis animæ, famæque iactura, tam suauis, vndecúnque quæsitæ pecuniæ odor est. G. Fœnerari iuuat. R. Turpis delectatio, & misera. G. Fœnerari solitus sum. R. Si Catoni credimus, hominem occidisti. G. Fœnerator sum. Artificium aliud non didici. R. Hic auaritiæ clypeus, hæc causa prætenditur; quòd, si discere volenti, quoque difficile est; quid discat inuitus. G. Semper Fœnerator. R. Semper igitur miser eris, semper cupidus, semper inops.

De Fertilitate terræ. DIAL. LVII.

Si viuis largis agri prouentibus, esto.
Munificus, largo semine sis melior.

GAV.

Fertilis ager est mihi. RA. Vim fœcundatoris intellige, donísq; cœlestibus sic vtere, ne displiceas largienti, quod ita demum ritè facies, si & sobrie-

sobrietatem & modestiam fertilitas non excludet, & vbertatis in partem, egeni venient, atq; amici. Nil soli dulce, nil sapidum. G. Agrum fertilem exquisitissimè colo. R. Non homo terræ, sed terra homini seruire debuerat, hominum culpis effectū est, ne terra possessori suo sine labore, respondeat. Inculta messem horridam, lappas, & tribulos, paritura, hanc ferro sollicitare mirifique blanditiis mollire, mortalis coegit indigentia. Hinc fluxit initium sanctissimæ, & innocentissimæ quondam vitæ. Nunc vni ex multis; & prisco labori, & nouis vitiis obnoxiæ, postquam nihil inuidiæ, atque auaritiæ inaccessum, rusticas etiam casas vrbana piacula peruasere. Certè vltimos hominum, rusticos malos fuisse conuenit, vnde illud poëticum.

Extrema per illos iustitia excedens terris vestigia fecit.

Sed verendum, ne qui mali fuerant nouissimi, primi sint, vt si vnquam esset ad virtutem reditus & ad priscos mores, in hoc quoque sint vltimi. Nunc ad ipsam agriculturæ artem redeo, quæ magnis olim tractata viris, atque ingeniis in pretio fuit, in qua vt multis in rebus, alium locum Cato Censorius tenet, de quo cùm verissimè scriptum sit, optimus senator, optimus orator, optimus imperator, tandem laudis, ad cumulum illud est additum, sine æmulo, sine sine exemplo sui temporis agricola: quem puderet igitur cum Catone terram colere, quis omnino sibi turpe aliquid duceret quod pulchrum ille sibi duxisset, qui præter corporis atq; animi virtutes rerumq; gestarum gloriam etiam de Hispania triumphasset? Quis sollicitare atque hortari boues erubesceret, quos in sulcum vrgeret illa vox, quæ tot magnos exercitus in præ-

lium accendisset, tot ancipites caussas disertissimè perorasse: ? quis rastrum atque aratrum fastidiret, quod illa triumphalis ac philosophica manus attingeret? quæ insignes de tot hostibus victorias peperisset, tot de rebus optimis præclaros libros scripsisset, siue ad Philosophiam, siue ad historiam, siue ad vsum vitæ spectantibus, quales sunt, quos de hoc ipso quod nunc loquimur, scripsit. Primus equidem colendi auri præcepta collegit in formam artis, ac redegit in literas, secutique illum multi alij, quorum quidem humile illud ac depressum artificium, nobilissimis atque altissimis versibus extulerunt, quos tunc memorans, nec humanæ immemor necessitatis, agriculturam certè non improbo. Nunquam tamen, aut scriptorum claritas, aut inopiæ metus coget; vt liberalibus, & honestis artibus præferendam censeam, nec æquandam quidem. Quamuis enim eosdem, duces simul, illustres, & agricolas, primum illud imperij tempus habuerit, mutata iam spatio res est. Neque [vt fragilior nunc natura est] ad res tam varias ingenia nostra sufficiunt. Hac ætate igitur, excellentibus viris agriculturæ operam dare, non pro arte, vel negotio; sed pro otio, & curarum alternatione permiserim; vtque interdum teneros ramos pubescentibus, gemmis inserere, luxuriantia folia curua falce compescere, lascinos palmites, prolis in spem, scrobibus cauis infodere, sitientibus pratis querulos riuos prono calle diuertere, illos sinam: sic fodere pertinaciter; atque arare: totóque animo incumbere terris, nisi necessitas cogat, indecorum atque indecens docto fortíque viro arbitror, cui nobilioris exercitij deesse materia vix possit. Natura parens optima: dum multas mortalibus artes daret, ipsa etiam

etiam distinxit ingenia, vt cui quisque erit aptissimus, illi insistat. Videbis aliquem, qui mediocri ingenio, tam solerter, aut arua sulcet, aut maria, vt in hac re cuiusuis acumen philosophi, nulla sibi cõferri possit industria, stultum, & inglorium fuerit cum alio, non in tua, sed illius arte contendere, vbi toto maior vertice, minor appareat, & victor in maximis ac multis, paruis in rebus facilè vinci queas. GAV. Ager hac mihi æstate præfertilis fuit. RA. Proximam operire: pręsens sæpe fertilitas venturæ sterilitatis arra est: rara quidem sine intermissione prosperitas. GAV. Diligenter agrum colui. RA. Bene, si nil melius quod faceres, fuit. GAV. Colui vineam exquisitè. RA. Lætam cum illa fortè vindemiam pactus, an & cum pruina, aut etiam cum grandine pepigisti? GAV. Solito largius aruum seui. RA. Plures pasces grues rure, plures domi mures, volucrum hospes, ac vermium, lolij excussor, areæ compactor, horrei architectus, metentium seruus, ac terentium. GAV. Seui agrum largiter. RA. Esto, in spe bona metes: quod seuisti, triticum, atque sollicitudinem: nisi illud est verius, quod triticum plurimorum, sed anxietas tua est: &, vt propriè dixerim, ager ipse est animus, cultus intentio, semen cura, messis labor: hanc vberrimam percipies. GAV. Rus optimè colui. RA. Dicam, quod mireris. Illi ipsi antiqui agricolæ, viri fortes: quibus gloriæ fuit agricultura, colendum bene censuerunt: sed non optimè: incredibile primò forsan auditu, at experientiæ comprobatione, verissimum. Vix enim fertilitas sumptum æquat; estque apud ipsos veteres hominis, atque agri comparatio non inepta, vt vterque, si sumptuosus fuerit, quamuis & quæstuosus, reliqui nihil, aut modicum sit. Neutrum

magni igitur existimandum. G. Summo studio terram colo. R. Te illam coleres; sed terrestre animal terram amas, nec multum tu illam, quam nunc percolis, impinguabis. Cole agrorum, atque arborum quantum vis, neque multo terræ pedes ad vltimum occupabis, neque [vt ait Flaccus]

Harum, quas colis arborum,
Te, præter inuisas cupressos,
Vlla breuem dominum sequetur.

De Viridariis. D I A L. L V I I I.

Delectant flores, & amœni gramina campi;
Quæ tamen & molles reddere sæpe solent.

G A V.

AMœna mihi sunt viridaria. R. Habent hæc interdum fateor, honestæ aliquid voluptatis, nonnunquam etiam inhonestæ: æquè igitur studiosos, ac voluptuosos videas vmbrosis secessibus delectari. Nam & ingenium locus excitat & ad pœnitentiam quosdam, alios ad incontinentiam, & lasciuiã exhortatur. Nec de nihilo est, quòd summus orator, dum infesto reo adulterium obiiceret, amœna, in quibus id commissum esset, loca descripsit, quasi ad flagitium stimulos: non locis ergo, sed animo gaudendum est, si talis obtigit, qui bene locis omnibus vti norit. G. Secretis viretis affluo. R. Secretum Tiberij viretum, & secessum Capreæ quis ignorat? Pudet, pigétque exequi, quæ itidem omnibus nota sunt; ille senex Hircinus loca illa seposita, quibus probris infecerit. Quanto autem gloriosius, arido in rure exul Scipio Affricanus vixerat, quàm suis in voluptatibus princeps ille Romanus? Repeto igitur. Non in locis, neque vllis, præter animum, rebus, habitat omnis vestra felicitas. Vnde & qui solitariam vitam, recessúsque abditos laudarunt, sic intelligi voluerũt, si his animus

animus vti sciret,& non aliter. Proinde quem tu de viretis tuis fructum colliges, expectandum erit, at tũ demũ,quid pronũtie,videro. Nã si locis tantum gloriaris,quæ tua nudius tertius non erant, & tua forsitan cras non erunt,ac,si ritè consideres,tua etiam nunc nõ sunt, alieno proculdubio gloriaris? Quis hic gloriæ tuæ locus? Quid ad te,si gelidæ per æstatẽ alpes?Si Olympus nubibus altior? Si ramosus,ac frondifer Apenninus? Quid,si lucidus Ticinus?Si amœnus Athesis?Si sonorus Sorga? Hæ si laudes sunt,certè non sunt hominum,sed locorum, tuũ sit expedit,quo lauderis. G. De coris spatior viretis. R. Refert,quænã curæ interim, tuo in pectore spatientur.Nam quid iuuat arcula in eburnea vnguenta olida condidisse?quid pulchris in locis turpẽ animum?Quot in rupib. horridis sanctissimi floruerũt viri? Quot in pratis virentibus turpes adulteri marcuerunt?Adde,quòd nõ animis solùm, sed corporib.vitæque hominũ interdũ,loca huiusmodi nocuisse compertum est; non tantũ haustu aeris immodico,sed ferro etiã,occultóque impetu. Quis non legit apud Curtium, amœnissimos nemorũ recessus,& vireta illa Medorum manu consita regum, ac Satraparũ curã,& præcipuã[vt prohibent]voluptatẽ?Atqui in illis,iussu ebrij,ac vesani regis adolescentis,interfectus est Parmenio clarus senex, & [ni fallor]Macedonum primus ducũ. Quis nõ nouit Caietani littoris flexum illũ,quo nullus sub cœlo pulchrior,nullus amœnior: illic iussu temulenti & crudelis Antonij occisus est Cicero. Et poterat vtcunq. tanto viro locus conuenire,vt postquam scilicet Romæ mori fato vetitũ erat, florido in rure moreretur florentissimus oratorum,vtique omnium. Sed & modus,& author mortis prorsus indignus fuit.Spatiabatur illis fortè tunc in locis Ci-

da, negligitis, & quæ negligenda, diligitis. *G.* Amo armenta gregésque. *R.* O miseri rerum vtilium amatores, osoresq; nobilium: amatis, quæ se, nec amari sentiunt, nec amantibus vicem reddunt. Cũ interea, nec vos vicem reddatis amantibus, totúmque hoc malum facit auaritia, vt non modò seruũ ingenuo, sed pecus homini præferendum existimetis. G. Armentorum gregúmque ingens copia est. *R.* Si per te ipsum illos paueris, quid, nisi occupatissimus pastor eris? Officium vile, laudatum licet à multis, ante alios à Catulo Veronensi: sin per alios non tu pastor, sed pastorum seruus, pastorúmque dolis expositus. Nunc vicinus obfuerit, nunc præcipitium, nunc morbus, nunc abactor: quotidie demum aliquid fingendum, vnde damnum tibi dolórque, & illusio. Magna verò pars mali fuerit illusor rudis. *GAV.* Armentis ac gregibus diues sum. *R.* Laudatæ diuitiæ, sed incertæ & casib. multis obnoxiæ: fraudibus, rapinis, pestibus, quæ tam crebræ, támque validæ sunt, vt sæpe totos greges, totáque lacerent armenta, non à pestis quam Lucretius, quámque illum sequens Maro, descripsit. Et quàm multas putas famosas minus scriptorum penuria, sed damnosas æquè? *G.* Diues sum gregibus, & armentis. *R.* Vagæ, patentésque diuitiæ, quæ [non dicam] arcula, vt aurum, vt gemmæ, sed ne domo [licet amplissima] claudi possint, tam nec à seruis, nec à furibus, nec à feris atrocioribus tutus es, omnibus in tuas diuitias datum ius. *G.* Gregibus & armentis gaudeo. *R.* Gaudes semel, doliturus millies, nullus dies sine rumoribus mœstus ibit. Nunc irruerint Sabæi, tulerintque omnia, nec non pueros gladio percusserint, vt pecuoso illi quondam nunciatũ seni est, nunc bos cornu fregerit, nunc crus equus, nunc vagantem lupus agnum,

nunc infectū gregē mors innaserit. Non sat miseri vestris malis & mortalitate propria visi estis, nisi mortes quoque brutorum animalium lugeretis?

De Elephantibus, & Camelis. DIAL. LX.

Grandia sunt dominis animalia magna voluptas,
Sæpe tamen famulus damna dolere suis.

GAV.

SVnt mihi Elephantes. R. Cui quæso vsui, pacis-ne, an belli? His, duo illi notissimi hostes Italiæ, Pyrrhus, & Hannibal, quibus Romanas dum turbare acies sperant, suas turbauere. Animal graue prorsus, & enorme, quódque (vt ex historiis nosti) sæpe suis exitio fuit, aspectu mirum, & mole, & specie, & odore, & stridore terribile, effectu autem inutile, procuratione difficile. G. Est mihi ingens Elephas. R. Fuerunt olim in Italia Elephantes, non venatu quæsiti illi quidē, sed ab hostib. capti, & in triumpho ducti, quósq; prima fronte terruerant, eos quos Italos victores in capitolium secuti; erepti autem Pyrrho; Carthaginensibus verò non erepti tātū, sed etiam interdicti. Sic.n. in conditionibus pacis, quam victi petierant, nominatim cautum; vt & quos haberent domitos, traderent, & alios non domarent; ita sensim obsoleuit vsus Elephantum, nō solùm in Italia, vbi longè aduenæ, vsque aducti erant; sed in Africa etiam, & Ægypto, quę illorum sunt viciniores origini. Itaq; & in Italia, auorū memoria, vnicū Frederico Romanorum principi fuisse, & nunc Ægypti tyranno, non nisi vnicum esse, fama est. Vtrunq; verò ad spectaculū potiùs, quā ad vsum. Sic in India, atque Æthiopia exterarum tædio gentium liberati, syluas patrias incolunt Elephantes. Tu quis es, qui Elephante gloriari videris, altérne Annibal? qui vno vectus Elephante, vnóque fretus oculo Italiam fatigauit. Ego hanc

hanc belluam, etsi humani æmulam intellectus, ab authoribus proditam,& moribus miris insignẽ, habendo tamen inutilem,& ineptam,& regiæ potiùs luxuriæ, quàm priuatæ fortunæ habilem dico; quæ domum impleat, horreum exhauriat. G. At camelos habeo. R. Vna est penè ratio vtrorumque, nisi quòd elephas turribus, camelus sarcinis ferendis idoneus, eóque vtilior aptiórque: si consilium petis, vtere bellnis, quas his, vbi vitam agis, mundi partibus, genuit natura, parens prudentissima, quæ & belluas,& alia, suis quæque climatibus aptiora distribuit. G. Camelum habeo. R. Tria millia habuit,& amisit Iob: & morbi & raptores,& infecta pascua,& ruinæ,& mille casus, vestra vndique armenta circumsident; campi, & colles, & mœnia perduntur assiduè. Quid his facias, quæ non stant? Bona vestra ferè omnia in perpetuo motu sunt,&, quam, insita virtute animi, deberetis famam quærere, peregrinorum animantiũ nouitate sectamini.

De delectatione Simiæ. DIAL. LXI.

Iucundos tibi si præbebit Simia ludos,
Si modus absfuerit, simius alter eris.

GAV.

Simia delectabilis est mihi. R. Fœdum animal aspectu, triste animal effectu, de quo, quid aliud quàm tædium speres? Quicquid domi reperit, aut corrumpet, aut sparget. Si his, atque huiusmodi delectaris, vtique delectabilis Simia tua est. Monstruosam belluam vocat Cicero, nec minus aliquid mirum dicit, quàm vnam sortium euertisse, idque pro ostento, Græcorum in historiis scriptum esse.

iure optimo doctissimus irridet, cùm verè mirum potiùs videri debeat, si non omnia vertat, ac dissipet. G. Ludicris animantibus abundo. R. Turpe simul, & ludicrum esse aliquid non potest. Quis enim in turpitudine ludus est? Quinimò ab omni, quod oculos, aurésque, & nares, & animũ afficiat, fugiendum est: corrupti gustus est amara diligere. Sed hic vester est mos, turpibus delectari: neque verò turpia & inepta tantùm animalia; sed quo nihil est fœdius, obscœnos etiam homines, linguáq; & moribus odiosos, in deliciis habetis; &, ad summam, quantò quidque deformius, tantò vobis acceptius, chariúsque: hæc in rebus omnibus, vniformis est regula, hic amor, hæc indoles, hoc studium, hæc vestri iudicij laus est.

De Pauonibus. DIAL. LXII.

Irrequietum animal gallina est, atque columba,
Pro magno damno, commoda parua ferunt.

GAV.

PAuonibus affluo. R. Ex illorum caudis argiopulis reperisse consilium fuerit, ne pedibus noceat, notissima tegularum pestis. G. Pauones multos habeo. R. Auem visu pulchram, non inficior, atque amœnam: sed hæc voluptas oculorum, multo auriũm tædio pensanda est: quibus contra illũ tartareæ vocis horrorem, vel fugæ, vel Vlysseæ picis auxilio opus sit, vt sileam omni peius tædio, vicinorum odium, ac lamenta: vos verò, dum imperiosæ, & nihil intentatum relinquenti gulæ pareatis, nec aliena, nec vestra incommoda cogitatis: obliti, hanc viris olim fortissimis sollicitudinem nõ fuisse, quando intacti pisces, & feræ, & volucres tutæ erant, & præter pennas, nil in pauone placebat [vt Naso ait,] Neque enim sanè, quid in hac aue tantopere placeat, inuenio, præter nobilitatem

carnium, quæ non putrescere dicuntur, longum etiam in tempus si seruentur, quod & tibi licitum experiri, & expertum se asserit Augustinus. Ita vestram famem, nisi adsit ambitio, nec cibus satiat, nec voluptas. Pauonem certè, cibi gratia, Romæ primus occidisse fertur Hortensius Orator, vir eloquio clarus, moribus delicatus, & mollis, vt fœmina, sed qui morum plurimos, eloquij autem raros habet imitatores. G. Pullos nutrio. R A. Impedimentum domui, escam vulpibus, areæ suffosores, quorum vngulis, & puluerem solum semper, & nunquam superficies æqua sit. G. Gallinarum magnus est numerus. R. Vt cessent tædia, penè par fructus, & impensa erit: magno pretio, longísque clangoribus exiguum ouum constat. G. Sed abundo opibus. R A. Non mortalis modò, sed volatilis, & fugitiua felicitas tua est. G A V. Aluearia multa sunt mihi. R. Non minùs in quolibet, quàm vel in magna vrbe negotij, vel in castris strepitus est, nunc examina fugient, nunc pugnabunt reges, nunc tinnitu æris, nunc iactu pulueris res egebit, vt salua sit. Sæpe omnia expertus, nil perfeceris, qui, cùm ditior esse credideris, nudus sis: proinde si seruandi studium, cum melle contuleris, mel amarum voces. G. Sed columbis affluo. R. Atqui apum in thalamis, siletur per noctem [vt Virgilius ait] In columbario autem, nunquam: vix est animal inquietius columbo. G. Plena sunt mihi columbaria. R. Sunt qui litigent, & qui gemant, qui diebus domum fœdent, noctibus somnum frangant. En magni gaudij materia.

De Piscinis. DIAL. LXIII.

Et iuuat, & licitum est, piscando fallere tempus,
Omne tamen tempus perdere pisce, nocet.

GAV.

PIscinas mihi extruxisse gaudeo. R. Non, puto, feliciùs extruxeris, quàm Salomon. Cùm te ergo conuerteris ad vniuersa opera, quæ fecerint manus tuæ, & ad labores, in quibus frustrà sudaueris, videbis in omnibus vanitatem, & afflictionem animi: vt vnde gauisus fueris, fortassè doleas, iacturam existimans & temporis, & impensæ. G. Feci mihi piscinas. R. Non satis est gulæ causa omnes terras lustrare, aquæ etiam tentantur, & in regno suo, piscibus carcer erigitur. G. Piscinas impleui. R. Libertatem piscibus abstulisti, ac naturæ domum: quósque illa sanos fecerat, ægrotare docuisti. G. Coëgi aquas in piscinam. R. Vim aquis intulisse, in Iulio Cæsare, tanto illo quidem viro, notatum, & superbiæ datum vides. Quid in te igitur speres? G. Pisces in viuario conclusi. R. Pennatas volucres vinculis, & imperio coërcetis: quid mirum, si pigris quoque piscibus imperatis? Omnia prorsus in vestra potestate, & vestris subiecta sunt pedibus, laboriosi & cupidi mortales, præter vnum animum, quem regere, & frænare, vel non potestis, [vel quod est verius] non curatis. Itaque vagus, & indomitus ille vos agitat, & in omne vanitatum genus, ac scelerum impellit, qui, si vobis, imò si rationi subiectus, atque obediens esset, ad meliorem finem, rectiori calle vos duceret, præstarétque, vt multa quæ cupitis, sperneretis. G. Pisces inclusos in piscinis habeo. R. Cùm omnia sint subdita vobis, vide, quàm decorum sit, esse vos subditos voluptati, rei omnium vilissimæ, rerum nobilissimos

omnium quæ sub cœlo sunt. Sed sic est, omnibus imperare vultis, vt libidini seruiatis. Neque verò nouus hic error, nec plebeius, sed antiquus & illustrium: piscinas ac viuaria ostrearum, primus instituit Sergius Orata Baiano in littore. Sub idem tempus, reliquorum piscium viuaria incepit Licinius Muræna, vterque cognomen, seu illud agnomen à pisce sortitus. En præclaræ agnominum causæ, quòd ille scilicet Oratam appetit, hic Murænam. En qui Africani, & Macedonici titulos mereantur, & forsitan non curarum minus hi, suis in piscibus capiendis, & condiendis, inque suis viuariis extruendis, susceperāt, quàm Scipio, & Paulus in liberanda, atque ornanda patria, suísque victoriis ac triumphis. Ita penitus verum sit quod quidam dicunt, quantitate curas hominum penè pares, qualitate verò longe impares. Atque vt mali semper exempla imitatorum turbis affluunt: secuti sunt Licinium hunc nobiles viri, Philippus, Hortensius, ac Lucullus, vir alioqui memorabilis, qui viuario simplici non contentus, illic prope Neapolin montem scindi fecit, non minori sumptu, quàm quo sibi villam erexerat, requiem captis piscibus meditatus, fluctu æquoreo scissæ rupis claustris, instar trāquilli portus, immisso. Quāobrem Magnus Pompeius, vt qui non viuaria, sed imperia cogitaret, haud illepidè hunc Lucullum Xerxem togatum, hoc est, montiū effossorem nuncupabat. Quid de aliis? Murænarum viuaria primus fecit Curus quidam, nescio quis. Nam, cum omnibus Murænis suis, adhuc malè noscitur, quarum illi copia tanta fuit, vt earum sex millibus triumphalem cœnam Iulij Cæsaris adornaret: vt hic quoque suos imitatores habuit, nominatim Hortensium Oratorem [de quo suprà diximus] vi-

rum, qui nunquam molli defuit exemplo. Ita vestræ literæ sæpe nihil detrahunt insaniæ. Nonnunquam verò [quod mireris] adiiciunt, dum licere sibi omnia existimant, qui literas didicerunt, & multa sibi arrogant, quæ sine literis non auderent. Et hic ergo viuarium habuisse dicitur, Baiani tractus in littore, ibíque inter cæteros pisces, sic Murænam vnam dilexisse, vt ex inctam luxerit. En amor egregius. En docti, grauíque viro dignus fletus, qui nec sui temporis bella domestica, neque proscriptiones, ac ciuium mortes fleuisse legitur: nec Cannensem, si suum in tempus incidisset, fleturus fuerit ruinam, Murænæ obitum fleuit: tanta hæc leuitas facit, vt iuniori venia debeatur. Antoniæ ætas, ac sexus excusabiliorem reddit ineptiam, quę murænam suam: tamen non defunctam, gemuisse, sed viuentem aureis inauribus coluisse traditur. Sic, vt Baulos [id erat villæ nomem] ipsis Baianis in finibus, multos, spectaculi nouitate, cōtraheret. Fuerunt & viuaria cochlearum, & aliæ piscium vanitates, atque imprimis lupus tyberinus, inter duos præcipuè pontes captus. Sed satis multa de alienis erroribus. Tu, quò plures his implicitos vides, eò diligentiùs caue, ne similibus implicеris: neque tibi nunc vsum piscium, sed nimis magnam curam rerum ignobilium interdico.

De

De Auiariis, Auibusq́; loquacibus. DIAL. LXIV.

Qui gustus varios elementa per omnia quærit,
Et mortem, & morbos contrahit ante diem.

GAV.

AVes varias in auiario conclusi. R. Iam piscium minùs mirer ergastula. Sunt & volucrum, quibus latior, ac liberior patria cœlum erat. Inuenit gula venationem, inuenit piscationem, inuenit aucupium: nec cepisse satis est, quas liberas natura creauerat, nisi etiam astruentur. At quantò erat honestius gulam cogere parabilibus, atque facilibus contentari, & syluas feris, maria piscibus, aërémque volucribus linquere, quàm in his tantum studij ponere, quantum, si captandis in virtutibus poneretur, illas pridem [nam minimè fiunt fugaces] optimo studio quæsitas, intra animi habitum clausissetis, vnde nec effugere possent, nec auferri. G. Auibus auiarium impleui. R. Rem nequaquam necessariam, & quæsitu, nec minùs custodia difficilem, peruetustam tamen, cuius ante mille quadringẽtos annos Romæ author fuit Lælius quidã, cognomento Strabo, vir equester: non ille quidem Lælius sapiens habitus: qui si auiaria reperisset, nomen sapientiæ perdidisset. Quædam sunt inuentu [vt videntur] vtilia ac iucunda, quæ tamen ingenia alta dedeceant. Qui piscinas, qui auiaria inuenerunt, quid aliud, quàm gulæ studium habuerunt? quod virtutis cultoribus alienum est. G. Inclusi pingues turdos, & turtures. R. Sed non tardos tortores, tot illecebris irritata gula supplicia exigit stomachi laborantis, An non satyricum illud audisti?

Pœna tamen præsens, cùm tu deponis amictum,
Turgidus, & crudum pauonem in balnea portas.

De pauone loquitur. Formosa etenim, & famosa est auis, sed non sola, quæ præcipitem gulam plectat. Gulæ quidem oblectatio, gustus breuis: ipse quoque mox in nauseam versurus, ni coerceas. Pœna autem longa cruditas, indigestio, bilis morbi, sæpe etiam & mors. I nunc turdis pinguibus, ac turturibus glo iare. GAV. Habeo loquaces coruos, ac picas, & psittacos. RA. Lætatus his Augustus Cæsar, eos magnis emit pretiis, qui victorem, ac triumphantem Cæsarem salutarent. Cúmque subinde alij atque alij ingererentur, satis se salutatorum talium domi habere, respondit: ponens illi metam vanitati nisi coruus ipse nouissimus, loco illo mirabili, pluris se, quàm cæteros redimi coëgisset. Et hæc quidem in Saturnalibus leguntur. Quid in naturali vicini nostri Veronensis historia? Coruus ille tam docilis è sutrina, vbi impensè alebatur, in publicum euolare solitus & Tiberium Cæsarem, Drusúmque, & Germanicū nominatim, totum denique Romanum populum salutaret tanta plebis gratia, tantóque omnium fauore, vt cùm eum vicinus, vel inuidia, vel ira percitus, occidisset, ingenti omnium mœrore occisor ipse, ex ea vicinia pulsus primum, deinde etiam à populo interfectus sit. Coruus autem operosis exequiis, & solenni funere elatus, ac traditus sepulturæ. O ineffabilis populorum semper insania: in illa vrbe fletum, & sepultum coruum; & eius interfectorem, Romanum ciuem morte multatum: in qua, nec Africanus maior sepulchrum habuit, nec minor vltorem, quia [si diis placet] coruus hic populum salutabat, vt diximus, illi autem non salutabant, sed salutem populo, gloriámque contulerant. Adeò gratior vox coruorum, quàm virorum virtus illustrium. Neget nunc aliquis

tutum

tutum, populi consensisse iudicio: quanquam veris æstimatoribus non sit mirus publicus hic virorum fortium contemptus? cum ab his coruorum, volucrúmque loquacium miratoribus, & diuinæ voces, & cœlestia aspernantur oracula. G. Formosus est mihi psittacus. R. Solus nempe omnium torque aureo insignis, nisi phœnix & ipse esset, auium torquatus, & præterea suæ vnicus speciei. Verum psittacus salutator magnus & præsertim principũ, quasi illum planè adulatorem fecerit natura. Vnde distichon illud innotuit:

Psittacus à vobis aliorum nomina discam,
Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

G. Est mihi pica disertissima. R. Cùm pertari sint homines diserti, tibi disertissima pica est? loquax fateor, & salutatrix est sedula, vnde & illud.

Pica loquax certa dominum te voce saluto,
Si me non videas, esse negabis auem.

Certè de huius auis intentione, discendíque studio, mira, nescio an vera, narrantur. Illud imprimis vix credibile, propositum ei verbum, si oblita sit, angi illam grauiter, & affligi, molestiámque animi, tacita meditatione testari; si ipsum sibi verbum ad memoriam reducatur, miris modis hilarescere, At si prorsus seu verbi difficultate, seu memoriæ imbecillitate vincatur, præ dolore etiam interdum mori; vt iam minus mira Homeri mors poëtæ sit habenda, si tamen illa etiam vera est. Neque verò picis omnibus hæc docilitas datur, sed his tantùm, & quæ glande cibum, noménque percipiunt, & apud vos vulgò glandariæ vocitantur: picarum species, & forma insignis, & ingenio. GAV. Dulcisonam, canorámque lusciniam nactus sum. RA. Et hanc

quoque, sturnum græci, latinísque sermonis dociles inueniri; & turdum insuper, sua ætate sermones humanos imitantem Romæ, fuisse, author est Plinius secundus. Quod de sturno, nuper publicè notum fuit, quem seriatim plurima verba proferentem humanis accentibus, sæpe in ipsius Plinij patria & audire tibi contigit, & mirari. Nam de psittaco iam trita res est, vt mirabilis iam esse desierit. Quoties hunc audistis cibos vnum, atque alterum, clara voce, poscentem? Quoties nutritorem suum proprio nomine vocantem, atque, vt persuaderet, multa illi gestuum, ac verborum dulcedine blandientem? Quoties sic ridentem, vt astantes in risum cogeret, nec omninò alitis, sed veri risus hominis crederetur? Quæ, quanuis ita sint, tamen hi omnes, lusciniæ, præsertim, multò meliùs [mihi crede] sui in ramis canerent, quàm vestris in caueis; nisi quia vestra cupiditas nihil æstimat, nisi quod sibi proprium fecit; cùm natura fecerit cuncta, communia: sic vltra suos fines, atque vltra suũ nomen tendit auaritia. G. Aues innumeras congregaui. R. Vt multas siue, vt omnes habeas phœnix, puto, deerit: siue vnus, siue est nullus; siue illud in fidem recepimus, quod quidam tradidere; anno vrbis octingentesimo, Auem hanc ex Arabia in Ægyptum euolasse, captámque ibi, & Romam delatam, atque in comitio spectaculo, populo expositam, & premam tandem [vt credibile est] mortem obiisse; quod vltimum, falsum esse non dubitant, cùm de primis magni dubitant authores. Ita cùm omnes aues habueris, mirabilem, pulcherrimámque omnium non habebis. Doleus; & indignans iocor vt quid enim semper pueri inanibus gaudiis exultatis? Vtque ait Salomon: Vsque quò paruuli diligitis infantiam? Quin aliquando conuertimini

uertimini ad correctionem meam: vt idem ait; siquidem ipsa eadem sunt, quæ loquor. Sinite ô cæci aues in syluis agere, nidificare, & pasci, & canere & errare. Vos inertis plumas animi ad cœlum pandite, atque humo vos attollite; enitimini non volucres captare, sed volucres fieri. Túque, his omissis, de quibus loqui pudet, si quid habes, quo lætari virum deceat, profer.

De Coniugij claritate. DIAL. LXV.

Viuere coniugio sine si natura dedisset,
Libertas, socia, magna, carere thori.

G A V.

VXorem duxi nobilem. RA. Mallem tibi non tantùm picas, ac psittacos, sed bubones, strigésque domi esse: illi canerent, ista iurgabitur; illi aliquid nunciarent, hæc peraget; illos excludere licet, hanc non licet. G. Claro coniugio ornatus sum. R. Speciosa vinctus es catena, vnde te sola mors liberet. G. Claro coniugio felix sum. R. Casto felicior, felicissimus cælibatu. G. Pulchro coniugio illustratus sum. R. Anceps vxoris electio: deformis faciliè fastiditur; Formosa difficilè custoditur; ea lege, qua inter formam corporis, atq; animi castitatē, lis propè perpetua est. Sed vt, quod rarissimū est, contingat, & formę pudicitia iuncta sit; vberiùs tecum agam; accedant & fœmineę dotes aliæ, nobilitas, census, opulentia, fœcunditas, atque facundia, famę integritas, morū candor; cito, tuum limen his immixtam subintrasse superbiam: vt iure Satyricus videatur malle Venusinam, quàm Corneliam Gracchorum matrem, Africani filiam, paternis triumphis, ac gloria insolentem.

GAV. Nobile coniugium & honestum obtigit. RA. Quid de fastu, fastidióque ais? Parúm ne fœminei mores noti? Disce seruire; disce pati, disce charos pellere, vni coniugio vacandum est. Amicitiarum scopulus, vxor imperiosa; & viri affectuũ moderatrix. GAV. Generosa mihi vxor obuenit. RA. Grauis sarcina, duræ compedes, liberos humeros, atque olim liberos pedes prement. Durum dictu, durius cogitatu, durissimum perpessu, non vnius lucis, sed totius vitæ hospes, forsitánque hostis, vacuam præsidiis, inuasit domum: vnde illam [vt dixi] veteris repudij spe sublatas sola scilicet mors excludat. GAV. Coniugem gratam duxi. RA. Erras, illa te duxit, diu nimium fueras tuus; accessit sponso domina, carnifex priuignis, æmula socrui, familiæ iugum; coquinæ labor, onus penui, sumptus arculæ, ornamentum aulæ, diurnum spectaculum fenestræ, lis nocturna cubiculo. GAV. Vxor mihi venit amantissima. RA. Cum amore, si nescis, Zelus, & suspiciones, & querelæ subeunt; immortale duellum domi habes; ipsis & voluptatibus, & iocis inimicitiæ erumpent, nec ad mensam, nec in thalamo tuus eris, nullum tempus litigio vacabit, media nocte pugnabitur. GAV. Exoptatas nuptias contraxi. RA. Cum coniuge nuptias, cum pace diuortium. GAV. Vxor contigit, cui vnicè placeo. RA. Meliùs forsitan displiceres: non te amando premeret, atque attereret, & cogitare, & res tuas agere, & somnum carpere sineret: nunc vxori placens, nil quod tibi placeat, præter illam, speres; totum sibi te vendicat, nec sufficies totus. Si quò fortè ire velis, fugere te, fugæque causas fingere; si quid agas, oblitum sui, si quid cogites, iratum sibi; si cibo abstineas, sordere res suas tibi; si somno cesseris, externa te venere

nere

nere fessum dicet. Denique vt vxori placeas, tibi, atque aliis inutilis sis oportet. GAV. Vxorem habeo, quæ me ardenter amat. RA. Melius amaret castè, piè, & sobriè, ac verecundè: ardens enim amor, quid nisi incendium est animæ? qua ardente quisnam tibi modestiæ, quis reuerentiæ coniugali, quis tranquillitati locus, aut quieti? Ardenter te amat vxor; nisi vicissim se amari senserit, tepescet, amorémque odio mutabit; sin æquandus tibi est amor; & tu ardeas, necesse est, vnique deditus sis amanti, Zelotypæ coniugis vir insomnis, nunc blanditiis, nunc querelis, fictísque criminibus excitandus, exercendúsque per noctem; seu licentiùs oculum deflexeris, seu ridenti lentiùs arriseris, seu vicinam salutaueris, seu formam alterius laudaueris, seu domum seriùs redieris; postremò aliquid feceris, aut dixeris, quo suspectus, læsique reus sis amoris; quæ, si vita dici debet, quænam mors dicenda sit, nescio. Et hæc equidem de ardenti tuo amore sententia nostra est. GAV. Est mihi perpetua thori consors. RA. Et somni perpetuum exilium. Maritalis lecti rarus, ac tenuis sopor est, hinc volupeas, hinc iurgia, quies nusquam. GAV. Habeo vxorem fidelissimam. RA. Fuisse fideles aliquas non nego, vsque etiam ad mortem. Et profectò homini, qui hoc vitæ genus elegerit, magnæ diuitiæ coniunx bona, & fidelis, maior tamen est acies aduersa. Nempe etiam illustrium multi, dolo coniugum periere. Sileo Danai truces, & cruentas nuptias, & infamem noctem, miserámque tot simul iuuenum stragem. Non hoc illi, quorum suprà meminimus, Graius Agamennon, non Phryx Deiphobus neget, non ex vestris Africanus minor, non postremò recentior Alboinus rex, cuius impudica, & sæua fusus coniuge, nitidi Athesis ri-

pam sanguis infecit. GAV. Vxorem nobilem, castam, mansuetam, humilem & obsequiosam, piam, fidam, reperi. RA. Mirus auceps; cornicem candidam inuenisti. Vix est tamen, qui inuenisse se fuscam putet.

De Vxore formosa. DIALOG. LXVI.

Aurea pro pedibus mulier speciosa catena;
De formem nemo posset habere sibi.

GAV.

Formosa mihi vxor obuenit. RA. Difficilem prouinciam nactus es: vigila, dixi iam; durum est custodire, quod à multis appetitur. GAV. Forma est vxori excellens. RA. Solet forma corporis, vt multa alia, paritate gaudere, imparitatem, ac dissimilitudinem aspernari. Si par igitur tibi forma est, exerceberis, alioqui contemneris; vtrunque laboriosum. GAV. Forma coniugis magna est. RA. Et magna superbia: vix est aliquid, quod æquè animum tumefaciat, & extollat. GAV. Forma vxoris est maxima. RA. Vide ne castitas parua sit. Scitum est illud Satyricum:
Rara adeò est concordia formæ,
Atque pudicitiæ.

Vt hæc constent; morum insolentiam quis ferat, & quotidiana fastidia? GAV. Formosissima est vxor. RA. Habes domi idolum sumptuosum, operosum: videbis in dies peregrinos, nouósque habitus: lauda hinc corporis habitudinem, quàm omnia deceant: hinc ingenium inuentricis ad cuncta versatile: tum iacturam patrimonij lucrum voca. GAV. Habeo vxorem formissimam. RA. Habes idolum litigiosum, insolens: quod affusus colas; quod

quod extra te raptus stupeas: quod adores: vnde totus pendeas. Summitte collum iugo, & contentus forma coniugis curasque alias, & propriam libertatem procul abiice. Dicebam modò, caue, ne, quoquomodo aliam, præter illam laudes: ne quando oculos ab illius fronte diuertas: ne solito parciùs blandiaris: solito minùs insanias: quicquid respueris, capitale erit: omnis sanitas defectio. Viue denique ad vxoris edictum, & nutum dominę suspensus obserua: mancipium, non maritus. Hæc facito, si tanti existimas aliquandiu formosam thori sociam amplecti, lenique ad tempus cute gaudere, & candido natos ex vtero, tanquam poma nobiliora pulchro de vase suscipere. G. Vxorem habeo formosam. R. Venenum dulce, compedes aureas, splendidam seruitutem. G. Forma delector vxoris. RA. Vana, breuisque delectatio. Nil forma fugacius, & præsertim fœminea: qui vxorem propter formam diligit, citò illam oderit.

De Vxore fœcunda, & facunda. DIAL. LXVII.

Garrula si tibi sit coniunx, fœcundaque prole,
Nulla quies fuerit nocte dieq; tibi.

GAV.

FOecunda mihi vxor est. RA. Multas tibi curas, multos pariet labores: vxor sterilis vnica tantùm: at fœcunda quidem, sarcina domus est multiplex. Notum est illud comicum.

Vxorem duxi: quam non ibi miseriam vidi?
Nati filij, alia cura.

G. Non fœcunda tantùm vxor, sed facunda est. RA. Hinc filij, & nutrices aderunt: hinc sales, & verba non deerunt, Habes cum qua dispures, & declames: & Satyricum non audiuisti, vbi ait

Non habeat matrona, tibi quæ iuncta recumbit,
Dicendi genus, & curtum sermone rotato,
Torqueat enthymema: nec historias sciat omnes.

Coniugem quærebas, magistram inuenisti, iámq; aliquid impolitum, commune aliquid loqui, sine coniugis censura, & irrisione non poteris: frustráque eiusdem Satyricum illud optaueris.

Solœcismum liceat fecisse marito.

Inter mundi tædia, nullum importunius procaci fœmina, & tacere nescia.

De opima dote. DIAL. LXVIII.

Intolerabilius nihil est, quàm fœmina diues;
Si cupis vxorem ducere, disce parem.

GAV.

DOte auctus sum opima. RA. Et opima tyrannide: malum malo additum. Superbiæ coniugalis duo stimuli: dos, & forma. GAV. Multùm dotata vxor est mihi. RA. Multùm dotata vxore nihil est importunius, nihil intractabilius, nil sibi non licitum arbitratur: quæ suas opes mariti comparat egestati: quæ virum pascit, dominam se putat esse, non sociam. GAV. Magna dos meum subiit limen. RA. Vnde dos ingreditur, inde libertas egreditur: quod bene prouiderat Lycurgus, cuius lege cautum fuit, vt indotatæ nuberent: adiecta ratio, vt vxores eligerentur, non pecuniæ: seueriúsque matrimonia sua viri coercerent, cùm nullis frenis dotis tenerentur: vtrunque sapienter. Nam & verè multis in domibus, non viro vxor, sed pecunia nubit auaritiæ, & est vtique magna dos, licentia coniugis, frenum viri. GAV. Ingens cum vxore dos obuenit. RA. Muta ordinem: immò enim cum ingenti dote vxor subiit quam libentiùs

exclusis-

exclusisses, si sola posset excludi. Planè coniugium obscœnum: vbi non spe prolis ad cubiculum viri virgo, sed ad arculam, auaritiæ impulsu, dos concupita deducitur. GAV. Magnam mihi dotem vxor attulit. RA. Dic veriùs, magnum pretium libertatis tuæ, quæ, si tibi chara esset [vt decuit] nullo eam pretio vendidisses. GAV. Ditissima mihi vxor obtigit. RA. De moribus nihil narras. Nempe nihil, vt reor, de moribus cogitasti, déque optimis fœminæ dotibus, fide, verecundia, castitate, modestia. Sunt vobis ista contemptui & solùm in nuptiis vestris attenditur Dos, & Forma: hoc est Auaritia, & Libido, pronubæ matrimoniis his condignæ. GAV. Pecuniosissima est coniunx. RA. Vide, an non Themistocleum illud consilium, quo diffinit: Malle se virum pecunia, quàm pecuniam viro indigentem, rectè etiam ad fœminas trahi possit. GAV. Vxor mihi prædiues est. RA. Quantò melius erat cum inopi requiescere, quàm laborare cum superba: melius esurire cum paupercula humili, quàm cum insolenti diuite litigare. GAV. Coniugis dos immensa est. RA. Consequens est, vt elatio animi sit immensa: timor autem viri nullus. Non audebis vitia reprehendere, dum respicis dotem: non præsumes humilitate illam, per quam te memineris superbire, nec fastidia duntaxat, ac tædia, sed probra etiam & iniurias tolerabis. An forte non Aurelij Antonini principis meministi illius, qui philosophi cognomen, ob Imperium non omisit? qui, cùm vxoris nosceret adulteria, & amici, vt eam, vel occideret, vel saltem dimitteret, hortarentur: respondebat: Si vxorem dimittimus, reddamus & dotem: dos autem erat Imperium. Vides, vt ingentis viri animum dos frænabat: tuum forsitan non frænabit? GAV. Dos quàm maxima, infinita, inæ-

ſtimabilis eſt. RA. Dos matrimonij,oneribus ſupportandis,non auaritiæ æſtibus irritandis,inuenta eſt. Itaque, quò magis illam exaggeras,magis infamas, vt quæ vtrinque mole ſua noceat, & hinc dantis impudentiam, hinc concupiſcentiam accipientis,auctura ſit. GAV. Eſt mihi maxima dos vxoris. R. Non quanta ſit dos,ſed qualis ſit vxor refert;& in dote ipſa non quantitas certè, ſed qualitas æſtimanda eſt, vnde ſcilicet profecta, quibus parta modis:multæ magnæ dotes malis artibus ſunt quæſitæ. Heliopolitanum,& Punicum morem noſti,quorum nuptiis non pietate patria, ſed ſtupris, ac dedecore dos conſtabat.

De Gratis Amoribus. DIAL. LXIX.

Durius in terris nihil eſt,quod viuat, amante;
Vis res,& famam perdere, tutus ama.

GAV.

GRatis fruor amoribus. RA.Gratis inſidiis opprimeris.GAV.Gratis vtor amoribus.RA.Bene ais,vtor. Eſt enim Amor latens ignis, gratum vulnus,ſapidum venenum, dulcis amaritudo, delectabilis morbus,iucundum ſupplicium, blanda mors. GAV.Amo,& viciſſim amor. RA. Primum noſſe potes; ſecundum in ambiguo eſt; niſi fortè nocturnum mulierculæ tuæ murmur in teſtimonium tuum trahis. GAV. Amor haud dubiè. RA. Perſuaſit, vt video: nec magnum perſuaderi volentibus:omnis amans cæcus, & credulus. Quod ſi idem iuramento amatorio vis ineſſe: ſcriptum ab amante chirographum, tenera in glacie, teſtibus auſtris,in medium profer. Sed, ô inſane,nihil impudicæ

pudicæ præsertim, credas fœminæ: sexus, ardor, leuitas, consuetudo mentiendi, fallendi studium, fructúsque fallaciæ; hæc singula, multóque maximè, hæc omnia quicquid illius ore prodierit, suspectum faciunt. GAV. Amo quod iure animum delectet, & dulciter ardeo? RA. Credis ex me audire, quod ille Magister amorum ait; Vt feliciter ardens gaudeas, & vento tuo nauiges voluptatis? Id quidem non consilij est. Ego verò quò suauiùs arseris, eò cautiùs ex incendio fugiendum consulo. Tunc sunt mala periculosissima, cùm delectant. Sæpe suauitatem hanc durissimus finis exasperat. GAV. Amo, amórque. RA. Vt si ita; quid, nisi duplex nodus; nexus arctior, graue discrimen: meliùs de te sperarem, si amares tantùm, non etiam amareris: etsi enim facilitatem amoris, atque difficultatem æquè nociuam quidam dicant, quòd facilitate animus capiatur, cum difficultate contendat; ego tamen ita sentio, nihil ad amandum efficacius, quàm amari: contráque nihil esse, quod magis ab amando deterreat, quàm scire se non amari, nec amatum iri credere: quamuis id non facilè credituta sit cœca, & cupida mens amantis; qui vnus est ex illo grege, de quo scribitur: Quod qui amant, ipsi sibi somnia fingunt. GAV. Amo ego cum gaudio. RA. Qui quàm malè sibi est, non sentit, obtorpuit; qui malo suo gaudet, insanit. GAV. Apud me fateor, delectabile est amare. RA. Odiosum mallem, ac molestum; quò & fuga mali promptior foret, & propinquior spes salutis; nunc delectatio morbum alit: sanus enim fieri respuit, quem delectat ægrotare. GAV. Vt libet apud me quidem ingenuum est amare. RA. Vt quisque sapit, & loquitur; apud me verò seruisse prorsus, &

languidum, & quod fortissimos etiam viros emolliat eneruétque: dicam, quod nemo est, qui nesciat, nemo erit, qui audiens, non miretur; sic magnarum rerum recordatio, vel scientibus admiranda est. Néve omnia sequar; quod nec necessarium puto, nec possibile; duarum toto orbe clarissimarum gentium duos longè præstantissimos duces, ad memoriam reuoca. Iulius Cæsar victor in Gallia, in Germania, in Britannia, in Hispaniis, in Italia, in Thessalia in Ægypto, idémque mox in Armenia, in Ponto, in Affrica, & rursus in Hispania supremo marte victurus in medio tantarum victoriarum, ab amore regio interim apud Alexandriam victus est. Hannibal apud Ticinum, apud Trebiam, apud Trasimenum, apud Cannas victor, ac demum in patria vincendus sua; priùs apud Salapiam Apuliæ oppidum, quo inexcusabilior sit, meretricio amore subactus est. Quanta tibi videtur mali vis, quæ tam duros animos, tam rigida pectora leni frangat incursu, tam rapidos pedes, tam fortia brachia fragilibus vinculis liget? Linquo fabulosa, & vera nimis; In belluas transformatum Iouem; ridiculis Martem vinculis implicitum; duris nentem pensa digitis Herculem. Ad hæc, & Leandrum fluctibus, Biblida lachrymis, Prochryn telis viri, propria cuspide Pyramum, Hyphin laqueo pereuntem; quodque est certius, atque sonantius, & Græcorum duces de Amore certantes, & noctis Troiam flammis ardentem; absque his omnibus, & mille similibus; satis duo illi, quos præmisimus, ad probandum, de qua agitur, vel magnitudine nominum, vel historiæ fide, sufficiunt. GAV. Amo. Quid de odio dices, si amorem damnas? RA. Vt tu accipis, vtrumque

dam-

damnabo;neque ideò bonum aliquid dicam,quod aduersum malo sit. Duo enim extrema sibi inuicem aduersa, paritérque à medio, hoc est, à virtute,distantia pariter mala sunt. GAV. Ergò malum est amare? Hoc, ego fateor, malo, nihil melius inuenio. RA. Credo,Hercle, vt est animus; sed tua opinio rem non mutat. GAV. Oderint quos delectat,ego amabo. RA. Odium, atque amorem indifferentia dixerim. Nam vt odisse vitium, & amare virtutem, æquè laudabile est; sic, seu virtutis odium, seu vitij amor æquè damnabile. Et ad summam,vix inuenies, quod per seipsum sic laude, vel infamia dignum sit,quin paucis additis, laus, ac vituperatio, altera locum sumat alterius. Tu,quid ames videris. GAV. Quid amem, nisi quod cæteri? RA. Non omnes idem amant. Fuerunt,qui amarent Deum tam enixè, vt pro amore hoc, omnia quidem & seipsos, vitámque suam proiecisse, lucrum ducerent. Fuerunt qui non altiùs aspirantes, pro nuda virtute, aut pro patria idem facerent: numerarem,nisi innumerabiles essent. GAV. Ego,nec in cœlo fui vnquam, nec virtutem vidi; amo,quæ cerni possunt. RA. Si nihil amas,nisi quod cerni potest, nihil igitur magnum amas. Quid,quod directè obuias præcepto illi vulgatissimo? Nolite amare,quæ videntur,sed quę non videntur:quæ enim videntur,temporalia sunt: quæ autem non videntur,æterna. Vos autem cœci animo deditíque oculis, æternum nihil, non dicam amare, sed nec intelligere, nec cogitare quidem idonei: vobiscum peritura sectamini, & pudendos affectus honesto tegentes velo libidinem, dicitis amorem: illum colitis,illum,fandi licentia, Deum facitis, vt probra vestra, quæ vix

cœlum tegit, excuset. Quid enim Deo authore, fit perperam? Ite iam, erigite Deo vestro aras ac thura porrigite; ille vos ad cœlum euehet. Immò verò cœli Deus illum, & vos trudet in tartarum. GAV. Iuueniles ludos in calumniam trahis, amo, da veniam. RA. Si ab offenso poscenda est venia, ipse tibi ignosce: neque enim alium, quàm te lædis; & , ah miser, quos inter scopulos fragilem cymbam agis? GAV. Iuuat ita viuere nec intelligo quidnam vetet? RA. Miserum est peccare, miserius delectari, miserrimum excusare atque amare peccatum; & tum demum consumata amentia est, cùm ad studium voluptatis, opinio quædam honestatis accesserit. GAV. Amo, nec possum aliter, nec volo. RA. Posses nempe, si velles, & forsan adhuc, voluentibus annis, voles: si quidem, cùm in multis, tum præcipuè in hoc morbo euenit, vt sæpe virtuti tentatum frustrà remedium, vltrò dies longior afferat. RA. Age igitur, lude, insani, somno lætare; experrectus flebis. GAV. Ego verò non flebo, sed canam, méque ipsum, more amantium, carminibus consolabor. RA. Est hoc quidem, de quo multa dici possunt; &, quando huc me trahis, insistam. Inter multas, fateor, mira hæc amantium amentia, non solùm apud vulgus, vbi, consuetudine in naturam versa, furor omnis excusabilis, sed apud vtriusque linguæ doctissimos. Nam & poëtas Graiorum, & vestros, quædam de alienis, multa de suis amoribus plausibiliter conscripsisse compertum est: atq; vnde morum infamiam merebantur, eloquentiæ gloriam consecutos. Tolerabilior apud illos Sappho: ætas, sexus, animi leuitas, puellam excusant. Sed quid Anacreonti facias? Quid Alceo? quorum vterque,

que non poëta modo insignis, sed vir fortis, & rebus gestis in sua Rep. clarus fuit. Seu quid ex vestris, Ouidio, Catullo, Propertio, Tibullo; quorum nullum fermè nisi amatorium, est poëma: quanquam, quid poëtas, quibus, nescio vnde, maior licentia data est, & non potiùs, vitæ duces, arguam philosopos; vbi hercle gaudeas, grauitatis multò plus vestris fuisse, quàm Græcis: vix enim occurret horum aliquis tam perditus qui [non dicam] tale aliquid fecerit, sed non liberè totum hoc vanitatis genus irriserit, atque damnauerit: apud illos tamen, non communes quosque, sed seuerissimos philosophorum, Stoicos, ipsúmque [quod miraberis] Platonem, in hoc errore versatos scimus. Amaturum quidem sapientem volunt Stoici; & sanè, si de amore conueniat, non falluntur. Amabit enim Deum sapiens, vt dixi, amabit & proximum, amabit virtutem, sapientiam, patriam, parentes, filios, fratres, & amicos; &, si verus sapiens fuerit, etiam inimicos amabit, non propter illos [fateor] sed propter eum, qui hoc iubet. In his omnibus [oro te] quis locus est pulchritudini? Sic enim Ciceronis Tusculano diffinitum legimus: Amorem ipsum conatum esse amicitiæ faciendæ ex pulchritudinis specie. Quis tam cœcus, vt non videat, quid sibi velit hæc pulchritudo? Rectè ergo quærit illic Cicero; Quis est enim, inquit, iste amor amicitiæ: cur non deformem adolescentem quisquam amat, neque formosam anum? nimirum ætas, & forma cum delinimentis suis, sunt huius amicitiæ fundamenta; quæ honestiùs sic dicitur, quàm libido: quid si tamen apertis, sanísque oculis facilè cernitur? Itaque tota res eò redeat, vt, sit amor quisquam in rerum natura, sine sollicitudine, tur-

pique desiderio, sine suspirio, & ardenti cura. sit hic sanè permissus sapienti. Vacat enim omni libidine, vt Cicero idem ait, omníque tumultu, atque angore animi, quæ maximè vitanda sunt sapientibus. Cæterùm, non, vt fando rerum facies velari, sic mutari veritas rerum potest: sermo autem nobis nunc, non, nisi de libidinoso amore suspectus est: qui his multísque aliis magnis malis vacare nullo potest modo. Et hæc quidem de Stoicis. Ad Platonem venio, qui philosophorum princeps, imò [vt aiunt] philosophorum Deus. Etsi in hoc multi litigent: in omni autem quæstione, non plurium, sed maiorum, meliorúmque iudicio standum est, Plato, inquam, vtique summus vir, de amoribus suis, etiam turpibus, quanquam vero philosopho nulla libido non turpis, & inconcessa sit [pace tanti viri dixerim] multa licentiùs scripsit, quàm quibus Platonicum nomen scribendum esset. Scripsit tamen, & quod nollem, scripta extantneque tam celebris famæ notam, neque iudicium posteritatis erubuit: curam hanc, metúmque omnem vincente impetu passionis, animum vrgentis, stilíque dulcedine calamum excitantis: quæ vel in turpi, pudendáque materia, tanta illi est, vt Epicureis magis, quam Platonicis in rebus, quasi solis in luto Platonici radios cernas ingenij. Et hanc ipsam post Platonem, multis video causam fuisse, vt scripta relinquerent, quæ vel honestiùs non scripsissent, vel consultiùs deleuissent, & multis, vt idem faciant, futuram esse coniicio: sed famosiorem attigi. Proinde, quod ad reprehensionem attinet insaniæ talis, & aliqua diximus, ac multa & varia dici possunt: quod ad remedium verò, non pauca. Nam ad illam, quam dicis consolationem mali huius quàm tibi de carminibus peruenturam fingis,

gis, breuissimum Flacci carmen, ac percunctatio illa pro responso sit.

Hiscéne versiculis speras tibi posse dolores,
Atque æstus, curásque graues è pectore pelli?

Loquendo, canendóque amor alitur, accenditúrque, non extinguitur, nec lenitur, vt, quos memoras cantus, & carmina tuorum, non fomenta, sed irritamenta sint vulnerum. GAV. Credere iam tandem admonitus, & expertus incipio; quamobrem, si libet, omissis aliis, ad remedia stilum verte. RA. Multi olim ista conquirere nisi sunt; in quibus Naso mirus medicus, morbi amantior, quàm salutis: cuius quædam leuia, quædam fœda, vel inefficacia, tamen est aduertere. Scripsere alij, inter quos Cicero breuiter, potentérque: ad summam, pauca hæc sunt, quæ de multis electa, probauerim, loci mutatio, quæ, vt corpori, sic animo ægrotanti, salubris interdum est. Euitatio omnium, fugáque diligens, quibus amati vultus memoria retraharis, occupatio quoque, traductióque animal ad alias curas, nouásque sollicitudines, quibus morbi veteris vestigia deleantur. Cogitatio vehemens, assidua, quàm turpe, quàm triste, quàm miserum. Postremò quàm breue, quàm labile, quàm nihil sit omnino; quod difficultatibus tantis appetitur; quàm facilè, quantóque meliùs vel impleri aliter, aliísque viis, vel contemni penitus possit, atque abiici, intérque rerum vilissima deputari. Multos præterea curauit pudor, quod maximè generosis animis accidit, dum obseruetur infamia, irrisióque, dúmque se digito signari, vulgíque fabulam fieri dolent, dum sub oculos redit rei fœditas, fructu vacua, plena dedecore, plena periculis, plena doloribus, ac pœnitentiæ causis; ad extremum, proderit excusationibus, ac falsis opinionibus reiectis, vera induere,

nihil hic naturam, nihil fatum, nihil stellas agere, nihil denique, nisi solam animi leuitatem atque liberum iudicium. Est enim in ægrotantis arbitrio, vt sanus fiat mox, vt bona fide velle cœperit, & blandæ consuetudinis, nexus dulces abruperit, laboriosum certè, sed volenti possibile. Est quidem [vt grauissime ait Cicero] illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse, nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam. Etenim, si naturalis amor esset, & amarent omnes, & semper amarent, & idem amarent; neque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. Nempe hoc vltimum satietas, à quibusdam inter remedia ponitur: ab aliis autem amor nouus, quo, vt censent, vetus amor, quasi clauo clauus, pellitur: quod quamuis Artaxerxi Persarum regi, quem Assuerum sacræ vocant literæ, & suggestum ab amicis, & effectum vtile deprehensum, author expressior sit Iosephus: de euentu quidem non litigo, de electione pronuncio. Itaque duo hæc vtilia fortassis interdum, semper certè periculosa crediderim: si neque horum aliquo, neque omnibus conualescas ad morbi causas animo recurrendum erit. Hæ verò [ni fallor] primæ omnium, ac maximæ sunt, valetudo, & forma elegans, opes, otium, iuuenta. Vt corporis ergo, sic animi morbis contraria optimè medebuntur, ægritudo, deformitas, inopia, graue negotium, senectus errorum iuuenilium castigatrix eximia. Hæc mihi sunt vltima; dura quidem: sed, pro magnitudine pestis, optanda remedia.

De ortu filiorum. DIALOG. LXX.

Non semper miser est, sterilis cui contigit uxor;
Nam patribus nati tristia sæpe ferunt.

GAV.

NAti mihi sunt filij. RA. Geminatum malum, pondúsque domesticum. GAV. Filij mihi sunt nati. RA. Laboriosa vxor, laboriosior amica, laboriosissima demum proles. GAV. Nati filij. RA. Dulcedo amarissima, & fel melle circumlitum. GAV. Nata mihi est dulcis soboles. RA. Fontem tibi grauium curarum domi natum credito. Nunquam sine metu atque angoribus vitam ages. GAV. Filios genui. RA. Nec timere, nec sperare, nec vota facere noueras. En disces tuo periculo, disces & parentes orbos miserari, disces & in breui vita longas curas texere, téque longiora negotia ordiri: disces his, quæ nil ad te pertineant torqueri; quæ visurus nunquam sis disponere. Ad postremum, disces amare plus alium quàm te, disces ardentissimè diligere, tepidissimè diligi; duras artes. GAV. Filios habeo. RA. Nunc primùm intelligere incipis, quid ipse debeas parentibus tuis. GAV. Filios procreaui. RA. Seuisti arborem inexhausto percolendam studio, quæ te, dum viuas, exerceat, cuius nullos forsitan, aut seros, & fortassè post obitum, fructus legas. GAV. Filij mihi sunt. R. Si boni, iugis timor, sin mali, sempiternus dolor: interim solamen ambiguum, certa cura. G. Habeo filios. R. Habes vnde viuus doleas, mortuus agnoscaris. Habes & vnde sæpius mori possis. G. Pater filiorum sum bonorum. R. Quantò meliores filij, tantò periculosior conditio tua est. Nescis, quam dolendi materiam gignendo quæsiueris, quos lachry-

mis aditus in tuam domum patefeceris, quantum in te ius morti, miseriæque præbueris. O matres miseræ, ait Horatius: O patres miseri, dico ego. G. Optimorum pater filiorum sum. RA. Optanda mors tibi integro est, ne forte viuus esse desinas, quod delectat, & aliquando cum Nestore à sociis quæras, cur tam diu vixeris. GAV. Votiua felix lætúsque sum sobole. RA. Felicitas anxia, sollicitum gaudium, & sæpe mœstum, felicitas misera. Possem multos illustrium proferre, quorum felicitati nihil magis obstitit, quàm quòd filios habuerunt.

De Filio infante festiuo. DIAL. LXXI.

Arboris vt germen spem fallit sæpe coloni,
Sic quandoque patri spem rapit ipse puer.

GAV.

INfans filius festiuus est mihi. RA. Modò ne ista festiuitas in dolorem desinat, & quò tibi præsens lætior infans tuus fuerit, eò mœstior sit digressus. G. Infans est mihi bonæ spei. R. Quid si sit nullius rei? Caduca ante alias ętas illa: sępe in ipso flore præciditur. Vtique nil dulcius, sic ferè nil amarius. GAV. Infans est mihi blandissimus, atque multiloquus. RA. O, ne istæ blanditiæ vertantur in lachrymas. Res est dulcissima [fateor] infantuli aspectus, & alloquium, vtque est apud Statium Pampininum:

Syderei vultus, & verba ligatis
Interrupta malis:

quæ, dum audiuntur, mulcent, dum audiri amplius non possunt, cruciant: nec sine sensu doloris ad memoriam reuertuntur: sic humanis in rebus, sed in nulla magis, dulcedini opposita semper amaritudo est. GAV. Delector filio infante iucundissimo

dissimo. R. Non prohibeo delectari, ne naturæ obstem, sed in omnibus modum quæro; sine quo nihil bene agitur. Volo te parciùs gaudere, vt, si dolendum fuerit, possis & parciùs dolere; & moneo cogitare, facilè fieri posse, vt arundineo baculo insistas, vel in caducum te parietē inclinaueris; quod sæpe dixisse fertur Adrianus princeps, cùm Ælium Verum puerum pulchrum, sed fragilem, adoptasset; & tecum canere possis Maroneum illud.

Ostendent terris hunc tantùm fata, neque vltrà
Esse sinent.

G. Gaudeo de infante meo. R. Sic gaude, vt doliturus, siue ille, vt dixi, acerba morte defungitur, siue, quod est multò grauius, quódque sæpissimè accidit, è gratissimo infante, fit ingratus, & inobediēs adolescens. G. Multùm gaudeo de infante filio. RA. Nemo tam stultus agricola est, qui de flore multū gaudeat: fructus est exspectandus; tunc gaudendum, modicè. Interim tempestates, grandines, & vredines metuendę sunt, frenandúmque metu gaudium.

De insigni natorum forma. DIAL. LXXII.

Forma pudicitiam prodit, forma eruit vrbes;
Forma suæ est multis maxima causa necis.

GAV.

INsignis est natorum forma. RAT. Si tuam tibi formam contemnendam, me docente, didicisti, quanti alienam sis facturus, intelligis. GAV. Forma filiorum magna est. RA. Magnum maribus discrimen; fœminísque quàm maximum. Iam primùm pulchritudo, & castitas raro cohabitant. Nam nec volunt, vixque, si velint, licet: atcùm humana omnia; tùm in primis pudicitia hodie malè tuta est; præsertim vbi formæ

egregiæ iuncta est: sunt quibus inuidetur, sed intra suos fines sese tenet inuidia; dolet, irascitur, nihil vltrà: quidam illæsi, inter multorum odia senuere; quidam perpetua; & ad vltimum inconcussa vigaere tyrannide: quot assiduè placato mari nautæ, quot per syluas saluis mercibus prætereunt mercatores; nec pyrata illis, nec his prædo obuius? Quam tu mihi formosam intentatam dabis? Casta licet obsidebitur, oppugnabitur. Quis animus muliebris corruptoribus tot resistet? Admouentur muris scalæ blanditiarum; machinæque munerum, & latentes sub terram, fraudum cuniculi: si his artibus non proficitur, manu improba vis affertur: si fidem quæris, famosissimos raptus ad memoriam refer. Forma multos tentauit, & tentandos præbuit, quosdam strauit; &, vel in crimen impulit, vel in mortem. Fuit apud Hebræos, exemplum tentationis acerrimæ, Ioseph; sed discrimen prouidentia cœlestis in gloriam vertit. Apud Graios, Hippolytus, & Bellerophon: apud vos; Spurina, ne tantaretur, propriis se manibus deformauit. Non apud primos, virgo Thamar; non apud secundos, Graia Penelope; non apud tertios, Romana Lucretia tuta fuit. Non apud omnes, plurimæ, vel tentatæ passim, vel oppressæ. Hi sunt formæ fragilis, & caducæ fructus; qui persæpe, non opulentas tantùm domos, sed ingentes vrbes, & magna nonnunquam imperia euerterunt. Notę sunt historiæ. Certè, nisi formosa adeò fuisset Helena, Troia mansisset incolumis: nisi tam formosa Lucretia, Romanum regnum non tam velociter corruisset: nisi tam pulchra Virginia, nec tam citò decemuirale illud imperium defecisset: nec Appius Claudius, tantus legifer Romanus, libidine victus, famam in rostris, vitam in vinclis finiif-

fi iiisset: denique si formosæ minùs innumerabiles aut fuissent, non tot raptæ aut decerptæ, in tot probra tantásque animæ ruinas ex arce pudicitiæ cecidissent: quare effectus formæ bonos, quos inueneris renuncia, vt cum contrariis comparentur. G. Formosissimus filius est mihi. RA. Forma hæc Messalinæ cuiuspiam cum libidinem excitarit, elige, vtrum vis; aut neget, & amantis imperio occumbendum; aut annuat, & Claudij gladio pereundum erit. Castitate igitur mortem, adulterio autem nihil, præter exiguam vitæ morulam quæsierit: & hoc sibi illa inclyta, & excellens forma contulerit. In hoc ergò, vt in reliquis mediocritas bona: si extremorum alterum eligendum esset, forma gratior, sed gibbus est tutior. G. Est mihi nata pulcherrima. R. Circunspice insidias, vim caueto. Iasonem putas, aut Thesea, aut Paridem vnum esse? Mille sunt. Filiam habere sollicitudo est laborque formam adiice metus fit, quem nisi morte, aut senectute nō fugias: nuptiis namque alterius in domum metum transferes, non extingues. G. Preclara natorum forma glorior & exulto. R. Gloriari, & lętari forma sua iuuenes, vanum vtique, sed vulgare est. Gaudere autem senem, forma iuuenum suorum; quam vanitate plenam [ni desipiat] obiectámque periculis videt, stultum prorsus, & insaniæ proximum. GAV. Cœlestis filij forma est. RA. Legisti reor. Iliados Homericæ librum quartum & vigesimum, vbi Priamus de Hectore suo loquens: Non, inquit, apparebat mortalis viri filius, sed Dei: dixit hoc ille, sed Achilles ei ostendit hominis illum mortalis filium esse non Dei: & tui nunc filij cœlestis forma quam memoras, [memento] eripi, fœdaríque potest; & dum durat; quanti pretij sit, æstimatio prærupta est. Hos

miseram,& feruorem animi, non se in acie continentem bellatorum,sed cæteros præcurrentẽ:quod ipsum iam antè ab initio formidabat, vbi euntem ad bellum,his verbis alloquitur: Demonice, corrumpet te tua vis, neque misereris filij pueri, & mei miseræ matris, quæ citò vidua tui ero. Quid postremò Achillis genetrix,pro nato, timida dum diceret,

Iam pelago terrisque meus quæretur Achilles:
Et volet ipse sequi:

dúnque illum frustrà tam feruentis belli motibus ereptum, & imbecillem tranquilli senis in regiam inuectum,virgineis latebris occultaret?Omnes hos quidem fletus,& hos metus,nihil aliud,quàm martia vis,& virtus animosa pepererat.G.Valde mihi magnanimus est filius.R.Magnus animus sine magisa potentia; stultitia magna est. Magnanimitas recta,hominum est paucorum; quamuis & qui potentissimi videntur,quàm sint fragiles,multa etiam præter mortem,sed præcipuè mors declarat:vt breuiter, vereq; dici possit. Nil imbecilius homine, nílque superbius. G.Filius est mihi magnanimus. R.Gaude ergo,habebis magnorum conatuum plenam domum,otij vacuam,& quietis: & sæpe optabis, non tam magnanimum filium habuisse. Ad summam, clara est fortitudo, magnanimitas speciosa,vtraque verò laboriosa,& turbida: tuta modestia,& tranquilla.

De Filiæ castitate. DIAL. LXXIV.

Castra pudicitiæ fœdo expugnantur amore:
Ni sint præsidio quàm bene tuta suo.

GAV.

CAsta mihi est filia. R.Iucunditas magna, sed sollicita. Quantò enim castitas maior, tantò in eam vigilantior libido. Nihil tam ardentet in-

De optimo Genero. DIAL. LXXV.

Non socer à Genero, non hospes ab hospite tutus:
Tu speras Generum posse manere probum?

G A V.

OPtimus gener est mihi. R. Debet is esse vel filio charior: si quidem filium casus affert, generum electio. Acceptum igitur filiæ fer, quæ nepotum debitrix, filium iam nunc dedit. G. Generum optimum sors tribuit. R. Sunt hoc in genere, & fidei insignis, & perfidiæ exempla. Raró, vel nunquam tam fidelis patri filius fuit, quàm Augusto Cæsari Marcus Agrippa, quam Antonino Pio Marcus Aurelius, erga quem, vsque ad illius vitæ finem, tribus ac viginti annis ita se gessit, vt non modò amorem eius in filiam, sed imperij quoque successionem, vt filius, fide perpetua, ac sedulitate meruerit. At non talis erga Claudium fuit Nero, licet is quoque non suis meritis, sed matris ingenio principis filiam nactus, & imperium. G. Vnanimẽ & concordem generum inueni. R. Vide ne spes successionis, aut bonorum competitio, concordiam hanc infringat. Quis enim non viuere illum optet cuius sibi vtilem vitam videt? Sin, aut vita obstare, aliquò forsitan aspiranti aut vtilior mors esse cœpit, seu videri: mutantur habitus atque affectus animorum: occultúmque mox odium erumpit. Quantæ sanè inter socerum ac generum possint esse discordiæ, vt sileam antiquam Danai fabellam, & Numerianum Apri soceri sui dolo nefario interemptum, insuper Stiliconem cupiditate imperij, & defuncti soceri, & generi viuentis oblitum, abundè Cæsaris atque Pompeij notissimum est exemplum.

De Secundis nuptiis. DIAL. LXXVII.

Uxorem, liber factus, ne quære secundam:
Stultus, qui rursus vincla solutus adit.

GAV.

Secundas nuptias celebrabo. R. Si nosses ad liquidum, quid est fœmina, quídve de illa magni scribant viri, ne primas quidem nuptias celebrasses. GAV. Secundas nuptias celebrare est animus. R. Si non te primæ nuptiæ domuerunt, iam secundas celebra: si te nec illæ domuerint, celebrabis & tertias. G. Secundis nuptiis intendo. RA. Qui ex primo coniugio prolem habens, nouercam superinducit, suis manibus in suam domum mittit incẽdium. Si iuuenta vrget, aut libidinosa vellicat senectus, qua nihil est turpius, posset forsan [vt ciuiliter hoc potiùs, quàm honestè dicam] posset, inquam, fortassis vtiliùs, nisi peccati materia, vel diuina lege vetitum esset, concubinali obsequio subuenire, quàm nouercalibus odiis domus tranquilla turbari: quod Tito, ac Domitiano susceptis filiis Vespasianus prudentissimus princeps fecit. Et ætate hac Stephanus Columnensis, haud immeritò inter principes memorandus. G. Ad secundas nuptias intendo. RA. Potes id quidem secundum leges humanas, diuinis quidem legibus patientibus magis quàm laudantibus: nota omnibus, quæ de hac re Paulus tractat Apostolus. Certè etiam apud Gentiles ipsos, quibus laxior talium libertas permissam rem potiùs quàm probatam, intelligere est. Siquidem multorum matrimoniorum experientiam, quasi legitimæ cuiusdam intemperantiæ signum esse, vestri maiores crediderunt: quæ amplexus Hieronymus, quàm multa contra secundas nuptias, quámque acriter scribat, non est pro-

missæ

missæ breuitatis inserere: quæ quamuis in fœminas, non in viros etiam dici omnia videantur, & haud dubiè sexus ille maioris sit debitor castitatis ac pudoris, plus tamen prudentiæ, ac constantiæ debent viri. G. Secundis mihi nuptiis est opus. R. Mirer, nisi mores vestros nouerim, non tantùm superuacua, sed damnosa etiam, vobis necessaria effecistis. Tu verò durissimi oris sis: si ad te frænandum, vxore opus est altera. G. Ad secundas nuptias festino. R. Age age, dum feruor durat: cùm refrixerit, dolebis: non nosti, quàm dulcis est sopor in vacuo cubili: solum illum fœdum, & miserum, actum cogitas, qui transit & vulnerat.

De Natorum coniugio. DIAL. LXXVII.

Exitus acta probat: nil lauda solis ab ortu:
Sæpe bono auspicio finis amara venit.

GAV.

NAtorum nuptiis sobolem propagaui. RA. Honestior aliquantò hæc quidem cura, quàm superior: & tamen sæpe vitium propago quàm sobolis, vtilior fuit. Illa dulci mero dolium, hæc amaris curis animum impleuit. GAV. Nuptui natam dedi. R. Si prouidè, sique feliciter, & filiam seruasti, & filium [vt modò dicebam] vel filio melius inuenisti: si minùs, & illam perdidisti, & tibi hostem, tyrannum filiæ quæsiuisti. GAV. Viro filiam collocaui. RAT. Si bonam, dulce pignus, ac suaue tibi ereptum, alienis laribus inuexisti. At si malum, graui fasce, quo alium premeres, te leuasti. G. Filiam viro dedi. R. Noli nimium hinc gaudere. Multis anxiæ, & infelicis vitę principium

fuerunt nuptiæ: vt lætè omnia succedant, operosa res est coniunx: in laboriosam coloniam, durúmq; negotium, quam amabas, misisti: nascentur filij. Domi illi suus scaturiet fons curarum: finge non nasci, sed id ipsum miserum, molestúmque. Sic fœcunditas onerosam, sterilitas odiosam faciet: mansisse tecum forsan optabit, pietatémque tuam hanc oderit. G. Filiæ virum dedi. R. Otiosæ finem vitę, principium actuosæ: rei sarcinam familiaris grauem, mundi notitiam, experientiam sui ipsius. G. Filia virum habet. R. At perdidit libertatem, virginitatem, requiem: non æqua permutatio. G. Dedi filio vxorem. R. Grauior est immissa nurus, quàm emissa filia: semper intestinum malum, periculosius externo est. Patefecisti arcem hosti forsitan, aut profectò participi, iam non solus dominus rerum tuarum: refert qualis intrauerit. G. Generosam filio coniugem quæsiui & diuitem, & formosam. R. Cur, quod sequitur, supprimis, & superbam, & importunam, & coniugi vitæque tuæ æmulam? Inter socrum, & nurum vetus est bellum: nec soceri maior est gratia, sed metus: vna est amborum ratio: Nullum animal tam primi loci appetens, quàm fœmina. Illum sibi, saluis vobis interdictum vides, quid nunc animo voluat, & quid oret, haud difficilis coniectura est. G. Vxorem filio dedi. R. Quid scis an immortale illi tædium, tibíque dederis: an vtrique clandestinum fortè discrimen? Multæ viros, socerósque perenni confecere fastidio, quædã veneno ferróque aliæ perimere. Quot habebat filios Ægistus, si nurum nullam habuisset? Inuenta est, quæ præcipiti libidine dominandi, & secundæ sortis impatientia: quo maturiùs virum, séque regnantem cerneret, genitori proprio causa mortis cùm fuisset, supra cæsi corpus currum ageret. Si
hæc

hæc patrum merces, quid sperare debent soceri? G. Nuptiis filiæ celebratis gaudeo. RA. Quoties hanc celebritatem dispar fœdat euentus: & cantus, & epulas, & choreas, luctus sequuntur, & lachrymæ & tumultus. Ineptum omne gaudium immodicum, ex his præsertim rebus, quibus dolor oriri possit, & soleat. G. Vxorem filio, simul & filiæ virum dedi. R. Sarcinas permutasti, alienam tuis, alienis tuam humeris curam fers.

De Nepotibus. DIAL. LXXVIII.

Dant multi curas nati, seriésque nepotum:
Et plenam norunt expoliare domum.

GAV.

NEpos ex filio natus est mihi. RA. Ingens amor filiorum iugis cura: habet tamen & finē, & metam aliquam: si vltrà progreditur, nullus sollicitudinum modus est: & ex filio natus, & qui ex illo nascitur, omnes denique tuam nascuntur in pœnam: quorum numerus quorsum pergat, seu pergere possit, intelligis. Ille quidem Israëlitici parens populi, si sic affectus, vt tu es, primorum patrum vitæ tempus implesset: quanta, quæso curarum sarcina humeris fessi senis incumberet? Præter enim fœminas, puerósque, & sacerdotes atque inhabiles suo de sanguine, paucis seculis sexcenta, & eò ampliùs, virorum bellantium millia prodiere. I nunc, & nepotum exercitibus gloriare: in quibus, etsi fortè aliqui sint felices, innumerabiles miseri sint, oportet. Quid ergo? Amandi sunt non tantùm filij, ac nepotes, sed omnes omninò homines. Amandi, inquam, in illo, in quo fratres estis omnes, nec curis tamen, nec

immodico gaudio indulgendum, ne, & in præsens contrariis crucieris affectibus, & aliquando te gauisum esse pœniteat pudeátque, quem, vt infantulum valde dilexeris, virum valde oderis, quod persæpe accidit, G. Natus est nepos mihi. RA. Quid, quòd hunc, quem faustum putas, vel nepotis turpitudine, vel vi forsitan fortunæ infaustum quandoque dicturus es diem? Quid, quòd tibi natus mox forsitan moriturus, & plus tristitiæ allaturus est, quàm attulerit lætitiæ? Multi sunt varij, subiti & inopi hominum casus: sed infantium innumeri. Si omnes viuerent qui nascuntur, humanum genus terra non caperet: viuerent, dico non semper: nam si id facerent, homines non essent: sed vsque in senium, vsque saltem ad legitimam ætatem. Stultum est magnum gaudium de re breui vtique & incerta, quonam euasura sit. Quod & in filiis, & in nepotibus verum est, sed eò magis in nepotibus, magísque etiam nunc in pronepotibus, quò à radice absunt longiùs. G. Nati sunt mihi nepotes ex fratre, ex filia, ex sorore. RA. Hi iam minùs ad te pertinent, hoc gaudium, & hanc patribus curam cede. GAV. Natus est mihi nepos ex fratre. RAT. Et Annæo Senecæ Lucanus, non exigua pars Hispanæ facundiæ; & Micipsæ Numidarum regi Iugurtha non vltimum exemplum Libycæ perfidiæ, nepos fuit, regni euersor, fratrum interfector. G. Natus est mihi nepos ex sorore. RAT. Et Platoni Pseusippus ex sorore nepos & philosophiæ velut hæres fuit: & Pericli talis nepos Alcibiades, turbator patriæ, & bellorum Græciæ concitator: Tarquinio Superbo Brutus, qui regia illum sede deiecit, & vir magnus, & patriæ vtilis, sed aduersus auunculo. GAV. Natus est nepos ex filia. RAT. Ennio Pacu-

uius

uius verecundus, ac grauis vir nepos ex filia, & poëticæ succeſſor fuit. Antonino autem pio, Commodus impudentiſſimus, leuiſſimúſque hominum. *G.* Eſt mihi ex filia natus nepos. *R.* Romulus Remúſque Numitoris ex filia nepotes auum maternum in Albanum regnum reſtituerunt. Ancus Martius ex filia Numæ nepos, auitum regnum Romæ tenuit magna cùm gloria. Cyrus autem Aſtyagi, nepos ex filia, maternum regno auum expulit Medorũ. Quæ hiſtoriæ eò tendunt, vt de hoc nepotum ortu, quãtùm ſperari poteſt, tantùm poſſit & metui.

De Adoptione filij. *DIAL. LXXIX.*

Priuignos, & adoptatos licet eſſe probatos;
Eſt tamen hic multò tutiùs, vt careas.

GAV.

ADoptaui mihi filium. *RA.* Adoptatio pediſſequa eſt naturæ: & cùm ſit illa nobilior, hæc cautior; quódque illa, ſine conſilio gignentis, caſu quodam: hæc adoptantis certo iudicio operatur. *G.* Adoptione bonum filium quæſiui. *R.* Debuiſti id quidem; ſi neglectum, non vt genitura, ſic electio excuſabilis. Nihil habes in coniugem, nihil in fortunam quod retorqueas. *G.* Filium adoptaui. *RA.* Opportunum hoc naturæ ſubſidium, ciuili repertum iure, multíſque vtile, multis fuiſſe peſtiferum conſtat. Bonum filium adoptauit Nerua; ſed Traianum in ſua adoptione deceptum, quibuſdam ſcriptoribus viſum ſcio. Nam Auguſtum in Agrippę nepotis adoptione circumuentum, mox ſecuta teſtatur abdicatio; in Tiberij autem, vel adoptione, vel ſucceſſione, non deceptum, ſed ſuorum moribus penè coactum, video: quod & ſermo eius indicat, & præfatio teſtamenti. At Micipſa ille, cuius paulò

antè memini, prorsus infelix adoptator fuit; qui non filium, sed funestum draconem regiæ filiisque suis immiserit? quos etsi moriens hortetur ita viuere, ne ipse meliores filios adoptasse videatur, quàm genuisse, sæpè tamen meliores adoptantur, quàm gignuntur: neque id mirum; cùm illud experientia, & consilio muniatur, hoc neutro. Sæpè autem contrà, non peiores modò, sed pessimi omnium adoptantur. Fusca enim, & ambigua merx est homo. G. Priuignum bonum habeo. R. Rarus est priuignus bonus, rarior est vitricus. GA. Bonus est priuignus mihi. R. Vt sit bonus, quid ad te? nisi forsan, vt coniugis procurator gaudes. Tibi enim quid virtus aliena contulerit, nisi vt tuorum, si quos genueris, pandatur ignauia? G. Priuignus est mihi optimus, atque fidissimus, & nulli filio secundus. RA. Fieri id quidem potest. Talis Augusto fuit Drusus, sed non Claudio talis Nero.

De Excellenti præceptore. DIAL. LXXX.

Est pudor à docto te nil didicisse magistro;
Quin age, te docilem redde, peritus eris.

GAV.

EXcellenti præceptore glorior. RA. Alieno nec dum desinis gloriari. Quid ad te enim excellentia præceptoris tui? Crede mihi [quod sæpè itero] intra te sit oportet, quod te faciat gloriosum. GAV. Præceptore glorior excellenti. R. Sine ipsum interim rebus suis, vt videtur vti, & si libet etiam gloriari; quanuis, & si excellens verè est, minimè id facturus sit; de te autem post viderimus. Est mihi præceptor insignis. R. Qualis tu discipulus sis, exspecto; antè enim quid pronunciem

nuntiem non habeo. Quàm multos stultos, atque hebetes habuisse putas scholam Socratis ac Platonis, in quibus multos, absque præceptore vllo, per seipsos in altum euolasse, vt præceptores fierent aliorum qui præceptoribus caruissent? Nullum Vergilio præceptorem legimus. Horatius Flaccus de suo nihil, nisi quòd plagosum dixit verborum puerilium, credo, memiaerat. Cicero autem suum laudibus amplissimis celebrare voluit, nec valuit. Contrà huius filius, quantis præceptoribus, patre scilicet, & Cratippo illius ætatis philosophorum principe, si quid ipsi credimus Ciceroni, quantus nebulo, quámque famosæ ebrietatis euaserit notum est, qui solo patris, vel tacentis aspectu, doctus, ac sobrius euasisse debuerit. Plato ipse, etsi, vt suprà meminit, Socratis magisterio glorietur, maior tamen est gloria, Socratē excessisse, quàm sub Socrate didicisse. G. Scientificus præceptor est mihi. R. Scientia præceptoris discipulo vtilis esse non potest, gloriosa nō esse potest: quin etiam [quod mireris] est qui tibi famam minuat, ignauiam exaggeret: iactantiæ, excusationibúsque aditum præclusisti. Quicquid sciueris, præceptori dabitur. Quicquid ignoraueris, tuum erit. Est ergò non vnde glorieris, sed vnde aspires ad gloriam. Habes & quem sequi velis, atque assequi; non quem te esse putes, quòd discipulus eius sis. Est denique non quod habes, sed quod habere cupias; & quod speres, non sine ingenti tuo studio, ac labore. G AV. Est mihi præceptor assiduus vir clarus. R. At illi, de quo diximus, Ciceronis filio duo erant summi viri, quorum alter libris eminùs, alter verbis comminùs in eum incubuerat, & quid profecerint, audisti. Quàm multos verò è filiis principum, præceptores simul quàm plurimos

philosophorum pater Socrates. GAV. Præclari discipuli sunt mihi. R. Melius si modesti: quanquam vera claritas, sine virtutis radio, nulla est. G. Magni discipuli curam gero. R. Triformi congredieris chimeræ: hinc vt puero prosis, hinc vt parentibus placeas: Illinc autem vt Reipub. rationem reddas, quā de tuis manib. exiget: rudémque illum tibi creditum, eruditum repetet. GAV. Pueri nobilis mihi cura commissa est. RA. Suspecta est ætas, & suspecta nobilitas: illa spondet immemorem: hæc superbum. GAV. Puer mihi creditus, me veretur. RA. Quid dices, dum te despiciet adolescens? Vir fortasse vix nouerit? nota fides pueri, nota constantia est. G. Puer mihi creditus, me amat. RA. Inexpleto parieti imaginem impressisti: illo crescente delebitur. Firmus amor solidam poscit ætatem. GA. Clarus puer edocendus in sortem venit. RA. Inquieta sors, cuius ambigui: quædam ingenia nullo studio eriguntur. Est vbi pater impensam, præceptor operam, puer tempus amittit: docilem doce. indocilem ne fatiges, néue illum, téque simul frustrà atteras: ægrè vincit ars naturam. GAV. Discipulus tener, nec indocilis obtigit. RA. Etsi in lubrico stas, atque in fluxo struis, age tamen fideliter commissum. Si plena ætas accesserit, poterit meminisse, alioqui sua erit obliuio, fides tua: magnum satis ipsi sibi virtus est præmium. Conscientia bonorum operum nihil est dulcius: non te retrahat ab honesto desperatio præmiorum: quia nullum, etiam in hac vita rectè factum præmio caret, cuius [vt sapientibus placet] fructus vberrimus est fecisse, atque in silentio meminisse. GAV. Inueni discipulum magnæ spei. RA. Et magnæ sollicitudinis: & profectò, si bonus fiat, filium tibi cor genuerit, lingua pepererit; sin malus, hostem, qui te, dum

timuiſſe recordabitur, oderit. G. Diſcipuli claritas ingens eſt, qua illuſtrari ſpero. R. Moderata claritas oculos delectat, immoderata perſtringit. Preterea nullus te, niſi tu luceas, illuſtrabit, & ſi detegat, verum lumen ab intra eſt. G. Magnus eſt mihi diſcipulus. R. Non maior, puto, quàm Senecæ: præceptorum alios protexit, alios oppreſſit diſcipuli magnitudo: his portus fuit, his ſcopulus.

De Patre bono. DIALOG. LXXXII.

Indulgens Pater eſt, ſatias vt amore rependas,
Obſequióque libens fer patris imperium.

GAV.

HAbeo patrem bonum. R. Bonum noſce tuum, breue eſt. G. Patrem habeo optimum. R. Aut ille tibi luctum pariet, aut tu ſibi. G. Indulgētiſſimus mihi eſt pater. R. Si naturæ ordo ſeruatur, magni fletus hæreditas te manet, illúmque, ſi peruertitur. G. Patrem adhuc habeo. R. Vtere ſedulò, fugitiua iucunditas pater ſenex. G. Patrem habeo grandæuum. R. Non eſt locus inertiæ: feſtina carpere fructus extremos, tanquam ex arbore ruinoſa. Charo lateri inhære quantùm potes: cupidè illum vide, ceu confeſtim abiturum, cupidiúſque audi, & extremos monitus, memori mente recondito: deſertúmque, velut iter acturus, neceſſariis permunito. Egebis illo conſultore, quæréſque eum, nec inuenies domi. G. Patrem habeo decrepitum. R. Propera nouiſſima pietatis officia in illum congerere, dum licet: ſi quid nunc omiſeris, dolebis ſemper. G. Patrem pium habeo. R. Habes, qui ante te mori cupiat, poſt te viuere metuat. G. Habeo patrem optimum. R. Habes, quem, priuſquàm habere deſieris, vix agnoſcas; habes & quem perditum ſuſpires.

De

De Matre amantißima. DIAL. LXXXIII.

Cùm nil sit natis materno maius amore;
Iam mater studiis est veneranda piis.

GAV.

AMantissima mihi est mater. R. At tu illi ingis pauor, desideriúmque perpetuum. GAV. Mater est mihi amantissima. R. Maximus patris amor, matris vehementissimus, vterque talis, tantúsque, vt vix eum, nisi rara admodum, filij, pietas æquauerit. Pulchrum tamen, honestúmque est, inter parentes, & filios, de amore, ac pietate certamen; vincant quibus largiùs charitatis fons cœlestis affluxerit. At nunc vsque vincere soliti sunt parentes; nec dum adolescentium ea est pietas, aut maiorū reuerentia, quę sperare aliud cogat, quod si forte præter spem euenerit, nullum in terris cœlo gratius spectaculum fingi queat. G. Est mihi mater optima. R. Esto illi saltem bonus filius. Scito te primum pondus, ac tædium fuisse: dehinc acerrimum dolorem: post continuum laborem, trepidámque sollicitudinem. Memento vteri, altricúmque vberum. Quot illi somnos, quótque seu cibos, seu locos tuis fletibus abruperis, quot aut metus, aut dolores tuis casibus pepereris, & fortasse nonnunquam periculosa quoque gaudia. Sæpe enim, vt dolor filiorum mortis, sic gaudium vitæ, miseras matres mori compulit. Patuit hoc vltimum eo clarius die, quo reliquiæ cladis ad Trasimenum acceptæ Romam, sparso agmine repetebant, duæ matres, filiis, quos in acie cecidisse referentibus crediderant conspectis, insperati gaudii non capaces, efflarunt spiritus: his atque aliis effectū, vt nulla inter homines maior esset ingratitudo, quam

quæ in matrem admittitur. G. Adhuc annosa superest genitrix. R. Quoties hanc aspicis, simul terram intueris. Cogita vnde venias, & quò pergas, quàm te angustum habitaculum emiserit, quàm angustũ excipiet, de ventre matris propriȩ, in vterum terrȩ, matris omnium, festinas. Inter vtrumque ergò lassantibus animum, atque raptantibus, superbiæ, atque auaritiæ frenum stringe.

De Piis fratribus, bonisque sororibus. DIAL. LXXXIV.

Sancta quidem res est habilis concordia fratrum;
Quæ tamen in paucis prouenit ipsa locis.

G. A V.

PIos fratres habeo. R. Rarum; nam parentes ferè semper amant, fratres sæpè inuident, sæpè despiciunt; raràmque; ideò fratrum gratiam Nasonis ore Veritas clamat; vbi & fratrum, & filiorum, & omnium penè, nisi parentum, notatur impietas. G. Fratres mihi sunt optimi. R. Miror planè: bonos esse sat est: sæpè enim mali sunt: aliquando & pessimi, eóque peiores hostibus, quò minùs contra domesticas insidias est cautelæ. Quantus autem sit amor fratrum, ne latentes eruam; ne præsentes lædam, satis notissima paria, Mycenæi, Thebaníque fratres, ac Romani indicant: quæ quidem infamia, cur vnius vrbis potiùs, quàm totius orbis sit, non video. Primos mundi fratres aspice. Alter alterius oppetiit manu: nec dum relatu horridum scelus audis. Siquidem Phraates rex Parthorum, cuius suprà mentio est habita, præter parricidia in patrẽ simul, ac filium admissa. xxx. insuper proprios fratres trucidasse legitur: non veritus tanto, ac tali sanguine, & regnum malè partum stabilire, & me-

tum

rum omnem inuisi consortis extinguere. GAV. Fratres boni sunt. RA. Nondum, puto, patrimonium diuisistis, tunc erumpet iniquitas. Igne aurum, auro animus probari solet, magna sæpe, quę videtur pax, pauxillum auri si adhibeas, lis erit. G. Pij sunt fratres. R. Cœlibatus forsan tuus, aut orbitas illos tibi conciliat. Coniugio detegentur tuo, sed prole melius, spe successionis amissa, quæ impatientissimos quoque multa pati docuit. G. Amantissimos mei fratres habeo. RA. Debet id quidem ita esse, nisi liuor obstet, aut timor, aut cupiditas, & habendi sitis, diuini omnis, humaníque iuris, dum expleri studet, immemor. Inter parentes enim, filiósque quantùm libet sit amoris, conuersatio tamen dispar, diuersique mores sunt filij, etsi citò patres videant, serò agnoscunt. Patres etsi filios statim ament, serò illos, sæpe etiã in senectute suscipiunt. Fratres antequam nascantur, & postquam nati sunt in eodem domicilio, eisdémque incunabulis, æuo pares versantur, ac moribus, silicet in lucem editi se vicissim cernunt, vno cibo aliti, iisdémque parentibus, iisdémque sociis, iisdémque ludis, iisdémque scholis, iisdémque præceptoribus, ac nutritoribus. Assuefacti pariter putrescunt, pariter adolescunt. Vndique paritas, multísque & validis nexibus iunctus amor, nisi aduentitiæ soluant causæ, duræque mẽtis asperitas frangat, quod commune est adeò, vt nesciam an fraterno vllus amor maior esse debeat, an vllum odium maius sit, an indignatio vlla profundior. Tam turbida semper æqualitas, tam paris impatiens mens humana. GAV. Æquos piósque fratres habeo. R. Serua illos æquitate mutua, ac pietate. Delicatissima res est amor: serua illam: difficilè quæritur, facilè perditur. G. Sed

compatibilia penitúsque contraria. Nam si bonus, non dominus. Si dominus, non bonus; præsertim si se dominum dici velit. G. Bonus est dominus R. Boni sunt parentes, boni fratres, ac filij esse possunt: amici autem semper boni: alioqui nec amici sunt: dominum bonum dici, blandum mendacium, atq; adulatio nota. G. Optimum dominum habemus. R. Rectorem populi fortassis, & Reip. defensorem; quo nil actuum humanorum acceptius Deo ferunt. Illum verò non dicam optimum, sed bonum: & non potiùs pessimum quis dixerit? qui quod habent optimum, libertatem, summum, ac præcipuũ vitæ bonum, suis ciuibus eripuit? próque vnius explenda voragine, quæ expleri nequit, tot millia miserorum, siccis oculis intueri potest? Neque eum etsi non iustitia aut misericordia, saltem pudor à tam mœsto retrahit spectaculo: sit licet affabilis, sit blandiloquens, sit postremò munificus in paucos, de multorum spoliis. Hæ sunt autem artes tyrannorum, quos vulgus dominos vocat, carnifices experitur: hæc præstigia attonitis ingerunt luminibus, hanc hamis & laqueis prætendunt escam: sic credulos aucupatur. G. Dominum habeo præpotentem. R. Is in cœlo vnus est, qui se iure suo dominum dixit, & dici voluit. Nam terræ dominus Augustus Cæsar, edicto vetuit se dominum dici. Ille Deorum Deus, iste hominum Imperator: ille maiestatem tenuit, iste modestiam: denique & super hoc populum Romanum grauissimè corripuit. Sic enim de ipso scriptum est; & domini appellationem, vt maledictum, & opprobrium semper exhorruit. Quòd successorem quoque, longè rebus omnibus imparem tamen obseruasse compertum est, qui licet dominandi auidus, titulo tamen dominationis abstinuit: atque ita se inter ambitio-

nem, & verecundiam medium tenens, esse dominus voluit, dici autem noluit. Vt qui sciret iniustum esse, quod cuperet: saltem exprobrationis iniuriam vitaret. Durum enim, superbúmque & graue nomen est dominus, illic maximè, vbi amor libertatis, ac seruitij pudor est. Secutus horum vestigia Alexander hic Romanus princeps, vt priuato sibi non altiùs scribi voluit. Nam ille alter Macedo, nō dominus modò, sed Deus dici voluit, quem secuti animo huius temporis latrunculi, vna vrbe, vel altera, vix insidiis oppressa, non tantùm dici volunt, sed dici homines erubescunt, atque id ad iniuriam trahunt. *G.* Dominum habeo verè optimū. *R.* Verè vnus est dominus, quem si habes, honestissima, regnísque felicior seruitus tua est. *G.* Iustum dominum, regémque optimum habemus. *R.* Inter regem & tyrannum non discernunt Graij, secundum quod poëta noster, de rege loquens, ait.

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Apud nos autem, vt intersit, nō nisi propositum, vitæque series facit. Qui iustitia regit, ac regitur, ille demum verus est rex. Atqui ex altiore fastigio, non salutis publicæ speculator, sed priuatæ libidinis procurator, vel rapinam cogitans, vel vindictā, cupiditati, aut iracundiæ suæ paret, & rapidis, atque effrenis animi motibus ceditus malorum dominorum seruus: etsi altior cunctis appareat, sceptróque aureo, ac veste purpurea superbus incedit, vtique rex non est: sed propter exercitium, aut suppliciū populi, promotus prædo, eóque loci positus, vnde liberiori sæuiens flagello: atque hos probans, illos puniens, cūctos vexans, & exagitans: ignarus quidē ac passioni obsequens, nutu tamen illius, qui mala bonos vertit in vsus, iustum Dei iudicium, iniustis licet, ac scelestis manibus exequatur: quasi æquam

pij iudicis sententiam, tortor sæuit. *G.* Iustum, piũque regem habet patria. *R.* Rarum bonum & reip. felicissimus status: nisi præsens gaudium futuri metus rerum felicium, semper suspecta breuitas minueret, amissique desiderium, mox venturas cumulaturus miserias, obseruaretur animis humana nascentium, volubilémque fortunæ rotam, quæ nil prosperum longum sinit: lenit quidem mali sensum consuetudo, insueta deliciunt: vnde optimum quidam, semper prospero caruisse, dissi funt, quod non dicerent, si prosperitas duraret. *G.* Iustum habemus, & clementem regem. *R.* Illo superstite mori opta, ne mutatam regni sortem lugeas. Bonus enim bonum rarò sequitur. Malum peior, sæpe peiorem pessimus.

De serenitate aëris. DIAL. LXXXVI.

Cùm licet, & possis cœlo gaudere sereno:
Fac magis è pura gaudia mente pares.

G A V.

SErenus est aër, ac iucundus. *R.* Iam quis arguat cœlestem humi animum hærere? In aëre illũ appenditis, & amoré vestrum in eo ponitis elemento, quo nullum instabilius. *G.* Aër serenus, atq; tranquillus est. *R.* Expecta, dicto citiùs nubilosus erit, ac turbidus: alio te sub cœlo positum credas. *G.* Serenus ac tranquillus est aër. *R.* Quantò mallem serenus, ac tranquillus esset animus tuus. Vtilis quidem illa serenitas, stabilisque tranquillitas, quam nec nubes occupent, nec quatiant venti. *G.* Serenus est aër. *R.* Non serenum omne, statim optimũ: imò verò prouincias nebulosas serenis esse salubriores.

& in hoc occidentem prælatum legimus orienti. G. Aër lucidus me delectat. R. Delectari in operibus, ac factura Dei minimè vetitum, modò in Deum, velut omnis boni fontem tota animi delectatio deflectatur, & in rebus temporalibus æternus rerum conditor laudetur. Alioqui attēde, quod scriptum est: Si vidi solem cùm fulgeret, inquit Iob, lunam incedentem clarè, & lætatum est cor meum in abscondito, & osculatus sum manū meā ore meo: quæ est iniquitas maxima & negatio contra Deum altissimum. G. Serenissimus est aër, talis vtinam semper sit. R. Non semper modò, sed diu talem ferre non possis. Temporum vicissitudo, quā optimo iure à multis, sed præcipuè à Cicerone laudata est. G. Serenissimus est aër, atque vtinam non mutetur. R. Nescis, quàm citò sui tædium hæc serenitas allatura sit. Nil tam delectabile, quod non identitas inamœnum reddat. Nullum efficacius remedium contra vitæ fastidia, quàm temporum locorúmque varietas. Hac fouetur & pascitur mens humana [vt ait Augustinus] Qui qualitate rerum non potest, saltem varietate satiatur.

De prospera nauigatione. DIAL. LXXXVII.

Credere qui temere vastis se fluctibus audet:
Iam se, resq; suas interiisse putet.

G A V.

NAuigatione vtor prospera. R. Sentio: Neptunus tibi laqueos tendit. G A. Tranquillum se mihi præbet mare. R. Insidiosa tranquillitas [vtq; ita dixerim] esca naufragij. Si semper turbidum esset mare, nullus hominum nauigaret. G. Mare mihi blandum, & suaue est. R. Suspecta suauitas: prædonum blanditiæ, minæ sunt. Hæc facies maris repentè mutabitur: esse aliud putes, monstróq; gelidus quæras; Vbi est æquor illud, quod lauda-

bam?

bam? Vnde verò hi tam multi, támq; horribiles aquarum montes : vnde hic pendentium fremitus procellarum, & minacibus spumis surgentes fluctus in nubila. Nesciunt nisi experti, quid est mare & quàm ferox bellua, quídve illi à poëta monstri nomen impositum. Nihil enim monstrosius in rerum natura: nihil cui sit minus fidei, minúsve cõstantiæ. Nullius rei transformatio tam crebra, tam periculosa, tam subita: nihil denique seu mollius, dum iacet: seu dum surgit, immitius. G. Placidum nunc æquor, immotúmque est. R. Terræ ipsæ subsidunt, dehiscúntque. Tu pelago tribuis, vt consistat: simulatus torpor: noli fidere: sæpe fortunam retentare dementia est. G. Nunc saltem placidè nauigaui. RA. Nullum ferum animal sic in laqueos ruit, vt non aliquid dulce præsentiat. G. Prosperè nauigaui. R. Et sacrilegi prosperè nauigant, & viri sanctissimi naufragantur. G. Nauigaui feliciter. R. Crede mihi, si perges, infeliciter nauigabis.

De votiua portus apprehensione. DIAL. *LXXXVIII.*

Si *non vicisti, noli cantare triumphum:*
Sæpius in portu mersa carina perit.

GAV.

IAm portum attigi, iam in littore sedeo. R. Multi in portu pereunt, plures in littore; permutasti periculum, non fugisti. G. Terram attigi. R. Ita hoc dicis, quasi terræ discrimina vel minora, vel pauciora, quàm pelagi quamuis occultiora sint: nónne hoc in æquo posuit is, qui vtrobique multa, & grauiora pericula, per varietatem pertulerat. Neque verò sine causa pauper ille scrutator aquarum, apud Statium, moriens:

De Carceris exitu. DIAL. LXXXIX.

Est carcer mundus, quo clauderis ipse, vbicunque es:
Te soluas sceleris carcere, liber eris.

GAV.

IVuat carcerem euasisse. RA. Est & hæc [fateor] intermissa gratior libertas, ac reddita, quã seruata: sed non omnia, quę delectant, prosunt: & sæpè nociua sunt dulcia, & amara salubria: sæpè non carcer modò, sed mors vtilis fuit, sæpè vita, & libertas inutilis. G. Carcerem euasisse gaudeo. RA. Atqui modò gaudebas portum apprehendisse, nũc gaudes portum euasisse: Carcer multis portus, multis refugium, & arx fuit: & in libertate perituros, seruauit in vinculis: ligata, & clausa diligentiùs asseruantur. Nesciunt mortales cœci, quid expediat, & idcirco mala sua concupiscunt, & assecuti gaudent, vnde mox doleant. Néue longiùs exemplum quæras: Vidisti nuper virum illum animosi, & magni potiùs, quàm constantis incepti: qui aduerso tempore se patronum Romanæ Reip. profiteri ausus: ipse sibi tribuni nomen assumpserat: dehinc variante fortuna, Vrbe depulsus, Romaníque primùm principis, post pontificis lapsus in carcerem, vtrobique bene habitus, atque honestè: tandem leua alite emissus, gladiísque hostium non occisus tantummodò, sed discerptus: puto moriens carcerem suspirauit. GAV. E carcere lætus erupi. RA. Ibis per rostra turbida litibus, per plateas vrbium, tumultúsque negotiorum: & tempestatem, libertatem putans, gratulaberis: dum, quem clauis vna concluserat, mille stringent laquei. Cúmque læti omnes è procellis portum petant, vnus tu nauta mirabilis, è portu lætus in procellas re-

dis. G. E carcere digressus, gaudeo. R. Bonum in hoc, vt in reliquis, consilium erat; neque nimium gaudere neque nimium dolere; sed æquanimitatem omni in statu, ceu vitæ gubernaculum, tenere; in tanta præsertim caligine futurorum. Neq; tam miserum est [vt fertur] intrasse, neque tam faustum carcerem exiuisse, quoties carcer libertati hostis, propicius est saluti. Quoties optata votis omnibus libertas in perniciem, & in mortem versa est. G. Exiui ex carcere. R. Latiori de carcere multi hominem casus eripiunt, ex angustiori autem sola mors eruit. G. Molesto de carcere discessi. R. Potes in hunc carcerem reuerti, in illum alterum, cùm semel exieris, non redibis, hoc in tempore.

De Tranquillo statu. DIALOG. XC.

Tu quicunque cupis tranquillam ducere vitam;
Falleris, incerta labitur hora vice.

GAV.

REbus ritè compositis, tranquillus ago. RA. Scilicet, vt tua nauis fluctibus maris, sic animus vitæ curis explicitus portum attigit laborum, ac terrorum. Sed non ita est; nunc nunc maximè metuendum; nescis quòd res hominum non stant? qui volubili in rota sedet altior, is proximus est ruinę. G. Optato eunt omnia. R. Bene ais, eunt omnia: nihil enim manet. Antè ergò, quàm felix videare, spei fortè aliquis; post locus est metui; ad extremum luctui: gaudio autem nunquam; gaudium loquor verum donec ad vera, & stabiliora bona perpetuum sit. GAV. Rebus prouisis humanitùs conquiesco. R. Summa rerum humanarum, labor, & mœror. In his igitur requiescis? Durum caput, & lodice ferrea, & spinoso recubans pului-

puluinari. GAV. Opiparè prouisa sunt omnia. R. Expectata, puto mercium nauis appulicuit, periculum euasisti, extruxisti domum, exarasti aruum, putasti vineam, rigasti prata, compegisti aream, inseuisti arbores, effodisti riuos, texuisti sepem, columbarium erexisti, misisti greges in pascua apes in aluearia, sementem in sulcos, nouas merces in maria, tuto loco collocatum fœnus, plena arcula diues aula, cultus thalamus, referta horrea, spumans penu, prouisa dos filiæ, coniugium nato, empta populi gratia, blando ambitu parta suffragia, pronum ad te opibus summis, atque honoribus stratum iter. O felicem te! Restat vt gaudeas: hæc [ni fallor] conclusio tua est: mea verò alia: Restat vt moriare, Rarum valde inter homines, vt multo studio quæsitis, multo fruantur tempore; longus labor, vsus breuis. GAV. Prosperè rebus euntibus, in statu sum. RA. Quomodo autem rebus euntibus, videris, ego nempe non video. GAV. Rebus ad vota fluentibus lætus sum. RA. Nunc igitur tempus est moriendi: sperásne hic diu aliquem lætum esse? morere, dum lætus es, antequàm esse mœstus incipias; quod iam dixi, repetam: est enim minimè tædiosa rerum vtilium, sed iucunda repetitio. Meministi ergo: quid apud Ciceronem Lacon ille ait seni Rhodio Diagoræ, læto tunc valde, leuibus licet ex causis, quas audisti suprà, cum de palæstris ageremus: Morere Diagora inquit, non enim cœlum ascensurus es: grauiter id quidem. Nam quid amplius expectet animus lætus in hac rerum tanta vertigine; nisi, vt lætus esse desinat, esse tristis incipiat; Itaque opportunè admodum Diagoras, consilio paruit amici, spectante quidem, & plaudente populo inter victorum filiorum amplexus, & oscula exspi-

rauit; scriptum est in libro noctium Atticarum. Et ad summam plures gaudio, quàm tristitia periere. Omnibus ergò, qui sapiunt, sed maximè gaudentibus, mors optanda: de hac semper, & præsertim in tempore prospero, cogitandum: illa cogitatio reliquas frenet. *GAV.* Laboraui; en quiesco. *RA.* Omnes quidem hoc speratis, sed erratis in hoc omnes. Stilus enim vitæ alius, multúmque finis à proposito diuersus. Hæc tua requies aut breuis, aut falsa est, aut [quod est verius] vtranque: quid hic requiem somniatis? Sic catenis vinctus, libertatem, æger sanitatem somniat; sic sopitus esuriens, opimas dapes: sed en dies vltimus aderit, ísque confestim discussurus hæc somnia. Nolite autem falli somniis, atque opinionibus falsis, quibus est plena vita mortalis. Nolite vobis hic requiem spondere. Credite mihi, tota quies hominum, post laborem, mors. *GAV.* Omnia, quæ in rem visa sunt, suppetunt. *RA.* Superuacua in rebus plura sunt, quàm necessaria; sed hic humani animi mos est, vt profectus ascensum cœli, tanto studio se oneret, quanto vix exonerare debuerat. Itaque peregrino fasce curuatus, dum in altum nisi vult, ruit, & pro cœlo illi terra est. *GAV.* Cumulata sunt omnia, iam in portu sunt. *RA.* Nauigationis in fine igitur. Est enim præsens vita simillima procelloso mari: illius finis in littore: huius in morte: vterque portus rectè dicitur. Profectò autem magna pars mortalium aceruandis vitæ adminiculis anxia, inter ipsos apparatus rerum , moritur, nihilque iam vsitatius , quàm vt vitæ studium mors præuertat: paucis accidit, vt ad optata perueniant, híque ipsis tam citò diuturni quæstus vsus eripitur , & gaudij breuitas quædam, velut accessio sit doloris , de quo multos in morte que-

te que-

te queri solitos notum est. *GAV.* Iam, peractis laboribus, securus viuo. *RA.* Et inter viscum ac laqueos secura auis volitat: piscis inter hamos ludit: inter plagas fera. Sæpe vbi periculi plus est, & pauoris minus; ars fortunæ est; vt licentiùs feriat, metum demit. *G.* Per omnem vitam laboraui, vt in finem quiescentem securus. *RA.* Securitatem, & quietem tuam in præcipiti collocasti & vixisti mœstus, vt lætus morereris: non insulsum vitæ, mortísque consilium; modò de securitatis, & quietis, & tristitiæ, & gaudij qualitate conueniat. GAV. Omnia vndique conquisiui, quibus instructior vita esset. RA. Immò verò quibus mors molestior: egisti planè negotium medicorum: iam frequentes aderunt, strarúmque circumstrepent; aderunt captatores testamentarij: erunt & qui gaudium premant, & qui fletum simulent, & qui tenacem spiritum, seram mortem taciti increpent; & qui crimen seruent, & qui prognosticis inhient, & qui cadauer aureum præstolentur: tot hæc tibi conquisita vndique vitæ conferunt instrumenta, non vt me.iùs viuas, sed vt comitatior moriaris, non penitus operam perdidisti. Iam & comites: languenti, & libitinæ sumptus, & funeris pompa non deerunt. GAV. Conquisita sunt omnia, quiescendum est. RA. Iam dixi, vitæ requiem, & solatium quærebas, laborem mortis, ac tædium inuenisti. GAV. Cuncta disposui, prosperitas parta est. RA. Congessisti fallacissimæ, ac fugacissimæ spei nidum, quæ, vbi primùm adoleuerit, euolet: mœstum, & vacuum cor relinquens: sæpe vel in plumis pereat. GAV. Longo succedit quies labori. RA. Breuis ipsa adeò fortassis, vt nulla potiùs dici possit. Multorum sæpè studium annorum, in momento excidit, immò, cùm semper ferè gradarij sint progressus, raro non

repentini exitus rerum sunt. *G.* Per longas curas ad securitatis initia ventum est. *R.* Sollicita multum de principiis humana curiositas, finem cœca non prospicit. Densa venturi caligo temporis, mortalis aciem frustrauit obtuitus: deliberatio vtique nostra sit, consumatio fortunæ [dicam meliùs] Dei est, cuius in manibus sortes sunt hominum, non quas ipsi vobis, opinione vestra, spéque improba fingitis; sed quas ille præscientia sua videt. Eius est autem illa vox: Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te: quæ autem parasti, cuius erunt? Comminatio horrenda; quæ, nisi spes, somnósque mortalium interrumpat, obsurduistis haud indubiè.

De Potentia. DIAL. XCI.

Magna potestati sunt iuncta pericula magna;
Qui moderatorem se cupit esse, furit.

GAV.

POtentia magna sum. *RA.* Ergò & inuidia. *GAV.* Potentia multa sum. *R.* Et in periculis multis. *G.* Potentia sum ingenti. *R.* Et laboribus infinitis, & inextricabilibus curis. *G.* Multa possum. *R.* Quò plus in alios potes, & plus alij in te. *G.* Potentiæ est plurimùm. *R.* Quò potentiæ magis, eò maius in illam imperium fortunę, tepidè se exercet in paruis: vberem eligit materiam: in magna lignorum mole crepitatiùs sęuit incendium. Magna prosperitas, magnæ viã facit aduersitati. Nec quenquam facilè planè miserum videbis; qui non valdè felix habitus fuerit. Non potest ignoti hominis nota esse calamitas. *GAV.* Quod volo, & possum. *RA.* Cura ergò ne quid mali velis; & scito, quò poten-

potentiæ plus eò plus esse negotij, minúsve licentiæ. G. Potentia ingens sum. R. Quid scis an diuturna? Piget exequi, qui potentes, breui ad impotentiam, seu qui reges ad infamiæ seruitium sunt redacti. Vepricosi, & lubrici sunt humanorum gradus ascensuum: tremulus vertex: præcipitium horrendum: ægrè conscenditur ad eminentem statum, anxiè ibi consistitur: grauiter indè, & repentè descenditur: id sic esse, non singuli tantùm reges, aut populi, sed maxima etiam testantur imperia. G. Armis, atque opibus potens sum. R. Vera & firma potentia in virtute fundata est: fundamentum si detraxeris, quò maior, eò periculosior structura. Quid implere opibus domos iuuat, arua ligonibus, maria classibus, si intus interea domestici hostes animum oppugnant, atque expugnant? Vis, vt te potẽtem fatear: illos doma, finibúsque tuis pelle, vince iram; vince cupiditatem: vince libidinem: vince teipsum; famæ atque hostem animæ tuæ. Quænam ista potentia est vincere alios: passionibus suis vinci? G. Fundata in solido potentia est. R. Quo pacto, cùm vita ipsa mutetur assiduè? O quid tumes, imbecillũm animal? De potentia disputas, de anima interim periclitaris: quam dicto citiùs, vel naturæ vis occultior: vel exigui morsus animantis, vel extremi contemptissimique homines sæpè, potentissimis abstulere. G. Potentia egregiè stabilita est. R. Vbi quæso? In arenis ac fluctibus? an in vento? an in ipsa [vt perhibent] fortunæ rota? quin tu, amice, malè susceptam pone fiduciam. Nulla hic stabilis potentia: vtque vel improprie exprimam, quod sentio, nulla potentia potens est.

De gloria. DIAL. XCII.

Nauigio fragile vehitur, qui quærit honores
Ingentes, & quem gloria vana trahit.

GAV.

SEd inueni magnam gloriam. RA. Magna in exiguo qualiter explicentur; non intelligo. Si temporum, si locorum angustias metiare, magnam hic gloriam non esse fateberis. Non ingeram tibi, vt terra omnis punctus est: cuius ipsius partem maximam natura fecit inhabitabilem, atque inaccessibilem fortuna, vt tempus præsens puncto minus: idque ipsum semper instabile, fugæque tam rapidæ, vt vix illam animo sequi possis. Duæ reliquæ temporis partes, semper absentes ita, vt altera nos, lubrica memoria, altera, expectatione anxia, fatiget: vt omne simul tempus, aut diluuiis, aut æstu nimio, aut peste aliqua, aut cœli inclementia, vel terrarum denique per seipsum lapsu propriè, ita discerptum atque confusum sit, vt vna sæpe ætas propè nil habeat commune cum altera. Neque minus in temporibus, quàm in locis videas, exiguo interuallo notissimum non agnosci. Hæc, inquam, & quæ sunt id genus plurima, transeo. Vulgata sunt omnia, quibus liquidò cernitur, quænam hæc mortalis, ac terrenæ gloriæ magnitudo est. GAV. Quam conditio mea fert, gloriam sum adeptus. RA. Si indignam breuem hercle; at si dignam, gaude: non quòd habeas, sed quòd meritus sis. GAV. Gloriam quæsiui. RA. Gloria vera nisi bonis artibus, non quæritur. Vnde tibi partum nomen, vide; sic intelliges, an gloria vera sit: famam, si casus dedit, eripiet. GAV. Multum est gloriæ. RA. Caue, ne quam gloriam veram putas, imago

imago falsa sit gloriæ. In rebus hominum multa regnat illusio. G. Plurimum est gloriæ. R. Vt nemo pauper magnæ pecuniæ famam quærit, nisi vt fallat: sic nemo ignauus magnæ virtutis opinionem: vterque tamen sibi conscius, quicquid de se alij loquantur, quantum vel pecuniæ in arcula, vel virtutis in animo sit. G. Insignis est gloria. R. Si ex merito, modestè vtere, ne superbiæ illi notam applicaueris, si minùs, fac ne diu populum fallas. G. Præfulgens est gloria. R. Vel mereri stude, vel graue, non tuum, indumentum exue. Inglorium esse præstiterit, quàm mendacio gloriosum. Vera etiã gloria cum labore seruatur; qui de falsa speres? Cùm omnis fictio difficilis sit, tum difficillima est, quam multi vndique obseruant. Rari nempe sunt gloriosi: hos, propter dissimilitudinem, obscurum atque inuidum vulgus odit. Graue est inter tot hostium insidias latere, præstringere omnium oculos non potes, in te tanto studio defixos. G. Gloriosus appareo. R. Meliùs forsitan lateres, & certè tutiùs: hoc grauiter dixit is, qui multa leuiter: Bene qui latuit, bene vixit. G. Clarus, latéque notus sum, longéque conspicuus. R. Liuor abdita penetrat, rimatúrque, putas, conspecta prætereat? Quid, quòd pauci sunt, quibus expediat apparere, & conspici: pauci, quorum famæ non noceat, ad plenum nosci. Notissimum Claudiani dictum:

Minuit præsentia famam.

Quantò magis illam minuit notitia? Rarò sunt homines, quod videntur. G. Gloriosus videor. R. Caua nube circundatus delitescis. Si parumper emerseris, quò plus gloriæ falsæ fuit, eò veræ plus erit infamiæ. G. At gloria vera est. R. Id nemo te

meliùs nouit:ita demum, si externi iudicis incorruptum animum tuis in rebus assumpseris. Gloria quidem [vt sapientibus placet] quasi quædam vmbra virtutis est. Illam comitatur, illam sequitur, quandoque etiam antecedit, quod in adolescentibus claræ indolis vidimus, quos ante perfectam virtutem præconcepta de illis spes hominum claros facit, quæ quibusdam velut stimulis, generosos, modestósque animos excitat, atque erigit, & impellit ad æquandam spem ciuium suorum. Stultos autem tumidósque præcipitat. Hinc transformatio illa ridicula clarorum adolescentium in obscuros senes. Laus quidem sapienti vtilis, stulto nocet. Ex his vides, vmbram per se ipsam esse non posse, rei cuiuspiam sit oportet. Visne igitur gloriam veram esse, fac vt vera, & solida virtus sit.

De Beneficiis in multos collatis. DIAL. XCIII.

Antè quibus videas benefeceris, est memor omnis
Gratus, ab ingratis gratia nulla venit.

GAV.

BEneficia in multos contulisse gaudeo. R. Multos ingratos experiens dolebis. G. Beneficia in multos effudi. R. Rectè ais. Nam si accipientium animos intueare, beneficiorum magna pars perditur. G. Multi meis beneficiis sunt obstricti. R. Quidam se obliuione relaxabunt, alij forsan iniuriis beneficia pensabunt: vt cessent iniuriæ, non cessabunt querimoniæ: quàm multi de benefactoribus quæruntur suis? Iniquum, fateor, sed commune adeò, vt non tam crebræ de hostibus sint querelæ. Audisti apud Lucanum, de Pompeio querentem

Photi-

Photinum: apud Senecam verò Sabinum de Augusto? Quid verò te ad literas, aut antiquitatem voco? Vrbes medias contemplare: Vici omnes lamentis talibus pleni sunt. Omnis autem ingratitudinis triplex [nisi fallor] causa est: Inuidia scilicet, quæ dum impensa aliis beneficia, suas ducit iniurias, in se collata non aspicit: Superbia, quæ, vel se maioribus dignam censet, vel præferri sibi aliquem indignatur: Cupiditas, quæ muneribus non lenitur, sed accenditur, & dum quærendis inhiat, quæsita non meminit. Possem breuiùs, totius mali causam, stultitiam dicere. Ea verò non huius tantùm, sed malorum omnium causa est, Ignorantia veri boni, opinionúmque peruersitas: hinc nimirum pestes animi prodeunt, superbia in primis, & cupiditas, quibus nullum obsequium non contumax: nulla largitas non angusta est. *GAV.* Beneficus fui in multos. *RA.* Aristotelica quædam magnanimitas fertur, meminisse collati, accepti autem beneficij obliuisci: quæ sententia, etsi colore non careat, apud me tamen, verus magnanimus contemptor mediocrium, atque humilium est rerum, atque ideo quæcunque egerit, magna quamuis, iudicio plurimorum, parua sunt, animo maiora quædam, & rariora volentis, contrà, si quid acceperit, quo alteri fiat obnoxius, quamuis exiguum graue est, libertatem & amanti, atque ad excellentiam aspiranti, quóve quamprimùm solui, leuaríque velit. De hac igitur re Annæi Senecæ dictum probo: Beneficium, inquit, qui dedit, taceat: narret, qui accepit. Eleganter nempe, duo beneficentiæ seu venena, seu vulnera sunt: hinc exprobratio largientis: hinc recipientis obliuio: vtraque mater ingratitudinis, ac beneficij nouerca. Illa in

gratitudinem parit in altero, hæc in se: illa quoq; beneficium in se extinguit: hæc in altero: his tot malis aptissimè illo Senecæ consilio medeare. G. Multis benefeci. R. At pluribus non fecisti, qui se spretos, & contemptos dolent. Est autem, nescio quidem vnde firmior offensarum, quàm beneficiorum, tenaciórque memoria. Sæpe singulis beneficiis aut nullos, aut singulos amicos obliuiosos, & tepidos: hostes autem tibi multos feceris memores, ac feruentes. G, Multis multa ac magna contuli. R. Sunt multi, quibus profuisse periculum sit: quidam paruo amicum, magno hostem beneficio quæsiere: quod & exigui debitum leue, retributio prona est: magna autem, & debere pudet, & piget reddere, & nihil est tertium, nisi vt desinat esse, cui debeat, qui inuitus debet. Ita dum debentem pudor beneficij, expertos dolor agitat, inter Scyllam & Carybdim fertur cymba beneficij: effectúmque vt multos, qui parcè, atque illiberaliter tui vixissent, liberalitas insignis in discrimen traxerit. Siquidem inter malos, impunè bonum esse non licet: durum dictu, sed dicendum tamen. Animal ingratius homine nullum est. G. Latè me beneficum præbui. R. quidam sunt benefici, nec tamen beneuoli, quos magnitudo status, atque hominum necessitas, multa largiri cogit: his etiam, quos nō modò non diligunt, sed ne noscunt quidem: quibus si se ob beneficia charos sperant, valdè eos fallit opinio. Nemo facilè non amantem amat. Mutuus nexus animorum, ac reciprocus est amor. Munera sæpe necessitati, amor verò iudicio tribuitur: vt ergo beneficia bene collata, & læta fronte, pióque animo dignis exhibita, nunquam gloriosa negauerim: sic multa, imò verò partem maximam, seu hæc dantium, seu accipientium culpa est, perdi, ac proiici,

iici, nemo vſquam eſt, qui dubitet, Et eſt facilior, breuiórq; ac rectior, quam tibi ſuprà oſtendimus, amando ſcilicet, ad amorem via: qua pergenti, verum quoque ſi benefici nomen acceſſerit, clarum te, ſupráque fidem, multis amabilem efficiet. *G.* Multa & magna contuli. *R.* In rebus, non quid, ſed qualiter, quóve animo fiat, refert apud Deum, atq; homines: & magna ſæpe inuiſa, & modici grata ſunt: nudum præ omnibus cor attendi, & ſacrificio pauperis probatur, & munere.

De Amore populi. DIAL. XCIV.

Haurit aquam cribro, vulgi qui paſcitur aura:
Vulgus amicitias vtilitate probat.

GAV.

POpulus me amat. R. Subſiſte paululum, mox oderit. G. Populus me diligit. R. Ne propera, nondum finis: vt dies vnus, ſic vita omnis à fine deſcribitur. G. Populo gratus ſum. R. Quis illi Scipionibus charior? Quis Camillo? quis Rutilio, ac Metello? Quid Themiſtoclem loquar, aut Miltiadem? quid hoc genitum Cimonem, aut Ariſtidem? quid Theſea? quid Solonem? quid Annibalem? quid Lycurgum? Qui ciues, oro te, quàm quiſque, quàm breuiter populo ſuo charus: omnium notus finis, & vel in contemptum, vel in odium verſus amor, atque indigna rebus præmia, fori labor, accuſatio, mors, exilium, catenæ. G. Multis in populo charus ſum. RA. Malis igitur: pauci enim boni: atqui malorum malis artibus quæri amorem conſtat. Si verò ſimilitudo quædam parit amicitias [vt prudentibus placet] qui ſis, æſtima, qui

multis in populo charus sis. *G.* Populus me amat. *R.* Serenum hybernum, aura æstiua, quies maris, lunæ status, amor populi, paria hæc si conferantur, mobilitatis vltimo palmam do. *G.* Populus me honorat. *R.* Labiis, credo, cor autem eorum longè est à te: non est enim tibi fidelior, quàm Deo: rarò quicquam ex animo facit vulgus, nisi tumultuari, & furere, & sæuire. *G.* Populus me veretur. *R.* Non faciet diu. Facilè enim ruit, quod non certo iudicio stabilitum est. *GAV.* Ardens in me populi feruor est. *R.* Ardenti principis, sæpe medium tepens, finis algidus fuit: quod, hoc crebriùs vlla in re, quàm in studiis populorum cernas. *GAV.* Populus me laudat. *R.* Stultorum laus, apud doctos, infamia est. *GAV.* Populus me suspicit. *R.* Leui rerum alternatione despiciet: semper alterum extremorum tenet, mediũ verò nunquam; vt qui habitantem ibi hostem metuat. *G.* Populus me colit. *R.* Mirabor, si tam inculto cultore fructifices. *G.* Populus de me bene sentit. *R.* Sine vllo delectu iudicare solitus, vtramque in partem. Itaque vulgi sententia, veros inter iudices, contrarij argumentum est. *G.* Populus de me bene æstimat. *R.* Suspecta sanis ingeniis æstimatio insanorum. Mallem te populo incognitum, quàm probatum. GAV. Populus multa de me loquitur. R. Et tu ergo popularibus auribus fidis, atque ageris? quod licet magnis olim viris euenisse noueris: non minor tamen est vanitas, gaudere flatu tenui, & incerto. G. Populus me miratur. R. Et ego te miror, qui hoc in gloriam tuam trahas. GAV. Populus me amat. R. Non hæc laus, sed fortuna est tua, populi mos est, vt sæpe amet indignos, sed à quibus indigni amoris sæpe dignissimam fert mercedem.

De

De Occupata Tyrannide.

DIAL. XCV.

Ad Generum Cereris descendunt morte Tyranni,
Plaustraq́ curarum saeua Tyrannis habet.

GAV.

INuasi tyrannidem in ciues meos. R. Rependisti dignam vicem stultis amantibus: illi te æquo altiùs extulerunt: illos tu iniquo iugo seruitij depressisti. G. Tyrannidem arripui. R. Abstulisti libertatem aliis, securitatem tibi, requiem vtrisque. GAV. Tyrannidem consecutus sum. RA. Statum certi laboris, euentus ambigui, sed vt plurimum infelicis. Non ad te historias veteres, atque etiam externas, mittam. Quis Pheræi Alexandri exitus? Quis Dionysij Siracusij? Quis Argentini Phalaridis? Quis Hannonis Pœni? Quis Eleacri Heracleensis? Quis Ephimesis Aristotimi? Quis Calcedonij Nabidis? Quis Hipparchi denique Atheniensis, quem occidisse immortalis gloria interfectoribus fuit? Non ad recentiores atque domesticos, Cassium, Meliúmque, & Manlium Romanos ciues, Catilinam quoq; & Gracchos, & Apuleium, non tyrannos quidem, sed tyrannidem affectantes, ínque impiis conatibus deprehensos, cœptóq; prohibitos, atque oppressos. Non postremò ad illos, qui maiores, non meliores iusti velo imperij trucē texere tyrannidem, atque iniustam; Caium scilicet, ac Neronem Domitianum, & Commodum, ac Bassianum, reliquósque eius ordinis, solo nomine principes, quorum mens tyrannica, ac ty-

rancicus finis fuit, sed ad illos, quos auorum, patrũque memoria, seu etiam, quos ætas, ac regio præsens videt. Hos ego ne distantibus te fatigem, circunspicere, & contemplari iubeo: videbis visitatum, & communem tyrannorum exitum, aut gladium, aut venenum: veréque illud à Satyrico dictum dices.

Ad generum Cereris sine cæde & vulnere, pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.

G. Tyrannidem in ciues exerceo. R. Prædam atque carnificinam, auro implendus, & sanguine: auri sitiens monedula, tenáxque.

Nec missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.

Sed qua fronte, quóve animo, seu sanguinem illum fundis, pro quo seruando si homo esses, sanguis tuus vltrò tibi fundendus erat: seu ciuibus tuis aurum rapis, quod diris prædonibus largiaris: spolians, qui tuis pascendi opibus fuissent, ditánsque, à quibus omni ingenio extorquendum legis: sic maiorum vel exempla, vel monita viluerunt. Sed hoc pessimum habet tyrannorum vita, vt quibus fidendum est, metuant semper, fidántque, quibus fidei nihil est, totúmque hoc malum, hinc immeritis irrogatæ iniuriæ faciunt, hinc indignis erogata beneficia, & ambitione turbatus ordo rerum: amici ex hostibus, hostes ex ciuibus. G. Tyrannus patriæ meæ sum. R. Nunquam id esses, si illam tuam esse patriam meminisses, si obseruaretur animo publicæ matris effigies, nunquam fratres lacerares tuos, cum quibus æquam pueritiam atque adolescentiam egisses, eodem cœlo vsus, iisdem aquis, iisdem atque sacris, iisdem festis diebus, iisdem ludis, & luctibus: qua nunc mente de illorum tergo potes ludere, atque illis flentibus, gaude-

gaudere: qua postremò impudentia in ea vrbe viuis, in qua vitam tuam omnibus scis inuisam, mortem cunctis optabilem, vbi esse neminem certus es, qui non malè perditum te velit lupum mitti de grege sæuissimum? *GAV.* Tyrannidem accepi. *RA.* Si præterito præsens tempus confers, duram te, ac miseram subiisse sarcinam, intelliges: tutam agebas, & quietam vitam; dehinc, nisi sceleri iungis amentiam, nulla tibi, sine metu, ac tumultu animi, dies: nulla nox ibit: nullus non suspectus cibus; nullus sopor imperterritus; dum vbique in ceruicibus impendentem videris mucronem, quem amico, opes, fortunásque suas miranti, non ineptè monstrasse traditur Dionysius tyrannus quidem; sed tyrannidis æstimator acutissimus. *GAV.* Ferro mihi tyrannidem acquisiui. *RA.* Ferro quæsitam, ferro etiam seruaturus, ferro forsitan amissurus. Præclaras planè diuitias comparasti, esse omnibus odiosum, atque terrificum; quódque hinc sequitur, tibi te perpetuo grauem metu: vt enim periculi nihil sit, quod in quibusdam vrbibus natura ciuium præstat, apta seruitio; quando tamen pauor aberit animo replenti, quid ille huius, quod legitimi nomen habet Imperij, metator, ac fundator primus audiuit à Laberio Romano equite: Necesse est, inquit, multos timeat, quem multi timent: cuius dicti ratio illa est, quam posuit Naso: Quia,

Quem metuit, quisq; ne perire cupit,

posita prius ab Ennio, vbi ait.

Quem metuunt, oderunt, quem quisque odit, perijsse expetit.

Vt tamen & periculum, & metus etiam omnis cesset, quod nonnullos tyrannorum, vel nutrita publicis malis audacia, vel nota ciuium sponde signa

uia an non saltem vllus est pudor, his præesse, quibus te subesse sit dignius? præter iniustam vim, rebus omnibus imparem. G. Tyrannidem indui. R. Humanitatem ergo, & iustitiam exuisti: simul & procellosam vitam; & cruentam, aut certè dubiam mortem elegisti infelix, de quo sola patria, quæ te genuit, atque aluit, mortem speret. An verò non ille sat miser est, quem miserum volunt omnes? An non ille miserrimus, qui tam miser esse non possit, quin sit dignus esse miserior? G. Habeo summũ inter ciues locum. R. Habes in ciuibus tyrannidem, in arenis domum, in vepribus statum, in prærupto sedem, in rapinis inopiam, in miseriis inuidiam.

De Regno, & Imperio.

DIAL. XCVI.

Sollicitudo ingens regnum est, vndique laborum,
Nemo quidem Sapiens regia sceptra petit.

GAV.

ECce autem iure Rex sum. R. Id enimuerò occultum diu esse non poterit: quid intersit inter regem tyrannúmque iam diximus. Quid autem iuuat dici regem, si tyrannus es? non in specioso cognomine, sed in vera iustitia, Regis, regníque salus sita est. Minus mali reor acquisitum dominium reformare, téque de reliquo sic agere, vt rex verus appareas, quàm regnum iure partum, in quo iustè successeris parenti, tyrannica vexatione diripere: plus enim veræ laudis in progressu ac fine, quàm in principio rerum est. G. Rex sum. R. Meliùs sub iusto rege ageres, atque tranquilliùs, quàm rex ipse. G. Regni solium conscendi. R. Locum

cum latè conspectum, patentémque omnium iudiciis, eóque periculosum ignauiæ, laboriosum verò, difficilémque virtuti, Bonus enim rex, seruus est publicus. *GAV.* Regni solio euectus sum. *R.* Vt meritus videare, tuas res, téque obliuiscere: populum tuum, & Rempublicam cogita: quo die primùm rex fuisti, tibi moriens, aliis viuere incepisti [quódque durissimum est] ingratis, & iniquis æstimatoribus laboris tui. *GAV.* In regiam veni. *RA.* Aliquid ibi forsan perituræ gloriæ reperturus, sed quietis nihil. *GAV.* Iustè regno. *R.* Bene agis, gratissimámque rem Deo. Scito autem, seruire te querulis, & vix tibi, ante obitum, gratiam relaturis. Raró tam iustus quisquam fuit, vt non charior populo successor foret: is cùm venerit, alter optabitur. Hi sunt vulgi mores, odisse præsentia, ventura cupere, præterita celebrare. Quando ergò defuerint querelæ, si omne præsens bonum sordet, nílque omnium placet, nisi quod cruciat, seu perditum, seu speratum. GAV. Sceptrum, & Diadema sortitus sum. R. Fulgidas compedes, clarámque miseriam; quæ, si plenè omnibus nota esset, crede mihi non toties vno de solio litigarent duo, sed plura essent regna, quàm reges. G. Purpuram indutus sum. R. Non cultus exterior, sed internus habitus, & mens regia, regem facit. Alexandri Romani principis dictum fuit Imperium in virtute, non in decore consistere. G. Ad regnum prouehor. R. Nunc in dubio vertitur subiectorum status, an felices eâ, quæ hic fingitur felicitate, an miseri sint. Nempe mortalis regni felicitas, rex bonus; te in dubio labor manet, & graue negotium. G. Rex sum, nihil non licet regi. R. Nulli minùs, immò verò quod olim

licuit, iam non licet. Et fortè, si de regno licentiam aucuparis, non te regem noueris, sed tyrannum. G. Rex sum, atque omnia possum. R. Immò nihil, nisi quod decet regem, cuius [vt dixi] minor licentia, quàm priuati est. Sin hoc calle voluptatem petis, falleris, & tota [vt aiunt] erras via. Voluptas à tergo lógè est; hac ad laborem itur, & ad gloriam. G. Rex sum, erítque mihi iam certa tranquillitas. R. Immò si qua olim fuit, periit: stultus nauta, qui, relicto portu, in altum vela facit, tranquillitatem quęrens. G. At Romanus Imperator factus sum. R. Clarissimum nomen, sed durissimum officium. Magna seruare difficile est: quid collapsa erigere? sparsa colligere? recuperare perdita? deformia reformare? Et deserti culturam ruris, multísque diu neglectam suscepisti: multis egent dura arua ligonibus; multis prata riuis arentia: æstuandum algendúmque tibi est, si successerit. Tu hinc laudem, reliqua successor tuus metet, illi seueris; sera est messis; multas poscit æstates. G. Ascendi imperium: iam quiescam & securus viuam. R. Falsa te habet opinio; nunquam minùs: tu ne in excelsum montem, vt ventos, & fulmina euaderes, ascendisti? Non legisti Horatianum illud?

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, & celsæ grauiore casu
Decidunt turres, feriúntque summos
Fulmina montes.

Et quando aliter de hac status eminentia sentiebant experti principes, Augustus, & Diocletianus; quorum alter [vt legimus] de dimittendo Imperio cogitauit; alter autem dimisit Imperium, nec reuocatus, assensum dedit. Quantò aliter Marcus Aurelius, & Pertinax, quorum primus adoptione ad spē Imperij reuocatus, solito tristior effectus, mirantibus

tibus amicis, multa de malis imperij disputasse: alter Imperator effectus semper Imperium horruisse memoratur. Magnus est ad Imperium ascensus, magni in Imperio labores, magni quoque, cùm ascenderis, ex alto casus. Si mihi non credis, Iulium Cæsarem interroga, Caium quoqueCaligulam, & Claudium, & Neronem, & Galbam, Othonem, Vitellium, Domitianum, Commodum, Pertinacem, de quo proximè dictum est: Bassianum præterea, & Macrinum cum filio Diadumeno fœdissimúmque omnium, Heliogabalum: longéque dissimilem moribus Alexandrum: vtriusque etiam[quod mireris]cum filio matrem: Maximos quoque & Maximianos, & Maximinos, & Gordianos. Præterea & Philippos, & Decium, Gallúmque, & Volusianum, & Valerianum insigni calamitate notabilem, & contemptorem paternæ miseriæ Gallienum: Aurelianum denique, & Probum, Iulianum, & Licinium, & Constantium, & Valentem, & Gratianum, Valentinianum, ac [ne ad fastidium cuncta complectar] totam illam tyrannorum simul, & principum seriem percontare: vno tibi ore omnes responsum dabunt: Eodem se calle ad ruinam, atque Imperium ascendisse: & tu illic tibi requiem fingis ad securam vitam, vbi omnes periculum, & laborem: multi miserabilem vitæ exitum inuenere? Non hoc sibi fingebant illi quatuor, quos ab initio nominaui: Non Antonini pij principis maternus auus, Arius Antonius, homo sanctus, vt historiæ loquuntur, vt ego fateor, vir prudens: Neruam miseratus, quòd Imperium accepisset. Verè enim frustrà principes premit inuidia, cùm illis potiùs miseratio debeatur. *GAV.* Sum Imperator, & vlcisci possum. *RA.* In hostes publicos forsitan, non

in tuos. Illis enim, si verus es princeps, hoc tuo ascensu, securitas parta est, priuatis affectibus pietas publica frenum stringet. Non potes huius, aut illius hostis esse, ex quo pater omnium esse meruisti. Id in ciues principi iuris est, quod in filios patri, Iustus Princeps pater patriæ est. Nullum ex omnibus titulis: hoc gratiùs, summus ille principum Augustus accepit; vt qui compresso adolescentiæ impetu, patris nomen implere decreuerat. Tibi ergò, qui hostes fuerant, iam filij sunt. GAV. Imperator sum, vlcisci potero. RA. Vti hac potentia non debebis, & sic habe, summi Imperij potestatem excellentibus, & fortunæ paribus animis, esse veniæ materiam, non vindictæ; cuius eò auidior quisque, quò vilior, infirmiórque animi ac virium est. Qua in re meminisse profuerit illud Adriani principis, qui [vt scriptum est] vni quem capitalem habuerat, factus imperator, dixit: euasisti: generosum planè verbum, ac magnificum, veréq; Cæsareum. GAV. Imperator sum, erítq; iam thesaurus par impensæ. RA. Ad rapinam vox hæc spectat: est, vt aliarum rerum, sic sumptuum fluxus quidam, ac vorago; cui nihil est satis. Longum est mortalium, hac in parte, sed imprimis Romanorum principum furores, stilo æquare. Paucos tamen ex omnibus, eorúmq; ipsorum pauca de multis attingam. Conspectissimus ille, quidem Caij furor, Baias, atque Puteolos ponte iungentis: atque illum tumidi maris sinum primum equis, mox quadrigis triumphaliter permeantis. Quid aceto liquefactas memorem margaritas pretij ingentis, appositósque conuiuiis panes aureos: atque aureas dapes? quibus non famem compescere conuiuarum [vt mos est] propositum illi esset, sed imperij opes spargere, atque illorum auaritiam irritare. Adde effusos in ple-

in plebem nummos; turbidóque, & profundo mari iactas moles, durissimas rupes scissas, campos æquatos montibus, & campis iuga montium; terra illic addita, hinc detracta, tam subitò, vt naturæ miraculum, vim passæ, cum celeritate certaret [Nempe cum dilati pretium, operis mors esset] quibus prædecessoris sui Tiberij thesauro ingenti, diuitiisq; omnibus Imperij; intra anni spatium, exhaustis, ad inopiam, fœdissimásque rapinas est compulsus. Illud inter ista non numero, quòd Corinthium montem Isthmum, perfodi animo destinarat: etsi sumptuosissimum opus, tamen [vt perhibent] nauigantibus vtile, quo duo maria iungerentur, & à Brundusio Athenas, aut Chalcidem, Byzantiúmque petentibus, flexus ingens remitteretur Achaiæ. Huius comes ac victor amentiæ sequitur Nero, cuius enormium impensarum nullus est modus, in ædificando præsertim: in quo omnes prodigos, & seipsum vicit. Nulla alia in re damnosior, vt de illo scribitur. Vnus ex mille furoribus attingendus, est domus à Palatino ad exquilinum collem porrecta, & magnam partem vrbis occupans, vt non immeriò inter conuicia, quibus liberrima plebis indignatione proscissus est, illud quoque iactatum sit;

Roma domus fiet, Veios migrate Quirites,
Si non & Veios occupat ista domus.

Hanc aureã dici voluit, nõ ineptè quidem, signãs nomine pretium, auro enim, & gemmis crustata ac stellata domus fuit, tantæ altitudinis, vt in vestibulo colossus centũ viginti pedũ staret. Intus porticus atque aulæ laquearibus aureis, atque eburneis tabulatis, & connexa domorum cœli instar, vi propria sese sensim diebus, ac noctibus sine intermissione voluentia. Stagnum quoque maris æmu-

lum ædificiisque circundatum, littore, vrbis in morem, rura præterea, & pascua, & vineta, & sylue omnium generibus animalium refertæ. In hac domo quantum coniecturis ad verum via est, illud, quod collosseum vulgò dicitur, medium fuit, cuius nunc etiam ruinæ stuporem spectantibus afferunt, & hæc omnia dum [quod miraculum rei auget] Romæ medio, consumasset, ita [non dicam] excessisse, sed ne implesse quidem Imperatoriæ domus modum visus est sibi, vt dedicans domum ipsam, non amplius miraretur, quàm, vt hoc solùm diceret: Iam tandem, quasi homo, habitare incipio. Mitto illa leuia, quòd vestem nullam bis induit, nullum iter minus mille carrucis egit; calceatis argento vsus mulis; aureo reti piscatus est; purpureis, atque coccineis funibus, ac reliqua fidem excedentia simul, & tædium paritura. Sed quis illa non stupens legit, stupentiórque aspicit? Vestigia enim extant: piscinam illam, ceptam à Myseno monte, venturámque vsque ad Auernum lacum, miris circumseptam, confectámque porticibus, fossámque illam ab Auerno vsque Hostiam, per tantum viæ spatium, tótque obuios montes, vt inducto mari, sine maritimis casibus nauigans, & terræ laborem, & pelagi fastidium declinaret. Longitudo quidem, vt nunc incolæ metiuntur, nota omnibus: vt Tranquillus numerat, millia passuum centum sexaginta. Latitudo autem duarum capax quinque remium ex aduerso iter agentium, neque se impedientium concursu; quod opus si explesset, Italiam, omnémque Rempub. exhausisset. Tantis autem mundi malis mors sola consuluit. Hunc sequitur Aurelius Verus, qui [vt omittam cetera] cœnam illam fecit; cui si par prandium facere voluisset; nescio an Romana res sufficere potuisset.

potuisset. Quo audito, frater eius Marcus Aurelius, tam modestiæ amicus, quàm hic hostis, ingemuisse fertur, Reipub. misertus, & Imperio collabanti. Linquo alios; nimis multi sunt enim, nec me fallit, posse & vobis longiuscula hæc videri remedia, breuiora pollicitis. Sed delectat interdum doctum, seu doctrinæ deditum, frugíque hominem stultorum insanias audire; quæ illi, quasi pro contrario signo sint. Vnde sibi [vt aiunt] remis, velóque fugiendum sciat. Hæc autem eò spectant, vt recogites quid est, quòd thesaurum impensæ parem speras: vt enim frugalitati, & modestiæ haud sanè magnis thesauris est opus, sic prodigalitati, & luxuriæ, neque thesauri, neque imperia ipsa sufficiunt. Et hæc causa non tantùm mediocris fortunæ homines, sed principes quoque, penè omnes eos ij, dico qui nepotino victui operam dedere, necessariò rapinas & prædam misit, quæ multis festinatæ, miseræque mortis occasio fuit. GAV. Nunquid vnius hominis impensæ, tot vrbes non sufficient? RA. Hi tibi respondeant, de quibus multa diximus, innumerabilésque alij, quos par pestis pari dedit exitio. Ad summam verò profundissimum hoc sumptuum [vt sic dicam] specus, quasi illud olim Curtij non opibus expleri vllis, sed virtutibus, ante alias modestia cohiberi, constringíque potest. Id quod maximè proderit meminisse alienum esse, quod prodigis, & hic quoque vnum aliud Adriani verbum sæpè ad memoriam reuocasse, quod sæpe ille & in concione, & in senatu legitur dixisse. Ita se Remp. gesturum, vt sciret populi rem esse, non propriam: optimo principe dignum verbum. G. Regno: & vltio mea est. R. Tua quidem minimè: neq; enim mẽtitur is, qui ait, mea est vltio. Profectò autem: si

verus es rex, nihil tuum minùs est, quàm vltio, nihil magis, quàm clementia. Natura vtinam vt apum, sic hominum reges aculeo exarmasset. Nunc libero animali exemplum dedit, non eripuit libertatem. Meum est, quod illa non cogit, hortari. Respice paruum illud, sed diuinum animal; pone & tu nō in vulnere, sed ante vulnus aculeum. Plebeium enim illud, hoc regium. Alioqui, vt sine iustitia, sic sine clementia rex non eris: ac ne homo quidem, sed [quod in fabulis dici solet] coronatus leo. GAV. Imperator sum Romanus. RA. Habes Augustum, habes & Neronem, & Vitellium, quem sequaris. Ad hoc tres tota non modò omnium principum, sed hominum turba restringitur. Hic ergò tibi ducem elige. Si recentioribus delectaris, habes eiusdem ordinis Traianum, Decium, Galienum. GAV. Sum Romanus Imperator, mundi dominus. RA. Fuit quando id dici propè veraciter poterat; quorsum verò redierint res, vides; vt intelligi detur, quàm sit tutum stultis, & ignauis, magna committere; quanta prouidentia, quantum in furorem; quantus labor, quantáque, diligentia, quantum in torporem incidit. Non est amplius gaudij materia, Romanum Imperium, sed humanæ fragilitatis, & fortunæ variantis iudicium. GAV. Imperio clarus sum. RA. Clara nomina, res obscuræ, Mundi fraudes. Humana crudelitas. Hi sunt vnci, quibus huc illuc faciles animi trahūtur. Pulchrum Imperij, pulchrum regni nomen: sed Imperium & regnum difficillima omnium officia, si ritè gerantur: alioqui & periculosa prorsus, & mortifera. Neque de nihilo dictum illud regium laudatur: Diadema nobilem potiùs, quàm felicem pannum, plenum curis, periculísque, & miserijs multis; quem cognoscens nemo non ambiat

biat modò, aut parto gaudeat: sed nec oblatum vltrò recipiat; aut abiectum humo, leuet. Proinde expergiscimini aliquando mortales, aperite oculos, néve semper falsis caligate fulgoribus. Vestra metimini atque æstimate corpuscula: circumspicite, quibus septi estis angustiis: nolite geometras ac philosophos contemnere: terra omnis punctus est, vos caduci, ac fragiles, & incerti exitus & cùm iuuenes, & cùm sani estis, cum morte luctamini: & cùm ascendere creditis, descenditis: & cùm stare videmini, tùm maximè ruitis: nec vllum animal magis suarum virium obliuiscitur. Ac sæpius vermes semimortui, regna & Imperia somniatis. Mementote vos punctum per exiguum, seu veriùs punctum [vt sic dixerim] puncti breuis; immò ne millesimam quidem puncti partem possidere. Hanc superbi incolæ premitis, mox premendis, neque amplius ex vniuerso possessuri, quàm quod frigentibus membris, ac pallidis occupatis. Ite nunc cœci, & insani, elatóque vultu tumidi, quod natura angustat, laxate animis, & vincti immensa, & moribundi immortalia cogitate: inque hoc nihilo ridiculosas, & insanas insolentias, ad momentum rapidi temporis, hic rapinas, hic iniurias, hic vindictas, hic spes anxias, hic honores varios, hic cupiditates inexpletas, hic furores demum vestros: hic regna, principatus, & imperia, hic classes, hic acies, hic bella molimini. Cùm multum insanieritis, siue imperatores fueritis, siue aratores, seu diuites, seu mendici. corpus vestrum putris terra, vita vestra fumus leuis, magno flatu pulsus fuerit, & vix tandem serò quidem, cognoscetis vitam hanc fuisse, nō patriam: totúmque hoc regni, & imperij falsum nomen. GAV. Imperator factus sum. RA. Stulti cum

Imperatores fiunt, homines se esse non recolunt, aut fuisse. Quale est illud Tyberij Cęsaris, qui amicum volentem eum commemoratione quorundam actuum in memoriam pristinæ familiaritatis adducere, cùm vix aperto ore hoc vnum verbum emisisset, Meministi: præueniens, interrupit: nec passus est explere, quod cœperat: sed repentè ait: Quid fuerim, non memini. Vocem improbam, ac superbam, nec amicitiarum modò, sed totius humanitatis immemorem. G. Ad Romanum Imperium ascendi. R. Quid hinc gaudes, & in equuleum ascenditur, & in crucem? Contrà verò & in lectulum & in sedile descenditur, & sæpius in imo quies habitat. Nonnullis opprobrium, multis supplicium, omnibus labor est scandere.

De Exercitu armato. DIAL. XCVII.

Omnia vastantes erucas ducis in agros.
Exurit miseras hostica turba casas,

GAV.

EXercitum habeo. RA. Mirabar, nisi regnum, atque Imperium, exercitus, hoc est, miseria miseriam sequeretur. Atqui Seneca Scipionem Africanum cœlo tenus attollit. Non quia magnos duxit exercitus, quos & furiosi nocentésq; duxerunt: sed egregiam moderationem, quam nunquam certè dat exercitus: sæpe eripit, sæpe minuit: quæ enim tam solida virtus est, quàm tot sceleratorum, tótque carnificum cruentorum conuersatio, exemplúmque non detereat? GAV. Magnum habeo exercitum. RA. Habes vnde in campis vitam agas. Neque enim, aut vrbes exercituum sunt capaces, aut bene ciues togati, militésque cohabitant armati. GAV. Fortissimum habeo exercitum. R. Habes belli materiam, pacis excidium: si hinc gaudes, ad cœlestem

lestem certè non pertines ciuitatem. G. Habeo exercitum ingentem. R. Habes vtrinque ad latus hostes armatos, quos nec murus à te separet, nec vallum; anceps profectò negotium, & graue. G. Mihi multæ sunt,& validæ legiones. R. Harum tædia nemo facilè, atque molestias, insolentiásque dinumeret sed tu omnia experiendo condisces, & quantò sit satius solum viuere, quàm cum multis legionibus. Profectò nullæ iniuriæ, nulla perfidia, nulla crudelitas castrensium moribus comparandę sunt. Intelliges per teipsum, quàm sit verus, pueris quoque notissimus, ille versiculus:

Nulla fides, pietásque viris, qui castra sequuntur.

G. Magni dominus, ac rector exercitus sum. RA. Tutiùs pastor tygridum forsitan, ac vrsorum esses. Possunt mansuefieri corda ferarum, at quorundam hominum non possunt; & minantur, antequàm feriant feræ. Odia hominum improuiso erumpunt: hi, quos tuos reris, qui te dominum vocant, heu quàm paruo pretio venale genus, & instabile: quàm leuibus ex causis mutabuntur, & ex militibus hostes fient. Blandi vultus in horrorem, datæque tibi dextræ, tuam forsitan in perniciem conuertentur, neque [si fiat] nouum erit, aut insolitum. Ad Placentiam fuit motus ille terribilis, quando aduersus Iulium Cæsarem suus exercitus insurrexit, de quo dictum est:

Quem non ille ducem potuit terrere tumultus.

Cæsar autem incredibili sua constantia, ac virtute motum omnem compressit, & punitis authoribus, quietauit exercitum, atque ad obsequium, reduxit. Fecit idem ad Antiochiam, Alexander ille Romanus princeps, successitq; magnificè. Sed procede paululùm, breui idem non ab alio, quàm à suis militibus interfectus est. Eodem modo iam

iam Pertinax antè perierat. Sic duo postmodum Maximi pater,& filius. Sic Balbinus & Maximus. Sic Probus dux clarissimus. Sic Gratianus,& Valentinianus iunior,optimi fratres. Ille à suis legionibus,hic à suo comite perditus. Sic innumerabiles alij à suis hostibus inuicti, suis exercitibus periêre;& quos milites appellabant, inuenêre carnifices.Vide ergò,quo gaudeas ; Tuus hic exercitus; trux,immitis [vtque ait ille] Bellua multorum est capitum,nihil non ausura:ira illam,vel inopia,vel auaritia irritante. G. Mihi exercitus ingens est. R. Pompeio quidem Thessalico prælio[vt ait Florus] nihil magis exitio fuit quàm ipsa exercitus magnitudo,& fermè in omnibus bellis maior semper exercitus succubuit,minor vicit.

De Classe instructa. DIAL. XCVIII.

Ventorum est,quodcunque paras,haud vlla carina
Consenuit; fallit portus & ipse fidem.

GAV.

CLassem habeo instructam. RA. Et instructos aër ventos,instructos æquor fluctus,& instructos scopulos : terrestre animal,quid tibi cum pelago? G. Instructa est classis. R. Instructæ tempestates,instructa naufragia: periculis tuis gaudes & laboribus , & impensis , quarum nullus est modus. Vestrarum omnium insaniarum sumptuosissima est classis. GAV. Classis instructa est. RA. Hanc cœli & maris ira disiicet,&quamlibet instructam,sparget,ac destruet inopina tempestas , de qua non cogitare,dum nauiges,stulti est. G. Classem habeo in mari. R. Parúmne terra vobis discriminum attulerat,nisi maria etiam vexarentur? Non satis est terras; vnde nocens ferrum,quod Naso ait, Ferróque nocentius aurum,eruatur , effodere ; ipsa quoque

horrida,

horrida, & quæ primi homines tantummodo mirabantur, maria penetrastis. Vbique laborem, vbique periculum conquirentes: ínque hoc vnum vigiles, atque solliciti; segnes ad reliqua. G. Magna classe maria sum ingressus. R. De regressu cogita; ingredi nempe perfacile. Solet æquor intrantibus planum esse: progressis sæpe monstrosum ac difficile: tamen inter homines natus, inter delphines, ac tritones vitam age: mira vasti animi voluptas. G. Magna mihi classis, & valida est. R. At fortassis vtilius, tutiúsque vel in scalmo, vel sicco de littore insidias piscibus breui tetendisses, quàm classe armata, vim gentibus intulisses. Multis quidem classis eximia noxiam dedit audaciam; eóque impulit, vbi optarent domi esse. Hoc & Graij, Troia reduces, Caphareum ad montem; nominatim verò Lacedæmone Arginusis, Syracusio Athenienses in littore, & Carthaginenses ad Ægates insulas didicere. Multa sunt classibus pericula, non ab hostibus tantùm, sed ab ipso mari. Denique cùm moriendi genera plura essent, hoc vnum genus est additum. O cœci, vitæque [quam maximè diligitis] prodigi, mortem vndique, quam super omnia timetis, accessitis.

De Machinis, & balistis. DIAL. XCIX.

Quàm ferus ille fuit, belli qui protulit arma,
In tot terrarum, perniciémque hominis.

GAV.

OMnis generis machinas habeo. RA. Et hic quoque furor regius; habere vnde multis noceas, cùm velis; quos beneficentissimos hominum esse oportuit. Et ob hoc vnum, regnis impositi, & reges dicti sunt, vt regant homines,

atque ab eis parentes colantur, amentúrque. Quidam etiam patres patriæ appellati, cuncta in contrarium agunt, vt ceu tortores, ac prædones publici, cunctis formidabiles, atque inuisi sint. GAV. Abundo machinis ad euertendas vrbes idoneis. RA. Quantò melius extruendas, seruandásque. Tu fortasse gloriosius putas euertere, & videri mauis tui temporis Poliorchetes: sed non semper vrbes machinis euertuntur. Cæsar quidem bello Gallico, cùm aduersus Atuaticos turres maximas erexisset, primùm contemptui hostibus fuit, quasi rem impossibilem humanis viribus moliretur. Vbi autem moueri, & mœnibus applicari illa videre, ex contemptu in stuporem, ac pauorem versi, omissa defensione, ad deditionem cõfugêre. Ac ciuili bello ipsius Cæsaris Dux Brutus, ad Massiliam æquè erectis, atque admotis, parem stuporem obsessis iniecerat, sed non parem metum. Itaque noctu egressi turres, & machinas incenderunt. GAV. Abundo machinis, & balistis. RA. Omnia ferè, quibus gloriaris, ad iniuriam alienam potiùs quàm ad tuum decus spectant. Quantò erat honestius atque homine dignius, abundare misericordiæ instrumentis, quàm sæuitiæ, habere, quibus hospitalis, & amicis, & egentibus esse posses, quàm quibus vrbes immeritas oppugnando, quietem publicam perturbares. GAV. Habeo machinas ingentia saxa torquentes. RA. Saxa torquere furiosum est. GAV. Habeo machinas, & balistas innumeras. RA. Mirum, nisi & glandes æneas, quæ flammis iniectis horrisono tonitru iaciuntur. Non erat satis de cœlo tonantis ira Dei immortalis, nisi homuncio [O credulitas iuncta superbiæ] de terra etiam tonuisset: non imitabile fulmen [vt Maro ait] Humana

mana rabies imitata est, quod è nubibus mitti solet, ligneo quidem, sed tartareo mittitur instrumẽto; quod ab Archimede inuentum quidam putant, eo tempore, quo Marcellus Syracusas obsidebat; verùm ille hoc, vt suorum ciuium libertatem tueretur, excogitauit, patriæque excidium, vel auerteret, vel differret; quo vos, vt liberos populos, vel iugo, vel excidio prematis, vtimini. Erat hæc pestis nuper rara, vt cum ingenti miraculo cerneretur; nunc vt rerum pessimarum dociles sunt animi; ita communis est vt vnum quodlibet genus armorum. G. Balistis affluo. R. Meliùs belli odio, & studio pacis afflueres. Cùm cætera quidem arma inquieti animi, hæc & degeneris signa sunt, nec pacificis quidẽ grata, & bellatoribus inuisa magnanimis. Denique sic habeto; qui balistam primus inuenit, ille aut pauidus fuit, aut proditor, & nocendi auidus, & metuens hostes; itaque cogitauit[quod Lucanus ait]

Longè tendere neruos.

Et quò ferre velint, committere vulnera ventis.

Idque de omni genere missilium dictum puta. Fortis bellator congressum hostis exoptat, quem sagittarius vitat.

De Thesauro reposito. DIAL. C.

Qui sibi diuitias in turpes congregat vsus,
Tardus, crede mihi, cœlica regna petet.

GAV.

THesaurum in bella reposui. RA. Rem malam in vsus pessimos. Quantò tibi, & aliis erat vtilius, hunc & amicorum, & patriæ vsibus aceruasse, maximéque necessitatibus indigentium. Ille demum thesaurus verus esset, & thesauri pretium cœlestis, nunc pretium est in-

ferni. G. Thesaurus suppetit in vsum belli. R. Thesaurus animi vires extenuat; bellum, viros: vtrumque pestiferum. G. Magno Thesauro subnixus in bellum sum. R. Solet iste Thesaurus possessori suo perdendi metum afferre, hostibus lucri spem, & bellandi simul audaciam: quis non alacer id in bellum eat, quo quærere multum possit, nihil amittere; pugnasse quidem feruidè inopem ac vicisse, eundémque mox diuitem refrixisse apud Flaccum legis: & profectò, si ad clarissima rerum exempla inflecteris, videbis Romanos, dum fuere pauperes, omnium gentium fuisse victores; tum vinci cœpisse, dum diuites facti sunt. Ita ad aduentum diuitiarum discessere victoriæ, ac virtutes, simulque opum comites delitiæ, ac libidines subiere, vt non immeritò scriptores quidem temporum illorum, Romanæ paupertatis interitum questi sint. Virtutum nutrix optima est paupertas, Opulentia vitiorum. Victoriam de thesauro tuo speras? hinc potiùs metuendum. Multos pauidos, & imbelleis; omnes tumidos, ac superbos, nullum penitus virum fortem fecere diuitiæ. G. Magnum mihi thesaurum aggregaui. R. Tibi curas, & inuidiam, hostibus stimulos, furibus sollicitudinem addidisti.

De Vindicta. DIAL. CI.

Exiguam laudem referes, si vlcisceris hostem
Cùm vindicta omnis sit tribuenda Deo.

GAV.

Hostis in manus venit, vltionis oblata est facultas. RA. Immò experimentum tui, an iræ mancipium, an clementiæ sis amicus. Quòd nisi ad vtranque ferri posses, incertum esset. Multi enim

enim esse credunt, quod non sunt. Experti autem, quid sint sciunt. GAV. Est hostis in manibus, vlcisci possum. RA. Alij potentiæ fines sunt, decoris alij, non quid possis, sed quid deceat, æstimandum est, ne, si quantum potes, velis, nil posse, sit melius. GAV. Vlcisci possum; nil dulcius est vindicta. RA. Ita nihil amarius, quam cur quidam dulcem dixerit, mirari soleo: sin dulce aliquid inesse consenseris, dulcedo effera, viro indigna, ac propria belluarum, earúmque non omnium, sed præmordacium, atque ferocium. Nil humanum minus, quàm sæuitia, & feritas. Contráque nil homini suum magis, quàm misericordia & lenitas, quibus nihil tam contrarium, quàm vindicta est, & quidquid animi impetu, homo in hominem committit asperius. Quòd si omnino vindictæ nomen dulce est, ostendam ergo, quo multa cum gloria vti possis. Nobilissimum vindictæ genus est, parcere. GAV. Vlcisci licet. RA. Multò est satius, multóque formosius obliuisci iniuriæ, quàm vlcisci; generosior nulla est obliuio, quàm offensæ: hanc summus orator, summo duci, summæ laudi tribuit: quòd, scilicet, nil soleret, nisi iniurias obliuisci. Nihil autem prohibet vnius laudem, illi non creptam, ad plurimos peruenire. Hoc, inter multa, præcipuum præ cunctis opibus, habent, animi bona; non decrescunt sparsa, nec pereunt. Sume igitur & tu tibi nobilissimam hanc opinionem Cæsaream, quæ te multò faciet clariorem, quàm Cineam, Tarmadámque memoria sua: illa enim naturæ fuerit, hæc virtutis. GAV. Vlcisci iuuat. RA. Vltionis momentanea delectatio est misericordiæ sempiterna. Duorum nempe delectabilium, illud præferendum, quod diutiùs delectat. Fac tu hodie, quo perpetuò delectoris. Nulla verò maior,

nulla firmior delectatio est, quàm, quæ de puritate conscientiæ, & rerum bene gestarum recordatione oritur. GAV. Honestum vlcisci. RA. Honestius misereri. Multos clementia honestauit, nullum vitio. Nihil tam necessarium inter mortales, nihil tam commune, quàm venia. Nemo est enim, qui non peccet; nemo cui non misericordia opus sit: qua negata, quis tam multos criminum, & culparum extricabit nodos? Aut dissutum diruptúmque societatis humanæ fœdus, sarciet? Semper inter sese homines, sempérque in illos decertabit ira Dei. Nullus erit aut litium, aut pœnarum finis, nec cessabunt arma, nec fulmina. Parce igitur, miserere, & compesce animum. Fac tu homini, quod tibi ab homine fieri velles; quod à Deo vis. Impudenter à domino veniam petit, qui conseruo illam suo negat. Ecclesiasticus doctor clamat indignans: Homo homini iram seruat, & à Deo quærit medelam? In hominem sibi similem non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? GAV. Non infero injuriam, sed vlciscor. RA. Quid refert, primus pecces, an vltimus? Non est æquum, vt quod in alio improbas, in te probes. Vísne sæuitiam in hoste damnatam sequi, fieríque illi similis moribus, cui dissimilis animo sis, quódque pessimum habet, tuum facere? GAV. Volo quidem, & licitum est vlcisci. RA. Nec debes velle, nec vlla id licitum lege est; vt defensio licita sit, vitio vetita. Scriptum est. Qui vindicari vult à Deo inueniet vindictam. Et rursus [vt paulò ante dixi] Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore, dicit Dominus. Illud tempus expecta; sine te ille vindicet, qui & offendentis est dominus, & offensi. Solet inter seruos domini communis esse cognitio. Si quid ingenui habes, si

qua

qua tibi perfectioris habitus cura est, opta potiùs, atque ora, ne ille quidem vindicet: sic hostis crimen in tuam verteris salutem. G. Vlcisci est animus. R. A. Da iræ spatium, da consilio tempus, frena impetum, differ; aut desinet, aut lenescet. Breuis hora sedat iratum æquor. G. Vlciscar. R. A. Vno actu multos offendes. Vna iniuria sæpè innumerabiles hostes fecit. G. Vlciscar. R. Plus te ipsum læseris, quàm hostem. Illi corpus forsitan, aut opes, tibi animam, famámque corruperis. GAU. Vlciscar. R. A. Quoties, vlciscendi studio, iniuria geminata est læso, sæpe vnicam, dissimulasse, remediũ; sæpe vel questum esse, vel nutu tacito sensum iniuriæ prætendisse, periculum fuit. GAV. Perdere hostem possum. R. A. Melius est amicum quærere, quàm hostem tollere, sed vtranque simul optimum: quod nullà arte meliùs, quàm parcendo fit, cùm vlcisci possis. Aptissimum tollendis hostibus, instrumentum est lenitas. In quo, si creditum esset Herennio seni sapientissimo, nec Sannitũ exercitus, modò victor, collo iugum Romanum, nec iugum primò cum reliquis, mox securim sólus imperator Pontius pertulisset. G. Vlciscendi pungor aculeis. R. A. Resiste, cogitationibus piis, exemplísque omnibus, quæ leniorem in partem inclinare animum possunt, & in primis memoria vitæ breuis, & ambiguæ. Hæc enim Senecæ [cui assentior] efficacissima videtur, de iracundia lenienda. Cui is ipse quem memoraui doctor accedit. Nam quid aliud sentiebat, vbi ait: Memento nouissimorum, & desine inimicari. Sic est enim, nilque inimicitias magis alit, quàm conditionis obliuio. Siquidem iste, cuius mortem siti, ne dubita, moriturus haud dubiè est, & id ipsum citò, fortasse hodie, túque illum forsitan [quod non

cogitas]percursurus. Exspecta paululùm, subsiste; fiet, quod fieri optas, & quod metuis, fiet. Cæterùm mors, quam hosti paras, sine tuo illi scelere præparata est. Quid iuuat, fati cursum properantis impellere, & morituri sanguine morituras manus inficere? non scelestum modò, sed superuacuum est, impietate tua proximum, ac festinans tempus arcessere; quod si valde velis, nulla possis pietate repellere, aut differre. Quantò tranquilliùs, atque honestiùs ille integer, & illęsus, tu siccus, & innocens; quàm vterque cruentus, & tu noxius hinc abibis. G. Vrgeor, vlciscendi stimulis. R. Caue, ne cesseris; sed oppone eis memoriam eorum, qui, non tantùm mites hostibus, sed fauentes, ac benefici fuere; contráque illos tibi propone, qui membratim cæsis hostibus adhuc rabiem spirantes, nequicquam in non sensura cadauera sæuierunt. Dehinc tecum elige, quorum similis esse malis, neque actus solos, sed & verba confer. Pars enim non parua crudelitatis in verbis est. Crudelis pes, crudelior manus, crudelissima lingua est. Sæpe animi sæuitiam, quam manus non æquauerat, lingua transcendit; illa verò optima, vt crudelitatis, sic clementiæ testis est. Sonet igitur ad aurem tibi illa, cuius non multò antè meminimus, Adriani vox, simúlque illa Tiberij, de quo scriptum est: Quod cùm audisset vnum è reis, Carnulium nomine, anticipasse mortem, exclamauit: Carnulius me euasit. O vox ferox, &, si dici potest, ipso vocis authore ferocior: quid vsitati supplicij cogitabat, quem se in vinculis manu sua perimens euasisset? Ecce duo igitur vnius status sed mentium diuersarum, vno & eodem verbo, quàm variè vsi sunt. Ille ad præsentem hostem, euasisti, ait. Hic de absente euasisti, inquit. Ille suo hosti vitam donauit: hic inuidit mortem. Elige quid horũ

potiùs

potiùs à te dictum velis dici, an tranquillum illud verè principis, an illud alterum immane carnificis. Nec ignoro, quòd sit promptius iubere iusta, quàm facere, & quid his obiici possit, intelligo. Difficilius in suis, quàm in alienis iniuriis mitem esse, difficile fateor, sed bonum. De bono autem, ac difficili omnem esse virtutem, nec tu neges. Virtutis amatoribus sunt cuncta facilia. G. Fixum est vlcisci. R. Vincit pars deterior: obsta illi, dum adhuc potes, victoriámque illi, priusquàm ea vti cœperit, eripe, stratámque mansuetudinem attolle. Memento te hominem: multos quidem vindicasse pœnituit, neminem pepercisse. G. Vltus sum. R. Vinci ab hoste præstabat. Hostis victorem vicit ira.

De Spe vincendi. DIAL. CII.

Sæpe fit, vt qui vicisset, iam victus abire:
Vincere qui didicit crimina, victor erit.

GAV.

Bello victoriam spero. RA. Cùm fallax vbi libet, tum in bello fallacissima spes est. Nihil ex præmeditato agitur. Inopinè eunt omnia. Prudentissimus, atque exercitatissimus militarium rerum fuit, qui dixisse fertur, nusquam minùs, quàm in bello, euentus respondere. G. Victoriam spero. RA. Pacem haberes vtiliùs: eiusdem ducis verbum memorabile traditur: Melior, tutiórque est certa pax, quàm sperata victoria. GA. Bello victor ero. RA. Quid si victus? Hæc spes multos in exitium egit: sine victoriæ spe, nemo volens in aciem descendit. GAV. Bello superior euadam. RA. Futuri verbum temporis. Omnis

enim de futuro ſpes, & futura omnia ſemper ambigua. G. Bello victor remeabo. RA. O ſpes hominum inanes: nec victor fortaſſe, nec victus remeabis: ſic tibi reditum ſpondes, apertúmque inter gladios iter, acri deuotum claſſico Marti caput? G. Eſſe victor ſpero. R. Eſt qui contrarium ſperet: vel vtrumque, vel alterutrum ſit neceſſe. Poteſt vel alter, vel vterque dux partium, ſeu aliter, ſeu mutuis vulneribus ſimul occumbere, quod & ſæpe credo alibi, & quod nunc meminerim, Thebis, vltimo inter fratres impios congreſſu, & Romæ, primo, poſt exactos reges, accidiſſe proditum eſt bello; vt Superbi regis filium Brutus conſul ad inferos proſecutus eſt. Amiſſo autem ſpiritu, iam victoria nulla eſt; quo ſeruato, ſæpe tamen ex acie, pari Marte diſceſſum, tenes. Vtrobique igitur ambos duces ſpe victoriæ fraudatos conſtat. Vnum nempe fraudari, tam commune, támque quotidianum eſt, quã in aciem proficiſci. Quid ſcis autem, an vnus ille tu ſis, hac, qua tibi blandiris, victoriæ ſpe fraudandus? G. Bello vincam. R. Vt anceps ſemper, ſic ſæpe triſtis, & ſanguinolenta victoria eſt. Non habetur gratis, quod vitæ diſcrimine quæritur; charè emitur, cuius ſanguis eſt pretium; charius, cuius morte fieri poteſt, vt pars victrix ducem perdat; ita tuis vincentibus, vinci potes. Quid de victoriæ ſceleribus dicam? Non ſunt tot victi miſeriæ, quot ſunt peccata victoris. Quod ſi peccato miſerius nihil eſt, nec victus, eò, quòd vincitur, victore miſerior; ſed eò minùs miſer, quò minorum rerum damnis afficitur. G. Vincam. R. Vt ad ſummam redigam, & an vincas, & an meliùs ſit viciſſe, ſi viceris, in dubio eſt.

De

De Victoria. DIAL. CIII.

In bello multi vincunt, & fortia spernunt
Corpora, sed vitiis intereunt propriis.

GAV.

AT vici. R. Caue ne te vincat ira, superbia, crudelitas, furor, rabies. Hi sunt enim victoriæ comites, & victorum hostes inuisibiles, & horrendi, à quibus sæpe clarissimi victores turpissimè victi sunt. Nondum te vocat ad calculum fortuna: longa & perplexa rationum series creditrix violenta, & pertinax, cum qua tibi nunc quoque negotij multum restat, mutuum reposcere solita est, magno cum fœnore. G. Magno prælio vici. R. Victor prælio sæpe victus est bello. G. Vici autem. R. Quoties vicere Carthaginenses? Quoties Galli? gentésque aliæ? Quoties autem victi sunt Romani? Sed spectandus est rerum finis, earum maximè, quæ voluuntur, & stare nesciunt. G. Vici certè. R. Etsi certus belli exitus, adhuc euentus est dubius, & de lætis tristia, læta de tristibus erumpunt. G. Magnam victoriam quæsiui. R. Nil tam magnum, vt non nimio quæri possit. Est vbi plus vulnerum, ac funerum victoriosa pars computat: si non credis, Xerxem, atque Thermopylas interroga. G. Magnę victoriæ sors fuit. R. Vix potest magna victoria paruo pretio constare. De bello omnium maximo, omnium maximus Historicus dum ageret; Adeò inquit, varia fortuna, ancépsque Mars fuit, vt propius periculo fuerint, qui vicerunt. G. Planè vici. R. Non est plena victoria, vbi armatus hostis superest: quanquam, etsi hunc oppresseris, alij renascentur; quasdam nempe victorias, ceu sementem dicas esse bellorum. Sic odia ferro trunca, repullulant densantúrque, & rediuiui in aciem redeunt bellatores, non vt fortassis imaginatio vehemens

olim Caſſio à ſe cæſi hoſtis imaginem ſupremo illo ſuo die obuiam dedit tam tremendo aſpectu, vt audaciſſimum virum, qui viuentem illum non timuerat, defuncti ſpecies in fugam verteret; ſed ita, vt pro vno, multi redditi? veris manibus, verum ferrum moueant in illos, qui viciſſe videbantur. G. Vici, iam ſecurus ſine hoſte ſum. R. Stulte: dum erunt homines, non deerunt hoſtes. Tu Romanæ vrbi poſt innumeros triumphos, edomitúmque orbem, non defuiſſe hoſtem legis, & tibi defuturum ſperas? quieſcenti forſitan hoſtis deerit, at pugnanti nunquam. G. Victor ſum. R. Caue ne ſis fruſtrà: vti ſcientibus victoria fructuoſa eſt: vti autem dico, non eo modo, quo Maharbal Annibali, ſed quo Hanno, vir melior, ſuæ Reip. conſuluerat. Nã profectò vſus, fructúſque victoriæ optimus, pax eſt: neque ad aliũ, quã ad pacis finẽ iuſta bella ſuſcipiũtur. G. Victória mecum eſt. R. Vide ne euolet: alata eſt.

De Inimici morte. DIAL. CIV.

Morte inimicorum noli gaudere rapaci:
Te quoque ſub leges mors feret atra ſuas.

GAV.

DE inimici morte lætus ſum. RAT. Sperare de inimici morte aliquid, ſeu cuiuſquam hominis, vel gaudere, illi forſitan ſit permiſſum, ſi quis vſquam eſſet immortalis. Sperare autem alterius mortem, quæ tibi poſſit ante contingere: vel gaudere id hoſti eueniſſe, quod tibi neceſſariò euenturum ſit: multa ſpes, inane gaudium. G. Gaudeo de inimici morte. RAT. De tua alius mox gaudebit. GAV. De inimici morte gaudeo.

R. Si

RAT. Si quam vestræ conditionis memoriam haberetis, nunquam homo de morte hominis gauderet. Quando enim quæso, duorum, qui simul ad supplicium ducerentur, alter alterius de morte gaudium cœpit, sciens sibi idem supplicij genus instare, & non potiùs in illius morte, suam cogitans, ingemuit? G. De inimici morte gaudium sensi. R. Quoties putas, optata mors hominum, voti compotes torserit: & optare vitam frustrà cœperint: qui non frustrà mortem prius optauerint, dum intelligere incipiunt, in suam se perniciem optasse? Sed præcipites sunt affectus vestri: quicquid vultis, valdè vultis? quod de Marco Bruto dixisse Iulius Cæsar fertur: imò verò nimium vultis, nec feruens desiderium moras fert. Itaque, quicquid vultis, statim vultis: hinc non modò vota impia, sed venena, sed cædes, & quicquid homo in hominem struit, nocentissimum animal, in suâ speciem. Multa verò optatis, quæ, si in consilium ratio esset admissa, timeretis & varietas votorum, malæ electionis argumentum est: nec priùs ad rectum redit impetus, quàm inconsulti affectus infaustis castigentur effectibus. GAV. De morte hostis gaudeo. RAT. Si est hostis inglorius, de ipsius morte gaudere turpe est: & dolere superfluū: sin illustris, honestus, piúsque est dolor, etsi non propter hominem, at propter virtutem, quæ in dies rariora habet hospitia. Sic Metellus Macedonicus Africani iunioris: sic Cæsar Pompeij, sic Alexander Darij mortem fleuit. G. Gaudeo de inimici morte. RAT. Quomodo de illius morte gaudeas, quem diligere iubearis, non vt hostem, sed vt proximum eiusdem opus opificis? GAV. De inimici morte gaudeo. RAT. Non audis forsi-

tan, an contemnis consilium notissimum Sapientis? Noli, inquit, de inimico tuo mortuo gaudere, sciens quoniam omnes morimur, & in gaudium volumus venire. Sanum prorsus, seu consilium, seu præceptum.

De Spe pacis, DIAL. CV.

Spes pacis certa est, modò sit concordia certa:
Quæ si non fuerint, spes tibi pacis abit.

GAV.

SPero pacem. R. Meliùs est pacem seruare, quàm sperare. Stulti enim est, fastidire res certas, ambiguas spes amplecti. G. Pacem spero. R. Tenuisses eam arctiùs, nec abire sineres, quàm sperares. Quid enim si ad hanc spem impatientia te duxit tua, vt sperando, angi eligeres, quo gaudendo vti poteras. G. Pacem spero. R. Spes pacis multos perdidit, speratæque paci succedens insperata calamitas, incautos obruit, sopitósq;, quos experrectos inueniens, non læsisset. G. Spero pacem. R. Quid tã diu speras, quod mox assequi in tua situm manu? Rari sunt, qui pacem non inueniant, si bona fide velle cœperint. Sed hi ipsi, quibus dulce nomen pacis, pax amara est. Pacem itaque petentes paci obstant. Quatuor habitant vobiscum pacis hostes: Auaritia, Inuidia, Ira, Superbia. Has in æternum exilium pellite, pax æterna erit. G. Spes pacis aut dubia est. R. Inter spem pacis, & pacem multa incidũt leue verbum, gestus facilis, co npositam sæpe turbauit pacem: ipsi tractatus, pacificique sermones, ferro sæpe franguntur, animósque acuit, bellúmq; asperat pacis spes. Sic amicitiæ mentionem irritã, quasi cotem dixeris odiorum. G. De pace igitur,

pax erit. R. De pace crebrò nequicquam agitur nonnunquam verò periculosè. De pace agebant, atque egerant, & Gallorum, & Pœnorum duces: quando illos Camillus oppressit, hos Scipio. G. Post belli finem, pax firmabitur. R. Quantò firmata esset vtiliùs ante belli principium: quot damnis, ac mortibus tempestiua pace esset occursum? Sed vos pueri contumaces, ac discoli, sine verberibus non sapitis: in pace bellum, in bello pacem quæritis, neque vnquam, nisi bello afflicti, pacem vel noscere incipitis vel amare, eámque, vt perditam, fletis, sic mox redditam, pari leuitate contemnitis, donec vos iterum, atque iterum amissa, perdoceat bona vestra non spernere, malo vestra concupere, denique non ineptire, non furere, quod antequam assequamini, pudeat. Sæpissimè idem vobis audiendum, nec audisse sat est, sæpissimè videndum, & experiendum: dicam propriè, vt discatis aliquid, sæpissimè vapulandum est. G. Bellum pax sequetur. R. Meliùs præcessisset: bello iter obstructura: nihil insanius, quàm spe remedij, vltrò vulneri sese offerre: auxilium non causam dant fomenta vulneribus: ægro salutem optare, natura est, sano ægritudinem, spe salutis, insania. G. Pax futura est. R. Solet pax vrbibus mutationem rerum afferre pestiferam. Optima quidem ipsa, sed pessimis circumuoluta comitibus, iniquis legibus, fluxis moribus, occultis odiis, aperta tyrannide. Recordare, quid ciuili olim bello præsagus ille dixerit, nec fefellit:

Superos quid prodest poscere pacem,
Cùm domino pax ista venit?

Melior est autem bellicosa libertas viris fortibus, quàm pacifica seruitus. G. Pacem habeo. R. Interim bellum habes.

Sæpe animis mundi nocuit pax, atque voluptas,
Est aliquid cordis posse quiete frui.

GAV.

PAcem habeo. RA. Bonum ingens, si sincerum esset, atque perpetuum: neutrum sanè est. Nam neque nouum est, sed commune nimísque quotidianum est; vt sub vmbra pacis, bellum lateat: neque pacem, quamuis puram, diuturnam, sinit animorum instabilitas, secum assiduè non minùs, quã cum hoste pugnantium. G. Pax quæ sita est. R. Sed amissa est cautio, & disciplina militaris, fida vrbiũ tutela: quæsita autem lenta segnicies, & semper periculosa securitas; cùm in multis nempe sit melior bello pax, in hoc vno bellum melius, quòd cautius atque experientius. Nunquam Romana virtus abiisset, si bellum Carthaginense mansisset. Pax punica Romanæ vrbis excidium fuit; vrbibúsque aliis documentum sempiternum, non semper populis, atque Imperiis optimam pacem esse; ídque vir optimus Nasica, malè non sibi creditum, iurabit, & vera locutum docti omnes fatebuntur. G. Pacem habeo. R. Modestè vtere. Bello quolibet funestior pax superba, & negligens. Sæpè, armati inter gladios tuti, mox togati in gladios inciderunt, & feris votis optauere bellum. Quid ruinam morum, atq; ipsius humanitatis interitum loquor? Quot iam bello viri optimi, pace pessimi euasere? quasi tum armis omnem penitus exuti virtutem mox cum toga vitia omnia induissent. Sic interior habitus cum exteriore mutatus est. Cuius quidem rei, etsi multa millia hominum, in testimonium trahi possunt, tamen abundè suffecerint testes duo, Sylla & Marius; quorum primum [vt de illo scribitur] neque

laudare,

laudare, neque vituperare, quisquam satis dignè potest, qui dum quærit victorias, Scipionem se populo Romano, dum exercet sæuitiam, Annibalem repræsentauit. Secundus verò vir [vt de illo itidem scriptum est] cuius si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu, vtrùm bello melior, an pace perniciosior fuerit: adeò quam rempub. armatus seruauit, eam primò togatus omni genere fraudis; postremò armis hostiliter euertit. G. Pacem patriæ partam lętor. R A. Quid, si pax interdum, quod in homine optimum est, extinguit, nutrítque, quod est pessimum? Notum est illud Satyrici, qui cùm de causis priscæ illius Romanæ virtutis multa dixisset; inter quas est & proximus vrbi Annibal : ad extremum intulit.

Nunc patimur longæ pacis mala, sæuior armis
Luxuria incubuit, victúmque vlciscitur orbem.

Estne ait [oro te] vlla pax tanti, vt non odiosa sit viris egregiis, comitante luxuria? Certè altiùs cogitanti, depositis licet armis, pax videri nequit, vbi bello domestico vitiorum insidiosissimo, & carente induciis, oppugnantur animi ; boni mores in exilium pelluntur; voluptates imperant ; virtus opprimitur. G. Pax firma est. R A. Et pacis comites licentia, ac libido, & [vt dixi] discrimina nec pauciora, nec minora, quàm belli. Illa enim corporibus, hæc animis pestem ferunt; sæpe etiam corporibus: Itaque multis lorica felicior, quàm toga, căpúsque securior, quàm thalamus; tuba, quàm tibiæ, sol, quàm vmbra. Sunt quibus nil tutius bello sit, quod Iulium Cæsarem prædicantem de se, suísque militibus audisti. Pacem verò, si fine vitiis veniret, & cœleste munus, & secundum nulli be-

num fateor. Rarò autem ſine vitiis venit. G. Sed feci inducias. R. Dediſti hoſti ſpatium ad colligendas vires, quibus fortiùs te feriret. G. Inducias habeo. R. Cognatæ induciis inſidiæ ſunt. Multa per inſidias hoſtiliter fieri vides, plura etiam facta legis, vt nil aliud, belli conſilia licentiùs agitantur, liberiùs contrahuntur auxilia. Quoſdam bello inuictos, induciæ confecere. G. Sunt mihi cum hoſtibus induciæ. R. Ignauum tempus, nec pace lætum, nec bellis exercitum, ſed dubiis inter vtrumq; pulſum fluctibus, vbi & rumor paci obſtat, & timor bello: neſcio an ſit grauius pendere, quàm ruere, reſpirandi tempus optare, fatigari eſt. Miſeri autem & inſani eſt, nec pacem pati poſſe, nec bellum.

De Pontificatu. DIAL. CVII.

Sponte ſua in mortem currit, qui Pontificatum Ambit, vbi fraus, & ſæua venena regunt.

GAV.

AD pontificatum veni. R. E tempeſtate in portum fugi ſolet: tu è portu in tempeſtatem ſponte fugis. Tu mirus nauta. GAV. Pontificatum ſum adeptus. RA. Parúmne difficilis, parum grauis vnius animæ tibi cura videbatur, niſi omnium curas in te vnum, atque omnium ſarcinas tranſtuliſſes? Fortes humeri, an fortis ambitio eò animos cogens, vbi malè ſibi futurum ſciunt. G. Ad pontificatum aſcendi. R. Quo tramite, videris: duplex eſt enim via: vtraque ad laborem. Altera verò etiam ad miſeriam ducit: quacunque perrexeris, vel te miſerum, vel, vt optimè ceſſerit, ex libero ſeruum ſcito: ſic, qui aſcendiſſe diceris, deſcendiſti. Vnus iam illorũ, quibus canitur propheticum illud. Qui deſcendunt in mare nauibus facie-

tes

tes operationem in aquis multis, qui ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos: quorum anima in eis tabescente, propter negotiorum multiplicium procellam, turbati sunt, & victi sunt: sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est. *G.* Summi solium pontificatus ascendi. *R.* Quo mare altius, & venti plures, & periculosior tempestas. *G.* Romanus Pontifex factus sum. *RA.* Quò maior vrbibus Roma est, eò maior te laborum moles manet: erunt qui te colant, qui adorent, qui obsideant, ac circunstent, qui tibi serico terram sternant, auro niueos frenent equos, qui vina, dapésque instruant, ac prælambant, priscis pontificibus inauditum obsequij genus: ex diuerso erunt, qui omissis propriis rebus, in te figant oculos, te notent, de te iudicent, & quàm iustè, Deus viderit, qui denique mores tuos arguant, verba distorqueant, famam lacerent, vitam carpant; quicquid vsquam mali erit, quasi è fonte vnico malorum, ex te prodiisse dicent populi, discordiarúmque omnium vnus tu causa vocaberis. Quomodo, inquient, sanum erit ecclesiæ corpus, cùm ægrum, ac languidum sit caput? Est-ne[oro te] tanti, vel aureum poculum, vel cubile purpureum, vel gemmatus vertex, vt quietis, & famæ pretio quæri velit? *GAV.* In summum pontificem sum electus. *RA.* Versa vt libet; hac in re tam expedita hodie, quod est totum, vel inane, vel durum est, vt non immeritò quidam summi Pontifices, tædio rerum victi, non supplicium aliud, quàm felicitatem illam hostibus suis optauerint. Nam[vt paucis expediam] summus pontificatus, si rectè geritur, summus est honor, summum onus, summa seruitus, summus labor. At si malè, summum animæ periculum, summum malū, summa miseria, summus pudor, anceps

ex omni parte negotium. G. Summi pontificatus sedem teneo. R. Non tenebis diu. Breuis est hominũ vita: Regum breuior, Pontificúmque breuissima, eò quod propter pondus vastatricium curarum; ætas ipsa pontificis Romani tempus angustat, quæ ad hoc culmen, nisi admodum fessa, vix peruenit. G. Summi pontificatus in vertice sedeo. R. Quò sublimior sedes, eò grauior casus, vix ex alto, sine periculo, aut labore descenditur. Cura, vt descendas sobriè, ne in illo grege reperiaris, de quo dictũ est:

Tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Ex omni quidem mortali fastigio descendendum, nemo dubitat; sed hoc interest, quia iustorum, ac sapientum descensus, reliquorum verò, præcipitium, ac ruina est. Ideóque Pœnus ille dux moriens: qui dixisse fertur: Et finis ad alta leuatis, est ruere; non impropriè ait, vt iniustus. GAV. Summi pontificatus arcem rego. RA. Solebant primi, ex hoc statu, ad martyrium peti: nunc ad delicias vocari credunt: ideóque certatim hic locus appetitur, & huc ómnium fermè mortalium vota suspirant. Quis autem vel Romanum, vel quemcunque pontificatum, aliam cupit ob causam, nisi quò potentior, ac ditior sit? Contra iustitiæ præceptum præesse quæritur, non prodesse, quódque sacriligium, pudendúmque vel dictu est, magnis sæpe muneribus, quin & pactis, & sponsoribus spes emitur sacerdotij pinguioris. O vertigo morum pessima: ad quod olim consueuerant, & deberent cogi homines, inde nunc retrahi non possunt; & tam præceps feruet ambitio, vt non Christianus pudor, ac modestia videatur, sed ardor, & perui-

pertuicacia paganorum; quam in huiusmodi petitionibus tantam fuisse didicimus, vt de Iulio Cæsare lectum sit, quòd pontificatum maximum petiit, non sine profusissima largitione; in qua, reputans magnitudinem æris alieni, quum manè ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti fertur: Domum se, nisi pontificem, non reuersurum: nec fefellit, Pontifex est reuersus. Liquet autem, quo impetu ille ambierit: quo, non impetrato, vel moriendum sibi certè, vel exulandum esse decreuisset: hoc illi autem vtrumque licuerit, cui à prima ætate propositum sit regnare. Ita vt iniuriam suam putet, si qua est, hoc orbe, potestas altera, quàm Cæsar: si tellus vlla duorū est. At Christiano homini, cui propositum sit seruire, dominíque sui iugum ferre; pontificatum quomodo liceat ambire, non video: non modò largitione profusissima, sed [quod non multò minùs est turpe] blanditiis, atque mendaciis, indignis viro artibus, sed cōmunibus adeò; vt hæc ferè iam sit vnica in altum via. *G.* Romanus pontifex sum. *R.* Seruorum seruus diceris. Caue, ne dominorum dominus fieri velis. Memento professionis. Memento debiti. Memento domini, qui meritò nulli magis, quàm vicario læsus, irascitur.

De Felicitate. DIALOG. CVIII.

Expectanda dies homini est pars vltima vitæ;
Ante obitum certè nemo beatus erit.

GAV.

SVm felix. *RAT.* Pontificatu forsan, aut Imperio, aut omnino potentia, atque opibus felicem fieri credis? Falleris. Non felicem faciunt ista, vel miserum; sed detegunt, ac ostendunt; &, si quid facerent, miserum potiùs, quàm

felicem facerent. Sunt enim plena periculis, quibus, humanarum est affixa miseriarum radix. *G.* Felix sum. *R.* Opinione fortassis tua; quæ, quoniam falsa est, felicitati nihil addiderit, sed miseriæ multùm. Siquidem propriam non nôsse miseriam, miseria summa est. *GAV.* Felix sum. *RA.* Hoc inter carnificum gladios magnus ille Pompeius de se prædicat: quod tamen [si profundiùs verum fodis] nunquam fuerat ne tum quidem, dum florentissimo in statu felicissimus videretur. O miser, qui in tot malis te felicem speres. *G.* Sum felix. *R.* Felix os, & vnus viator insolitus, mirus cursor, quo in hoc scrupeo, & difficili calle sis felix, inter mille pericula raptatus iugiter, & ignorans, quo, siquidem hic es felix, quod nemo vnquam fuit, nemo erit, vt auguror. Nam quis, quæso, hominum felix in miseriis? Nemo igitur felix, priùs quàm ex hac miseriarum valle migrauerit. Duos quidem è cunctis mortalibus colligunt felices, in qubius opinatissimus est Quintus Metellus, & apud scriptores rerum, & vulgò etiam felix. Sed huic tamen, quamuis latè iactatum felicitatis nomen, in quibusdam exactioribus scriptis ereptum scio; iniuriis aliquando grauissimis, & [quod dolorem ingeminat] vili ab authore susceptis. Iam reliquorum falsa felicitas in aperto est. Sylla felix tantùm dictus est, infelicem tamen vitæ illum, ac mortis atrocitas probat. Alexandri Macedonis, ac Iulij Cæsaris, etsi fortuna prospertima, vitá tamen inquieta semper, ac turbida, atque ideò nunquam felix: vtriusque mox rapida. Ille in medio bellorum cursu, hic post victoriam repentè; ille veneno periit, hic ferro. Scipionum bellicam felicitatem, alterius indignum exilium, indigna quoque alterius, & inulta mors minuit. Longum est euol-

uere singulorum fortunas. Ad supremum venio. Vnus omnium ferè omnibus felix visus est. Augustus Cæsar, Monarchia omnium altissima, diuturna pace, vitæ spatio, ac fine suauissimo; quodque omnia superat, morum, atque animi tranquillitate perpetua. Quis hunc felicissimum negauerit? Sed felicem negant, quibus hæc scrutandi studium fuit. Obstat enim extrinsecus fulgoribus interioris, ac domesticæ vitæ status, & fortuna longè alia; naturalis ac virilis sobolis defectus; adoptiuorum, ac nepotum immaturæ mortes, & quorundam, morte peior, contumacia. Ad hæc, & vilissimorum quoq; hominum insidiæ, & suorum in se crebrę conspirationes; & dilectissimæ, atque vnicæ filiæ, ac neptis adulteria crebiora; denique non suus hæres, successorque non placitus, & necessitate magis, quàm iudicio electus; nec omnino se dignus, nec imperio. Si horum ergo nemo felix, vel felicem alium da mihi, cum quo felix sis, vel sine consorte felix esto; vel iam tandem veriori sententiæ aurē præbe: secundum quam dico iterum, ante mortem nemo hominum felix. GAV. Ego animo felix sum. RA. Sentio quam felicitatem dicis, aut felix igitur errore tuo es, vt ait ille: quæ felicitas [vt dixi] misera est: aut virtute animi felix, quæ nec ipsa felicitas plena est; quamuis sit ad felicitatem via. Ad postremum, cuncta discutiens, me mirari non dissimulo, quam mihi felicitatem quidam somniant, promittúntque aliis. Acutissimi homines in multis, hac in parte cœcissimi. Nam si hic omnium cumulus honorum ad felicitatem, iisque indeficiens, ac stabilis requiritur, & quàm multa desint homini, vitæ studium hoc agenti, pro se quisque sentit; & hæc ipsa quæ adsunt, quàm incerta, quámque labilia sint, agnoscit, siue quod aliis videtur sola,

virtus hoc præstat: certè ipsi, qui secundum virtutem vitam agunt, quos diffiniunt felices, quósque felicitati proximos non nego, vitam ipsam perpetuis tentationum præliis patiuntur infestam, periculis semper multis, & grauibus expositi: nec vnquam ante exitum securi, quòd siue nesciunt, siue sciunt, æquè miseri sunt habendi. Nulla enim cum errore, nulla siue securitate felicitas. *G.* Felix mihi ipse videor. *R.* Iam responsum habes. Si felicem error faceret, paucissimi non felices essent: falsa ergò felicitas tua est, & ea ipsa perbreuis. Nulli errore diu contigit gaudere. Sola quidem veritas solida est. Error tenue quiddam & inane, quod inter amplectentium manus, quasi fumus, aut vmbra dissiliat. Veniet quæ vmbras abigat, falsáque gaudia in apertum per rahat, quæ felicitati humanæ verum pretium somniis ponat. Quære interim ab his ipsis, quorum proximè mentio est habita: quære ab omnibus, qui felices, vel sibi, vel aliis visi sunt, vbinam gentium, quóue nunc in statu sint, de sua illa breui fœlicitate, quid sentiãt; tacebunt ipsi, sed loquetur veritas, testabitúrque habitos felices, fuisse miserrimos.

De Spe bona. DIAL. CIX.

Spes fouet, atque eadem sperantem torquet, & angit.
Dicitur hinc: Faustos spes facit, atque mora.

SPES.

QVicquid in re sit, spem mihi nullus eripiat. *RA.* Hanc auferre potest nemo; ipsa sese sensim eripit, & inopinis euentibus sæpè lusa, consumitur. *S.* Spero multa. *R.* Et multa metuas opor-

oportet. Sine metu enim ſpes non habitat. *S*. Spero bona. *R. A*. Multa igitur times: vt enim oppoſita ſpes timori eſt, ſic aduerſo de fonte oritur, & neceſſe eſt, quod ſperare cœperis, eius contrarium vt formides. *S*. Spero læta. *R*. Sed incerta, quorum ſtudio, certa negligere, demẽtia certa eſt: qui equidem, ſed non habet ſperat, quod habet obliuiſcitur. *S*. Sperare meliora non prohibeor. *R. A*. Quid ſi difficilia? Quid ſi impoſſibilia: Venturáque nunquam? Quid ſi peiora: ſi peſſima ſunt quæ ſperas? & meliora tibi fingis. *S*. Iuuat in ſpe viuere. *R*. Dic veriùs, in ſpe mori. Nam & futura cogitantibus præſentia dilabuntur; & qui longinqua proſpiciunt, quæ ſub oculis ſunt, non vident; & qui cras viuere deſtinant, hodié non viuunt. Nondum eſt, cuius initium ſperatur. Ita, cùm ſpes omnis boni abſentis exſpectatio ſit conſequens eſt, ſperantem, pro ea ſaltem parte, qua ſperat, mali aliquid pati. *S*. Dulce eſt ſperare. *R*. Audio quidem multos hoc dicere, ſed hanc ego dulcedinem non agnoſco Nam ſi ſperare, & optato carere etiam dulce eſt, quod, qui dixerit, haud dubiè guſtu caret. *S*. Sperare delectabile eſt. *R*. Ergo & pẽdere, & affici, & torqueri, ſpes eſt, & longi ſupplicij longa ſpes eſt, nil ſic animum fatigat, nil ſic ſenium præcipitat. Itaque ſæpe vir ſapiens, ſpem perditam, lucram vocat; ſeque infinita cupidine liberatum ab exſpectationibus vanis, ad gaudendum bonis ſuis cogi gaudet. *S*. De euentu ſors viderit; ego in ſpe gaudeo. *R*. Vide autem, ne quando forſitan in ſpe doleas, & optaſſe, & ſperaſſe, & ſperata conſecutum eſſe, pœniteat. Multos, quos ſuſpenſa diu torſerat, ad exitum ſpes ducta, peſſũ dedit. Multi votiuis, & valde, licet non ſat ſeris longę ſpei periere ſucceſſionib. *S*. Nemo mihi tollat ſpẽ. *R*. Nemo tibi tollat tædium, ac

laborem animi. Audisti vetere dici solitum prouerbio: Magnus labor, exspectare. S. Rei bonæ exspectatio blanda est. RA. Sed & fallax, & anceps, & anxia. Si hoc negas, nunquam aliquid expectasti; sed se fallentium inæstimabilis turba est, quibus ad id, quod agunt, nihil prorsus inefficax, sese offert, nihil respuit, nulli se negat flecti facilis, & falli prona credulitas. Argumentum verò leuitatis ingens, atque amentiæ dixerim, passim obuias spes amplecti; & his illicò, certis vt bonis, pasci, ad quas docti omnes, & experti rerum tardi sunt. S. Bonam interim spem habeo. RA. Interim, dicis. Credo, dum te illa fefellerit; hic est enim mos; inuiti spem deponitis, nunquam illam relicturi, nisi vos illa relinqueret, quin quum vos sæpè reliquerit [mirum dictu] iterum atque iterum redeuntem, cupidè semper excipitis, progressique obuiam quasi obliti veterum, nauis armatam dolis, inclusi toties cordis arce reponitis. S. Spem horum vsque ad vltimum, non deseram. RA. Quid, si diu antè illa te deseruit? An ne illam retrahes, an sequeris, an exspectabis, vt redeat? Age autem, spera, quando nihil est dulcius, quàm falli. Non ego tibi spem, quã mordicus tenes, eripiam; tantùm illud admoneo, non esse spem bonam, quam tu reris. Non est spes bona, quæ bonum sibi proposuit; sed quæ bene: Bonum quidem sperare, scelestissimi quoque homines possunt, immò & solent. Verè itaque bona spes est, quæ de vero bono ritè concepta est. Hanc qui habet, stringat, teneat, neque abire eam, vel in vltimis sinat, ioro. ésque illi suas iungat, charitatem, fidem: hæc spes læta dulcis, verax, felix est; quæque nec sperantem fallit, nec confundit, sed ad optimũ prouehit, animúmque interim, sperati boni anticipatione, lætificat. At vos, seu verum bonum, malè meriti,

meriti, ſperatis, ſeu malis, veris, falſum boni nomen impoſitis. Iure igitur veſtra exſpectatio, antequàm veniat, mœſta eſt, mœſtiórque cùm venerit. *S.* Humanum ſapio, & de his loquor, quæ homines vocant bona. RA. Huius nominis doctos olim inter homines longa lis fuit, quæ adhuc pendet, pendebítque æuum in omne, his vnum in rebus, contrà autem illis bona multa ponentibus. *S.* Linquamus iſta philoſophis. Ego, quæ vulgus dicit bona, ſpero. RA. Malum igitur tuum ſperas, quod vel dilatione te cruciet, vel falce opprimat exoptato: fac ſuccedat enim, quod ad corpus attinet, hoſti arma paraueris, quod ad fortunam, variæ, & immitis dominæ ſubieris iugum, quo ad animum verò ipſum, magna etiam pars in cladem, ac perniciem verti queat; quoniam, quæ delectant animum, ſæpe & lædunt. *S.* Ieci ego ſpei bonæ anchoram, nec mouebo. RA. Atqui ſolent nautæ, tempeſtate orta, nauis anchoram præcidere, ſi diuelli nequit, relictáque illa, fugam capere, non enim quod tranquillo mari, apud poëtam; Dente tenaci anchora fundabat naues in magnis quoque pelagi motibus accidit, vbi non naues fundat illa, ſed alligat, & naufragio vinctas tradit. Nec hercle aliter inter procellas humanarum rerum ſpes affixa, & tenax, multos in exitium traxit, qui abſciſſa vtique, & abiecta ſpe, incolumes euaſiſſent. Sæpe igitur ſubtrahenda ſpei anchora, vel ſi hæreat, euellenda; ſi ne quidem liceat, abſcindenda rerúmque ſub fluctibus relinquenda eſt, vt liberam vitæ portam gubernaculo prouidentiæ dirigas ad ſalutis portum. *S.* Bene ſpero. RA. Bene ſperando & malè habendo tranſit vita mortalium.

De Hæreditatis expectatione. DIAL. CX.

In mortem alterius tu spem tibi ponere noli.
Testator vitâ te superare potest.

SPES.

HÆreditatem orbi senis expecto. RA. Mundo te tranquillum prædicabas, ipse tibi ne contrarius sis, attende; nunquam expectatio, tranquillitásque cohabitant; vix vllum vitæ tædium expectatione molestius. S. Expecto senis hæreditatem. R. Nescis, quid ille forsan expectet, est ea quidem inter homines vulgaris insania, vt ferè omnes, non coæuis tantùm, sed iunioribus quoque diutiùs se victuros sperent. Inuiti sua de morte cogitant mortales; de aliena autem libenter, cùm tamen contrarium agere esset vtilius. S. Senis hæreditatem spero. RA. Quid si ille interim tuam sperat? Falli alterutrum est necesse. Quot autem senes inuenias, mortem iuuenum expectantes? Et sanè nemo tam senex, qui non possit annum viuere: nemo tam iuuenis qui non possit hodie mori. S. Hæreditatem orbi senis spero. RA. Iustiùs hanc sperabat filius; iuniorem iustior spes elusit. S. Hæreditas orbi senis ad me venit. RA. Quid scis, an ad illum tua? Caio Claudius, Neroni Galba, Domitiano Nerua, Commodo Pertinax successit, & secessionum talium plena est hominum vita. S. Orbi senis hæreditas me manet. RA. Quem non fallere possit volens, qui, quem noluit, fefellit? cui superuiuere nequeat, qui filio superuixit? S. Orbi iam senis elogio scriptus hæres sum. RA. An in tabellis forsan adamantinis, vnde non facilè

le deleatis? An ignoras, quàm leuibus causis testamenta mutent senes? Multis in ipso vitæ exitu, quod per omnem vitam voluere displicuit. *S.* Hæredem me vult orbus senex. *R.* Potest nolle. Nihil est autem indignantius orbo sene, ac diuite; vbi sua diligi, séque sperni senserit, actum est. *S.* Hæreditas orbi senis promissa est. *RA.* Ea vtinam innocentia, atque ea mortalibus fides esset, vt & nunquam, nisi honesta promitterent, & semper promissa seruarent. Nunc nec promittendi modus, nec promissa fallendi pudor vllus; quod in hæreditate potissimùm licere sibi homines putant. Itaque voluntatem testatoris ambulatoriam vocant; non te exemplis premam, nota res est. Legisti [credo] quibus hoc accidit, non solùm vt viuentis promitteretur hæreditas, sed supremo etiam morientis amplexu, & osculo, annulísque aureis donarentur, quod apud illos indubiæ successionis indicium erat, cùm interim & hæredes alij, & eorum mentio penitus nulla esset in tabulis testamenti, tantum media de morte perfidia ausa est. Te ne igitur viuorum fraudibus immunem feris, cùm dolis morientum circumuentos legas, summos etiam, & illustres viros? Nam [ne singulis immorer] genus hoc ludibrij passus est Lucius Lucullus vir amplissimus [quódque est altius] Augustus Cæsar. Horrenda, longéque mirabilis libido fallendi, quę nefarias animas nec in morte destituat: sed sic est mos, & tu promissa in hæreditate spem defigis, quam frustrari possit, & vita longior testantis, & breuior fides; quanquam his cessantibus mutandi causa propositi, posse esse iustissima, suus hæres, noua seni oriens progenies. Siquidem octogenario maior, Cato filium genuit; nonagenario iam propior, Masinissa. Idque

hac etiam nunc ætate nostris senibus euenit, qui, vtinam priscis illis, vt gignendi vi, sic vigore animi pares essent. Quæ cùm ita sint, hæres certè legitimus captatori obstat, atque improbam spem præcidit. *S.* Iam testamento senis hæres sum. *R.* Sed viuentis forsitan & victuri. Testamenta autem in vita fiunt, in morte firmantur, funus, & cadauer cogitas. Lupus quidem expectatione lassandus, & inedia. *S.* Hæreditas ad me recto calle ventura est. *R.* Quid, quòd, vt testator, sic hæreditas casibus sub iacet, vt neque semper, quem velis, habeas hæredem, & sæpe nil aliud quàm inane nomen sit hæreditatis? quid, quòd interim vasto pretio parua res emitur, dum senem, & obsequium submissum, & indignæ viro blanditiæ promerentur? Nulla est tanta vtilitas, quæ decoris impendio æstimanda sit. *S.* Nullo legum, aut fortunæ obice hæreditas ad me venit. *RA.* Vnde id nosti? cùm sit scitum illud Marci Catonis sapientissimi senis dictum: Sæpe, inquit, audiui, inter os, atque offam multa interuenire posse. Esto autem, nihil interueniat, sed ad te sperata perueniat hæreditas, non manebit tecum, sed à te rursus ad alios migrabit. Volubilia sunt bona mortalium; rotundam nummi præcipuè formam dicunt, vt perpetuo rotetur motu. Quæsiuisti hæreditatem successori tuo mœstus, forsitan gauisuro, sollicitus otioso, & sperasti de alio, propter quod idem alij de te sperent.

De Alchimia. DIAL. CXI.

Imponit multis are Alcimistica fallax.
Autorem inuisum reddit & ipsa suum.

SPES.

Spero

SPero alchimiæ prosperos exitus. RA. Mirum vnde id speres, quod nec tibi vnquam verè accidit, nec cuiquam; &, si accidisse nonnullis fama fuerit, ab his ficta, quibus id credi expediret. S. Spero Alchimiæ successum. RA. Et quem, quæso, præter fumum, cinerem, sudorem, suspiria, verba dolos, ignominiam? Hi sunt enim alchimiæ successus, quibus inopem nunquam ad diuitias euectum, multos à diuitiis ad inopiam redactos sæpe vidimus. Non tamen illud attenditis; tam blandum est sperare, & falli; huc agit vos auaritiæ stimulis impulsa dementia, vt verum opinemini, quod optatis, falsúmque, quod cernitis. Notastíne aliquos prudentes in reliquis, hac insania laborare? quosdam opulentissimos hac vanitate consumptos? dúmque opulentiores fieri student, & fœdo quæstui inhiant, bene parta prodigere, censúque omni in superuacuis effuso, tandem necessariis etiam destitutos; alios, ciuilitate deposita, mœstos semper, atque anxios, dum nec cogitare aliud, quàm folles, & forcipes, & carbones, nec aliis, quàm suæ hæresis conuiuere didicerunt, in syluestres penè homines euasisse: nonnullos denique, amissis primùm animi luminibus, in hoc exercitio corporeos insuper oculos amisisse? S. Promissum ab artifice aurum spero. RA. Refert cuius artifex, quid promittat. Sunt, quibus promittentibus, nihil credi possit, eóque minùs, si promissum iusiurandi religione firmauerint. Sed ô cœci; parúmne erat veris in metallis, quæ terra fert, furere, nisi vos mendacio defossa torquerent? Parúmne à virtutibus aberrasse, nisi errori damnum, damno labor, & labori pudor accresceret? Hic, qui tibi aurum suum spondet, cum tuo auro improuisus aufugiet. Noui nihil narro; mos est publicus: & quanuis

igne commissa fraus, sæpe igne purgetur: nihilominùs tu delusus deceptoris tui supplicio non indemnior, sed notior remanebis digitóque monstraberis auarus, ac stolidus flando exhaustus, fl nimis afflatus, aspersúsque fuligine. *S.* Magna mihi promittit Alchimista. R. Dic, vt ea tibi præstet, quæ promittit aliis; primúmque suam pellat inopiam: est enim ferè mendicum genus hominum, cúmque se pauperes fateantur, ditare alios volunt, quasi aliena illis, quàm propria, molestior sit paupertas. Sic vt miseri, se alios miserari dicere soleant impudenter, & ignotis etiam interdum magna promittere. O turpis promissio, & ô stulta credulitas. *S.* Alchimiæ artem didici, diues fiam. R. Immò quidem, si fuisti, esse desines. Ars nempè, quam memoras, nullam esse, nisi mentiendi artem dicimus ac fallendi. Age autem, quando ita fert animus, & incumbe; prædico autem tibi quod te lucrum ex hac arte maneat: Domus tua miris hospitibus, ac miris erit impedimentis plena. Erunt ibi esores, & potores, ídque haud immerito, quos ignis exsiccat, & cupiditas. Erunt sufflatores, deceptores, derisores, omnis angulus habebit palues, & lebetes, & phialas olentium aquarum; herbas præterea peregrinas; & externos sales, & sulphur & distillatoria, & caminos. Déque his omnibus tibi in finem curas inutiles, & stultitiam cordis, oris obscœnitatem, & squalorem, & caliginem oculorum, ac sollicitam conflaueris paupertatem: quódque his omnibus penè peius dixerim, circulatoris nomen, & nocturnis in tenebris, atque infames inter latebras furum vitam. *S.* Spero effectum propositi votiuum. R. Sperare hinc forsitan, & gestire dabitur, non gaudere. *S.* Ad propositi terminum propinquo. R. An Mercurium congelasti? An quid aliud vanitatis? nunc maxi-

maximè à proposito longè es; semper rebus aliquid defuerit, dolis nihil.

De Promissu Aruspicum. DIAL. CXII.

Augurium mendax vani docuêre parentes;
Credens, dignus qui decipiatur, erit.

SPES.

ARuspices mihi multa pollicentur. RA. Inuenisti ecce aliud genus hominum, cui si credas, semper pendeas, semper speres. Nam neque res vnquam aderunt promissæ, neque enim vnquam deerunt promissores; sic res hinc profugas captans, hinc promissis impulsus, Ixionio semper more rotaberis. S. Spem bonam mihi tribuunt aruspices. RA. Non magis spem est credulo, quàm metum pauido inferre; constantes animi neutram in partem facilè inclinant. S. Multa vndique mihi promittunt mathematici. R. Nihil promptius, quàm promissis affluere iis, qui careant pudore; quos mentiri autem pudet, ad promittendum tardi sunt. S. Læta spondent mathemathici. RA. Sponsores quære alios, seu pignus. promissi fragile genus est; nudo verbo malè creditur. S. Multa promittunt mathematici. RA. Quære, qui promissum impleat; satis est spem dedisse; non potest vnus dare omnia. S. Promissis aruspicum experrectus sum. RAT. Consopieris euentibus; nihil eueniet promissorum. S. Magna iubeor sperare. RA. Mirum, vt animus hominis, qui virtuti contumax est, vanitati verò nimis obediens. Vnum aliquid, idque optimum iubeat,

illa contemnitur, quicquid hæc iusserit, difficile licet, ac pessimum, paretur. *S.* Mathematici læta pronunciant. RA. Miri homines futura qui nouerint, præteritorum, atque præsentium ignari, & quæ in cœlo fiunt, ita nuncient, quasi concilio cœlestium interfuerint, recentíque nunc inde veniant memoria; cùm tamen interim quid terris, quid in patria, quid in domo, quid in thalamo suo fiat, nesciant. Sic penitus verum est, quod apud Tullium legis; quod est ante pedes, nemo spectat, cœli scrutantur plagas. *S.* Magna nunciat mathematicus insignis, & verax. RA. Quò diuinus insigniora, & mentiendi libertas maior, & fides pronior mendacio est. Sæpe quidem mirari soleo, nostérque non immeritò miratus est Cicero, quid hoc in genere nouum, insuetúmque accidit; vt cùm in cunctis hominibus multa vera, memorabili vno mendacio obscurentur: & suspecta fides in posterum loquentis fiat; in his contrà, grauibus mille mendaciis, vna leuis, ac fortuita veritas, velum quoddam, & mendaci publico fidem quærit; si quando vel semel [quoniam nemo tam mendax vnquam fuit, quin quandoque verum diceret] nolens etiam, aut ignarus, vni bonum veri fortè aliquid effluxerit, actum est; si casura hodie de cœlo astra denunciet, creditur. Denique sine vlla suspicione mendacij, mentiri potest omnia, quisquis semel potuit non mentiri. Vnum enim illud memorat præceps in futurum prominens, & præteriti sic oblita credulitas, ac deceptoribus suis fauens. *SP.* Diuinis læta nunciantibus credo. RA. Furentibus credere, furor est. Certè quamuis hic Cicero videatur sensisse aliter, conuenientiùs huic rei nomen à Græcis inditum,

ditum, quàm à vestris iudico. Latini enim à diuis, seu à diuinitate diuinationem, illi autem, quod est, manticen, à furore dixerunt. Vos fortassis ornatius, at illi veriùs. Hanc sacri doctores vno omnes ore condemnant; Ambrosius, Augustinus, cæterique, qui si fortè [quando inter multos hic quoque mos pestifer inualuit, vt inter hos garrulos, in quæstione veri, ob ipsum professionis suæ nomen, suspecti habeantur, veræ fidei professores] auditi non erunt, cum omnibus idem sentientibus, qui sunt innumeri: & quamuis diuinationem improbent diuini viri, quid tandem causæ est, quidve suspitionis, vt non audiendus vnus, & in multis primus, ac maximus illorum Cicero videatur? Certè is totum hoc illusionum, ac fallaciarum genus damnat, ridet, ac despicit, & ad summam, omissis, quæ locus iste non capit, omnis non tantùm pia religio, sed vera quoque philosophia, & quæ illam, calle suo sequitur poesis, nec sancti modò; sed etiam docti omnes hanc respuunt vanitatem; præter illos solos, qui vel hinc viuunt, vel ab his seducti, in eorum tendiculas lapsi sunt, quorum damnis, atque erroribus lucrum sibi, atque artem faciunt; in qua illud summum, ac præcipuum, obscuritate fraudem tegere; & sic biceps, ambiguúmque responsum dare; vt prædictum videri possit, quicquid euenerit; quod omnibus futuri notitiam professis, in commune prouisum est; quæ in re, non ars ipsa, quæ nulla est; non ingenium, quod sine literis, rerúmque notitia, nudum est, sed illorum calliditas, & audacia, & impudentia ipsa mirabilis: vnde, quod festiuè admodum ait Cato ille rigidus: mirari se, quòd non rideret aruspex, aruspicem cùm vidisset. Id ad omnes æquè augures a-

ruſpices,ſortilegos, coniectores, Chaldæoſque,& mathematicos, ac totam, quam dixi manticem, trahi poteſt:tam incertum eſt, an illorum fraus turpior,an ridiculoſior veſtra dementia. Illorum tamen argutiis,atque ratiunculis reſpondere facile:ſed prolixum eſt notúmque adeò, tamque à notis,ac illuſtribus agitatum,vt non ſuperuacua tantum repetitio,ſed temeraria videatur. Veſtræ autem ineptiſſimæ vanitati, quid aliud dici poteſt, niſi dignos vos, qui ab homunculis non terreſtribus modò,ſed luteis & nullius, niſi qua ſtultos ludant,notitiam artis habentibus, ſcientiæ inſignis obtentu, & cœlo inſuper authore fallamini. *S.* Perſuaſum eſt mihi proſpera inſtare, quorum expectatio dulcis,& læta,& tranquilla eſt. RA. Immò quidem amara,triſtis, turbida: ſed vos ſenſu perdito, de obiecto ſenſuum iudicatis. Perſuaſum ſanè nullo negotio crediderim. Promptum eſt perſuadere, volentibus: quibuſdam perſuaſor neceſſarius non eſt: ipſi ſibi ſunt vates, & occurſus animantum,volatúſque auium, & garritus,lætum in augurium ducunt. At ſi quoties te iſta fefellerint, recogitas: ſi de hac re vicinos interrogas, niſi vel tu vltrò fallis, vel illi participes erroris quærunt, facilè deprehendes, quorſum his præſtigiis credendum ſit: niſi tres illi ſummi hominum, rerúmque moderatores, Pompeius, Craſſus, & Cæſar, iurati fortè, contrarium dicturi ſint: quibus, quod conſtat magno quidem, omniúmque familiariſſimo teſte Marco Tullio, Chaldæi omnes, aruſpicéſque promiſerant, quòd præclaro fine omnes beati ſenes in patria morerentur: idque quàm verum fuerit, non expectas audire. ferro omnes: duo miſerabilius quam longiſſimè ab Italico, Romanóque orbe,
ſectis,

fectis, fœdóque ludibrio reconditis veneratis illis, totóque diu formidatis orbe capitibus, reliqua inhumati, ferarum, & piscium morsibus, ac volucrum rostris exposi.i, cæci, & lacerati, miserandum fortunæ spectaculum iacuere. I nunc, diuinósque vates nega, qui tam certa prænuntiant. S. Gratum augurium notaui. RA. O amentiam importunam: miser homo successuum notitiam suorum, quæ sibi nulla est, à volucribus sperat. Quid hoc stultius fieri potest? quia, si Diis placet, & Deiotarum regem visa aquila, impendenti prærip uit ruinæ: & Agrippæ Hebræo instare carceris exitum finémque miseriæ, ac prosperitatis initium nunciauit supra verticem sedens bubo auis, alioqui infamis, cuiusque Vergilij carmine carmen ferale describitur. S. Lætum omen incidit. RA. Omen ab homine dictum nomen, humanæ dementiæ argumentum est; quo aliquid semper, non externarum modò rerum, sed earum quoque, quæ in vobis sunt, animos in errorem trahat: ne deliramentis anilibus vlla pars rerum vacet. Itaque & sternutamenta seruorum, & natorum fortuitò lapsas voces, eò trahitis, non quò vis illarum, sed quò vestra cupiditas vocat: scilicet, quia Centurio ille dixit: Hic optimè manebimus: ne mundi caput transferretur, caussa fuit: aut quia Persam periisse flens infantula, profecturo in bellum nunciauit patri, vinci Macedonum Regem consequens iudicatum est. O humana mens ebria, & mirabunda: quàm facilli impulsu erroris in foueam ruis? S. Læta aderant consopito. R. Mœsta aderunt experrecto. S. Lęta dormiens videbam. R. Mœsta vigilans videbis. S. Felix eram per quietem. R. Miser

ferre contentus est: nihil est actum, nisi pro se quisque aliquid auditis adiecerit, aut visis; quod cùm multi fecerint, actum breui mendaciorum videas aceruum, sic per manus [vt aiunt] traditum, inter manus etiam crescit malum, quódque ait eximius Poëta.

Mobilitate viget, viréſque acquirit eundo.

S. Hactenus læuissima fama est. R. Quid si mulcet, vt feriat? Sæpe lætum rumorem mœsta clades sequitur: creber hic fortunæ stilus, vt profundiùs vulneret, spem promittit, eu pidémque vulnificam læti cuiuspiam rumoris illitam dulcedine, iugulo gaudentis infligit; quod vir doctus intelligens, lætis nunciis non quatitur, hærétque immobilis, secum voluens vel contrarium esse, vel ipsum, quod tam faustum videatur, in contrarium verti posse. S. Læto rumore moueor. R. Expecta saltem, dum & certus sis; tunc quoque virilem animũ rumusculis agi turpe est, licèt veris; falsis verò turpissimum. Multos gauisos esse puduit, verúmque mœrorem auxit falsi gaudij memoria.

De Filij, vel amici expectatione. DIAL. CXIV.

Sæpius exoptata ferunt fastidia nobis;
Nil magis optandum, quàm sine fine fides.

SPES.

SPero filij reditum. RA. Speras gaudium sollicitum, & propinquum metum. S. Spero amicum reuidere. RA. Rem prædulcem speras, sed fallacem; fragili res hominum filo tremunt; forsitan quem expectas, iam nunc obiit: potes hoc probasse, si vixisti. Impedimentorum mille sunt genera: vnum commune omnibus, mors. S. Amici conspectum exoptatum spero. RA. Sunt

hæc ferè coniuncta, optare, & sperare, sed multis assiduè casibus distinguntur: quàm multos credimus fuisse Romæ quam cupidis animis Marci Marcelli, huius vltimi reditum expectantes? Contrà autem, viæ medio, hostis illum crudelissimus expectabat; cuius potentior fuit immanitas, quàm victoris clementia, aduersarium ab exilio reuocantis. Potuit igitur Cæsar, precibus senatus, Marcello veniam dare: non potuit Marcelli cliens graue magis pati, vt is Cæsaris beneficio vteretur. S. Spero amicum, & expecto hoste quolibet carentem. R. Quis est hic hominũ hoste carens? vt sit aliquis priuatorum expers, aut publicis inimicitiis quisquã vacat? sicariorũ dico, & prædonum, qui auaritia duce, bellum humano generi indixere. Finge aliquod tã benignum sydus, vt hæc pestis terris exulet, alias quis arcebit? vehiculorum & equorum lapsus, fluuiorum, ac torrentium insultus, & ruinas pontium, ac tectorum æquoreásque, & aëreas tempestates? Adde ferocium incursus animalium, quibus non singulos tantùm homines Dicearchus curiosissimus indagator rerum talium, sed quædam hominum genera docet occubuisse. Et, ad summam, quot sunt casus humanarum rerum, quorum nullus est numerus, tot sunt hominũ hostes, qui spem tuam [non dicam] retardare possint, sed extinguere: vt nihil interueniat. Mors, quam dixi, & euntibus, & stantibus, vbique contigua est; nisi itinerantibus eò fortasse vicinior, & quò iter, & vectatio, & locorum commutatio pluribus casuum generib. videtur exposita. S. Spero amicum, prospero exacto negotio, reuersurum. R. Quàm gloriosè, quàm prosperè res gesserat Drusus Nero, diui Augusti priuignus; vt omnibus etiam hostibus domitis charus esset, ita, vt eum paulò minùs adorarent, quorũ

miri-

mirificos affectus erga illius memoriam, vsque ad hæc tempora, si vnquam Germanorum inter proceres fuisti, te sentire arbitror potuisse. Certè illa gesserat, quibus verè gloriaretur, quod Romanis in saxis, priuis aliquot syllabas casu aliquo deiectis, nunc etiam sculptum viget his versiculis.

Ad diuertia Rheni
Peruasi, hostiles depopulatus agro;
Dum tibi Roma decus, æternáque ludo trophæa.
Hister pacatis lenior ibit aquis.

Talem hunc iuuenem qualiter expectabat mundi dominus Augustus, qui eum sibi filium fecerat amando, qualiter Liuia Augusta, cui natura illum charum fecerat, chariorē virtus, charissimum, reor, fratris ignauia, qualiter deinde frater ipse qualiscunque erga alios, tanti certè fratris amantissimus, ad postremum qualiter Roma ipsa, atque vniuersa Resp. quæ de nullo tunc hominum sic pendebat. Quid ergo? Quis tam multiplicis spei finis? expectatū Drusum inexpectata mors abstulit, morbo, quod constat, raptus, &, quod magni sunt authores, ex fractura cruris equo super labente suscepta; qui viuus victor reuersurus sperabatur in patriam, exanimis est reuectus. Quid filium huius loquor Germanicum? Nullius, credo, vnquam hominis expectatio maior fuit. Non hunc pater, non Augustus, ambo iam defuncti, sed Roma omnis expectabat tanto desiderio, quasi totius vrbis vnus animus, ísque, & viduæ, & non nisi vnicum habentis filium matris esset. Itaque ad primum ægritudinis suæ nuncium attonita penitùs, ac deiecta ciuitas, vultúsque omnium, atque habitus mutati, & mœstum tota vrbe silentium fuit. Vbi autem lætior fama, incertis licet authoribus superuenit, conualuisse illum, & viuere subitus cla-

mor, atque felicissimus vndique sublatus, ipsum quoque Tiberium excitauit, concursúsque in Capitolium ingens factus, & penè conuulsæ templorum fores, ad persoluenda vota, agendásque Diis gratias, victa nocte luminibus, fractóque vocibus silentio, gratulando canentium, salua Roma, salua patria, saluus est Germanicus. Quis verò tandem rei exitus? Is nempe, qui humanis in rebus est creberrimus. Venit nuncius certior, obiisse Germanicum: hinc publicus dolor, ac gemitus, non edictis, aut diebus festis, aut vllis omnino consolationibus coërceri quiuit. Nota est historia libro Cæsarum. IV. *S.* Spero iuuenem filium reuersurum. *R.* An hi parum iuuenes, de quibus dixi? accipe iuniorem: Marcellinus eiusdem diui Augusti nepos ex sorore, quantùm putas expectaretur ab auunculo, qui eum sic dilexit, vt Vergilianum illud carmē nobilissimum, quo summus vates adolescentis illius penè pueri memoriam honestauit, sine lachrymis audire non posset, & actori silentium imperaret? Quomodo mater Octauia, quæ illum sic amauit, vt vsque ad vltimum vitæ suæ finem, quasi tunc extinctum, continuè deploraret, omnémque consolatorem, non tantùm contemneret, sed odisset? Quid hæc autem, & quid putas? nisi quod cæteri, non rediit, sed relatus est; & Drusum quidem, non qualem acceperat Germania, Romæ, Antiochia, Germanicum, Marcellinum Baiana restituit: vestrarum expectationum sors communis; tu tibi nunc aliam fingis, & fors veniet, quem expectas, qui, cùm venerit, fortassis vt abeat, & sperare incipies, & optare. *S.* Amici absentis aduentum spero. *R.* Quis miretur expectari viuos, cùm mortui expectentur, vt perhibent? quod, nisi inter fatuos, veri faciem non habet, Arthusium Britones expectare

fama

fam ī est. Neronem principem mundi sub finem rediturum quidam somniant. Vita vestra ab initio ad extremum non modò vanis expectationibus plena, sed ipsa expectatio vana est. Id sic esse, si non vides, aut modicum vixisti, aut nimium, quid hic agitur neglexisti. *S.* Expecto villicum rure venturū. *R.* Aut domus arserit, aut messis euanuerit, aut pratum exaruerit, aut bos obierit, aut vites grando percusserit, arbores turbo conuulserit, arua torrentibus inundarint, aut apes auolauerint, locustæ satis insultauerint, columbos corui; & mures: pullos vulpecula, agnos lupus inuaserit. Hi ferè rustici sunt rumores. *S.* Vxoris aduentum spero. *R.* Si hoc speras, quid iam metuas, ignorō. Sic est tamen. Sunt & qui expectant coniugem, & qui febrem.

De Expectatione meliorum temporum.

DIAL. CXV.

Tempora sunt eadem, frustrà expectas meliora;
Peruersis facimus moribus illa mala.

SPES.

SPero tempora meliora. *RA.* Omnia verè tempora æquè bona sunt; quia creator temporum æquè bonus est semper. Sed vos temporibus bonis, malè semper vtimini; in hoc, vt in aliis, culpas vestras rebus ascribitis. Fac vt homines boni sint, & tempora bona erunt. *S.* Tempora hæc stare nequeunt, lætiora succedent. *RA.* Nullum tempus stat; cuncta prætereunt; cúmque transierint, nec redeunt: virtute, & industria, bonarúmque artium studiis frenari possunt: non quin fugiant, sed ne pereant: nihil est

autem dulcius bene impensi temporis memoria. Sed vos nulla re vti scientes, vt oportet; vbi omnem vitam, vel in somnum, ac desidiam, vel in solitudinem, atque vsus pessimos effudistis, tempus innoxium accusatis. Nunquid mentior? Infantiam, ac pueritiam in varios ludos; adolescentiam, ac iuuentam in libidinem, atque auaritiam; senectam, & senium in querelas, ac lamenta consumitis? Quænam hæc temporum culpa est? Fluunt illa, fateor: hæc natura est. Vos illa [dum datur] occupare negligitis; non est natura ista, sed culpa. Vos naturam culpatis, culpam excusatis: res non noua. S. Spero lætiora tempora. R.A. Lætitia, seu tristitia temporum [vt dixi] non in temporibus, sed in vobis est. Eo autem, quo intelligis, non modò lætiora tibi speranda esse, sed tristiora perpendes, si ad ætatem ipse tuam respicis, quæ in dies tristior [vt à poëta descr bitur] & plerísque in senibus inuenitur: & sanè, si oculos in terga reflexeris, & numerare, atque æstimare annos tuos cœperis, simul incipies desperare, quod speras. Non est, cur mutari cursum rerum speres; non meliora instant tempora, vereor potiùs, ne peiora: cur quæso? nisi quia peiores erunt homines, quod & magni diuinarunt viri, & apertis indiciis res declarat; nisi vos mortales bonæ semper spei magnum aliquid de vestra nobili, ac modesta iuuentute concipitis: à qua ego quidem opinione longè absum: nihil enim boni penitùs mens præsagit, sic in vitium, ac ruinam prona sunt omnia. S. Mala sunt tempora, meliora venient. R.A. Omnem ætatem de moribus suis questam, inquit Seneca. Addo ego, omnem h buisse, quod quereretur, habiturámne omnem cunctis seculis, quod queratur.

S. Spe-

S.Spero lætiora tempora.RA. Vna est ad hoc via, quã lætiora si habeas, non expectes. Fac ipse tibi lætiorem animum, quod sine virtute fieri nequit, vbi hoc feceris, læta erunt omnia, triste nihil. S. Meliora tempora expecto. R. Vt veniant, quod est dubium, certè illis venientibus tu recedis. Quantò est tutiùs ritè vti præsentibus, quàm anxiè expectare, quę vel fortè non veniant, vel minimè sis visurus.

De Aduentu principis. DIAL. CXVI.

Principis aduentus casto est iactura pudori,
Et nocet ingenuis aulica turba viris.

SPES.

PRincipis aduentum spero. RA. Vt multa timentur, quæ optanda, sic multa sperantur, quæ timenda sunt. Vtranque in partem penuria iudicij multa est. S. Spero principis aduentum. RA. Quantò sperare honestius libertatem? Nam profectò, qui dominum sperat, seruitutem sperat. S. Spero principem venturum. RA. Et illius commune omnium malum speras. Fuit enim quando & principes imperium, & principem populi poterant sperare. Nunc imperium principi labor est, princeps populi pernicies. S. Principem venturum ego, & respublica speramus. RA. Tu verò quid priuatim speres, videris: in quo ipso facilè falli potes: spes hæc reipub. stulta est. Quis enim, nisi amens, speret, aut cupiat, quod pestiferum toties sit expertus? S. Spero principem venturum. R. Et secum simul motus rerum varios, mutationes vrbium, noxias nouitates, famem, pestem, bella, discordias, hæc vel vniuersa, vel singula modernis cum principibus venire sunt solita. Si hæc placent, Principem spera, vt nil horum formi-

dabile sit, ipsum certè inane iam imperij nomen est plenum famæ, & rumorum: boni autem omnis effœtum, & soli as vmbræ vetustatis innixum. S. Spero venturum principem. R. Ego te verò munitum velim, vt quoties aduentantem audieris, credas te tonitru aliquod præambulum fulminis audire, nec sperare incipias, sed timere potiùs, si etiã alterum labi oportet. Timere enim aduersa, etsi contrarium sit virtuti, consentaneum est naturæ. Sperare autem mala, & naturæ est oppositum, & virtuti. S. Spero mox principem affuturum. R A. Cùm præsentem videris, scito te infaustum reip. sydus aspicere, vel memoriam ipse tuam, vel parentes interroga, tuósque auos, & proauos. ita esse reperies, vt dico, idque tu filiis, & nepotibus tuis annuncia, ne ipsi quoque aduentum principis stulti sperent. Dic enim, quæso, quando vnquam vel minutę leonis aduentum feræ, vel affuturam aquilam auiculæ sperauerint? Liceat verum loqui, stultissimum, & mali sui semper auidissimum animal est homo: cæteris capiendis esca opus est, homo solis famæ sibilis capitur.

De Fama spe. DIAL. CXVII.

Ne cures, quæ te post mortem fama sequatur:
Hoc age, dum viuis, sit tua vita proba.

SPES.

MEritis post obitum famam spero. RA. Multi famam se mereri sperant, cùm infamiam mereantur, & ceu viatores erronei, dum accedere æstimant, retrocedunt. S. Famosus sum in vita famosiórque post mortem ero. R. Est hoc fateor in nonnullis verum; vnde & Annæus Seneca in epistola quadam, habiturum se gratiam

tiam apud posteros vaticinatur. Et Statius Papinius præsentem famam, benignum iter suo operi ad futuros strauisse ait. Et Ouidius Naso sibi nomen indelebile futurum, séque ore populi legendum, pérque omnia sæcula famâ victurum præsagit; neque hercle vllus horum fallitur. Sed quàm multos putas idem sperantes suam fefellisse spem? Multi hoc idem de se ipsis crediderunt, forsitan & scripserunt, nec quod sibi promiserant, impleuerunt. *S.* Si famosus sum dum viuo, cur non famosior sum post mortem? ℞. Quia hoc quotidianum, & vulgare est, vt multi in vita famosi, & clari, post obitum sint incogniti, & obscuri: miraris? causa rei huius in promptu est, affabilitas quædam; sermo comptus, ac lepidus; blandum supercilium, clara frons, benigna salutatio, beneficia in vicinos, protectio in clientes, hospitalitas in externos, in cunctos vrbanitas: hæc, & his similia, viuentibus famam quærunt; ea verò mox, vt hinc abierint, non durant; nisi forsitan quandiu, qui illos nouerant supersunt; quod ipsum, quàm breue sit, conspicis; quomodo autem durarent non in solido radicata? naturale est, vt debiliter, leuitérque aucta breuiter dilabantur: vt sit fama durabilis, aut vitæ sanctitas, aut gestorum claritas, aut insignis scriptorum præstabit elegantia. Rarum decus. Loquaces isti, & vrbani, qui togati, ac gemmati populorum digitis ostenduntur, non nisi quantùm loqui poterunt, aut paulò ampliùs cognoscentur. Durum, hos apparatus, tam celeriter, & has pompas, hanc scientiæ nubem, hæc verborum tonitrua in tenuem fumum euanescere: durum, fateor, sed sic est. Nam nec ipsi de se testimonium præbuerunt, ambitioni, aut lucro, aut somno dediti, nec qui præbeat, meruerunt.

S.Famam inueniam post mortem.R.A.Famá nihil vnquam mortuis profuit,viuis sæpe etiam nocuit. Quid enim perniciem,ac mortem Ciceroni,ac Demostheni, nisi insignis literarum fama consciuit? Idem de Socrate ac Zenone, & mille aliis dici potest;noti omnes. Quid verò,nisi fama scientiæ,& ingenij dedit causam filio Gnosij regis Androgeo, vt ab Atheniensibus mactaretur?Quid Oethę Colchorum regi Argo nautas attulit delectos [vt aiunt]viros,verè autem prędones,nisi fama diuitiarum?Nam quid significasse aliud credimus, famosum illud aureum vellus arietis, nisi opes multas, latéque vulgatas?quibus diuites bestiales, opúmque inopes verarum, velut arietes velleribus vestiuntur.S.Famosus ero.R.Vt sit ita,quid hinc magnum concipis?esset aliquid fortè fama, si notitia comes esset,vt plerunque accidit in viuis. Nunc quid laudari proderit ab his,qui te,si videant,non agnoscant.Dic enim quæso;si Homerum videas,& Achillem:si Vergilium,& Augustum,nunquid nō ignoti abibunt? Cùm tam nota,& tam clara sint nomina. Crede mihi;Spes vestræ magna ex parte dupliciter vanæ sunt;quòd nec sperata proueniūt, nec vt proueniant,afferunt quod promittunt.Ferè enim plus in spe sunt humana omnia,quàm in re.

Mittite igitur spes inanes,& vana desideria,
contemptísque terrestribus iam tandem,
& optare discite,& sperare
cœlestia.

De

De Gloria ex ædificiis sperata. DIAL. CXVIII.

In rebus fluxis quid tentas quærere nomen?
Quærenda est cœno gloria nulla tibi.

SPES.

EX ædificiis gloriam spero. R. Nesciebam calce,& arena,& lignis,& lapidibus gloriam quæri,credebámque, quod rebus gestis,& virtutibus quæreretur. S. Ædificando mihi gloriam paro. R. Sed fragilem,& caducam. Omnia quæ manu hominum facta sunt,vel manu hominum euertuntur,vel stando, & durando deficiunt. Habet enim manus longè præualidas longa dies; è cunctis nostris operibus nullum,senio resistit. R. Euentibus ergò super quibus hæc tua gloria fundata est, ipsam quoque corruere est necesse. Si fortè non credis,respice ad antiqua, quę ignota tibi quidem esse non possunt: vbi est nunc Troianum illud Ilion superbum? Vbi Byrsa Carthaginis? Vbi turris,& mœnia Babylonis? Belluarum nunc habitatio,& serpentum. De Babylone loquor antiqua; altera nempè propinquior, atque recentior adhuc stat,citò itidem casura,si essetis viri: Vbi sunt denique illa septem opera Græcis scriptoribus celebrata? Atque[vt ad propinquiora veniamus] vbi est quæso illa Neronis domus aurea? quæ quantùm fatigauerit Architectos,cogita; lectores etiam nunc fatigat,quæ quidem domus vna,cum aliis ædificandi furoribus,quibus omnes excessit, ad inopiam illum compulit,& rapinas? vbi sunt thermæ Diocletianæ,& Balneum Antonianum, & Cymbrum Marij,& septizonium Seueri, & eiusdem thermæ Seuerianæ? Demum,vt summam rerum attingam,vbi est Augusti forum,& ædes Martis vltoris,vbi ædes tonantis Iouis in Capitolio? &

Apollinis templum in palatio? vbi eiusdem porticus, ac bibliotheca Græca pariter, & latina? vbi porticus altera, & Basilica Caij, Luciíque nepotum sub nomine dedicata, & extructa? & porticus tertia Liuiæ coniugalis, & sororis Octauiæ, Theatrúmque Marcelli? Vbi tot opera, per illustres viros, iussu eiusdem principis, & hortatu, multis vrbis in locis tanto labore, tantis impensis ædificata? Martij Philippi ædes Herculis, & musarum, Lucij Cornificij ædes Dianæ, Asinij Pollionis atrium libertatis, Munacij Plancij ædes saturnia, Theatrum Balbi Cornelij, Amphitheatrum Statilij Tauri? Innumerabilia, præter hæc opera, Marci Agrippæ? Néue eam per singulos, vbi sunt tót luxuriosa principum palatia? Quære in libris, inuenies nomina. Quære vrbem totam, aut nihil inuenies, aut perexigua tantorum operum vestigia. Tu de tuis, quid speres, videris. Certè Augustus omnium supremus, nisi aliud, quàm ædificia reliquisset, iampridem eius gloria corruisset, nec verò solùm templa Deorum, quæ parauerat, in ipsos ædificantes ruere; sed pia etiam loca, hac ipsa ætate in eadem vrbe alia ceciderunt, alia tremuerunt, & nunc vix ponderibus suis stant, præter vnum Pantheon Agrippæ quod Diis erectum, Sancti possident, & Maria, quæ antiquissimam illam domum, sui nominis virtute, sustentat. Crede mihi aliis quàm lapideis fundamentis eget gloria, vt mansura sit. *S.* Ex ædificiis gloriam quæro. *RA.* Quære illam igitur vbi est; nihil vnquam inuenies, vbi non est; vera quidem gloria non est in mœnibus, neque in saxis. Sunt, fateor, rerum vulgò iudices, qui dicant tribus modis gloriam quæri; gerendo magnum aliquid, quod de te scribant authores idonei: vel scriben-

ſcribendo aliquid, quod mirentur, & legant poſteri, vel inſigne aliquod opus extruendo. Vt ſit ita; vltimum tamen hoc, omnium, & minimum, ac caducum. *S.* Relinquo opera ædificiorum, quibus moriens ipſe mecum glorior, & à poſteris gloriam ſpero. *R.* Gloriatus eſt Auguſtus ipſe [de quo dixi] quòd vrbem marmoream relinqueret, quam latericiam accepiſſet; quæ tum gloria, niſi aliis rebus adiuta eſſet, quonam fuerit peruentura, conſpicimus: proinde cum melioribus curis morere, ſtabiléſque ſpes amplectere. Iſta etenim, quibus fidis, & nullius pretij ſunt, & te illicò conſequentur, inque ipſam, vnde ſumpta, terram reuertentur. *S.* Ædificaui domos, vnde laudem ſpero. *R.* Laudabunt forſitan, qui illas inhabitabunt. Breuis laus, & anguſta; qui poſt venient, vel illas non inuenient, vel à paganis [vt vulgò dicitur] factas dicent; tuum nomen ignotum erit.

De Sperata gloria ex conuictu. DIAL. CXIX.

Optima cum iuſtis eſt conuerſatio, qua tu
Perſpicuum fama nomen habere potes.

SPES.

SPero gloriam ex conuictu. *RAT.* Refert multum, quibus conuiuas: ſunt quidam, vtinámque non plurimi, quorum conuerſatio ſit infamis. *S.* Scio, niſi bonis artibus, aut bonorum contubernio, gloriam non quæri. Ego hoc vltimo ſubnixus ſpero, vel bonorum exemplo bonus fieri; vel, ſi nihil aliud, horum, vel familiaritatis ſolam gloriam mihi fore. *RAT.* Eſt id quidem in adoleſcente præcipuè ſignum optimum; qui, niſi bonum animum haberet, nequaquam iungi bonis optaret. Eſt enim amicitiarum, ac familiaritatum ferè omnium cauſa, nexúſque, ſi-

militudo quædam. Age ergò, si quos imitaris, æquaueris, bene erit. Si minùs; modò quod in te est, nihil omiseris, ipsa voluntas bona; laudis, & gloriæ præmio non carebit. Prima enim, & maxima pars virtutis est, bonum velle, quod nisi præcesserit, nec sequitur virtus. s. Familiaritate bonorum glorior. R. Laudo id quidem, modò nec te lucri cuiuspiam, nec alia spes inducat, eóque tua tantùm pergat intentio, vt similis illis fias. Alioqui, quod propter gloriam solam fit, veram gloriam non meretur. s. Ex bonorum conuictu gloriam spero. R. Spes quidem magna, nec improba, quando & in scientia, & in eloquentia, & belli, pacísque artibus obseruando, & imitando fit. Multi olim illustres, ex conuictu illustrium euasere. Illud vide, né aut tibi pro bonis ducibus malos elegeris, errore aliquo aut bonorum flebili raritate, & virtutum huius ætatis inopia prorsus assequi nequeas, quod intendis.

De multiplici Spe. DIAL. CXX.

Spes animos hominum fallit, dubiósque relinquit,
In Christum fortis spes sine fine manet.

SPES.

MVlta spero. RA. Multa in spe, multa est vanitas, multúsque fallendi aditus fortunæ. s. Spero multa. RA. Spem multiplicem multa destituunt. Qui modicum sperat iter casibus arctauit, atque non nihil obstruxit. s. Valetudinem bonam spero. R. Mortalitatis obliuionem. s. Spero longam vitam. R. Diuturnum carcerem, vbi multa feras, multa videas, quæ nolis. s. Mēbra viuacia. R. Vincla tenacia, grata tamē vnde metuat absolui. s. Formam corporis elegantē. R. Voluptatum stimulos. s. Annorum prosperos exitus. R. Pudendi materiam,

teriam, dolendíque. s. Amicæ communem mortem. R. Breue fœdúnque nescio quid. s. Peccandi licentiam. R. Infelix gaudium, pœnitentiam longæuam. s. Vltionis occasionem. R. Aditum sæuitiç. s. Agile corpus, ac validum. R. Mancipium contumax, & rebelle. s. Diuitias multas. R. Grauem sarcinam, ex lappis, & tribulis. s. E diuersis æquoribus venturas naues. R. Latè dispersam sortem intra monstra maris, ac scopulos, agitatam fluctibus, tractam funibus, pulsam ventis. s. Lucrum de conceptis mercibus. R. Escam quæ te perpetua sollicitudine capiat, lucróque vnico in multa credulum damna præcipitet; mercator nouus est facilis ad credendum, expertus multa circunspicit. s. Honestas filiæ nuptias filióve. R. Nulla fermè res tam crebrò fallit, & tam grauiter. s. Magnam potentiam. R. Inuidiosam miseriam, opulentam inopiã; pauidam superbiam. s. Regnum & imperium. R. Præcipitium, & procellas, & subsstellanti diademate fuscum supercilium, cor anxium, infelicem vitã. s. Honores fori. R. Puluerem & strepitum. s. Coniugium, & natos. R. Litigium, & curas. s. Mihi militiam, & vxorem filio. R. Tibi laborem, ac delicto pœnam. s. Vetulæ obitum vxoris, & coniugem iuniorem. R. Attrito laqueo dissolui, vt nouo, & valido vinciaris. s. Ingenium, linguam, literásque. RA. Incudem, malleum, & massam, quibus tibi, atque aliis somnum frangas. s. Laudationem funeri. RA. Philomelam surdo. s. Auream Pyramidem. R. Domum pictam cœco. s. Gloriam post mortem. R. Leues auras post naufragium. s. Nomen apud posteros. R. Testimonium ab ignotis. s. Hęredem meum. R. Patrimonio amicum tuo, & tibi ne credas.

De Pace animi sperata. DIAL. CXXI.

Pacem animi veram nemo, quàm tu, melius dat;
Affectus prauos linque, quietus eris.

SPES.

ANimi pacem spero. Quid sperare mauis, quàm habere pacem? Hanc, mox vt bona fide velle cœperis, inuenies. *SPES.* Spero pacem animi. *RA.* Pacem sperare bellantis est. Quis animo tuo bellum infert, nisi vnus tu? quod ipse tibi abstuleris, impudenter ab altero postules aut speres? *S.* Spero animi pacem. *RA.* Vnde precor, aut quando speres, quod ipse tibi nunc potes dare? Sic vt illam tibi nemo alius, quàm tu possit eripere? Pone arma cupidinum, atque irarum, plenam animo quæsieris pacem. *S.* Spero, pacem, & quietem animi. *R.* Quid igitur, quod agis aduersum paci est, contráque tuam spem tantopere niteris: vix tantùm deberent niti homines, vt salui essent, quantùm nituntur vt pereant. Pluris penè bellum iuge animi: labórque emitur, quàm emenda pax esset, ac requies. Sic pugnant spes mortalium, ac vota cum studiis, vt non vnius hominis vnum pectus, sed multorum, eorúmque de omnibus diffidentium videatur. *S.* Quietem spero. *R.* Mirum vnde vobis hæc libido sperãdi semper. O mortale genus, siquidem quod speratis adepti estis, rursus spem in longinqua transmittitis, & inde rursus alio, itáne crastinus dies hodierno sit clarior, & meliora semper futura petentibus? Sunt nempe, quib. nil sit gratius, quàm sperare, qui spem ipsam speratarum rerum nullis euentibus permutatam velint; quibus ego quid optauerim, nisi vt procrastinantes omnia, bonísque se suis interim

rim spoliantes, inter irritas spes senescant; quo vel sic intelligant, inaniter se sperasse, & in tergum versi, videant frustrà se alibi quęsiuisse quod secum erat. S. Spero pacem requiémque animi. R. Magna pars rerum humanarum vmbra est, magna pars mortalium vento pascitur, & insomniis gaudet. O quàm multi, cum hac spe ad æternos labores, & bella descendunt!

De Spe vitæ æternæ. DIAL. CXXII.

Est verus scopus æternam sperare salutem,
Si spes illa suis iuncta sororibus est.

SPES.

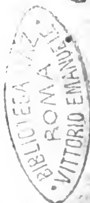
SPero æternam vitam. RA. Nulla maior, nulla pulchrior, nulla sanctior spes, modò non cœca præcepsve sit. Sunt enim qui semper male agendo bonam sperent, quo nihil est stultius. S. Æternam vitam spero. R. Ea est virtutum consanguinitas, atque connexio, sicut à philosophis disputatum est, vt necesse sit eum, qui vnam habet, omnes habere virtutes; cui illud est consequens, vnà virtutum carentem cunctis carere virtutibus, quod si de moralibus verum est, quid de Theologicis opinemur? Itaque si spem habes charitatem simul habeas, oportet ac fidem; si qua harum desit, non iam spes vlla sed præsumptio inconsulta est. S. Vitam spero æternam. RA. Rem bonam immò optimam speras. Illud vide, vt quod bonum agis, agas bene. Sunt & qui bona malè agant, nec minùs infallibilis æstimator qui qualiter, quàm quid fiat, aspicit nec minùs aduerbia quàm verba librat, ac nomina. S. Spero vitam æternam. RA. Non cœlestes tantùm, sed terrestres domini de se sperari amant: sed à quibus? profectò ab his, quibus se cha-

ros,ac dilectos sciunt; aut qui, si quando forsitan odiosi fuerint,ac rebelles,redire in gratiam optantes,ad misericordiam confugerunt. *S.* Vitam æternam spero. R. Vitam temporalem corrige; hac ad illam pergitur. *S.* Spero vitam æternam. R. Vna omnium spes est:quæ si ritè illam concipis, & felicem te faciet,& iam fecit. *S.* Æternam vitam spero. R. Primum est,vt misericordiam,dehinc vitam speres,vtranque sobriè,ac modestè. *S.* Spero æternam vitam. R. O felix,nisi te spes ista fefellerit.

Finis libri I.

CLARISSIMI POETÆ, ET ORATORIS, FRANCISCI Petrarchæ,de remediis fortunæ aduersæ, Liber secundus.

PRÆFATIO.

EX omnibus,quæ,vel mihi lecta placuerint,vel audita, nihil penè vel inhædit altiùs, vel tenaciùs inhæsit, vel crebriùs ad memoriam rediit, quam illud Heracliti: Omnia secundum litem fieri: sic est enim,& sic.

sic esse propemodum vniuersa testantur. Rapido stellæ obuiant firmamento: contraria inuicem elementa confligunt: terræ tremunt: maria fluctuant; aër quatitur; crepant flammæ, bellum immortale gerunt venti: tempora temporibus concertant; secum singula: nobiscum omnia: ver humidum, æstas arida: mollis autumnus; hyems hispida. Et quæ vicissitudo dicitur, pugna est. Hæc ipsa igitur, quibus insistimus, quibus circumfouemur, & viuimus, quæ tot illecebris blandiuntur, quàm [si irasci cœperint] sint horrenda indicant, terræ motus, & concitatissimi turbines indicant, naufragia, atque incendia, seu cœlo, seu terris sæuientia. Quis insultus grandinis? Quænam illa vis imbriũ? Qui fremitus tonitruum? Qui fulminis impetus? Quæ rabies procellarum? Qui feruor? Qui mugitus pelagi? Qui torrentium fragor? Qui fluminum excursus? Qui nubium cursus, & recursus, & concursus? Mare ipsum præter apertam, ac rapidam vim ventorum, atque ab litos H. . . ctuum tumores, incertis vicibus alternantes, certos, statutósque fluxus, ac refluxus habet: cùm multis in locis, tum conspectiùs in occasu; quæ res, dum manifesti motus latens causa quæritur, non minorem philosophorum in scholis, quàm fluctuum ipso in pelago, litem mouit. Quid quod nullum animal bellis vacat? pisces, feræ, volucres, serpẽtes, homines; Vna species aliam exagitat: nulli hominum quies data: Leo lupum: Lupus canem: Canis Leporẽ insequitur. Est & canum stirps audentior; non lupis modò resistere, sed leones, pardos, apros, vrsos insectari solita, atque aggredi. Quorundam verò tam generosa ferocia, & tam nobilis fertur elatio, vt vrsos, aprósque fastidiant; inque solos elephantes, aut leones dignentur irruere; qualem vnum Alexandro Regi

missum, contemptúque tali mali cognito, contemptum, occidíque iussum legimus; missúmque inde alterum, probatúmque qua decuit, dilectúmque regi vince, atque in deliciis habitum. Nam ipsius canis erga hominem, cui fertur amicissimus, quanta sit charitas, nisi quam conciliat spes cibi, præter morsus, & latratus implacabiles, non tantùm Acteonis fabula, sed discerptus verè probat Euripides. Vulpina fallacia, vna quidem ex multis audita est. Piscatores, cùm ad vrbem piscem deferrent, quod æstate libenter noctu faciant, aliquando vulpeculam, ceu exanimem, calle medio transuersam habuisse; quam arreptam decoriaturi ex commodo, cum supra sarcinam proiecissent: illam, vbi se piscibus affatim impleslet, subitò prosiluisset; mirantibúsque illis, atque indignantibus, effugisse. Iam qui[oro]alij in vulpium doli? qui luporum vlulatus? quod murmur ad causas? quæ coruorum miluorúmque circa columbarum domos, ac pullorum nidos vigilantia? quod inter se, vt perhibent, naturale, atque æternū odium. Alter alterius inuadit nidum, effractísque ouis, spem prolis interemit. Nam cuculo non vnus quidem, alterque est hostis. Omnes ferè auiculæ illi insultant profugo semper, & querulo. Quænam præterea, & quales mustellarum contra aspides insidiæ? Quod circa diuitum thalamos acumen furum? Quænam, ex diuerso, cuiusque pro se in suo genere excubiæ; quantáque, quámve vigil repugnantia est? Quis venatorum, quisve aucupum artes, ac laqueos? Quis piscatorum hamos, ac retia, horúmque omnium labores, vigiliásque explicet? aut hæc contrà, ferarum, auium, piscium ingenia; Quæ cuncta quid sunt aliud, quàm litium instrumenta? Age, quinam asylorum aculei, vespa-

ſparúmque; hiſque cum peſtibus, quæ boum prælia? qui ſudores? Nec maior canum; equorúmque, aut reliquorum quadrupedum pax, quiéſve. Quæ muſcarum æſtiua tædia? Quæ niuium, quas muſcas albas ludo dicunt, hybernæ moleſtiæ? Quæ murum perennis inquietudo; quæ pulicum pernox obſidio, quæ culicum lis diurna? quæ anguium, ranarúmque cum ciconiis, quæ Pygmæorum bella cum gruibus? quas inter Arimaſpos, & Gryphes pugnas excitat auri ſitis; vt quorum maior improbitas, haud facilè iudicem; niſi quòd illi rapinam, hi cuſtodiam moliuntur: illos auaritia ſtimulat, hos natura; idem & cuſtodiæ ſtudium, & prædæ, diſtantiſſimo mundi tractu, apud Indos inuenio. Illic quoque ſuum aurum, contra parem gentis auaritiam, formicis quibuſdam, incredibili mole, & mira feritate tuentibus. Baſilicus angues reliquos ſibilo territat, aduentu fugat, viſu perimit. Elephantem draco ſpiris implicat, ſeu perroſis; eſt enim incertum. Vnde nonnullis animantibus inter ſe naturale odium, ſeu æſtate algidum ſitiens cruorem; quod & quidam tradidère; & pugnæ exitus facit, vt credi poſſit. Si verum eſt, alterum exanguem, exiccatúmque mori, alterum verò ſui hoſtis hauſto ſanguine, ceu bello victorem, victúmque deliciis, & nimio potu ruptum, mortuúmque procumbere. Multa præterea genus hoc, atque imprimis acerrimus epotæ dolor Hirundini; & viſi, vel auditi muris faſtidia oſtendunt. Mirum dictu tantum animal, & tantarum virium tam puſilli hoſtis horrere conſpectum. Sed ſic ſine lite atque offenſione nil genuit natura parens. Leo ipſe generoſum ac ſecurum animal pro defenſione fœtuum, ferrum ſpernens, neu forte

malia maiora, minorum pernicies, ad sepulchrum sint. Fera feram, Auis auem, Piscis piscem, Vermen vermis rodit. Quin & littore volucres, aquaticæq; quadrupedes, æquor, stagna, lacus, & flumina rimantur, exhauriunt, & infestant: vt mihi omnium inquietissima pars rerum aqua videatur, & suis motibus, & incolarum perpetuis acta tumultibus: quippe quæ nouorum animantium, ac monstrorum feracissima esse non ambigitur, vsque adeò, vt vulgi opinionem ne docti quidem respuant; omnes prope, quas terra, vel aër animantium formas habet, esse in aquis, cùm innumerabiles ibi sint, quas aër, & terra non habent. Et in his quidem fermè omnibus, præda, vel odium litem parit. Quid quòd his cessantibus, lis non cessat? Age enim, in amore quantus zelus, quanta in coniugio dissonantia: quot querelæ, quantæ suspitiones amantium: quæ suspiria; qui dolores: quanta non dico, dominorum ac seruorum, qui non ideò minus infesti, quia domestici hostes sunt, cum quibus nulla vnquam pax speranda, nisi quam vel mors fecerit, vel paupertas, non dicam fratrum, quorum, gratiam raram ipsa veritas ore Nasonis testata est; non filiorum in parentes, quod eiusdem poëtæ carmen canit; sed parentum, quorum opinatissimus est amor, quanta indignatio in filios, quos, dum bonos cupiunt, malos lugent. Atque ita quodãmodo, dum valde diligunt, oderunt. Et fraternum quidem, paternũ nq; vincli nomen arctissimi, sæpe sine amore, interdúmque cum odio videmus. Veniam ad amicitiæ sanctum nomẽ, quod ab amando dictum, absque amore, nec esse certè, nec intelligi potest. Quanta verò in amicis, quamuis finium concordia, viæ tamen actuúmque discordia? Quanta opinionum, atque consiliorum,

utrum. Ipsum in se vinculo mutuæ voluptatis affectum par, eámque ob causam Veneri sacrum, quantis querimoniis adoptatum fertur, vt sæpe columbam circuit, sæpe alis, rostróque persequitur suus amans. Ad minutissima te remittam, quæ non vt minor, sic & minus spectabilis, minúsve laboriosa materia est. Quænam ergò aranearum insidiæ, & quàm vigil intentio? Quæ captandis infirmioribus telarum scena, qui retium obtentus fallaciis, rapinis? Quid pannis tineæ? quid caries tignis, nocturníque vermiculi non sine tædio, & obtuso quodam sub strepitu trabium viscera fodientes? Illarum maximè, quibus cedendis lunæ, ac mensium obseruatio diligens sit neglecta, quæ latens pestis, vt fumosis tectis agrestium, sic auratis regum laquearibus insultat templis quoque sacratis, & altaribus, sacrísque opibus philosophantum non parcit; quin & librorum postes, & membranas, & literas. Addam, quòd nisi pice liquida, leuíque incendio sit occursum, nonnunquam periculi, vel naufragij etiam est causa: & maria ingredi, & carinas nauium terebrare au ea sæpe bellum graue nescientibus intulit. Præterea quid Bruchus oleribus? quid segetibus locusta? quid messibus seu anser aduena? seu passer indigena? seu grus domicilii translatrix volucrésque aliæ, importunum genus? Vnde illud Georgicum Vergilij, quod mirari soleo, iam non miror, vt aues sonitu terreantur. Rure enim nunc Italico habitanti, vnum hoc, ex multis æstiuis tædiis, esse cœperit; sic mihi ad vesperam & insultus volucrũ, & lapidum collisio & villici clamor durat. Ad hęc quid ericius vindemiæ? quid erugo herbis? eruca frondibus? talpa radicibus? quid postremo aëris,

vbertatem, & excrescentium luxuriem foliorum? Contra quam peruigil excubat, & prædurisvnguibus armatus agricola, & vitrici succinctus falce frondator? Quid lappas, & tribulos, atque annuam tempestatem renascentium stirpium, ac radicum, litium, ac laborum materiam immortalem? Quid imbrium bella furentium? & moles niuium & vredinem pruinarum: & asperitatem, & violentiam glaciei, & torrentium impetus, & vaga fluminum incrementa? Totas sæpe regiones, & magnos populos, sed imprimis rusticorum septa quassantium? quorum in tot malis vix terrestris, & in terra semper accliuis agitur vita. Atque vt delicatorum, ac diuitum de tædiis aliquid dicam. Quis nocturna auium bella non pertulit? Bubones, strigésque, & oblatrantium finæ canum superuacuas excubias? & catas in tegulis nundinantes, ac tranquilla silentia horrendis occentibus, & clamore tartareo infestantes? & mœsti soricum occentus? & quicquid inter tenebras importunum strepit? His accedunt & nocturna ranarum coaxatio, & matutinai planctus hirundinum, ac minæ; adesse Ithym putes, ac Tereum. Nam diurnam auium quietem; & cicadæ stridulæ, & procaces corui, & rudentes impediunt aselli, & balatus pecudum, & mugitus boum, & magno pretio parua oua vendentium gallinarum concentus inconditus, fine carens. Super omnia verò, vel suillus stridor, vel vulgaris clamor, & stultorum risus, quo inepto res ineptior nulla est [vt Catullus ait] Et ebriorum cantus, ac gaudia, quibus nihil est tristius; & litigantium querelæ, & anile conuicium, seu gannitus. Et puerorum nunc prælia, nunc lamenta, & nuptiarum vel conuiuia turbida, vel choreæ, & vxorum viros arctè lugea-

uium quamuis immensam ventis, vndis, remis, velis actam retinet; solus elementorum, atque hominum vim retundens, nullo quidem actu alio, quam nauigij postibus adhærendo; nullo demum conamine, sed natura ipsa. Quod etsi scriptis illustribus insitum, è numero tamen incredibilium haberetur, si de oceano Indico fortassis, aut Scythico scriptum esset, & non potiùs in nostro mari monstrum hoc Romanis Imperatoribus accidisset. Animaduersa enim moræ causa, quod tota classe pro lenite, nauis vna, velut in anchoris staret, neque prorsus loco moueretur, dimissis pelagi expertis manu [vt dicitur] comperta veritas, & limacis instar piscis clauo insidens inuentus, atq; ostẽsus est principi indignanti, tantum in se potuisse tantillum animal, idque vnum præcipuum admiranti, quod in nauigium receptus, tantam illam exterius inhærendi efficaciam amisisset. Nam illud alterum monstri genus non siluisse equidem, quàm affirmasse maluerim, cuius apud nos nescio quàm verax, sed noua vtique, & ob idipsum suspecta mihi est fama. Esse circa mare Indicum inauditæ magnitudinis auem quandam, Rochum nostri vocant, quæ non modò singulos homines, sed tota insuper rostro prehensa nauigia secum tollat in nubila; & pendentes in aëre miseros nauigantes aduolatu ipso terribilem mortem ferat. Quanta verò vis auaritiæ est, quæ neque aliis multis, neque hoc vno tam immani periculo à nauigatione deterritos, sequaces suos, prædæ auidos, prædã facit: iam verò [vt de inuisibilibus aliquid ad inceptum traham] quanta commixione contrariorum fit votiua temperies: inter quas contrarietates aduersantium extremorum ad medium virtutis per quas differentias, quantáque discor-

alia, quàm Romanorum bella, toto fuissent orbe terrarum; abundè bellorum esset, & litium. Adde sententiarum dissonātiam, & inenodabiles rerum nodos. Quis sectarum varietates, aut philosophorum bella dinumeret? Populorum, & regum prælia quieuere, Philosophi non quiescunt, & pugnāt illi de eo, quod cum huius esse cœperit, esse desinit illius. Hi de veritate litigant; quæ vna simul omnium esse potest, neque hanc litem aut quæsitæ veritatis splendor, aut academicus vnquam valuit finire, Carneades philosophicæ sequester pacis anxius, sed irritus, vt non eleganter mihi quidem dixisse videatur Annæus Seneca, vbi horologia, philosophis confert, quòd scilicet par vtrisque discordia est. Idque quàm verum sit, quisquis & philosophis animum, & horologis aurem dedit, intelligere potuit. Nec verò aliorum doctrina tranquillior. Quæ grammaticorum adhuc sub iudice lis existens? qui conflictus rhetorum? quæ dialecticorum altercationes? quæ denique artium omnium discordiæ? qui clamores inter causidicos? quam bene cōueniat, ipsarum causarum immortalitas probat. De concordia medicorum, testimonium sit ægrorum. Vitam certè, quā breuē dixere, sæpe suis litibus fecere breuissimam. Quanta est præterea de sacris, & de religione difformitas animorum. Non tā literatorū verbis hominū, quā populorū armis, & campo sæpius cōmissa, quā scholæ. Ita cū vna sit veritas, vnúmq; sit in rebus verum, cui [vt ait Aristoteles] omnia consonant, de hoc ipso tam dissonè pugnātes sententiæ, ipsos veri agitant professores. Quid de communi vita déque actibus mortaliū loquar? vix duos in magna vrbe concordes; cū multa, tū maxima ędificiorū, habituúmque varietas arguit. Nam quis vnquam tā locupletis, delicatiq. pu-

tauerit? vt quod vni studium fuit extruere, alteri sit voluptas euertere. Testantur mutatæ sæpiùs fenestræ, obstrusa hostia, palámque vetustis in parietibus nouæ indicant cicatrices; neque in alienis iam tantùm, sed in nostris patimur, sua dum cuiusque sententia secum pugnans [quod ait Flaccus,]

Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.

Quo luce clarius fiat, quis nostrum, quisque cum aliis, quisve secum sit. Iam qui vestium modus, quive habitus triduum totum nostris durat in vrbibus? quæ municipiorum scita, non longeua essent cum suis latorib. desierunt. At hæc quænam ducum in ordinanda acie? quænam magistratuum in ferendis legibus? quæ nautarum in capiendo consilio disparitas? quæve discordia est? Didici hoc ego vltimum magis sæpè periculis meis, dū mari, cœlóq; mortem minitantib. nocte simul, ac nubib. cuncta terrarum ac stellarum signa tegentib. puppe iam fatiscente, & semioppleta fluctibus nautæ, de summa rerum, media in morte, contrariis studiis, atque opinionibus, obstinatissimè litigarent. Adde in quib. sine aduersario lis est. Quæ scriptorum prælia cum membranis cum attramento, cum calamis, cum papyro? Quæ fabrorum cum malleis, cum forcipibus, cum incude? quæ aratorum cum stiua, cum vomere, ipsisque cum glebis, & cum bobus? quæ militum [non dico] cum hoste, sed cum equis, atque armis propriis, dum & illi rebellant, & hæc prægrauant aut comprimunt? quid dictantibus, scribentibúsque negotij est? dum hos inexpletum loqui, mala cogit intentio: illos vel expleta percipere vetat, hinc inscitia, hinc volatilis, & inconstans animus, sempérque aliud cogitans, quam quod agit. Sed quid sigillat imago? Nulla mechanicorum difficultatib. suis vacat.

Reli-

Reliquæ verò, vt quiddam notæ dulcedinis, sic latenti amaritudinis multum habent, nihílque eorum, etiam quæ delectant, sine lite agitur. Iámque infantum bella cum lapsibus; quæ puerorum rixa cum literis, amarissimè ferentium, quod prædulciter metant? Quænam insuper adolescentium lis cum voluptatibus [dicam veriùs] imò quanta secum lis, affectuum que collisio? Cum voluptatibus est nulla lis penitus, sed consensus est omni lite funestior. Credo expertus, nulli hominum generi, nulli ætati plus litigij esse, plus inextricabilis, laboriosique negotij, nullos hominum tam lætos videri, nullos esse tam miseros aut tam mœstos. Postremò quænam fœminis puerperii difficultas, quantúmque discrimen? Quænam viris cum paupertate, atque ambitione luctamina? Quanta vitæ, plura, quam expedit, satagentis anxietas? quod denique illud senum cum ætate, ac morbis, propinquare mortem? quod omnium ipsa cum morte? quódque ipsa quoque est morte molestius, cum perpetuo mortis terrore certamen. Possem hunc sermonem mille rerum argumentis extendere. Sed si [vt libro superiore voluisti] sic epistolam quoque hanc prologi locum obtinere; & libri huius partem esse volueris, iam hinc video quantum hæc ipsa præfatio libri modum excedat. Itaque frænanda curiositas, & cohibendus est stilus. Ad summam ergo, omnia, sed imprimis omnis hominum vita lis quædam est. Verùm hac externa lite interim omissa, de qua paulò antè diximus, & quæ minor, vtinam, & ob id minus omnibus nota esset; Lis interior quanta est; neque enim solùm contra aliam, sed contra suam [vt dixi] speciem; neque contra aliud indiuiduum, sed contra semetipsum; Id quæ & in superficie ista corporea, quæ nostri pars vilissi-

ma, atque vltima est, & in intimis animæ penetralibus quisque secum assiduè bellum habet: Nam corpus hoc quàm contrariis æstuet, ac turbetur humoribus, ab his quos physicos dicunt, quære: animus, quàm diuersis, quámque aduersi secum pugnet affectibus, vnusquisque non alium, quàm sese interroget, sibique respondeat, quàm vario, quinimque reciproco mentis impulsu, modò huc rapitur, modò illuc. Nusquam totus, nusquam vnus, secum ipse dissentiens, & discerpens. Nam [vt sileam reliquos motus] velle, nolle; amare, odisse; blandiri, minari, irridere, fallere, fingere, iocari, flere, misereri, parcere, irasci, placari, labi, deiici, attolli, titubare, subsistere, progredi, retrouerti, inchoare, desinere, dubitare, errare, falli, nescire, dicere, obliuisci, meminisse, inuidere, contemnere, mirari, fastidire, despicere, simúlque suspicere, & quæ sunt eiusmodi. Quibus vtique nihil incertius fingi potest; quibúsve, sine vlla requie ab ingressu, vsque ad exitum fluctuat vita mortalis. Quænam tandem illa passionum quatuor tempestas, ac rabies? Sperare, seu cupere; & gaudere, metuere, & dolere; quæ rerum inter scopulos, procul à portu, miseris alternis flatibus animum exagitant, quas alij fortasse, imò certè aliter, sub vno, ne integro quidem versiculo, & [vt Augustino placet] notissima veritate, Vergilius strinxit; de quibus ad vtramque partem, & plura quidem, & pauciora dici posse scio. Verùm ego nec breuitati admodum studui, nec copiæ, sed quæ de communi vita hominum, quo se obtulerunt ordine, scriptis inserui; ne legentem vel inopia, vel fastidio fatigarem. Neque verò te moueat fortunæ nomen, non tantùm in ipsis inscriptionibus, sed in opere repetitum. Sæpè quidem ex me, quid de fortuna

tuna sentiam, audisti. Sed cum his maximè, qui doctrina minùs fulti essent, hæc necessaria præuiderem, noto illis, & communi vocabulo vsus sum: non inscius, quid de hac re latè alij, breuissiméque Hieronymus, vbi ait, nec fatum, nec fortunam: communis ergo acies suum hic loquendi morem recognoscet. Docti autem, qui perrari sunt, quid intendam, scient; nec vulgari cognomine turbabuntur. Bipartiti sanè operis passionum, ac fortunę, de parte altera, quæ visa sunt, diximus; de altera, quæ dehinc visa fuerint, dicemus.

De Deformitate corporis, Dialogus I. Dolor, & Ratio.

Si tibi difficilis formam Natura negauit,
Ingenio formæ damna rependo mea.

DOL.

EGisse mecum nimis illiberaliter naturam queror, quæ deformem genuit. R. O quot faces extinxit, quot occurrit incendiis. D. Deformem genuit natura. R. Non dedit, quod delectet. Si, quod prosit dedit, satis est. Mitte querelas. D. Non dedit formæ gratiã natura. R. Dare noluit, quod ægritudo corrumperet, quod senectus eriperet; dedit fortè quod mors ipsa contingere audeat. D. Formam corporis natura negauit. RA. Si formam animi largita est maximi debitor, exiguæ repulsam, illa mente despicio; & offensam speculi, conscientia solare. D. Inuidit, natura formam corporis. RAT. Non inuidit, sed erubuit dare quod quotidie minuatur, & pereat. Vera liberalitas mansuro munere noscitur. Putria,

& caduca auari etiam donant;forma fugax,& fragile naturæ donum,paucis ad vtilitatem, multis ad perniciem, nulli ad salutem verámque gloriam data est.*D*.Forma mihi corporis negata est. *R*.Rarò admodum forma insignis,honestásque, vno sub lare habitant;bene tibi accidit, si peiora exclusa, hospes melior tecum est *D*. Nullum formæ decus obtigit. *R*.Quid hinc doles,aut quid penitus sanctum,piúmque animo voluis, in quod tibi necessariam,aut omnino vsui, & non potiùs impedimento esse corporis formam putes? Multos forma fecit adulteros, castum nullum. Multos per lubrica voluptatum duxit ad infamem mortem; qui deformes sine dedecore, periculóque vixissent. Et quid multos dixi? innumerabiles in discrimen, ferè omnes in crimen trahit. *D*.Cur me deformem genuit natura? *R*.Vt ipse te ornares,ac formosum faceres,ea forma,quæ tecum esset in senio, in grabatulo,in feretro,in sepulchro;essétque tua, non naturæ laus,aut parentum.

Pulchrius est pulchrum fieri quàm nasci.

Illud enim casus,hoc studij est. *D*. Corporis multa deformitas me premit. *R*. Deformitas quidem hæc, apud quosdam infelicitatis quædam portio est. Tu crede dicentibus, non deformitate corporis fœdari animum; sed pulchritudine animi corpus ornari. Non te hoc igitur inhonestat, aut premit;sed honestandi animi materiam,assurgendíque aditum per virtutes aperit. *D*. Deformem natura parens genuit. *R.A*. Si deformem Helenam genuisset, vel [vt viros loquar] si deformem Paridem, fortasse Ilion adhuc staret.

D.De-

D. Deformis in lucem editus queror. R. Pauci boni, formam corporis amarunt, nullus optauit; quidam etiam proiecerunt; quod fecisse laudatur ille Thuscus adolescens, qui praeclari vultus eximiam speciem, quam suspectam multis, aduersamque te famae suae senserat, & pudicitiae alienae; illatis sibi sponte vulneribus deformauit; quàm tibi dissimilis, qui id optes, quod ille sibi abstulit: & quo rari nunquam innocuè vsi sint. DOL. Forma careo. RAT. Tutius est caruisse, quo in experimentum tui anceps ac laboriosum, saepè venturus sis. Multis forma nocuit, cunctos exercuit, quosdam post insultus varios, molliuit, & vinci faciles dedit, atque ab honestate transuersos in culpam trulit. DOL. Deformis, & breuis nimiùm statura est. RAT. Non est, vt reris, prosequendum querelis incommodum; longè conspectior est statura breuis, expeditior, agilior que. DOL. Statura perbreuis est. RAT. Quid vetat, vt in parua domo, magnum virum, sic in paruo corpore, magnum animum habitare? DOL. Corpus exiguum est. RAT. Id scilicet lamentaris, quòd te ipso non es ornatus, sed leuis, & facilis, & ad cuncta versatilis. DOL. Perexiguum est corpus. RAT. Quis vnquam de exigua conquestus est sarcina? Iusta hercle dolendi causa, quod non pressus mole corporea: sed indutus, neque ipse tibi taedio, sed vsui sis. DOL. Contemptibili sum statura. RA. Vt gloriosum nihil, nisi virtus, sic contemptibile nihil, nisi vitium. Nullam virtus respuit staturam. D. Exigua corporis statura est. R. Non staturam corporis virtus exigit, sed animi: haec si longa, si recta, si ampla, si magnifica, si decora est; sit illa altera qualiscunque, nihil ad rem: non solùm domi, sed ne militiae quidem; nisi magis obesse, videretur. Nosti vt Marius, summus

dux,non longos,sed torosos, & validos milites eligebat? Id quàm feliciter, quàm consultò faceret, crebre & ingentes indicant victoriæ; habet corporum proceritas maiestatis plusculum, non vigoris. D. Breuis est statura. R. Hæc non impedit, quin vir bonus,& magnus esse possis. Insuper & Rex, si sors tulerit, & Imperator. Etsi enim Africanus Scipio celsus corpore; Iulius Cæsar statura fuerit excelsa: breui tamen Alexander Macedo, & Augustus Cæsar; nec eorum magnitudini breuitas obfuit, nec detraxit famæ. D. Vellem esse altior, & maior. R. Assurge animo, cresce virtutibus; maior eris, atque altior; hoc vtilius, hoc facilius incrementum. D. Cuperem esse formosus. R. Disce amare, atque optare meliora. Stultum est amare periculum suum; stultum optare, quod nullo studio quæri potest. Nempe si contra naturam formosus fieri studeas, nil vltra proficies, quàm vt deformior videare. DO. Formosus esse nequicquam nitor. RAT. Nitere autem bonus esse. Id non frustrà enim facies. Hoc, inter multa præcipuum virtus habet, quæri potest, eripi non potest: cùm reliqua in arbitrio sint fortunæ; nec obstante illa, quæri valeant, nec seruari. Sola virtus fortunæ legibus libera est, atque illa obluctante, clariùs nitet.

De

In fragili quoties latet inclyta corpore virtus;
Sic aurum in vili sæpe iacebit humo.

DOL.

NAtura me genuit imbecillem. RA. Vt in putri vagina ensis ferreus, sic fragili corpore fortis sæpe animus latet. DOL. Imbecillis natus sum. R. Non eris idoneus vectandis oneribus, aut auro fodiendo; sed honestis studiis, sed iustis imperiis. Sic in naui robustior quisque remum agit; at prudentior clauum regit. Vita, quasi nauis, rerum fluctibus, & mundi pelago iactata, suos remos habet, suúmque gubernaculum: à vilioribus repulsus officiis, ad nobiliora conuertere. D. Imbecillem genuit natura RA. Quid si robustissimum genuisset? an perpetuum robur erit? an non robustior senectus, & robustior ægritudo? Vt sileam casus innumeros, qui repentè totum hominem debilitant, atque eneruant. Animi robur optabile est, quod nec dies minuit, nec fortuna. D. Corpore imbecillis sum. RA. Animum foue, atque exerce suis artibus, quas meliores esse, diuturniorésque non ambigis. Laborem corporis linque ruricolis, nautis, fabris. D. Nullæ mihi ab origine fuere vires. RA. At id ipsum non habuisse, quàm perdidisse tolerabilius est. Nempe si fuissent, non mansissent. Nam & Milonis senuerunt vires, & Herculis senuissent: non sic Socratis, non Solonis, non Nestoris, non Catonis: melioribus vtere. Nihil potest delectare magnum animum, quod non duret. DOL. Corpusculum imbecille est. RA. Si organum inhabitanti animo sufficiens fuerit, satis est virium. Corpus nam-

que propter animi seruitium fecisse naturam, nemo tam corporis seruus est, qui nesciat. Id si proprio munere fungitur, quid accusas, seu quid amplius requiris? Nam qui ingenio fragiles; corpore præualent: hi belluis proximè, accedunt, & sæpè [quod miserum est] aliis seruiunt. Sæpè verò [quod miserrimum, atque vbi humanæ miseriæ summa est] animum ipsi suum seruire corpori suo cogunt seruitute fœdissima. D. Corpus inualidum est mihi. R. vera, & generosa vis hominis in animo est. Corpus est quasi quædam domus animi; quàm robusta; quàm fragilis, nihil ad hospitem; paucorum præcipuè dierum; modò ne corruat; tunc migrandi necessitas in aliud, ì lque perpetuum domicilium, hinc exclusos, transfert. Plus dicerem, si plus capere posses, nec vulgari strepitu prorsus obsurduisses. Corpus ipsum non animi domum esse, sed carcerem; nec amicum certè, sed domesticum hostem; cuius tibi fragilitas sit optanda, quo tu liber maturiùs sis ac victor. D. Nullæ sunt mihi vires. R. Nullæ penitùs, dum valeas, non sunt. Quod si non vales, alia est querela. Non ergò nullas vis dicere, sed paruas vires. Non es robustus, vt ille coætaneus tuus; neque is, vt ille alius; neque ille, vt bos, & elephas. Suus cuique virium modus est; cuique, quod sat esset, indulgentior natura distribuit, parens optima, & suorum fœtuum amantior, quàm quisque sui. Non potestis de defectu queri; de imparitate querimini, turbidum genus, & querulum; qua sublata; mundi decor intereat, necesse est. Sic quod optimum est in rebus, id fertis ægerrime.

De

Nonnunquam reddit validam ægrotatio mentem,
Corpore, mens valido, vix generosa manet.

DOL.

AT aduersa valetudo est. RA. Quod expectabam, audio: cognatæ etenim sunt querelæ. At si caro spiritui hostis est, vicissimque contra se militant; quod in se expertus ille magnus veri amicus, in omnibus verum dixit; consequens est, vt quod alteri obest, prosit alteri. Quod si spiritus carne nobilior, meliorque est, cui maximè sit fauendum, vides; ac fortassis intelligis valetudinem, quam aduersam dicis esse prosperrimam. D. Inualida valetudo est R. At est valida hortatrix parsimoniæ dehortatrixque libidinum, & magistra modestiæ. D. Mala valetudo corporis. R. Si valetudo animi bona est, pone sollicitudinem; quicquid corpori euenerit, saluus es. D. Corpus ægrum, infirmúmque est. R. Multis illa salutem animæ profuit corporis ægritudo. Ille vir altus, ex humili, ex aquis vectus ad sydera; cœlique claniger effectus, cuius vmbra sola morbos corporum, molestiásque pellebat interrogatus aliquando, cur filiam ipse suam graui morbo pressam sineret: respondit: Sic expedit ei. D. Tu quid scis, an & tibi sic expediat? Diu corpore, sic affectus sum. RA. Ille idem, de quo loquor; filiam mox vt tutò sanam fieri posse cognouit, & sanauit, & sanandis aliis habilem fecit. Et tu facito, vt secura tibi sanitas tua sit, fortasse sanaberis. Denique [quod tuum est] animum cura, cœlestíque medico curandum offer. De reliquo vnum hoc intrepidè dixerim, etsi non quod iuuat, at profectò quod expedit, spera. DOL.

Valetudo anxia est. R. Est quæ obliuionem, somnúmque discutiat,& torporem abigat. D. Valetudo infirma est. R. In infirmitatibus gloriare & virtutem perfice. Duo hæc vnius magistri ore didicisti. D. Valetudo misera est. R. Comes iniucunda, sed fidelis, quæ te crebrò vellicet, iter signet, & conditionis admoneat: optimum in periculis monitor fidus. D. Valetudo corporis extrema, sine remedio est. RA. Sile, & gaude ruinoso carcere vinctum te: egrediere faciliùs, ac citiùs.

De ignobili patria. DIAL. IV.

Si præbet patria obscuros ignobilis ortus.
Fac virtute tuam nobilites patriam.

D O L.

IGnobilis patriæ ciuis sum. RA. Esto tu nobilis. Nam nil vetat: nihil cum patriæ tuæ nobilitate, tua nobilitas mixtum habet. D. Paruç vrbis incola sum. R. Et magnæ vrbes paruos ciues habent; immò ferè ex his constant; & paruæ magnos quosdam habuere. Quin in syluis abiectus, ac nutritus Romulus, omnium vrbium reginam vrbem Romam condidit, quam euertere voluit in maxima vrbe genitus Catilina. D. In exigua patria natus sum. R. Magnificare illam stude. Nihil æquè ciuitates amplificat, vt ciuium virtus, ac gloria. Qui hoc ædificiis, aut fertilitate melius, atque opibus fieri putat, fallitur: vt singulos viros, sic & vrbes & regna, & imperia, non vetustas, non turres, ac mœnia; non plateæ, non palatia, ac templa marmorea; non statuæ, non picturæ, non aurum, non gemmæ, non campi legionum, & classium pleni portus; non peregrinis referta mercibus emporia, & lucri a-

more

more æquor omne sulcatum ; non postremò ciuium forma, vel numerus ; non rerum copia, exundánsque cibi forum ; non purpureæ chlamydes virorum, onustæque miris cultibus : non fastus, non deliciæ, non voluptates : sed virtus sola nobilitat, gestarúmque rerum fama, quam viri pariunt, non muri. D. Parui municipij ciuis sum. RAT. Nescis Biantem Prienæum fuisse, Pythagoram Samium, Anacharsim Scytham, Democritum Abderitem, Aristotelem Stagiritem Theophrastum Lesbium, Tullium Arpinatem? Chous Ægei maris breuis insula, & poëtam non ignobilem Philitem tulit, & medicorum patrem & sculptorum, ac pictorum principes, Hyppocratem scilicet, & Phydiam, & Apellem, vt intelligi possit, ingeniorum magnitudini locorum angustias non obstare. *DOL.* Ignobilis est patria. *RA.* Nobilitare tu illam, pro virili parte, si velis, potes : cùm te illa facere non possit ignobilem. Nec Numæ quidem Pompilio ad Romanum regnum, nec Septimio Seuero ad imperium obstitit soli natalis humilitas. Summo hominum Augusto, etsi recens Romana, quia ipse scilicet in palatio natus sit, origo tamen gentis antiquior Veliterna est. Caio Antium, Vespasiano autem vici incogniti Reatini. Contrà verò Larisseam famam vulgauit Æacides, & Pelæum à seculis fuscum nomen, atque humile, quod Philippus erexerat, Alexander ad cœlum tulit. Non satis est ciuibus obscuritatem patriæ non noscere, nisi ciuium claritas patriæ prosit. Asilum ignobile, atque opus pastorium Roma fuit, quæ non antè claresceret, quàm res illam gestæ, & suorum virtus excellens ciuium illustrasset. *D.* Obscuræ patriæ sum addictus. *RA.* Lumen

virtutis accende, quo inter tenebras emitescas, in quibus hoc saltem boni erit, vt vel parua luce clarissimus videare. sic vel illa te clarum faciet, vel tu illam. D. Humilis patriæ habitator sum. R. Esto & tu humilis, habitatórque tui animus humilis sit. Habes publice matris exemplum: ne te nido latiùs extendas, nisi his tantùm, quas tibi virtus alas fecerit. His enim vti licitum; vsóque feliciter complures modò diximus. Proinde mortalis hoc saltem insolentiæ frenum tene. Quidam de sola patriæ nobilitate superbiunt. Stultum genus.

De Originis obscuritate. DIAL. V.

Est melius clarum fieri, quam tempore nasci,
Virtutem si vis nobilis esse cole.

DOL.

OBscuris parentibus natus sum. RA. Non est tam, vt tu reris, odiosa conditio, nescio an & optabilis, ignobilem nasci; vtramuis vitæ viam spectes. Nam seu voluptatibus obsequi, vulgíque vestigiis tritum iter sequi statuis, excusabilior fies, ducibus domesticis carens error, cessabítque improperium illud acerrimum degenerationem à parentibus claris, eò quòd nulla tibi domi sit claritas quam obscures. Sin virtutis semitam rarò pede signatam eligis, eò clarior fies, quò maioribus tenebris pressus, ac circumuentus emerseris; tota claritas tua erit, rerum particeps tuarum, nullus occurret. Nullam partem gloriæ decerptura erit imitatio. Nihil tibi parentes eripient, nihil aui, proauique. Nihil consiliarij, ac magistri. Quicquid bene gesseris, solus inde famam metes, solus inde laudaberis, solus author generis, fundatórque vocaberis,

caberis;quod non fieret, si nobilis natus esses. Vides-ne igitur, quanta tibi nouæ laudis occasio data est? Nobilem per te fieri, & nobilitatem dare; non accipere. Dabis hoc posteris tuis, vt nobiles nascantur, quod parentes tibi non dederunt tui. Plus est multò nobilitatem fundare, quàm fundatam ab aliis inuenisse. *DOL.* Noua & rudis origo est. *RA.* Atqui clarior est habitus ille pastorius vrbis Romæ conditor, quòd syluis arcem posuit, & facili culmo exiguam, ac squallentem regiam texit, quàm tot postea principes, qui ingentia mœnia testudinésque marmoreas, atque aureas erexere, tanta semper nouitatis egregiæ, ac magni principij laus est. *DOL.* Ignobili primordio genitus sum. *RA.* Stude vt fine sis nobili. De principiis enim labor, de fine fructus: qui si immaturus carpitur, longæuus esse non potest. *DOL.* Radicem gloriæ præcidat ignobilitas. *RA.* Non præcidit quidem, sed infodit altiùs, vt validior, licet serior surgat. Cæterum non ignobiles modò, sed ignotos ex omni genere hominum dabo, qui virtute, atque industria euasere notissimi. Et sanè, si verum nobilem virtus facit, non intelligo, quid quemque volentem fieri nobilem impediat, aut quid ita facilius nobilitare alios, quàm seipsum. *DOL.* Ex ignobilibus parentibus descendo. *RA.* Quid Socrates, Euripides, Demosthenes? quorum primus marmorarium patrem habuit, obstetricem matrem, secundus matre, parétque, vltimus non solùm humilibus sed incertis, Vester ille Vergilius rusticanis parentibus fuit. Nec se libertino, ac præcone patre natum Flaccus erubuit. Ambo tamen ad insignem gloriam, & summi principis gratiam peruenere, vsq; adeò, vt cui reges omnes col-

la ſubmiſerant, cuius è manibus magna omnia poſcebantur, atque vnde omnium fermè mortalium, præcipuæque nobilium ſpes pendebant; cuius demum familiarem promeruiſſe notitiam ſummis licet hominibus, ſummum erat. Ipſe horum duorum ignobilium, quos Romam, ſcilicet Mantuanum, Venuſinumque rus miſerat, amicitiam, & conuictum, ceu grande aliquid, blandis, ac dulcibus epiſtolis flagitaret: & quàm multos tunc in palatio nobiles, vt ſæpe ſunt, inutiles, atque indoctos credimus fuiſſe, quibus horum nobilis ignobilitas, atque inuidioſa [nec immeritò] videretur? *DOL.* Parentibus ſum obſcuris. R. Non mouent animum hæc exempla. Altioribus agam. Marcus Cicero, vt de illo ſcriptum eſt, ex ordine natus equeſtri, de radice humili, per egregias artes, pérque honeſtos gradus, ad conſulatum venit: quo neſcio, an alter vnquam ſalubrior Reipub. conſulatus fuerit. *DOL.* Ruſtica, & ignota patrum ſeries eſt mihi. RA. Sordent hæc, vt video. Altius etiam nunc aſpiras. Certè & Marius ruſticanus vir, ſed verè vir [vt conciuis ſuus ait Cicero] diu arator apud Marſos fuerat, Romæ ſepties conſul fuit. Tanta gloria, vt bis Italiam obſidione, & metu ſeruitutis liberaſſe eum, compatriota licet idem ſuus, verè dixerit? & Marcus Cato plebeiæ vir originis, paruique oppidi diu quidem obſcurus incola, poſt in maxima vrbe clariſſimus aduena, mox ciuis eximius, & conſul, & cenſor fuit. Si ne id quidem ſatis eſt, & fortaſſe regnum cogitas, profectò neque illud ſperare ſuffragio meritorum, humilitas vetat originis. Tertium, & quintum; & ſextum Romanorum regum ad memoriam refer; Tullus Hoſtilius, vt probati perhibent authores,

etſi

etsi apud alios de illo, tale nihil scriptum sit: infans in agresti tugurio educatus, in adolescentia pastor fuit. Tarquinius Priscus patre negotiatore aduena, nec Italicæ insuper originis. Seruius Tullius, serua, quam ns [vt alij volunt] captiua quidem, alioqui verò nobili matre natus, virtute regnum Romæ meruit. Nec miraberis, si Platonicum illud tenes: Neminem regem non ex seruis, neminem seruum non ex regibus descendere. Sic res hominum longa ætas, ac fortuna permiscuit. Sileo cæterarum reges gentium, è pecudum gregibus, vilissimarũque artium tabernis a[c] inopiam subitò diadema prouectos. Alexander Macedo Hortulanum in Asia regem fecit. Et fuit, ex illis actibus, laudatis, iste non vltimus. Contràque alios sileo, è regni fastigio, ad seruitium vsque prolapsos. Sic suas res fortuna moderatur: tamen plurimùm potest virtus. Per illam tutò conscenditur ad supremos gradus: cuius calle deserto, scias et reges, se in tremulo stare, neque descensum modò instare, sed ruinam. Quænam igitur [vt ad te redeam] ista calamitas nascendi, cui nec spes regnandi eripitur, nec successus. D. Obscura de radice prodeo. RAT. Omnis radix obscura, & squalida est: vnde tamen & floridi, & frondentes rami prodeunt. Non vnde quicquam prodierit, sed quale sit, quæritur. DOL. Parentibus infimis natus sum. RA. Sentio: summum ad imperium stilum vocas. Septimius Seuerus, de quo suprà diximus, equestris & ipse ordinis, Ælius Pertinax & ipse Libertini filius, & lignorum, vilis vtique negotiator mercis, vterque Romano præfuit imperio, cui & Philippus pater, ac filius Arabes humillimi generis & Maximus & Maximinus præfuere. Obscurissi-

mis ille parentibus, ac barbaris, quorúmque, eum arrepto imperio, impudet. Hic ferrario, an lignario patre genitus, incertum. Certè Vespasianus inter bonos principes numeratus, è non clara stirpe clarissimus, & rempub. gessit eximiè, & duos ex ordine filios successores Imperij, virtutis vnum habuit: quamquam quid minora prosequitur? Cum super ipsius Augusti Cæsaris origine ambiguitas multa sit. Summa est, humanæ cursum sortis, originem non præuertis; vndecunque licet assurgere, seu fortuna manum porrigat, seu virtus. *D.* Humile nimis, atque infimum genus est. *RA.* Quod ad humanæ potentiæ gradum spectat, exempla posuimus, quibus iam iri altiùs non possit: vnum restat, non imperio, aut regno, seu suapte alia quadam maiestate memorabile. Ventidius Bassus Asculanus matre humili, patre ignoto capta patria, iam pubes in triumpho Cnei Pompeij Strabonis, qui Pompeij magni genitor fuit inter captiuos alios ductus; idem postea, variante fortuna, dux populi Romani contra Parthorum regem, & antiqua potentia & recenti victoria insolentem, felicissimo pugnauit euentu, & filio regis interfecto: cæsisque hostium legionibus, quod ad eum diem nulli Romanorum ducum fata permiserant, insignem illam Romanorum stragem, & Crassorum mortem magnificentissimè vltus, ipsum, in quo victus, alienos currus ornauerat, ac carcerem vinctus intrauerat, victor ac triumphans Capitolium propriis curribus honestauit, & Romanum carcerem acie captiuorum hostium impleuit. Et quo gratius spectaculum esset, mirabiliórque victoria, eodem ipso die parta erat, reuolutis annis, quo clades illa terribiles, apud

Curras

Carras accepta fuerat. Quis ambitiosus adeò, tamque auidus regni est, vt non hanc gloriam sine regno, quàm inglorium regnum malit? Ecquid, oro, nocuit Ventidio ad felicitatem, & ad summum decus quòd humiliter natus esset, & prima ætate fortuna humili vsus, & misera? Certè virum Asculi despectum, Roma suspexit, & claris suorum ciuium nominibus, illud peregrini fuscum nomen inseruit. Hæ sunt ad ascensum scalæ: hi virtutum gradus, quibus non ad gloriam modò, altioremque fortunam nitendo, sperando, vigilando, sed ad cœlum vsque peruenias. Proinde & tu natus humiliter, vt conscendas, enitere; primum, & vltimum virtutis in vestigio pedem figens, nec declinans alicubi, nec subsistens. D. Humile principium fuit. R. Illud præteriit. Quæ sequuntur cogita. Nec me latet, vt primus, & vltimus vitæ dies, quibusdam visi sunt humanæ conditionis statum maximè moderari, siue [vt ipsi dicunt] continere. De vltimo nempe consenserim, de primo autem non ita, etsi enim [vt ipsi volunt] plurimum intersit, quibus auspiciis inchoetur. Etsi, cùm his sentiens Satyricus, vbi de ipso loquitur Ventidio, ita scripserit:

Distat enim quæ
Sydera te excipiant, modò primos incipientem,
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem

Nos tamen ista respuimus. Et hæc auspicia, & hanc tamen syderum vim negamus, Conditori almo syderum omnia relinquentes; à quo creatum nullum penitus ad hoc virtutis, & felicitatis gloriæ calle secludimus. D. Humilitas generis multa est. RA. Quid tu autem? multam ne superbiam esse malles? Aut quid hinc tibi nunc deesse sentis? nisi ne fumosis imaginibus atrium, truncisque

ſtatuis; buſtúmque familiæ, ſemeſis plenum titulis, ſpectaculo prætereuntibus; tibi inſaniæ ſit: qua in triuiis, de his, quos non noueris, elato ſupercilio fabuleris. D. Ignobilis natus ſum. R. Ignobilem nō naſci tantùm, ſed & viuere, quibuſdam felicitas viſa eſt. An in Tuſculano ſaltem à Cicerone poſitum, non legiſti illud potentiſſimi regis Anapeſtum, qui laudat ſenem, & fortunatum eſſe dicit, quòd inglorius ſit, atque ignobilis ad ſupremum diem peruenturus.

De Obſcura Origine. DIAL. VI.

Si neſcis, quo ſis terra genitore creatus;
En tuus obſedit cœlica regna pater.

DOL.

ORigo non tantùm humilis, ſed obſcura eſt. RA. Vera & ſumma obſcuritas vna eſt, animi. Illam, ſi mihi dempſeris, pulchra ſunt omnia. DOL. Male natus ſum. RA. Qui bene viuit, bene naſcitur, bene moritur. At qui malè vixerit, bene natus eſſe non poteſt. Nam quid refert, quàm fulgido tramite cœcus inceſſerit; aut quid refert, vnde venias, ſi in miſeriam & in culpam venis. D. In peccato genitus ſum. RA. Defleт hoc quidem ille vir maximus. Et profectò, nemo non in peccato naſcitur. Cauete autem grauiora ſuperaddere; quamquam ne his quoque purgatio ſua deſit; ſed prima illa deformitas in ipſo ſæpe vitæ limine ſacris vndis abluitur, niueúſque animam candor ſubit. D. Malè me parentes genuere. RA. Quid ad te? Quiſquis malè genuerit, tu bene genitus fuiſti, niſi alieno flagitio tuum iungis. D. Fœ-

dæ pudet originis. RA. Iam quòd alieno tumescitis, non miror; & alieno simul erubescitis. Et omnino vbique potius, quàm in vobis & bona & mala vestra reponitis; quæ alibi tamen, quàm in vobis esse non possunt. Quod nisi pudendum ipse aliquid, pœnitendúmve egeris; quod tuum crimen, aut quis pudor, impudicus pater? tu modò ne paterni dedecoris hæreditatem adeas, caue. Atque illi dissimillimus hac in parte, fieri stude. Qui te ignarum genuit, inuito tibi suas maculas impressisse non potuit. In te sit, & ex te prodeat necesse est, vnde obscurus, aut clarus fias. D. Inhonestis parentibus, in lucem veni. RA. Omnis parens honestus filio videri debet, sed non vt verendus, sic sequendus omni filio parens. Est vbi deseruisse consilium sit. Eia igitur in diuersum abi; si verus est parens, deseri volet, séque, non suum vitium amari optabit. Vnus hic inuentus est modus, quo parentum nomen premere, & calcare gloriosum filiis, ac decorum sit, viuendo aliter? castiùs scil. ac sanctiùs. De parentibus inhonestis lingua filij taceat dissimilitudo vitæ, morum, actuum, non taceat. Pulchra laus filij cui à tergo dicitur: O quantum sene suo modestior adolescens; contráque nulla grauior senilis nota lasciuiæ, quàm admota illi pudicitia iuuenilis: equidem si parentum gloria, filiis malè viuentibus, onerosa est, quanto fasce verecundiæ filiorum laus, patrum malè viuentium premit infamiam? DOL. Damnata de venere procreatus sum. RAT. Atqui malle debes impudici patris honestus filius esse, & dici, quàm honesti, impudicus. In omni enim seu laude, seu vituperatione, illa præcipuè æstimanda sunt, quæ cuiusque sunt propria. De alie-

hancque ob causam repudio dimissam scriptores rerum prodidere. Constantinus ipse ex concubina genitus, licet insigni, præ legitimis fratribus ad imperium venit. Adderem his Arturum regem; nisi quòd historiis miscere fabulas, nihil est aliud, quã mendacio, veri fidem imminuere. Ad summam verò, non est quòd te deiiciat origo. Vndecunque ortos virtus extulerit satis est gloriæ. D. Malè natus sum. R. Bene viue, bene morere; qualiter natus sis, nec tuum est, nec meminisse quidem potes, nec magnopere inquiras, quòd ad te non pertinet; nisi fortè vt humilior, mitiórque, non vt mœstior sis. D. Turpiter natus sum. R. Morum candor, & claritas vitæ, non maculas modò, sed memoriam omnem fœdæ originis delebunt. Hoc remedium, dum licet arripe. Aliud, mihi crede, nullum est. D. Pudet me infamiæ parentum. R. Pone hunc pudorem. Vnus omnium pater, Deus. Vna omnium mater, Terra.

De Seruitute. DIAL. VII.

Si malè fers famuli te conditione grauatum,
Viue Deo, Dominis sic bene liber eris.

DOL.

SEruus in hanc vitam intraui. RA. Ne doleas; liber egrediere, velis modò, sicut multi, qui ex diuerso intrarunt liberi, serui exibunt. D. Seruiliter natus sum. RA. Liberaliter viue; meliore tui parte liberum esse, nil prohibet; vna est peccati seruitus grauissima; sed quæ premere nescit inuitos. Illam excute, liber eris. DOL. Seruum fieri voluit fortuna. RA. Potest velle contrarium; &, si moribus vtitur, scis, quid speres. No-

sti monstrum illud; nosti ludos: & præstigia; non liber modò, sed domini tui dominus fieri potes; quamquam quid velit, aut quid nolit, nihil ad rem; vt sit inexorabilis [quod interdum est] nullum illa tamen in animum ius habet. In omni autem aduersus illam certamine, ab illius hoste poscendum auxilium. Sæpè, quem fortuna seruum liberum virtus fecit. D. Seruitio premor graui. RA. Iugum qui fert volens, leue efficit. Ostendam tibi lenimen vnicum, ac peculium immortale, dominíque tui, quamuis potentis, arbitrio exemptum quod te liberum, atque ipso domino ditiorem faciet, Sapientiæ studio incumbe; illa te in libertatem asseret: dictum Catonis est, à Cicerone firmatum: Solus sapiens liber est, ea scilicet libertate, qua certior nulla est. D. Sub durissimis dominis vitam traho. RA. Nulla re melius, quàm fide, & obsequio mollientur, & fortassis adeò, vt [quod multis accidit] inde, tibi ventura sit libertas, vnde te seruum luges, forsan & aliunde. Hunc siquidem temporalis dominus liberat, hunc æternus. Scis quanto periculo Malchus minas heri persequentis euaserit; sed euasit tamen. Interim de domino sic cogita. Hic te nutrit, tuíque curam omnem in se transtulit; cum libertate sollicitudinem amisisse, quid nisi vtile damnum voces? Multis serua libertas, multis est libera seruitus. Non tam graue iugum hominum, quàm curarum est. Qui hoc excusserit, illud ferat æquanimis. Huic tu seruus, huic vnices deditus; immò hic tibi. Hic tuus est dominus; immò procurator tuus. Non habebis honores; equidem, nec labores publicos, non simultatum studiis, non forensibus procellis, & consiliorum volubilitate rotaberis: non nauigij tarditas, non agri sterilitas, aut annonæ caritas retor-

torquebit. Has molestias domino tuo linquens, sæpe illo dormies vigilante. D. Difficilis, imperiosus est dominus. R. Non sine causa illi in sortem obuenisse te, in animo tuo pone. Quicquid igitur iustum iubet, Deum ipsum iubere credito. Sin iniustum aliquid; maioris domini meminisse conueniet, qui vt te ad honesta, quamuis difficilia, seruum patitur; sic ad inhonesta vult liberum. Sic intelligo, quod gloriosorum terræ, veræque fidei principum alter, seruos dominis carnalibus obedire per omnia, alter verò subditos esse, in omni timore, dominis præcipit, illud adiiciens, vt hoc non tantùm bonis, & modestis exhibeant, sed etiam discolis: neque enim de domino iudicare seruum decet, sed mores eius qualescunque perferre. Quò enim immitior dominus, eò clarior patientia serui. Et hæc est gratia, cuius apud horum alterum fit mentio, nec tamen, vt mores pati, sic & imperia exequi semper oportet. Sunt enim, quæ iustissimè recusentur, si imperio domini superioris aduersa sint: cui si conferatur hic tuus dominus, non dominus, sed conseruus habebitur. Sic ergò per omnia dominis obediant serui, si iusta præcipiunt, non difficultas retrahat, non labor, non obsequia, vel negata præmia, vel [quod in rebus amarissimum] irrogata supplicia. In omnibus obediant, modò iniustitia, atque inhonestas absuerit; alioqui contumacia, & libertas, atque ipsum pectus, & iugulum iniquis præceptis, ac turpibus opponendum est; seruandúmque memoriter, quod præmissorum alter ait; qui, cùm seruos obedire per omnia dominis præcepisset, addidit: non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes dominum. Ex his vides, status tui, cōditio quę sit. Non totus est seruus, qui

ad indigna imperia cogi nequit. D. Superbo domino seruio. RA. Quid scis an ille superbiori suo domino seruiat? Forsan vxori, forsan meretriculæ, forsan his ipsis, quibus imperat. Quot suorum seruorum seruos vndique cernimus? Postremò [quæ durissima omnium est seruitus] forsan, & ipse sibi, hoc est vitiis, & passionibus, ac violentis affectibus suis seruit. Quid vis dicam? Pauci in veritate sunt liberi: &, si qui sunt, eò illis laboriosior vita est, quò altior. Multò enim citiùs, multòque faciliùs fidelis serui, quàm iusti regis implentur officia. Diocletiani iam priuati, & de præterito iudicantis, & experientia edocti, dictum memorabile est: Nihil difficilius, quam bene imperare: propter quod videri potest ipsum quidem imperium dimisisse. Tu igitur sortem tuam lætus amplectere, fuscam, fateor, atque humilem; sed facilem, ac tranquillam; nisi fortè feliciorem reris in spectaculo anhelantem, quàm in cubiculo quiescentem. D. In seruitium mea me sors impulit. R. Libens facito, quod oportet; & est illud quoque notissimum, ac necessitatibus humanis aptissimum consilium: Cupias quodcunque necesse est; sic vim ipsam necessitatis eluseris. Fer fortunæ sarcinam patienter, quàm quidam etiam sponte subiere: vtque alios seruitio liberarent, sibi seruitium delegere. In quibus est clarissimum Paulini nomen Nolani præsulis; cuius spontaneæ seruitutis exitus felix, vt debuit, fuit. Quidam paruo se pretio vendidere, vt serui effecti, suos dominos peccati vinclis absoluerent, atque ad veram reducerent libertatem: in quibus Serapion quidam Ægyptius heremicola nobilitatus est. Hæc tibi magis exempla profuerint, quàm lamenta. Experire & tu tale aliquid, quòd vel vtilis alteri, vel facilis tibi saltem serui-

seruitus tua sit. Non id quidem, quod non habeas optare; sed eo, quod habeas, bene vti sapientis est. Illud omnibus contigit, hoc paucis. D. Mortali domino mortalis seruio. R. Immortali seruire incipe; ille tibi libertatẽ spõdet, & regnum: quanuis & in hoc statu, nec honestis artibus operam dare, nec sperare meliora sit vetitum. Et Terentius seruus fuit & didicit, haud seruili quidem ingenio; & comœdias scripsit, haud seruili stilo; quo & libertatem, & inter poetarum duces meruit locum: Quomodo ergò virtutem, solidum animæ bonum, seruitus impediet; quæ nec aduentitia studia, nec externam gloriam impedire potest? Plato ipse in seruitium delatus, tamen [vt scriptum est] quia philosophus, maior emente se, fuit; generosa professio, quæ maiorem domino seruum facit. Et est haud dubiè seruus eruditus, eò maior indocto domino: fortuna qualibet maior est animus; & in libero corpore seruus meus habitat & in seruo libera. Obstare seruitus potest fori actibus, non animi. Curia seruum respuit: at non virtus, non industria, non fides. Tyro Ciceronis seruus fuit, sed his artibus libertatem adeptus, elegantem, de patroni iocis, librum posteris liquit. Non potest seruus imperator exercitus, aut Senator esse: at philosophus, at orator at vir bonus potest. Aliquando etiam, discusso seruitio, Imperator, & rex quoque: neque ad regnum modò, & imperium ab hoc gradu peruenisse aliquos nouimus, sed ad cœlum ipsum. Non potest seruus militare homini: Deo potest, eiúsque militiæ stipendium est, regnare. Dei seruus, Rex est omnium, socius angelorum horror dæmonum. Dei autem seruus, & seruus hominis esse potest; atque ita cœlesti felicitati terrena seruitus nihil nocet. D. Seruus sum. R. Si semper fui-

sti, consuetudo luctum leniat; si minus, spera posse te, iterum non esse, quod quandoque non fueris. D. Seruus sum. R. Si speras mali finem, minuat spes dolorem; si desperas, patientia. Neque malum malo cumules, neque te angas superuacuè, sciens, volénsque; quæ totius humanæ dementiæ summa est. Sed certè nihil est desperandum. Si cuncta defuerint, mors aderit, quæ te, inuito domino, dissoluat, ac liberet.

De Paupertate. DIAL. VIII.

Paupertas odiosa quidem, tamen vtile donum;
Det pacem, curis exonerans animum.

DOL.

PAupertate pressus sum; assurgere nequeo. R. Sæpè quidem paupertas modestiam persuasit reluctanti animo; quodque nequicquam philosophia tentauerat, hæc impleuit. D. Paupertas meum limen obsidet. R. Non obsidet, sed custodit. Neque hoc illi nouum, aut insolitum; vt quæ vrbem Romam, multis olim sæculis, custodiuit. Inter tentoria equidem paupertatis sobrię, atque sollicitæ, luxus iners, sopor marcidus, ac vina languida, & eneruata non subeunt. D. Domum meam paupertas inuasit. R. Vltrò illi vt occurras, consulo; venientem læto animo, bipatentibus valuis excipiens, atque amplectens; prima enim fronte, rigidula, ac subtristis; nec immeritò viatori, ac viro armato exæquanda, eò quòd celer, mináxque sit aduentus eius. At cùm in familiaritatem admissa fuerit, & minimè sumptuosa, & secura, ac facilis ho-

spes

ſpes erit. D. Foribus meis paupertas inſultat. R. Aperi ociùs, antequam vectes ſubita vi confringat, atque oſtiis vulſis à cardine victrix introeat: vt enim reſiſtentibus permoleſta, ſic cedentibus periucunda eſt. D. Domum meam paupertas irrupit. R. Aduerſus fures, & peiores furibus voluptates, peruigil excubitrix: aduerſus vulgi morſus, & inſulſa iudicia, atque auaritiæ, ſeu prodigalitatis infamiam: quæ rarò alibi, quàm locupletum ſedet in limine. Ab his malis, nullo melius ingenio, cuſtodiri potuit domus tua, quàm illam cuſtodiret paupertas; vt diues etſi largus ſit, ſi quid tamen ſibi reſeruat, auarus vulgò dici ſolet; ſic pauper cupidus, quoque largus habebitur. Inuidet opibus vicinia, pauperiem miſeratur: illas cupit, ac vituperat; hanc, horret, & laudat. D. Domum meam occupat paupertas. R. Iam nullus tibi ſuperbiæ locus erit, nec inuidiæ, nec damnis inſignibus, nec damnorum metui, nec ſuſpicionibus mille, nec inſidiis, nec nauſeę, podagrę diuitum hoſpitibus. Quibus excluſis, habitatura latiùs tecum quies, & trãquillitas & virtus. Cui eò plus loci erit, quò fortunæ minus. D. Lares meos dura ſubiit paupertas. R. Quid queraris ſcio. Molliùs diuitiæ ſubiſſent, ſed paupertas tutiùs. Nullæ autem opes ſunt, quibus non ſit anteponenda ſecuritas. Cum ad felicitatem enim omnia, quæcunque agunt, cupiúntve homines, diſponantur, eſſe illa, ſine opibus quidem poteſt: ſine ſecuritate non poteſt. D. Paupertate importuna diu premor. R. Vt nihil importabile diu fertur: ſic nihil breue, difficile. Sed hoc dicis grauiùs. Excute autem illam cum diuitiis, an plus auro tribuis, quàm virtuti? An & hoc in paradoxis Stoicis non legiſti? Quod ſolus ſapiens diues eſt? An legiſti fortaſſe, ſed ſpreuiſti? quod plerique

que faciant; legentes, vt fabulentur ornatiùs; non vt meliùs viuant. Nihil ad honestatem, omnia ad scientiam, atque eloquentiam referentes; quo nihil est vanius.

De Damno passo. DIAL. IX.

Fac repares studio & cura, reparabile damnum;
Si nequeas, curæ sint tibi vera bona.

DOL.

Opes cunctas trux fortuna præripuit. R. Non tibi fecit iniuriam: suum tulit: sed vetus, & nota hæc ingratitudo est: dati immemores, meministis ablati. Itaque raræ, ac tepentes gratiæ: crebræ, ac feruidæ sunt querelæ. D. Fortuna ferox, vitæ quoque necessaria subtrahit. RA. Necessaria subtrahere potest nemo, quando quidem verè necessarium est nihil, sine quo bene viuitur. Dico autē bene, non voluptuose, non insolenter, aut splendidè: sed prudenter: sed sobriè: sed honestè: in quibus nullum sibi ius esse [quamuis insolens] fortuna fatebitur. Et certè cum nec toto, quod est, vsquam auro, neque omni gemmarum pompa, atque omnigenum rerum copia, cupiditas expleatur; paucis admodum: &, si desint, leui linguæ vel manus artificio comparandis tollitur, aut lenitur necessitas naturalis. Sic virtuti modicum, vitio nil sufficit. D. Victum, vestitúmque necessarium auara sors negat. R. Aliunde petendum. Virtus liberalior, quàm fortuna est: nihil negat, nisi quod & permissum noceat, & negatum prosit: nihil eripit, nisi quod habuisse damnosum, amisisse vtile sit. Non differt, non imperat non retrahit manum non rugat frontem, non attollit supercilium, nullum de-

spi-

ſpicit, nullum deſtituit, nullum fallit, non ſæuit, non iraſcitur, non mutatur, vna ſemper, & vbique eſt; niſi quòd magis, magíſque deguſtata, dulcior in dies, & propius conſpecta, ſit pulchrior. Vt ſis igitur verus diues ab hac pete, non te faſtidiet, nec repellet, quamuis exerceat, difficiles habet aditus primos, cætera prona iucunda, facilia. Semel verò vbi ad illam perueneris, non ſenties paupertatem. D. Spoliauit me bonis meis omnibus fortuna. R. Fallit te opinio; malum commune mortalium. Nam profectò non bonis & [vt bona permiſerim] non tuis, ſed quæ tua forſitan, vulgi more credideras; miróque, ſi nondum intelligis aliena. D. Fortuna me nudum liquit, atque inopem. R. Virtus te veſtiet, ni reſpuis, ac ditabit.; niſi fortè pluris aurum, & purpuram quàm decorum generoſæ mentis habitum facis. Quid ſi faceres, tunc verè inopē, nudúmque te dicerem. D. Contra fortunæ impetum, & inopiæ moleſtias, nullo ſatis artificio tutus ſum. R. Quid miraris? artificium tuum omne, & arma, quibus te tueri cogitas in manibus hoſtis ſunt; illa capulum tenet: in te cuſpis obuerſa eſt. Si conſilium quæris, his omiſſis, age aliud: artibuſque illis ingenium applica, in quibus fortuna ius non habet. Non diuitiis virtus, ſed virtute diuitiæ quæruntur. Virtus vna contra fortunam omnem, contráque pauperiem ars optima. Legiſti, vt ad littus Rhodium naufragio eiectus Ariſtippus, & ipſe nudus, inopſque rerum omnium, quas dare poteſt fortuna, vel auferre dum locorum nouitate captus [vt fit] oculoſque circumferens, fortè illos in quaſdam deſcriptiones geometricas defixiſſet, exclamans, conſolatus eſt comites; & bono animo iuſſit eſſe: neque enim deſertis locis applicuiſſe: cernere ſe hominū veſtigia. Inde oppidum introgreſſus, ad

Gymnasium literarum, recto calle, contendit. Atque ibi philosophicis disputationibus admirationem primò: dehinc amicitias optimatum, & munera meruit: quibus non tantùm sibi, sed etiam sociis victum ac vestitum, & profectioni necessaria ministraret. Cúmque digressuri quærerent, quid ille nunciari domi vellet, hoc vnum iussit nunciarent:

Eas opes filiis parandas: quæ naufragio non perirent:

Quas nec maritima, nec vrbana, nec bellica tempestas eriperet: præclarè. DOL. Rerum, atque animi inops sum. RA. Primum te expeditum; secundum planè inopem facit, & miserum. Sed, vt Aristippi consilium, sic & Theophrasti dictum te legisse arbitror. Quid verò lectio sola profuerit? & meminisse oportet, & in vsus tuos lecta conuertere. D. Domo, familia, necessariis, atque ornamentis omnibus spoliatus, quid agam, quò me vertam? RA. Ad eas opes, quibus spoliari nequeas, quæ te vndique comitatum diuitem & ornatum præstent, Et quoniam [vt video] excitanda memoria est: Theophrasti, quod memorabam, dictum, ad hunc se habet modum: Doctum, ex omnibus, solum, neque in alienis peregrinum, neque, amissis familiaribus & necessariis; inopem amicorum, sed in omni ciuitate esse ciuem: difficilísque fortunæ, sine timore posse despicere casus. At qui, non doctrinarum, sed felicitatis præsidiis, putaret se esse vallatum, labidis itineribus vadentem, non stabili, sed infirma conflictari vita. D. Patrimonium paternum habui: perdidi. Quid consilij capiam? RA. Patrimonium paternum duplex. Alterum ex rebus pereuntibus: quod fortuna moderatur: ex virtuti-

tutibus,& doctrinis, alterum, quod extra fortunæ regnum procul in tuto positum,lædi nequit. Hoc est illud, quod in primis amantissimi patres filiis tradunt:quod,nisi repudietur,eos in finem,& post finem,vitæque exitum,exornat possessoribus suis, non æquæuum modò,sed viuacius, multóque perennius. Idque attendens illa nobilis morum, & eloquentiæ, & legum parens Athenarum ciuitas: cùm Græcarum omnium leges vrbium, indistinctè filios ad præstanda parentibus alimenta, compellerent:eos solos statuit ali oportere, qui liberos erudissent; quòd hi soli patrimonium certum suis stabile relicturi essent. D. Multa mihi ad vitam desunt. R. Cui pauca sufficiunt,quomodo desint multa,non video. Sed deesse vitæ dicitis; quod auaritiæ deest. Ita fit, vt non multa tantùm,sed omnia vobis desint; & quæ habetis,& quæ cupitis; quòd & illa tangere non audetis,& hæc assequi non valetis: vtrobique par,vel miseria,vel egestas. D. Nimium pauper dego. R. Solare animum comitibus magnis,& illustribus. Valerius Publicola,vnus è Romanæ libertatis authoribus, Menenius Agrippa, Romanæ sequester pacis: vnde sepelirentur, quia de proprio non erat,de publico habuere. Paulus Æmilius, Macedonū regum victor,finitórque regni famosissimi,& antiqui: tā diues gloriæ,tā pecuniæ inops fuit,vt nisi agello tāti viri vēdito,restitui coniugi dos nō posset. Attili⁹ Regul⁹, Cneus Scipio, Quintus Cincinnatus Romani imperij defensores,tāta rei familiaris inopia fuere, vt primus in Africa maximas res gerēs,secūdus in Hispania:ille propter villici mortē,hic propter filię dotē,missionē à senatu petere cogerētur:& obtinuisset,nisi senatus,reip.consulēs, optimorum ciuiū succurrisset inopiæ. Quintio autē quaterna agri iugera aranti,

senatus, & populi consensu, rebus in extremis summum imperium deferretur. His accedant Curius, hortulo diues: & Fabricius paruo potens: qui oblatas contempsere diuitias: & nihil, præter ferrum, dextrásque, & animum habentes ditissimum, Græciæ regem, ac potentissimum Italiæ populum domuere. Auro, ipsi æquè, ac ferro inexpugnabiles, & inuicti. Et quid loquimur ciues? Cùm & ipse Populus Romanus, omnis eximiæ fons, atque exemplar historiæ, tam diu bonus fuerit [vt dicere cœperam] quàm diu pauper fuit. At libidinibus, probrisque Nero obrutus, opes suas metiri, ac dinumerare non poterat. At Heliogabalus effœminatissimus, turpissimúsque hominum, ac vestri pudor imperij, ventris onus [dictu fœdum, & auditu] sed pro fœda cupiditate mortalium, forsitan non silendum, non nisi auro excipi dignabatur; cùm non superiorum modò talium virorum cœnas, sed Deorum sacra, fictilibus agi solere meminisset. O Vrbs misera, ad tam turpes manus fatis lapsa voluentibus. Sed, O aurum auaritiæ votum ingens! O spes vltima & laborum terminus humanorum; in quos vsus, oculorum stupor, ac mentium, vertebaris. Laudarem factum, aut certè non arguerem; quòd errori hominum tam obscœno, nulla aptior esset irrisio: si ab homine sanæ mentis id fieret. Nunc præclaras, optandásque diuitias, quis negare audeat? quæ si ferro, ac scelere peti velint, dum, sic spretis optimis, sic pessimis affluunt? D. Pauperem in laboribus vitam duco. RA. Cleanthes hauriendæ aquæ, & rigandis oleribus: Plautus sarcinas molæ manuariæ locare operas, vrgente inopia, coactus est. Quantus ille philosophus: hic poeta? Simúlque quàm pauper ille hortulanus? Hic pistor reliquias temporum, necessa-

riæ deditas quieti [tanta animi vis erat] philosophicis ille vigiliis dedicans, hic scribendis, quas venderet, comœdiis. Lactantius Firmianus, vir doctrinæ multiplicis, rarique inter suos eloquij; filij quoque summi principis magister: idem summa rerum omnium etiam communium, egestate vitam egit. Pauper natus est Flaccus. Inops vixit Pacuuius, inops Statius. Vterque victus causa, fabulas venditauit. Inops denique aliquando Vergilius; donec præter suum morem, opes ingenio accessere. Multa sunt talia, quolibet hominum in statu; & omitto illos, quoniam nimis multi sunt, qui cœlestium opum desiderio, non inopiam modò, sed famem, sitim, nuditatem, & extrema omnia in terris: non æquis tantùm, sed lætis atque exultantibus animis elegerunt. Si his, quasi exemplis humilibus, atque terrestribus non moueris: ipse cœli dominus hic pauper fuit: vt exemplo doceret, hanc inopiæ viam esse, quam tamen ad veras diuitias pergeretur. Ipse, inquam, per quem reges regnant, pauper natus, pauper vixit, nudus obiit, cui cuncta interim obsequebantur elementa. Tu homuncio domini tui sortem fers molestè, nec ineptæ pudet insolentiæ? Certè quisquis, illum cogitans, se virtute vallauerit: in ipsa paupertate ditissimus: nulliúsque egens rei, opes regias non requiret. DOL. Nulla mihi opum copia est. RA. Vt animo inopi, ac deiecto nullæ sufficiunt opes: sic diuiti, atque erecto, nulla non sufficit paupertas. Nempe ille alieno nititur, hic proprio fidit: ædificare in alieno iactura est, quæstus in proprio. D. Pauperrimus sum. RA. Si necessitatibus obsequeris, pauper nunquam esse potes: si cupiditatibus nunquam diues. DOL. Hactenus pauper, immò mendicus sum. RAT. Fortuna hominum

non stat; & vt summis ex opibus, ad inopiam extremam; sic à paupertate vltima, ad diuitias magnas creber est transitus, Legisti, reor, apud Quintum Curtium historicum, vt Abdolominus quidam Alexandri iussu, seu permissu, ex hortulano inopi Sinodis rex; & contemptu regni maior est habitus, quàm regno. Certè, quod non legisse non potes, & Romulus è pastorali tugurio, tantæ vrbis conditor, Romanum primus diadema suscepit: & regum sextus ex humillima [vtque alij credidere] è seruili fortuna, ad ipsum regni culmen ascendit: nec Alexandri Priamidæ; nec Cyri illius, inter Persarum reges famosissimi, inter opulentiora primordia, haud alia ferè sunt rudimenta, quàm Romuli. Caius Marius, qui fuisset, & futurus sæpè esset Romæ consul, & antequam honorum gradus vllos attingeret, mercenarius orator: primos in armis vitæ annos egerat; & deinde, post tot victorias, ac triumphos, intérque illos suos septem consulatus, preter latebras palustres, ac carcerem exiguum quoque mendicauit panem. Iulius Cæsar futurus mundi dominus, & testamento dominos mundi relicturus, adolescens pauper fuit. Tu hac talium comitiua, non potes, aut sperare opes, aut contemnere? *D.* Solito pauperior sum. *R.* Bene habet; & solito eris humilior, expeditior, liberior. Vacui amant incedere, quid arduum iter agunt: carebis solitis opibus, simúlque solitis muribus, ac funibus, & proteruis seruis; hisque, quibus solent abundare diuitiæ, fictis amicitiis: sequacibus, atque tenacibus parasitis: totóque illo grege domestico, arridentiū tibi, téque ridentium, atque rodentium. Denique si amissas opes cum amissis tædiis conferas, lucrum voces. Certè, vt securitatem sileam, humilitatem, sobrietatem, requiem, modestiam, paupertatis comites;

mites;

mites;si nihil boni aliud illa secum afferret, quàm quòd & fallacium gregibus adulantium, & seruorum tyrannide superborum liberat, abundè erant causæ, vt non ferenda modò esset, sed optanda: immò etiam accersenda pauperies. Sed iam satis sit. Maior enim, quàm pro te, querela est; quam in te mirarer, nisi olim semè in omnibus notassem, nullum grauius, nullum crebrius lamentum, adeò nil inter homines paupertate melius, nihil odiosius. D. Pauperior sum in vita. R. Eris lætior in morte. Nemo tam pauper vixit, vt moriens nollet vixisse pauperior.

De Tenui victu. DIAL. X.

Qui multo victum quæris sudore, memento,
Hanc pœnam primum commeruisse Patrem.

DOL.

TEnuis victus est mihi. RA. Et tenuis voluptas, & munda sobrietas. An tu, gulæ studio, contrarium malles? DOL. Asper est victus. RA. Æqua nimis fer, gulæ illecebris caruisse, cum ad manum sint aliæ dulciores, & quæri faciliores, & seruari. Habet & suas virtus illecebras. Ciceronis vtor verbo; has gustare, & ruminare cum cœperis, illas magnopere non requires. D. Durus est victus. RAT. Duricies amica virtutibus, mollicies voluptati. Quot autem magni viri vltrò se voluptatibus abdicantes, hunc, quem tu refugis, victum elegere? quorum aliqui, cùm possent lautè vesci; panem, & aquam in deliciis habuere. An verò voluptati quenquam sic obnoxium opinemur, vt non illam valde oderit, si

adiunctum illi dedecus intueri oculis possit? Sed funesta suauitas, virtutum hostis acerrima, & titillatio bestialis: quam, qui sequitur, homo quidem videri potest; verè autem animal brutum est: ad hæc & familiaritas contracta conuitiis; & consuetudo rerum pessima, mortalem præstringit intuitum, vt discerni nequeat, quàm decorum sit, quod torqueat, fœdúmque quod mulceat. *DOL.* Nimis angustus est victus. *RA.* Immo nimis ampla, nimiúmque capax gula est. Vnum visu angustum, re autem vnum omnibus, in animam irruentibus vitiis, patens iter. Hac flamma libidinum, hac torpor ingenij: hac irarum, & iurgiorum feruor ingreditur; hac imperiosa cupiditas omnia pati iubet, atque facere, dum necessaria creditis, quæ damnosa sunt; & munimen vitæ dicitis, quod ruina est. Hac inuidiæ faces, & æmulatio implacata, indignantibus animis, tam gulæ alium obsequentem, quàm vos esse gloriamini. Inde laudem sperantes, vnde pudor metuendus erat. Hac postremò superbia; dum inflatus nec se capiens venter, animo suum affricat tumorem, & persuadet illi, esse se homine aliquid maius, quòd ambrosia, & nectare pastus sit. Vides, vt vitium vnum est omnibus aditus; neque hunc, si aliter nequit, inopiæ vectibus clausum cupis? O paupertas amabilis, quæ continentiæ tibi sumis officium. Vtile est cogi ad id, quod facere tua sponte debueris. *D.* Tenuis me victus extenuat. *RAT.* Malles-ne igitur tumefieri? hæc tenuitas podagram tuis pellet è finibus, dolorem capitis auferet, cerebríque vertiginem, vomitúmque, & ructum, & nauseam, & sudorem tædiúmque, & fastidium tui ipsius; pallorem alternum, & ruborem, odorem quoque, & oris, &

corporis,

corporis, tibi, atque aliis importunum, sistet. Præterea pedes instabiles, manus tremulas, nutans caput [quódque est optimum] animum ipsum moderabitur, frenabítque. Et quid igitur tam multa corporis, atque animi bona, paruo cibi desiderio, ac momentaneo, gustus incommodo, tibi parta, conquereris, dignus, his perditis, gustui deseruire. *DOL.* Tenuis victus me fatigat. *RA.* Contrarius fatigaret, nisi fortè onus, requiem vocas. Non legisti lautioris vitæ tædia magna esse ita, vt quinque diebus continuis non possit, sine fastidio, tolerari ab hominibus temperatis, & altiora spectantibus, quàm palatum, & ventrem. *DOL.* Suprà modum victus est tenuis. *RA.* Fuit ætas quando hic fuisset; & est adhuc gens aliqua, vbi esset victus amplissimus. Verùm mundo in deterius lapso, vos deterrimi omnium esse nitimini, publicæ semper principes ruinæ, vt qui optimi omnium fuistis, versis vsquequaque vestigiis, sitis omnium pessimi; & in temporum vitiis, ac locorum, præcipuum teneatis gradum. *DOL.* Victus tenuis mihi non placet. *RAT.* Victum tenuem, & virtutis, & voluptatis amatores, ac patroni laudant. Tu, quam hæresim sis amplexus, nescio. Plato Syracusias mensas damnat; nec vllo modo sibi placere ait, bis in die saturum fieri. Epicurus in oleribus suis voluptatem ac delicias ponit, & hunc, quem tu fugis, victum rebus, ac verbis probat. Denique, vt ait Cicero: Nemo de tenui victu plura dixit. Tu duarum notissimos si viarum duces spernis, quid est reliquum, nisi vt impetu tui erroris, & virtutis hostem, nec amicam voluptatis, onerosam sequaris ingluuiem? Fœdum finem, nec tam hominis, quàm iumenti [quódque in-

dignanter, ac dolenter dixerim [iumenta multum quidem, sed pro captu suo, ventri ingerunt : soli vos animantium domini, mensuram vestram & nescitis, & frangitis; neque de nihilo est, quòd multi mirantur; quia patrum & auorum memoria vineæ multò pauciores essent, homines autem totidem aut plures. Vina tamen viliora erant. Sic in dies creuit ebriorum sitis. D. De lauto victu, ad tenuem sum redactus. R. Bene habet, quod modestia neglexit, implet inopia. Optimum est, sponte agere, quod debeas; proximum vel coactè.

De Originali inopia. DIAL. XI.

Diues inops simili nascuntur lege, simúlque
Decedunt nudi, vita parum variat.

DOL.

IN paupertate etiam natus sum. RA. Quis non nudus vtero matris egreditur? Nil hic precipuum habent reges. DOL. Antequam nascerer pauper fui. R. Bonæ memoriæ es, si meministi: delicatissimus, si sensisti. D. In paupertate sum genitus. R. An tuę tibi querimoniæ parum sunt. Hæc non tua quidem, sed parentum fuerit. D. In paupertate sum natus. R. In paupertate moriturus: similis principio finis manet: nisi fortè morientis langoribus mederi aurum censes, quod in arculæ fundo est. D. In paupertate vitæ mihi principium fuit. R. Medium falsæ sæpè diuitiæ, at principium, & finem vera paupertas tenet: nudum nasci, nudum mori, humana ferè conditio est. Nam quid quæso, purpureum cubile? Quid funeralis lectus aureus? Et quæcunque, sub ipsum vitæ finem, mortalis ambitio meditata est? Quid ad febrem? Quid ad mortem ipsámque, de qua loquimur, morientium nudita-

nuditatem? An vt equum phaleræ, sic parietem aurea delectant? Mulcere ista oculos possunt intuentium. Sensu carentibus delectabile aliquid inesse potest; delectatio autem nulla. *D.* Nudus inops natus sum. *R.* Humanas res penè omnes alterna sors variat: eadem quasdam æquat quo reliquarum soleatur imparitatem. Harum prima, maxima est ipsa hæc originis ac mortis æqualitas. Multi & varij viuentium sunt amictus. Nuditas vana nascentium, atque morientium, nisi quod illi multa reperiunt ignari, hi omnia deserunt scientes; vt exigui damni sensum debeat ipsa rerum pereuntium lenire cognitio. *D.* Nudus in hanc miseram vitam veni. *R.* Id recolens, animo æquiore abibis nudus.

De numerosæ prolis graui sarcina. DIAL. XII.

Si tibi sint plures nati, nec victus abundat,
Viuere quo possint, artibus erudias.

DOL.

NVmerosa prole pregrauatus sum. R. Auro etiam, atq; opibus imbecilles humeri premi possunt. Nemo tamen id queritur, sed sic premi gaudet. Atqui prima inter vestre felicitatis dona numerantur filij? His ne te igitur prægrauatum, & non potius subleuatum dicis? D. Multos inter filios inops sum. R. Immò verò filij diuitiæ tuæ sunt. Quomodo inter diuitias sis pauper, videris. Id enim non nisi auaris, & bonorum suorũ ingratis accidit. D. Filiorum in turba egestate sordida laboro. R. Filij non labor, sed requies sunt parentum, lenimen laborum; atque omnis solatium fortunę, si boni sunt; alioqui non de numero, sed de moribus est querela. D. Filiorum acie coarctatus sum. R. Cur non potius comitatus, & vallatus, & ornatus? Certè non tantùm patres, sed & matres

ornamenta sua, filios vocant. Non audisti, vt Cornelia Africani magni filia, dum prædiues mulier Campana, quæ forte in domum eius, hospitij iure, diuerterat muliebriter gloriabunda, illi longè preciosissima sua ostentasset ornamenta, genero'am, velut ad æmulationem prouocata, colloquium de industrio produxit, donec à scholis filij eius remearent, parui tunc pueri, qui magni post fuere viri. Quibus illa conspectis versa in hospitam: Ornamenta mea, inquit, hæc sunt. Præclarè quidem, & vt tanti patris filiam decebat. Tu autem ornamenta hæc tua, vocas impedimenta. *DOL.* Quia tot pascet filios? *RAT.* Is qui te, à iuuentute tua, pascit in senium. Qui non solùm homines, sed pisces, & quadrupedes pascit, & volucres. *DOL.* Quis tot natorum corpora vestiet? *RA.* Is, qui non tantùm animantia, sed agros herbis, ac floribus, & frondibus syluas vestit. Et quid scimus adhuc forsan si filij te, non modò pascent, ac vestient, sed etiam tuebuntur, sed etiam honestabunt: humanarum rerum, vt à voluptate aliæ incipiunt, in laborem, ac dolorem desinunt; sic è contrà aliæ amaro principio inceptæ, dulci fine clauduntur. Qualis est sors virtuosarum omnium ferè actionum, quæ ingressos cruciant, ac progressos mulcent. *DOL.* Pauper cum filiis multis sum. *RAT.* Miraris; quasi fœcundam virorum non legeris paupertatem. Diuersa sunt operum genera, & varia dona fortunæ. Nulli omnia contingunt: aliis vagæ merces, aliis rigens tellus, exangue aliis metallum, viuæ tibi diuitiæ obtigere filij; an verò boues, & pecudes, & asini, & cameli, & profugæ apes, & columbæ, & pulli, & pauones; serui denique, & ancillæ in diuitiis habe-

habebantur; soli filij excludentur? DOL. O quàm multi mihi sunt filij. RA. O quàm plures aliis. Quinquaginta fuere Priamo. Triginta Orodi Parthorum regi. Centum quindecim regi Persarum Artaxerxi. Septingenti autem Erothinio regi Arabum; quorum fiducia, fines hostium alternis aggressus incursibus, Ægyptum, Syriámque vastauit. Et est sanè potentiæ genus quoddam, multos filios habere. Scio autem quid dicturus sis. Hi, quos memoras, magni omnes reges fuerant. Mihi longe alia sors est. Nunquid verò Rex fuit Appius Claudius? profectò ne diues quidem, prisco illo sæculo videlicet, quo probrum diuitiæ habebantur, & paupertati cæcitas accesserat, ac senectus: & tamen de eo scribens Cicero: Quatuor, inquit, robustos filios, & quinque filias, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat, & cæcus, & senex: neque id mirari est, quòd priuata bene regeret, cùm tot obsessus incommodis, ipsam quoque Rempublicam gubernaret. Humanorum defectuum magna pars in moribus, non in rebus est. Non erat Appio sors regia: sed nec optabat, sua sorte contentus: exiguos, non lautitiis, sed virtutibus adornabat lares; & victu tenui amplam familiam nutriebat. Quódque multi reges mœsti faciant, & queruli, lætus ille, & æquanimis faciebat. Non enim fortunam appetitui, sed fortunæ æquauerat appetitum. Non erat Appio sors Crœsi regis, nec conciuis quidem sui Crassi, sed felicior quædam alia, quamuis angustior sua sors; nec ad alienam sortem, sed, sicut boni omnes faciunt, ad suam propriam se formabat, ac suos. Certè nec ego exigo, vt tu sorte alia, quàm tua in tuis vtaris, & in te. Neque vt cibo, aut amictu regio tuos

pascas, aut vestias. Vescuntur lautiùs regij iuuenes, & vestiuntur insigniùs: sed non viuunt meliùs, nec diutiùs, nec lætiùs, & [quod constat] nec securiùs, nec honestiùs: certè nec sanctiùs. Pro his omnibus, vnum habent, quo excellunt: pomposiùs, hoc est, stultiùs viuunt. Suus cuique viuendi modus, sua est mensura. Non iccircò melior, quò maior. Vnde fit, vt in tugurio sæpe lætos videas, mœstos in regia. Non est omnium vna capacitas, sed vnus est fons gratiæ. Vnus ille, cui dicitur: Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Quid ad rem vasorum seu magnitudo, seu paruitas, vbi est par omnium plenitudo? Sed multa desunt pauperibus: quantò plura desunt regibus? cum sit illud Flacci verissimum, expertúmque: Quod

Multa petentibus, desunt multa.

D. Laboriosum negotium, multos filios genuisse.

R. Quid sub cœlo mihi non laboriosum dabis? præter vnam [vt creditur] voluptatem; qua tum nihil est in fine laboriosius; nihil, quod tot in animis linquat aculeos: an non legis apud Flaccum, vt

Nil sine magno vita labore, dedit mortalibus?

An non audis, quid poëta alius non ineleganter, hac in parte, inserit. Cum enim bona omnia gratis nobis donata esse diuinitùs pij omnes, vno ore, fateantur, non donata dicit ille, sed vendita, & pretium statuit labore. Sic enim ait:

Laboribus vendunt Dij nobis omnia bona.

D. Molesta est, tantorum sollicitudo filiorum. R. *A.* An non inter veras sententias illa est, non posse inueniri vitam hominis, carentem molestia? Nec minus illam; omnem vitam esse tormentum? Quid filij meruere? qui si desint, curæ aliæ subibunt. Crede mihi, quocunque te vertas, quemlibet

bet fortunæ gradum arripias & labores, & molestiæ, & difficultates vitæ aderunt. Quid lamentis inanibus opus est? *D.* Filiis multis premor. R. Sic dicis, quasi felicitate deprimaris tua, & vota prima mortalium, tibi cumulatiùs obuenisse, fers grauiter: mirum genus impatientiæ. *D.* Quid verò tot faciam filiabus? Quis tot dotes expediet? R. Vnus est & fœminarum Deus, & marium. Is & filios tibi pascet, & filias. Vtque illis ingenium, & viuendi artes, sic iis suas dotes dabit. Itaque sic scriptum est: Spera in eo, & ipse faciet, quod in te est. Optimum dotis genus fuerit, sic filias formare, vt vel absque dote, recto iudicio placere valeant, atque amari. Dotem habuit Romanum Imperium Faustina. Et quod reris, indotatæ castiores, eæque feliciores fuerint? Non facit faustum coniugium dos, sed virtus. Fac, si potes, vt tuarum, non pecunia optabilis sit, sed pudor, sed modestia, sed integritas, patientia, humilitas: his ornatæ gemmis filiæ tuæ, hoc onustę auro, his ancillis comitatæ, limen adeant coniugũ, non diuitum, sed proborum; vbi tutior sæpiùs pudicitia, vitáque dulcior, quàm in thalamis, atque atriis regum fuit.

De Amissa pecunia. DIAL. XIII.

Custodi melius, si non vis perdere nummos;
Amissis nummis, anxietate cares.

DOL.

PEcuniam amisi. RAT. Et cum illa curas multas, periculúmque perpetuum. DOL. Perdidi pecuniam. RAT. Et laborem custodiæ, & perdendi metum. Sic perdendo pecuniam, duo bona, vnum quodque & præstantius amisso; securitatem, & requiem inuenisti. DOL. Pecuniam perdidi. RA. Bene, si te illa non perdidit: quod

iam multis possessoribus suis fecit. Noxia enim pecuniæ forma est: venenosus fulgor, ac pestifer. Itaque, velùt serpens squamis aureis placens, mulcendo oculos, animum ferit. Proinde, si hinc saluus es, gaude tibi ablatum, vnde infici posses: téque illæsum inter pericula transiuisse, lætus stupénsque recogita. Sin infectus, extirpatam mali causam scito, quo facilior ad salutem reditus sit. *DOL.* Amisi aurum, atque argentum. *RA.* Quid, cœlesti animo, cum terrestribus purgamentis: qui viriliùs philosophantur, argentum atque aurum inter bona non numerant; qui molliùs, bona dicunt, sed non animi: horum quicquid elegeris, siue non, bonum, siue non tuum fuit, æquè nulla tibi est materia querelarum. Nam vt omnino bonum dici velis, quod multi, magníque negant viri, non tuum certè, sed fortunæ bonum, vel inuitus dices. Ita nec tu de tuo aliquid, nec de suo illa quidem perdidit, sed transtulit. *DOL.* Amisi pecuniam. *RAT.* Vt non amisisses, si tua esset, sic si tua non erat, amittere nequiuisti: verè autem non tua, sed illius erat, quem sequuta est, immò, ne illius quidem, sed fortunæ [vt dixi] quæ eam, cui visum fuerit, breuem ad vsum magno sub fœnore mutuat. Disce iam tandem à propriis aliena secernere. *D.* Pecuniam amisi. *RAT.* Si te adeò non tuæ quoque crucient iacturæ, tibíque vel alienum aliquid demi doles; disce illa conquirere, quæ tua sint propria, atque perpetua; quorum & acquisitio facilior, & possessio nobilior certiórque. Virtutem si quæsieris, non amittes. Vos autem sapientiæ contemptores; cultorésque, & amatores pecuniæ facti estis. Obsurduisse videmini salubribus consiliis, ac monitis, quæcunque persanctos, atque eruditos vi-

tos viros;contra hanc præsertim humanæ partem insaniæ dicta sunt. Audistis Satyricum vestrum protestantem : Nam diues qui fieri vult,& citò vult fieri;atque his dictis addentem:

Sed quæ reuerentia legum?
Quis metus,aut pudor est vnquam properantis auari?

Hanc sententiam Hebræorum Sapiens quam paucis absoluerat : Qui festinat ditari,inquit,non erit innocens.Audistis alium ex vestris,seu Satyricus sit ille,seu Lyricus,dicentem:

Non domus aut fundus,non æris aceruus,& auri,
Ægroto domini deduxit corpore febres:
Non animo curas.

Dixerat hoc externus sapiens ille breuissimè. Non proderunt diuitiæ in die vltionis ; & addiderat,quod prodesset; Iustitia enim,inquit,liberabit à morte.Cùm ergo pecunia,quam amissam luges,in necessitatibus summis, nec corpori possit opem ferre,nec animos;mirum cur tantopere , vel optari absens valeat,vel amari præsens. His,atque aliis motus orator vester:Nihil est,inquit,tam angusti animi,támque parui , quàm amare diuitias. At Orator ecclesiasticus : Auaro,inquit,nihil est scelestius,nihil est iniquius , quàm amare pecuniam. Et quàm multorum in hoc vnum consentit, immò quàm nullius dissentit authoritas. Frustra quidem præualuit Sapientium sententiis , vulgi furor. Itaque vt nullum ardentius votum,quàm pecuniæ est, vt ex qua pendere omnia quæ optantur,persuasum sit ; clamant ab aduerso doctissimorum voces hominum , clamat experientia, & veritas ; clamat vetus , & recens exemplorum turba: Magnam pecuniam nulli vtilem,multis fuisse pestiferam ; cum peccato,ac labore quæ-

rendam;cum sollicitudine, ac pauore seruandam; cum querelis,ac mœrore perdendam. Dicant pecuniæ amatores,quid vel in his verbis falsi, vel in suis opibus boni sit. Et vt vera sit æstimatio tam laudatæ rei,quid de hoc quisque viderit aut legerit integrum,ac syncerum, spretis vulgi clamoribus,sepolitis fulgoribus metallorum, ad memoriam reuertatur. Quia verò non omnibus videndi, experiendíque sors eadem fuit, illa animum subeant,quæ famosis ab authoribus scripta, nulli vnquam docto legendi, audiendíque defuit facultas. Nonne ergò pecuniam peregrinos mores intulisse,& molles diuitias turpi luxu, sæcula prius integerrima fregisse? Nonne ipsas quoque diuitias,auaritiam,& abundantes voluptates, desidrium per luxum,atque libidinem pereundi, perdendíque omnia inuexisse,& scriptum, & re ipsa sæpe compertum est? Nonne auarum semper egere: Nónne nocens ferrum, ferróque nocentius aurum; acrámque auri famem: Nil non mortalia pectora cogere,pecuniæque aspectu debilitatos spiritus? Nónne aurum per medios ire satellites, & perrumpere saxa potentius ictu fulmineo;atque hinc pudicitiæ simul,ac vitæ insidias prouenire? Imbre aureo Danaës expugnata virginitas,& vatis Amphiarai Argolici casus probat,auaræque simul coniugis; vna siquidem ruinæ duplicis causa fuit, aurum fatale, quod bene spretum Argiæ, Eriphilæ malè optatũ, malè partum,illius penates irrupit,scelerúmque ingentia semina nouit? Nonne opes falsas,& caducas;neque præstare posse,quod spondeant; neque lenire animi sitim,sed accendere; neque curas fugare,sed arcessere;neque necessitates tollere, sed augere;verissiméque & propriè dictum:

Cre-

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Et illud:

Neminem pecunia diuitem facit, immò contra:
Nulli non maiorem sui cupidinem incussit.

Neque illud minus:

Crescentem sequitur, cura pecuniam, maiórque fames.

Atque illud:

Multa petentibus desunt multa.

Et permultis eos indigere, qui permulta possidean; denique quicquid sint, non esse perpetuum. nec longæuum quidem, vt quod positum sit in manibus fortunæ, sine intermissione volubilibus subiectum casibus, & saltem morte perdendum. Diues enim cùm dormierit, nihil secum auferet. Aperiet oculos suos, & nihil inueniet: neque id ipsum suum nihil, in quem volet, transferet, quia in imagine pertransit homo: sed & frustrà conturbatus thesaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. His, ac mille similibus circumquaque tonantibus doctorum vocibus, hominum obstruxit aures infinita cupiditas, vt iam frustra diuitibus huius sæculi præcipiatur, non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia, abundare ad fruendum, bene agere, diuites fieri in operibus bonis. Nam qui volunt diuites fieri harum, scilicet, quæ vulgò optantur, diuitiarum, incidunt in tentationem, & laqueum Diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Non magis hunc audiunt consultorem, quàm qui ait: Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Neque hunc magis, quàm ipsius filium dicentem. Qui confidit in diuitiis

suis, corruet: neque rursus his omnibus magis illum, qui super omnes est, cuius doctrina cælestis, nisi ab insanis planéque furentibus contemni nequit: qui profectò diuitias, & diuitiarum comites voluptates, atque sollicitudines, spinas dixit, semen verborum salubrium suffocantes: dixit hoc, cuius in ore non est inuentum mendacium; viuum inquã, hoc dixit veritas. Verumtamen, putas inueneit fidem in terra? nullam prorsus, aut raram. Quas igitur ille spinas, suauitatem vnicam, atque dulcedinem mundus vocat. Et, quod ait quidam gemmas; & lapides, aurum, & inutilem summi materiam mali, summi omnis materiam boni putant: certatímque omnes, vt summum bonum, præ omnibus appetunt. Iámque in vrbium plateis haud ironicè proclamatur:

O ciues, ciues, quærenda pecunia primùm est:
Virtus post nummos.

Atque illud alterius.

Vende animam lucro, mercare atque excute solers,
Omne latus mundi.

Sic nondum intellectum Dei munus; sed magnum Dei pauperies opprobrium, iubet quiduis facere, & pati. Verúmque quotidie cernitur, quod ab alio dictum est.

Pars vilissima rerum.
Certamen mouistu opes.

Quis enim, quæso, non hodie sceleris insigni præmio, & occasione proposita:

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur.

Pone fidos fratres, pone vnanimes amicos in consilio, in conuiuio, in chorea, dehinc modicum inter illos, non dicam pomum aureum, sed pomi frustrum

frustum iacta, discordia his olim armis vti solita, gladiis seria, iocique frangentur. Sicut autem auro nil cælestiùs quæritur, sic, vt ad rem redeam, nil mœstius perditur. Peccatum nempe ingens, animæ iactura cõtemnitur, proximúmque illi famæ damnum spernitur, & amissum tempus, inter leuia numeratur. Lentè flentur fratres perditi; lentiùs parentes, lentissimè coniuges; sæpe verò lætissimè. Solæ opes flentur acriter; verissimúmque est illud;

Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.

Sed multa iam diximus, de quo nunquam satis, nunquam parum, semper minus dicitur; quia pecuniæ ad amorem obstinatis animis, nil dicendo aliud quæritur, nisi odium, aut contemptus; quicquid vulgaris obstat erroribus, vel simulatum creditur, vel insanum. D. Perdidi pecuniam. R. Experrectus es: te diuitem somniabas. D. Pecunia, quam iam habui, periit. R. Pecuniæ neque amorem neque odium, sed frugalitatis studium, auaritiæque fugam laudo. Vt amare enim, pusilli animi, sic pati non posse aurum, infirmi est, parúmque sibi fidentis atque auro succumbere metuentis. Magnus ille est, inquit Annæus, qui fictilibus sic vtitur quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento vtitur, quemadmodum fictilibus: vt intelligas, seu vitium, seu virtutem, non in rebus esse, sed in animis: nec amatorem pecuniæ, nec osorem, sed absentis contemptorem, præsentisque dispensatorem egregium, magnum putes. Hanc sententiam, me dictante, scripsit Cicero. Cum amorem enim diuitiarum angusti, paruíque animi dixisset, adiunxit: Et nihil, inquit, honestius magnificentiúsque, quàm pecuniam contemnere, si

non habeas; & si habeas, ad beneficentiam, liberalitatémque conferre. Vtor in re certa claris testibus. Et ô vtinam mihi, simúlque illis omnibus fides esset. Nusquam enim humanum genus tam incredulum, seu tam surdum esset. Inexhaustus labor hominum, quærendíque ardor, terrásque, & maria versans probat auaritia; atque amore, cultúque diuitiarum, non modò virtutibus, sed vitæ odium indictum. D. Pecuniam magnam amisi. RA. Magnum pondus, & durum, & graue simul custodis officium, vt incipiens dixi. Nempe de dominis, vos custodes imperiosa cupiditas fecit; omnia facere, atque omnia pati iubens; sola vt pecunia cumuletur ac seruetur. Ita, quæ, in opportunitates, vsúsque hominum inuenta erat; in metum, ac sollicitudinem versa est. Timere, & angi, & circumspicere, domorum incendia, furum insidias, & seruorum fugam, neque aliis prodesse, neque sibi, sed exanime tantùm, & inutile, aurum incubare hæ diuitiæ vestræ sunt. D. Pecuniam domi dimissam, abstulit, nescio quis. RA. Vile, & caducum est, & certè non proprium, quod furto, vel vi eripi potest. D. Pecuniam in loculis consignatam, non inuenio. R. Dicam tibi, nō antiquam rem. Fuit nuper apud Italicos nobilis, & egregius quidam vir, possessionum antiquarum dites satis, ditior virtutum, sed pecuniæ non ita, vt cuius non custos, sed dispensator, ac dominus esse didicisset. Erat illi filius primogenitus, fori negotiis apprimè industrius, qui vigili cura, & parsimonia ingenti, magnas opes, multúmque auri quæsierat; & erat [mirum visu] in patre sene, iuuenilis largitas, in iuuene filio senilis tenacitas: sæpè illum pater hortabatur, ne suum ingenium fraudaret, ne pietatis obliuisceretur, ac famæ, néve in

ve in comparationem auri & decus, & debitum, & naturalia sibi iura vilescerent. Denique vt sibimet, & annosæ matri, & fratribus paruis, & consanguineis, & amicis, & egentibus prodesse aliquando diuitias suas vellet. In hos enim vsus, non in custodiam tantùm, ac supplicium partas esse dicebat: hoc pater; sed frustra, vel surdo canitur, vel auaro. Contigit tandem pro rep. filium abesse, & cum electis viris ad Romanum Pontificem proficisci, quo digresso, statim pater occasione arrepta, nouis thalami arculæque clauibus introgressus, thesaurum nulli vtile, è latebris eruit, séque, & coniugem & filios, familiámque omnem exquisitissimè induit, emit equos ornatissimos, vasa argentea, supellectilem speciosam. Vltimo, domum amplam, sed minimè cultam, nouis auxit ædificiis, & picturis insignibus adornauit, muniuítque rebus omnibus, quas liberalis, & lauta, & abundans vita exigit: multa præter ea pauperibus dedit. Sacculos verò in quibus aurum illud filij fuerat, arena, lapillísque flumineis plenos obstructósque, & obserata omnia, quo quæ prius in statu fuerant, admisit. Quæ cuncta breuissimo tempore gesta sunt, quòd & voluntas egregij senis, & pecunia prompta esset. Redeunti de hinc filio, fratres obuij fuere. Quorum ille occursu hæsit, indumenta, atque habitum miratus, qualem antea non vidisset, quæsiuitque cuius essent equi, vnde illæ vestes, læti, atque omnium ignari, simplicitate puerili, domini patris esse, multósque alios domi in stabulo substitisse dixerunt: vtrúmque etiam parentem, multiplici, ac regio esse vestitu. Magis ille, magísq; singula mirari. Inde vbi paternæ domus limen attigit, vix parentes, víxque ipsos parietes recognoscens, nec

admiratione iam simplici, sed stupore plenus, atq; extasi, thalamum, atque arculam festiuus adiit, vbi cum exterius nil mutatum cerneret, parumper animo conquieuit. Et quoniam collegarum præsentia, ac festinatio ampliùs non sinebant, raptim arculam aperuit, sacculísque conspectis solito more turgentibus, atque obstrusis, iam securus abiit: mox negocio publico expedito, domum rediens in thalamo se inclusit, arculam aperuit, sacculósque introspexit, aurúmque in arenam versum reperiens exclamauit. Accurrit pater, & quid, inquit, rei est fili, quid quereris, aut quid fles? Amisi inquit ille, pecuniam, quam multis quæsitam vigiliis, multísque laboribus, in his sacculis dimiseram, spoliatus tua sum in domo, pater. Ad hæc genitor: quomodo ait, spoliatus es, nonne sacculos omnes plenos video? Ille autem gemens: Arena, inquit, pater, non pecunia est. Simul hæc dicens, apertos patri sacculos ostentabat. Tum senex, fronte nihil mota: Quid hinc refert, fili, apud te arena, an pecunia pleni sint? Memorabile dictum, præclaráque sententia: siquidem apud multos ociosa pecunia est; nílque agit aliud, nisi quòd locum occupat, atque animum; apud plures malè, atque improbè operosa: apud paucos demum fructuosa est. D. Amisi pecuniam, quam amabam. R. Turpi amore relaxatus es. Nam amor pecuniæ, auaritia est. Minus hanc amabis, minus hanc optabis. Nam & illud Satyricum experimento cognitum; quòd minus hanc optat, qui non habet. Optanda autem amissio est magni, & boni, cui inseparabiliter malum maius adiunctum sit. D. Amisi dulce vitæ præsidium. R. Quid scis, an amarum potiùs excidium? Plures multò propter opes, quàm propter inopiam periere.

De

Ante oculos damnum est, si fias sponsor amici,
Pro magno reputes, soluerit ille, lucro.

DOL.

VAdimonio exagitor. R. Amissam modò pecuniam querebare; iam proiectam quereris. Nonne, vltrò te obligās, pecuniam proiecisti? Vulgaris insania plurimorum, qua perfacilè, & pecuniam perdideris, & amicum. D. Pro altero fidem obstrinxi meam. R. Pro te ipso eam solues; & nil debere, ac sine compedibus agere, quàm iucundum sit, tuo disces incommodo. D. Vadem pro amico dedi me. R. Da post hac amicis egentibus aurum, argentum, vinum, oleum, frumentum, vestes, domos, prædia, consilium, sola iura; cum amicis demum omnia partire: vnam tibi, habe, nullíque vnquam tuam dederis libertatem. D. Promisi pro altero: iam soluendi dies adest. R. An tu affuturam ignorabas? an te victurum non sperabas? an non hæredem saltem tuum cogitabas, quem spontaneis vinculis inuolueres? Bene autem habet quòd in caput errantis, pœna redūdat erroris. Sētio autem, dilatio te fefellit. Media promissionis inter, ac solutionis diem spatia, vana mente metimini: quæ, vt reliqua tempora, longa videntur, dum spectes; dum præteriere breuissima. Volant enim horæ, dies, noctes, hebdomadæ, menses, anni, lustra, secula, & quę distantissima iudicantur, in foribus sunt. Itaque, quid in paucorum interstitio mensium nunc stupetis, si aperti essent oculi, clarè quidem multis in sæculis videretis. Sed vos, quasi tempus desiderio vestro pareat, non naturæ suæ; non venturum vobis terminum, nec ituros dies fingitis; atque hæc

spe,velut oculis clausis, præcipitium præteruecti, verbo placidi vobis esse videmini; & vrbani pro alio promittentes; quasi non verba hæc,& promissa clandestina,mox in publicum eruptura, tumultúsque rerum maximos allatura sint. D. Despondi pro amico. R.Amicorum indigētiis,scis præsenti,si quod adest, remedio succurrendum.Non te illaquees, atque in crastinum nil promittas; quod non dicerem,si succurri aliter, quàm promittendo non posset. Nunc quid attinet promittere; quod,si implere non possis,stultè facias,at si possis, superuacuè. Sed vos rerum auarissimi estis,& prodigi promissorum; quasi verò res ipsas, promissa illa nō exigant. Quod si dicas,defuisse in tempore ferendæ opis facultatem, fuisse autem de futuro spem, qua postmodum destitutus sis.Nondum ergo didiceras,vt fallacissima rerum omnium spes est?Nihil inuenias,quod tam crebrò vos fallat. Nihil est tamen,cui tam cupidè credatis; tam subdola, & tam blanda est:ita se dulciter, ac latenter insinuat; sic inuita diuellitur. D.Vadimonio me addixi. R.Credo oblitus illud Thaletis Milesij celebre documétum:Vadimonio adesse noxam:& quid de hoc ille vir sapiens dixerit, quod memorasse non inutile crediderim, quódque in latinum versum ab Ausonio ad hunc modum sonat:

Sponde, inquit, noxa præstò tibi est.

Per mille possem currere exempla, vt probem prædes, vadésque pœnitudinis reos; sed nolo nominatim quémquam dicere. Sibi quisque verum dicat,& secum putet,spondere quanto damno fuerit,& malo. D.Memet ipsum sponte obligans,erraui. R. Error hic, purgatorio igne,post obitum,nō egebit:vbi admissus est,purgabitur; de illorum enim genere est, quæ suum supplicium secum ferunt.

runt. D. Promissione me obstrinxi. R. Solutione te libera: & quem lingua, vinclis innexuit, manus soluat; proderit vinctum fuisse, cùm euaseris; laqueos semper horrebis.

De Temporis amissione. DIAL. XV.

Res damnosa malis tempus consumere rebus,
Expendas melius, quod tibi nunc superest.

DOL.

TEmporis amissionem fleo. R. Esset hæc eò iustior, quàm superior querela, quò leuior est pecuniæ iactura, quam temporis; quòd, nec necessaria ad bene viuendum est pecunia, & amissa, restaurari potest. Tempus & necessarium, & prorsus irreparabile est; nisi quia nolenti pecunia, volenti autẽ tẽpus eripitur: quamuis illud fatear; grauiora damna esse, quæ culpa patientis exaggerat. Iustam tamen querelæ causam nego, vbi qui patitur, volens patitur. D. Nolens ego tempus amitto. R. Quis nolentẽ cogit, nisi cupiditas occupationũ mater? Solũ hoc vnum vitium, ait Comicus affert senectus hominibus. Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est. Senes hic quidem notat: omnes verò iam senes in hac attentione facti sunt: omnẽ ætatẽ, omnem statũ, omnẽ sexum inuasit auaritia. Hæc tempus miseris, & respectũ vitæ breuis hominibùs eripit. In hanc vnam rem solliciti, æuum omne consumitis; vestri, & vestrarũ penè iam immemores voluptatum; quæ pestis; si nolentes inuadere posset, & nolenti tẽpus eripi, & iusta esset, super pretiosissimæ rei amissione, querimonia. D. Non mihi cupiditas tempus extorquet, sed necessitas. R. Quænam, quæso necessitas est ista, quæ tibi præ-

ripiat, quod vnum ex omnib. tuum est? Ita dico, diuitias, honores, potentiam, clientelas, imperia, & quæ sunt eiusmodi, suo iure dat, atque eripit fortuna, tempus inuito non eripitur, sed ipsum per se sensim defluit, non vtenti; paulatimque consumitur. Nec ante perpenditis, quàm consumptum est; querelæ sonant seræ, & inutiles. Fletur temporis amissio, sed siletur culpa. D. Me necessitas sola cogit tempus amittere. RA. Quæro iterum, quænam hæc tam violenta necessitas; nisi fortè dominorum negociis implicitus, tua negligis: quasi verò non ad hæc te sola cupiditas, & inexplebilis lucri spes impellat. Pone cupiditates proprias dominorum cupiditatibus non parebis. Sed hec virus immedicabile venis infusum, & pererrans viscera, sensum heberat. Et non solum tempus, sed libertatem, vitámque ipsam non sentientibus eripit. Quod si fortè, nec tuis, nec alienis cupiditatibus, sed curis honestioribus, tuæ Reipub. tempus impenditur, non hæc temporis amissio, sed laudabilis est impensa; rem caram rei omnium carissimæ, quæ in terris sunt, largitus, & viri boni, & ciuis egregij functus officio es: quanuis non ignorem homines, quicquid, præter auaritiæ studium agitur, vulgò tempus perditum vocare, cum id demum maximè, veréq; sit perditum, quod illi studio tribuitur. Ecquid scimus, an tu quoq; populariter perditum tẽpus voces? quod si crederem, omissa incurabilis morbi cura, non iam tempus, sed te ipsum malè perditum faterer. Nam si tempus [quod maluerim] Deo tuo, non dicam, donas, sed restituis; quod sine vera non geritur pietate; ingens, atque inæstimabile lucrum scito. Pro paruo enim temporis impendio, æternitatem quæris. Quis vnquam mercator permutatione tam prosperáusus est? D. Prorsus alia

mihi

mihi perdendi temporis causa est. R. Non intelligo, quam tu mihi causam dicas. Nam si propter iram, propter mœstitiam, propter amorem seu aliã animi passionem cogi credi; falleris. Omnium eadem est ratio, quam auaritiæ diximus; omnes voluntariæ: nulla est violenta: quod & sano patet intellectui, & à Cicerone multis in locis disputatum, & crebertimè repetitum est. Si nil horum est in causa; quid aliud est quàm torpor, & ignauia? Sic ad id reuertimur, quod ait Seneca: Turpissima est iactura, quæ per negligentiam venit. D. Vt amittã tempus, mors me necessitas me cogit. R. Nondum capio quid rei sit. Nam si te hostis in vinculis habeat, si mors instet, possum (fateor) actus bonos impedire, sed non pios, sanctósque cogitatus; qui maximè in eo statu eminent, atque effulgent. Quibus enim curis tempus certè non perditur; nescio an alibi vsquam minus. Quæ profectò & in dolium Reguli, & in taurum Phalaridis introire possunt, & in crucem Theodori Cyrenensis ascendere. Sic quocunque te verteris, in re vnum amissi temporis culpa reflectitur. At vos, ex more, naturam accusantes, quæ volubile tempus fecit; cum hic non esset æternitas, in omnibus vosmetipsos absoluitis, cum rei omnium soli sitis. Omne enim ferè tempus perditis, immò proiicitis & quasi rem vilem, abiectámque contemnitis: quòd vtinam in virtute saltem, aut gloria poneretis, non in summa semper infamia, inexpiabiliq; dedecore: quanquam verè quicquid non in eos vsus vertitur, in quos datum est, perditum dici possit. Ad hoc sanè nasci hominem, ad hoc enim tempus dari constat, vt creatorem suum colat, amet, cogitet; quicquid hinc excidit, perditur haud dubiè. Videte igitur quantum perditi temporis, quantumque non perditi.

De Aduerso ludo taxillorum. DIAL. XVI.

Alea si rapuit nummos, & labile tempus,
Fac reuocet cupidas alea nulla manus.

DOL.

TAxillorum in ludo perdidi. R. Nónne tibi dixeram, dum vinceres, fœnus id esse, non lucrũ. D. Ludo exhaustus sum. R. Hic est ludo illi mos, qui Medicis, perexiguo ingesto, plurimum exhaurire. Crede autem mihi, nunc potiùs gaudendum, quàm dum falso gaudio exultabas. Melior est acris castigatio, quàm blanda fallacia. Illud te lucellum ad ludi voraginem vocabat, hoc te damnum inde retrahet. Satius est turpi freno rectum iter agere, quàm habenis aureis præceps in deuium agi. D. Amisi in ludo taxillorum. R. Vlcisti in ludo morum, si quid egeris, profundiùs attendisti: alioqui morbo insanabili frustra remedia cogerentur si ab hoc baratro, nec te damnum reuocat, nec pudor: vbi rebus nil proficitur, nequicquam verbis aggrediare.

De Sponsa alteri adiudicata. DIAL. XVII.

Esto animo forti, tua si tibi sponsa negata est:
Nam, quæ te cruciet, semper habere potes.

DOL.

SPonsam mihi sententia iudicialis eripuit. R. Ast aliis fraus; aliis vis aperta. DOL. Iudiciali sententia sponsam amisi. R. Quidam dolis, ferro alij, quidam [quod fœdissimum genus] auro ipsas coniuges amisere. Nihil proprium est domini; hinc furta, & insidiæ, hinc rapinę, hinc preces, hinc pretia,

tia, hinc vltima rerum mors: per hanc rotam temporalium bonorum dominia voluuntur: quodque est vnius, fit alterius, mox ad alios transiturum: quod si in rebus vtilibus ferendum, in damnosis, ac grauibus plaudendum est. Quid miri autem voluit humana? homo ipse voluitur, & non stat: sed, vt scriptum est, quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nũquam in eodem statu permanet. Tu sponsam quereris amisisse: qui fugiendo, & in horas decrescendo, assiduè te amittis. DOL. Sponsam in iudicio amisi. R. In campo alij: tutiùs est iure congredi quàm bello; legibus decertare, quàm gladiis: legisti apud Vergilium, inter illos Lauiniæ competitores, quanta lis, & quis belli finis? Victorem sponsa sequitur, victum mors, tibi sponsa perdita, salua est vita. D. Iudex me priuauit sponsa. R. Adulter, aut raptor forsitan te priuasset. Leuius est sponsam amisisse, quàm coniugem. In illa enim spes perditur, in hac, res. Minor est autem speratæ, quàm possessæ rei; siue vt aliter idem, leuior spei iactura, quàm rei. D. Amisi sponsam in iudicio. RA. Non amisisti; sed tuam non esse didicisti. DOL. Amisi sponsam. RA. Qui amittit coniugem, multiplici ægritudine liberatur; at qui sponsam, præseruatur: vtrumque bonum, sed secundum melius. Quid ni autem sit melius, nullum pati vulnus, quàm inflicto vulneri remedium inuenisse? sed vos animorum impulsu [vt Satyricus ait] & magna, cœcáque cupidine ducti, coniugium optatis, quod adepti, perpetuis tædiis, & immortalibus agitetis querimoniis, & tum facti pœniteat, quum non factum esse, non potest, quúmque inefficax pœnitentia, & inanis est. D. Sponsam, & spem prolis amisi. RA. Noli lamenta miscere. Illa enim pars est altera præcipi-

tis mortalium voti. Sic enim ait: Coniugium optatis, partúmque vxoris. At nos semper placitura, sed profutura dant superi. Penes apud Apuleium Medaurensem, vt latronum lapsa in manus mis- Illa illa virguncula, vnam triuij in partem, vbi periculi plurimum loro flectit eum, cui insederat, asellum; ille in aduersum nititur, quia securum iter erat, & incautam puellam in sua damna tendentem, tacitus arguit, quibus ita luctantibus, latrones, quos euasisse videbantur, interueniunt, à quibus in captiuitatis miserias virgo, in suam perniciem studiosa, retrahitur. Haud absimilis inter diuinam prouidentiam, & humanam stultitiam, de itinere vitæ huius est quæstio. Illa futuri præscia, eò vos agit, vbi dulcia, & secura sunt omnia. Hęc obnititur cæca quidem, & miseriis suis fauens. Inter moras sæpè, quæ vitari poterant, obliquendo, & credendo, inopina vos mala corripiunt. D. Succubui in iudicio, & amisi sponsam. R. Dignus es vicisse. Nã duobus de vna muliere certantibus, qui mulierem habet, is perdidit: qui vicit, is est victus, qui vincitur, is est victor, & liber.

De Vxoris amissione. DIAL. XVIII.

Vtile Consilium Paulus dedit, excidit vxor,
Non quæras aliam, sic bene liber eris.

DOL.

VXorem heu perdidi. RA. O præposterum ingenium, stupendúmque hominem, qui vxoris in funere lugeat, saltet in nuptiis. R. Vxorem perdidi. R. O demens; hymenæum cane. Nunc est tempus, coronatum, vinctum vidimus, dignioribus

ribus iam sertis accingere. Magno prælio vicisti, & longa obsidione liberatus es. D. Vxorem perdidi. R. Sic dicis perdidi, quasi qui febrem perdidit, aut scabiem. Interdum lucri species est perdere. D. Vxorem perdidi. R. Nunquam tibi fortassis opimiorem quæstum vna lex attulit. Quantis compedibus elapsus es, quanto naufragio enatasti! D. Sed vxorem bonam perdidi. R. Solent id quidem omnes dicere, & qui contrarium sciunt. Ego autem, etsi bona vxor, vel omnino mulier bona, rarum, mirúmq; animal sit in terris; vitandæ tamen altercationis causa, permiserim vxorem tibi, qualem dicis, amissam. Neque ideò respondebo, quod olim, dum hæc eadem quæstio ageretur, apud Senecam, respondi: Posse te aliam bonam; vel si feceras, facere; vel si inueneras, inuenire. Muto sententiam. Nolo te sæpiùs rem periculosissimam retentare; quòd, etsi semel bene cesserit, stultè repetitur. Citiùs centum sui similes mulier mala, quàm vnam bonam reperiet. Quamobrem, qui malam habuit, similem timeat. At qui bonam, similem ne speret: sed vterque pariter, ille aduersitatem cumulare, hic prosperitatem suam deformare caueat. Sic in omnem casum, secundo coniugio abstinendum. Tu nunc ergò: si, vt ais, bonam coniugem amisisti, præterito potiùs gratulare, quàm futuri spem concipias: neque, quòd puppe integra littus attigeris, crebrò nauiculam ventis credas. D. Coniugij vinculum, quo tenebar, mors dissoluit. R. Noli te rursus innectere: cogita, quam optabilis, quamque incomparabilis sit libertas, & consilium Ciceronis amplectere: Qui vxorem viuacissimam, & aduersus quam, frustra mortis auxilium, expectandum esset; dum repudio dimisisset; hortantibus amicis, vt aliam duceret; Non posse simul se-

vxori & sapientiæ studio dare operam, respondit. D. Vxorem bonam perdidi. R. Quid si hoc etiam non iactura, sed lucrum, & magni fuga periculi est? Vt enim sit bonam reperire, constantem vbi quærimus? Notum illud summi vatis;

Varium, & mutabi'e semper,
Fœmina.

D. Vxorem bonam, ac iuuenili æuo floridam amisi. R. Parum ne igitur noti fœminei mores sunt? Quàm multas pudicissimas adolescentulas, impudicas, ac lasciuias anus vidimus. Ardor nempe libidinis, quoties vetulæ ossibus incubuit, quasi ignis in ligno arido violentiùs æstuat. Vel instantem ergò vitæ mutationem, vel vt inde periculum non esset, venturæ vtique senectutis pondus, ac fastidiū declinasti. Graue iuuenibus coniugij iugum, senibus grauissimum, durum, importabile. D. Amisi iuuenem vxorem. R. Seu proles ex coniugio quæritur, seu voluptas; quorum alterum mariti est, alterum adulteri: ad vtrum libet aptior iuuentus. Siue his autem ab vxore perceptis, siue eorum altero, eò illam peruenire optabas, vbi inhabilis ad vtrunque esset; siue ad hæc naturâ inhabilem, senio fieri posse habilem sperabas; quid, nisi votum superuacuum, spes insulsa est? D. Amissa dulci coniuge, solus sum. R. Inuidiosa verò solitudo est, malis caruisse comitibus. Vacuo nihil est mollius cubili nihil durius occupato; animis dulces somnos, & vigilias honestas amantibus, honestúmq; aliquid altúmque versantibus. Nil egregiis cœptis infestius muliebri consortio. Nec me fugit, quod aduersus hæc dici solet ab his, quos miseriæ delectent suæ: matrimoniorum, inquiunt, expertes; matrimonia condemnant. Et, vt est in prouerbio vulgari; Vxorem verberat, qui non habet. Egò contrà, nullos de

coniu-

coniugio queri solitos audiui, nisi qui sarcinam coniugij pertulissent. D. Coniugem amisi optimã. R. Et quæ optimæ, quæque virorum amantissimæ videntur, zelo, ac suspicionibus aliquantò cæteris acriùs inardescunt, quo incendio conflagrare pacem domesticam, est necesse. Quorsum igitur querelæ? Perdidisti vxorem, inuenisti libertatem, cælibatum, pacem, somnum, requiem. Iam tranquillã sine litigio noctem ages. D. sine vxore sum. R. Et sine aduersario iam tui, rerúmque dominus tuarum esse incipis. Ante lucem lectulo matutinus domo egredi, vespertinus regredi, solus, aut cum quibus voles, totos dies agere, nullo rationum exactore, permitteris. D. Vxorem perdidi. R. Perdita dudum, ac repudiata requies in cubiculum reuocanda erit. Illa tibi vxore qualibet vtilior comes. D. Vxorem bonam, ac decoram perdidi. R. Stulti est, cõpedes suas, quamuis aureas, amare.

De Importuna vxore. DIAL. XIX.

Est mala crux, coniux mala, crux tamen illa ferenda est.
Quâ, nemo, nisi mors, te releuare potest.

DOL.

VXorem patior molestam. RA. Feliciùs amisisses. Atqui modò perditam querebare. DOL. Vxorem patior inquietam. RA. Primo labori venia, forsan, aut miseratio, secundo non nisi odium debetur, & quem vna vxor non castigat dignus est pluribus. D. Infestam patior vxorem. RA. In aliis vtcunque fortunam culpes, in vxore autem, præsertim altera, non alium quàm te ipsum hoc tibi malum tu fecisti. D. V-

xorem patior procacem. R. Vdas succende paleas, tegulas frange, de reliquo prouisum tibi est; ita verò cumulatæ, quæ te domo pellant, aderunt fumus, stillicidium, atque vxor. D. Perfidam patior vxorem. R. Iam periculo res non vacat. Vxor Agamemnonem, vxor Africanum morti dedit: vt Amphiaraum, vt Deiphobum, vt Sansonem sileam, aliósque, quos numerare longum est. Illi quidem prorsus innumerabiles, quos vxores, nec mori cogunt, nec viuere patiuntur. D. Mala mihi notissima explicas; remedium quæro. R. Erunt, qui suadeant, vt castiges & prauos mores ad rectum reuoces; totum te huic vni negocio impendas. Ego autem quid? castigandam vxorem, si castigando proficias, non nego: si id frustrà est, sola restat patientia: hanc amare; quidque inuitus faceres, volens fac. Est Varronis Satyra, Menippeam vocant, de officio mariti. Ibi de hac re illius docti viri consilium breue, sed efficax his verbis expressum leges.

Vitium vxoris aut tollendum, aut ferendum est.

Hic tollendum ponit, pro, Corrigendum, & dicti ratio breuis quoque, sed elegans, hæc affertur.

Qui tollit vitium, vxorem commodiorem præstat, qui fert, sese meliorem facit.

Quod dictum scriptores alij sic interpretati sunt: eiusmodi vitium vxoris, si corrigi non possit, ferendum esse, quod fieri à viro salua possit honestate; quòd vitia nempe, flagitiis leuiora sint: eamque, non aliam sententiam fuisse Varronis. D. Procax, & morosa est vxor. R. Fer mores, si immutari nequeunt, & qualiter foris viuas, domi disce cum Socrate: & si ille duas simul pertulit, alij plures; vni tu ne succumbas sarcinæ? D. Molestam vxorem habeo. RA. Cui verò non possit vxor mole-

molesta contingere, nisi qui se nuptiis constanter abstineat; cum & Adriano principi, & quo nil altius, nil mitius Augusto, Sabina illi, huic Scribonia, vtrique coniunx dura, & peruersa, moribúsque asperis, digna repudio. Et Catoni Censorio tam rigidi, támque inuicti viro animi, cum Paula quædam violenta vxor, ac superba contigerit; quod mireris, humili etiam orta progenie, ne quis hominum speret ignobilitate, vel inopia, vel omnino aliter, quàm perpetuo cęlibatu, coniugij subterfugisse molestias: sed quas fuga non euaserit, patientia perferendas sciat: nec luctando, nec calcitrando se torqueat, ac iugum sponte susceptum iactabundus exasperet. D. Importunam prorsus, & indomitam fero vxorem. R. Bene ais, ferendam est: enim quod deponi nequit, etsi premat. D. Molestissimam habeo vxorem. R. Habes vnde patientiæ laudem quæras, vnde discas requiem optare: vnde peregrinari ames: reditúmque oderis: vbi vocem exerceas, ac bacillum.

De Raptu coniugis. DIAL. XX.

Aufugit coniunx, gaude, tibi lerna malorum,
Fugit, nam talis nulla fidelis erat.

DOL.

Vxor mihi præripitur. RAT. Violentum omne molestum patienti, fateor. At res ipsa, si per te illam æstimes, quàm, quæso, tantæ molestiæ causam habet? Cum profectò, si importuna est vxor, eius amissio magni oneris sit leuamen. DOL. Rapta est coniunx. RA. Si incommodum corporis curanti, præmium debetur: quid non leuanti animi languores, ac molestias debeatur? Si quis tibi medicus tertianam febrem

abstulisset,& gratiam illi haberes ,& pretium dares;quid nunc facias continuam auferenti? DOL. Rapta est vxor. R. Nescis quid raptori debeas:cura ingens,indecisúmque litigium, vnà cum coniuge forsitan, & graue periculum tuæ domus limen excesserit. Multi perierunt,qui vixissent,si vel raptu, vel aliter coniugibus caruissent. Inter vitæ mala,nihil peius,quàm intestina discrimina. D. Rapta vxor abiit. RA. Si coacta iuit,ignoscito:at si volens, vno actu duplex tibi quæritur vindicta. Nam & adultera suum ad raptorem abiit: & ille tuum virus suam transtulit in domum. Qualem enim mœcho speret,quæ talis fuerit marito? DOL. Vxor cum raptore libens abiit. R. Sine paululum. Alteri quidem alterius fastidium non longa dies attulerit. Si ante flagitium cogitarent homines, nō eò vsque præcipites ad peccandum essent. Nunc feruidos appetitus sera damnat pœnitentia. Nil nisi post factum cernitis: à tergo oculos habetis: cœca frons est. D. Rapta est vxor mihi. R. Hoc genus iniuriæ,nec reges euadere potuere: & Siphaci Massinissa, & Philippo Herodes suam abstulit. D. Rapta est mihi coniunx. R. Quod semel tibi, bis accidit Menelao.

De Uxore impudica. DIAL. XXI.

Pungit adulterium petulantis coniugis: aufer:
Durum discordes est habitare domos.

DOL.

IMpudica vxor domi est mihi. RAT. Mallem rapta esset,aut etiam importuna, moribúsque asperis potiùs,quàm lasciuis, ac turpibus. Ferenda tamen omnia,ingenti nisu, ingentíque animo,& rerum mortalium contemptore: innume-

merabiles sunt hominum miseriæ, quibus omnibus vna virtus obiicitur. D. Impudica mihi est vxor. R. Pudicitia insignis imperiosas efficit matronas. Nihil metuit, quæ sibi nihil est conscia. Huic malo igitur, hoc saltem boni inesse esse, iam molesta minus incipiet, minúsque insolens. Læsa enim conscientia, fœmineum premit animi tumorem, & sæpè obsequentior in reliquis viro est, quæ se meminit impudicam. D. Lasciua est vxor. R. Non mirandum, si formosa: non curandum, si deformis. DOL. Vxor impudica est. RAT. Pulchra dum limen vxor subit, subire debet animum illud Satyrici:

Rara est adeò concordia formæ,
Atque pudicitiæ.

Nam si turpis insaniat, propè gaudendum est, causam adesse diuortij. DOL. Adultera vxor est. RA. Adulterium sæpè quidem æquè ardentius experiti coniugij, sæpè vnum alterius adulterij pœna est, eóque iustior, si multorum. Cogita an tu vnquam aliis feceris, vnde hoc tibi fieri ab alio nunc dignum sit. Iniusta enim, atque impudens est querela pati, quod fecerit, indignantis. Et ab alio expectari, alteri quod feceris, lex moralis iubet. Et tacere aliis, quod tibi ab aliis fieri velis, sanè adeò digna est, vt illud profani etiam, cogente sententiæ grauitate, atque æquitate, laudauerint. Sed mortalis petulantiæ licentia, legum salubrium abrogatrix, omne fas, nefásque confundit. Itaque passim adulteri occursant, qui cùm thalamos vicinorum coniugiáque fœdauerint; suas interim coniuges, vel in publico cerni nolint: &, si quis in illas oculum deflexit insaniant. Sic seuerus aliis, sic indulgens sibi, sic iniquus rerum arbiter quisque est. DOL. Coniugalis mi-

hi fides frangitur. R. Vide ne tu hanc aliis, nō maritis tantùm, sed vxori tuæ fregeris. Nam sunt, qui ab vxore exigant, quod non præstant, qui lasciuiam suam titulo vrbanitatis excusent; alienam, vt grauissimum scelus, seuerissimè punientes: qui cuncta sibi cùm permiserint, cuncta aliis negent, Iniquissimi iudices, qui te pudicitia iudicent: impudici impunè pessim agunt omnia: & ceu soluti legibus, vaga libidine rapiuntur. Vxor oculum parumper inflexerit, adulterij rea fit; quasi verò domini, non mariti ipsi quidem; illæ autem non vxores; diuinæ, atque humanę domus sociæ; sed captæ ex hostibus, aut emptæ pretio sint ancillæ. Cũ etsi obsequi pluſculum, fidei nihil plus tua tibi coniunx debeat, quàm tu sibi. Par debitum, æquus amor, mutua coniugij fides est. Non excuso vxores; viros arguo, primámque illis culpæ partem tribuo. Persæpè enim vxori dux, atque exemplum lasciuiæ vir fuit; & inde mali processit initium, vnde remedium debebatur: quamuis autem pudor fœminæ proprius, viro certè prudentia, atque constantia sua esse debet. Itaque omnis in viro, quàm in muliere dementia, & animi leuitas eò est fœdior, quò viro debita magis est grauitas. D. Coniugis adulterio mœstus sum. R. Vsitatus dolor, vetus iniuria, nec minus crebra: vix crebrior coniugij, quàm adulterij vsus est. Denique hoc est, quod [vt ait quidam] nec permitti, nec prohiberi potest; quia scilicet alterum honestas, libido alterum fieri vetat. Tu ne tibi ergò formam vnam tuam totam, atque integram voluisses, quod nec ferocissimis tyrannorum nec regum maximis potuit, tua ætate, contingere ... nec priore potuerat? Mitto recentia, ne ... forte præsentium offendam. Tutius est Herculem

fcilice,

ferire, quàm villicum. Nec verò cuncta veterũ attingã. Formidatissimorum summorumq; hominum famæ parcam: nosti autẽ: hísque vel in silentio gemitum tuum frena: alioqui vrbem lustra: scrutare viciniam: dextra læuáque aderunt, qui vel neglectum genium, calcatámque thori fidem lugeant, vel ignari soli, vulgò noti decoris rideantur. Crebriora illa quidem nunquam non auribus modò, sed oculis, quocunque terrarum perrexeris, defutura. At maioribus maior inest consolatio. Reges cogita quos vidisti, ac terrarum dominos: dehinc scriptis, faméque cognitos recordare. Respice & Arthuri fabulam, & historias reliquorum. In mentem redeat Olympias Philippi? Cleopatra Ptolomæi: Agamemnonis Clitemnestra: Menelai Helena: Phasiphaë Minois: Phedra Thesei. Neve ipsam vrbem Romam olim quoque, dum quondam quasi pudicitiæ templum esset, mali huius expertem credas, redeat ad memoriam Metella vxor Syllæ illius, qui, si eius nosset adulteria non tantum Romæ, pérque omnem Italiam vulgata, sed quæ Athenis etiam, per Græciam cantabantur, minimè [vt arbitror] felicis nomen, sibi prorsus indebitum, vsurpasset. Post hanc Iulia Agrippæ, quàm hinc à flagitio viri virtus, hinc maiestas patris absterruisse debuerat: simúlque huius filia, & nomine, & lasciuia matri par: harúmque seu vitæ, seu fortunæ vestigiis hærens Iulia Seueri, non sat pudicitiæ faustum nomen. Quid Domitiani coniugem Domitiam? Quid Herculanillam, Claudij: seu quando hic adulterarum fortunatus coniugum princeps fuit: eiusdem Messalinam, summum imperij, probrum, loquar: quæ socordem virum, ac Cæsareum deserens cubile, noctu lupanaria circuibat illa facien-

quæ referre pudor prohibet. Quid has ego? Quídve alias stringam? Seu quis fornix Augustis meretricibus non augustus fit? quarum commemoratio, fateor, nec honesta est, nec vlla ex parte adulterij crimen leuat, quin potiùs grauat. Habet tamen haud spernendam consolationis efficaciam similitudo conspecta miseriæ, ac paritas ærumnarum: non quòd alieno quisquam, nisi maleuolus delectetur malo: sed quòd humilioris fortunæ hominem indignanter pati, quæ toties mundi dominos passos nouit, vel non ferenda mollicies, vel superbia videatur. Toleranda cuique sua fors; illa æquiùs, quam communem paruis constat ac maximis, inuidiosissimísque mortalium. Proinde non hominibus tantùm nuptas sed Deo etiam dispensatas, in hæc flagitia labi solitas, vides; ac [proh pudor] nec tanti sponsi reuerentia, infelicem, præcipitémque animam frenat. Cui autem parcet effrenis, ac rabida libido, quæ nec cœlo parcit, nec cœlestem metuit vindictam? seu quibus abstineat, quæ nec Deo sacris corporibus abstinendum censet? Nec verò tantùm hac ætate monstra hæc tam fœda libidinum cernuntur; quanuis nulla vnquam, recto iudicio, fœdiora esse potuerint; læsique maiorib. iram merita: sed æuo illo, quo ita prodigium scelus erat, vt nunc virtus visa equidem, ac impunita noscuntur. Virgines ipsæ Vestales, quarum exactissimæ castitati Tribunitiam, ac Censoriam potestatem cessisse non puduit; quas suorum triumphantium Curribus insedisse, ne à quoquam fortè triumphus impediretur: quas postremò noxios, casu obuios, à supplicio retraxisse, legúmque, & capitalis sententiæ vim fregisse, sola virginitatis maiestate comperimus: quarum prætere a, ex diuerso, non fa-

facinus tantùm turpe, sed habitus, aut sermo liberior, pœna graui, atque infamia non carebit: & honoris tamen, & decoris immemores; & erroris, incestíve; damnatæque, & defossæ sub terram viuæ, per historias occursabunt. I nunc, tot exemplis, & tam claris, & tam sacris obrutus, in tanta pudicitiæ ruina, tot probris illustrium concussam, paululum humilioris cubiculi fidem defle. *DOL.* Vxor adultera est. *RA.* Id nonnullis mutandæ in melius vitæ causa fuit: qui maritali compede liberati reiectóque graui fasce, ire altiùs cœperunt. Quid te vetat, coniugis fœditatem, primum quoque tibi gradum facere, ad vitæ liberioris ascensum? Sæpè & pondus, sæpè & comes pedes expeditissimos retardauit. Ibis ociùs quocunque decreueris solus ac vacuus. *D.* Turpitudine vxoris infamor. *RAT.* Ex alieno peccato damnum, dolórque nasci potest, non infamia; sicut ex aliena virtute, gaudium, non gloria. Tua te virtus, aut vitium gloriosum efficiet, aut infamem. *DOL.* Coniugis vror infamia. *RAT.* Vel sile, vel fuge, vel vlciscere. Medium fecit ille vir sanctus, nactus de simplicitate cognomen: & profectò primùm, molle nimis, tertium prædurum: medium honesti, humaníque consilij videatur, his præsertim, quorum media itidem est fortuna. Nam superbis potentibus frustra lex ponitur. Voluntas, Libido, Ira, Impetus; hæ potentis insolentiæ leges sunt. Omne vulnus ferro rescindendum putant. Multa sunt tamen, quæ non ferro egeant, sed fomentis. *DOL.* Impudica est vxor. *RA.* Si pati eligis, ætas fortassis illam franget, & labor, & filij, & morbi, & rei familiaris angustia. Quibusdam frenum vtile pudor fuit. *DOL.* Vxor infamis abiit. *RAT.* Opta ne redeat, ne abierit se-

rum votum. *D.* Vxor adulterium est sequuta. *RAT.* Malles ne tuum in cubiculum adulterum induxisset? hic saltem pudor impudicæ fuit, turpem vitam procul agere; pepercit oculis, erubuitque præsentiam tuam. Impudicitiam potes accusare, non fugam. *D.* Fœda vxor abiit. *R.* Si de hoc doles, dignus es, vt manserit, dignus vt redeat.

De Vxore sterili. DIAL. XXII.

Cùm nati luctum pariant persæpe parenti,
Vxorem sterilem præstat habere domi.

DOL.

STerilis vxor est mihi. *RA.* Vnum coniugalis incommodi remedium. Sterilitas obsequiosas facit, atque humiles : quæ plurimos parit, iam non vxor creditur esse, sed domina. Sterilis autem flet & tacet: & an non Helcanæ meministi? D. Vxor mihi sterilis obtigit. R. Modò de coniugis impudicitia querebaris, nunc de sterilitate conquereris. Atqui si ea querimonia iusta fuit, hæc iniusta est. Expedit impudico viro, vt sterilis vxor sit: non pascet filios alienos, quod est in omni vxoris iniuria, ac fœditate durissimum : si miserum vxor adultera miserrimum & fœcunda. D. Vxor est sterilis. R. Quid ergò tu puerperam eiulantem audire, & nutrices litigantes, & vagientes infantulos maluisses? Sterilitas omnia tædia hæc submouit. *D.* Sterilis vxor est. R. Vide ne [quod multi faciunt] vitium tuum alteri obiicias. Multæ vni viro nuptę visæ steriles, nuptę post aliis, peperêre. D. Sterilis est vxor. R. Quid scis, qualem tibi filium pareret si fœcunda esset. Quarundam partus, fœcunditatē odiosam, & sterilitatem fecit optabilem. Non tulisset Imperium Romanum portenta illa feralia,

Caium,

Caium Caligulam, Neronem, Commodum, Bassianum, si Germanicus, si Domitius, si Marcus Antoninus, si Septimius Seuerus, aut nullas vxores, aut steriles habuissent.

De Filia impudica. DIAL. XXIII.

Filia si quando lasciuiat, excute mentem;
Fac agat assiduè, quo teneatur, opus.

DOL.

DElicata nimis est filia. RA. Duas se habere filias delicatas, sed ferendas tamen, Rempublic. scilicet & Iuliam, dicere solitus fertur Augustus Cæsar: Iuliæque animum lætum quidem, vsque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum. In vtraque tamen, ita sentiens princeps sapientissimus, fallebatur. Nam & Respublica iam pridem ab illa sua prisca virtute fornicari cœperat; & filia non tam delicata, quàm probri solum patrem latentibus, deformata erat; quæ tandem [serò licet] erupere: secundum tamen hanc sententiam, delicata potest esse filia, sed pudica. Quod vt permiserim, negari illud certè nō potest: Pronum, & breue iter ad impudicitiam, esse delicias. D. Filia lasciuire incipit. RA. Occurre principiis dura ferro, tenera digitis conuelluntur. Qui sibi, vel alteri habitum quærit, à teneris annis incipiat. Facilè & tractantur mollia & flectuntur. DOL. Lasciuire incipit filia. RAT. Lautas dapes, & vestes illi molles, ac fulgidas: annulósque, & armillas detrahe, & quicquid est aliud, quo & ipsa sibi placeat, & placere aliis studeat: obiice illi domesticas curas, pensa, acus & colos, & si quid est operis, quod suaues, ac molles manus in callum duret. Seduc eam à spectaculis, à concursu populi. Festis etiam diebus illam domi

contine. Nullum vagis ac discolis cogitatibus tempus linque. Occupatio, & labor, & incultior habitus, & victus asperior, & secessus, ínque vnum aliquid iugis intentio: ad hæc, testis carus, & verendus, frequens admonitio, dulces minæ, &, si quando res exigat, asperæ. Hæ sunt castitatis, aduersus impudicitiam, seræ ac vectes, qui & insultantes ocioso animo passiones arceant, & ingressas eiiciant. *DOL*. Filia impudica est. *RA*. Ecclesiasticum consilium: Super filiam luxuriosam confirma custodiã, ne quando faciat te in opprobrium venire. Et si autem nihil penè tristius pati possis, modò tamen paterni officij nihil omiseris, est vnde mœstum te soleris. Tuus enim potest esse dolor, sed non pudor, nec crimen. Nam precipitem in libidines animum frenare, difficile est valde: &, nisi Deus ipse manum adhibeat, impossibile homini. Tantum est enim impetus, támque effrenis, vt contra eum frustrà sæpenumerò parentes, frustrà & fratres, frustrà etiam ipse vir laboret: neque id mirum, cùm sit scriptum: Aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Néve hinc pudicitiæ excusatio vlla sit, dat hoc Deus pia fide poscentibus, quódque in se est, annitentibus, ac scientibus, cuius sit hoc donum: ritéque & ipsum æstimantibus, & authorem. *D*. Filia adultera est. *R*. Si nupta, habes participem generũ doloris: habes & ipsum Cæsarem Augustum, & iniuriæ comitem, & vltionis exemplum.

De

Immeritò si quid pateris, perferre memento,
Immeritus laudem, crimen habet meritus.

DOL.

ALieno crimine infamor. *RAT.* Dicebam modò, & sic est: Alieni te criminis dolor attingere potest, non infamia: verum loquor: Falsa enim vt sit dura; durabilis non erit: & infamiam, & gloriam, vt longæua sit, tuo tu quidem ex agello animi, propria vitem falce messueris. *D.* Alieno crimine mœstus sum. *R.* Credo hercle. Esto autem tua lætus innocentia: nisi magis alieno tangeris, quàm tuo: non vt patrimonij hæreditas, sic & famæ est: &, si esset, repudiari posset. Onerosam, & infamem hæreditatem adire, nemo cogitur. Nunc [vt dixi] nominum successio nulla, nulli agnationum, aut cognationum gradus: hac in re, seu tu clarum tibi, seu tu fuscum nomen optaueris, à te illud, non ab alio petendum erit: tuis est opus meritis, quando quidem alienis nec fœdari potes, nec ornari. Quid tabellionem aspicis? Quid testantem? Quid amantissimo clarissimóque seni tuo fidis? seu quid horres obscurum? nec verum decus inde, nec dedecus. Non legatur fama, sed queritur. *D.* Meorum grauor infamia. *RA.* Immò quidem tua te premit opinio. humanæ miseriæ radix ingens. Pone illam, falso fasce leuaberis. *DOL.* Meorum criminibus infamor. *RAT.* Nego id quidem fieri posse: sed vt fatear: præstat tamen alienis te flagitiis infamem esse, quàm alios tuis. Multò est enim grauius peccati pondus, quàm infamiæ: vbi peccatum, illic miseria vera est. Contra autem, falsa infamia, veræ miseriæ nihil habet·

falsa vero gloria plurimum : plebeios licet animos illa pungat, hæc mulceat. D. Meorum infamia non tangi nequeo. RA. Tangi pium: sterni miserum. Proinde, dum reliquiæ spei sunt, summo studio, tuorum famæ, atque inde susceptæ perturbationi tuæ consule. Si spes omnis abierit, illis omissis, sollicitudinem, atque angores deponendos censeo. Nam & in cassum niti, & tristitiæ materiam aucupari, par dementia est. D. Seruilibus probris notor. RA. Materiam patientiæ pœnam suis: cum diluere notam possis, scelerum pulsis authoribus. DOL. At meorum, qui tam facilè pelli nequeunt, vror probris. RA. Quorum, quæso? Iam parentum castigatio filiis, nullo iure, permissa est. Inde tibi igitur nihil infamiæ: quin potius, recto iudicio, quasi quidam fulgor ex tenebris nasci potest. Nam cum virtutis proprium difficultas sit; multo difficilius est obscuris quam claris ducibus rectum iter tenuisse. Sin vxoris, quid hic verò te agere oporteat, & quorum pro remedio meminisse, paulò supra monui. Si natorum, respice qui viri, quos filios habuere. Fabius Maximus, ac Scipio Africanus, & Pompeius Magnus [Non enim imperij, atque opum, sed ætatis, & gloriæ sequor ordinem] quem aut Vespasianus vltimum, aut Aurelius Antoninus vnicum, aut Seuerus primum: quos in genere alio, Hortensius, ac Cicero, Quam postremo filiam Augustus Cæsar. Aut quem filium Germanicus: magna de luce, magnas tenebras videbis, & intelliges, hoc prolis infortunium nescio quidem vnde, sed in maximam quamque familiam suo iure, familiariùs scandere: & cuique suas vomicas domi esse, vel ignotas vicinis, vel neglectas: nec fratrum, nepotúmque deerant exempla

pla. Illa posui, quorum, quò propior, eò grauior videri pudor solet. Omnium vna est regula. Alterius, quisquis ille sit, maculas, inuito altero, nec affigi posse, nec hærere.

De infamia. DIAL. XXV.

Peccatis propriis, quando tua fama laborat.
Enitere, probo nomine restituas.

DOL.

Mea premor infamia. RAT. Timui, tua ne conscientia premereris. D. Infamia premor graui. R. Si iustam, non infamiam, sed infamiæ causam defle. Si iniustam, errores hominum alto animo proculcans, tua te conscientia solare. D. Graui infamia laboro. R. Vento fasce suspiras; sic suapte natura leuem sarcinam ferentis imbecillitas grauem facit. D. Grauis in meum nomen surgit infamia. R. Refert, quibus orta radicibus: si veris, viuet, augebitur; alioqui mox arescet, ac defluet. D. Magna mihi infamia conflata est. R. Bene ais, flatus est enim fama. Sæpe etiam impulsoris, qui vos adeò quatit, ac terret. Atqui magna infamia, magnæ famæ principium multis fuit. Puduit vulgus, & vt iure suo errori adderet errorem, rebúsque modum cunctis excluderet, modicam infamiam immodicis laudibus tandem vicit. D. Multa vndique pulsor infamia. R. Circumflantibus ventis in portum redi, & ab aurium procellis in cubiculum cordis ingredere: cui si tranquillitas sua est, habes vbi iurgiorum fessus requiescas, & [vt dici solet] in sinu gaudeas. D. Fusca fama, conscientia clara sum. R. Tu ne igitur fama esse clarissima, conscientia turpi cuperes, atque obscura? Ita ne penitus verum est illud Flacci:

Falsus honor iuuat, & mendax infamia terret.

O rem vanam : vera quidem & iuuare possunt, & terrere: vmbras metuere non est vi i. D. Infamiæ sarcina ingens est. R A. Si flagitio collecta grauis, fateor; si casu, facilis; si honesti studio gloriosa, Si quidem bonis artibus quæsita infamia, la is est. Insultent satui, & tu exulta iucro nobili; virtutem nempe, rarissimam mercem, m gnum licet, & quo nullam maius, famæ pretio comparasti. Is virtutis cultor verùs est, qui in nihil penitùs, præter illum cogitat: sed cum reliquorum clarus, cum clarissimus est contemptus famæ, virtutis studio susceptus ; cum profectò fama viris fortibus, non auro tantùm, sed vita etiam sit carior. Qui amore virtutis hanc spreuerit , is spreturus omnia credi debet; quod præclarum, sed perrarum scito: quandoquidem magna pars eorum , qui videri volunt virtuti operam dare, fama eius apprehensa, sic confestim in actione lentescant, vt intelligi dent, vnum hoc illos, quod apprehenderint, intendisse. D O L. Multi grauiter me infamant. R A T. Plures olim Fabium, & grauiùs; plures etiam Africanum : quæ res illis eximiam in gloriam versa est. Communem cum talibus sortem queri desine : paucissimis accidit omni semper infamia caruisse. Delicatissima res est fama hominis: & quæ sæpè rubiginem , leuibus contrahit ex causis: & ad summam, vt nil clarius fama est, sic nil obscurari pronius. Nilque peregrinarum [vt sic dixerim] capacius impressionum. D O L. Graui vror infamia. R A. Pestis hæc verendis maximè infesta nominibus, viris quoque sanctissimis, non pepercit : quorum princeps, omnis expers culpæ, & ipse tamen ab impiis infamatus, ostendit, mali huius immunitatem, quæ nec Deo

obti-

obtigisset, hominibus non sperandam. D. Dura atteror infamia. RAT. Virtutem inuidia non tentari, vix possibile dixerim: sufficiat non conuelli: sine gloriam cum obtrectatione collidi: si pura, si solida est, splendescet attritu. DOL. Acri vexor infamia. RA. Vulgaris aura cœcis ignorantiæ pulsa turbidinibus, summa rerum cacumina verberat, sed non quatit: vel si quatiat, non euertit. Excellentiæ tibi cuiuspiam signum sit, in vulgi linguas, quasi scopulos, incidisse. Humilia enim, & circa terram depressa nomina, nec præclaræ laudis lumen excipiunt, nec magnæ infamiæ tempestatem. Sæpè quod spernitur, & quiescit. D. Malè de me vulgus loquitur. R. Bene, quòd in linguas, non in calamos incurristi. Vehemens sermo vulgi est, at minimè diuturnus. Leuibus, aut falsis orta causis, breuia sint oportet: tacebunt, cum multa latrauerint. Fatigari citiùs solent, qui cœpere feruentiùs. D. Vulgi lingua exagitor. R. Quid si in oratoris, aut Poëtæ insignis stilum impegisses? vt multi olim, quos infames posteritati traditos, inimici eloquentia, videmus: vt, sicut nobile mihi suspirium Alexandri regis, Homerum Æacidæ inuidentis; sic metus nobilis Alexandri principis; videatur, literatos, disertósque viros, ne quid de se asperum scriberent, formidantis; quanquam nec literatis obtrectatoribus succumbendum; sed vel pari stilo refellenda calumnia; quod Tullius Crispo, quod Demosthenes Æschini, quod innumerabilibus fecit Cato, vel insigni fiducia, & omne theatrum superante animi testimonio, resistendum esset: dicendúmque, quod Caluo Vatinius perorante; Non quia iste disertus, icircò ego damnandus sum. At nunc periculi nihil est: siquidem vulgus, vt multùm strepat; quàm diu tamen id fa-

ciet, citò vel volens, vel coactum desinet. Veniet dies, quæ strepidulis his cicadis, loquacibúsque silentium picis ponat. *DOL.* Malam famam apud vulgus habeo. *RA.* Vt apud te ipsum, vtque apud bonos bonam, ac perpetuam, verámque habeas, enitere. Nempe ista, quam quæris, euanescet. Inane genus, ac trepidum, mortales: quid ad vos, vel adulantium, vel detrahentium breue istud, & obscurum murmur? Venient, qui liberiùs iudicent, atque æquiùs. Et qui sunt, inquies, hi iudicent? Nosse illos non potestis, sed ab illis nosci. Illos dico, qui post vos nascentur, quos nec vestri odium, nec liuor; sed nec amor, nec spes torserit, aut metus. Si vestrarum æstimationem rerum, ac sententiam incorruptam vultis, hos iudices exspectate; breuis est mora. Properant ecce, móxque aderunt. *DOL.* Infamiam factis egregiis, & virtute contraxi. *RA.* Est vbi amor damni alitur, crescítque laboribus, itaque amaro [dictu mirum] & maligno solo radices agit altiùs: vnde fit, vt factionum amantissimos, sæpè illos videas, qui multa, & grauia pro factionibus passi sunt. Nota quidem, & nimium trita res, vestris in vrbibus. Proinde nemo vel iustitiæ vel veritatis amantior, quàm qui pro hac flagellis sese obtulit, ac morti. Et tu igitur virtutem ama, magísque ac magis illam cole, pro qua famam, rem pulcherrimam, atque clarissimam amisisti: pro qua, non leue supplicium fers, infamiam; perditísque, & spretis omnibus, eam ipsam, quam tibi nemo vnquam eripiet, virtutem solam solus amplectere, atque illi dicito: Hæc quidem ô regina pro te volens patior; tu me in integrum restitues, aut certè vna mihi pro omnibus satis es. Tu me sola sinu pio refoue, sic non famæ tantum,

tùm, sed vitæ quoque damna non sentiam. D. Vulgò passim in triuiis laceror. R. Boni consule. Notum te vulgus faciet, clarum virtus, conscientia securum.

De Quæsito ex indignis laudibus pudore.

DIALOG. XXVI.

Parcè laudato, nam cum laudaris inique
Si rursus damnes, pars leuitatis erit.

DOL.

Laudasse arguor indignum. R. Malum quidem quod est, bona sæpe oritur radice. Boni enim, & innocui, quales ipsi sunt, tales alios opinantur. Hinc ad laudandum, æquo etiam proniores sunt: & quamuis indignum laudare malum, fatear; vituperare tamen immeritum multò est peius. D. Laudaui indignum. R. Si id sciens reprehensibilis; at si ignorans, excusabilis. Minus etsi malum falli, quàm fallere. Falli enim alienum; fallere autem, proprium fallentis est crimen. D. Aliena laus in meam vergit infamiam. R. Immo quidem tua vel culpa vel ignorantia. Ex alieno enim, vt laus sic infamia nulla est. D. Laudasse indignum, valde doleo. R. Vide ergò ne id ipsum sæpè doleas. Caue ne temere ad laudandum vituperandúmque prosilias. Est enim vtriusque rei libido: & [vt dicam propriè] morbus, ac pruritus quidam linguæ mobilis & quietis insciæ: cuius frenum, ac custodia inter opera perfectionis eximiæ numerantur, dicente scriptura: Si quis in verbo non offendit, hic est perfectus vir. Qua in re nimis sæpè fallimini. Et heu nimis illud eiusdem Apostoli verum fit quòd linguam nullus hominum domare potest, inquietum malum. Ad mentiẽdum ergò quotidie vos illa præcipitat, quos hinc suus vrget impetus; inde falsa re-

rum species trahit. Sunt enim qui aspectu, vel eloquio vitia morum tegunt. Quod de Alcibiade accepimus, de multis vidimus. Sunt qui virtutes velo occultant contrario: seu id natura vultus scilicet, aut sermonis austeritate insita, seu etiam arte quadam, studióque aduersus id, quod vulgò concupiscitur, adhibito. Nam vt multi, qui se bonos sic aliqui, qui se malos fingerent, sunt reperti, quo vel humani fauoris pestilentem auram, vel inuisam honorum temporalium sarcinam declinarent. Quod de Ambrosio lectum est. Accedit amor, atq; odium. Accedit ira, & inuidia. Spes & metus, affectúsque animi varij, & occulti: hísque ipsis interdum, quorum sunt incogniti, semper autem iudicij veri hostes. Accedit quòd viuentis laus, diuino eloquio, propter vitæ mortalis inconstantiam, prohibetur: quantò igitur magis vituperatio? Deinceps itaque ad laudandum tardus, ad vituperandum tardior veni: cum vterque enim [vt dixi] malus error sit, peior est vltimus. D. Laudando immeritum erraui. R. Errando dicitur, & sæpè error vnus multis obstat erroribus: dum quee errasse semel pudet, ne similis iterum error obrepat, occurritur. Laudasti incautè; linguam frena, hoc boni saltem illi insit malo. D. Indignum laudasse pudet, ac pœnitet. R. Pudor, & præsentia, & dolor scalæ sunt, & gradus quidam ad resipiscentiam & salutem. Pauci sunt, qui ad rectum iter, nisi per deuia multa, respirando perueniant: multósque ideò voluptatis seruos in Iuuentute vidimus, qui virtutis amici in senio euaserunt.

De Amicis infidelibus. DIAL. XXVII.

Qui non est fidus, non est tibi verus amicus,
Non te, fortunam respicit ille tuam.

DOLI.

DE amicis queror. R. Quid hic hostibus faciat, qui de amicis querimoniam instituit. D. Amicos experior infideles. RAT. Impossibilem rem narras. Ne fortè autem amicos credideris, qui non erant: nempe id non modò possibile, sed commune est. D. Infideles sunt amici. R. His querelis plenus est orbis terræ. Verùm amicitia, infidelitásque non coëunt. Qui infidelis est, incipit, desinit esse amicus; seu [quod potiùs crediderim] nunquam fuit. Cumque omnis virtus immortalis sit, omnis fictio æui breuis. Non fides est sublata, sed fictio. D. Infidos experior amicos. R. Amici falsò habiti, si nunc primùm infidelis animi latebras pandunt, erroris tui finem lætus aspice, & caueto interim ne morbi contagia in te serpant, sed quicumque illi fuerint, tu amicitiæ fidem serua, etsi non propter immeritos, at propter te, meritum aliena peste nô inficit: quod libentiùs facies, si quantum tibi displiceat illorum perfidia, ipse tecum acriter excusseris. Sæpè vitij odium, calcar ad virtutem fuit. D. Immeritus amicorum odia contraxi. R. Odiosi ciues odiosi socij, odiosi cognati, odiosi coniuges, odiosi fratres, odiosus demum patri filius, & filio pater. Et, ad summam nulla necessitudo est, quæ non odiis esse possit infecta. Sola quidem amicitia sincera, mali huius ignara est. Intérque hanc, & reliquas, hoc interesse diffiniunt, quod illæ omnes adiuncto odio durant,

noménque suum retinent. Huic vni non modò, si odium accesserit, sed si amor abscesserit, amicitia iam non est; neque verò magis odiosus amicus esse potest, quàm amor etiam odiosus. D. Perfidos patior amicos. R. Si quid spei reliquum perfer, dum in fidem redeant, & ardenter ama. Multi enim tepido amore amicitias extinxerunt; aut parum fidendo, perfidiam docuere. Si nec ita proficis, spesque omnis interiit, vtere consilio Catonis, qui amicitias, quæ non placent, sensim dissuendas censuit, non subitò discindendas, ne geminum graue damnum, simúlque & amici perditi videantur, & quæsiti hostes; nisi fortè acrior casus, ac moræ impatiens, maturo consilio vti vetet; qui, si incidat, inter ærumnas amicitiarum vltimas numerandus erit; ferendus tamen alto animo, vt reliqua; cedendúmque necessitati, & parendum tempori; sed hic casus veræ vix amicitiæ tunc notus est.

De ingratis. DIAL. XXVIII.

Qui bene factorum non vult memor esse tuorum,
Dignus est certè, cui bene non facias.

DOL.

MVltos experior ingratos; graue vitium. RA. Ingratitudinem vituperare superuacuum; omnium nempe mortalium, hanc sermo condemnat. Non est laborandum, vt suadeas, quod omnibus persuasum est, & inextirpabiliter insitum. Est qui summum; est, qui solum in virtute bonum locet; est, qui neutrum, sed in voluptate, virtutis hoste, ponat omnia. Sunt, qui castitatem pulcherrimum ornamentum vitæ dicant; sunt qui hanc ipsam in se spernant: in aliis verò vel ridiculam, vel

vel difficilem certè, longéque laboriosam putent; quod Augustinus tantus vir futurus, in se sensit, vbi Ambrosij cælibatum laboriosum sibi visum ait: qui aliis non laboriosus modò, sed damnabilis vitæ status visus erat. Vnde illud Platonis: Qui, cum cælibem, castámque vitam diu tenuisset, ad extremum sacrificasse legitur naturæ, vt sibi illam placaret; quam sic viuendo, violasse, & in quam grauiter peccasse, videretur. Mirum, id iam docto homini, videri potuisse; sed visum esse, non est dubium. Erunt quoque, qui fortitudinem, eminentissimam, clarissimámque virtutem ducant: vulnera aduersis excepisse pectoribus, campum rutilo sanguine cruentasse, intrepidísque demum animis mortem oppetiisse. Erunt qui hæc omnia summæ tribuant insaniæ, & nil melius securo, atque imbecilli ducant ocio. Venient denique, qui iustitiam gubernatricem rerum humanarum, & virtutum matrem censeant: qui religionem iter ad æternam vitam credant, & ad cœlum scalam. Venient contra, qui iustitiam ignauiæ; Religionem amentiæ, ac superstitioni ascribant. Hi sunt, de quibus scriptum est; Quiduis habent in viribus, qui omnia virorum fortium esse confirment. Neque solùm ex hoc genere violentorum hominum, raptorúmque; sed ex ipsa doctorum acie, quantos oppugnatores habeat iustitia, facilè est in libris reipubl. Ciceronis aduertere. Sunt qui fidem, & promissorum obseruantiam magnis, & meritis laudibus efferant: sunt, qui fidem frangere, non fallere, dicant esse, sed plus scire, & esse ingenij melioris. Quæ licet vulgò multorum hodie sit opinio, & multorum vox; apud Lactantium nominatim Mercurio tribuitur, dicenti: sicut ille ait: Non fraudis esse decipere, sed astutiæ. Pulcher enim ingenij Deus, &

eloquij. Et ad summam: nulla virtus tam laudata est, quin vituperatores inueniat. Gratitudinem, nulla barbaries gentium, nulla morum immanitas non laudabit: nemo vsquam non vituperabit ingratitudinem; sit fur, sit sicarius, sit proditor, sit ingratus, vitium suum excusare non audebit, sed negare. Quæ quamuis ita sint, nihilominus tamen innumerabiles sunt ingrati. Nec est ferè vitium aliud, quod tam multis verbo damnatum, tam multi rebus ipsis amplectantur, ac teneant. Quid concludam? damnandum vtique non solùm verbo, sed animo maximè, atque iudicio; & in se, cuique bono fugiendum ac vitandum; in altero tolerandum, sicut cætera, quibus humanum scatet genus; quibus mali abundant, boni exercentur. Perfer igitur, & gaude potiùs ingratum ferre, quàm ingratus fieri. D. Ingratos multos inuenio. R. Vide, ne quid in te culpæ sit. Multi enim dum benefici dici volunt, iactatores sunt, atque exprobratores. Onerosum genus, quorum beneficia plus offensæ præferunt, quàm gratiæ. Idque nihil est aliud, quam pretio odium parere: Mercimonium insanum. D. Bene meritus, multos male memores, & ingratos patior. R. Tu ne hoc illis inuides; tuámque cum illorum sorte commutatam cupis? Noli, obsecro; cuiuscunq; sit vitium, virtus tua veniat in partem. D. Multos habeo ingratos. RA. Quid expectas audire? benefacere vt desinas, déque alteriùs culpa, tuum ipse damnum facias? Quin tu potius contrarium fac, & qui multos habes, cura nunc etiam, vt habeas plures. Habebis autem, si multis benefeceris: multi enim semper ingrati. Sed plures hodie, vereórque, ne confestim gratum esse, portentum sit. Ita in dies retro eunt omnia; ea petentium improbitas, & ea debentium obliuio, atque superbia est. Neque ideò desi-

desistendum: neque, cœcorum æmulatione, eruendi oculi, quos potiùs facere debet aliena cœcitas cariores. D. Mihi multi sunt ingrati. R. An tu multis idem fueris, recordare. Vna enim ingratitudo aliam punit, sicut in reliquis: Vnum sæpè peccatum alterius pœna est. D. Multis ingratis profui. R. Multis indignis profuisse satiùs, quàm vni digno defuisse. Proinde perge, neu malorum odio, bonos mores exuas; nec prodesse illis cesses, quòd ab aliis male sit cognitum. Cognosce tu hi fortasse melius; sine quidem, nosse Deum, nosse te satis est. Non est vera virtus, cui conscientiæ præmium non sufficit. D. Profuisse multis, infeliciter cessit. R. Caue ne vnius crimen obliti alteri, quódque est grauius, tibi. Experire alios, cedet fortè feliciùs. Quidam præterea, diu ingrati vrgente animum pudore, tandem fuere gratissimi; magnóque cum fœnore spes amissa redijt. Ad hæc sæpè, quod requisitus debitor negauit, vltio, non debitor obtulit. Nullum bonum opus vnquam periit. Qui bene agit, ante alios se cogitet. Vna quidem virtus multis prodest, sed prima, & maxima pars virtutis in agentem redit. Itaque vt mali omnes, & ingrati sint, non iccirco vir bonus beneficio cessabit. Nam quæ in multos spargit, in se cumulat sibi ipse beneficus, vni saltem non ingrato. D. Proieci beneficia in ingratos. R. Atqui gratis dare, nec auaris metuant. Eò autem liberalitas maior, quò spes præmij minor est.

De Seruis malis. DIAL. XXIX.

Si fuerit seruus nugax, animique superbi,
Longè abeat, frugi non erit is famulus.

DOL.

MAlis seruis obsideor. R. Nunc rectè ais, obsideor: olim tibi circunfultus videbare, sed obsessus eras, non familiari solùm exercitu, sed hostili. D. Indomitis seruis premor. R. Tuæ acies contra te militant: insuaue negocium. D. Superbis seruis obsessus sum. R. Eósque, qui te obsident, pascere cogeris: inamœna necessitas. D. Seruis obsideor pessimis, voracibus, furibus, mendacibus, impudicis. R. Quid seruorum epithetis affluere est opus? Seruos dic, omnia dixeris. D. Seruis obsideor, quid consulis? R. Quid consulam, seu quid dicā, nisi Terentianum illud:

Quæ res in se neque modum, neque consilium habet vllum,
Eam consilio regere non potes.

Nota sunt tamen hac in re Senecę consilia. Viuendum cum seruis familiariter, comiter, clementer: familiarem esse iubet, at quibus? nempe his, quorum familiaritas contemptus est genitrix, Addit; Non verberum, sed verborum castigatione vtendum, erga surdos scilicet, torpentésque; dominicam que mansuetudinem duro pede calcantes. Admittendos præterea in sermonem, in consilium, in cōuictum. Et quos quæso? vtique procaces, stultos, ebrios, perfidos, insolentes; qui neque sermonem teneant, neque consilium habeant, & conuictum fœdent, salutis, vitæq; domini, & patrimonij, & famæ

segnes;

segnes;gulæ autem propriæ, atque libidinis vigilãtissimi curatores. Verùm ille ideò fortassis hoc cõsuluit; quia in seruo verum opinatur, quòd iam ante de amico dixerat. Fidelem si credideris facies. Credo non cogitas ex optimo genere hominum amicos esse solitos, seruos ex pessimo. Equidem non, si mille annis lupum agnum credideris, agnus fiet. D. Obsideor seruis: quid consilij affers? R. Nunquã aliunde quæsieris, quod in te est; non obsideberis, nisi dum voles: neque verò nunc obsiderent, nisi quòd in vrbib. malè pacatis accidit, vna pars animi, quasi factio seditiosorum ciuium, obsidentibus faueret. Vis hoc malo liberari, purga animi tui statum. Seruos enim castigare, neque his Senecæ consiliis, neque aliis potes. Te, si velis componere, nemo vetuerit. Pompas abiice; pelle superbiam. Ita enim vel fugabis seruorum inimicam aciem, vel imminues. D. Multis seruis obsideor. R. Bene, si strepitus, vel inanis quæritur iactantia; sin obsequium, aut iucunditas, nil peius. Serui, etsi boni sint, quod inter prodigia numerem, nunquam tamẽ multi benè seruiunt. Inter se enim diffident, murmurant, altercantur. Alter ad alterius respiciens manus, ipse interim ociosus; complosisque suis sedens manibus, domini habitum induisse, suum decus existimat; & nil censet honestius, quàm nihil agere; cuncta pollicitus; de his námque nunc loquitur, qui falsa professione ventris ignaui negotium agentes, seruitio humili, non tantùm voluntariè, sed importunè sese offerunt; innumerabilis turba, sed vilis, qui, cum tot pareant artes, abiectissima elegerunt. Nempe illorum, quos non voluntas propria, sed aliena vis, & sua sors, ad seruitium traxit, vt numerus rarior, ita crebrior virtus, & notior fides. Nimirum aliud est seruire velle, aliud cogi. Hi

ergò fortunæ memores; vt eodem se, in omni statu, præbeant: neu virtutem cum libertate perdiderint, quod inuiti faciunt; aliquando feliciter faciunt: cum id nequeant, quos volentes somnus, venter, gula, cupiditas, mali duces, in seruitium perduxere: in quo mirum non est, si ducibus suis student, atque id agunt, quod sequuti falsum simul, atque humilem titulum seruitutis, assumpserant. Contrà hi, qui tale nihil, quod sequerentur, habuere, naturam sequuti, ac fortunam, sæpè quod liberi fuerant, serui ostendunt. Et, si fortassè de talibus intellexit, possum inoffensis auribus Senecam audire. D. Multi domum serui occupant. R. Multæ igitur lites, multa bella, de re qualibet pugna erit. Noua quotidie crimina proferantur, ac purgentur; & tu medius inter partes sedeas, oportet. Iudex factus, ex domino, non potes litigium domo expellere; litigantes potes. D. Obsideor famulis, sine quibus viuere nequeo: quid agam? R. Si eò vsque peruentum est: vt sine hostibus tuis esse non audeas: paucitate illorum, ac virilitate tibi consule. Pelle formosos, pelle comptos ac callidos: pelle vel facie sibi placentes, vel ingenio, vel genere. Inter paucos, eósque hebetes, atque incultos tutiùs ages; non quia meliores, sed quia minùs ausuri: quos, velut hyeme serpentes coacta vis veneni, atque vilis inertiæ torpor obstrinxerit. Denique hæc summa est, vt in seruo sola quidem, aut certè prima fides æstimanda sit. Si quid hac in parte prætuleris, crede mihi magno cum fœnore vitiorum, qualiscunque illa breuis tibi veniet voluptas, quia sanè perrara est fides: proximum remedij genus, ipsa, quàm dixi, paucitas, vilitásque: non plus habens boni, sed minùs audaciæ.

De

De Seruis fugitiuis. DIAL. XXX.

Aufugit seruus nebulo, sine currere pestem:
Namque lucrum magnum est perdere perniciem.

DOL.

Discesserunt serui. R. Quorum molesta præsentia erat, gratus debet esse discessus. Nihil fermè displicet, cuius contrarium non delectet. D. Abierunt serui. R. O si redeant, videásque oculis, quod animo iam vidisti, quot illos vitia circunstet, quot nequitię, quot doli, quot mendaciorum artes, quot scelerum species, quot furtorum? Quid ni horreas comitatum, limenque redeuntibus obstruas, meritóque gaudeas, tuam domum malis exhaustã, leuatámque ponderibus. D. Serui simul omnes abiere. R. Simúlque cum illis curæ graues, molestæq; sollicitudines, metúsque perpetui. Cogita, quot implendi ventres, quot tegendi humeri, quot armandi, stringendíque pedes vagi, quot acuti vngues obseruandi: duro te negocio liberatum dices. D. Fugerunt serui. R. Et cum his odia in dominum, & contemptus, & murmura, & querelæ, quin & execrationes, tacitæq; deuotiones immeriti capitis: quibus immerito seruitio caruisse, quis tam ambitiosus, vt nesciat ascribendum lucro. D. Diffugerũt serui. R. Quis vnquam de fuga hostium questus est. Iulio Cæsari tribuitur superbiæ, quòd hostem, quem intercipere cogitabat, fugientem mœstus aspexerit. At modestis victoribus terga hostium vidisse, satis est: quin & idem ipse alibi fugientibus parci iubet, sola hostium contentus fuga: idem

facito. Et, si tui hostes grauiore supplicio digni essent, fugisse sufficiat; atque illorum fuga tuam metire victoriam; ablatámque tibi necessitatem vindictæ seuerioris, intellige. D. Serui fugere. R. Sponte igitur fecere quod cogendi erant: gratiam habeto; depellendi immanes belluas tibi demptus est labor: hinc quereris, fugerunt, qui nisi fugissent, tu fugere debuisses. Fugerunt, qui aut fugiendi erant, aut fugandi. Nunc tu liber, nunc securus, nunc domus tuæ dominus remansisti. D. Fugerunt serui. R. Fugitiuos iudicandi ius est domino, tu te dominum dissimula, néve hoc iure vtere. Si boni essent, non fugissent, malos amisisse, non iactura, sed quæstus est. Venenosa animalia tutius est vitare, quàm capere. D. Serui me solum reliquerũt. R. Vere solum, veréque inopem, si, ne solus sis, seruili egeas comitatu, ita nec animum habes, nec te ipsum. Quid autem? serui ne igitur tui sine te esse cupiunt, tu sine illis esse non potes? Vide ne hoc ipso seruis tuis ipse miserior sis. Quod si fortè non seruos cogitas, sed pretium, non desiderium inane, sed turpis auaritia castiganda est, de quo satis est dictum, dum de amissa pecunia loqueremur.

De Vicinis importunis. DIAL. XXXI.

Res mala vicinus malus est, tamen ille ferendus,
Æquo animo cedens, aut procul hinc fugias.

DOL.

VIcini importuni sunt mihi. RA. Vide, ne tu illis importunior. D. Graues vicinos perfero. RA. Multum, cunctis in rebus, valet opinio, leues finge animo, leues erunt. D. Vicinos malos habeo.

RA. Mul-

RA. Multi suam culpam proximis imputant. Acutiùs aliena cernuntur, discutiuntur exactiùs, seueriùs iudicantur: suarum rerum nemo non & mitis arbiter, & pius est iudex. D. Acres amarósque patior vicinos. RA. Ne fortassis in gustu sit vitium, non in re: fastidiosis etiam dulcia amarescunt. D. Vicinos duros, ac superbos queror. R. Multum sibi quisque permittit, nihil alteri: hinc in iudicio rerum multiplex obliquitas, & iuges offensionum causæ. Et sæpè vnde culpa est, inde primum oritur querela. Qui nunc scimus, an tu illis; qui tam duri tibi videntur, durus, & terricus & intractabilis videare? D. Asperos patior vicinos. R. Duplex est remedium: Patientia, & fuga. Primum probo, ferendi artificio omnis mitescit asperitas. D. Vicinos pessimos ferre non valeo. R. Si nec ita proficis, quis te tenet? migra illico: non vt procaces, ita & sequaces erunt: quod ferre non potes, pondus excute, & quem pugnando hostem pati nequis, fugiendo euade: quid refert, quo te tramite in tutum eripias? Nullum iter ad tranquillitatem animi difficilè iudicandum est: quòd si sæpè idem feceris, nec profeceris, scito culpam tuam esse, nec minus forsitan alienam. Magna pars litium vulgarium duos fontes, & si fortè nocentiorem alterum, nullum habet innoxium: quamuis nempe politicum, & sociabile animal dicatur homo: si verum tamen inspicitur, nullum minus. Verúmq; est illud Satyricum; Maiorem esse serpentum, ferarúmq; concordiam, quam hominum. Si quidem vrsi, apri, tigres, ac leones, denique viperæ, aspides, crocodili, & ad summam, omne animal, præter hominem vtcunque in sua specie quiescit interdum, homo autem nunquam. Homo hominem premit semper, atque atterit: perpetuis bellis, ac litibus, inquietam vi-

tam sibi pręstat, ac proximo. Sic enim se res habet, vt vbi maior est locorum vicinitas, ibi videas maiorem distantiam animorum. Raram sine iurgiis, ac rancore viciniam est. Nemo vestitum [ni fallor] Arabum, aut Indorum regibus inuidet: lippus est liuor, longinqua non aspicit. D. Vicinis obsideor infestis. R. Si penitus ab hac peste vis absolui, in solitudine te reconde.

De Inimicitiis. DIAL. XXXII.

Ne quemquam lædas, & honestis moribus esto.
Vlcisci aduersum non melius poteris.

DOL.

INimicitias habeo. R. Fac, vt iustitiæ sis amicus, nullum certius præsidium. Vera virtus fortunæ minas calcat, ac despicit. D. Inimicitiæ mihi sunt. R. Et cautior eris, & notior. Multos inimicitiæ illustrarunt, qui obscuri mansissent, si hostibus caruissent. D. Hostes vndique mihi sunt. RA. Obstabunt, ne inuisibiles animorum hostes subeant voluptates. Non tam hostes tibi sors obtulit, quàm custodes: malo malum maius arcebitur. D. Hinc illinc hostibus premor. RA. Illi quoque suis premuntur affectibus: estque apud illos vltor tuus, isque non vnus: pro te partes faciunt, ira, metus, odium, inquietudo: nec dum peracti pœnam criminis exigunt: sic interdum vltio præit offensam, & fortassis non sequuturam. Armabuntur, laborabunt, sudabunt, æstuabunt, anhelabunt, trepidabunt, & fortassis horum nihil ad te. Multi sæpè, grauibus odiis sibi, non aliis nocuere. D. Est mihi pugna cum hostibus. RA. Et illis secum; & tutius

ali-

aliquantò cum hostibus, quàm cum vitiis pugnatur. Quisquis alium odit, primum animæ suæ vulnus infligit; proximum nonnunquam suo corpori. Nimia nempe cupiditas ferendi, nocendíque, multos incautos, nudatósque dedit hostibus: sic semper prima pars malorum in suum authorem vertitur, interdúmque nouissima; cum sæpè interim sit illæsus, in quem pernicies parabatur. DO. Vndique mihi bella consurgunt. RA. Nunquam clarior, sanctiórque fuit Populus Romanus, quàm dum multis, ac grauibus bellis occupabatur. Pax initium mali fuit; secum námque ubiit libido blanda hostis, ac pestilens. D. Graues inimicitiæ mihi sunt. RA. Magnæ inimicitiæ plerumque magnarum amicitiarum fuere principium. D. Habeo inimicos. RA. Habeto fidem, simul & clementiam; de reliquo quicquid euenerit, cura saltem, vt humanitate sis, ac virtute superior. Sunt & sua iura cum hostibus, cum quibus ita rem gere, vt amicos fieri posse non dubites. Atque hoc sanius consilium scito, quam Biantis; qui sic amicos diligi iubet, vt inimicos fieri posse memineris: quod dictum, quamuis ab aliis laudatum, nec mihi certè, nec Tullio probatur. Est enim verum amicitiæ venenum. In odio ergò cogitandus amor, non odium in amore; longéque Aristotelicum illud in Rhetoricis, Biantæo consilio præferendum. Non oportet [vt aiunt] amare, tanquam oditurum, sed magis odisse, tanquam amaturum: quod profectò scribens Aristoteles, Biantem ipsum, callidámque eius, & maleuolam sententiam notabat. DO. Inimicitias habeo. RA. Sed inuitus habe, & armato semper in pectore cor amicum pacis habitet, atque ita bellum exerceas, vt coactus videare; neu

fortè odio succumbat humanitas, neu tam vindictæ studeas, quàm gloriæ aut saluti. Scis, vt Romanis inuisior est Hannibal, quàm Pyrrhus? cum vterque hostis, & prior Pyrrhus Italiam inuaserit, at non delendi animo, vt Hannibal, sed vincendi. Omnibus enitendum modis, vt in actu quolibet vera virtus emineat; sic, vt nihil bello quæri aliud, quàm pax honesta videatur.

De Prærepta facultate Vindictæ.

DIALOG. XXXIII.

Optima vindictæ ratio, si lædere possis,
Ignoscas, solet hac sola placere Deo.

DOL.

OPtatæ facultas eripitur vltionis. R. Cui peccatum eripitur: nihil eripitur, multúmque tribuitur: quædam habentibus eripi, lucrum est: ea, ne habeantur obstare, lucrum maius. D. Facultatem vltionis perdidi. R. Felix iactura, quod noceat amisisse. D. Ab optata, & sperata vltione prohibeor. R. Primũ erat, nolle male agere, proximum prohiberi. D. Necesse est occasionem vltionis omittere. R. Si pulcherrimum vindictæ genus est nolle vlcisci, pulcherrima necessitas, non sini. Vltrò virtutẽ amplecti optimum, proximum est compelli. D. Ereptam mihi vindictam doleo. R. Veniet tempus [citò fortè] quo gaudeas: neque aliter accidisse, vllo velis modo. Quidam ad quæ coacti veniunt, velle incipiunt, & amare: & de necessitate consensus oritur: dúmque voluntas fieri incipit, desinit esse necessitas. D. Videbar vlcisci posse, nec potui. RAT. Non posse malum agere, potentia magna est;

est: nempéque omnipotentis est propria. *DOL.* Vindicta mihi præsens excidit. *RAT.* Colubrum tibi è manibus excidisse credito: vide ne iterum surrepat. Nihil homini tam contrarium, quàm inhumanitas. Per hanc enim homo esse desinit, ídque sic esse, ipsum nomen indicio est. Nullus morbus tam contrarius, nec mors quidem: illa, secundum naturam accidit, hæc autem contra. Sæuire in hominem inhumanum est, quamuis meritum: non oportet exulcerati animi motum sequi, & priuati memoria doloris, naturæ communis obliuisci. *D.* Me vlcisci vetitum, in perpetuum dolebo. *RAT.* Forsan in perpetuum gaudebis: quoties putas, post inimicitias depositas, & in gratiam reditum, corruisse aliquos amicorum in amplexibus, cogitantes, hunc ego perditum volui, & interdum à successu impio parum abfui. O fors optima, in quampiam partem consilium crudele vertisti? *D.* Iustam iram exequi non sinor. *RA.* Iustam iram vix inuenias; cum sit scriptum: Ira viri iustitiam Dei non operatur: & rursus ab altero: Ira furor breuis est. Optimum igitur non irasci, proximum non vlcisci: sed frenare iram, ne animum rapiat, quò non decet; tertium est vlcisci non posse, etiam si velis. *D.* Pulchra mihi præripitur vindicta. *R.* Pulchrior venia relinquitur: & pulcherrima omnium obliuio. Hæc inter omnes principes, Iulium Cæsarem illustrauit. Innumeræ & ingentes viri huius victoriæ, gloriosissimi sunt triumphi, incomparabilis rei militaris excellentia, altissimum ingenium, præclara eloquentia, nobilitas generis, forma corporis, & inuicti animi magnitudo. Cum cuncta collegeris, nil in eo clarius clementia, & offensarum obliuione reperies: quæ quanquam sibi materiam mortis attulerit; vt iure Pacu-

uianum illud in funere caneretur.

Men' seruasse, vt essent, qui me perderent!

Ex quo tamen necessariò moriendum erat, potest quodammodo, tali ex causa optabilis mors videri.

De Odio populari. DIAL. XXXIV.

Ne cures, si te mundus non diligit, vnquam,
Et mundo, atque Deo nemo placere potest.

D O L.

Populus me odit. *RA.* Habes, quem prædixeram, popularis finem gratiæ: pro dilectione odium. *D.* Populus gratis odit me. *R.* Miraris, quòd sine causa odit, qui sine discretione dilexerat, consequens hoc illius; vnde modestia exulat, ibi regnare impetum est necesse. *D.* Odit me populus. *R.* Hæc bellua iniuriæ prompta est, segnis officio. Vulgi amor leuis, odium graue. *D.* Populus mihi succenset. *R.* Ab amante plausus, ab irato populo pernicies; impar periculum, ac spes. *D.* Populo odiosus sum. *R.* Nihil impetuosius stultorum turbis, vbi insaniam singulorum publicus furor, & furorem publicum singulorum rãbies impellit; altérque alterum trudit. Nihilque periculosius, quàm incidere in illorum manus, quibus pro iustitia sit voluntas, pro maturitate præcipitatio. *D.* Odit me populus. *R.* Non amasset vtinam, ne nouisset quidem. Amor malorum, odio finitur. Vtrumque anceps; sola ignorantia tuta est. *D.* Populo sum inuisus. *R.* Populus odiosus, leniendus, aut linquendus.

Di

De Inuidia. DIAL. XXXV.

Inuidiam quicunque voles vitare nocentem,
Infelix fias, non odiosus eris.

DOL.

INuidetur mihi à multis. RA. Præstat inuisum esse, quàm miserabilem. D. Inuidia exerceor æmulorum. R. Et quis vnquam virtutis amicus, exercitio hoc caruit? Percurrere animo omnes terras, omnia sæcula, cunctas historias euolue, vix insignem virum hâc immunem peste reperies. Nolo nunc narrationem ingredi, quæ nos longè nimis à proposito distrahit: sed si aliquid meministi omnium, quæ legisti, non possunt tibi esse quàmplurimi, quorũ comitatu non tantum consoleris, sed etiã glorieris. D. Inuidetur mihi. R. Linque honores, & officia publica, desine incessu elato, & superbo comitatu per ora ciuium volitare. Sequestra teipsum: quantum potes, ab oculis multorum inuidorum, nec vultu, nec verbo, nec habitu, digito te notandũ præbeas. Vulgus, & liuor in plateis habitant, sic & mala fermè omnia. Quidã hostes nullo melius modo, quàm fuga vincuntur, ac latebris. D. Et profugum, & latentem liuor insequitur. R. Tolle mali materiam, malum omne sustuleris: nimiis opibus modum pone: quicquid eximia specie inflammare animos potest, vel abiice, vel absconde: Si quid est quo carere nolis, aut nequeas, modestè vtere: inuidiam, quam insolentia exasperat, humilitas lenit. Sunt, quæ illam extinguant, efficacia quidem, sed morbo ipso peiora remedia: miseria scilicet, & infamis vita: de quorum altero dictum est, miseriam solam inuidia carere: de altero Socraticum illud: interroganti enim

Alcibiadi, quibus modis inuidiam declinaret, respondit Socrates: Et viue, inquit, vt Thersites: cuius vitam si nescires, in Homerica leges Iliade ironicum, planéque Socraticum responsum. Non enim est consilium, vt inuidiam vites, vitare virtutẽ; satiúsque est Achillẽ esse cum inuidia, quàm Thersitem, sine: quanuis illud constet, magnos interdum viros, vt securi viuerent, & virtutem ad tempus, & ingenium occultasse. D. Inuident mihi multi. RA. Inuidiam, nisi vel ignauia, vel miseria vix euades; quam, si sic euaseris, in contemptum incides; vtroque caruisse difficillimum. D. Inuidia multorum premor. RA. Est, vt perhibent, calcandæ aliud iter inuidię, per excellentem gloriam, sed perraro vestigio signatum; ita, vt plures hoc calle gradentium in id, quod fugiunt, relabantur.

De Contemptu. DIAL. XXXVI.

Si te contemnunt homines, & friuola dicunt,
Dissimula, risus desinit in gremium.

DOL.

Sed contemnor. *RAT.* Si iniustè quidem, est [non inficior] quod doleas, feras tamen; alioqui est, quod rideas. Nihil est enim ridiculosius, sed nihil crebrius, quàm contemni Sapientem ab insanis. D. Spernor. RAT. Circa hoc verbum vnum, quatuor bona esse dixere aliqui. Spernere mundum: Spernere nullum: Spernere sese: Se sperni: hoc tibi vltimo opus. D. Spernor à multis. RAT. Si à maioribus, fer; si à paribus, patere. Illi suo iure vtuntur. Ferè namque contemptui sunt minora maioribus. Hi se contemptui offerunt, & maiores fieri, quando aliter non possunt, hac tentant via. Sine moribus, sine illos

illos insanire; neque magnificias contemptum, qui illis infamiæ sit, tibi gloriæ. Spreuit Achillem Thersites, de quibus modò diximus; Homerum Zoilus: Augustum Antonius: Vergilium Euangelus: Ciceronem Caluus. Et[quod ex Euangelio didicimus, quódque est maximum] Herodes pessimus, miserrimúsque hominum, Christum spreuit. Quid vel contemptis hoc nocuit, vel contemptoribus profuit? D. Spernor, & irrideor. R. Irrisiuum nescio quid, & histrionicum etiam esse animis solet, eóque magis; quo minoribus, quid minus est opus alter alterum ridet. D. Spernor ab aliis. R. Recordare an tu alios aut spernas, aut spreueris. Hic est mos humanus, spernere, & sperni mutuo vos vicissim odio; mutuóque premitis contemptu, & vultis aliis esse venerabiles, neminem venerantes; placere vultis Deo, cuius operum nullum vobis placet, eo, quo placere debet modo; in quo præclare quidem noster Cicero; si præclarum aliquid sub Deorum nomine dici posset. Minimè, inquit, conueniet, cum ipsi inter nos viles, neglectíque simus, postulare, vt Diis immortalibus cari simus; & ab his diligamur. Illud ergò præclarius, Malachiæ prophetæ: Nunquid non pater vnus omnium nostrum? Nunquid non vnus Deus creauit nos? Quare ergò despicit vnusquisque vestrum, fratrem suum. D. Sperni grauiter fero. RAT. Etsi nemo sperni velit, multi cupiant timeri, multò tamen est sperni securius, quàm metui. Itaque quod ait Annæus in epistola quadam: Non minùs contemni, quàm suspici nocet; non admitto; illud ab eodem alibi dici rectiùs æstimo: periculosius timeri esse, quàm despici. Proinde cum veteri Sapientum edicto, tria hæc vitanda didiceris; de

quibus totidem continuis tractatibus egimus, & sint mala omnia, haud dubie tamen malum minus hoc vltimum, quamuis ignobilius, nec deest suum cuique remedium. Odium obsequio lenitur, liuor modestia, contemptus amicitiis illustrium, & honestis artibus, ac virtute. Nemo primum Bruto cōtemptior Romæ fuit, nemo minus postea. Age & tu bonum, magnúmque aliquid, quo contemni nequeas.

De Promissi muneris tarditate.

DIAL. XXXVII.

Fers grauiter non seruari promissa, memento,
Te quoque consuetam fallere sæpe fidem.

DOL.

SErò promissa complentur. R. Quid singulariter de hoc quereris, quod omnibus est commune? Nulla quidem res magis munus inquinat, quàm dura frons, & lenta dilatio; sed hic est mos, citò vultis accipere, tardè autem dare: ad illud alacres, ad hoc mœsti, ad illud præcipites, ad hoc segnes. Ingratitudinis duplex radix, duplex materia querelarum, dum & illos mora, & celeritas hos constringat. D. Multa mihi promissa sunt, nihil impletur. RA. Magnis promissoribus minimum fidei esse debet. Nota vanitas, notæ blanditiæ, nota hominum mendacia. Multa tibi vnus aliquis promisit, sufficit promisisse quære alium, qui promissum impleat. Non potest vnus omnia facere, fecit hoc promissor, vt eum interim diligeres. D. Quod mihi promittitur, nō fit. R. Duarū cupiditatū potentior est, quæ tenet, quàm quæ poscit. D. Quot ille pollicitis abundabat. R. Aut irridebat, aut ad tēpus diligi volebat [vt dictum est] & fortè dum

dum tibi multa promitteret, vnum aliquid à te poscebat, quod, vel magni pretio mendacij bene partum æstimaret, sæpe autem, qui diuites sunt verborum esse inopes rerum, nosse debueras. D. O quàm multa mihi promissa sunt. R. Si mihi credideris, multa promittentibus nihil credes.

De Repulsis. DIAL. XXXVIII.

Irasci noli, pateris si forte repulsam,
Sæpe datur, quod post obtinuisse doles.

DOL.

Repulsam passus indignor. RAT. Vis-ne igitur, quæcunque poposceris, adipisci, ita, vt negari tibi nihil possit? ne intolerandæ superbiæ sit, hoc velle. Meminisse magni Pompeij decuisset: quo nescio an maior vnquam fuit, de quo tamen scriptũ est: Quæque dari voluit, voluit sibi posse negari: quàm multa Cæsaribus supra humanam magnitudinem, summo etiã imperio gloriosis negata cognouimus: & tu grauiter vnã, aut alteram fers repulsam? Denique quàm multa quotidie Deus poscit ab homine, nullius rei indigens, nec impetrat? D. Non possum æquo animo repulsam pati. R. Cur petendi tibi arrogas licentiã, & negandi aliis carpis libertatem? Quid quòd sæpè indigna petitio, dignam repulsæ præbuit materiam. Quid quòd sæpe etiam petendi repulsa vtilis fuit: cui, quod petierat, impetrasse damnosum erat. D. Iniustam patior repulsam. R. Si iniusta est repulsa, iusta ergò petitio: gaude, cuiuscunque potiùs culpam esse, quàm tuam. D. Vnde non merui, repulsam tuli. R. Multi se magna meritos putant, vnde penitùs nil merentur. Hinc repulsæ dolor, hinc que-

relæ istæ, quibus orbis terræ, & omnis vita hominum plena est. D. Pudendam patior repulsam. RA. Pudendum nihil, præter culpam: quem pudorem tibi inferre potuit, quod tui non erat arbitrij. D. Repulsam patior, vnde non credidi. RAT. Credulitas incerta est, certa autem res; non posse, quod petitur, negare; non est liberi, sed serui. Non posse repulsam pati, non est ciuis, sed tyranni. D. Optatæ, speratæque rei passus sum repulsam. RAT. Si quicquid sperant, cupiuntque homines, assequerentur. Dij essent omnes. Tu verò, vt indignationes multas, ac dolorem fugias repulsarum; disce optare possibilia, & honesta: non assequi velle, quicquid inconsultus, & inexplebilis appetitus optauerit, quicquid spes vana suggesserit. DOL. Non tantùm repulsus ego, sed indignus mihi antepositus fuit. RAT. Et quoties indigni dignissimis præferuntur, & quoties indignos indignissimi iudicant; alienarum seuerior, suarum quisque fauoralibus rerum iudex. Multi se indignos dicunt: pauci credunt. DOL. Paruæ rei patior repulsam. RAT. Multis parua negata, magna vltrò oblata vidimus. Si repulsis compensentur munera, fortunæ lances æquabuntur: sed vos illas indignatione augetis; hæc obliuione, atque dissimulatione minuitis. DOL. Dignus eram [vt arbitror] non repelli. RAT. Vt si ita, an tu omnia, pro dignitate hominum, dari existimas, ac negari? Vtinam ita esset, vt & plures bonos, spes præmij & pauciores malos faceret metus pœnæ: sed non ita est: amor, odium, spes, cupiditas, affectus inconditi, cuncta permiscuere. In te vno fortunæ stilum publicum vis mutari, & non te potius ad communem cursum humani moris inflecti? D. Quanto indignior mihi anteponitur

tur competitor. R. Et Lucius Flaminius, mox ob indignum facinus iudicandus, & ordine senatorio amouendus; Scipioni Nasicæ prælatus fuit viro omnium optimo, senatus, & populi sententiis iudicato. Et Vatinius Catoni, illaudatus laudatissimo, non solùm populi amicorum, simúlque hostium iudicio; sed toto etiam Ciceroniano volumine; quid hic dicis, vt sint grauia, non sunt noua, quæ pateris. D. Multum sperabam, modicum non mereor. R. Vt multum quoque merearis, dixi iam, non omnia pro meritis dari. Quid, quòd semel negatum, eidem id ipsum mox concessam vidimus? Quod in ipso, de quo loquor Scipione, accidit; repulsarum duriciem sæpè pertinax virtus infregit. Testes sunt Æmilius Paulus: Metellus Macedonicus: Lucius Mummius, qui consulatus repulsam passi omnes, iidem speciosissimis consulatibus, ac triumphis postmodum honestati, suis ciuibus, quibus contemptui fuerant, spectaculo fuere; nunquam ad id peruenturi, si repulsas populi lamentis potius acerbare, quam virtutibus superare voluissent. Lucius Sylla, quamuis in finem ciuilibus discordiis irritatus, famam suam nota crudelitas infecerit: nobilitate tamen, & gloria insignis ciuis, non consulatus, sed præturæ tantò minoris rei repulsam cum tulisset, summam reipublic. post adeptus, & præturas, & consulatus, & imperia non tantùm consequi potuit, sed donare. Non debet repulsa spem auferre, sed afferre sollicitudinem, ac virtutem acuere; quæ nil tam asperum, quod non leniat, ídque etiam, si quando non fecerit, non tamen ideò deferenda est; ne propter se ipsam, suúmque proprium finem, culta videatur. Denique hi repulsas suas forti animo tulere. At Publius Rutilius repulsa fratris au-

dita, quam erat passus, in petitione consulatus statim morte obiit repêtina. Elige vtrum sequi malis.

De Iniusto Domino. DIAL. XXXIX.

Imperium quodcunque feras, nam vulgus iniquum
Sæpe magistratus commeruere malos.

DOL.

INiustum dominum patitur Resp. RA. Sed forsassis id merita, & id sceleri scelus est debitum; non solùm apud inferos, sed vbique fieri iudices, vbique iustitia suum opus exercet: & si sæpiùs cunctetur, interdum properat: verúmque re ipsa fit, quòd scribitur, Vtique est Deus iudicans eos in terra. Dæmones ex hominibus fieri quidam opinati sunt, perpetua criminum licentia peccandíque libidine: quod, vt fortè tolerabiliter dictũ sit, malarum voluntatum similitudo efficit, qua homo malus, atque in malis obstinatus, penè dæmonẽ æquat. Cui sententiæ, si recipitur illud, forrasse non dissonum fuerit, vt permissu diuinæ iustitiæ, dæmonem dæmon premat: qua in re illud duntaxat [vt videtur] & miserum, quòd nonnunquam sceleratorum supplicii, miscentur innoxij: & nimis verum, crebrúmque comprehenditur illud Flacci.

Sæpe dies pariter neglectus,
Incesto addidit integrum:

Quod ipsum non sine certa, licet vobis occulta, iustitia Dei fieri, indubitata fide creditur. D. Crudelem dominum perpetimur. R. Crudelitas mala quidẽ, & naturæ hominũ aduersa, sed vtile vitiis & lasciuiẽti populo frenum, pauor, vndecunque oriens. Amare inscijs, expedit timere: quicquid id quidem sit, Nemo tam trux dominus, vt non truculentior sit voluptas, prosperitatis comes, ac filia. Male agentibus

gentibus nihil peius, quàm securitas, ac libertas. Qui nihil metuit, proximus est ruinæ. D. Iniquum dominum infausta plebs patitur. RA. Nullus mihi crede, misera in plebe miserior, quàm tyrannus; quod si dubitas, Dionysium contemplare. Ille vir improbus, nec indoctus, de se ipso, suáque tyrannide quid sentiret, apertissimè, pendentis supra amici verticem gladij cuspide declarauit. Nota est historia. Timet plebs tyrannum, & tyrannus plebem; sic reciproco pauore se cruciant. Hoc refert, quod miseria plebis apparet, ac tyranni latet; non minus tamen affligit purpureo velamine tectum vulnus, déque minus aureæ grauant compedes, quàm ferreæ. Est & sua, vt in sordibus, vtque in fumo, sic lautitiis, ac splendore miseria. Aurea quidem tyranni vestis extrinsecus; obuerte illam, ardentibus intus aculeis plena est. Ita, vt vides, non penitus, aut impunè sæuiunt tyranni, aut inulta plebs premitur. D. Inclementissimus nobis est dominus. RA. Non tot passim essent domini, nec tam latè furerent, nisi populi insanirent; & cuique ciuium pro se carior foret res priuata, quàm publica; voluptas, quàm gloria; pecunia quàm libertas; vita quàm virtus. D. Vnum dominum, serua fert patria. R. At non vnum, sed triginta simul illa nobilis legum mater, Græciæque lumen alterum Athenæ. D. Patria dominum vnum fert. RAT. multos autem Roma: quis Caligulas nesciat, ac Nerones, & Domitianos, ac Commodos, & Helogiabalos, & Bassianos: & Galienos, ac ne singula imperij probra exequar, Maximinos, & pietatis hostes, Iulianos, ac Decios? Sardanapalum Assyria pertulit; Cyrum Persis; Alexandrum Græcia; atque Asia reges dictos. Verè autem tyrannos acerrimos,

& immites tulit; & Dionysios Sicilia, Phalaridem, Agathoclem, Lacedæmon, Cleomenem, Nanidémque; quem Agri quoque perpessi, fœmineamque vxoris auaritiam; quæ viro ipso rapacior, in sexu suo tyrannidem, miris modis, exercuit: sed quo feror? quis autem veteres, aut nouos numeret tyrannos? qui tam multi hodie, támque altè, hinc suis opibus, ac potentia populorum; illinc moribus, atque dementia radicati sunt, vt nec numerari iam valeant, nec conuelli: neque minus apud vos, quàm apud Ægyptios, aut Medos libertate pessundata, ac sepulta, versa seruitus in naturam sit; sic vt pars maior populorum, tyrannum si non habeat, quæsitura precariò, seu precio emptura videatur, vsque adeò patres vestros esse, quod nati erant, puduit: vos enim penè omnes in seruitio nati, atque educati, vt doloris antiquum, sic nouam querelæ materiam non habetis. DOL. Potentis domini graui premimur iugo. RAT. Aristophanis poëtæ vtilis fabella, quæ monet, non nutriendum in vrbibus leonem: tamen si nutritus fuerit, obsequendum illi esse; nec tyrannidis naturale malum impatientia cumulandum, quámque ipse feceris potentiam detractandam. Raró equidem tyrannus, absque culpa ciuium, surrexit in populo. Vetus est autem verbum: Ede, quod nutristi. D. Dominum importunum patimur. RAT. Si omnis potestas à Deo est, seu ad bonorum exercitium, seu ad malorum pœnam; par est, vt diuino imperio te subiectum sentias, non humano. Cuius si minister immitior videtur, patientia fortassis efficiet, vt mitescat. Vix est vllum tam ferox ingenium, vt non obedientia, & obsequio leniatur, vel ferendum denique, ponendum

omne,

omne, quod premit. Nempe nihil est tertium præter impatientiam, quæ (vt dixi) molesta non minuit, sed aceruat. D. Malus nobis est dominus. R. Omnes vos vnum habetis notum hostem: vnus ille multos habet incognitos: periculosior status. D. Dominus nobis est pessimus. R. Sed non erit diu, si bene philosophis visum est: violentû nil esse diuturnum. Et sanè, si vel vnum patria ciuem bonum habeat, malum dominum diutiùs non habebit.

De indocto præceptore. DIAL. XL.

Forsan ab indocto si tu doceare magistro,
Fac alium quæras, sedulus esto tamen.

DOL.

EST mihi præceptor indoctus. RAT. Etsi doctum facere non possit indoctus, verúmque sit commune illud signum; Scientis est posse docere: sub indocto tamen præceptore, doctus aliquis fieri potest, vel per seipsum vel (quod est verius) influentia cælesti, atque inspiratione. Et vt Ciceronis vtar verbo: Aliquo afflatu diuino, sine quo nec doctum certè, nec bonum virum fieri posse, credendum est. Hoc enim non solum vera religio sentit, sed gentilis quoque philosophiæ consentit authoritas. D. Indoctum præceptorem nolens audio. RAT. At cælestem præceptorem audi libens, qui fecit aures tibi, non has tantùm, quas videmus, sed inuisibiles, alias intus in anima. Illum audi, qui docet hominem scientiam, sicut scriptum est: quo insuper tacente, frustra præceptor quicunque mortalis, quamuis doctissimus, laboraret. DOL. Præceptorem indoctum ægrè fero. RAT. Vel ab illo fugiens, alium quære: vel ad te ipsum redi. Et me-

mento Epicurum, sæpè à Cicerone, licet irrisum, visum tamen Senecæ magnum virum, non indoctum modò præceptorem habuisse, sed nullum: vt gloriabundus idem ipse commemorat. Augustinum verò, quod de se ipso testatur, cui non omnia credere nefas est: & Aristotelicas categorias, quæ inter difficillima numerantur, & artes liberales, quas singulas à præceptoribus didicisse magnum, dicitur, nullo hominum tradente, vt idem ait, omnes intellexisse. Nouissimúmque Bernardum, virum doctrina, & sanctitate clarissimum, omnes suas literas, quarum inter cunctos sui temporis abundantissimus fuit, in siluis, & in agris didicisse, non hominum magisterio, sed meditando, & orando, nec vllos vnquam alios, vt de se etiam ipse ait præceptores habuisse, quàm quercus, & fagos. Hæc si facta sunt, cur non iterum fieri possunt? Quod nisi sic esset, quid fecissent primi hominum, quibus nec præceptor vllus erat, nec reperiri aliqui: mirando ergò, cogitando, assurgendo, & ingenium acuendo, ea ipsa, quæ vos, cum omnibus præceptoribus vestris, vix intelligitis, inuenere. Aude & tu aliquid, téque magnis inserere ne diffidas. Si mortalis defuerit, æternus aderit præceptor, à quo sunt omnes, & omnia ille fecit ingenia, & scientias, & magistros.

De Discipulo indocili, ac superbo. DIAL. XLI.

Instruere indocilem puerum, quicunque laboras,
Littus aras, & erit gratia nulla tibi.

DOL.

Discipulum habeo indocilem. *RAT.* Perdis operam, littus aras, semina proiicis: natura non vincitur. *DOL.* Discipulum indocilem sors dedit. *RAT.* Terræ aridæ colonus, solue boues

ues;quid te torques? Illi parce,& tibi;cum tot sint labores necessarij;ineuitabiles; superuacuos quærere stultitia est. D. Discipulum habeo literarum indocilem. RA. Si docilis est virtutum, illic insta; melioribus illum artibus ornaueris. Quod si neutrum capit,vacuum sine; néve quid in pertusum vas effuderis,quod neque ibi subsidat; téque iugi tædio exhauriat. Sic habeto etiam.Omnes qui sunt,quíque erunt, aut fuerunt virtutibus,aut doctrinis clari, non posse vnum ingenium accendere, nisi aliquæ intus in animo scintillæ sint:quæ præceptoris spiritu excitatæ, & adiutæ, generosum disciplinæ fomitem arripiant. Alioqui algidum in cinerem nequicquam flabis. D. Intractabilem discipulum,ac superbum habeo. RA. Superbia hostis ingenij est,dúmque subesse dedignatur, & discere negligit discipulus,insolens ægrè manum ferulæ subiiciet, doctrinæ animum,reprehensionibus aurem, collum iugo. DO. Habeo prosperitate tumidum discipulum. RA. Sicut tumor oculorum visui, ita tumor animi ingenio nocet; vt disciplinis aditus fiat,comprimenda est omnis elatio. Scis, vt Alexander Macedo, cum aliquando mathematicis animum applicasset, & Geometrica sibi quædam obscuriuscula traderentur, difficultatibus offensus,præceptori imperat, vt id ipsum clariùs tradat,& quid ille respondeat: Hæc,inquit,æquè omnibus difficilia sunt: vt scilicet omnem illi spem regij fastus excuteret:sic est enim hercle. Nullæ sunt fortunæ partes in ingenij rebus: quisquis doctus,ac sapiens fieri vult, obliuiscatur interim se potentem. D. Discipulum rudem,elatúmque habeo. RA. Contra ventum aduerso flumine nauigas: contrahe carba-

sa, terram pete. *D.* Contumacem habeo discipulum, proptervúmque. *R.* Non arenam tantum fodis, sed serpentem nutris, Aconitum excoquis, hostem doces. *D.* Duræ discipulum ceruicis instruo. *R.* Surdo canis, sed sic est: hos clamor, hos silentium delectat. Potentissima semper in rebus omnibus consuetudo est. Vide vt piscator tacitus ac clamosus venator, ac clamosior aliquantò scolæ arbiter, quàm siluę. *D.* Duricordem discipulum nactus sum. *R.* Sæpè faciliùs vrsi caput mollias, quàm hominis, quid vis autem? Est in fabulis, lupum, ac vulpeculam literas didicisse. Nam elephantis studiosi non anilis fabula est, sed naturalis historia. Et hic tuus forsitan studio naturam leniet. Apud me autem vna ferè pastoris, ac præceptoris vita est. Mirum, nisi vterque tandem à conuictu mores traxerit. Ille belluas tegit, hic pueros.

De Nouerca. DIAL. XLII.

Rara auis est, natis clemens, & iusta nouerca,
Hanc opus est magno vincier obsequio.

DOL.

NOuercam habeo. *RAT.* Ergò & patrem: sic sunt fermè res humanæ, vt tristia lætis, & amara dulcibus temperentur; atque vtinam ex æquo: impermixtũ hic dulce non habitat. *D.* Iniusta mihi est nouerca. *R.* Nõ ineptè Vergiliano epitheto vteris; quantò autẽ illa iniustior tibi, tantò in illam vt sis iustior, enitere. *D.* Nouerca mihi superbissima est. *R.* Et fœminæ proprium superbia, & nouercæ est; sic geminæ causæ vnum pariunt effectum: non est, quod stupeas; est quod feras, téque priuignum simul, & filium bonum probes. *DOL.* Superbissima est

ma est nouerca. R. Nulla re meliùs, quàm humilitate vincitur superbia. D. Nouercam ferre nequeo. R. At fer patrem: si hunc valde diligis, facilè illam feres. D. Nouerca impia, atque importuna est mihi. R. Esto illi pius, ac patiens: pietatem patri debes, patientiam fœminæ, reuerentiam nouercæ. D. Insolens est nouerca. R. Noli pati, vt potentior sit illius insolentia, quàm pietas tua. Nihil durum, nihil arduum est pietati, hæc ad Deum homines erigit, Deúmque ad homines inclinat: quoties nouerca sæuierit, non tu illam, sed patrem cogita. D. Iniuriosa est nouerca. R. Muliebres iniuriæ contemptu meliùs, quàm vltione plectuntur. D. Grauem patior nouercam. R. Bene ais, patior. Succumbere enim, & mulierculam pati non posse, non est viri. D. Odit me nouerca. R. Ipsam ama. Nam & inimicos diligere diuinum est præceptum: & amare, vt ameris: philosophicum est consilium. D. Nouerca me odit. R. Si patrem tuum amat, satis est tibi: odisse patris amatricem filio non licet: sin & illum odit, quem non oderit? Nam etsi alterum, plusquam virum, amat, tu ille ne fueris. D. Nimis odit me nouerca. R. Minus malum forsitan nouercæ odium, quàm nimius amor. Phædram nosti, & Hippolytum. Certè, odium, quod vlcisci nefas, leniendum, aut fugiendum, aut ferendum est. Nihil est quartum: querelæ sæpè odium exaggerant.

De Duricie Paterna. DIAL. XLII.

Fer patris imperium, quamuis videatur iniquum,
Est pater, & natum non cupit esse malum.

D O L.

DVrum patior parentem. R. Duricies patris sæpè filio salubris: semper damnosa mol-

licies, non linguæ tantùm, sed nec virgæ parcendum, docti consulunt: his duobus animorum iuuenilium constat in primis cura; quæ si frustra sint, grauioribus morbis grauiora remedia adhibentur, abdicatio, & carcer: quin & more veteri Romana, ad extremum, supplicia, & mors: quod non consules modò, & duces, quibus imperium in omnes, publici consilij præstaret authoritas, sed priuatos illos priscos ac seueros patres, quibus sola patria potestas ius in filios daret, sæpè acerrimè obseruasse legimus, in quibus maximè Cassij Fuluij nobilitata seueritas. I tu nimis blandum patrem, dic durum. D. Patrem patior durum. R. Qualem, putas, ille te passus est puerum? qualémve deinceps adolescentem? Difficile id quidem persuadere his sibi valde placentibus: sed crede mihi, nihil durius quàm ætatis illius inconditos mores pati. D. Patior durum patrem. R. Quid si durus es filius? Dura Duris efficaciùs leniuntur; & sæpè medici mollioris deformior est cicatrix. D. Patrem durum habeo. R. Si pater verus est, diligit: & si diligit, non quæ mulceant, sed quæ prosint, cogitat. D. Durissimus pater est mihi. R. Quæ tibi durissima, illi forsan vilia videntur: cui & certius iudicium, & incorruptior est affectus. Adolescentia non nisi quæ sub oculis sunt, metitur ætas maturior multa circunspicit. D. Pater est mihi durissimus. R. Vide ne tu illi durior sis, dum ille dedecori tuo obstat, tu illius vitam, perditis moribus, inquietes. D. Perdurus pater est mihi. R. Qui salutem filij negligit, ille demum durus est pater, etsi fronte mitissimus. At qui filium ad rectum iter trahit, ope, consilióque adiuuans, & sæpe verborum, sæpè rerum stimulis impellens,

sæpè

sæpè vel tardum increpitans, vel inuitum cogens quamuis seuerior sit aspectu, durus est minimè. Fructuosior filio seueritas patris solet esse, quàm comitas. D. Durus est pater. RA. Supercilium paternum, zelus, dolor, metus, ætas excusant. D. Durum patrem ægrè fero. RA. Quid si [quod multis sic affectis iure accidit] ferre duriciem cogaris alterius ? Quid si ipse contumacis filij pater esse incipias? tunc intelliges, quàm suaue patris iugum, & quàm iustum sit imperium. Nunc non nisi vnum intelligis, quod delectat, inque hoc vno iudicium tuum habes non delectatione animi, sed titillatione sensuum circumuentum. D. Durus mihi pater est. RA. Vt sit durus, illum tibi, non te sibi iudicem dat natura quam sequuta lex ciuilis, castigatores parentum filios erubescit. Pudeat te audere, quod vlli filio licere legem puduit: sine de te iudicet, qui te genuit, aluitque. Tu de illo iudicium linque aliis, patremque, si veræ laudis non est capax, decoro saltem silentio venerare. D. Durus pater est moribus. RA. Non arguendi mores patrum, sed ferendi sunt. Nihil turpius in Alexandro sonat, quàm quod, non dicam patrem conuitiis attentasse, sed paternis laudibus inuidisse visus est: de patre vel gloriosè loquendum, vel tacendum. D. Habeo durum patrem. RA. Habes vbi amorem, vbi pudorem, vbi patientiam, vbi obedientiam tuam probes. Nullum in terris imperium iustius, quàm patris: nulla honestior seruitus, quàm filij. Nil tam suum cuique est quàm filius patri, nil cuique indignius eripitur. Sed vos præcipiti, atque intempestiuo desiderio, subesse nati contemnitis: præesse concupiscitis, sit & patrib. vos aufertis, & patrum antè vobis imperium vsur-

patis. Duplex indignitas: ita fit, vt insolentia iuuenilis, vndique rerum turbet officia. Hinc fortè prohibiti, de patrum asperitate querimini, vestro digni iudicio, quibus omnia liceat, ob id vnum, quòd nati estis; & placere vobis ad speculum didicistis, tum demum, cùm præesse cœperitis, censuri, quid vobis turpiter ante tempus optatum esset. D. Rigidus pater est mihi. R. Quid si pius est rigor? pater filio rigidam pietatem, patri filius obsequium reuerens, obedientiámque humilem debet. De Manlio Torquato in historiis, & apud Marcum Tullium legisti, vt perindulgens in patrem, idem acerbè seuerus in filium fuit: vulgi fortè iudicio reprehensus in altero; ab incorruptis æstimatoribus, in vtroque laudatissimus, tanta diuersitas rerum est. D. Pater durus est mihi. R. Serò bona vestra cognoscitis, O mortales. At cùm nosse cœpitis, nimis agnoscitis, hinc & præsentia fastiditis, & amissa lugetis. Alterum superbè nimis, alterum nimis humiliter: & vbi agendæ grates, & vbi habenda patientia, vtrobique querimoniæ, nusquam æquanimitas, sic in Deum, atque homines grati estis. D. Durus est pater mihi. R. Veniet tempus, quando hunc ipsum patrem suspires, nec responsurum voces. Et qui tibi nunc videtur saxis durior, plumis mollior videatur. D. Durum patrem habeo. R. Patrem dum habueris, non agnosces.

De filio contumace. DIAL. XLIV.

Corrige, dum tener est, puerum, nec parcito Virgæ;
Dum tener est ramus, flectitur obsequio.

DOL.

Habeo filium contumacem. RA. Æquum est, vt qui patrem ferre non poteras, filium feras; vtique

vtique sarcinam grauiorem: magis animum premit, pungítque acriùs, superbi filij verbum vnum irreuerenter prolatum, quàm seueri patris quæcunque duricies. Ille enim iniuriam facit, hic iure suo vtitur. D. Filium habeo rebellantem. RA. Impudenter de minorum rebellione conqueritur, qui maiorum iusta contempserit imperia. D. Filius contumax est mihi. R. Tandem fortassis intelligis, quid tuus ille tam durus pater visus est tibi. D. Filium patior insolentem. RA. Si ætatis est vitium, cùm ætate transibit. Multorum ferox adolescentia, progressu temporis, ad virtutem, mirificis prouectibus flexa est. D. Rebellem filium habeo. RA. Non solus. Et Dauid, & Mithridates Ponti rex, & Seuerus imperator Romanus, rebellantes filios habuere, & multis pòst seculis, Britannici pacem regni [vt fama loquitur] turbauit regij adolescentis in patrem concitata rebellio; sed quisque sua deflet incommoda, nullus aliena vel publica. DOL. Impius, ac rebellis est filius. RA. Magna tibi portio paternæ molestiæ dempta est; mortem filij timere. D. Habeo ignauum, & inertem filium. R. Nescis, vt Africanus ille vir magnus dissimillimũ filium sibi, longéque degenerem amauit vnicè. Et profectò maior non dicam amor, sed miseratio debetur ei, quem minus adiuuat natura. Nullius rei eget, qui virtutum diues est: quarum indigentia verè miseros, ac proinde misericordiæ egentissimos facit, tu in filio, etsi non virtutem, ama quòd filius, si ne id quidem, at quòd homo est. Postremò si nihil est, quod ames, miserere. Proprium patris, vt seueritas, sic misericordia est. D. Perditæ filius est vitæ. R. Pondus infaustum, eóque grauius, quod dum ferri non potest, nequit abiici: perfer, & qua datur, corrige. Si enim aut filium curaueris, aut

certè patrem egeris; hoc tibi debitum, illud optabile. D. Impius, inhumanus, intractabilis est filius. R. Siquidem mollicies, ac voluptas in perfidiam, ac scelus erumperit, venenosum animal exigendum est domo; neque vbi, se quid natum æstimandum: & in syluis ortas auiculas pascitis, & domi natos sciorpiones occiditis. D. Impius filius est mihi. RA. Periculosa seponere, antequam noceant, Sapientis est. Non te pietatis vmbra decipiat. Nulla impio debetur pietas. Est vbi sit crudelitatis species, pium esse: sed dum aliquid, vel minimum spei est, semper ad misericordiam inclina; memento que te patrem esse, non iudicem; neque hic tibi Terentianum illud excidat:

Pro peccato magno paululum supplicij satis est patri.

De discordi fratre. DIAL. XLV.

Quos odium separat fratres, concordia iungat;
Mansueto fratrem pectore vince tuum.

DOL.

HAbeo discordem fratrem. RAT. Quid autem? ille-ne igitur te concordem habet? vnanimitas fraterna, quæ vnum ex duobus facere debuit, in duo non iam diuersa, sed contraria, penitúsque pugnantia, scissa est. Graue, sed antiquum malum; quod & mundus, & mundi caput ab initio habuere. Siquidem vetus vrbis Romæ, sed vetustior orbis infamia est, fraterno sanguine maduisse: tu quod in singulis paribus fratrum vides, & altero, quin etiam adhuc solo, in vno tot millium quid stupeas, non habes. D. Est mihi

mihi discors domi frater. RA. An & hoc miraris esse magna in domo, quod in ipsis materni vteri fuit angustiis; vbi olim, etsi maioris mysterij velamentum esset, certè non discordes tantum fratres legimus, sed bellantes. Estne igitur nouum, si armati faciunt, quod non nati solent? D. Nulla mihi apud fratrem gratia est. RAT. Multo prius hoc in scholis edoctus, quàm domi expertus esse debueras; prouisa verò nec querimur, nec miramur. D. Odiosum fratrem habeo, ac discordem. RAT. Vt fermè nullus amor æquior fraterno, sic nullum, vbi inceperit, iniquius odium, nulla acrior inuidia. Sic paritas incitat animos, atque incendit, cùm cedendi pudor; & amor excellentiæ eò ardentior, quò incunabulorum recordatio, & quæcunque beneuolentiam paritura viderentur, vbi semel à recto calle deflexum est, odium, & contemptum pariunt? hic natura rebellantis ardor animi optimè quidem obsequio, atque humanitate placabitur. Vix est enim tam immite vllum, támque asperum ingenium, quod non tandem molliat vera, ac iugis humilitas verborum, & rerum omnium leuis, & non ficta retractatio. Sin id serum, atque inualidum deprehendas, seu fortè hue tu cogere tuum ipse animum non potes, quò honestè quidem, atque vtiliter cogeretur; tunc antequam in perniciem res erumpat, vltimo remedio vtendum erit. Extirpanda mali radix, & discordiarum mater propellenda, communio. In quo ita te facilem præbebis, vt quantum iuri tuo demptum, tantum virtuti, famæque additum inuenias. Impiæ, ac superbæ cupiditatis aculei nulla re melius, quàm pia & miti liberalitate franguntur. Bonum aurum, quo pax domus, & caritas fraterna redimitur,

Vetus valde, nec verum minus est verbum: Magnam discordiarum, bellorúmque materiam duo hæc esse pronomina, Meum, & Tuum: quæ, si de vita hominum tollerentur, haud dubiè tranquillius viueretur.

De Amisso Patre. DIAL. XLV.

Stulte, patrem lachrymis nunquam reuocabis ab vmbris:
Te prior ipse fuit, te prior ipse abijt.

DOL.

PAtrem amisi. R. Iustum est, vt quem præsentem querebaris, absentem quæras, nec inuenias. Nihil æquius, quàm fastidita imperia frustra optari. D. Pium patrem amisi. R. Pium ille filium dimiserit. Gratulare autem seni tuo: illud tandem illi accidit, quod semper optauerat: te incolumi, rebus humanis abiit. D. Pium patrem perdidi. R. Pius filius, nullam magis ob causam fortuitos casus timet, quàm, ne qua sibi incidens calamitas, patris animum mœrore conficiat: tuo iam tantùm periculo securior viues: non erit, quem rumores de te impugnent, quem tua frangat aduersitas, quem tua debilitet ægritudo, quem tua mors perimat. D. Patrem amantissimum amisi. R. Incipias de aliis curare, qui de te curet amplius, non erit. Pietatem ab altero tibi exhibitam repende alteri; rarò illi rependitur, cui debetur. D. Pium patrem miser perdidi. R. Si pietatis ratio tibi constat, solare fortunam tuam recordatione præteriti temporis. Coluisti parentem, &, dum licuit, pia semper in illum officia congessisti. Pater obiit; Pietas viuit: alioqui est, fateor, vnde perpetuò mœstus sis. D. Pater me moriens destituit. R. Fer naturæ ordinem; prior exiit, qui prior intrauerat; nec te ille destituit, sed

præ-

præcessit. D. Amisi patrem. R. Nescis quid sit patrem amittere, nisi filium habuisti.

De Amissa Matre. DIAL. XLVII.

Quid carnis matrem luges? tibi terra parens est;
Quæ quoque te certo tempore corripiet.

DOL.

MAtrem perdidi. R. Altera tibi superest mater, quam non perdes, etsi velis: ex illa veniens, in hanc pergis. Illa tibi paucorum mensium domum dedit, hæc multorum dabit annorum. Illa tibi dedit corpus, hæc aufert. D. Mater obiit mitissima. R. Mater substitit durissima, quæ te, & matrem, quam requiris, in vno gremio seruabit; cuius in vtero tecum erit; te, & illam, vt credimus, die vltimo paritura. D. Pia me deseruit mater. R. Deseri metuens festinauit, gratámque illi suam mortem fuisse credibile est; tuam non visura amplius atq; vnde maximè me tuebat, securitate parta. D. Defuncta est mater optima. R. Feliciter hæc excessit; te superstite; quo præmisso, vt fœminei fuit affectus, flebiliter abiisset. D. Obiit mater. R. Obeundum erat; ídque ambobus; nec de morte queri potes, nec ordine.

De Amisso Filio. DIAL. XLVIII.

Qui malè transmisit vitam Puer, exeat orbe:
Felix, sed Cœlo, qui bene vixit, erit.

DOL.

SEd amisi filium. R. Melius dic præmisi, secuturus citò quidem, & fortassis hodie, & quid

ſcimus, an hac ipſa hora. Nulla fides vitæ eſt; quum tanta ſit fides morti; ſecutus, dixi, ſequens dicere debui; continuè ſequeris: nuſquam in vita pedem figere permiſſum homini, vno ſemper gradu it ad mortem [mirum dictu] ſeu ille vinctus, ſeu ſolutus, ſeu ſtans, ſeu ambulans, ſeu ſedens, ſeu ſanus, ſeu æger, ſeu vigilans, ſeu ſopitus, ad metam fertur, atque illorum more, qui vehuntur nauibus, vel quieſcens properat. D. Amiſſi filij deſiderio excrucior. RAT. Compeſce animum: quem cupis, inuenies, nulla eſt mora: non poſſe pati deſiderium parui temporis, puerile, ſeu fœmineum eſt. Viro enim nihil breue, difficile. Noſti credo, quibus verbis deſideria huiuſmodi apud Platonem Socrates, apud Ciceronem Cato, & Lælius conſolentur: Virtute quamuis, & gloria ſupremi viri; hac ſpe tamen longè impares Noſti præterea quid animi Æmilius Paulus, quid Cato ipſe, quid Pericles, quid Xenophon ille Socraticus, condiſcipulus Platonis, atque æmulus: quid innumerabiles alij, natorum in mortibus habuere: nec te præterit, vt propheta idem, & rex filium, quem languentem fleuerat, non fleuit extinctum: cogitans, quòd irrecuperabilia lugere ſuperuacuæ dementiæ veriùs, quàm pietatis eſt. Quibus ſe virilibus exemplis interſerit Spartana illa mulier apud ſcriptores quidem innominata: ſed non pariter illaudata: quæ audito, quòd filius in prælio excidiſſet; ideò, ait, illum genui, vt eſſet, qui mori pro patria non timeret. Par Liuiæ virtus, maioríſque Corneliæ; ſed clariora ſunt nomina, quarum prior ingentis nati, & ad ſummũ ſpectantis imperium, vt terræ traditus fuit, luctum mox depoſuit, nunquam verò memoriam intermiſit: altera filiis multis, immo omnibus amiſſis,

missis, quorum aliquos à populo interfectos, inhumatósque conspexerat, commiserantibus, & illius sortem, fœmineo more, deplorantibus, miserímque vocantibus, non se miseram, sed felicem esse respondit, quæ tales filios genuisset. Insignis mulier nec præsenti misera, nec præterito etiam infelix; quæ contra publicam opinionem, & consuetudinem miserorum, se felicitate præterita, & læti temporis memoria solaretur, grata quòd habuisset, quòd amisisset æquanimis; ob hoc vnum digna vti prosperiore successu. Et illa quidem mulier tota grauibus fortunæ vulneribus inconcussa permansit: tu vir, vnico deiectus, luges? D. Amisi filium. RA. Amisisti simul, & metus multos, infinitámque materiam sollicitudinum, & curarum; quibus vt careres, vel tibi, vel filio moriendum fuit. Securum patrem sola mors facit. D. Filium amisi. RA Si pium, nil est, quòd illi metuas; in tuto est. At si impium, tuorum numeratorem annorum, tuæ stimulum senectutis extulisti. D. Filium perdidi. RAT. Si virtute præditum, gaude, quòd habueris. At si vitio perditum, gaude saltem quòd amiseris: vtrobique naturæ beneficium agnosce, seu quòd talem dedit, seu quòd talem abstulit. DOL. Ante tempus filium mihi mors rapuit. RAT. Non fit ante tempus, quod in omni tempore fieri potest. In omnem ætatem multi sunt aditus morti, in adolescentia infiniti. D. Sine filio remansi. RA. Et sine angoribus, & sine pauoribus. Iam non erit, cui noctes insomnes, cui sollicitos dies agas, cui spes longas, atque inextricabiles ordiare: qui canos tuos, rugásque consideret, hæreditatem æstimet, sumptus arguat, moram mortis incuset. Vndique tibi securitas, & quies, geminum bonum ingens. titulo licet

mortis asperius. D. Acerba filij morte deiectus sum. R. An non Anaxagoram audieras? an oblitus eras te genuisse mortalem? an id potius forsan luges, quod, qui sequi debuerat antecessit? Equidem cùm in multis inordinata hominum vita sit, nullum penitus mors habet, & senes decrepiti cunctantur, & festinant iuuenes, & præcipitant pueri, & infantes primo vitæ de limine retrahuntur. Hic tardius licet, ille ocius; hic maturus, ille acerbus, nemo non moritur; hæc summa est: vbicunque verò hoc; qualibet ætatis parte quis obiierit, etsi acerbus fuerat, morte maturuit. D. Extinctum fleo filium. R. Si fleturus eras morientem, & nascentem flesses: tunc mori cœperat, nunc desiit. Noli autem tuum, & illius sortem optimam lugere: ille iter ambiguum à tergo habet, tu securum ante oculos, non iam amplius, aut caro oneri timens, vt Maro ait, aut alteri. D. Cum filio vitæ dulcedo omnis extincta est. R. Magnum fateor, ac dulce solatium, patri filius bonus; sed sollicitum, ac graue. Et sæpè dulcissima offendunt, & carissima impediunt, & pretiosissima rerum premunt. Et fortassis hic filius obstabat, altiora animo voluenti. Iam mœstior licet, ac liberior factus, exurge: bona de malis elicere, sapientis est. D. Mors me filij mœstum fecit. R. At, quod restat, alacer exige; illi vixeras, viue iam tibi.

De Infantis filij casu misero. DIAL. XLIX.

Credendum viuis, quocunque modo perit Infans,
Decedens, turmis iungitur Angelicis.

D O L.

INfantis filij miserabilem casum fleo. RA. Humanum nihil flendum; homini præmeditata omnia

omnia esse debent: si non fiunt, non casum filij, sed inscitiam tuam defle, & conditionis obliuionem. D. Filij infantis miseram mortem queror. R. Nulla mors misera, quam mors animæ non sequitur: à quo periculo infans tuus immunis. D. Infans meus præcipitio periit. R. Qualiter quis pereat, quid refert? modò ne turpiter pereat: & perire turpiter non potest, qui sine peccatis periit. D. Præcipitio periit infans meus. R. At Archemorus serpente, alij grauidę lacte nutricis, alij morbis, qui pene plures illam in ætatem, quàm in senectutem incidũt. D. Periit infans meus præcipitio. R. Repentina mors innocentibus optanda, nocentibus metuenda est. D. Infans meus ex alto præceps periit. R. Languidè pereuntibus mors durior sæpè, & angustiæ longiores: dolor omnis, eò tolerabilior, quò breuior. D. Periit præcipitio infans meus. R. Præcipitari, & ruere illius ętatis est proprium. Fecit infans tuus, quod faciunt omnes, etsi non omnes casu pereant. At tu sine illum periisse, pereundum erat: & feliciter secum agitur, prius pereundo, quam vitæ malis implicaretur: quæ, quàm multa sint, sciunt experti, & intenti. Nemo enim non expertus est: non intenti autem multi, qui quasi somnum vitam agunt cuius reminisci nequeant experrecti. Periit innocens infans tuus, qui fortasse, si viueret, nocentissimus periisset. Noli illum in tuto positum, deflere: fortunæ minas omnes euasit, & præoccupauit mortem, quæ illum dilata præoccupasset. D. Lupus meum deuorauit infantem. R. Ista iam vermium est querela. D. Infantis miseri corpusculum lupus rapuit in cauernam suam. R. Felicis animam infantis in cœlum Angeli rapuere.

De filio, qui alienus inuentus est.

DIAL. L.

Si dabitur soboles alieno semine nata,
Fac foueas etiam, cùm sit imago Dei.

DOL.

Et [quod morte grauius] qui meus credebatur alienus est filius. R. Si ad communem spectaretis patrem [Comici consilio] humani nihil à vobis alienum putaretis. D. Diu alienum filium, vt meum paui. R. Suum filium pauisse, natura fuerit, alienum charitas; modo post factum non pœniteat, sed delectet. D. Filius ille meus dictus, alienus apparuit. R. Aperta tibi ad magnum, & singulare meritum via est, si hunc ipsum, vt hactenus sic deinceps quasi tuum paueris. Id illi quidem longè gratius atque acceptius Deo est. Solent enim ingrati filij, ceu sibi naturali quodam iure debita, patrum alimenta contemnere; & præterea scelus est amare filium, qui ex te genitus sit, & à Deo creatum hominem non amare. Ita vndique apud Deum atque homines pietatem eximiam tibi quæsieris ex alieno flagitio. D. Paui pro filio qui non erat filius. R. Pauisti vt filium, pasce iam non vt filium, at vt fratrem: omnium, qui sunt, quique erunt fueruntve, vnus est parens, vnus rector. Nolite per insolentiam, dissimulare, aut per inuidiam atque odium, sacrum naturæ vinculum rescindere. Omnes inuicem fratres estis. D. Filium, quem putabam meum, non esse audio. R. Vide à quo audias & cui credas. Multi enim malis stimulis impulsi, falsos rumores, studio confingunt. Alij linguæ fluxu quodam, effrenique impetu, & quæ sciunt, quæ nesciunt pari loquuntur auda-

audacia. Difficilis est autem de de filiatione sententia. DO. Filium, qui meus dicebatur alienum esse audio. RA. Cur hoc aliis potiùs, quàm vxori credis, qua, hoc vnum saltem, nemo certiùs nouit? Illa tibi certè filium dedit, quem nunc alij nituntur eripere. Audisti credo, vt patrum memoria vir illustris fuit, cui forma, & genere par vxor obuenerat, sed famæ pudicitiæ ambigua. Ex hac vnicus infans pulcherrimus natus erat, quem cum die quodam in gremio habens mater, grauem curis, & suspirantem virum animaduertisset, quæsiuit, quæ tanti causa suspirij. Rursus ille suspirans: Vellem, inquit, dimidia dominij mei parte pacisci, vt ita mihi constaret, hunc puerum meum sicut tibi constat esse tuum. Ad hæc illa nihil fronte mota, vel animo: Enimuerò, inquit, nequaquam tanto pretio est opus: da mihi centum prati iugera, vbi greges meos pascam, & de hoc ipso certum ego te faciam. Cúmque ille impossibile prorsus id diceret: Conuocatis, qui probè aderant, proceribus, & sponsione interposita; natum illa vlnis extulit, &, Est ne, inquit, hic verè meus. Dumque vir annuisset; illa brachiis portentis, eipuerum porrexit, & accipe, ait, dono eum tibi: iam haud dubiè tuus est. Risu astantium oborto, pro vxore diffinitum, & vir omnium sententiis condemnatus est. Crebræ nimis inter homines huius generis lites, ac lamenta sunt. Proni in nuptias, immò lubrici, ac ruentes: vix videre diem creditis quo mariti, hoc est viri sitis quasi aliter non possitis. Dehinc perfusi in gaudia, seu veriùs in furores coniugij, dies primos in strepitu inter epulas, & choreas, agitis, inter epithalamia, & iocos, & cantus, & tympana, reliquam vitam omnem inter suspicio-

nes,& iurgia: vtrobiq; reprehensibiles. Nam rem neque adeò ancipitem sic amare; neque tam inseparabilem, sic horrere, neque tam amabilem, sic odisse decuerat, coniecturisque fallacibus apud hominem, sanctissima diuinæ, atque humanæ domus iura confundere, atque arctissima vitæ huius vincula dissoluere. D. Quid, quòd meum vxor non esse ipsa confessa est. R. Singulare, velut aliquid narras. quotidiana sunt hæc. Aliæ viuentes hoc fatentur, aliæ morientes: quarum aliquæ nunciandũ viris post obitum, reliquerunt. D. Non esse meum filium, ipsa mihi fassa est coniunx. R. Fassa est idem Olympia, Philippo magno viro; magni filij iactura, nec fletum, nec suspirium, nec querelam legimus. Nunc fabellam accipe ridiculam, sed materiæ non ineptam. Circa littus oceani, quod Britanniam ab aduerso conspicit, ante non multos annos fama est fuisse mulierculam inopem, sed forma appetibili, & insigni lasciuia: hæc duodecim paruos filios, totidem ex viris genitos habebat, annuis ætatum interstitiis inter se distantes. Instante autem mortis hora, vocari propè virum iubet; & non est, inquit amplius ludi tempus, nullus horũ puerorũ ad te spectat, præter maiorẽ solum; primo enim anno nostri connubij, casta fui. Sedebant tunc forte pueri omnes humi, circa ignem, more gentis, aliquid manducantes. Stupente igitur viro, atque illis rei nouitate suspensis: illa singulorum patres ordine nominat: quod audiẽs omnium minimus, qui triennis erat, panem, quem dextera, & rapam, quam habebat in manu altera, in terram posuit: ac tremens desiderio, & ambabus manibus in altum erectis, adorantis in morem; Da, inquit, quæso, mihi genitrix, aliquem bonum patrem. Cúmque illa in fine verborum patrem paruuli nomi-

nominasset, & famosum quendam, diuitémque hominem, reassumpto in manibus cibo; Bene habet, inquit; Bonus est pater.

De Amisso Fratre. *DIAL. LI.*

Quid quereris? fratris probitas itura per orbem;
Sin nulla est, melius permanet ille foris.

DOL.

FRatrem perdidi. *RAT.* Nondum audio propter quod valde lugeas; fieri potest enim, vt & fratrem, & domesticum simul hostem amiseris. En iacturam, rem malam boni nominis perdidisse. *D.* Fratem perdidi. *RA.* Perdidisti forsitan, qui te perditum optabat, quíque rebus obstabat tuis, multis quidem magnæ laudis aditum fraternus obstruxit liuor. *D.* Amisi fratrem. *R.* Filiorum fortassis ætatulæ[quod sæpè vidimus] graue iugum, vitæ tuæ æmulum, gloriæ obicem, id quod constat, patrimonij participem amisisti. Fratre impio nullus hostis infestior. *D.* At amisi pium, & beneuolum. *R.* Sed mortalem. Non tutela corporis est virtus; verùm animi ornamentum, illi gloriam immortalem præstat; corpusculum mortis imperio non eximit; immò quidem sæpè illud tempus in mortem trudit: quod si naturæ fuæ linquitur, æquè boni pereunt, malíque; quin & vulgò imbecilles, bonos; & viuaces, malos cernimus, immortalem nullum. *D.* Bonum, & gloriosum fratrem perdidi. *R.* Si frater periit, superstes est gloria, virtus, anima, præter quas, humana omnia pari mors turbine propellit, ac dissipat. Has tu igitur, ceu totidē filios fratris, amplectere, atque his bonis immor-

talibus mortalia damna compensa;quòd si filij superſunt alij,verè illos tuos pietas facit. *D.* Amisi germanum optimum.*R.* Auidè illo vti debueras;id si lentius egisti,non mortis iniuria, sed segnities tua est.Illa ius suum exercuit, tuum tu neglexisti. *D.* Mors me lusit, non putabam tam citò moriturum.*R.* Omnia,quæ nolentibus accidunt,citò fieri videntur,quæ optantibus autem,serò.*D.* Vix illum mori posse credebam.*R.* Cuncta sibi vehementissimus amor indulget;nilque sibi non spondet, amarósque cogitatus, & quicquid est gustui aduersum,vitat,ac refugit;vnde & qui amant, penè sibi æternas delicias fingunt;tu, si fratrem natum noueras,& mortalem nosse debueras:& iccircò si prouisam mortem,inopinum velut aliquid,doles,longè erras;si improuisa autem fuit,errasti. *D.* Sciebam mortalem,sed de morte non cogitabam.*R.* Inconsultè;sed hæc dissimulatio vestra est. Vix vnquam mori creditis mortales, cum & contingens mori semper,& aliquando etiam sit necesse: immò verò cùm non mori,nunquam; mori autem semper vestræ lex immobilis sit naturæ.Sed vos assiduè morientes,sensum à præsentibus, animum à fine diuertitis,vulgare malum:quod quid est aliud, quàm vltrò oculos claudere, ne radios solis aspiciant,tanquam luci, vt oculis damnum sit illam non videre,nec minus clarum, quod non videas, nec minus verum esse,quod nescias.Quis tam cæcus,vt non videat? quis tam hebes,vt nesciat? veritati rerum nihil detrahit sensuum, aut intellectus infirmitas.Vos equidem neque infirmi, neque obtusi,sed quod excusatione careat, dissimulatores eximij,& ad fallendum vosmetipsos,ingeniosissimi; qui tanto studio inutilia discitis, necessaria nescire nitimini;nequicquam tamen; clausis namque

sese

sese oculis ingerant, & nesciendi auidum ingenium irrumpunt, & obliuiscendi cupidam memoriam interpellant, & multa in dies fert vita hominum, quæ nos cogitare adigant, quod nolletis, quæve dissimulationes vestras, aut propriis, aut externis excitent argumentis; sed ad plenum fateor; Figmẽta mortalium sola mors discutit. *D.* Et mortalem, & moriturum fratrem sciui, mortuum tamen fleo. *R.A.* Magna pars humanorum actuum superfluit; quid fles mortuum? aut quid illi, quid tibi, quídve alij tuus hic fletus prodest? vt sit malum mors, quod docti negant, quod nemo negauerit, mali irreparabilis est fletus inutilis. Et certè si quid, præter animi vitium, dici miserum decet, si quid penitus in rebus est flebile, flendum potiùs, dum impendet, quam dum transit; quòd regem profectò illum non latebat, cuius paulò ante meminimus. *D.* Optimi fratris morte afficior. *R.A.* Nullus affectus intensior, quàm paternus? quamobrem quæ in morte filij dicta sunt, fratris ad interitum transfer, & quæ vtrobique dici solent, amicorum etiam in morte profuerint; quę iactura par summis est ferenda; tamen, vt reliqua, vno animi robore toleranda sunt omnia, quæ videntur grauia, & si creditur oppressura sunt. *D.* Amantissimum fratrem amisi. *R.* Inuisum amisisse peius fuerat: illius enim amor, huius autem ipsa quoque memoria, dulcis est. *D.* Gratissimum ipsis ab incunabulis vitæ comitem, perdidi; solus sum. *R.* Non est solus, cum quo virtus, & honestas habitant; inter quas affixam pręcordiis fratris imaginem esse, nec mors ipsa vetuerit. Sic nec frater tuus perditus, nec tu solus.

De Morte Amici. DIAL. LII.

Aurum ingens perdis, fidum si perdis amicum;
Quid facis, nam sic cuncta perire solent.

DOL.

AMisi amicum. RAT. Si [vt debet] in amico virtutem amasti, illa certè non perditur, nec moritur; ideò veras amicitias immortales dicunt, quòd nullo vnquam dissidio amicorum, nec ipsa demum morte soluuntur, sic discordiam, vitiúmque omne vincit virtus, ipsa verò nulla re vincitur. D. Amicum amisi. R. Cætera cùm amiseris, non habes; amicos, carósve omnes, tum maximè habeas, dum videantur amissi: præsentia enim delicata, ne dicam fastidiosa, itidem ac superba, minimis rebus offenditur: amicorum recordatio, iucunda, & suauis est; nil amarum retinens, nil dulce non retinens. D. Amicum optimum morte amisi. R. A. Si commoditates perditas quereris, vtilitatis mihi tu calculum, non amicitiæ quidem ponis. Si conuictum, cogita, quàm parua pars temporis viuentium quoque præsentiam exhibet amicorum, quantum curæ, quantum morbi occupant, quantum sopor ac voluptas; quantum quoque peregrinantium discursus, sollicitudinúmque diuersorum, & secessus, quantum denique studia, quantum otia, quantúmque negotia, nunc aliena, nunc propria, & illa rerum multiformium iugis, atque inuicta necessitas, cui nulla prosperitas eximitur, conuictui detrahunt exoptato. quot congressus rari, quàm breues sollicitæque moræ, quàm duri digressus, quàm reditus seri, qui obices, quænam impedimenta, qui laquei; his, ac similibus vitæ difficultati-

tatibus, amicitiæque compedibus ad memoriam reductis, intelliges, quantulum est, quod tibi mors abstulerit. Nam si id in amicitia solùm libras, quod vnum illi perpetuum, ac stabile fundamentum est, prorsus nihil ibi mors potuit auferre. Audisti apud Tullium, se solantem Lælium, vt illi Scipio suus viuit, vt in memoria eius, nec extincti amici fama, nec virtus extinguitur. Quid Scipionem tuum tibi nunc viuere prohibet? Sed vos, quoniam Scipiones, & Lælij non potestis esse, nec viri quidem esse vultis; & quia summa non prehenditis, media desperatis, aut spernitis; quasi vt poësim, sic virtutem mediocrem, nec Dij, nec homines sint laturi. *D.* Amicum mihi mors eripuit. *R.* Amici corpus eripere mors potest, non amicitiam, nec amicum. Sunt enim ex illorum genere, quæ nec morti, nec fortunæ subiacent, sed virtuti; quæ vna humanis in rebus libera, & quæcunque illi subsunt, libertate donare potens est; non esset tanti pretij amicus, si tam facilè perdi posset. *D.* Sine amico remansi. *R.* Si ritè colis amicitias, nec tibi veteres desunt, nec noui vnquam defuerint amici: quin ex hostibus tibi amicos, ea quidem reddet opinio. Nihil magis Augustum Cæsarem conciliauit Herodi, quàm quòd is hosti suo amicissimum, séque per illum, inimicissimum fuisse professus est; sua dignum amicitia iudicauit eum, qui tanta fide, sui licet hostis, amicitiam coluisset. Tanta est virtutis, & amicitiæ pulchritudo, vt etiam in hoste delectet, cogátque illum quoque amare, qui se oderit. *D.* Amicus mihi fidissimus obiit. *R.* In memoria tibi sepeliendus est tua, vbi clam sæpè tecum sit, & nunquam totus obierit: qui, si tibi fortè aliter, quàm morte perierit, non tu amicum, sed opinionem falsam amicitiæ perdidisti.

De Absentia Amicorum. DIAL. LIII.

Captus amicorum desiderio, memor esto,
Te totus mundus tam citò destituet.

DOL.

Amicorum torqueor absentia. *RAT.* Solet id quidem euenire; sed qui amici mortem ferre didicerit, aliquantò faciliùs feret absentiam; nec franget abitus, quem non fregerit obitus. *D.* Abest mihi optatissimus amicus; dextra manus, dexterque oculus meus abest. *RA.* Et si irrediturì abessent, nihil tamen non ferendum viro dicerem: nunc redibunt, & tua tibi restituetur integritas. *D.* Abest amicus dimidia mei pars. *R.* Dimidium animæ suæ Vergilium vocat Horatius; quod à multis postea vsurpatum, iampridem in prouerbium venit. Sed si amicus non naturaliter tantùm, sed ciuiliter possidetur; quid amicitiæ nocet absentia, quominùs tecum, vbicunque sit amicus, sedeat, ambulet, colloquatur, vel ioco sa, vel seria; & quod præsens fortunè non facères, absens facias. Nam si nil aliud videre is, nisi quæ sunt ante oculos, & sola vos præsentia delectaret, breuis admodum visio, & angusta delectatio vestra foret. *D.* Amici absentis dulci desiderio laboro. *RA.* Atqui amaris soliti estis laborare, non dulcibus. Accipe verò nunc, quod vulgi aures vix capiant. Dici nequit, quàm tenera, quámque fastidiens præsentia sit interdum, etiam amicorum; sæpè paruis offenditur, vt quos valde dilexeris, quorúmve præsentiam vehementer optaueris, non amicos modò, sed fratres, aut filios, quòd forte sollicitudinis studio, vel occupationibus tuis obstent, abesse nonnunquam malis.

In

In absentia nil amarum, nil quod pungat, præter desiderium, quod dulce tamen : ne tu ipsi quidem negas. *D.* Dilecti absentia me affligit. *R.* Est id, fateor, commune mulierum, atque omnium muliebriter amantium, quorum delectatio omnis in sensibus est. Nihilominus de his ipsis Poëta loquebatur, vbi ait:

Illum absens absentem audit que videt que.

Id si ita est, cur non amicus absentem quoque amicum audiet, & videbit? nisi fortè purgatiores, ad huiusmodi visionem lasciuiæ sunt oculi, quàm virtutis; aut plus aliquid dignitatis insano, quã casto tribuitur amori, cui præter honestos, ac volucres cogitatus, quos pro libito vagari, & esse vbi velint, nulla distantia, nulla vis prohibet; epistolari quoque remedio consultum est, quo nescio an præsentia vlla sit gratior. Romę quidem erat Marcus Cicero, dum ad Quintum Ciceronem, fratrem suum proconsulatum Asiæ administrantem, scribens: Cùm tua, inquit, lego, te audire, cùm ad te scribo, tecum loqui videor; & mox cum ad gloriæ excellentiam exhortans, efficacissimum id dicit in dictis factísque suis omnibus, fraternam sibi animo finxisse præsentiam. Nescio an Athenis, an vbi esset Epicurus, dum amico scribens: Sic fac, inquit, omnia, tanquam spectet Epicurus. Certè in Campania erat Annæus, dum Lucilium suum in Sicilia degentem, literis alloquens, vt secum studeat, secum cœnet, secum ambulet hortatur; quæ facere ille non posset: nisi animo fierent, & non oculorum, neque aurium, non manuum, neque pedum ministerio indigerent. *D.* Oculi mei absentem amicum anxiè requirunt. *R.* Non possum negare quin oculis aliquid, per absentiam detrahatur; animo autem nihil, immò nec oculis quo-

dammodo[vt prædixi]si tamen amicitia vera est; vnde & illud apud eundem Poëtam,& legimus,& laudamus;vbi de Euandro,ac Pallante eius filio agit;quē senex Æneę, comitem belli contra Turnū adiunxerat,atq.abeuntem dimittens, Poëta infit:

Stant pauidæ in muris matres,oculiśque sequuntur:
Pulueream nubem.

quasi in ipsis omnia sunt oculis. Et Cicero ipse in epistola quadam,Balbum amicum suum, in Gallis sub Cæsare militantem , non solùm in animo habere,sed in oculis ferre se,dicit.*D.*Amicus abest meus. *R.* Interdum non cognoscitur amicus, nisi abesse cœperit.Sicut cūctis in rebus sic amicitia,copia ingēs gustū hebetat,penuria acuit. Quod si magister amorū,intermissionem amantib.vtilem dicit,quib.omnibus in præsentia est voluptas ; cur non eadem vtilis sit amicis?quorum in virtute iucunditas tota est,quæ absentiæ nullū sentit incommodum,cum vbilibet præsens sit.Noli ergò desiderio succumbere, sed amicum mente complectere,quem tibi nec discessus eripiat, nec mors ipsa. *D.*Amici dulcis absentiam amarè fero.*RA.* Perfer modò,& molliores partes animi , præsenti virtute consolida. Amariuscula enim hæc, quam defles, absentia,forsan in tempore cariorem tibi amicum, & amici præsentiam effecerit dulciorem.

De Graui Naufragio. DIAL. LIV.

Naufragio si res perijt,sed te superante,
Sperandum facilè est,quod reparare potes.

DOL.

GRaui naufragio iactatus sum.*RAT.* Maris tu mihi memoras naufragium, animi autem siles,

les:quasi verò vel grauius,vel crebrius vllum sit. Ibi est tempestas illa cupidinum,& affectuum,ceu ventorum repugnantia,quæ vos, tensis concupiscentiæ,spéique velis, gubernaculo mentis excusso,constantiæque anchoris in alto perditis, per omnes littorum fluxus,pérque omnia maria circumuolauit. Illud te naufragium in hoc traxit:tolle cupiditatem,nauigationem ipsam, aut certè periculum nauigandi,magna ex parte,sustuleris; illa non in naues solùm,sed in scopulos, & in mortem cogit miseros. Itaque ferè omnes,qui suis auspiciis in mari pereunt,priùs in animo perire, priusque illos auaritiæ demerserit vada, quàm pelagi. Rara est quidem sine præcipitatione cupiditas: quicquid enim vult, confestim vult, morásque omnes,& illarum comites,sumptus odit; ea breuis in exitium via, & crebri prima naufragij causa est. *D.* Magno naufragio vexatus sum. *R.* Didicisti Deum orare,votáque facere, & pacisci multa:quorum,etsi metus causa fuit, tu tamen agnosce fidem,terræ redditus. Non impunè Deus luditur;odit ille sidefragos. *D.* Fœdum naufragium passus sum. *R.* De naufragio non queritur, nisi qui euasit.Gaude igitur saluus,& doctior. Transacti periculi grata solet esse memoria: sicut ex diuerso finitæ prosperitatis amara recordatio. Quanti verò olim faceres,vidisse Tritones æquoreos, & spumeos aquarum,atque assurgentes fluctus in nubila,& pelagi monstra natantia.Habes vnde brumali nocte,ante focum, fabellas horrificas narres attonitis, trepidulámque familiam admiratione suspendas: iam quid sit poëtica tempestas intelligis,& qui malè credulus stupor fuit,iam notitia certa est,quem bene vel metu mortis, vel iactu mercium sis adeptus. *D.* Duro naufragio labora-

ui. R. Sine labore nihil discitur, hoc si sapis, perpetuum documentum tibi erit, ne quando amplius credere vitam ventis, in animum inducas. D. Passus sum triste naufragium. R. Si primum, caue ne secundum adeas; si secundum, sile. Scitum est illud Pub. Mimographi.

Improbè Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.

D. Terribili naufragio vix euasi. RA. Nescio quid terribilius adeò sit in aquis mori, quàm in terris; quandoquidem in alterutro moriendum est: seu quid optabilius vermium cibum esse, quàm piscium. Postquàm tamen enatasti, cura ne iterum fracto vitam remo, aut laceræ credas tabellæ. Disce terrenum animal, terram pati & cœlum potiùs ambire, quàm pelagus.

De Incendio. DIAL. LV.

Si tua flamma vorax rapuit bona, fer patienter,
Namque animi multò flamma nocentior est.

DOL.

EX incendio vix abij. RAT. An ne igitur euasisse, fortunæ trahis ad iniuriam? sine queri Alcibiadem, qui hostili ex incendio non euasit: quanquam, vt terrestre præuideris, cælestibus quis iam obstet incendiis? Romanus mihi rex Tullus Hostilius, & Romanus respondeat Imperator Carus, quorum primus Romæ in regia, alter in castris, ad tygrim amnem, si communibus historiis est fides, igne arsit æthereo. D. Bonis meis omnibus amissis, nudus ex incendio, euasi. RA. Quando, precor, hoc diceret seu Bias [vt omnes volunt] seu Stilbon, vt vult Seneca; qui incensa patria admonitus, seu increpitus, quòd nihil suorum

rum

rum bonorum ex incendio efferret, vt cæteri: Bona, inquit, mea omnia mecum porto? Præclarè, siue horum alter, id dixerit, siue vterque; quamuis hæ voces, ex ore primi semper authoris, clariùs sonent; sed omisso authore, dicti veritas vtique nota est. Hærent nempe præcordiis vera bona, viuóque nihil eripitur possessori, sed ne mortuo quidem. In anima enim sunt, quò nec fortunæ nec mortis dextra se porrigit: tu saluus, & incolumis periisse tibi aliquid eorum, doles, quæ si tua fuissent, proculdubio tecum hodie salua essent. Mihi etenim crede. Vera bona non pereunt. Non est aurum virtute nobilius, ne par quidem, quod non igne consumitur, sed purgatur. *D.* Magnum me afflauit incendium. *R.* Cæculus nescio quis famam diuinitatis igne quæsiuit: apud Vergilium, Iulij comas flamma corripiens, primam dubiæ spem salutis attulit: Seruio caput arsisse, non poëticum, sed historicum regni omen fuit. Constat ex flammis Iliacis prodiisse Romani Imperij fundatores. Denique, & Heliã incẽdio obiisse, Deúmque ipsum in flammam ignis apparuisse, sacræ loquuntur historiæ; vt non immerito vestris in vrbibus index hic soleat esse lætitiæ, qui tibi materia est doloris. *D.* Domus igne subito conflagrauit mea. *R.* Et templum Dianæ olim arsit Ephesiæ, quo nil sæcula illa formosius viderunt. Arsit, & templum, cœli Deo sacrum, Hierosolimis, ipsis etiam, qui illud incenderant, miserandum hostibus. Ex ætate hac, Lateranensis arx illa religionis, ac decus eximium orbis terræ, bis flammis exusta est; euidens, & apertum, vt mihi videtur, iræ cælestis iudicium, non mirabile, fateor, sed tremendum. Ad extremum, vt minores taceam, Saguntum, Numantiam, & Corinthum innume-

rásque alias, & sæpè tentauit Romam, & nonnunquam penè ad vltimum, & Carthaginem semel, & bis Troiam flamma combussit. arsere vrbes, arsurúmque mundum ipsum credimus. Tu in tuam domum aurum, ignem, qui in cælum, ac terras arsurus est quereris? D. Ex incendio vix euasi. R. Euasisti igitur, an id doles? nisi euasisses, siluisses. Nunc autem viuus cinis, cinerem fles extinctum.

De Graui Negotio. DIAL. LVI.

Diuitiæ multo tibi sunt sudore parandæ,
Vis vacuus curis esse, relinque bona.

DOL.

GRaui negotio defatigor. RAT. Nulla sine difficultatibus gloria. Nulla non virtus in excelso habitat, haud facilè adeunda: confragosum huc durú aque, & scrupeum est iter. D. Nimio labore fatigor. R. Labor area est virtutum, requies voluptatum. Nil sine labore laudabile, nil excelsum. Proinde laudis Herculeæ fundamentum labor. Nulla re magis Vlysses, quàm labore cognoscitur, quantalibet prudentia fingeretur, si otiosa fuisset, ignota esset. Labor Romuleos duces, Scipiadas & Camillum: Labor Fabios, Labor Curios, Labor Fabriciū, & Metellos, Labor magnū quoque Pompeium, Labor Hannibalē, Labor Iuliū Cæsarē illustrauit: Labor Catonibus, Labor Mario famam dedit, Papirium Cursorem, ac Fescenninum Nigrū laboriosa militia claros fecit. Vt Philosophos, vt poetas sileam, quorum vita omnis, quid nisi clarus, ac delectabilis labor est? Quid de artificibus dicam, quibus ipsa qualiscunque est gloria, quo studio quærenda sit, nosti; à quibus industria, & antelucana vigilia præueniri, déque hoc quæri solitum.

De-

Demosthenem accepimus: qui profectò non paruus stimulus esse potest magna tractantibus, quando minima quoque sic animos acuunt, atque exercent. Proinde omne genus hominum percurre, vbi famæ multùm, & plurimùm est laboris, & omnino virtutum amatoribus amandus est labor, sine quo ad eam quam amant, & quam cupiunt gloriam, peruenire fas non est. *D.* Labore exerceor continuè. *R.A.* Parum profecerit magnus labor, nisi sit iugis. Nam & ipsa, quæ labore quæritur gloria, nisi sit perpetua, nec magna videbitur. *D.* Nimis crebris exagitor laboribus. *R.A.* Nimium, & parum, pro varietate patientium accipitur. Ignauo labor omnis est nimius, nullus industrio. *D.* Multi me cruciant labores. *R.* Non te cruciant, si vir es, sed acuunt, & exercent. Vis autem nosse quid inter laborem, & delicias intersit? Sardanapalum confer cum Alcide: Sergium Oratam cum Attilio Regulo: Apicium cum Caio Mario. *D.* Labor me iugis extenuat. *R.A.* Multis pro remedio labor fuit, & quos quies infecerat, defæcauit, detersitque. Nam curare illum animos constat, & orientibus vitiis obstare, & radicata conuellere. Denique inter priscæ virtutis, ac sæculi exemplaris causas, hinc labor à scriptoribus ponitur, hinc paupertas, optabiles corporum molestiæ, quæ medentur molestiis animorum. *D.* Durus est labor. *R.A.* Dura virtus, durus labor, mollis voluptas, mollis inertia; similia bene cohabitant. Inter diuersa diuortium est. *D.* Nimium laboriosa sors est mea. *R.A.* Honoratum te, ingratè accipis, Nescis vt nocte media, dum dicatæ Deo virgines stratis surgunt, algent, vigilant, & diuinis obsequiis exercentur, Adulteræ suis interim perfruuntur illecebris? dum pro defendenda patria miles in castris, pro

augenda dux in tabernaculo, pro ornanda studiosus inter libros excubat; leno infamis inter suas acies, inque suis tentoriis conquiescit? quibus verò sit melius, diffinire, nemo, cui vel modicum ingenui sit pudoris, hæsitet. D. Labore vrgeor acerrimo. RA. Bene spera, causa, ta itùm laboris honesta sit, honestus est labor, quóve vno claris asscribare nominibus. Omnes quidem, qui ad gloriam nituntur, laboriosus, atque arduus trames agit: ad ignauiam deuexa, & facilis via est. Denique quisquis nascitur, ad laborem nascitur; nec regum filios excipio. Labor, & virtus, vestræ artes sunt; non otium, & voluptas, quibus qui se applicant, hi demum à natura hominum degenerant, atque in pecudem se transformant. D. Graui atteror labore. R. Idem cedentibus grauis labor, qui nitentibus lenis est. Perfer modò forti animo, & assurge, præsentíque molestiæ finem confer. Multos quidem labor extulit, multos industria, sopor nullum.

De Duro itinere. DIAL. LVII.

Non puduit summum pedibus transire Magistrum:
Inscendas baculum si pudet ire pedes.

DOL.

DVrum iter pedibus meis ago. RA. Quid tu igitur, alienis malles? atqui neque alienis manibus operari, neque alienis oculis videre, neque alienis auribus audire, neque alieno palato degustare, neque alienis naribus vultis olfacere: quid hoc vnum singulare habet, vt tantùm pedibus ambulare delectet alienis? DOL. Pedes eo. RA. An verò in hunc mundum intrasti eques, an exibis? quid per mundum ire, nisi

nisi equos doles? O principium humile, & ô finis humilior! quàm superba inter vtrumque sunt media, & in breui cursu, quanta prorsus obliuio terminorum! nec vnde certè, nec quò pergitis, meministis. D. Iter longum cogor pedes agere. R. Cogi quidem durum fateor. Cogi autem volens nequit: indignatio, & dolor necessitatis pondus exaggerant: patientia, & consensu animi, fortunæ cuspis obtunditur. Vis non cogi: fac sponte, quod cogeris. Vis, vt iter longum breue fiat, volens I. D. Equitare vellem, pedes ambulo. RA. An insaniæ parum est, vnum ob quadrupedem, cuius vsum nescis, quàm diu tibi fortuna concesserit, naturæ numerum obliuisci, quod multi faciunt, qui vilis, atque intractabilis, & caduci equi fiducia, dediscunt pedibus suis ire: quibus, quæso, quid aliud, quàm diuitem copias podagram, hoc est pedes inutiles, equos multos? D. Longum iter pedes ibo. R. Ibis pro libito; nemo te transuehet, nemo morabitur, nemo concutiet, nemo deiiciet, nemo aget in præceps; vnus tibi labor viæ, vnum opus ire, nil tibi tuo cum vectore negotij. Non cogeris enim equum frenare, non pungere, non adæquare, non substernere, non circumducere, non fricare, non pascere, non aut tergum vngere; aut arentem pedis vngulam, & tractare digitis ancipites clauos, aut nocturnos fidibus arcere concursus, & somno exciti trepidus, sempérque sollicitus, quid bellua peruigil cum vicinis agat; saltem noctibus quiesces. Nam qui equitant noctu etiam laborant. D. Pedibus longum iter ago. R. Calceatus forsitan. Sancti autem patres nudis pedibus deserta lustrabant. Nuncij Dei Omnipotentis Apostoli, mundi climata circuibant, hic ad orientem,

ille ad occidentem, hic ad arcton, ille ad meridiem nauigantes interdum, raro id quidem, neque aliter, quàm cogente locorum situ: sed quem, precor, equitem legis, præter vnum ex omnibus Ioannem? neque id amplius, quàm semel, idque perexiguo viæ spatio; dum, quod Clemens scripsit, & ecclesiastica habet historia, ad recuperandam perditi adolescentis animam, pia illum festinatio perurgeret; quomodo autem equitarent, quorum dominus pedes ibat? Vix asellum semel quidem ille, mox in crucem ascensurus, ascendit. Quod si sanctitate inaccessibili, hæc exempla te prægrauant: at Romanæ legiones, quæ orbem terrarum subegere, magna ex parte pedestres fuisse noscuntur, in quibus non se solùm, atque arma suis pedibus quisque portabat, sed multorum panem, ac viaticum dierum; vallum quoque, quo in finibus hostium, castra in dies circumspecta, nocturnis ab insultibus tegerentur. Vnde eleganter Cicero noster, quodam loco de militibus Romanis agens, cum fortibus viris cæterarum gentium arma non impedimentum, sed quasi vestimentum esse dixisset, hoc præcipuum illis dedit, vt diceret, Romanis solis arma, non vestem esse, sed vi humeros, ac lacertos: vt cùm eas quas dicebam, militares sarcinas subiissent, tum demum videri sibi esse vestitos: neu quis moderni sermonis consuetudine labi possit, militum appellatione pedites accipi, eósque ab equitibus, quamuis vterque militet, hoc ferernt nomine solitos, multis Romanæ historiæ locis aduertere est. Proinde magnum tibi leuimen, ac solatium laboris, horum recordatio præstare potest, non inermi tantùm, ac vacuo, & duro licet, tuto tamen calle pergenti, sed armato etiam, atque onusto, & periculoso

tami-

tramite peditanti. Siquidem nihil ad tolerantiam asperarum rerum efficacius, quàm cogitare eadem multos fortibus animis, fuisse perpessos. Pudet enim generosum spiritum, non posse vnum, quod innumerabiles potuere: quæ cogitatio, non in laboribus modò, qui difficiles, sed in his quoque, qui miserrimi videntur cruciatibus in doloribus corporeis, maximè in ipsa demum morte profuerit. D. Longum ego, durúmque iter pedibus mœstus ago. R. Nihil æquè durum iter, lenit, mœstúmque animum serenat, vt nobiles, ac suaues curæ, quæ nisi boni, ac docti viri pectus incolere, viásque omnes comitari nesciunt. Hic si grata societas amici læti, & eloquentis accesserit, non tantùm leue iter, sed & breue videbitur. Multos iucunda confabulatio sic affecit, vt & viæ duriciem non sentirent, & de breuitate, longi licet itineris quererentur; neque iuisse, sed vectos esse se crederent. Est & illud enim inter mimos Publij notissimum: Comes facundus in via pro vehiculo est.

De Sterilitate annua. DIAL. LVIII.

Reddit ager plus, quàm cepit, tu parcus egenis,
Dignus cui parco nil ferat ille tibi.

DOL.

STerilitate premor annua. RA. Iam tibi fertilitas grata erit; optimè res omnis contrarij collatione cognoscitur. DOL. Fefellit ager in eam spem. RA. Non te ager fallit, sed improbitas cupiditásque animi: cuncta vobis ad nutum successura promittitis, insolentes; vestro digni iudicio, quibus ipsa rerum pareat natura: quæ si suum ius seruare ausa, profundam semel auaritiæ vestræ, præruptámque voraginem, cui nihil

H

est satis, inexpletam liquerit, insolens vobis & auara, atque iniuriosa videbitur. Non sunt hæ autem iustæ, nec modestæ spes, sed immodici figmenta desiderij; ea quidem fingitis euentura, quæ cupitis, si quid deest, damnum dicitur; tuus ager suum morem tenuit, & tu tuum tenes. Terræ etenim vbertas, & sterilitas alterna, sed cupiditas vestra perpetua est. Vos iniquissimi omnium interpretes: cùm illam grauè ac sobriè, hanc patienter, ac fortiter ferre debueritis, illam contemnitis, hanc defletis. Illa tumidos facit, hæc querulos. *D.* Ager meliora pollicitus, me fefellit. *RA.* Terram bobus;ac rastris, cælum votis, ac precibus fatigatis. Ventorum spiritus,opportunitas imbrium, germinum decor,agri species, puluis hybernus;lutum vernum, æstiui soles, maturitas autumnalis, omnia cupidos in specie trahunt, vt arentem stupam flamma omnis incendit, vt inanem puluerem flatus omnis impellit, sic auarum animum, lucrum omne suspendit, atque erigit, omnísque non rei modò, sed vel tenuis spei iactura, confundit, ac deiicit. Sed frenate,miseri, motus inconditos, infinitam concupiscentiam coercere, & spem credulam, mille tandem delusam successibus, castigate:quid nunc cœlum,terrámque respicitis? Non aliunde fertilitas, quàm à Deo est. Illum, mortales,agere finite, & videte, quod agitur, & laudate:finite, opificem operari, & vnius artifici perito homini exhibendam reuerentiam, non negetis Deo. Pudeat terrea vascula cælestem figulum arguere, sed in omnibus illi voce, atque animo gratias,agite, qui necessitatum conscius vestrarum, neque cupiditatum nescius, illis succurrit, his occurrit. Vtrobique misericors, vtrobique terri-

terribilis in consiliis super filios hominum: vt de illo scriptum est: Sperate iam tandem, non in agris vestris, sed in Domino, & facite bonitatem & inhabitate terram, & pascimini in diuitiis eius, delectamini in Domino, & dabit vobis petitiones cordis vestri, quæ, vbi cœperitis in Domino delectari, auaræ esse non poterunt, neque iniustæ. Reuelate Domino viam vestram & sperate in eo, & ipse faciet. Iactate super domino curam vestram, & ipse vos enutriet: quid cælesti manu editi, non nisi terram cogitatis, terrámque diligitis? Nolite has sacras voces, vt soletis, spernere. Nolite auras, pluuiásque, & tempestates idoneas aucupari aut precari. Nolite in terra spem habere, sed in illo, qui respicit terram, & facit eam tremere; qui de saxo durissimo fontes liquidos elicit; qui te denique ab angelo tuo falli passus est, vt in illo spem poneres, qui non fallit. D. Multum, solita de copia, demptum est. RA. Id modò subducitur, quod plus æquo, vel dederunt anni præcedentes, vel sequentes dabunt: modestiæ, quantulumcunque sat est. Auaritia lucro crescit, eóque fit pauperior, quo plus habet magna vitiorum genitrix, magna nutrix, atque hortatrix est copia. Patere malis tuis demi aliquid; quò minus copiæ, minus erit insolentiæ, minúsque libidinis. Atque quòd hæc tui ruris iniuria, apud multos beneficium, vel largitas haberetur; túque ipse si assueuisses inopiæ, vbertatem hanc, & copiam iudicares: tamen in iudicio rerum semper consuetudo præiudicat; tamámque vim habet: nunc quid mirum, si temperata fastidiunt, qui superuacuis assueuere: qua nulla maior procella modestiæ est. D. Sterilitas vrget insolita. RA. Sæpè quidem fortiores viros plaga fert ste-

rilis, fertilior molliores, neque fert modò, ſed facit; atque alibi natos durat, aut mollit. Sic molliuit Gallos primùm, poſt Romanos, Aſia; Alexandrum Babylon; Hannibalem Capua. Contrà verò Romanam indolem durauit, & Cotis in morem acuit illa arens, & ſcopuloſa pars Ligurum; te quē copia molliebat, duret inopia. Sobrietatem te doceat ager tuus, & quod libri vberes nequiuere, glebæ faciant aridulæ. Nemo deſpiciendus eſt magiſter diſciplinæ vtilis. Diſce bene viuere; diſce vel ſenex, diſce vel nolens; diſce denique vel indignās.

De Villico malo, ac ſuperbo. DIAL. LIX.

Cùm malè neglectos coluit tibi villicus agros;
Si potes, emenda; vix melior ſequitur.

DOL.

VIllicum inſolentem patior. R. Inſolentem tantùm, & non furem? bene tecum agitur. DOL. Villicus malus eſt mihi. RA. Malum fer æquanimis: villicus, niſi peſſimus, bonus eſt. D. Villicum durum ægrè fero. R. Mollem, delicatúmque ferres ægriùs: duricies ruſticorum epitheton eſt: duris cum bobus, cum ſtiua, & vomere, cum ligonibus, & raſtris, dura denique cum tellure luctantur. Quidni ipſi etiam duri ſint; ſi nil aliud eſt, quàm durus, bonus eſt villicus. D. Ruſticum importunum ferre nequeo. R. Atqui vel feras villicum, vel ipſe villicus ſis, oportet; vel incultum rus elige. Dura ſunt omnia. D. Ruſticus intractabilis, indigeſtus eſt mihi. R. Nil horum impræmeditatum tibi eſſe debuerat, mox vt terram habuiſti: labores varios præſagire, ſterilitatem, & villici faſtidia debuiſti: dixi, dum rure gloriareris exculto,

culto, rusticos vltimos hominum, terris abeuntem iustitiam reliquisse. Si vnquam genus humanum reuiuisceret, eosdem illos, puto, vltimos reperturam, ita quos sequebantur, præcesserunt, malorúmque omnium pessimi facti sunt. D. Asperrimus villicus est mihi. RA. Vbi Veritas dixit, quòd terra homini spinas, & tribulos germinaret, subintelligendum fuit, & rusticos tribulis: cunctis asperiores. D. Villicus est mihi nequissimus. R. Aut villici nequitiam tolerare condisce, aut famem perpeti. Mutare enim villicum non proderit. Ad vnum modum fermè omnes facti sunt; nisi quòd semper peior est vltimus. D. Villicus fur est mihi. RA. Dixisti tandem, quod dicturum, præstolabar. Ita enim addicti sunt, vt eis aliquanto sit dulcius id modicum, quod furantur, quam quicquid ex omni iusto labore percipiunt, & hoc ipsum tandem est ferendum; nec queri vnus debet, quod omnibus est commune. Profectò autem, etsi poëta rusticos vltimos, à iustitia derelictos faciat [vt bis dixi] apud vos tamen, hominem primum humano semine genitum, & agricolam fuisse constat, & parricidam, vt fuisse semper pessimi videantur: dum id recolis, non mireris fures. D. Villici culpa rus perditum, ac desertum est. R. Hoc quotidie multis clarioribus Anaxagoræ accidit, & Architæ; vterque, credo, doluit, neuter excanduit.

De Furtis. DIAL. LX.

Furibus arcendis prodest custodia rerum:
Claude domum, firma clausa sit arca tibi.

DOL.

ID modicum, quod superest, à furibus vix defendo. RA. Rure te villicus tuus patientiam

mali huius edocuit, quam in vrbibus exhiberes. DO. Me fures infestant. RA. Contra hoc malum nil querelis agitur, suppliciis opus est. Interim custodia proficit vigilanti. Sunt, qui nihil custodiant, & accusent fures, cùm vetus sit prouerbium, quòd occasio furem facit. DO. Limen meum fures obsident. RA. Claude hostium, obde seram, aperi oculos, atque intende: si negligis, temet ipsum culpa; rarò fur intentis obfuit. Illi iustiùs queruntur, quibus non sunt domus, quales sunt quidam populi sub meridiem, & sub arcton: & ideò apud Scythas, vt scriptum vides; nullum scelus furto grauius; & sequitur ratio: quid enim inter syluas superesset, si furari licet. DOL. Fures mihi subtrahunt res meas. RAT. Suas fieri volunt, nec tu vetas. Puta ergò negligentiam tuam plecti, rerúmque te tuarum custodiam, hoc pretio, doceri. Vtilia non discuntur gratis. D. Mihi molestissimi fures sunt. RA. Importunum planè genus hominum, nec optimo bonis omnibus odiosum, non modò vt pestilens, sed vt vile. Sic enim habe: non aliter, quàm summa animi vilitate aliquem ad hoc trahi. Haud immeritò igitur Aurelius Alexander, princeps iuuenis, sed bonus, tanto furum odio flagrauit, vt de illo scribat Ælius Lampridius, si quem talium vidisset, paratum digitum habuisse, vt illi oculum erueret, tantíque eum stomachi fuisse in furtorum infamia laborantes, vt si eos casu aliquo videret, commotione animi coleram euomeret, toto vultu inardescente ira, vt nihil loqui posset. Nobilis prorsus indignatio generosi animi, verè ingens furum fœditas, quæ viro forti, & sublimi, sic subitò nauseam extorqueret. Quin imò, quū quidā ex honoratis aliquando furti reus, ambitiosè tandē

fauo-

fauore quorundam amicorum regum, ad militiam aspirasset, & statim in furto deprehensus esset [vix enim illi vitio assueti, desistere vnquam sciunt] quæsiuit Alexander à regibus qui illum promouerant, quid apud eos paterentur fures; cúmque illi respondissent, crucem; illicò eum, de illorum sententia, crucifixit. D. Furtis infestor. R. Contra furta bona est vigilantia, atque custodia, sed optima est paupertas: quandiu aliquid erit, quod furibus dulce sit, eorum vel manus certè, vel oculos non euades: vis fures non metuere, pauper esto.

De Rapina. DIAL. LXI.

Omnia diuino veniunt tibi munere: si quid
Fortè perit, domino res perit ipsa suo.

DOL.

A Prædonibus spoliatus sum. RAT. Quamuis ciuili lege [nisi fallor] scriptum sit, quòd nullus fur improbior, quàm qui vi rapit: sunt tamen clandestini fures, me iudice, viliores: illi enim fraude agunt, hi autem vi. Et ideò, iuxta sententiam Ciceronis, illi vulpeculis, hi leonibus assimilantur. Adde, quòd fures rebus spoliant, ingerántque suspiciones; at prædonibus spoliasse ferè sat est, suspicionibus non relinquunt locum. D. In prædones incidi, qui me nudum reliquerunt. RA. Incidit in prædones Cæsar, à quibus non spoliatus modò, sed captus, magno se tandem pretio redemit, futurus rerum dominus: quamuis huic damno solatium vltio mox sequuta præbuerit, non exiguum lenimen iniuriarum. Incidit in manus hostium Regulus, toties iam victor, qui magno cum imperij vestri damno, atque discrimine eundem immani supplicio peremerunt. Incidit in hostes quoque Valerianus Imperator, qui eum

multo cum imperij dedecore, fœdo senili seruitio confecerunt. Tu si nihil vltra, quam spoliatus es, & fortunæ tuæ, & prædonibus gratiam habe: quia tibi libertatem, vitámque reliquere. Non est enim aliud beneficium latronum, quam quod Cicero ait in Philippicis; Vt commemorare possint, his se vitam dedisse, quibus non ademerunt. Fer tu igitur sortem tuam, communem tibi cum magnis his atque aliis claris viris: &, si comparetur, facilem etiam, atque optandam; neque felicior esse velis his, qui dicuntur felicissimi.

De Dolo malo. DIAL. LXII.

Deceptus fallis, sic fallis decipientem:
Alter ab alterius fraude perire solet.

DOL.

A Circumscriptoribus sum deceptus. RAT. Miraris? Mirarer ego, si inter homines conuersando, illæsus euaderes: quis homo enim hominem non decipit? Fides exulat, regnat fraus: hoc ne nunc nouiter perpendis? non tanto studio, neque tot laqueis venatores, atque aucupes feras, ac volucres captant, quot versuti homines alios quosque simpliciores. Quod si vnquam verum fuit, vestra ætate verissimum est. Monstrantur digito fraudum magistri, & ille prudentior iudicatur, qui peritior est fallendi. Vis ne igitur non decipi; aut morere, aut fuge hominum consortia. D. Dolo malo, vnde non timui, circumuentus sum. R. Si timuisses, deceptus fortè tam facilè non fuisses: & nunc cogita, an tu quemquã aliquãdo fefelleris. Estis enim ferè omnes ad fallẽdum proni; feres autem faciliùs ab altero tibi fieri; alteri quod feceris. Sed vos, & quæ facitis a[illegible] sentitis, & quæ ab aliis

aliis fiunt vobis,pati non potestis,rerum omnium iniquissimi iudices. D. Dolo amici damnum tuli. RA. Erras vt in multis. Nullus in amicitia dolus est.Sed in hoc etiam vulgò erratis, amicos creditis, qui non sunt. Amicitiámque rem inæstimabilem,atque sanctissimam facili probatis experimento, vsque adeò rerum vilium curiosi, leui commessatione, aut breui confabulatione quæritis amicum: nec citiùs quæritis, quàm perditis,si tamen,quod non habetur, perdi potest. Postea ab amicis vos deceptos dicitis, & hanc infamiam amicitiæ inuritis innocenti. D. Dolo damnificatus sum. RA. Multis profuit falli,eris cautior in reliquis: quidam paruæ rei damno, maximarum rerum pericula declinarunt. DOL. Circumscriptor iniquissimus me fefellit. RAT. Immò tuum exercuit, atque excitauit ingenium,docuítque non fid re, nisi expertis,& probatæ fidei. Enumerarem exempla,quibus casum tuum solareris, nisi essent innumerabilia. Quis enim viuens non decipitur? Quicquid mali mortalibus accidit minus est, quàm quod homo patitur ab homine: & quoniam sequi omnia,nec possibile,nec necesse est: Memento Caninij qualiter Syracusis fuit dolo malo quondam à Phitio circumscriptus.Habet tamen Caninius, quo solari queat,eques Romanus ab extraneo, & viuente deceptus, cum Augustus Cæsar Imperator Romanus à Romano ciue moriente delusus sit: nota res est,vt Marius quidam, qui ipsius Augusti beneficio, ab infimo militiæ gradu, ad summos honores,atque opes ascenderat, semper publicè prædicare solitus, se illum vnum hæredem habiturum,eíque bona sua omnia relicturum, à quo omnia percepisset:id ipsum,cum pridie quam

obiret, eidem affirmasset Augusto, fraudulentum spiritum emisit: tandem; nulla Cæsarei nominis, vel tenui mentione, in testamento habita. Dignus verè, cuius cadauer vnco in Tiberim traheretur, qui dominum, ac benefactorem suum fallere, nec morte, dedisceret.

De Habitatione angusta. DIAL. LXIII.

Sæpe Viri paruos magni coluere penates;
Corpore in exiguo maxima mens habitat.

DOL.

Anguste habito. RAT. Angusta domus ad multa est habilis; inter alia, contra fures vtilis: de quibus paulò ante querebaris; qui in ea latebras non habent, sicut ex diuerso de magna domo rectè dicitur, quod dominum fallit, & prodest furibus: arctam sanè, vel amplam domum, pro numero habitantium, accipio; tu nunc, vt tibi videris, angustè habitas. At quantò habitat angustiùs anima tua, quantóque fœdius inter saniem, & cruorem; nec migrare illam inde, si fieri possit, vnquam velis. D. Arcta domus est mihi. R. Domus lutea cœlestem animum non angustat, sæpè parua domus magnæ gloriæ capax fuit; cùm magna interim multæ infamiæ plena esset: nô format domus animum, sed ab illo formam accipit; vt læta igitur, atque honesta pauperum tuguria esse possunt; sic infames, mœstæque regum arces, diuitúmque palatia. Nulla tam parua domus est, quam non amplificet magnanimus habitator, magnóque hospiti se præstet idoneam. D. Parua domus mea est. R. Parua Euandri regia, magnum cœpit Alcidem: modicis ædibus, futurus mūdi dominus, natus est Cæsar: pastorali casa Romulus, ac Remus, tam magnæ vrbis authores edu-

educari. Nō amplius atriis habitauit Cato; volubili dolio Diogenes: angusto tugurio Hylarion; imis terræ specubus sancti viri. In exiguis hortulis magni philosophi, sub diuo, modicis sub tectoriis, summi duces: in stupendis palatiis Caius, & Nero. Tu; cum quibus habitare velis, elige. D. Angusta est mihi domus, & humilis, & inculta. R. Muri fures, ventósque submoueant: & vtriusque peiora vulgi tædia, tecta, frigus, æstum, soles, imbres arceant: turres aëreæ volucribus, domus ampla superbiæ, ornata luxuriæ, referta cupidinis nullum virtus spernit habitaculum, nisi vitiis occupatum. D. Peranguste habito. R. Vis ne tibi domus omnis amplissima videatur? sepulchrum cogita.

De Carcere. DIA. LXIV.

Quocunque ingre.leris solitus retinebere vinclis.
Totus enim mundus nil, nisi carcer, erit.

DOL.

CArcere claudor indigno. RA. Melior est indignus carcer, quàm indigna libertas; multóque satiùs immeritum pro iustitia, mala pati, quàm, per scelus, bonis affluere; quamuis nec mala illa dici debeant, neque hæc bona; sed loquor, vt vulgus, quod dolorem malum ingens: voluptatem, summum bonum iudicat. D. Carcere clausus sum. RAT. Quis non carcere clauditur, aut quis inde digreditur, nisi dum moritur? Vetus hæc tua, omniúmque sors est. Vnde propriæ, vnde nouæ igitur querelæ? Ita enim scito, ex quo die natus es, & antequam nascereris, in carcerem, atque in vincula missum te, illius imperio, cui omnis cœli ambitus, exigua domus est: &, si quid summo creditur poëtæ, tenebrosum vtique carcerem, & cœcum. Illius carceris exitum, si felicem

cupis huius angustias non horrebis; sicut nec supplicia, nec mortem, nec humani aliquid, ad quorum patientiam, & contemptum, nisi præparatus, armatúsque vsque erit animus, in quacunque fortuna, calle graditur ancipiti. D. Turpi carcere claudor atque angusto. RA. Nullus carcer turpior, & angustior nullus, quàm iste corporeus, quò vsque adeò delectaris, atque vnde tantopere solui times. D. Carcere detineor importuno. RAT. Multos periculo instanti, atque hostium manibus carcer eripuit. Multis limen carceris, pro clipeo fuit, & quod intrasse profuerat, exisse nocuit; vt exitu admoniti, quod horruerant vtile, quod optauerant, miserum faterentur. D. Carceri mancipatus sum. RA. Quid scis, an fortasse non carcer, sed vt dicitur, custodia sit? quoties vinclis explicitos hostilis mucro, sine hoste sæuior paupertas inuasit? quoties euasisse pœnituit, & carcerem, quem diuturnum queri cœperant, non fuisse perpetuum, questi sunt? Vidimus in carcere quosdam lautè viuentes, mox inde digressos, tenuem, ac difficilem vitam, mœsto fine clausisse. D. Miseram in carcere vitam dego. RAT. Quidam libros in carcere texuerunt, tu querelas texis inutiles. Quidam literas in carcere didicere, tu patientiam dedidiscis. D. Carcerali custodia vinctus teneor. RAT. Plerique cauernis, ac speluncis: alij se murorum angustiis inclusere, carcerem spontaneum, vel Dei amore, vel mundi odio, vulgíque fastidio, eligentes. Tu, si hoc animo non es, tuíque carceris finem cupis, exspecta: aut te hinc homo eruet, aut mors, quæ clauem carceris alteram habet: vnus quidem introitus, exitus multi sunt. Alium misericordia, alium vis eruit, alius innocentia sua, alius custodum negligentia euasit,

sit, alius pretio, alius ingenio, & vel subterraneis cuniculis, vel per tenebras, amicæ noctis elapsus est quibusdam, patrum memoria, terræ motus, & ruina carceris viam fecit. Ad postremum quos nihil emiserit, mors absoluit. Nec minus varij euadentium euentus: Marium consulatui carcer dedit: Iulium Cæsarem Pyratarum custodia summũ misit ad imperium: hac ætate quidam, de limine carceris, ad dominum transiuere; & catenam sibi excussam, iniecere aliis. Denique Regulum, & Socratem, multósque alios non tam carcer extinxit, vt visus est, quàm carcere clarus finis eripuit. Et ad summam, quosdam carcer ad insignem gloriam, ad eximiam fortunam: ad regnum alios multos ad cœlum misit, ad sepulchrum omnes: nullum cœpit, quem non redderet.

De Tormentis. DIAL. LXV.

Pœna grauis præsens animo fert sæpe salutem,
Infligit Deus hic, parcat vt inde magis.

DOL.

INiustè torqueor. RA. Quid nunc diceres, si iustè? Nullum nempe tormentum conscientia maius est; illa incolumi, hæc externa despicio: intra te est consolator tuus. D. Torqueor prorsus indignè. RA. Tortoris miserere tui, ille te grauiùs torquetur: quamuis enim mundus obstrepat minus mali est pati iniuriam, quàm inferre. D. Torqueor. RA. Nouum mali veteris lamentum: nunquid enim non antea torquebaris? Inter tormenta natus, inter tormenta vixisti, inter tormenta moriturus: quid nunc noui accidit? mutantur tormentorum species, tormenta non desinunt; excute totum tempus ætatis; quem

sine tormentis diem egeris, recordare. Aliqua falsis forsan gaudiis adumbrata, reperies; veris autem plena tormentis; quibus, si acriter æstimes, nullam vitæ partem vacare fateberis: vnde non immeritò quibusdam, omnis vita supplicium visa est: sed vos nihilominus haudquaquam hæ philosophicæ voces tangunt, hærent quidem aurium vestibulo, mentis claustra non subeunt, hic ad omnem corporis offensiunculam ingemiscitis, animi iuge, mortiferúmque supplicium non sentitis, illic impatientes, hic hebetes. D. In equuleum leuor. RA. Quid refert in equuleum, an lectulum torquendus ascenderis? te carnificis nodus premet: at hunc febris, hunc podagra, hunc vxor, hunc filius, hunc amica, hunc diuitiæ, hunc paupertas, hunc medici manus, hunc magistri ferula, hunc nequam seruus, hunc dominus insolens, hunc infinita cupiditas, spésque anhela: hunc, tortore quolibet peior, metus. Perquire mortalium statusi, vix vllum inuenies non in equuleo pendentem. Sed cùm mille sint equulei, nisi ligneum, non timetis. D. Torqueor. RA. Aut innocentiâ in tormentis, aut iustitiâ te ipsum consolare. Nam si iniustè torqueris, gaudendum est: experimentum tibi, atque aliis, & fulgor quidam tuæ virtutis accesserit: attrectati, ac sublati fragrantior, ac notior fama erit: vt bene oleant, teruntur aromata: & pulcherrima rerum, ne lateant, attolluntur. Sin id iustè pateris, acquiesce remedio: & concretæ sordes flammis, aut asperitatibus eluuntur: & magni mali medicina tristior sit, oportet: quem morborum tædet, amara non respuat: quem scelerum pœnitet, supplicia non recuset. D. In equuleum tollor. RA. Si immeritus, habes vnde ex alto sæuitiam alienam despicias: at si meritus,

esto iui

est vnde à terra diuilsus, ipse tuum clariùs, aspicias crimen, quódque commissum doles, non doleas plecti. D. Torqueor. R. Aut tentatur virtus, aut punitur vitium: alterum sæpè vtile, alterum semper expediens. Bona exercitatio iusti: est pessima nocentis impunitas. D. Torqueor. R. Disce iter ad patientiam, & ad mortem.

De Iniusto Iudicio. DIAL. LXVI.

Cùm fueris falsò damnatus, perfer, inique
Iudice qui vincit, vicerit ipse malè.

DOL.

INiusto iudicio damnatus sum. RA. Vnius iudicis, aut paucorum voce testium damnatus, populi vocibus, aut tacito iudicio: quódque est melius, conscientia ipsa tua: quódque est optimum, diuina sententia absoluendus. Siquidem ad tribunal æternum Iudicis iusti prouocatio salua est: solet is perperã iudicata, rescindere. D. Iniustè iudicor. R. Vt iustitia iniustos, sic iniustititia iustos premit. Vbi igitur iniusta dãnatio, ibi iustus est reus. Nemo autem tam demens, nisi insaniat, vt hæc peruerti, séque iniusto iudicio premi velit. Nemo tam pauidus, nisi sit pessimus, vt non potiùs damnari eligat iniusto iudicio, quàm absolui. Tantò enim id satiùs, quantò est melior oppressa iustitia, quàm imperiosa nequitie: quantóque est optabilior mens bona, quàm propitia fortuna: quamuis illa laboribus, hæc deliciis affluat. Plus dicam, tantò est melius, iustè etiã damnari, quàm iniustè absolui: quantò est peius impunitũ, quàm punitum crimen: in hoc enim, sceleri iuncta iustitia est: malo quidẽ magno, bonũ ingens: in illo autem scelus, & impunitas: quæ, nescio, an scelere ipso peior sit: vna certè & iustitiæ hostis, & multorũ radix est sce-

lerum. D. Iudicio grauor iniquissimo. RAT. Mens in solido fundata, & bene sibi conscia, humeros habet inexpugnabiles: superimpone quantumlibet damni, infamiæ, supplicij; nullo fasce curuabitur, & viribus suis, & multò maximè cælesti ope consistet. Erunt præterea, quorum sese paribus soletur euentibus, haud spernendi comites: Romæ Furius Camillus, ac Liuius Salinator: Athenis Aristides, atque Miltiades, multíque alij inter quos quidem [quod mireris] Cicero, & Socrates: an te horum alcui, an Publio Clodio similem fieri malis? atqui horum quisque ciuis optimus, & in sua vrbe clarissimus, sed iudicio damnatus, & vel in exilium, vel in carcerem, vel in mortem actus. Ille verò scelestissimus, & inter multa flagitia, notissimi quoque conuictus adulterij, violatarúmque religionum, concordibus omnium iudicum sententiis absolutus est: quisquam ne adeò falsæ metuens infamiæ est, qui non illius absolutioni Ciceronis, hostis sui damnationem, atque exilium anteponat? Sed humana hæc, atque communia: sin altius aspicis, videbis pressum falso iudicio cœli regem, familiámque eius electissimam, tanti vestigiis hærentem ducis; & qui hunc postea sequuti sunt, tanta innocentia, tantísque virtutibus in hos ipso iudiciarij turbinis incursus, ac scopulos incidisse. DOL. Falso iudicio offendor. RA. Est, qui te iudicet: is qui facit iudicium iniuriam patientibus, quique ait, Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore. Est & vbi non cogitas ipso iudicis aut testis in pectore magni ibi habitant vltores. Nullius belluæ morsus est acrior, quàm conscientiæ. D. Iniusto iudicio læsus sum. RAT. Illatis iniuriis bene vti, ars non vltima est; qua instructo, sæpè profuit iniquitas alie-

na, cum sua cuique semper noceat, prosit nunquã. *D.* innocens damnatus sum. RA. Quid igitur? nocens malles? Sic enim Xantippe coniugi Socrates moriens, respondet muliebriter lamentanti, quod is innocens moreretur. Atqui etsi aliqui contrarium opinati sint, longe tamen est innocentem condemnari tolerabilius, quàm nocentem. Hic enim solum supplicium graue est illic & causa supplicij. *D.* Iniusto populi iudicio damnatus sum. *R.* Expectas, vt populus in te rectum videat, quod nec in se, nec in alio vnquam vidit? Magnum tuæ innocentiæ argumentum fuerit à nocentibus condemnari. *D.* Populus immeritum me condemnat. *R.* Idem hercle non immeritum, sed multa & magna promeritum Camillum, de quo nunc loquebar & Liuium ipsum; denique Scipionem Africanum aliosque Cornelios tales viros, iniustis iudiciis agitatos ad voluntarium coëgit exilium. *D.* A rege innocens condemnor. *R.* Et regum plerumque sententiæ non iustitiæ, sed vindictæ sunt: quisquis liberius verbum contra licentias regias emiserit, cuicunque, in interitu libertatis frons obductior fuerit is læsæ reus maiestatis. *D.* Sed condemnor à iudicibus. *R.* Iniquo iudice nullum venenesius est animal: à serpente læsos se dolent quidem homines, non queruntur. Fecit enim serpens quod suum erat quamuis non quod placitũ patienti. Certi iudices erant, qui eos etiam de quibus dixi, Socratem condemnarunt, Clodium absoluerunt; quorum vtrum esset iniquius dubitari potest. Proinde in populis aut sub regibus atque iudicibus degenti propositum animo esse debet, aspera quælibet, & iniusta patienda, si veniant, non deflenda, cum venerint.

De Exilio. DIAL. LXVII.

Terra patris domus est nostri communis, & in qua,
Sedibus à patriis exulat omnis homo.

DOL.

EXilio pellor iniusto. R. Quid tu igitur iusto pelli malles exilio? Nempe quod ad iniuriæ cumulum ais, in diuersum trahitur: habes enim iniusti exilij solacium comitem iustitiam, quę iniustos ciues destituens, te sequuta, tecum exulat. D. Iniusto exilio pulsus sum. R. An te rex expulit, an tyrannus, an populus, an hostis, an tu ipse? Nam si rex, aut iniustum exilium non erit, aut ipse non iustus: atque ita nec rex quidem. Si tyrannus; ab illo te pulsum gaude, sub quo boni exiliant, fures imperant. Si populus, moribus ille suis vtitur; bonos odit, & hic quoque multiceps tyrannus nunquam sui similem pepulisset. Non te igitur patria, sed malorum cœtibus arceri, neque in exilium, sed in partem bonorum ciuium cogi putes. At si hostis, agnosce iniuriæ leuitatem; non hostiliter sæuiit, qui omnia cum possit, patriam abstulit, spem reliquit. Sin tu ipse, mores populi perosus aut tyranni, abitum elegisti, non modò ne doleas, sed etiam gloriare, virtutem patriæ prætulisse; non tu flebilem, sed honestam, & prorsus inuidiosam, bonis atque optabilem, non iam exilij, sed absentiæ causam habes. Sponte Pythagoras Samon liquit; Athenas Solon; Romam Scipio. D. Exilio damnatus sum. RA. Multos exilium honestauit, multos acrior aliqua fortunæ vis, atque iniuria, notos reddidit & illustres; quid te vetat illis inseri, qui, quasi ignem de silice, claram famam collusionibus quesiere? D. In exilium agor. RA. Habes in histo-

storiis magnos rei huius socios, quorum speciosissimus comitatus, non sensum modo doloris imminuat, sed obliuionem afferat. Non minor in exilio Camillus fuit quàm fuisset domi; quantus ciuis, quantus exul; qui victorias, ac triumphos non iustitia minus, quàm prosperitate conspicuos in Capitolium duxit; mox hinc pulsus, pro accepta iniuria, ingratæ salutem patriæ rependit. Non facilè aliud tam clari exulis exemplum fateor. Sed Rutilius, & Metellus, tam nihil exilio fracti sunt, vt Rutilius reuocatus, ab illo, cuius nutui non parere capitale erat, exilium amplexus, reditum contempserit; seu ne vlla in parte senatui, iniustisque licet legibus patriæ obstaret, seu, ne fortè exul iterum fieri posset. At Metellus eodem quo in exilio profectus erat, vultu, atque animo remearet. His Marcellus accedat. Hic vltimus, qui in belli ciuilis tempus incidit, pulsus nempe non solitam modò constantiam, honestarúmque artium studium non omisit, sed strinxit arctiùs, & publicis liber curis, vni excolendo animo, tam ardenter incubuit, vt ad scholas missus honestissimas, non ad exilium, videretur: quod quidem in Cicerone conspectius, operum splendor, & literarum copia maior facit, non exilij modò, sed carceris, dulce solatium. *D.* Exilium patior. *R A.* Exilium breue citò te patriæ tuæ reddet, longum verò, aliam tibi patriam dabit, vnde exulent, qui te exulem voluere, dedissétque nunc si ad naturam rerum, non ad opiniones hominum aspiceres. Valde enim angustus est animus, qui sic ad vnum terræ angulum se applicat, vt quicquid extra sit ad exilium putet. Multum abest exilij deplorator, ab illa animi magnitudine, cui te-

tus orbis carcer exiguus videtur. Interrogatus Socrates cuias esset, mundanus, inquit sum. Vera Socraticum responsum. Athenienfem se alius respondisset. Socrati autem patria omnium mundus erat; non hic solùm, quem vulgò mundum dicitis, cùm pars vltima mundi sit, sed cælum ipsum, quod hac rectiùs appellatione comprehenditur: illi patriæ destinati estis, ad quam si suspirat animus, qualibet in parte terrarum peregrinum, atque exulem se nouerit. Nam quis patriam vocet, vbi non habitet, nisi ad breue tempus? Illa verè cuiusque patria dicenda est, vbi quisque perpetuò securus ac tranquillus deget. Quære hanc in terris, puto irrita erit inquisitio. Vt naturæ autem lex est data mortalibus ac præscripti fines, dum hic viuitur, terra omnis patria vestra est, infra quam qui se exulem facit, non tam rei quàm animi vitio laborat. Non habemus hic manentem ciuitatem dixit Paulus. Omne solũ forti patria est, inquit Naso. Omne homini natale solum ait Statius. His te vocibus armatum velim, quibus vbique vnus, & vel nunquam, vel semper in patria tua sis. *D.* Ire in exilium iubeor. *R.* I sponte peregrinatio erit, non exilium, & memento; quibusdam reditum pro exilio fore. Sunt, quibus nunquam peius, quàm in patria sua sit. *D.* In exilium cogor. *RA.* Cupiendo quod cogeris efficies ne cogaris. Omne violentum patientia vincitur, & desinit esse violentum, quod volenti sit. *D.* Ire in exilium est necesse. *R.* Tu fac volens, quod vel nolens faceres: fac lætus omnia ne quid mœstus patiaris. Ita omnem vim necessitatis, omnes clauos, quos adamantinos illi tribuunt, catenásque omne tædium, molestiámque discusseris: sed vos impossibilia cupitis, ne-

cessi-

cessaria fugitis; vtrumque nequicquam. D. In exilium eo. RA. Immo forsan in requiem: sub obtentu falsæ miseriæ vera felicitas; iam saltem ab inuidia tutus eris: propterea mixtámque cum gloria securitatem arripe. Tutis, & honestis latebris nihil est dulcius, Nulli his conferri possunt vrbium plateæ. Depellor è patria. R. Pulsum te pessimis, optimis insere, neque te patria, sed patriam te indignam rebus proba. Sentiat illa quid perdidit; tu nihil perdidisse te sentias: mali ciues tui odio, simúlq, præsentis odio ac suspicione careant, boni autem amore absentis ac desiderio teneantur, sequaturque oculis, atque animis abeuntem: illi se solos linqui doleant, tu te comitatum gaudeas proficisci, neque in tergum respicias, neq. reditum cogites neque cum illis esse cupias, qui te cupiunt abesse, neque demum, quod à te fieri debuit, ab alio factum ægrè feras. Debuisti cedere ciuium inuidiæ vtq. illam fugeres, vltro in exilium ire. Huius ego consilij dux eram, nec exempli duces deerant clarissimi. Nam in primis tres magnos Scipiadas id fecisse noueras, tamq. perseueranter, vt patriam sua præsentia, qua nil clarius habebat, spoliatam indignam quoque cineribus defunctorum, quidam insuper famoso dignam epigrammate iudicarent. Nomina sunt immortali memoria, quæ tibi per famam, pérque omnis historiæ fidem ignota esse non poterant, Africanus, Nasica, Lentulus. D. Mittor in exilium. RA. Immo in experimentum tui; videris, quem te in exilio præbeas; si succumbis, exul verus; si consistis, exilio clarus, vt multi olim, qui inuicti & fulgidi per asperitates incesserunt, ut sequentibus rectum iter ostenderent. Sine tyrannos sæuire, sine populum furere, sine hostes, ac fortunam fremere. Pelli

potes, capi, cædi, perimi, vinci autem, nisi manum extuleris, non potes, neque ornamentis tuis spoliari, cum quibus, quocunque ieris, & ciuis, & patriæ principum vnus eris. *D.* Exulatum pergo. ℞. Perge alacer: id securus: nescis quàm longa sint brachia tui regis: nihil illi longè est: vbique te proteget, qui protexit in patria.

De Patria obsessa. DIAL. LXVIII.

Qui genus ob patriam, tandem quam flamma cremabit,
Cùm eorum mundum carpserit ignis edax.

DOL.

OBsessa est patria. *R.* Obsessa fuit Troia, obsessa Tyrus, obsessa Carthago, obsessa Hierosolyma, obsessa Numantia, & Corinthus, euersæque omnes: quem iam pudeat obsideri? Ipsa vrbium caput Roma, obsidione tentata est, sed cum iam Roma esse desiisset. Quid Capuam; Quid Tarentum? Quid Syracusas? Quid Athenas? Quid Veios, minorésve alias loquear? Sunt & sua vrbibus fata, & paucæ, fatum obsidionis euasere? Sed longitudo temporum, notitiæ rerum obstat, vt ipsis etiam ciuibus, suarum fata vrbium sint ignota: vt præsentem sentis obsidionem, nec futuras præuides, nec præteritas meministi. Sic est vsus; quod te premit, defles. Valde sensibus dediti estis belluarum more. *D.* In patria sum obsessus. ℞. Dicebam te in incommodum tuum flere, iam optabile videri possit exilium, eò quòd minùs officiat libertati: neutrum tamen officit, si libertas animi vera est. Ille & inclusus egredi, & exclusus regredi, & vbi voluerit, esse potest. *D.* Obsessus in patria mea sum. Obsessus & Priamus: non ciuis, sed rex in patria sua fuit; cum

tota illa famosa magis, quàm fortunata familia. Obsessus Argis Antigonus Macedonum Rex; & Eumenes Pergami obsessus: hac ætate, intra vrbem Genuæ, Rex Siciliæ Robertus, nullo veterum regum minor; si, quæ veros reges facit, vera virtus attenditur; tu homuncio sortem regiam lamentaris? Obsessus Ambrosius, obsessus Augustinus, ambo simul intra Mediolani ambitum. Obsessus ad vltimum, Augustinus idem, intra episcopi sui muros; quo tempore, miseratus lachrymas suas, Deus à terrena illum obsidione, ad cæleste regnum transtulit. *DO.* Obsideor. *RA.* Et quis, oro, non obsidetur? Hos peccata obsident illos morbi: hos inimicitiæ, illos curæ: hos negocia illos ocia; illos diuitiæ, hos paupertas; illos infamia, hos laboriosa celebritas. Omnes corpus, quod tantopere colitis, & amatis: ille vos carcer arctissimus circumcingit, atque obsidet obsidione perpetua: ipse orbis terræ, vbi fremitis, & bellis assiduis insanitis; vbi imperiorum terminos, ac regnorum tanto studio prolatatis, quà à vobis incolitur, quid est aliud, quàm quod ait Cicero, quasi quædam parua insula, circumfuso illo mari, quod magnum, quod Oceanum, quod Athlanticum appellatur in terris? quod tamen tãto nomine, quam sit paruum, vides. Vndique obsessi estis omnes; tu te obsessum, vt rem nouam, narras. Vide potiùs, si quid in te opis, aut consilij est, quod possis ad tutelam patriæ conferre. Hoc fac potiùs, & memento Siracusij Archimedis operosi senis; querelę enim, nec tibi, nec patriæ profuerint. *D.* Obsideor intra patriã meam. *R.* Quid tu igitur, an alibi malles obsideri? posses, id fateor, malle, & quidẽ piè, quo scilicet te obsesso, illa esset immunis. Cæterùm quos

ad te attinet an solamen exiguum videtur, quicquid sit in patria tua pati, vt quantum lædit aduersitas, tantum leniat locus ipse. *D.* Intra muros patrios coarctatus sum. *R.* Ita hoc dicis, quasi nullæ maiores vobis sint angustiæ, quam murorum. Quã multi ex iis, qui in vrbibus habitant, si assidui in curia atque in foro sunt, vt vix toto, quàm longus est anno, semel portas vrbis aspiciant, adde nomen obsidionis, érumpere gestient, & vincti sibi compedibus videbuntur arctissimis: non hoc facit obsidio sed opinio, qua nihil est in vestræ moralis vitæ fluctuatione potentius. Fabulam locus poscit. Decrepitum quendam senem fuisse nuper Aretij fama est, qui nunquam patrium limen excesserat; id cùm ad aures presidentium venisset, ludendi studio, hominem ad se vocant, & sibi compertum dicunt, illum clam vrbem egredi solitum, occulta cum hostibus habere colloquia. Ille autem per sanctos iurare, se non solùm tunc præsentis pelli tempore, sed nec vnquam vlla pace, per omnem, quamuis longam vitam, muros vrbis egressum. Contra illi incredulitatem fingere, & suspectum eũ Reip. dicere. Quid multa? Graui, ni pareat, pœna imposita, ne egrebiatur imperant. Illum ferunt, Impatiẽtia prohibitionis irritatum die postero, quod nunquam antea visum erat extra muros patriæ deprehensum. Sic in vetitum semper, peruicatia animos vrgente, nitimini, & tu nunc te arctatum dicis, & tibi vrbs tota non sufficit; cui nisi obsideret is fortè pars minima, domus forsitan vna sufficeret, quod maximè studiosis euenire solet. Quid, quod ferè omnis obsidio, breuis est? Adest loci solamen, ac temporis æquanimitas sola deest, vt lugeatis, & queramini, non natura rerum; sed mollicies vestra est.

De

De Patria euersa DIAL. LXIX.

Fata solum patrium multò meliora sequuntur;
In cœlo, non hic, inuenienda quies.

DOL.

QVid, quod euersa funditus est patria? *P.* An non fortunas quarundam ex his, quas paulò ante nominabam, & similes aliarum innumerabilium audiuisti? Tyrum, & Thebas, & Persepolim, Persici regni caput, euertit Alexander Macedo [quod mireris] ad suggestum scorti vnius magnæ vrbis tenuis fortuna est. Troiam euertit Agamemnon: Saguntum Hannibal; Carthaginem atque Numantiam, Africanus minor: Hierosolymam Titus: aliásque alij: Romam nullus in totum diruit, sed senectus attriuit, ciuilibus adiuta discordiis: & quid refert, quis euerterit, quam constet euersam? Ruinæ Mediolanensis recentior fama est, sub Friderico Imperatore barbaro, & immani. Quid tu ergò tuam patriam rebaris exemptam imperio fortunæ, cui vrbes maximæ atque imperia subessent? An vsque adeò te fefellit amor, vt vrbem vnam, quod tu ibi natus esses, fingeres immortalem, cum sit mundus ipse mortalis? Cœlum ruet, ac terra, montes, & maria mouebuntur, & creata de nihilo, in nihilum redigentur: tu ruisse tuam patriã, aut miraris, aut quereris? Sunt, quòd paulò ante dicebam, vt hominibus, sic vrbibus mortes suæ. Non tam crebræ illæ quidem, quòd & pauciores vrbes, & diuturnioris æui sunt morti tamen obnoxiæ: non sunt enim soli homines, sed, præter animos, humana cuncta mortalia. *D.* Patria ruit. *RA.* Resurget forsitan. Nam & aliquæ surrexerunt & quibusdam cecidisse, materia fuit feliciùs resurgendi. Nempe he-

ius nihil in rebus omnibus. Magno prælij quatior terrore. R. Quid bellantium timor mali ferat, atque ex timore oriens mœstitia, Flaminius ad Trasimenum, Crassus apud Curtas, Pompeius in Thessalia expertus est, quibus in locis, & sæpè alibi verum poëticum illud apparuerit:

Pessimus in dubiis augur timor.

M. Euentum pugnæ nimis horreo. R. Differ interim, dum spes redit; malè pergitur; vnde abstinendum, mens, terrórque denunciant: solet inesse animis præsaga quædam vis; cuique obstare fortassis, non sit vsquequaq; consilium. Non est exemplorum numerus seu veterum, seu nouorum opus, clarissimis tribus vti satis habui. *M.* Instantis pugnæ casum metuo. R. Excute res tuas, quas, te melius nemo est, qui nouerit. Vide ne non res natura, vel virium defectus; sed præsagium sibi fingat ignauia, cui nihil vsquam nō formidolosum, ac difficile est. Hæc, si libertati igitur, si gloriæ, si saluti tuæ officit, virtutis auxilio comprimenda est, excitandúsque animus, & monstrandum illi sæpè pauciora esse, & leuiora pericula, quàm pauores obseruari sæpè oculis falsas imagines rerum terribilium, quibus consternati quidam, sine ferro, paratam sibi victoriam, tradidere hosti. Non est enim falsus, atque inanis metus, vero lentior, sed eò sæpè vehementior, quò pauentem maiora omnia sibi fingens error, quoque præcipitat, atque ita, quod poëta idem ait:

Malè cuncta ministrat: *Impetus.*

Si nec his attolere iacentem animum potes, campo abstine. Vix bene geritur, quòd pauide geritur; sic affectus, in aciem si descendas, tecum erit, qui contra te dimicet; tui enim ipsius, aduersus te, melior pars rebellat. Malus semper hospes animi pes-

ſimus in bellum comes metus.

De Stulto, & temerario Collega. DIAL. LXXI.

Collegæ mores, ſi non ſunt conuenientes,
Si prudenter ages, laus erit illa tua.

DOL.

STultum habeo, ac temerarium collegam. *R.* Eſt aliquid cauſæ, fateor, vt timeas ſi ex diuerſo aliquid eſt, vt ſperes, hoc enim, vt quibuſdam calamitates, ſic aliis gloriæ præbuit materiã. Temeritas Terentij Varronis Æmilio Paulo mortem peperit. At L. Furij, & Minutij, temeritas M. Furio Camillo, & Q. Fabio Maximo ſingularem gloriam quæſiuit. notæ ſunt hiſtoriæ; *D.* Eſt mihi collega præceps & inconſtans. *R.* Eſto tu conſtans, & modeſtus. Nuſquam virtus clarior eminet quam ſuo admota contrario. Cur non tu potius illum regas, quàm te ille præcipitet? *D.* Eſt inſolentiſſimus collega. *R.* An tibi excidit, vt ipſi, de quo nunc diximus Camillo tribuni, militum conſulari poteſtate quinque ſimul collegæ, imperio pares, vltro ſe ſubmiſere? Habet hoc virtus excellens poſſeſſoribus ſuis authoritatem miratoribus reuerentiã, ac pudorem confert; nullo melius modo collegæ inſolentiam repreſſeris, quàm induſtria, ac virtute. Sic efficies vt illum tibi parem dici pudeat, ſicut puduit Minutium, & aut ſe ſpõte ſubiiciat honeſtiore ſuffragio quàm ſi eum tibi populus ſubiecſſet aut omnes intelligant illum tibi, parẽ nomine, rebus imparem, & quidquid bene geſſeritis, tuum eſſe, quicquid ſecus illius. *D.* Collega mihi ſtultus obtigit, ac peruerſus. *R.* Quædam per contrarium diſcuntur. Solent magiſtri tardiuſcu-

lis discipulis incertum aliquid proponere, quod cum respuerit discentis ingenium ad vera faciliùs retrahatur. Redit ad memoriam obscuri hominis clarum verbum. Ante non magnum tempus cum Florentia ciuitas statum mutasset, quod crebrò nimis, ac libenter facit, atque ad imam plebem frena reip. peruenissent; Vnus ex insolenti grege, qui diu tenuerat illam, & mœstus amiserat vicini inopis mechanici humilitatem spernens: Et te inquit, qui neque literas noueris, neque vnquam patrios fines excesseris, vilis semper artificio vitā trahens, cum paribus tuis, qualiter hanc tantam, & tam nobilem vrbem reges? Ille autem nihil motus Ecquid negotij inquit est? Quid vos egeritis, nullus ignorat; si per omnia contrarium agimus aberrare non possumus. O verbum dignum docti hominis ex ingenio prodiisse? Tu nunc igitur in collega tuo contrarium tibi statuas exemplar, cui dissimillimus fieri velis.

De Inconsulto & præcipiti Magistro militiæ.

DIAL. LXXII.

Ignauus si sit belli dux, arte regendus.
Ingenio maior sæpe cadit numerus.

DOL.

Est mihi magister militiæ inconsultus ac præceps. *R.* Hoc aliquantò periculosius non negem. Legiones nostras interroga iacentes ad Trebiam a& Trasimentum, & ad Cannas multisque aliis in locis. Si remedium vis, dubiam linque militiam. Si id fortè non datur; at tu fortiter, atque indústriè ministerium tuum age, vt inter tui ducis errores, tua virtus emineat; nec te ruina opprimat aliena; sed tu potius, si qua est via,

publicæ humeros subiicias ruinæ; rem difficilem, sed neque impossibilem, neque insuetam iubeo: vt enim sæpè multis militibus obfuit vnius ducis ignauia, sic interdum vnius viri virtus, & exercitum seruauit & ducem. Neu sim longior, quàm oportet; tu res suis in locis quæres, mihi nominum, & temporum commemoratio sola sufficiet. P. Decius bello Samnitico, Calphurnius Flamina bello Punico primo; Africanus minor bello Punico tertio: Tribuni omnes militum, ducúmque, & exercituum seruatores: tanta esse tua virtus, ac felicitas potest, vt aliena infamia eximiam in gloriam tuam vergat. Anceps sanè negocium, sed extrema in necessitate vnicum. Proinde vtcunque alios fortuna rotauerit, Tu virtutis gubernaculum, si mihi obsequi volueris, nec in pace, nec in bello, nec in vita destitues, nec in morte.

De Infausto prælio. DIAL. LXXIII.

Sternentem sternit belli fortuna, fugantem
Sæpe fugat, dubiis statque, caditque vijs.

D O L.

AT prælio victus sum. R. Iam timor euanuit; sperare incipies: hæc est horum series affectuum. Nam cùm spes, & metus de futuro sint; iam vt futurum potest esse, quod speres; sic futurum esse desiit, quod timebas. D. Magno prælio victus sum. R. Tantùm ne animo victus sis: nempe ille si cecidit, actum est. Meministi vt Marcellus prælio victus, die proximo in aciem rediit, victorémq. suum maiore, quàm ab illo pridie victus erat, prælio vicit. Et Iulius Cæsar ad Dyrrachium inferior, ad Pharsalia mox ingente prælio victor fuit. Multi prælio victi bello fue-

re victores, Non cadunt animi virorum fortium, vnius lucis euentu; non magnanimi tantùm, sed longanimes sunt. Victus hodie, cras pugnabis cautiùs. Ducis artem, infausta prælia, quasi tristes fidique edocent magistri. Atque, vbi sit erratum, plagis admonent. Sic agricolam sterilitas, architectum lapsus ædium; equitem casus crebri? nautam graues acuunt procellæ. Errando discitur. *D.* Victus sum. *RAT.* Non est victus, nisi qui se victum credit, cuius spes obruta, & extincta est, cuius animus amata deposuit. Aspice Romanos animos, cum semper, tum præsertim bello Punico secundo. Non tam defectione sociorum, non conspiratione regum, ac gentium; non tot infelicibus præliis, ac ruinis penè vltimis victi sunt. Nulla vnquam apud illos mentio pacis, nullum diffidentiæ vestigium. Nulla denique, nisi alta prorsus, & inuicta consilia. Hoc sanè quid est aliud, quàm virtute animi, fortunæ duriciem mollire, atque illam in pudorem sui, & amorem tui cogere; Tandem igitur, vt dignum erat, emersere, & mille strati, surrexere altius, vt non hostes tantùm suos modo tam formidabiles, sed totum mox, ex ordine, terrarum orbem, virtus illius ac fortuna subiiceret. *D.* Victus sum, fateor. *RA.* Nunc demum incipis nosse fortunam, & hoc saltem boni fugiens, inuenisti. Nemo fermè res magnas gratis discit. Multos docet experientia, quos schola non docuit, & præceptoribus surdum caput, hausit oculis, quod auribus non valebat. Nulla rerum humanarum certior magistra, quàm aduersitas. Nulla disentiendis erroribus aptior. *D.* Magno fortunæ vulnere corrui. *RA.* Surge, ne iaceas. Nusquam clarius, quàm inter fortunæ vulnera prominet animi magnitu-

do. Nunc nosce te ipsum, quantarúmque sis virium valde ictus intellige. *D.* Speratam victoriam amisi. *A.* Si insperatatam prudentiam quæsiuisti, non spernenda rerum permutatio videri debet. *D.* Victus sum bello. *R.A.* Bello victus libertatem retinet, ac vitam. Vitio autem victus, vtranque amittit; quisquis igitur illis succumbit, verè vincitur. *D.* Victus sum. *R.* Quid scis an illud magno Pompeio, Thessalico dictum, dicere, & tibi conueniat,

Vincere peius erat;

vt damni plus sic peccati minus solet habere qui vincitur. Lucrum ingens quod optantes quidam, non vinci modò, sed mori etiam elegerunt. Et profectò mercantur egregiè qui morte corporis, quærunt animæ salutem; sed plerique malis suis gaudent bonis angutur; tanta hominum mentes habet cæcitas. *D.* Victus sum. *R.* Potest id quidem tibi non scientiæ militaris inopia, sed fortuito contigisse. Nusquam enim fortunatior [vt ita dixerim] fortuna, quàm in prælio; cum multa alibi, illic omnia posse illam, perhibent. *D.* Prælio victus excessi. *R.AT.* At non continuo nudus. Possunt arma victis auferri. Vera autem bona quę sunt arma animi etiam qui videntur victi, retinent. Ea enim vt ex incendio, aut naufragio, sic aduerso ex prælio efferúntur: nec illa tantùm quæ in animis abdita ferro tangi nequeunt; sed illa quoque quæ maximè periclitari in prælijs ac ferro exposita videntur. Itaque non quisquis bello vincitur, bellicis simul spoliatur laudibus, licet armis amissis, ex acie fugientem, quodque est maius, in acie pereuntem, secum ducis eximij nomen ferre. Nam & ad Thermopylas Leonidam non tam victum, quàm vincendo fatigatum, inter in-

ingentes stratorum hostium cumulos occidisse, cum suis, Græcæ memorant historiæ; quam Deiphobo famam Maro applicat: & in campis Æmathiis [si Lucano creditur] stetit ordine certo infelix acies: & nouissimo prælio, quod in Africa cum Hannibale gestum est, nec meliùs instrui aciem, nec acriùs potuisse pugnari, vt de victore victus, sic & de victo, itidem victor ipse confessus est. Vterque ingens rerum talium æstimator. Quid amisit autem, qui veram artis suæ gloriam, & bene gestæ rei conscientiam non amisit?

De Bello ciuili. DIAL. LXXIV.

Ciuili bello nihil est damnosius vnquam;
Curandum, ne sis tu quoque caussa mali.

DOL.

Bello quatimur ciuili. R. Nomen hoc à ciuibus tractum: & tu vnus es ciuium. Vide ergò, ne & tu vnus sis huic malo fomenta præbentium, & virili parte culpæ non careas. Hic enim est mos; alter alterum inflammat, donec singuli furorem publicum exciuerint. Tum demum furor publicus singulos vrget, ac præcipitat: nec vnquam publicum malum à se incipit; quanuis accessione auctum, totam infecerit, siue etiam euerterit ciuitatem: si primam tamen quæris originem, singulorum in erroribus radicatum est: hoc est autem, quod cauendũ moneo, ne tu quoque vnus fueris ex his, qui vel materia, vel flatu ciuile incendium aluerint. Multi enim faciunt, vnde mox querantur, & quasi ab altero inflictum vulnus suis manibus factum lugẽt. Multi iam suo incendio periere. Quòd si tibi nihil es conscius; pius est dolor boni ciuis in calamitate publica; sed quem soletur innocentia. Humanis

enim malis, nullum flebilius culpa est; immò quidem, vt quibusdam maximis viris placet, nullum aliud est malum. D. Ciuili vexamur bello. R. In furore ciuium te sequestrum pacis exhibe: si id frustrà est, at saltem pro libertate, vel solus pro iustitia partes fac: quod etsi patriæ fortassis inutile, at tibi certè laudabile, vtriusque rei exemplum, vna tibi vrbs dabit, Menenium Agrippam, & Portium Catonem, hunc nouissimum. DO. Implacabile ciuibus bellum est. RAT. Si nil opis in te est ambi alios, increpa, deprecare, obsta, castiga, obsecra, ingere, quibus potes, publicam ruinam, quæ priuatas in se continet: & cum nullius propria videatur, est omnium. Denique hinc pietate, hinc terroribus animos pl ca. Si nil apud homines proficis, Deum ora. Opta ciuium resipiscentiam, & salutem patriæ, modísque omnibus boni ciuis officium imple. D. Bello ciuili respub. in extremo est. RA. Ne quid vel ciuilibus, vel externis bellis inopinum accidat, ne quis imparatum casus opprimat, semper hoc vnum volue animo, non homines modò, sed præter animos, humana omnia esse mortalia: &, vt hominibus, sic vrbibus, & magnis imperiis suos morbos nunc extrinsecus obrepentes, nūc ipsum intra corpus exortos, in quibus sunt successiones, & simultates & discordiæ, & bella ciuilia, esse omnibus constitutum terminum; qui præteriri non poterit, suum finem cunctis, quæ videntur, instare & si paululum differatur, affuturum tamē. Vbi sunt vrbes clarissimæ, fuisse syluas asperrimas, & futuras esse. Stultè, de se sperare vrbem aliquam, quod assequi regina vrbium Roma nequiuerit. Hoc inter fata hominum, atque hominum interesse, propter innumerabilem, infinitámque frequentiam, & vitæ breuitatem, quotidie in oculis sunt.

Hæ pro-

Hæ propter raritatem, atque æuum longius, vix semel, multis in sæculis, & cum stupore cernuntur. Hæc te cogitatio firmiorem contra omnes casus, tam publicos, quàm priuatos faciet. Hæc tibi demum, etsi non amænam, at vtcunque tolerabilem viam sternet ad inopiam, ad exilium & ad mortem, docebítque hoc propriũ patriæ tuæ malum, quod omnibus est commune.

De Discordia animi fluctuantis. **DIAL. LXXV.**

Si dubitas animo, vita quæ fata sequaris,
Elige, & obserua, quod melius fuerit.

D O L.

ANimi discordia laboro. R. Nullum hoc bellum peius, ne ciuile quidem. Illud enim ciuibus inter se, hoc homini secum est. Illud inter partes populi in plateis vrbium, hoc intus in anima, intérque ipsas partes animæ geritur. Itaque cùm sit belli quædam species, quæ plus, quàm ciuile bellum dicitur, vbi non solùm ciues, sed cognati etiam inter se pugnant, quale inter Cæsarem, & Pompeium fuit, de quo dictum est:

Ille locus fratres habuit, locus ille parentes:

Quantò hoc bellum iustiùs nomen id vendicat, vbi non pater contra filium, nec frater aduersus fratrem, sed homo ipse contra se litigat, quo durante litigio, nulla quies animo, nulla potest esse securitas. D. Discordat animus, & diuersis secum pugnat affectibus. R A. Diuersitatem illam abijce. Vnum velle incipe, tunc composita erit, & immota pax animi; cùm discordes affectus, quasi seditiosi ciues, in vnam conuenerint voluntatem. Alioqui, vt contrarij, & corrupti humores febrem corporum, sic contrarij affectus febrem

pariunt animorum: quæ tantò est periculosior, quantò & animus corpore est nobilior: & æterna mors terribilior temporali. Vtrobique tamen adhibitum temperamentum, & æqualitas quædam, ad salutem est via. DO. Pugnat animus, nec quid velit, eligit. RA. Malum simul, malíque causam stringis: quia nempe non eligit, ideò pugnat. Eligat, & confestim pugna cessabit. Eligat dico, bonum velle. Nam si malum, magis magísque certabitur. Vitia enim inter sese pugnant. Semper virtutum concordia summa est. D. Animus in partes scissus dissidet. RA. Animum in tres partes distinxere philosophi, quarum primam in arce, hoc est in capite locauere, moderatricem vitæ humanæ, cœlestem, serenam semper Deo proximam: vbi tranquillæ, honestæque voluntates habitant. Duarum reliquarum, alteram in pectore, vbi iræ æstuant, atque impetus. Alteram subter præcordia, vbi concupiscentiæ, atque libidines. Duplex huius pelagi tempestas: quid agendum igitur tibi sit, vides. Fac quod Menenius ille, cuius paulò ante memini, persuasit plebi, vt subesse patriciis in animũ induceret: quo impetrato, vrbem scissam in duas, ad vnitatem, salubri consilio, reduxit. Et tu coge, vel consilio, vel vi partes ignobiles, parere nobilibus: tum demum, & non aliter, animi pacem spera: qua sublata, quid aliud, quàm vaga semper & propositi inscia, & fluctuans, & inconstans vita hominum est, & cœca prorsus, & misera? Multi prius ex hac vita abeunt, quàm quid velint, sciant. D. Fluctuo in consiliis, nec quid velim scio. RA. Iam dixi, multis hoc accidere, non vno aliquo tantùm in tempore, sed in omni vita, & vsque post vitæ finem: & profectò ex omnibus,

quæ

quæ dixisti, dicturúsve es, vix hoc malo peius aliquid inuenies. D. Fluctuo, & in diuersum agor. RA. Maximum argumentum malè se habentis animi, fluctuatio est: vt enim corpus ægrum sæpè thoro voluitur, sic æger animus consiliis agitatur: de quo vix vlla mihi spes salutis. Parumper abest, quin melius sperem de homine, vitiis pertinaciter inhærente: qui, si conuersus fuerit ad virtutes, in his forsitan constans erit, quàm de homine vario, nullis se consiliis applicante, qui & si boni aliquid incœperit, non consistet, neque perseuerabit, indocilis stare: & fieri potest, vt de hoc intelligere liceat, Senecæ illud obscurum, quod tota vita elabitur, aliud agentibus: modò enim hoc, modò illud agentes, nunquam idem, semper aliud agere sunt dicendi, quamuis & alios sensus, locus ille recipiat. D. Inter varias curas iactor. RAT. Quasi inter tumidos fluctus, vitæ tuæ puppis, consilij inops, & magistro destituta concutitur, naufragio proxima, ni tu illam, dum nondum manu clauus excidit, tuto aliquo, & salubri insistas in portu: iactísque anchoris cōquiescas priùs, quàm te animi tempestas oppresserit. DOL. Fluctuo propositi incertus. RA. Hinc præter animæ pericula, quæ innumerabilia, & immensa sunt, ipse quoque oris habitus prodit, varius, & inconstans, similísque animo, à quo vultus fingitur, vt ait Cicero: dúmque hoc in statu fueris, nunc lætus, nunc tristis, nunc pauidus, nunc securus, nunc celer, nunc tardus incedes, insigni varietate conspicuus, quale aliquid traditur de Lucio Catilina. At vbi te primùm composueris, atque ad vnum aliquid direxeris, vnum velle cœperis, quod bonum vtique sit, oportet: quoniam natura malorum semper varia est, vbi hoc, inquam,

feceris, præter animi quietem, rerum optimam; vniformitas quoque vultus, ac tranquillitas consequetur: nec spe vlla, nec metu, nec mœrore mutanda; nec gaudio: res quidem venerabilis, & paucorum hominum; quæ apud veteres Græcos in Socrate apud vestros in Lælio laudata est. Postremò verò in principibus vestris, Marco Antonio, & Aurelio Alexandro.

De Ambiguo statu. DIAL. LXXVI.

Nescis, res hominum dubiis consistere rebus?
Et certam præsens vix habet hora diem.

DOL.

AMbiguo in statu sum. RAT. Quid est, quæso, de quo ambigis? Moriendúmne mortalibus, an spernenda, quæ fugiunt, & nullam in prosperis spem habẽdam, an ineuitabiles casus rerum esse, sed tolerabiles, nec flecti quidem, sed frãgi posse fortunam? At hæc omnia certa sunt. DO. Ambiguo in statu positus, quid de me futurum nescio. R. Vbi, quando, qualiter moriaris, ambigere quidem potes; mori autem oportere; nec malè mori posse, qui vsque in finem bene vixerit: nec citò mori, quibuslibet in spaciis vitæ viri boni munus impleuit; vel si id non licuit, at spem dedit; nec alibi, quàm in patria, qui mundum omnem sibi patriam fecit; nec alibi quàm in exilio, qui veram suspirat ad patriam, dubitare [ni desipis] nullo potes modo. Vnde igitur istæ ambages? de fortuna forsitan? an tibi fidem, quod vix illi vnquam fecit, an suos potiùs mores seruet, tanquam pelagus procellosum, nunc ficta tranquillitate fallax, nunc fluctibus aliis minax, nunc horrenda naufragiis. Ne de hoc quidem ipso, si qua tibi experientia rerum est, dubitatio

bicatio vlla supererit: quamuis enim euentus ambigui, ipsa tamen ambiguitas, ipsa & virtus; quæ te inter incerta certum faciet, certa est; cui, cum te totum dederis, prouisa omnia, nihil erit ambigui. D. Ambiguus status est mihi. RA. At non ambiguus Deo; id sat est; illi te ipsum fidens crede, & dic ei, In manibus tuis sortes meæ. Id cùm piè feceris, pone metum, pone ambiguitatem, pone sollicitudinem. Ille scit, quid de te acturus sit, nullius rei dubius; parua quidem, sed firma in nauicula, magnum sulcas mare: fidus, tuæque salutis amantissimus gubernator est. Quid refert, an viam vector ignoret, si magistro nauigij nota est.

De Vulneribus acceptis. DIAL. LXXVII.

Possunt sanari percussæ vulnera carnis,
Sed grauiora tibi vulnera mentis erunt.

DOL.

VVlneribus crucior grauissimis. RAT. O si animæ tuæ vulnus aspicias, quàm tibi hæc leuia videantur: sed vos delicatissima corpora, insensibiles penè animas habetis, altera vestri parte nihil: altera pati omnia parati; quódque est funestius, non sentire. D. Vulneribus inflictis afficior. D. Hostilis mucro loricam penetrat, non animum: ille, nisi vltrò suis sese armis spoliet inuiolabilis ferro est. Disputatum habes à magno quodam viro, paruo quidem, sed arguto volumine, neminem lædi posse, nisi lædatur à se ipso: cui sententiæ quanuis ab opinione hominum vehemẽter abhorreat, pro veritate subscripserim. D. Grauissimis, multísque vulneribus laniatus sum. R. Nullum vulnus grauius esse potest, quã ad mortem: talia verò, vno in corpore, multa esse nõ possũt: si vnũ ergò

grauissimum,reliqua omnia leuia sint, oportet. Tribus & viginti vulneribus confixus Cæsar, vnum,non amplius,lethale habuit: vt sanè fuerint cuncta lethalia,plus ne, quàm semel mori potuit? multa licèt,ac profunda sint vulnera,vnus est vulnerum effectus, quorum sæpè etiam in corpus extinctum inhumana repetitio non vulnerati pœnam,sed sæuitiam vulnerantis exaggerat. D. Vulneribus debilitatus sum. RA. Sit, vtinam,simul debilitata superbia,cum sororibus suis: & accesserit vulnerum comes humilitas,ne de nihilo scriptum sit: Humiliasti,sicut vulneratum superbum:bonum vulnus,& vtile,quod plurium,ac maiorum vulnerum medicina est. D. Vulneribus deformatus sum. R. An adolescentis illius obliuisceris,cuius mentio bis in hoc sermone incidit? serò quidem sponte faceres, quod ab alio factum gemis. D. Transuerso vulnere facies exarata est. RA. Non vulnus, sed causam vulneris attendo. Iusto cicatrix bello parta, miris modis honestat faciem. Viri fortis speciosum, pro iustitia, susceptum vulnus, multóque speciosior est mors. DOL. Vulnere accepto claudus sum. RA. Dictum tenes Horatij Coclitis, qui cum die illo,quo mirabili magis,quàm credibili fortitudine, atque constantia,solus Thusci Regis exercitum,sublicio in ponte sustinuit, testudine suorum manibus à tergo fracta,& collapsa,hostibus clausum iter sentiens,vtque erat armatus, & mille hinc,atque hinc missilibus circumuentus, ex alto se in Tyberim proiecisset,vnóque cum vulnere,vnde claudus mansit,inter ruendum accepto,nando ad suos,corpore reliquo incolumis peruenisset; idque vitium sibi,post tempus,in petitione honoris,obii ceretur, sic elusit aduersarium: Minimè enim,inquit,claudico,

dico, sed ita Dij immortales voluere, vt per singulos passus meminerim triumphi mei: præclarum planè, factísque par dictum. DOL. Manum vulnere perdidi. RAT. Si læuam, damnum leuius: at si dexteram, Marci Sergij, viri fortissimi, remedio vti licet, qui hac manu, bello Punico, amissa, sibi ferream fabrefecit, cum qua multis, ac trucibus præliis, non ociosus bellator interfuit. Id si parum successerit, dextræ officium in sinistram transfer. Nosti, vt Cæsareus miles Attilius, bello Massiliensi, cùm iniectam puppi hostili dextram amisisset, læua prehensam tenuit, donec pelago mergeretur. D. Vtraque manus ferro abscissa est. RA. Vbi plus licentiæ fortuna, ibi plus negocij virtus habet: fortunæ tamen omnis aculeus, virtute contunditur; hac armatus, etiam sine manibus fortis erit. Memento Cinigeri Atheniensis, qui post Marathoniam pugnam, opus immortale, Miltiadis hostibus ad naues profugis, imminens, obtruncata manu dextra, qua vna nauim fugæ plenam strinxerat, sinistram mox adhibuit; qua rursus abscissa, feræ in morem, morsu post affixo, sic tenuit, quos aliter non valebat: nec tibi miles ille Cannensis exciderit, qui vulneribus vsu manuum priuatus, contrà suis iatentum spoliis victorem, quod vnum sibi supererat, dentibus quidem pro manibus vsus est, ceruicémque eius arreptam vlnis implicuit, nec laxauit priùs, quàm auribus truncis, ac naribus, os hostis lacerum tuens, séque vltus, moriens iam lætior expiraret. Ferocia hæc; illa suauiora, mitibúsque animis aptiora remedia; vt semper ceu rem fragilem, caducámque, téque velociter deserturam corpus aspicias: vt cum id euenerit, nec concidas, nec mireris quidem. Sed exteriore membrorum

ministerio amisso, in ipsos animæ sinus intimos te conuertas, vbi inuenias aliquid magnificè loquendum, agendúmque, nec lingua opus esse, nec manibus. D. Vulneribus deformatus sum. R. Dixi iam; immò si causa vulnerum pulchra est, honestatus, ac insignitus: viri quidem fortis pro iustitia, magnum aliquid aggressi, durúmque aliquid perpessi, non fœdis frons sulcata vulneribus videri debet, sed notis stellata fulgentibus: neque verò cicatrices, aut vulnera, sed virtutis sunt dicenda vestigia, & præclaris affixa frontibus signa meritorum. Proinde si Cæsareum illum quoque Centurionem, Cæsium Scæuam miræ virum fortitudinis, sed iustitiæ nullius, mille lacerum, perfossúmque vulneribus, hostes quoque venerati, & propter vnius virtutis admirationem, vulnera ipsa deosculantes armorum fragmina, & sagittas, tepenti cadauere eductas, Deorum templis ceu sacrum aliquid affigebant; quid de fortis, iustique viri preciosis vulneribus sentiendum sit, intelligis? D. Vulneribus multis infirmus, ac deformis sum. R. Curate, miseri, vulnera; nisi nunc sanentur, hæsura perpetuò. De his enim terra viderit; quæ illa conteget, consumétque, cicatricosáque corpora excipiens, plana restituet. D. Inflicto vulnere hac, aut illa parte corporis truncus sum. R. De partibus litigas, totum illicò relicturus.

De Rege sine Filio. DIAL. LXXVIII.

Ne doleas, regnum non successore carebit;
Dant causam nati semper auaritiæ.

DOL.

Regnum est mihi, non filius. DOL. Parum ne tibi igitur sollicitudinum, & curarum regni onus imposuit, nisi filij insuper pondus

dus accesserit? sarcinis vestris delectamini, & dulce est vobis sub fasce succumbere. Nullum publicum pondus regno grauius. Nulla grata sarcina grauior; quàm filius, etsi nulla carior. DO. Cui regnum dimittam nullus est filius. RA. Dimitte ciuibus libertatem, nil illis gratius, nil te dignius, potes. Fuerunt, qui viuentes, nec successore carentes, hoc ipsum facere meditati sunt; Hyero Siracusius, & Augustus Cæsar. Quantò verò satius fuerit multis benefacere [cum possis] quàm optare, vt vni malè facias? Quid est autem melius, quid dulcius, quàm in libertate viuere, quid peius, quid periculosius, quàm regnare. D. Non est filius, quem hæredem regni faciam. RAT. Non est tibi materia perpetuandæ tyrannidis. Nam quid sunt aliud regna, quàm vetustæ tyrannides. Non fit bonum tempore, quod natura est malum. Adde quod persæpè qui in regna succedunt, à maiorum suorum calle discedunt. Exemplo sunt Hieronymus Siculus tyrannus, & Iugurtha Numidicus, qui Romanorum amicitiam, tanta fide ab auis, támque fideliter diu cultam, cum sua vterque pernicie, alter insolentia, alter perfidia violarunt. Non habes igitur successorem regni, non habebis tuorum actuum euersorem; sed habebis populum tui nominis amatorem, & cultorem tui, memorem libertatis, tibi per sæcula debitorem. Bene tecum egisse fortunam credito, & meliùs multò, quòd filium tibi vel abstulit, vel negauit, quàm quòd regnum dedit. DO. Sine filio rex sum. RA. Nunc honestiùs, atque liberiùs regna. Sæpè amor filiorum ab amore virtutis animum deflexit. Legisti, vt apud Taprobanem insulam ingentem, quæ longè trans Indiam in orientali sedet occeano, per transuersum diame-

trum obiecta Britanniæ;rex, arbitrio populi consen̄tiente lætis eligitur;vir ex omnibus optimus; nihil sanguis,nihil opes prosunt: omne suffragium de virtute oritur, ita vt nunquam iudicio fauor officiat.Sancta,& felix electio,quæ ad nostros reges vtinam peruenisset,neque malis peiores, & peioribus pessimi succedentes,orbem terrarum, tradita per manus nequitia,ac superbia,corrupissent.Illic tamen,quantumlibet optimus,ac perfectus vir, vnanimi sententia omnium comprobatus,ad regnū tamen non perueniat,nisi & senex,& filiis carens, ne aut ętatis feruor,aut filij amor transuersum,quo non expedit,animum agat. Ita qui,etsi filium habeat,ad regnum non assumitur, etsi post regnum illi fortè filius natus sit,statim regno cecidit:neque enim prudentissimi viri,possibile opinati sunt,vt idem animus simul & populum curet & filium.

De Amisso regno. DIAL. LXXIX.

Cum regnō curas abiecisti,reparabis
Sed libertatem,perdita quæ fuerat.

DOL.

Regno excidi. RAT. Iam solatij genus est filium non habere. DOL. Regno excidi. RA. Vtilis casus:in præcipiti sedebas;saluus in plano depositus,& periculosam altitudinem, post terga respiciens, videbis te regni solio descendentem,ad priuatæ vitæ requiem ascendisse;etsi nulla est sine securitate iucunditas,nulla felicitas;aliquantò iucundiùs te, aliquantóque feliciùs,atque ita altiùs esse,quàm fueras, cognosces. DOL. Regno depulsus sum. RA. Habeto gratiam depellenti:durum auribus, animo liquidum,quod iubeo. Depulsus enim es, vnde

erat

erat abeundum; & quod sponte debueras, coactus facis. Optanda vis equidem, non d.flenda. Nam quis pudor, hominem natum, aut regnum super homines optare, aut se parem factum hominibus indignari? Si excellere pulchrum, atque optabile? quidni omnium pulcherrimæ rei excellentia optanda sit? Non superbiæ igitur, neque licentiæ, sed virtutis, ex qua vera diademata regum, non ex gemmis, auróque fieri, nemo tam auri cupidus, aut gemmarum est, qui neget. Quis autem, quæso hominum non videt, inter homines principatum humanitati debitum, non opibus; quæ opulentum hominem faciunt, non humanum magis; atque ita nec meliorem certè, nec hominibus altiorem: sed hic vnus, ex multis erroribus vestris est, in excellentiæ appetitu, quam in sua sede contentam, vbi non est, quæritis, non videntes consequentiam rerum veram. & causarum. Sicut enim inter diuites diuitiis, inter robustos viribus, inter formosos forma, inter disertos eloquentia, sic profectò inter homines humanitate præcellitur. DOL. Regia de sede cecidi. RA. Si incolumis, perrarum: solent enim, qui sic decidunt, perire, regnóque simul, atque anima spoliari: quibus illa relinquitur, tranquillior, gratiórque, si sapiunt, vita est; quod illos minimè latuit, qui non collapsi, aut depulsi, sed & stantes, & volentes, aut imperio cessere, aut pontificatum, iam sublimiorem regnis, & imperiis, reliquere. In quibus Diocletianus clarum nomen habet, qui dimissum vltrò ad imperium reuocatus, spreuit opes turbidas, ancépsque fastidium; & quæsitum ab aliis, quærendúmque tantis cædibus, rursus oblatum, expertus exhorruit; & philosophicè, grauitérque cum amicis iocans, oleribus, quæ in hortulo suo,

priuatus, sibi ipse plantauerat , post habendum censuit. D. Regia arce detrusus sum. RA. Latentium illa discriminum plena erat, inter quæ dudum cœcum animi, quibusdam velut aureis, nec minus vrgentibus, quia fulgidis manicis , atque compedibus tenebaris , quibus nunc solutus, lumine reddito , quod fortuna suis auferre sequacibus solita est, illius circulatricis instabiles ludos videt; & quis auarus adeò , vt non auro visum redimat? eligátque inopem magis integritatem nobilissimi sensus, quàm diuitem cœcitatem ? Atqui non minus nobilis , sed sine comparatione nobilior animi visus est, quàm corporis : illum gaude, regni nutantis impendio, remedisse; rem magnam paruo precio, neque rem vnam tantùm. Non modò enim cœcitas, cum regno abiit, sed libertas rediit: publico seruitio liberatus es. DO. Regia exuor maiestate. RAT. Chlamys regia , sceptrúmque, & diadema [crede expertis] ponderosissima rerum sunt, multiplici leuatus fasce , queri desine. D. Regnum amisi. RA. Immò quidem euasisti, & nudus ex ingenti fastigio enatasti. Solent terræ redditi, querelas premere, votáque soluere. D. Regni felicitatem perdidi. RA. Seu felicitatem miseram, seu felicem miseriam dici mauis, hanc fateor, perdidisti ; seu vtrumque simul, falsam felicitatem, verámque miseriam. D. Regnum simul, ac potentiam , regiásque opes perdidi. R. Gaudendum perditis, quæ te perdere potuissent. D. Regni potestate careo. RA. Et regni curis, & casibus, quorum tædio , atque odio, quidam solio excedere voluerint ; quod, vt vellet, Augustum modestia , Neronem, metus impulit. Nonnulli etiam excesserunt, vt paulò antè memoraui. Id, qui velle non potest [Sunt enim pernica-

uicaces, & indomitæ voluntates] necessit ti saltem, victoríque suo gratias agat, ad eum statum vi redactus, quem opp alle debuerit. Primum boni animi votum esse debet, honesta consilia libenter amplecti, proximum vel coactè. Quod magnum illum Syriæ regem non præterit Antiochum, qui omni, quæ cis Taurum est, Asia priuatus, Senatui, Populóque Romano gratias agebat, quòd eum magna nimis sollicitudine liberatum, ad mediocria redegissent; facetè quidem ille, si fictè; Sapienter, grauitérque, si verè. D. Regni è solio descendi. RA. Dicebam superbiæ impudentis, addam & amentiæ negligentis esse, conditionis oblitum, fastidire, quod sis; esse velle, quod nequeas. Non possunt omnes homines reges esse, sit satis, esse homines: quid non, sui regni auidis, sua sordet humanitas. Quiescite, miseri: bene secum agi putent hi, qui reges esse desierint. Cum enim dura omnium mortalium, tum durissima regum sors: quorum & vita innocens labori, & scelerata infamiæ, atque vtraque periculis exposita, quocunque se verterit, difficultatum scopulos rerúmque naufragia, circa se videt: hinc erupisse, tu miserum ducis? nil vnquam tibi felicius accidit, quàm quod miserrimum arbitraris. DOL. Regnum meum, ad alium translatum, doleo. RA. Non tuum certè, sed fortunæ: quæ, si donare illud tibi potuerat, cur auferre, cùm velit, & transferre non possit? Vide autem ne præter transferentis voluntatem, quæ sola sufficiens est, aliæ etiam causæ fuerint transferendi. Illæ scilicet, quas quidam sapiens vir expressit: Regnum, inquit, à gente in gentem transfertur, propter iniustitias, & iniurias & contumelias, & diuersos dolos. D. Rex esse desij. RA. Homo esse incipis: ea est

enim regum insolentia, vt quod Rex Regum Christus esse dignatus est, dici homines dedignentur.

De Proditione. DIAL. LXXX.

Proditus es, quid tum? non primus, & vltimus esto;
Proditus à Iuda Christus & ipse fuit.

DOL.

PRoditus sum ab amicis. R. Hostibus credo: si amici enim essent, non te proderent. D. A familiaribus sum proditus. R. Ambiguum nomen, & familiaris amicus, & familiaris hostis dicitur, quo periculum maius vita hominum non habet. D. Proditus sum ab eis, quibus ante alios, fidebam. R. Vix fallitur, qui non fidit. Enimuerò quò maior quisq; eo minus potest tutò fidere, eóque plus fidere, ac pluribus est necesse. Vnde fit, vt cùm commune, tũ vel maximè regium sit, prodi, neque omnino vllũ genus, tam obnoxium huic malo. Proditus à suis [vt fama est] Priamus, proditus Minos, Nisus, Oethes, Agamemnon, Alexander, & ante ipsum Darius. Proditi ex nostris, Romulus, Tarquinius Priscus, Seruius Tullus, Africanus minor, Magnúsque Pompeius, & Iulius Cæsar, & mille alij, vel reges, vel regib. altiores: & quid proditos loquor, quasi quærendi sint? Quis autem non proditur, & in paruis quotidie & in magnis, nisi cui nullus est penitus, à quo prodi possit? Proditus ad extremum Christus, nec regum peste terrestrium cælestis ille rex caruit. D. Proditus sum; magisque meorum fraudibus, quàm propriis tangor incommodis. R. Piè id quidem, ac magnificè. Nam & Africanus ille cuius proximè memini, se territum non tam mortis metu, quàm insidiarum, à suis apud Ciceronem dicit.

Ve-

Veruntamen neutro nimium tangi debes, quando enim ita iacta sors est, vt lucrum, ac perfidia proditoris bona fides, damnúmque sit proditi, elige vtrum malis. *D.* Proditor me fefellit. *R.* Plus ille sibi nocuit, quàm tibi; te prodidit. se perdidit; te pupugit, se confodit; te dum spoliat, se perimit. Tibi enim regnum fortè, vel opes, sibi animam, famam, conscientiæ quietem conuictúmque hominum eripuit. Nil scelestius proditore: nil turpius Sol videt; cuius obscœnitas tanta est, vt & qui artificio eius egent execrentur artificem, & qui cæterorum scelerum famam quærunt, huius infamiam reformident. *D.* Proditus sum. R. Proderit forsan, nec tam facilè iterum prodi possis. Multi sæpè paruis damnis admoniti, magnis occurrere didicerunt.

De Amissa Tyrannide. DIAL. LXXXI.

Insidiis liber lætare, Tyranide liber;
Cura, odium, pectus deseruere tuum.

DOL.

TYrannidem amisi. *R.* Si vtile damnum est, amisisse regnum, quantò est vtilius tyrannidem amisisse; Etsi enim [vt dixi] cum de rege sine filio loqueremur, penè omnia regna tyrannides fuerint, tempore tamen quæsierunt robur, ac obliuione homium, velum sibi iustitiæ texuere; tyrannidis iniustitia simul, ac nouitas odiosa est. *D.* Tyrannidem deposui. *RA.* Sarcinam reipub. grauem, tibi periculosam, nulli bono vtilem, damnosam multis, omnibus odiosam. *D.* Tyrannidem exui. *RA.* Ne sis nudus, indue iustitiam, modestiam, parsimoniam, honestatem, pietatem, clementiam, caritatem, vestes optimas,

quibus comparandis, nullo opus est auro, sed sola animi voluntate; vestes paratas bonis omnibus, Tyrannis vel incognitas, vel inuisas, qui margaritis ac pupura obuoluti, humanitate interim, ac virtutibus nudi sunt. D. Ciues mihi tyrannidem extorserunt. RA. Libertatem sibi debitam receperunt, vitam tibi iidem debitam reliquerunt. Tu hanc ciuibus tuis debes, qui tibi præter odium, nihil debent. Ita pro gratiarum actione, querimoniam instituis. At iam pridem mos iste precrebruit, vt, qui fecit iniuriam quæratur; qui passus est, sileat. D. Longa tyrannide spoliatus sum. R. Seruierunt tibi, quibus forsitan te seruire dignius fuit: nunc iniuriam, longi, & iniusti seruitij ficem vocas cùm iustitiæ principium, iniustitiæ finis sit: vt si multorum calamitates populorum, vnius hominis pauisse licentiam, turpe fuit: pulchrum sit pascere desiisse, déque hoc conqueri, impudentiæ sit extremæ. D. Longa tyrannide sum deiectus. R. Sponte descendisses melius, optimè verò non ascendisses. Nunc qualitercunque descendisse, bonum ideò, quia iustum, meliórq; coacta iustitia, quàm voluntaria iniustitia est. Audite impium tirannum apud inferos exclamantem:

Discite iustitiam moniti:

audite & me apud superos exhortantem: Discite iustitiam vel coacti. Hæc enim tẽpestiua hic, vtilísque, ni respuitur: illa ibi admonitio vtique sera est. Frustrà enim discitur, quod fieri amplius non potest. Ponite vero iam tumentes animos, superbúmq; & ferox dominandi votum ponite: etsi non prius, saltem, post tyrannidem amissam, tyranni esse desinete: & optandi, quod iam assequi non potestis, finem facite; si non iustitiæ, saltem verecun-

recundiæ, hoc præstare, vt mutatis moribus, & nouo habitu mentis assumpto, amissione diuitiarum ditiores facti, quantum fortunæ detrahitur, tantùm animis addidisse videamini. Nunquam ne igitur aduertistis, vt non solus ille rex regum, & dominus dominantium omnipotens, à quo omnis potestas est in cœlo, & in terra, manum, muneribus suis plenam, & extendit, & retrahit, occultis sæpè, iustis semper ex causis: sed temporalis quoque rex regem, Tyrannus tyrannum, & gens gentem deiicit, atque pessundat: an verò nec prophetam illum querulum audiuistis? Et congregabit, inquit, quasi arenam, captiuitatem, & ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt. Coaptare animum fortunæ, seu diuinæ potiùs voluntati, & cauere ridiculum, fœdúmque illud exemplum Dionysij tyrannorum pessimi, qui patria pulsus, in exilio, puerilium literarū scholas tenuisse dicitur, vt quam in ciues non poterat, in pueros tyrannidem exerceret. Trux ingenium, affixúmque proposito, honestíq; insciū, atque æqui iuris impatiens. D. Tyrannide amissa valde doleo. R. Quantum dolores iustæ possessionis amissionem, qui tam, doleas iniustæ? quantum re propria spoliari, qui sic doleas alienis? D. Tyrannide me deiectum grauiter fero. R. Feres leuiùs, si causa in libres. Multi quidem tyrannorum, solo nominis odio ceciderunt. Plures tamen certas cadendi causas habuisse notissimum est, quotidie fit notius. Apud Aristotelem quidem legis in Politicis, quòd propter vxorum iniurias, multæ tyrannides perierunt. Id quoquomodo, seu actiuè seu passiuè acceptum fuerit, verum erit: hoc est seu propter iniurias à tyrannis illatas vxoribus alienis seu aliis illatas ab vxoribus tyrannorum. Primi exem-

plum habes, non modò tyrannidum, sed regnorum Troiani scilicet, & Romani. Secundi verò, Agidem Lacedæmonum tyrannum, qui cùm ipse sibi subditos spoliasset, ad spoliandas eorum vxores amantissimã suam coniugem destinabat; quæ sibi causa non vltima esse potuit, maturandæ calamitatis, quanuis hic Aristoteli notus esse nequiuerit: qui ætate floruit Alexandri; neque tam longæuus fuit, vt ad huius ætatẽ peruenire potuisse videatur: cum tamen eisdem in libris, non sine admiratione quadam, Hieronis, ac Gelonis nomen inueniam, qui, qualiter sibi noti esse potuerint, attenta ratione temporum, non satis expedio. *D.* Nec ego alienis iniuriosus vxoribus, nec mea vxor alicui; tyrannide tamen excidi. *R.* Sæpè se nocentissimi innocentes putant: sunt tamen & aliæ non minores causæ, præcipitandæ tyrãnidis. Insolenti scilicet, quæ Iulio Cæsari apud historicos obiicitur; illa præsertim, quòd senatui se honorificentissimè adeunti, non assurrexit; quæ hodie nec causa quidẽ vlla esset. Crudelitas quoq. quæ Mezentium, apud Vergiliũ, ad suppliciũ reposcebat. Caium verò Caligulam & Neronẽ, & Domitianũ ad supplicium traxit, & inuidia, quâ maius tormentum non inuenisse Siculos tyrãnos Flaccus ait; neque vestros hodie maius inuenire, res loquitur. Postremo nulla tyrannorum aut maior pestis, aut crebrior, auaritiâ est. Itaque reliquæ singulorum, hæc est omnium. Reliquæ singulos ciues afficiunt; hæc populũ vniuersum. Superbia, & inuidia ipsos inter tyrannos regnant: Crudelitas inter paucos sæuit: Auaritia inter omnes. Quiescit illa nonnunquam, ac minuitur: hæc semper crescit, ac vigilat. Qui præesse igitur in populis volunt, vitare imprimis hoc vitiũ decet, omnemq. vitij huius infamiã, omnemque

que suspicionem. Nihil est enim, quod odiosum æquè faciat tyrannum, atque præsidentia ac dominio indignum. Reliqua interdum magnanimitatis, iustitiæ sese velo tegunt; hoc vnum vtilitatem animi, miseriámque non exuit; & contra communem humani moris errorem, vt nil miserius, nil vilius auaritia est, sic nil quoque miserius creditur, nil vilius, ideóque hoc vitio laborantes, indignissimi honore, & imperio iudicantur. Indignantur homines illi subiici, qui auaritiæ sit subiectus, atque illum alienum in corpus ius habere, quod suum non habeat in metallum. Velle sibi licitum, aliorum vitam, ne dicam pecuniam, extorquere, suam tangere non audenti. Prima quidem igitur ad securitatem, & quietem via est, non modò tyrannidis appetitum, sed omnem regnandi cupidinem abiecisse. Nam quid stultius, qui laboriosius, quídve periculosius, quàm totiùs in se vnum populi sarcinas transferre, fragilem forsitan suis propriis perferendis. Sin eligere meliora; consuetudo veri hostis, & opinionum peruersitas non permittit; illud est proximum, Aristotelici dogmatis meminisse, vt scilicet, non tyrannũ quis se præbeat, sed reipub. curatorem: Introitus, inquit & oblationes oportet videri, colligere dispositionis gratia, &, si aliquando opportunum fuerit, vti ad bellicas opportunitates: Vniuersaliter autem, exhibere seipsum custodem, & camerarium, tanquam communium, non tanquam priopriorũ; & iterum; præparare, inquit, oportet, & ornate ciuitatem, tanquam procuratorem existentem, non tyrannum: & rursus; oportet non tyrannum, sed œconomum, & regalē videri esse subditis, & non suimet curantem, sed procuratorē mediocris vitæ persequi, non excellētias. His quidem horúmq. si-

milibus [vt Aristoteli placet, & mihi]fit durabilior principatus. Ita tamen talem videri expedit, vt verè etiam talis sit. Simulatio enim,tot sub oculis hominum, quos res tãgit,qualibet arte,vel ingenio, longa esse non potest. Vide non igitur,an in parte horum aliqua erraueris, & queri desine, & mirari: neq; enim tyrãnidem his vitiis obnoxiam desinere, sed durare, mirabile est. Ad summam & reges, & tyranni omnes, & quicunque in potentatu aliquo sunt, debent,si regnare diu volunt,acciter excutere, memoritérque dictum illud Catonis, apud Liuium: Auaritia, & Luxuria omnia magna imperia euerterunt. Amissa tyrannide, priuatæ redditus sum fortunæ. *RA.* Hostis ciuium eras, factus es conciuis; æquam disce ciuilitatem, & beneficium fortuna humilioris agnosce; cum honestiùs, cum tutiùs inter ciues bonos, quàm super omnes ciues, viuatur. Iam tibi tranquillior rerum status, iam securior vita erit,sine metu,sine suspicionibus, sine excubiis, sine ferro, quibus in malis,quæ nam vitæ suauitas speranda sit, nescio. *D.* Tyrannide perdita priuatus dego. *R.* Elige an lamentis acerbare fortunam malis, an æquabilitate lenire. Profectò enim,si non vulgi strepitum, sed animum ipse tuum,& in silentio, præteritiq; memoriam interroges, multi te explicitum,atq; elapsum malis inuenies. Iam tutus viuere,siccúsq; iã mori poteris, nec sanguine madidus, nec veneno.

De Perditis Arcibus. DIAL. LXXXII.

Arcibus infestis vicinia sæpe grauatur;
Est dignum,multis res inimica cadat.

DOL.

VAlidis arcibus spoliatus sum. *RA.* Adhuc ergò tyrannidis supererant semina, quæ, iam

iam tandem amissis arcibus abiecisti. Non est satis, venenosum stipitem præcidisse, ni radicem vulseris, qui arcibus fidit, tyrannus esse non desiit. D. Montana arce priuatus sum. R. vbique arces sunt compedes libertatis. At in montibus nimbi etiam quidam sunt quodammodo, vnde vestra superbia in subiectos tonet, ac fulminet: his priuari, non modò non flebile: sed optandum est. Sunt enim aliqua ex his etiam, quæ bona vulgus appellat, quibus boni quoque, modestíque animi teneantur, atque ad illicitum vrgentur: quibus moribus si obstare, virtutis ope, non valeas, quid ni optanda sit amissio earum rerum quæ hos pariunt motus. D. Arcem fortissimam amisi. R. Tu fortissimam dicis, fragilem probat euentus. Amisisti potius rem vsu ineptam, difficilémque custodia: rem inutilem tibi, vicinis omnibus odiosam: iam dormire noctibus incipies, & dormire alios sinear. D. Tutissima mihi arx diruta est. RAT. Quomodo esset tuta, quæ periit, ipse tecum cogita. Ego autem tibi ostendam munitissimam, tutissimámque arcem sine muris, sine turribus, sine vllo prorsus operoso rerum apparatu. Si vis tutò viuere, bene viue; nil virtute securius. Bene autem viuere, non hoc dico, superbè, lautè, pompaticè, sed iustè, sed sobriè, sed modestè. Nullis opus est arcibus, quæ non tutum te præstiterint, sed sollicitum, formidabilem ac molestum. Quæ est autem hæc voluptas, metui, nec amari; An illud Laberij notissimum non audisti;

Necesse est multos timeat, quem multi timent:

hoc ille dixit in Iulium Cæsarem: quanto id in alios, illo & minores, & formidabiliores rectius dici potest: nescio quidem, cur tam multi cupiant timeri. Nemo enim gratis metuitur, vnà & me-

tuit: & periculosius vni est, multos metuere, quàm multis vnum. Nónne satius multò est, quòd nullus te metuat, & tu nullum; ; quàm quòd te multi metuant, & tu multos? Segregari enim ista nequeunt, sempérque metu metus quæritur. Poscis huius dicti causam? Illa profectò est, quam, Ouidius Naso ait:

Quia, quem metuit quisque, perire cupit;

dictum prius est ab Ennio:

Quem metuunt

inquit,

Oderunt: quem quisque odit, periisse expetit.

Eras in tua arce metuendus, sed & metuens, & quos inquies, metuebam? Immò verò quis non omnes metuet, qui metui, cœperit? sed illos imprimis à quibus ipse metuitur. Nam Cicero Ennium secutus: Qui se, inquit, metui volent, à quibus metuentur, eosdem metuant ipsi, necesse est. Sæpè idem repeto, quia ita se res habet; nec aduertitis in hoc cæci, vt in reliquis, dum supra omnes esse nitimini, infra omnes estis: quid est timore depressius? sic conatus omnis vester in aduersum desinit. *D.* Arcem mihi carissimam amisi. *RAT.* Faci tibi cariorem aliam, quam non perdes. Circumualla animum piis intentionibus, honestis vitam actibus, prudentiam, ac fortitudinem ante fores loca; iustitiam, atque modestiam in propugnaculis? humanitatem, ac mansuetudinem vndique in muris: spem, fidem, caritatem, arcis in medio: prouidentiam, supremæ turris in vertice: bonam famam in circuitu: Dei atque hominum adsit amor, absit metus, dignos cole, cæteros præteri, neque cultos, neque offensos. Ita nec te alius, nec tu alium contremisces: & in domo humili tutiùs viues, quàm in arce vixisti,

hanc

hac tibi arcem nemo vſquam inuadet, hanc tibi nemo poteris,aut volet eripere: hac malos in ſtuporem, bonos in amorem, imitandíque ſtudium excitabis. O quàm facile erat tranquillam, ſerenámque vitam agere, ni vos eam inquietā ac turbidam feciſſetis: omnia fermè veſtram, & proximorum in perniciem conquirentes;ad quid enim arces iſtæ,niſi ad veſtram ſimul, alienámque modeſtiam: vt neque vos vnquam ſcilicet quieſcatis, & inſtar aranearum muſcas captantium, prætereuntibus inſulteris. Atqui cunctis animantibus luſtra ſufficiunt, ac nidi; ſolus homuncio arces quærit, quo nullum animal ſuperbius, nullúmque timidiús.

De Senectute. DIAL. LXXXIII.

Optaſti ſenium, quod cùm tibi contigit, optas
Eſſe puer; puer es; namque ſenes pueri.

DOL.

SEnui. *R.* Viuere optabas, & vixiſſe te pœnitet: an quid aliud rei eſt? *D.* Senui. *RAT.* Ibas aſſiduè, perueniſſe te ſtupes: ſtupendum potiùs, niſi quo ſemper ires, aliquando peruenires. *D.* Senui. *R.* Quid ni viuendo ſenueris, & eundo proceſſeris? An tu ætatem retrogradam expectabas? vt velox, vtque inſtabile, ſic & irremeabile tempus eſt. *D.* Velociſſimè ſenui. *RAT.* Dicebam tibi tempus fugere, iam credere incipis: dici nequit, non modò inter opiniones hominum diuerſorum, ſed vnius eiuſdem hominis, quid interſit. Iuuenis ante oculos ætatem habens, longiſſimam opinatur: hanc ipſam ſenior à tergo reſpiciens, videt eſſe breuiſſimam. Semper futura præteritis longiora vi-

dentur, cùm vel æquè sint breuia, vel eò etiam breuiora, quò ad finē properantibus, naturalis motus solet esse vehementior. *D.* Senui. *RA.* Est vnde gaudeas, si tamen non inter vitia senuisti: aut si vel ad vltimum surrexisti, bona tibi, & vtilis est senectus, nec exiguum diuini fauoris indicium. Meministi, vt Ægyptium illum senem Cæsar alloquitur, nec ingratum Deis, ætatis asserit argumento. *D.* Senui. *RA.* ac in re saltem vnus ex paucis: ex toto enim millibus millium eorum, qui nascuntur, quota pars illorum est, qui ad senium vsque perueniant? Ex his ipsis paucissimi sunt, quibus iustum senectutis spacium explere datum sit. *D.* Senui valde. *RAT.* Prodigium, ac stupor, valde finis occursus; metienti animo, quod ille periculosis passibus huc venerit. Insignis quidem senum raritas, ingens casuum vitæ mortalis argumentum est. *D.* Senui. R. Durum, ac difficile stadium cucurristi; mirum nisi iam fessus, & quietis appetens lætè proximam metam spectes. D. Citò senui. RA. Vitæ cursus nunc breuis, nunc breuissimus; longus nunquam, durus semper, asperque & ambiguus: huius vltima pars senectus, finis autem est mors. Quid hic habes querimoniæ singularis? Senuisti? Peregisse iam debes vitæ munus; venisti ad exitum; quiesce. Amens viator est, qui labore viæ exhaustus, velit ad initium remeare. Nihil fessis gratius hospitio. D. Senui. RAT. Multùm tibi placuit vitæ labor si eum transisse fers grauiter. D. Senui. RAT. Si viuere delectat, en vixisti; si oportebat, paruisti. Et quis sanæ mentis, vel quod fieri optauerit, factum doleat, nisi malè se optasse sentiat; vel, quod neque omitti, neque sine multo labore agi poterat, actum esse non gaudeat? Vndique igitur

tur gaudendum tibi est, seu voti compos delectabilis, seu necessario, & graui officio. D. Senui, & voluptates corporis fugauit ætas. RAT. Vtere animi voluptatibus, quæ nec minores, & profectò stabiliores sunt, nec vnquam fugiunt nisi cum anima; huic hærent, hanc sequuntur. At corporeæ voluptates, venientes culpam ferunt, abeuntes pœnitentiam, pudorísque; & doloris materiam relinquunt. His té explicitum ac liberum gaudere debes, & liberatrici tuæ gratiam habere, quæ te manibus tuorum hostium eduxit, tibique debitum munus: sed neglectum, dilatúmque suscepit. D. Senui, solitisque voluptatibus careo. RA. Nouis assuesce: habet & senectus voluptates suas, quas gustare vbi cœperis, quæ nunc doles amissa, fastidias, & reuerti nolis. D. Senui. & incanui. RA. Boni senis verenda canities, plus habet, non modò authoritatis, sed honestæ etiam voluptatis quàm fœdæ omnes iuuenum illecebræ. Neque verò mutati coloris te pœniteat. Nam quis tam corrupto sensu, támque obliquo potest esse iudicio, vt non candidorum calathos liliorum, quàm nigrantium carbonum cistas aspicere, seque, si transformandus fit, cigno similem malit esse, quàm coruo? D. Senui, & squallentes erant vultum rugæ. RA. Et tellus arata fructum fert vberiùs; & vitæ maturiores fructus benè culta in senectute proueniunt. Rugæ te offendunt oris: vultum animi compone; non illum rugæ occupant, non variant anni, nisi vt formosior sit in dies. Denique semper te, si non tu eum neglexeris honestabit. D. Senui. rugisque, & informi situ obsitus, vix me ipsum agnosco. RA. Hoc tibi iam ab initio euenturum dixi: minus quidem auidè speculo imminebis; minus tuis forsitan, mi-

nus, haud dubiè, muliercularum oculis placebis, quibus placere velle, maior ne vanitas, an libido sit, nescio Atqui fidem, qui constantiam, qui grauitatem, qui prudentiam quærunt, certiùs inter has rugas, quàm in planis ac mollibus maxillis, se, quod cupiunt reperturos sperent. *D.* Senui, meliórque post tergum ætas remanet. *R.* Immò deterior. Non semper, quæ delectant magis, atque optantur, meliora sunt. Multi malum suum concupiscunt; quod non esset, nisi quia illud Satyrici verum est.

Pauci discernere possunt vera bona.

D. Senui, & lætiores abiere dies. *R.* Omnium fermè dies temporum, inter se simillimi: animi hominum diuersi: quin vnus, idémque animus secum discors; hinc iuuentæ furor, hinc impatientia senectæ, talibus vitam impleuere iudiciis, vt melius putet esse, quod peius est, optimúmque, quod pessimum. Cæterum dies omnes ipse boni. Bonus enim rex est & conditor sæculorum. Itaque hic feruidus, hic gelidus, hic siccus, hic humidus, hic nubilus, hic serenus, hic turbidus, hic tranquillus; si ad vniuersi decorem, naturæque ordinem aspicias boni omnes. Ad vos autem, vestríque iudicium relati, ex æquo propè omnes mali, mœsti, dubij, solliciti, laboriosi, anxij, amari, queruli, flebiles, ærumnosi. In his tu mihi, nescio, quos nominas lætos dies; qui, dum aderant tristes, lamentísque suis pleni erant; nunc vt læti videantur, nihil est caussæ, nisi quòd abierunt, quódque illis pretium, desiderium tibi auget, irredituri, multáque secum tibi olim segniùs forsan amata rapientes. Stultus enim nihil plenè amat, nisi quod perdidit. *D.* Senui. O si dilapsa redeat iuuentus. *R.* O non minus stultum, quàm inane votum, vt, tu sentis. At si altiùs

tiùs aſpires, non inefficax; redibit enim in tempore, & vt ſcriptum vides, renouabitur, vt aquilæ, iuuentus tua. *D.* Senui, & ætas bona retro eſt. *RA.* Omnes ætas, vt bona bonis, ſic malè vtentib. mala; vtriſque autem breuis prorſus, & extremo proxima eſt; vbi vos manet, hinc bonorum merces, hinc ſupplicium malorum; quænam hæc igitur ætas bona vbique aſpera, ſempérque fugax, niſi quantum ad æternitatem via eſt? Alioqui, etſi dulce aliquid ineſſet, omnem fuga dulcedinem extinctura videretur. Quis enim fugiens deguſtat? Fugienti Dario, fœtidæ atque obſcenæ potus aquæ ſuauiſſimus fuit. Sitis vt putat Cicero, vt ego ſentio, guſtum metus extinxerat: vrgebat in tergum Alexander victor; Vos à tergo rapidum tempus præmit: Anni celeres, præcipitéſque dies; horæ volatiles. Ante oculos autem mors eſt; nec arctatis reditus, nec impulſis mora, nec præuentis eſt tranſitus. Vitæ huius tot difficultatibus, tantiſque terroribus obſeſſæ, quænam, quæſo, pars bona eſt? ſed intelligo nempe ætatem probris, ac libidinibus aptiorem, bonam dicitis. Eſt hic quidem fundi mos, vt bonum dicatur, quod affectui intentis, aptiſſimum eſt; quamuis effectus ipſe ſit peſſimus. Sic catenam prædo, captis inſontibus; ſic tyrannus arcem, libertati plebis impoſitam: ſic veneficus præſentaneum aconitum: ſic ſicarius pugionem promptum cædibus, bonum vocat. Sic vos igitur ætatem bonam, quæ ad id ſcilicet, quod maximè cupitis apta eſt, vocatis. Itaque neminem iſtorum, qui annos irreduces deplorant, Pueritiam quidem, vel infantiam videas optare: quæ profectò optimæ partes eſſent, ſi abeſſe quàm longiſſimè à ſenio, bonum eſſet, vt memorant; ſed nec adultam, ac ſolidam iuuen-

tutem nec incipientem, nec adhuc viridem senectam: pessim m omnes, & periculosissimam vitæ partem, adolescentiam requirunt. O quintum, & vigesimum annum dicunt: vbi te reliquimus? ne quem l iteat, quam vos præteritarum pœniteat fœditatum, qui non nisi tempus apprimè illis idoneum, exoptatis. D. Senui, cur non cum Vergiliano rege suspirem?

O mihi præteritos referat si Iupiter annos.

R. At nil tale suspirantem legimus Socratem, nil Platonem, nil Fabium, nil Catonem: & fuere senes. Sed sunt, fateor. Sapientes regibus rariores. Itaque si rex Euander fuit sapiens, non æquè sanè illud Euandrium suspirium, iam commune nostris est senibus, vulgatúmque. Suidam, stulti senes, & profugam adolescentiam reuocant, ac suspirant: nec suspiriis tantùm, seu tacitis votis, sed medicaminibus irritis, atque inani artificio, in turæ vis affertur indomitæ: qua in re, facetè admodum, lusit Hadrianus princeps, canescenti cuidam, cui aliquid negauerat, eundem postea, ad easdem partes, medicato interim crine, redeuntem, ita repulit: Valde, inquit, hoc iam patri tuo negaui. D. Senui; O si mea nunc redeat iuuentus. RAT. Reuersuram modò illam dixi: iam reuersam dico. Si tam facilè veterum omnium compos fias, nihil in eatuum voles: pauper certè diuitias optare potest, Libertatem seruus, speciem deformis, sanitatem æger, fessus requiem, exul reditum; at iuuentam optare verus senex nequit. Puerile potiùs votum est. D. Senui, heu cur tam citò dulcis me iuuenta deseruit? R. Nunquam non citò deseruit, quod iuuabat: nunquam non properè affuit, quod angebat. Vanum autem est optare, quod haberi nequit, nocuit-

cuitque habitum, & si redeat nociturum sit: sed iam parce suspiriis; dum hoc animo fuerit, cito canus fieri poteris. senex nunquam: desiderium enim iuuentutis in sene, quid est aliud quàm quædam Pueritia senectutis. D. Senui, incuruatúsque sum. RAT. Iamiam terram aspice, vnde venis, & quò pergis, cogita; hinc egressus huc redis: natura te principij simúlque finis admonet: poteras aberrare, publicum tibi iter ostenditur: sanè id quidem est satis ingredi: vel curuatus intende: solent cœci in via manu retrahi. D. Subito senui. R. Immo sensim, pedetentim, paulatim, leniter: sed nihil cogitantibus omnia subitò eueniunt, sicut contra, cogitantibus omnia nihil est subitum: quòd si flenda tibi fuerat senectus, singuli dies vitæ flendi erant: illis enim passibus, ad hunc terminum ibas. DO. Heu senui. RA. O votorum instabilitas! huc maximè anhelabas, huc peruenire optabas, huc non posse pertingere formidabas, quò cum peruentum esset, ingemisceres: monstrum incredibile, nisi tam crebrum esset: senes fieri volunt omnes, senex esse vult nemo: immo verò senex esse, ad miseriam: senes dici, ad iniuriam trahunt: quasi sit probrum senuisse: quod profectò nulli videri debet, nisi quibus dedecus sit vixisse, quæ ingens, non inficior, turba est, cui te tamen, exemplum esse oportet, vt nostro colloquio frui possis: Alioqui, vt auribus illabantur sana consilia, in animum non descendent. D. Tandem senui. R. Et quos ager, & quos æquo, & quos bellum, & quos alea decipit, singula detrimenta dinumerant: tu vnus in finem expergisceris, & tu queri incipis, dum iuxta est querelarum finis omnium. D. Senui. RA. Stultum est senectu-

rem non cogitare nisi cum venerit. Nam profectò si venturam, si assiduè venientem prospexisses, præsentem imperturbatus aspiceres. *D.* Heu mihi, iam senex sum. *R.A.* Hoc ne igitur defles? durum, ac difficile munus impesse, dumosumque iter, ac scrupeum transisse, atque inamœnam hanc famulam peregisse? Atqui, comico more, plaudendum erat. *D.* Senex sum. *R.A.* An oblitus es, vt nuper tibi perfamiliariter notus vnus modernorum, sententiam rei huius, ex tempore protulit, non modernam, sed antiquis parem? Amico enim dicenti, Compatior tibi; nam, vt video, iam senescis, esses, vtinam, qualis eras, quando te primùm noui: subitò ille respondit: Parúmne tibi ergò amens videor, nisi ampliorem mihi nunc etiam amentiam impreceris? Noli, quæso mihi compati, quòd sim senex; sed compatere, quòd iuuenis fui. O quantum sensum tegit breuis ista responsio; quod metiri nequit, nisi qui ætatis huius bona probauerit; & illius mala meminerit. Bono tuò igitur gratulare; quanquam illud quoque verum sit, quòd sæpè bona inuitis eueniunt, & mala nolentibus. Viro autem bono, & virtutum amico, & passionum hosti pluris est, haud dubiè, dies vnus, huius quod accusas temporis integer, quàm illius alterius integer annus. *D.* Heu mihi, nam senui. *R.A.* Iam si persistas, tibi quoque, cum vulgo, iure dicitur, non senuisse miserum, sed vixisse; ita vt hæc sub vitæ finem tam ineptè diceres. Parcite autem iam lamentis, querulum genus: & volentes ite sub imperium naturæ. Nihil flendum, quod illius immota lex statuit: quid naturale autem magis homini nato, quàm viuentem senescere, senem mori? At vos conditionis immemores, vtrumque respuitis, cum vel alterum,

vel vtrumque necessariò obeundum fit. Quod si neutrum volebatis, & tertio abscindendum erat, nascendum mihi credite, non fuit. Patimini senescentibus statim membris, animos aliquando senescere : neque semper in vobis prouerbium verum fit, posse vnum animum corpora multa consumere : finite sine murmure corpus simul atque animum ad extremum ferri ; simul intrauere, simul exeant ; neque altero ad metam properante, alter retrorsum niti velit ; alterúmque retrahere, frustrà tergiuersamini : ire oportet, nec redire licet, nec subsistere. Idque vobis facilius debet esse, immortalitatem animæ, & corporis instaurationem expectantibus, quàm cæteris quibuscunque, quibus, vel horum alterum defuit, vel vtrumque. Frustrà, inquit, oblectamini, humanúmque iugum, quod nascendo subiistis, excutitis. D. Senui, & vires corporis imminutæ sunt. RA. Si auctæ sunt vires animi, bene est; feliciter permutasti. Maiora.n.gesta esse semper, & geri posse animi viribus, quàm corporis, nemo, nisi animi inops est, qui nesciat. Sin vires etiam animi [vt sæpè accidit] per ignauiam decreuere, fateor inutiliter vixisti, tuum crimen, non ætatis. D. Senui, & res meas agere nequeo. R. Si quid animo sit agendum, tantò id à sene meliùs fieri constat, quantò & experientiæ illi plus est, rerúmque notitiæ, & passionum minus, ac malis vinclis expeditior animus. At res alias non agere, senem decet, sed egisse, cui corporeus labor omnis à tergo est; cui, si nunc etiam inhæret, nec auelli vult, ridiculum illud antiquum renouat Romani senis, qui iussus à principe, fori laboribus abstinere, quorum ferias imbecillis hinc ætas, hinc fortuna opulens merebatur ; sic indoluit, vt se,

quasi mortuum fleret, atque ab omni familia fleri vellet: mirus senex, qui quietem, seu speciem mortis horreret, cum nihil seni aptius quiete, nihílque sit turpius sene laborioso, ac sollicito ; cuius vita omnis, tranquillitatis exemplar esse debet. Didicisse & potes à philosophis, quid est illud , quámque optabile senibus bonis viuere; vita, vt memorant, peracta ; qua maxima tamen pars mortalium, inexpleta, moritur. D. Senui, & repente fugit ætas mea. RA. Forma, valetudo, velocitas, vires, vestra ferè omnia fugiunt; virtus manet , nec cessura senio, nec morti. Illi vni bono stabili, ab initio insistendum erat, sed si neglectum fuit , difficilius esse ad extremum, fateor: sed virtutis studium nulla ætas respuit, immò quò difficilior, eò clarior virtus: multi nosse seipsos, ac sapere , vix tandem in senio cœpere: serum quidem, at intempestiuum minimè: etsi enim non iam vitæ desinenti, ac instanti, saltem morti vtile. Cui hercle vni horæ, vt sine horrore, mœstitiáque transigi posset , si non vltimum modò, sed totum vitæ tempus impenderetur, bene [ni fallor] impensum esset. Nam nec frustrà nascitur, qui bene moritur: nec inutiliter vixit, qui feliciter desiit. D. Senui, iam vicina mors est. RA. Mors æquè omnibus vicina esse potest; & sæpè ibi quoque vicinior est: vbi videtur absentior. Nemo tam iuuenis, qui non possit hodie mori. Nemo tam senex, qui non possit annum viuere, si nil aliud, quàm senectus incidat. D. Prorsus senui. RA. Immò maturuisti, an hoc defles ? an poma, cùm maturuerint, quærantur, si sensus illis, ac sermo datus sit: & non potiùs gratulentur, se ad id peruenisse, ad quod nata erant? Est, & cæterarum rerum , sic ætatis maturitas quædam, quæ senectus dicitur: quod vt ita esse videas, & ætas, & mors iuuenum acerba quidem

& dici-

& dicitur,& acerba est. Acerbitati autem obiecta maturitas; quæ cùm in pomis, ac frugibus bona sit, quid, nisi in homine, sit optima; non quòd nesciam antequam maturescant, multa marcescere, ea verò non ætatis culpa, sed peruersitas est naturæ; non quidem omnium, sed multorum, qui ad bonum nati, magno nisu in aduersum tendunt. Maturuisse igitur debes, si quid in te succi nobilis fuit. Iam messoris tui manum securus expecta. Non mors illa, quam metuis, sed laborum finis, ac principium vitę est: non mors, inquam, sed difficilis vitę terminus, ad quem pauci tranquilla nauigatione perueniunt, sed penè omnes nudi, flentes, ac naufragi. Tu per mediam senectutem, leue iter, in finem, prospero agens vento; è multis rerum fluctibus portum subis. Subducenda iam fessa puppis in terram tibi, & quocunque te flexeris, de fine cogitandum, idque vtilius fuerit, quam ætatem bonam [quod stulti solent] & naturam, matrem optimam accusare.

De Podagra. DIAL. LXXXIIII.

Dum te languentem curua releuare podagra;
Mendicus fias, pauper, egenus, inops.

DOL.

Tvrpi torqueor podagra. RAT. Nesciebas senectutis morem? incomitata non venit; magnam sæpè morborum aciem ducit. DOL. Podagra crucior molesta. RA. Extrema, & ignobili parte corporis laboras; quid si nobilissimis laborares, corde, vel capite? D. Pigra coërcecor podagra. RA. Vaga mens hominis freno-

eget: hunc paupertas tenet, illum carcer, aut grauior morbus. Ludens te pedibus alligat fortuna; non podagra, sed pedicæ sunt: iam disce consistere. D. Podagra inutilis factus sum. R. Ad cursum credo, vel saltum, ad choreas, ad palæstram: an te autem ad hæc natum putas? ad alia si nescis, altiora quædam officia natus es, quæ, si caput non ægrotat, exequi nil prohibet. Studere licet artibus ingenuis, dare operam pietati, seruare iustitiam, & fidem; fragile corpus, & fugacem mundum spernere, odisse vitia, amare virtutes, colere amicitias, consilio patriam iuuare. Hæc sunt viri boni munimina: quid hic pedibus loci est? D. Debilitatus sum podagra. RA. Pugnare cum hostibus forsitan morbus vetet, non cum vitiis; quod neque facilius, & certè crebrius est bellum, & quid scimus, an hic ipse dolor corporis, contra quem dimices, tibi ad exercitium animi datus sit? D. Pedibus consistere nequeo. RA. Vide, quam de reliquo ædificario spem habeas, cuius fundamentum tam inualidum senti. Vigila, ne te incautum opprimat ruina. Contrahe sarcinulas, téque ad migrandum para. D. Podagra me ingens habet. RA. Solet hic morbus [vt perhibent] diuitias comites habere. En tibi remedium aliud; bene spera, aut langoris amaritudinem, opum dulcedo solabitur; aut inopiæ pellet asperitas, ita vel solatium aderit, vel finis. Si hæc fallunt, veniat, quæ non fallet. Illa vitæ malis omnibus finem dabit. D. Pedum premor ægritudine. RAT. Si salutem cupis, aut pauper sis, oportet, aut vt pauper, viuas. Multos hac ægritudine liberasse traditur paupertas, vera defæcatrix corporum; quosdam verò frugalitas, quam voluntariam, seu fictam, & imaginariam paupertatem dixe-

dixerim. Vidisti aliquos perpetua vini abstinentia curatos: ita fit, dolore dolor, clauus clauo pellitur, vt antiquo dicitur prouerbio. Vix molestum aliquid, sine molestia curatur, vt praeterea cum hoc morbo, cúmque aliis multis pacem habeas, non Baccho solùm, sed & Veneri bellum indixisse profuerit. Sed quid agimus? animorum remedia promisimus, non corporum. Habes tamen, quam puto, vnicam morbi huius curam. Hanc si probas, vtere: si minus, non te fallant opifices fomentorum. Patientia in aduersis efficacissimum, atque optimum, & saepè vnicum remedij genus est. D. Podagrae vitio curuatus sum. RA. Ad iter inhabilis, minus idoneus ad laborem, non ineptus ad reliqua gerere, non rei modò familiaris, sed reipub. & summi, si ita sors tulerit, imperij curam potes. Itaque memorandum valde Septimij Seueri, Romani Principis, dictum vnum, qui senex, ac podagricus, dum coniurationem nobilium, qui se viuo filium eius Augustum dixerant, deprehendisset, comprehensis authoribus seditionis, ac filio, omnibúsque ante solium eius, affusis, metúque vltimi supplicij tremefactis, ac territis, ipse, manu ad caput relata; Tandem, inquit, sentitis caput imperare, non pedes. D. Podagra me miserum miris modis torquet. RA. Noli solas asperitates rerum flere; sed memento, si quid dulce, aut iucundum tibi obtigit, quo incommodum hoc solari possis. Vnus, ex multis pessimis, vulgi mos est, vt in aduersis querulum, atque impatiens: obliuiosum in prosperis, atque ingratum sit: quo nihil iniquius fieri potest. Nam quis aequis auribus audiat exempli causa, vel Seuerum ipsum, quem diximus, de podagra, vel Domitianum de caluitio, quo lae-

gerrimè dicitur tulisse: vel Augustum senem de sinistri debilitate oculi, vel Iulium Cæsarem de timore nocturno, & quiete visis turbida: vel postremo alios fortunatissimos viros, de vna, seu de altera naturæ [si dici licitum] aut fortunæ iniuria, sic querentes, vt imperij, atque opum, victoriarum, ac tantorum ingrati, atque immemores sint bonorum, dum se homines meminerunt: quos plenam, perfectámque felicitatem hic sperare, dementiæ sit, amara dulcibus temperare modestiæ. Hoc podagræ proprium: hoc morborum omnium commune remedium inuenies, sanúmque consilium, sanctúmque fateberis, senis illius læta multa adepti, dura multa perpessi, qui bonis de manu Dei licet læté acceptis, mala quæque patienter suspicienda censebat: quamuis mali aliquid dare, vel facere, manus illa non nouerit, sed humanam respexit opinionem. D. Podagra me in lectulo, nodis insolubilibus pressum, tenet. R. Te iacente, stare animus potest, cælúmque, & terras, ac maria permeare.

De Scabie. DIAL. LXXXV.

Est mala res scabies, mulier mala pessima res est:
Illa cutem mordens, hac animum cruciat.

D O L.

SCabie premor importuna. R. Iam non miror, si angores meros ægrè fers, quando id luges, cui dulce aliquid immixtum est. D. Graui vexor scabie. RAT. Sunt, qui hanc salubrem dicant. Ego autem, ne tam mœstæ rei lætum nomen tribuam, arram potiùs salutis, siue ad salutem viam, dico. Mollis est, qui asperitatem vię breuem respuit, cuius exitus sit iucundus. D. Arida me scabies

scabies exercet. R. Iam horologio non egebis: erit tecum, quæ te noctibus excitet, téque, honesto cuipiam fortassis officio, vigilem reddat: nemo tam piger, quem non scabies sollicitum faciat. D. Scabie torqueor. R. Morbus ignobilis, sed nobilis cura est; labor, æstas, balnea, peruigilium, diæta. Si nec ista profuerint, ad patientiæ medicinam recurrendum erit. Illa omnibus morbis vilissima est. D. Scabie crucior tædiosa, & fœda. R. Neutrum nego: vbi ergo Publius molestum ocium, podagrici pedes dixit; me sinente, potes addere, mœstum negocium scabiosi manus; sed quid dices, si quo fœdior morbus, eò pulchrior patientia est: quid, si paruo ex malo, bonum ingens elicis? hæc nimirum vna est rerum, quæ contemptum corporis maximè pariunt, quo nihil est melius mortali. D. Totum me scabies occupat. R. Totum te, verum est; id quidem metuo: sed plus & forsitan, quàm quod dicere voluisti; totum enim corpus intelligis: sed est vobis inuisibilis animorum scabies, cupiditas, ac libido, & pruritus quidam vlciscendi quærendíque, qui non magis scalpitur, acriùs æstuat: hunc nec tolli, nec leniri poscitis, nec sentitis quidem: tantò minor vobis est semper vestri cura, quàm corporis.

De Vigilia. DIAL. LXXXVI.

Excutiunt somnum morbi, cura atque senectus: Curas, & morbos excute, dormieris.

DOL.

DOr mire non possum. RA. Vigila, & gaude vitæ tibi tempus auctum. Inter obdormire enim, atque emori, quid interest, nisi quòd alter temporalis, perpetuus alter est sopor? Itaque nescio, an non satis propriè & somnus breuis

De Inquietudine somniorum. DIAL. LXXXVII.

Tristia cum trepidam terrent insomnia mentem;
Et luxum, & curas deme, solutus eris.

D O L.

SOmniis inquietor, R. Si verum est, quod sapiens quidam ait: Multas curas sequuntur somnia: quod vestri quoque approbant authores. Radicem mali amputa, curas pelle, somnia quoque pepuleris: quo enim, quæso, tot curas, & tam nihil profuturas, in tam breui vita, de qua iam ab initio promissum est? quid torqueri iuuat? & turbidam curis vitam, & infestam somniis quietem, vestra vobis facit amentia: diuinam prouidentiam, vestro vult is superare consilio: neque sentitis, vt ex alto vestræ ridentur insaniæ, vestræque deliberationes, illo de tempore, quod non solùm extra vestrum arbitrium, sed etiam extra notitiam vestram est. Neque auditis Flaccum exclamantem:

Prudens venturi temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus,
Ridétque, si mortalis vltra
Fas trepidat.

Omne tempus in vestram trahitis perniciem: de præterito mœsti, de præsenti anxij de futuro pauidi, trepidíque, neque his curis superuacuis dignos meritis manipulos, laborem vigilantes, consopiti somnia. Sin illud fortè verum est, quòd vacantem quoque curis animam, inquietam somniis esse, vel natura hominis, vel peccatum cogit. Nónne cum ex mille somniis, nec vnum verũ esse, verum sit, postquàm alterutro falli oportet, satius est inquietari somniis, quàm mulceri, & amara somniare, quàm

runt tamen vnanimiter in finem: nil iā aliud, quàm suum decus, & facti memoriam cogitantes. Proinde omnes homines claritatem, famámque desiderant. Solus tu ne paruo illas tædio emptas, velis? D. Immò & ego apud posteros clarus esse cupiam, inter coætaneos recusem. R. Quid ita, cùm hoc maius, eóque difficilius, ac rarius sit, obstante, quę pręsentium famam interpellat, inuidia? D. Quia inter absentes mera est gloria, nullus obstrepit, nullus obstat. Inter præsentes autem, & contradictio, & labor:

Magnus enim labor est, magna custodia famæ:

Vt non ineleganter ait quidam. R. Nimis aut delicatus, aut segnis est, qui sine labore, magnum aliquid speret, cùm pro minimis, tot se offerant labores. D. Ego verò non labores respuam, sed tædia. Nā quis ferat assiduè visitari, obsideri, posci, exagitari, & sui interim negligentem, totos dies, ac magnam breuis vitæ partem, aliis dare, vt tua necessitate posthabita, alienæ inseruias voluptati: quod malum, si ab initio incidisset, nunquam ad hāc ipsam famam, quæ me cruciat, ventum esset: sed & nunc præclaros animi conatus, & egregia potens est impedire negocia, importunum. R. Id quidem ita esse, non nego: durum certè, sed tolerabile, immò & inuidiosum, & optabile, cæterum, vtcunque tuo iudicio acceptum erit, penè ineuitabile. Nam quæ ad euadendum via, nisi vel superbia, vel ignauia? Alterum honestum desiderium te petentium arcebit, altera & extinguet. Si quod est aliud remedium, vrbium fuga est: quamquam si claritas vera sit, nec fuga sufficiet: sequitur claritas possessorem suum, quocunque perrexerit, & vbicunque constiterit, secum erit, nec rure vnquam, nec in syluis quidem desinet clarus esse, qui in

vrbibus clarus fuit Non potest famæ fulgor abscōdi; inter tenebras eminet,& ad se oculos, atque animos trahit. Nunquid non audisti Dandanum Brachmanorum senem præclarissimum, ab Alexandro Macedone, vsque ad vltimas Indorum solitudines, Cynicúmque Diogenem ab eodem, vsque ad illud suum dolium, quo pro volubili vtebatur hospitio, visitatos? Nunquid non vsque ad squalidam, ac desertam Linterni villulam à placatis, sola virtutis veneratione latronibus, Scipionem Africanum, eundémque ab ipsis hostium ducibus, vsque transmaria? Nunquid non Titum Liuium, ab vltimis Galliarum, extremáque procul Hispania, vsque ad vrbem Romam? Nunquid non denique sanctos patres, vsque ad intimas, & horrendas heremi latebras à Romanis etiam Imperatoribus visitatos? & sileo Salomonem: immò verò quis vnquam vir clarus, visitationibus caruerit? Amici, & noti mutuis alloquiis, & confabulationibus delectantur: ignoti autem solo recreantur aspectu. Habet enim virorum illustrium præsentia dulce aliquid, quod non sentit, nisi ipse, qui fruitur: hoc tu laboriosum ne dixeris; operosum est, fateor, sed & gloriosum. D. Celebritate nominis atteror. R. Si hanc vis abiicere virtus abiicienda est cuius è radice oritur. Id si meritò refugis, ferre hanc sarcinam æquo animo est necesse, ad quam multi nequicquam omni studio vitæque ipsius impendio aspirant, & tu forsitan aspirasti. Patere te videri ab his qui hoc nisi te, tuumq; nomen diligerent non optarent. D. Multi me vndique, vsque ad importunitatem, fastidiúmque concelebrant. R. Quid tu igitur an totomni malles, atque abiici? D. Innumerabiles, vsque ad tædium, me honorant. RA. Tu verò Dei munus agnoscito. Ille te hono-

honerat, vt te illum & honorare delectet, & inhonorasse pœniteat. Omnis honor, & omne quodcunque homini ab homine bonum fit, à Deo est. D. Permolesta res est honor immodicus, & crebra visitatio. RA. Et hæc fateor: at prædulces sunt huius molestiæ radices, amor, & veneratio. His, si animi gustum applicueris, bene sapere incipient, quæ molestant; amara dulcibus tempera, non in hoc tantum, sed in omnib. quæcunque fert præsens vita; in qua, non facilè reperias mel, cui non sit admixtum fel, & sæpiùs amara præpoderant. D. Celebritate nimia fatigor. R. Sæpe id quidem accidit: de quo questum diuum Vespasianum nouimus triumphantem, dum solemnitate pomparum, expectatione, ac tædio esset affectus, increpantem seipsum, qui triumphum, nec sibi, nec maioribus suis, aut debitũ, aut speratũ, tam inaniter in senio appetisset. Quanuis autem nõ sit optanda celebritas per se ipsa, ferenda est tamen, & amanda. Causæ ipsius virtus, & industria, neque vnquã, vt illa careas, deserendæ, multo est gloriosus labor optabilior, quã ignaua requies. D. Salutatoribus obuiis offendor. R. Habes huius quoque tædij participem Crispum philosophum. Immo, quem non habes, præter illos qui popularibus auris [vt Maronis vtar verbo] gaudent? Ille tamen insignis questus est. Credo ideò, quòd acutissimũ virum [talis enim traditur] & suis studiis acerrimè deditũ, salutatio crebra, & improuisa turbabat; vtq; idẽ ipse ait, producebat ad mortẽ. Nihil est autẽ ꝙ queraris; quod optabas, accidit notus in populo vt esses, alioqui tot salutatorũ incursib. nõ pateres. Poteras latere, poterasquiescere, poteras [quòd aiũt] in gremio gaudere, quod optimũ vitæ genus, aliqui diffiniunt. At vos magnis in vrbibus noti, & clari esse vultis, & ociosi simul, &

liberi,& tranquilli,quod nihil est aliud,quàm in magnis pelagi tempestatibus, vt immobilis sis optare:denique superbi fuerit,obsequentium amicorum voces pati non posse æquo animo, cùm sint hostium patienda conuitia.

De Dolore,malis ex hominum moribus,concepto.

DIAL. LXXXIX.

Vt viuant alij,ne cures,inspice mores,
Et propriam vitam,nemo notandus erit.

DOL.

Malos mores hominum ægrè fero. KAT. Si caritate motus,laudo:si ira, vel indignatione,non laudo. Quid ad te enim, quibus moribus sint alij,modò sis bonus.An nunc primùm intelligis vulgi mores?an tibi negocij parum sentis, vitam tuam componere,nisi inuigiles alienæ,& illud aggrediare, quod nec ars vnquam efficere valuit,nec natura,vnde nihil vnquam speres,nisi tædia,& labores.Fuerunt hæ tamen, & philosophis curæ,quorum alter in publicum egrediens, semper flebat:alter,contrà mores hominum ridebat. Neutrum sine causa,sed illud pietati,hoc superbiæ propinquabat. D. Quis enormes ac subdolos hos habitus feret? R. Malo te per vim dehonestari,ferres, si necesse esset,qui sponte sua alios deformatos,pati nequeas sine illos indui, vt libet,tu vt licet,atque vt decet,induere:atque ita te vlciscere: nō minus lasciuo oculos honesti habitus offendunt,quā modestos inhonesti.[illegible] tur volu[illegible]tatem consilio adhibeant [illegible] adhib[illegible] honestatem. Nusquam [illegible] gratior lux; nusquam [illegible] st clarior. Quid quer[illegible] [illegible]iciet decori.

ri. D. Quis hos morbos animorum, atque hos perferat inuidos? R. Linque inuidos sibi, neque illis alium cupias tortorem, satis ipsi se torquent, & suis malis, & alienis aguntur, ac tabescunt bonis. Non est compatiendum sponte languentibus: non sunt autem contagiosi; vt corporum, sic animorum morbi, non transeunt ad nolentes. Imò verò nobilis animus, vitiorum odio, ad amorem virtutis accenditur. D. Quis tot ferat insolentias? R. Humilitas eò acceptior, quò pluribus est obsessa superbis. DOL. Quis tot fraudes, quis tot artes auaritiæ, quis tot species libidinum? R. Quæ tibi meritò displicent, declina, & quæ in aliis damnas, vt in te damnent alij, caueto. D. Quis hoc gulæ regnum? R. Maximè inter ebrios speciosa sobrietas: vbi æquè boni omnes, nullus excellit. D. Quis tam multa mendacia? R. Si mendacio offenderis, veritati stude. D. Quis tot vbique tyrannides? R. Non te hinc arma, nec opes expedient, sola virtus est libera. D. Totus orbis odio mihi est. R. Miserari miseros magis decet, quàm odisse; nisi, vt dixi, sponte sint miseri; quin tu mundo suos mores linque, tuos reformare stude, & ab aliis auersos, & in te ipsum oculos reflecte, sic & tedium euaseris, & cum mundum nequeas, id, quod potes, & debes, temetipsum corriges: non est, quo te frustrà natum credas, si hoc feceris.

De Minutu tadiu rerum variarum. DIAL. XC.

Est vecors animi, quem res vexare minuta
Quæque solent, & quem territat aura leuis.

DOL.

TVrbidos vrbium clamores rerum variarum odi. RA. Ruris silentium, syluásque amas;

quæ fieri, fugaríque nequeunt, fugienda sunt. D. Vulgi contentionibus fessus sum. RA. Vulgo autem dum præbueris, non quiesces. D. Vulgi strepitu fatigor. RA. Vulgi verba despicito: penè enim quicquid vulgus loquitur, aut nihil, aut falsum est. At strepitum illum omnem, & confusas voces, si vitare vetitum, tantum auribus excipe, ídque non aliter, quàm mugitus boum, aut balatus pecudum, aut vrsorum murmur: quid enim, nisi belluarum voces sunt, vel inertium, vel feratum? D. Vulgi fragore perturbor. RAT. Finge animo, te aquarum exundantium, ac scopulis allisarum sonitum audire. Persuade tibi esse, vel ad fontem Sorgiæ, vbi ingenti strepitu ex horrendo specu lucidissimus amnis emanat; vel vbi Reatini gurgites, quos Nar in Tyberim conuehit, alto de colle descendunt; vel vbi ad ea, quæ catadupa nominantur [vt ait Cicero] Nilus se ex altissimis montibus præcipitat, vel vbi similiter [vt fecunt] Hister in Euxinum ruit. Denique vbi vel Ligusticæ rupes Ætneis fluctibus, furenti austro, vel Charybdis oblatranti Syllæ, Sicanis vorticibus torta, respondet. Consuetudo præstabit, vt quod tædiosissimum sentis, quadam cum voluptate percipias. D. Latratibus canum vexor. RA. Qui vulgi latratus ferre didicit, nullos horrebit canes. Nam neque tam multi alij, neque tam rapidi, aut mordaces. D. Immitis equus, ac tremens; infidus seruus, ac contumax, non tantùm tædio, sed periculo etiam mihi sunt. RAT. De vtroque animali, quid sentirem, dixi olim, & nihil nunc muto. Addo aliquid; vt vitare quidem possis equi tædium, si nil aliud, pedes tibi, serui, aut manus, dare possunt; nec lamentis dignum, quo carere valeas, cùm velis. D. Mu-

sca-

ſcarum tædio affectus ſum. RA. Vide ne muſcarum tædio, muſca fias, & ab alio, quàm à Deo creaturam muſcam credens in illius, qui muſcarum princeps dicitur, poteſtatem venias, quod affecto cuidam tædiis ſimilibus accidiſſe, author eſt Auguſtinus, principium illud Iohannis famoſiſſimum exponens; Et muſca, & pulex, & bruchus, & culex, & cinifex, & locuſta, cæteráque huiuſmodi, creata non ſine certa cauſa ſunt ab illo, qui vidit cuncta, quæ fecerat, & erant bona valde: &, ſi nulla eſſet alia, illa ſola ſufficeret, vt his armis humana ſuperbia domaretur. Potuit enim Deus Ægyptiis Leones, Tigres, vel Dracones immittere; at minuta, & vilia immiſit animantia, quò clarius, & cœleſtis potentia, & terrena fragilitas nota eſſet. D. Pulicibus inquietor. R. Sanis cogitatibus conquieſce. Cogita nihil mali, præter peccatum, homini contingere poſſe. Multis, non hæc modò facilia, ſed quæ videntur grauiſſima, profuerunt: quid ſcis, an, ſi pulices abirent, ſopor nimius, aut malæ libidines ſubirent. Crede, bene in omnibus tecum agi, bene erit. D. Nocturno pulicum prælio victus ſum. R. Quid ſuperbis igitur, vmbra, & cinis? quid erigeris, iners lutum, à pulicibus victus? Contra Deum calcitras, iumentum indomitum, ac ſtolidum. D. Offendor pulicibus. RA. Vis ne tu homines offendere? à pulicibus te defende; viliſſimo impar animali, nobiliſſimum aggrederis; & pulicum cibus, homines voras. D. Pulicibus agitor. R. Terrena omnia, hominis ad obſequium facta ſunt. Pars vt paſcat, pars vt veſtiat, pars, vt vehat alia, vt defendant, alia, vt exerceat, doceántque, & conditoris admoneant: quædam denique, vt delectent, feſſúmque rebus animum leuent; quædam verò, vt dele-

ctationem noxiam frenent, ac salubribus tædiis, contentúmque huius lucis, simúlque desiderium vitæ melioris incutiant. Quantum enim, quæso, mors timeretur, quantúmve, si tædiis vacua esset, placitura mortalibus erat hæc vita, cum tædiis plena, sic placeat, sic abitus timeatur. Nec vitæ iucunditas viuenti, nec amœnitas viæ, semper est vtilis viatoris: expedítque nonnunquam, durum aliquid occurrere, quo optabilior finis sit. D. Nocturnæ auis flebilibus notis infestæ sunt. R. Non [vt arbitror] Philomena, quæ apud Vergilium:

Flet noctem, ramóque sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstu latè loca questibus implet.

Dulcis enim fletus, & suaue carmen, & delectabiles sunt querelæ. Mœstior te forsitan strix offendit, neque tam propriè, quàm poëtarum carminibus infamis bubo: qui quibusdam tamen, quàm læti fuerit augurij, apud Iosephum legis: quamuis vtrumque ridiculum, hinc spem scilicet, metúmve concipere. Huius enim, & multorum tristis aspectus, & lugubris cantus, at vterque naturalis, non sic canunt, vt vobis aliquid nuncient, sed quia canere aliter non norunt. Da illis Philomenæ vocem, flebunt dulciùs: nunc naturæ parent suæ: vos naturam ipsam, superstitionibus vestris, vt pareat, cogere, delirando nitimini. D. Proxima in turre, pernox noctua importuna mihi est. R. Noctuam inquietas noctes Augusto facere solitam, audisti: & quem, quæso, verebitur, quæ mundi dominum inquietat? D. Mures thalamum infestant. R. Quid scis, an hoc ipso in thalamo exorti, quem tu forsitan peregrinus inhabitas? de te iustiùs queri possunt, qui natale illis, aduena, solum turbas. Sed omissis iocis, horum omnium ratio vna est. Iccirco equidem his infestam vitam agitis, vt disca-

discatis alteram optare: ac illic animum habeatis, vbi nec mures, nec fures, nec araneæ, nec tineæ, nec damna nec tædia vlla sunt. D. Procaces ranæ, ac strepidulæ tædium pariunt cicadæ. R. Finge solatium parere, solatium erit. Opinio rem, quocunque vult, trahit; non vt verum mutet, sed vt iudicium regat, & sensibus moderetur. Inuentus est nuper, qui rure habitans, ad fugandas nocte luscinias, saxis armatus, sudibúsque consurgeret, quo cùm parum proficeret, circumfusas arbores iuberet, abscindi, vt vel sic, prærepto frondente domicilio, abirent; quibus manentibus, abire illum oporteret; iámque importunis cantibus pulsus sopor abiisset; is tamen proximæ paludis in ripa, nocturnos strepitus ranarum, modulatissimam quasi fidium harmoniam intentissimus hauriebat: inhumanum, ferúmq. hominem, víxque inter homines numerandum, & moribus quidem, qualem audis, forsitan & vidisti; vulgaribus tamen negociis, haud insanum: qui nunc ideò ad memoriam rediit, vt constaret, quantum in rebus omnibus possit opinio. D. Ranarum, & cicadarum strepitu offendor. R. Non illæ quidem, vt offendant, strepunt; sed naturæ communis beneficio vtuntur. At hoc ipsum, superbam impatientiam vestram lædit, sicut reliqua quæcunque aliter fiunt, dicuntúrve, quàm exigit oculorum vestrorum, atque aurium voluptas. Sed vt fabulam vestri erroris, ad antiquas fabulas remittam, cogita nunc, vel ranas suam veterem querelam, & vltricem Latonam raucis vocibus, vel cicadas, versum in suam speciem Titonem, stridulis plausibus memorare, finésque forsitan suum illas agere negotium, tuum ages. Cur iniusti naturæ semper accusatores, innocuis animantibus suc-

censeris, nec aduertitis, quantò maiora sunt tædia, quæ vicissim ipsi vobis infligitis; Sileo raptoresque vrbium, & mille iniuriandi, lædendíque artes; mille violentias, mille dolos quorum pleni sunt vici omnes, & compita. Taceo latrunculos toto orbe dispersos, & itinera interrupta prædonibus, quibus magna pars terrarum hodie inuia est; spectacula mundi pulcherrima prærepta mortalibus; dissimulatum illud, & miserrima iam consuetudine roboratum, quis dignis questibus explicet; aut humanæ pondus ignauiæ, verbis æquet, quòd, pacatis quoque regionibus, passim legitimus prædator occurit, qui sollicitum viatorem, exhaustúmque laboribus, & onustum curis, ære suo spoliat, iniustissimi nescio cuius iuris obtentu; quo effectum, vt quod amœnissimum fuisset, orbem terrarum permeare, id alicubi periculosissimum, vbique sumptuosum, ac tædiosum sit. Sic vestri Principes, & patres patriç, immo verò vestra patiẽtia, vestri mores, libertatem publicam, paruo pretio vendiderunt. Quid custodias loquear superuacuas, & obstrusos passus, ac suspicionibus variis plena omnia, absentiæque solatium vnicum, literarum commercium interdictum? Quod ipsum, quia mutari iam non potest, forti animo ferendum est. Verum, vt naturæ opera ferre non renuat, qui tot insolentias, tot immanitates hominum, tot tædia, tot rapinas pati solitus, didicisse debuit, quàm iniquè natura parens, leuibus ex causis, quotidie laceretur; cum tot acerba, & grauia pati hominem ab homine sit necesse. D. Magno torqueor calore. RA. Expecta hyemis tædium, hoc pulsara festinat. D. Frigore crucior importuno. R. Ecce tibi æstas accelerat; huius ipsius allatures desiderium. D. Frigoribus vrgeor. RA. Vix

incommodum inuenies, cui non inuenerit natura remedium. Et sæpè vnius remedia multa sunt. Arcent frigus, tectum, vestis, cibus, labor, exercitium. Raró quisquam frigore vincitur, nisi victus inertia. Piger ignem inter remedia numerare, magnum mortalis ignauiæ argumentum. Non tam facile vini è dolio immixta aqua, linteo, madente, detrahitur, quàm è turba hominum., hyeme accenso igne ineptes à fortibus segregantur. Omnes eò confugiunt quibus nihil sanguinis, neruorúmque animi est. Videre licet, sed non libet iuuenes nostros, vt formosi videantur, deformatos, abscissósque pube tenus, sese ignibus ingerentes; quantò erat honestius, pudenda contegere, quàm semiustis natibus inamœnum naribus nidorem respirare? D. Nunc tremo, nunc æstuo. R. Credo id facilè; mores noui & te loquente, quod occurrit, dicam. Recens, at breuis historia est, Paper in Gallis, pro capitali causa, cum adolescente filio comprehensus; & secundum ritum gentis, in ahenum missus, ac decoqui iussus erat. Cum fortè igitur in aquam hyeme gelidam, nudi ac vincti pariter descendissent, cœpit adolescens tremere, & frigus magna dentium collusione testari: vbi, subiectis ignibus, cœpit aqua feruescere, ille lamentis, ac gemitu impatientiam caloris exprimere. Contrà immotus ad vtrumque & toruo illum vultu respiciens senex: Vilissimæ, inquit, meretricis fili, nec frigus igitur, nec calorem pati potes? Verbum mali forsitan, sed constantis, solidíque animi, dignúmque quo illæsus è vase mortifero prosiliret. Cæterùm vestris nunc adolescentibus conuenientissimum, quibus nihil effœminatius, nihil eneruatius est, æstate solem execrantibus, vt Athlantes solent, hyeme ignem

adorantibus, vt Chaldæi. D. Nix me tædio afficit. R. Delicati etiam iucunda fastidiunt. Atqui niuem sine Ventis descenpentem, quidam inter, pulcherrima ponunt. Porrò si quid est niue pulchrius, nil certè candidius. D. Nunc æstibus, nunc frigoribus nimiis, nunc siccitate, nunc imbribus angimur. R. Impatientissimum caloris Alexandrum ferunt, nempe qui & duræ & prosperæ fuit impatiens fortunæ. Contra verò caloris, ac frigoris patientiam parem dant Hannibali. Cur non tu aliquam tibi, vel dissimilis, partem, laudis arripias? æquè ille vtrumque potuit ferre, tu neutrum: hoc vobis primùm tribus voluptas, quæ emollit, eneruátque: &, vt verè dicam, castrat animos, vt non hostiles tantùm gladios, aut mortem, sed impressiones aëreas formidetis. Clamo autem, & sæpè, frustra quidem, quoniam surdis clamo: linquite suum officium naturæ; nihil, sine æternis, agit illa consiliis. Stulti, & ignari, ne vna prorsus aquæ stillula, plus, minúsve, quàm expedit in terram cadit, etsi non singulorum libidini, ac saluti omnium consulitur. D. Hic luto, hic puluere, hic nubibus. hic ventis, ac te itru turbor. R. Atqui terræ varietas, cœli varietatem sequitur. Vdus aër lutum parit, siccus puluerem; sic de motu aëris venti, de vaporibus nubes, de ventis ac nubibus tempestates: ac fulmina prodeunt. Qui rerum causas nouit, & naturæ se præbuit obsequentem, consequentiam defectuum non deflebit. Et de ventis, licet, apud quosdam magna sit quæstio, nonne tamen tibi aër omni carens vento, penè semianimis videatur? vt non ineptè quidam ventum, animam dicant, siue spiritum. Puluerem certè, apud multos, viris fortibus dulcem vides, idque vt de luto etiam credi possit, diuersorum operum vna vir-

tus

tus efficiet. Tonitrua verò, & concitatiores cæli motus, quid nisi comminationes, & monitus miserantis Dei sunt: qui certè non minaretur, nisi amaret hominem, sed feriret; quum multæ, & graues nunquam desint feriendi causæ. Ad terrorem verò hæc, formidinémque mortalium spectare, sed ante alios, illorum, qui rebellant Deo, non solum naturæ gnatus meminit poeta, sed vates illa etiam diuini conscia consilij, quæ ait; Dominum formidabant aduersarij eius & superi ipsos in cælis tonabit. Formidare verum tonantem aduersarij, enitimini in gratiam redire, vt amici Dei effecti nihil omnino nisi eius offensionem, timeatis. Hoc potiùs agite, & querelas mittite. DO. Fusco, & nubilo contristor aere. RA. Nulla tempestas durat; & sereno nubes succedunt, & serenum nubibus; frequens, imo iugis alternatio, & ferendum sine questibus, quod tam breue est. D. Offendor nucibus. RA. Offensio admonitio quædam est; vt iam hinc tibi prouideas, ne tenebras, quas momentaneas ægrè fers, aliquando perpetuas patiaris. D. Igne cælesti turbor, & grandine, & procellis. RA. Hæc, & his similia, ad timorem salutiferum, vel, si spernitis, ad vindictam sunt. Audi vnum: ignis, sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. Audi alterum: ignis grando, fames, & mors, hæc omnia ad vindictam. D. Tempestatibus turbor æquoreis. R. Noli hic naturam, sed tuam vel stultititiam, vel auaritiam accusare: quis huc te cogit? D. Tenebrosis nubibus, & contrariis ventis afficior. R. In tenebris natus, & in tenebris moriturus, inter rerum contrarios ventos viuis. Disce quod semper pateris, tandem pati. D. Tonitru, ac fulmine quatior. RA. Plus hic aliquid, quàm tædium est.

in primo equidem metus ingens, nisi stultis quibusdam contemptoribus: in secundo autem mors. Itaque quibusdam visum est de fulmine, non nisi inexpertum, queri. At quis, oro, nisi amens, hæc non metuat; cum cautum apud fortissimos hominum Romanos, videat, veteri statuto, vt Comitia populi Ioue tonante, non habeantur. Cæterùm metus hic, nisi ad emendationem vitæ spectet, inutilis est: Quid prodesse enim potest timor, vbi nullum est remedium formidatæ rei? Huc vertenda res igitur, vt licet naturalibus causis tonet, ac fulminet, nihilominus commonitorium existimetur illius, qui nullis adstrictus causis, ipse fons omnium causarum est. Ille quidem ideò tonat in cœlis, vt tu in terris bene viuas, & obliuione discussa, irascentem dominum recognoscas, quódque amore debueras, saltem metu ficias. Nolite queri, omnia, æquè bona, & mala, expedit vobis [mihi crede] vt sæpius tonet: & quàm sæpè tonuisse, memoriæ traditum est, eo anno, quo verus Dei aduersarius, ac pietatis hostis Domitianus interiit, non vt exclametis, sicut ille, feriat iam quem volet, sed vt iram Dei piis lachrymis, ac humili prece vincatis. D. Ebriorum congressibus, lætitiáque contristor. RA. Vinum lætificare cor hominis, & Bacchum lætitiæ datorem, etsi Dauid, Vergiliúsque non dicerent, notum est. Et quanuis illud quoque verum sit, quod horum facundior, sed sanctior Vates ait; Fluminis impetus lætificat ciuitatem: plus tamen feruidi gaudij seu lætitiæ gestientis, vt philosophi vocant pauca potentis vini dolia, quàm multa nitentis aquæ flumina continent. Fateórque, ebriorum lætitia, nil tristius. Nihil opificibus, & tabernariis, quos meritò ciuitatum fæcem Cicero vocat, ineptius:

vel-

vel ferendum tamen, vel vrbibus abeundum, vel foro saltem, ac plateis, & tarbernarum scenis, tanquam scopulis abstinentem. D. Turbis premor, frequentiáque ciuium importuna. R. Trux, & inhumanum votum est, optare patriæ solitudinem quò ipse sis laxior; ob hoc enim illa olim, vt nosti soror Appij Claudij mulctata; & illa innocens vltimo apud scriptores celebrata est: Vt verò istud iniquum & supplicio dignum, sic vitandi studio fastidij se turbis eripere, & si res poscat, vrbi cedere modestum, ac Sapientibus vsitatum est. D. Longo, & segni iudicio laboro. RA. Ad quid inuenta transactio est, nisi vt litem finiat, & tarditatem iudicij antecedat? D. Mœsto & turbido atteror litigio. R. Prorsus aptis epithetis vsus es; vbi enim lis, ibi nec gaudium, nec tranquillitas esse potest. Tu, si litibus vis carere, litium contemne materiam. Auaritia lites parit, & portas alit.

De Terræmotu. DIAL. XCI.

Auxilium non est pro Terra motibus vllum;
Cùm ruet immensus, quis metus, Orbis, erit?

METVS.

TErræmotum timeo. RA. Magnum, fateor, naturæ parentis incommodum, nec immeritò à parentibus segregatum; nempe cunctis grauius, sed rarius, idque remedij loco sit. Sæpè quidem instans fulmen & tonitru, cæli facies mœsta prænunciat, terræmotus præsagium nullum est; etsi eum Pherecides, aqua putei hausta, prædixisse feratur. Adde, quòd aduersus cæli minas, aliquod fortasse refugium subterraneæ offerunt cauernæ, quale illud legitur Augusti Cæsaris, fulgura metuentis, quod adhuc Romæ via cernitur

flaminia, & nomen seruat authoritas. Contra terræmotum nullæ sunt latebræ, nulla fuga: quò enim extra terram fugiat terrenus homuncio? aut quid fiet, si & supra verticem cœlum tonat, & sub pedibus terra tremit? nisi forte quis in pelagus fugiendum dicat, quod & cælestis, & terrestris varietatis est particeps, & suis insuper motibus inquietum. M. Non tu mihi remedium das, vt soles, sed periculum exaggeras. R. Sentiebam ita tibi visum iri; & sic, haud dubiè, se res habet. Sunt quæ dissimulari queunt, & verbis extenuari, vt quæ fama terrebilia visa erant, re ipsa nunc tolerabilia, nunc & contemptibilia videantur. Id sanè, de quo agitur, tale est, vt sua quadam vi humani eloquij argumenta discutiat; vnum est solamen, vt dicebam, raritas. Vidisti ætatem penè integram terræmotibus vacantem: quo in spatio innumerabiles obiisse, non est dubium, qui in vita solùm rei terribilis nomen audierint, nullum res visa terruerit: non alioqui quem non conspecta permoueant. vel antiqua illa, vel hæc noua, quorum vel in libris, vel in animis hominum, qui viderunt memoria recens est? quando & olim, vno eodémque die, motu horrifico, & concussa Rhodus, & nouæ insulæ profundo maris emerserunt, & vetustæ vrbes Asiæ duodecim corruerunt nonnullæ etiam terræ hiatibus haustæ sunt. Dehinc eadem pestis in Achaia, Macedoniaque desæuiit. Demum in Campania, illa pulcherrima, non Italiæ tantùm, sed totius etiam mundi parte, circa Senecæ ætatem, qui inter quæstiones naturales rei huius meminit, quando & Herculanum, & Pompeios, vrbes tractus illius nobilissimas, ipsam quoque Parthenopem, ea peste vexatam legis. Ac ne cuncta sequar, quæ infinita materia est; nu-

nuper alpes aëreas, quæ Italos à Germanis separant, quarum motus insolitos, Maro ait, & mota & multis in locis disiectas cernere potuisti. Et confestim postea, ipsam vrbium reginam, grauiter agitatam, vsque ad ruinam turrium, ac templorum:aliquotq; alias humi stratas, móxque, velut perpetuo malorum ordine, Germaniæ partem illam [quæ nobilior habetur] totam scilicet Rheni vallem tremuisse, atque in ripis, Basileam vrbē funditus, & octaginta, eóque amplius, castella vno simul temporis momento, corruisse notum est. Horrendum plane negotium, nisi arcem terribilium mors teneret. Hanc qui timere desierit nil timebit, vtque eleganter ait Flacus:

Si fractus illabatur, orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Nam quid refert, an in te lapsis exiguus sic descendat, vt perimat, an te ingens obruat Apēninus, seu potiùs fractus orbis, vt est dictum; si vtrobique nil amplius est, quàm mori? nisi quia quibusdam fortasse mors clarior videri potest, quo maiore infligitur instrumento. Hæc tandem nostri consilij summa est, quando & aduersus fulmen aliquid diximus esse remedij, & vtrunque vel obstando, vel cedendo, reliquis malis occurritur; contra hoc vnum, nec fugat valet, nec ingenium, nec vis vlla; sed, qui vnus horribilia cuncta facit, ponendus antè omnia metus mortis: aliquandò, non inficior factu difficilius, quàm dictu: sed nequaquam impossibile. Et quoniam ab hac peste, nec tempus vllum, nec locus immunis est, omnibus locis, atque temporibus, ad omnium, quæ vel naturaliter, vel fortuitò euenire possunt, tolerantiam præparandus, armandúsque animus; quod, nisi virtutis amor, vitiíque odium accesserit, vtique fe-

mit. Alioqui, ex hac peste nouissima, cui par à sæculis non fuit, nullus hominũ euasisset. Euaserunt multi qui melius obiissent: hinc, vt vides fæce solita, nunc etiam mundus exuberat; quam nulla vnquam pestis, nulla mortis manus exhauriet, tam concreta est. *M.* Pestem metuo. R. Dic [quod est verius [mori times, de quo nobis, vt te video ideo in querelas pronum, antequàm res desinat, disceptandum reor: præter hoc enim, quid est quòd pestis nomen exhorreas, cum potius [vt est dictum] solatij genus sitperire cum plurimis? M. Pestem horreo. RA. Si ad hoc te humani generis charitas quædam trahit, est quod laudem. Nihil est magis hominis, quàm humana incommoda miserari: sin tui tantùm, quod arguam. Nam quid pestis nocitura mortali, nisi, vt facias, quod facturus es; nisi, illud inter damna connumeres, non lugeri; quod in talibus accidit, & feliciores censes, qui multum fleti ad superos euasisse, apud Vergilium, memorantur.

De Tristitia, & Miseria. DIAL. XCIII.

Aduersus res est animus firmandus ad omnes;
Pugna, dolor, vita hæc, perpetuúsque labor.

DOL.

TRistis sum. RA. Refert, qua ex causa tristis sis, aut lætus. Ista enim, vt alia multa indifferentia dixerim, quæ leui monemento possunt esse bona, vel mala. Tristitia nempe de peccato, vtilis; modò ne desperationi surrepenti clanculum manum det. At gaudium de virtute, déque memoria bonorum operum, honestum; modò ne ingerendi se superbiæ fores pandat. Harum igitur passionum permutantur causæ, vt cum vitu-

peratio illico locum laudis inuaserit: nunc tu quod sis tristis cogita. DO. Huius vitæ miseria mœstus sum. R. Felicitas te lætificet alterius vitæ. Neque enim tam hæc misera, etsi profectò miserrima sit, quàm ista est fœlix. D. Mœstus sum. R. Mali huius tot radices, quot sunt, quæ vno nomine, Aduersa dicitis; de quibus & multa iam diximus; &, vt te pronum in querelas video, multa nunc etiam sunt dicenda. Est autem quando nulla prorsus apparens causa: non morbi, non damna, nõ iniuriæ, non ignominiæ, non carorum mortes, neque vllus omnino rerum talium inopinus rumor, sed dolendi voluptas quædam, quæ mœstam animam facit. Pestis eò funestior, quo ignotior causa, atque ita difficilior cura est. Itaque hanc, ceu animæ scopulum, omni, velorum, vt dici solet, ac remorum auxilio, fugiendam censet Cicero. Cui in hoc quidem, vt in multis, assentior. D. Præsentis me miseriæ cogitatio mœstum facit. RA. Miseriam conditionis humanæ magnam multiplicémque, non nego; quam quidam integris voluminibus defleuere. Sed in diuersum aspicias, multa itidem, quæ felicem vitam, ac iucundam faciant, videbis. Etsi de hoc nemo hactenus [ni fallor] scripserit, aggressique alicui destiterint: quòd difficilem, & contrariam scribentibus steriliorémque ac longè imparem materiam se sortitos, intelligerent, eò quò humana miseria nimis multa prorsus euidenter emineat. Felicitas parua, & latens, stilo altiùs fodienda sit, vt ostendi possit incredulis. An autem, vt ex multis summa delibem, parua vobis gaudij causa est? Imago illa & similitudino Dei creatoris, humana intus in anima, ingenium, memoria, prouidentia, eloquium, tot inuenta.

tot artes huic animo famulantes; huic corpori, quibus necessitates vestræ omnes, diuino beneficio, comprehensæ sunt; tantæ quoque opportunitates, & tam variæ rerum species, non necessitati tantùm vestræ, sed oblectationi seruientes miris, & ineffabilibus modis: tanta vis radicum, tot herbarum succi, tot florum, tam iucunda varietas; tot odorum, & colorum, & saporum, & sonorum, ex contrariis orta concordia; tot animalia cœlo, terris ac pelago, non nisi vestris vsibus dedita, hominisque solius ad obsequium creata. Nisi enim peccati iugum sponte subiissetis; omnium, quæ sub cęlo sunt, dominium haberetis. Adde collium prospectus, apricationes vallium: vmbrosos saltus, algentésque alpes, & tepentia littora. Adde tot salubres scatebras aquarum; tot sulphureos, fumantésque, tot nitidos, & gelidos fontes: tot infusa, & circumfusa terris maria, tot amnes assiduè mobiles, & immobili stabilitate certissimos regnorum fines. Adde lacus, maris æmulos, & stagna iacentia &, riuos inter montium conuexa præcipites: & floreas ripas,

Riparúmque thoros, & prata recentia, riuis,

vt Vergilius ait. Quid sonoris littoribus spumantes scopulos, antráque rosida, & flauescentes agros, & vineta gemmantia, & commoditates vrbium, ruris otia, & solitudinum libertatem: Quid spectaculorum omnium lucidissimum, & augustissimum stellantis cœli ambitum, incomprehensibili celeritate volubilem. Inque illo fixas, & errantes, quas dicitis, seu vagantes stellas, Solem in primis, ac Lunam clarissima mundi lumina [vt Maro ait] seu lucidum cœli decus [vt Flaccus ait] hinc terræ fruges, hinc

vigor animantium, hinc varietas tempestatum: hinc nos annum, hinc menses, & dies, & noctes, & momenta metimur, sine quibus vita fastidio non careret. His accedit corpus, licet caducum, & fragile, imperiosum tamen aspectu, serenúmque & erectum, aptúmque cœlestibus contemplandis. Accedit immortalitas animæ, & ad cœlum iter, ac pretio exiguo, merces inæstimabilis: & quæ in finem, sciens, distuli: quia tam magna erant, vt per me illa non capere, nisi fidei magisterio, didicissem: & resurgendi spes, & hoc ipsum corpus, post interitum, agile quidem, lucidúmque, & inuiolabile, multa cum gloria reassumendi: &, quod omnem non humanam modò sed angelicam dignitatem supereminet, ipsa humanitas sic coniuncta diuinitati, vt, qui Deus erat, homo fieret: idémque vnus numero, perfectè duas in se vniens naturas, inciperet esse Deus & homo; vt hominem Deum faceret, factus homo: ineffabilis Dei pietas: atque humilitas; summa hominis felicitas, ac gloria: altum vndique, occultúmque mysterium? mirum & salutare commercium; quod, nescio an cælestis, sed profectò mortalis lingua non æquat. Parum ne tibi autem vel hoc vno, nobilitata conditio humana parúmque expurgata miseria videtur; seu quid, oro, altius, non dicam sperare, sed optare, sed cogitare homo potuit, quàm, vt esset Deus? ecce iam Deus est. Quid iam restat, oro, quò vota vestra suspirent? nedùm reperire quidem, sed nec fingere maius aliquid relictum. Certè cum ad salutem vestram se diuinitas inclinaret, non aliud, cùm posset, nisi humanum corpus, humanámque animam assumpsit; nec angelicæ speciei ascribi voluit, sed humanæ; vt sic, quantum te dominus tuus amat agnoscas

gnoscas,& gaudeas.Ita enim, vt præclarè ait Augustinus,demonstrauit carnalibus, & non valentibus intueri mente Virtutem, corporísque sensus, dedicis,quam excelsum locum, inter creaturas,habeat humana natura.Quid,quòd idem ipse, qui vos,hac sua dignatione tam mirifica, angelis quoque prætulerat, ipsos vobis angelos custodes adhibuit,vt modis omnibus vestram,inter creaturas,excellentiam demonstraret? Ait nempe Hieronymus,tantam dignitatem esse animarum, vt vna quæque ab ortu suo,habeat angelum sibi ad custodiam deputatum. Paterna verè,& plusquàm paterna de vobis Deo cura est.Et,vt dictum Satyrici parumper inflectam:Verè carior est illi homo,quàm sibi. Quis hic tristitiæ locus, aut querelæ;Non natura igitur vestra, sed culpa mœstos vos,& querulos facit. DO. Mœstum me originis vilitas,& naturæ fragilitas,nuditásque,& inopia,& fortunæ asperitas,& vitæ breuitas,& finis incertus facit. RA. Multa studio conquiris,vt mœstus sis:contrario instandum erat, vt honesto gaudio lætus esses.Noui autem mores,cupidè malis vestris incumbitis. Proinde quòd ad vilitatem originis attinet,aut corporis fœditatem, quicquid quorumlibet ingeniis aceruatum est,non solum admota resurrectione illa, quam vera mortalium fides sperat, & glorificandorum corporum nobilitate delinitur:sed præsenti etiam decore minuitur; intérque omnia diuinæ manus opera singulari quadam hominis maiestate. Nam quid ortus obscœnitas humanæ detrahit dignitati? nonne fœda è radice, proceræ, frondentésque arbores,herbosum solum gratis vmbris vestiunt? Nonne fœdissimo fimo segetes lætæ fiunt? nec fastiditur origo vilissima rei optimæ:Vos segetes Dei

estis, in area iudicij ventilandæ, summíque patrisfamilias in horreo reponendæ: terrestris fuerit origo [quamquam nobilis, ac cœlestis ex parte sit] sed fuerit qualiscunque ortus, quantumlibet difficile incrementum, sedes vltima cœlum sit. Quid illa nuditas, imbecillitásque corporea, multarúmque rerum grauis indigentia, quæ humanæ conditionis infamiæ ascribuntur? Variarum nonne artium, ac multiplici remediorum suppletur auxilio? non magis ad gloriam hominis, quàm miseriam trahi possit, quòd animantibus cæteris ratione carentibus præualidum cutim, vnguésque, & villos mater natura prouiderit, homini vnum, repertorem omnium, contulerit intellectũ: vt illa scilicet alieno, hic suo quodam proprio, & interno præsidio tutus esset; cætera quantum nascentibus obtigisset, & non amplius; vnus hic tantum haberet, quantum viuendo, meditandóque, sagaci assequi possit ingenio. Sic seruis, dominus, ac bubulcis si quid fortè cibi nobilis largiatur, suam cuique portiunculam assignat; vxori nihil, aut filio; vt illi hoc tantùm, hi pro eorum captu, plus minúsue percipiant; sic illis frénum præponitur, his libertas. Animantibus igitur, quæ vel senio, vel scabie depilata, aut caligátia oculis, aut pede clauda conspicimus, remedij nihil est, nisi ab homine conferatur. Homo autem per se nudus, ingenio vestitur, atque ornatur: &, si res poscat, armatur: claudus, atque debilitatus equo, aut naui fertur, aut vehiculo, aut auxiliantibus bacillis innititur. Denique, modis sese omnibus adiuuat, attollítque: quin, amissis artubus, pedes ligneos, manus ferreas, nasos cæreos fabricari didicit: & fortuitis casibus obstare. Valetudinem fatiscentem medicaminibus erigit, gustúmque torpentem saporibus excitat,

citat, visum languidum ocularibus refouet: qua in re, maioribus vestris acutiùs, cogitastis: qui vasculis vitreis aqua plenis [vt Seneca meminit] vtebantur, propè delectabilis naturæ ludus, blanda parens, ac benigna: quòd hinc filio eripit, inde restituit, & cùm tristem fecerit, consolatur. Quid, quòd equus, bos, elephas, camelus, leo, tigris, pardus, & similia quátarumlibet virium, Cum senuerint, contemnuntur, cum obierint, non sunt; cedunt senio, succumbunt morti: solum hominem virtute præditum, quæ hominis solius est propria, & venerabilem senectus, & mors gloriosum, ac felicem facit, transferens non extinguens. Et ad summam, animalia quædam robustiora sunt homine, quædam velociora, quædam sensibus vegetiora, nullum, dignitate præstantius; nullum, cuius par cura creatori fuerit. Dedit sphæricam capitis figuram, effigiémque sydeream.

Pronáque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlúmque tueri
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus:

[vt præclarè ait Naso] licet dictum priùs à Tullio. Dedit oculos, dedit frontem, in quibus secreta animi relucerent: dedit rationem, dedit orationem, dedit lachrymas, dedit risum, affectuum signa latentium; quæ quamuis ad argumentum miseriæ quidam trahant, quòd fletus præcox, risus serus sit [Ortus, enim statim flet; ante diem quadragesimum non ridet] id vel maximè prudens animal arguit, venturíque præscium, non equidem finis; quem virtutis gubernaculo felicem dico, sed difficilem, quòd ingressus est stadij atque instantium laborum. Deni-

que, quòd quodcunque robur est aliis, quæcunque velocitas, quæcunque opportunitas, quæcunque commoditas, tota homini deseruit. Ille indomitos boues ad iugum, & feroces equos ad frenum cogit. Vrsos vnguibus, apros dentibus, ceruos cornibus metuendos, decus fecit ille mensarum: Lynces, vulpes, & infinita id genus, quia esui non erant, vsui pellis, accorii reseruauit: retibus maria, canibus syluas, volucribus cælum omne lustrauit; & quibus cum nullum erat homini commercium, humanas voces intelligere, & humanis nutibus obsequi docuit, sic ex omni naturæ parte partum aliquid. Non est tibi bouis robur, at tibi bos arat. Non est tibi equi celeritas, tibi tamen equus ambulat. Non est tibi Herodij volatus, sed Herodius tibi volat. Non est tibi elephantis, aut cameli moles, sed ille tibi turrem vehit, hic sarcinam. Non est tibi cerui corium, non agni pellis, aut vulpecula, sed illi hæc tuo nomine possident. An ne igitur his, qui vos inopes talium dicunt, haud inelegans responsum illud sit Romani ducis. Habere ista hominem nolle, sed hæc habentibus imperare. Et hæc quidem modò breuiter, partim philosophicè, partim catholicè dixerim. Ad ægritudinem verò animi [ita enim hanc philosophi appellant] & depellendam, & tranquillitatem reuehendam, proderit nosse, quid de primo, Cicero in Tusculano suo, tertia luce disseruit; quid de secundo, Seneca in eo libro, quem de animi tranquillitate composuit. Festinanti quidem ad alia, & spectanti metam, non vacat vniuersa complecti. Pro tempore igitur alligatum vulnus, ostensique medici animorum, quibus, si hæc non sufficiunt, vti queas. Iam tria illa, quæ vltimo questus es, ne responso quidem digna credidi, quando & asperitas

fortunę

fortunæ ipsa est, de qua magna pars huius secundi colloquij nostri fuit, & futura est, & asperit. tem ipsam breuitas lenire debet, ac minuere, & incertum vitæ finem statuit natura, vt præsens semper, aut proximus crederetur.

De Ægritudine dentium. DIAL. XCIV.

Multa premunt senium, senio sunt multa ferenda:
Si modò digna tibi grata senecta venit.

DOL.

Dentium vexor ægritudine. RA. Quantum fidas intestinis, vide, ossa te ipsa destituunt. DOL. Tremere dentes incipiunt. R. Quid mollibus spei est? duri, & solidi nutant artus. D. Dentibus æger sum. R. Inualidum, & caducum animal homo, cui etiam, quæ præualida videbantur, infirma sunt. D. Magnus me dentium dolor habet. R. Et quæ ad decus, præcipuúmque oris robur obtigerant, doloris in materiam verti vides, vt intelligas, quàm mansura sit hæc, cui tam securus insides, mortalis compago domicilij. D. Iam mihi vnus, alterque dens cecidit. R. Iam ergò vel hinc existima, quantum Deo debeas, tot, tantísque muneribus, quorum paucissimis, ac minimis caruisse, supplicium, & flebile damnum ducas: digna ingratitudinis pœna est. Seruus, & domini largitatem, quam præsentem spernit, absentem lugeat, & quam lucris intelligere noluit, damnis intelligat. D. Iam dentibus exarmatus sum. RAT. Iam inermis cum voluptate luctaberis: minus comedes parciùs ridebis, lentiùs mordebis alienam famam. Loqui parantem, fracta sepes dentium fræ-

nabit; si non castitas, saltem pudor, ab illicitis osculis senilem petulantiam cohibebit. D. Iam mihi senectus dentes fregit. RA. Iure suo illa vsa est. Tu naturæ gratias age, quæ tibi hoc suo dono vti permisit in senium, quod à multis in iuuenture repetiit, qualis fuit apud vos, ille modò regum maximus, qui adhuc virenti æuo, penè dentibus caruit, etsi iuuenilem hanc iacturam, senili postmodum eximio oculorum [vt ipse aiebat, quódque ipse tacebat] ingenij, atque animi vigore solabatur; exemplum vtile omnibus, aliquo vel naturæ, vel ætatis incommodo affectis, ne singula defleant, néue omnem solutum teporem, munificentiæ cœlestis iniuriam vocent; sed seruatis perdita mulceant, aspera lenibus, dulcibus acria. DOL. Dentes mihi rapuit senectus. RA. Hos si illa non raperet, raptura mors fuerat: plenam ossium sepulturam inspice, testarum dentes arentium primum quidem terrificè albicantes, mox ruptis vulsos radicibus, atque effusos videas; non hic numerus, non hic robur, decórque valuerit. Filia Mithridatis Ponti regis, vtroque gemino ordine dentium fuisse legitur. Prusiæ verò Bithyniæ regis filius, pro superno ordine dentium, vnum inferioribus cunctis parem, hoc est, vnum os ab vna in alteram maxillam nec inuenustè, nec incommodè protentum habuisse. At Zenobia Reg. Orientis, inter cæteras formæ laudes, tanto dentium nitore describitur, vt inter loquendum, ridendúmque, non dentibus, sed candidis Margaritis plenum os habere videretur. Horum quoque nunc busta perquire, singulare nihil inuenies, cuncta pridem, æqua omnibus, sparsit, & attriuit mors. Nimis corpus amatis, ac membra mortalia, nimis animum immortalem, ac virtu-

tem

tem spernitis. O cœci semper, & iniqui rerum æstimatores. D. Iam sine dentibus sum. RA. Iam ergò dentium dolor nullus, sed nullum quoque præsidium, nullus vsus: sine dentibus, cum labore præmolendus cibus; & nisi dissimulas: cogitandum eò tibi iter instare, vbi nil editur, atque vbi solo gaudio, cibísque animæ viuitur.

De Ægritudine tibiarum. DIAL. XCV.

Forte pedes sceleram quandóque fuêre ministri,
Discant ergo pedes vulnera sana pati.

DOL.

Tibiarum vexor ægritudine. RA. In omni ædificio periculosissimum est illud vitium, quod fundamentis insidet. Cætera enim vtcunque corrigas, hoc ruinam trahit, qua instante, quid est reliquum; nisi quàmprimùm ex fatiscendi migretur hospitio? D. Tibiarum ægritudine sum affectus. R. Huius ægritudinis, vt multarum causa ferè omnis non aliunde, quàm ex vobis ipsis est. Iure igitur in vos, ex vobis orta reflectitur: obliti enim illud consilium Sapientis: Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos: & illud alterius: Primum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari: neque consistere potestis, neque vestros gressus attendere, sed vt cœci præcipites, hac illac palpitando discurritis. Quid miri igitur, si nunc ad lapidem, nunc ad lignũ offenditis. Illud plane mirabile est, quòd culpas vestras insonti tribuitis naturæ; quin etiam voluptas mira demẽtiæ, equorum vos frementium turbis ingeritis, vnde sæpè ferratorum calcium vestigia reportatis. Nonne tibi videtur, quod apud Ciceronẽ vni dicitur, penè

omnibus conuenire? Hæc mala inquit, stultissime, tota ipse tibi addidisti. Sic est hercle. Nolite vos fallere, mala vestra, magna ex parte, vobis ipsi facitis, quæ postea deploretis. Tu, si domi perstitisses, hoc est tecum, neque hanc forsan ægritudinem, neque harum querelarum materiam inuenisses. Vaga vita, & instabilis, quòd variis afficiatur incommodis, non iniustum est. D. Tibiæ doloribus agitor. R. Si tu causam doloribus præbuisti, gaude culpam plecti; si minus, exsortem culpæ animum solare. Et, si doles, molestiam adesse, at abesse culpam gaude. Vtcunque se res habeat, dolorum cuspidi, patientiæ clypeum oppone; perpetuum in omni anxietate documentum, quo nulla vnquam medicina salubrior reperitur. D. Tibiæ doloribus prægrauatus sum. R. Consulent Medici, vt iaceas, nec te lecto moueas; haud ineptè illi quidem, vt post damnum facias, quod ante debueras. Ego autem de illorum consiliis nil amplius dicam, sed tu ipse, quanti ea sint pretij, tuo disces impendio. Idem tamen consulam, quod medici, sed respectu alio: illi enim te iacentem fomentis adhibitis, instaurari posse faciliùs; opinantur, dum ad locum dolentem, nec spiritus adeò confluunt, nec humores, stanti confluerent, aut eunti. Ego te in tuo lectulo compositum, quicquid de salute corporea euenturum sit, sepositis interea curis omnibus, tranquillo tantisper accubitu mitigatis angoribus, de sepulchro aliquid cogitare, qualitérue ibi sis iaciturus, & præsentis status tui conditionem metiri velim, mortémque ipsam antequam veniat, tam familiarem tibi efficere, vt non horreas venientem. Mors enim sola est, quæ possit mortale corpusculum, ab omni ęgritudine, liberare.

De

Gaude, quòd cæcus non cernas crimina mundi;
Fac animi posthac luminibus videas.

DOL.

OCulos perdidi. RA. O quot simul vitæ fastidia perdidisti, quot fœda spectaculorum ludibria non videbis! DOL. Amisi oculos. RA. Frontis fortasse, non pectoris: hi, se superant, bene habet, salua res est. D. Cœcus sum. R. Non videbis Solem amplius, sed vidisti, & qualis sit, animo tenes; aut, si non vidisti, vt in parte sors durior, sic desiderium leuius ignotæ rei. D. Oculis carco. R. Cælum, terrámque non aspicies, sed cæli terræque dominum spectandi facultas non eripitur. Multum illa clarior est visio. D. Cœcitate perpetua damnatus sum. RA. Non videbis ammodo frondosas valles, aëreos montes, floreos cespites, vmbrosos specus, lucidos fontes, vaga flumina, prata virentia, quódque pulcherrimum visu dicunt, humani oris effigiem. Sed nec cœni cumulos, nec vndantes cloacas, nec laniata cadauera, & quicquid aspectu fœdo stomachum lædit. D. Oculorum luce priuatus sum. RA. Vt malo huic nil aliud boni insit, quàm quòd hos ludos enormium, penitúsque deformium habituum non spectabis, optanda cœcitas, quam, etsi optabilem fuisse sæpè olim fatear, æquè vnquam nego: quandoquidem spes fugæ nulla est; quocunque terrarum verteris, par insaniæ regnum, par virtutis exilium: hoc in statu perdidisse oculos, fugæ, & solatij genus est. D. Visum perdidi. R. Et fœminei vultus aspectum. Gaude igitur; clausæ, vnde mors intrabat, sunt fenestræ, multísque vitiis obstructum iter: auaritia, gula,

luxuria, pestésque aliæ, suos ministros, ac satellites amisere; quantum animæ tuæ hostibus demptum est, tantum accreuisse tibi credito. D. Perdidi oculos. R. Perdidisti duces malos, qui in præcipitium te ducebant. Mirum dictu; sæpè quidem lucidissima pars corporis, totam animam in tenebras trahit; iã vocantem ad meliora spiritum sequi incipe, & veritati præbe aures clamanti. Nolite quærere, quæ videntur. Quę enim videntur, temporalia sunt, quę autem non videntur, æterna. D. Luminibus careo. RA. Culpis tu careres plurimis, si his perpetuò caruisses: nunc venturis malis occurrant, virtus ac cœcitas; præterita deleant, dolo, ac pœnitentia; neu lugeas cœcitatem, mentis oculos aperturam; lugendum forsitan, quòd dilata est. D. Lumen oculorum perdidi. R. Lumen animæ verum serua. Solẽt, qui alterum oculum amiserunt [vt aiunt] acutiùs videre. Id si ita est, quid rear, nisi vt duobus perditis, duobus aliis acutissimè videas? & tuum facias illud Tyresiæ cæci vatis, sed famosi?

Obruit ora Deus, totámque in pectore lucem
Detulit.

Infelicem te, veréque cœcum, & prorsus exoculatum, si hanc etiam perdidisti; quod, vt suspicer, tuæ, si pergis, facient querelæ: perditur nempe flebiliùs, quod vnicum est, habenti. DO. Oculos mei capitis perdidi. RA. Purga igitur, & absterge quos non perdas, & externis pereuntibus, ad interna reflectere. Illic, mihi crede, non in oculis, habitat felicitas illa, quam quæritis. D. Lumen oculis non video. RA. Disce vel in tenebris gaudere. An tibi Antipatri Philosophi responsum excidit, lasciuum fortasse, sed proprium? cuius cœcita-

citatem, cum amicæ mulierculæ deplorarent, iocans, Nulla ne, inquit, vobis videtur voluptas esse nocturna. Facetè ille quidem, breuitérque. Multa enim sunt in obscuro gaudia, sicut & in luce, dolor multus. Ego autem tibi honesti solitus hortator sum. DOL. Amissos oculos queror. RA. Si vsurus malè, gaudendum potiùs præcepta tibi nequitiæ instrumenta. Sin bene, nec sic quidem est, quod doleas: rem decoram visu, sed pietati, ac sancto proposito minimè necessariam amisisti, non membra, sed animum quærit Deus. Purum illi, totúmque ei offer, quem, vbi acceperit, quicquid est reliqui, acceptum feret, nil retinuit, qui animam dedit. DO. Corporeos amisi oculos. RAT. Si ad cælum niteris, consolare te cum Didymo, quem cæcum ab infantia, ínque hac cæcitate vsque ad exitum, summo virtutum exercitio insignem, sacer Antonius senem visens, nihil moueri debere, ait, eò quòd oculos amisisset, communes sibi cum muscis, & muribus, & lacertis, sed gaudere, quòd oculi, communes illi cum angelis, salui essent. Antonianum verè, cœlestísque magistri discipulo dignum verbum. Sin ad liberalium studiorum decus aspiras. Homerum, ac Democritum contemplare, quorum alter [vt fama est] dum mira illa, ac diuina dictaret, oculis non videbat, animo lynceus. Alter sibi oculos eruit, ne videret multa, quæ, vt ipse arbitrabatur, veri visus aciem impedirent: cuius factum, quàm vel laude, vel vituperio dignum fuerit, non disputo, sed inuenit imitatores. Quòd si picturam fortè, sculpturámue Apellis, aut Phydiæ artem tibi mente delegeras: amisisse te aliquid, non negem, nisi hoc ipsum lucrum est, ab incœpto humili retractum, cogi altiùs. D. Cæcitate inops, & inutilis sum.

R. Quid te ipsum, cœce, deseris? Nam Tyresias, de quo suprà diximus, cœcus visu, vaticiniis clarus fuit. Et Diodorus Stoicus, familiaritate Ciceronis, quàm sectà notior sua, visum perditum, auditus solatio leniebat; cùm ei, vt Cicero ibidem ait, libri per noctes & die legerentur: quibus in studiis oculis non egebat. Hic & philosophiæ simul, & fidibus; quódque sine oculis fieri posse vix crederes, geometricis quoque descriptionibus operam dabat: & alienis manibus lineas protrahi iubens suo de illis ingenio disserebat. Caius Drusus absque oculis, sed iuris ciuilis notitia tãta fuit, vt domus eius, consultorum frequentia, quotidie repleretur. Et videbant illi, qua iretur ad forum, rectiùs; quà iretur ad causæ victoriam, non videbant; atque ideò cœci ducis patrocinium implorabant. Sed clarissimus omnium, quos famosos cœcitas habuit, Appius Claudius, & re cœcus, & nomine: qui cœcitate pressus, ac senio, non priuatis modò consiliis à populo noscebatur, quisquis in iure, vel in facto scrupulus incidisset; sed authoritate ac sententia senatum regebat, vniuersámque Rempub. gubernabat. Tu confestim, vno destitutus sensu, reliquos omnes, atque insuper mentem ipsam abiicis, haud aliter, quàm qui vnius damni leuis impatientia, & vitam, & vitæ instrumenta proiiciunt, desperatione præcipiti. D. Cœcus sum, nec, quò pergam, video. R. At dux tuus videt; siue is est animus, siue vnus aliquis, ex more, cœci gressum dirigens; cuius ductu, non modò rectum iter inuenias, sed ad contemptum vitæ, nobilem, & præclaræ virtutis actus vltimos, ad fastigia summa peruenias: neque, nisi vis animi defuerit, generosum facinus lux amissa præpediet. Meministi, quid sacris Sanson in literis; quid ciuili bello,

apud Lucanum, Massiliæ Tyrrhenus agat in æquore; de quo quidem, si poëticæ tubæ minus est fidei, illud certius, atque recentius recordare, quod ætate gestum tua, videre oculis potuisti. Vt Ioannes Rex Bohemus, duorum, sine medio, Romanorum principum, alterius filius, alterius pater, oculis semper infirmus, multos ad extremum annos cæcus, bello hoc, quod inter Gallum, cui ille fauit, ac Britannum regem, sex iam lustris agitur; dum pugna illa omnium asperrima, cui ambo reges interessent, inclinare fortunam suæ partis intelligeret, duces suos clara voce compellans: Dirigite me, inquit, ocyùs in eam partem, vbi rex hostium est, atque omne robur exercitus sui; quod cùm mœsti, ac trepidi fecissent, ille equo stimulis adacto, eò se præcipitem dedit, quò spectare alij, cæcúmque oculis prosequi vix audebant, vbi confertissima hostium in acie, non fortiter modò, sed horrificè pugnans ruit, ipsis mirantibus, & laudantibus, qui vincebant. Rem narro notam omnibus, sed, nisi mandata sit literis, obliuione perituram: & quid, oro gloriæ viri fortis obfuit, visu caruisse? nisi, vt quem virtus, & natura mirabilem fecerant, stupendum cæcitas faceret. D. Cæcus sum. R. Iocari incipiam, ni desistas queri. Nam quid aliud si vir es, attulisse tibi cæcitas quiuit, quàm, quod de seipso cæcus effectus Asclepiades ait: vno, scilicet, vt puero comitatior gradiare.

De Auditu perdito. DIAL. XCVII.

Denegat auditus voces audire sonoras,
Nec dictu, quæ sunt turpia, percipies.

DOL.

PErdidi auditum. RA. Iter ecce aliud tædio præclusum est. Multa oculis, multa auribus

hauriuntur tædia, multa vtrobique calle fastidia in animum penetrant; quibus euitandis, ex æquo penè optabiles videantur cæcitas, surditásque: habent tamen hæ suas incommoditates, vt reliqua ferè cuncta mortalium, amarúmque aliquid, non nego, sed patientia mollius, ac virtuti impar. Vbi, quænam sit, has inter, proportio incommodorum, haud facilè dixerim; nisi quòd illa periculosior, ista ridiculosior. Nam quodammodo amentes videri solent, qui surdastri sunt: cæci verò magis miseri iudicantur. Itaque surdos risu, cæcos miseratione prosequimur. Sapiens vtrumque contemnit; nec quid aliis videatur, æstimat, sed quid sit. D. Auditum perdidi. RAT. Adulantium iam susurros, atque obtrectantium iurgia euasisti: diuersimodum, sed par malum; nisi quòd aliquantò vitilius est iurgiis, quàm blanditiis adhibere aures. Illis námque medicamentū aliquando, his venenū inest semper. Illud ergò sæpè mordendo sanat, hoc mulcendo inquinat; atque ita peior est falsus amor, vero odio. D. Amisi auditum. RA. Iam quod ars Vlyssi præstitisse fertur, tibi iam vel natura præstitit, vel casus aliquis, vt Sirenum cantus, surda tutus aure pertranseas. Felicem te, si æstimas quod inde pericula penetrare in animum potuissent; quótque olim inde mendacia, quot errores, quot demum molestiæ subiere. D. Auditum amisi. R. Philomenam credo, vel citharam tibiásque nō audies; sed nec rudentes itidem asellos, nec grunnientes sues, nec vlulantes lupos, nec latrantes canes, nec sæuientes vrsos, nec rugientes audies leones, nec gementes pueros, nec altercantes aniculas. Nec postremò, his omnibus grauiores vndique personantes stultorum risus ineptissimos, &in-

& inconditos fletus,& confusas voces, quo nullus vsquam sonus inamœnior. D. Auditu careo. R. Multiplicibus ereptus es fraudibus. Nulla re crebriùs falluntur homines, quàm verbis. Nihil huic periculi est surdo. D. Obtorpuere aures mihi. RA. Periculosa pars corporis, præcipuæque principibus, qui per illam adulatorum flatibus tumefacti, sæpè cum populorum risu, suáque pernicie crepuere. D. Auditus hebet. RA. Si cum aliis loqui prohibitum est, tecum loquere, Ciceroniani memor illius: Qui secum loqui potest, sermonem alterius non requiret; quamuis & colloqui surdo quoque permissum, legendo scilicet, scribendóque, cum antiquis nempe loquitur, qui legit; at cum posteris, qui scribit: ad hæc, cælestis philosophiæ libros, & qui legit, Deum audit, & qui orat, alloquitur. In hoc quidem gemino colloquio, nec lingua, nec auribus opus est, sed oculis, digitísque, ac deuoto animo. Et hic igitur, vt in multis, nostri consilium Ciceronis amplectemur, vt sicut cœcus aurium, sic se surdus oculorum subsidio consoletur. Tu proinde, si audire homines non potes; scriptos ab hominibus libros lege, & legendos ab hominibus libros scribe. Cęlúm præterea, ac terras, & maria respice, horúmque omnium authorem in silentio contemplare. Nil ad hoc surditas ista nocuerit, multum fortasse profuerit. D. Auditus me destituit. R. Quibus tonis, aut numeris, aut diapente constet, aut diapason; quibúsve proportiones aliæ, quæ tractantur à musicis, nosse, vel surdus potest. Et quamuis humanæ vocis, fidiúmque, vel organi modos, auribus non audiat; si tamen causas animo tenet, delectationem intellectus, haud dubiè, præferet aurium voluptati. Finge, & hos ipsos musicos numeros

surdo ignotos, modò virtutis numeri noti sint, séque in illis exerceat, bene est. Nil hic quoque surditas nocet. Meliùs enim multò est, bonum fieri, quàm doctum; et si abundè doctus, ac sapiens sit, quisquis abundè bonus est: at qui malus, idem, & insipiens, & indoctus; omnium licet, quæ sub cælo sunt, eruditissimus literarum. D. Auditus elanguit. R. Bene, quòd hoc tibi non prius accidit, quàm fidem, quæ auditu maximè constat, acciperes: illam habens, quid quereris? seu quid quæris? Si hominum cantus, aut volucrum non percipis, cantibus cor intende cælestibus, internámque autem Deo applica. D. Non audio. R. At cogita, & dic tibi: Si non audio, quid, seu ad me, seu de me homines loquantur; audiam, quid loquatur in me dominus Deus. Illi enim sępè bellū, hic loquitur, pacem semper. D. Nil penitus audio. R. Multi silentium appetentes, longis peregrinationibus fatigati sunt, vt aliquibus abditis & semotis in locis, quod cuperent, inuenirent. Tu quod ab aliis operosè quæritur, vbi liber, tecum habes: disce iam bono tuo vti, & transacti memor strepitus, veterúmque tumultuū, tandem incipe silentio delectari.

De Tædio vitæ. DIAL. XCVIII.

Quos vita tædet, sperando viuere discant,
Lectio, scripta, labor, tædia cuncta fugant.

DOL.

Vitæ me tædium ingens tenet. RAT. Ex præmissis ortum malum, quo nescio, an vix aliud periculosius: quippe molestissimum per se, desperationi quoque contiguum, atque ad illam via est; pro quo nominatim institutum est, ve-

vestris in templis, auxilium implorare felicium animarum, quæ terrenis tædiis vinclisque corporeis resolutæ, cœlestibus perfruuntur gaudiis, ac securitate mentis æterna. D. Multa me vndique vitæ tædia circundant. R. Propellenda tædia cogitationibus lætis; ac spe bona, & amicorum solatio, & librorum, & delectationum honestarũ alterna varietate, atque exercitiis iucundis: inertiæ fuga, sed imprimis patientia rerum, longanimitate inuicta; neque vel præsentium odio, vel futuri desiderio; nec metu denique, nec spe vlla anticipandus vitæ finis, quod stulti quidam, ac miseri fecerunt; qui dum paupertatem, vitæque tædia ac labores temporales fugiunt, in æternos incidunt. Sine Ciceronem nostrum loqui, mortem Catonis huius vltimi, sunt in libris officialibus, excusantem. Sine loqui Senecam, & hanc ipsam miris laudibus celebrantem, & multis in locis disputantem, certis ex causis arcessendam manu mortem: verior altera, multóque melior Ciceroniana sententiâ; qua & tibi, & piis omnibus retinendus est animus in custodio corporis, nec iniussu eius, à quo ille vobis est datus, ex hominum vita migrandum, ne scilicet assignatum munus diffugisse videamini, quin, & illud è cœlo tibi etiam dictum crede: Nisi te Deus is, cuius est templum hoc omne, quod aspicis, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest: & ad summam, caue, ne aut vllo vnquam vitæ tædio ita mortem cogites, vt occupare illam tibi licitum putes; aut vllo gaudio ita non cogites, vt incautum illa animum improuisa deijciat.

De Grauitate corporis. DIAL. XCIX.

Crapula vitetur, moderatè sumito cœnas,
Sic crassum tenui ventre leuabis onus.

DOL.

GRauis sum corpore. R. Queri posses, si, vt volucris ad volatum, non vt vir ad virtutem, natus esses. D. Graue corpus, & inhabile est. RA. Hanc querelam Roscio dimitte, atque Æsopo. Tu, si vel per arctum circulum flecti, vel per funem aëreum lábi nequis, quid ad rem? Ito cum viris bonis gressu sobrio. Gestus, ac saltus histrionuum sunt. Sapientem, vt in actibus, vtque in verbis, sic in incessu grauitas decet, atque modestia, Graui corpore sum. R. Hæc grauedo vna comitum senectutis esse solet, ne qui illam amiserit, hanc excludat, quamuis interdum non ætatis, sed naturæ comes inueniatur. Vnde fit, vt & iuuenes graues, & seniculos agiles videamus. Cæterùm, & graui sub corpore, sæpè animus leuis, & sub leui grauis habitat; corporis tamen, atque animi proportio quædam, parilitásque si obuenerit, haud spernanda est. D. Moles corporis ingens est. R. Non minor, quamuis inuisibilis animi moles, & constantia: hinc illi obiice, nihil graue erit. D. Mole corporea demergor. RAT. Agilitate mentis emerge, & illam extenuare, ac discutere laborando stude: circumeundo res multas, & difficiles agendo, exercitio mentis, & corporis exilio voluptatum, pelle otia, arcesse negotia, sperne libidines, odi inertiam, curas ama, molliciem abiice, sectare duriciem, asperis delectare; cibo, potu, accubitu, sessione, intentione perpetua, somno breui, ac sollicito. D. Mole corporea laboro. R. Alius contrario,

trario, alius alio laborat. Nullius sine labore vita agitur; sed quisquis suum nouit, alienum vel despicit, vel ignorat. D. Multum corporeæ molis excreuit. RA. Si hominis nomen, quod mortale est animal, ab humo dicitur; sic maximè homo erit, multa humo obsitus: non potest tamen sic cælestem naturam, terrestris obruere, quin assurgat; nisi se surdam virtuti, & male suadenti credulam præbeat voluptati. D. Graue corpus animam premit. R. Ipsum collige animum, & enormem sarcinam magno nisi perfer, ac cogita, sępe cœlestia ingenia, ex hoc fasce corporeæ molis erumpere, & miram ad altitudinem peruenire. D. Corporis onere prægrauor. R. Etsi vinci nequeat natura, omni tamen studio enitere, vt indies, & viribus tuis accedat aliquid, & sarcinæ detrahatur.

De Grauis Ingenij tarditate. DIAL. C.

Obtusum ingenium studiis mollescet, & arte,
Omnia cura frequens vincit, & ipse labor.

DOL.

AT graui, duróque sum ingenio. R. Grauedo molestior, sed hæc quoque minuitur, si diligenter intenderis. D. At pigro, obtusoque sum ingenio. RA. Quid tu igitur, huic morbo indignatione, an lementis succurrendum putas? Longè alio remedio res eget, non est indulgendum somno, non libidini, non cibo, non vino, non inanibus fabulis, non captandæ excu[illegible]ionum causæ, & reflexa in naturam culpa inertiæ succumbendum; sed vigilandum, cogitandum, suspirandum, anhelandum, enitendum, assurgendum, incitanda vis animi, excutiendus torpor, propellenda segnities, abstinendum volu-

taptibus, incumbendum studiis. Nil tam graue, quod non leuet; nil tam durum, quod non leniat nil tam obtusum, quod non acuat; nil tam pigrum, quod non vrgeat; nil denique tam defossum, támque obstrusum, quod non eruat: tam sopitum quod non excitet intentio. D. Ingenio tardo sum. RA. Qui velocitatem ingenij, laudem dicunt, tarditatem dicturos infamiam, certè scio. Malim tamen ingenium tardum, ac modestum, quàm velox, & præruptum. Nam vt inde non insignis gloriæ, nec spes operum magnorum; ita hinc errorum grauium, & turpis ignominiæ metus est; tolerabilius autem multò est, fieri inglorium, quàm infamem. D. Ingenio segni sum. R. Quod equis segnibus fieri solet stimulos adhibe; non hinc tibi corporis excusatio, sed laboris occasio data est. Sunt, qui statim, quod non vltrò prouenerit, deserendum putent; at tu preme, insta, contende. Generosum animum difficultas erigit, alit labor, illic maximè nititur, ídque pluris æstimat, vbi resistentiæ plus inuenerit. Factum studio ingeniosum Socratem legis, disertúmque Demosthenem: & quàm multis idem accidit, singulare quidem nomen, pauci occupant. Rarior est fama, quàm meritum. D. Ingenio hebes sum. R. Non tibi profectus ideò spes erepta, sed industriæ inuenta necessitas. Gloriosius autem tantò est, studio prouehi, quàm natura; quantò satius proposito loqui, boni aliquid agere, quàm casu. D. Ingenio tardo prorsus, & inualido sum. R. Si litteris non potes, at virtuti stude. Nemo non ad illam satis ingeniosus, vbi non acumen quæritur, sed voluntas; ad quam quidam literas nil prodesse, alij obesse etiam opinati sunt; ideóque desertis studiis in solitudines abire, &

exi-

eximiæ illis scientiæ loco fuit, ignorantia literarum; de quorum iudicio pronunciare difficile est. Idem[de quo constat]extremum accipe. Nemo te fallat, non te vulgi stupor, nec stultorum voces moneant. Maius, tutiúsque est virtute, quàm literis clarum fieri. Itaque semper illud optabile sæpè istud formidabile, res ostendit: quòd si ad virtutem animi, literarum lux accesserit, tum demum consummatum quiddam, atque perfectum est ea quidem; si qua in rebus humanis potest esse perfectio.

De Inopi, & infirma memoria. DIAL. CI.

Prospice nunc domui; comes est obliuio mortis;
Colla libens subeat tarda senecta Deo.

DOL.

SEd memoria inopi, & infirma sum. RA. Est hæc alia senectutis infamia haud verior, quàm reliquæ; sed vt vera sit, huic quoque studij ope subuenias. D. Memoria labascit. R. Adesto, ne corruat; & labentem, iugi exercitatione sustenta. Fac, quod muro ruinam minantis; adhibe repagula opportunis locis, & fragilem crebris, ac validis adminiculis circunualla. D. Memoria fluxa est. RA. Diligentia, & artificio illam stringe; cunctis ingenij, memoriæque defectibus occurrit industria. Nil patitur industria perire nil minui. Hæc est, quæ philosophos, & poëtas senes, virentissimo ingenio ac stilo; hæc est, quæ decrepitos oratores voce solida, validisque lateribus, ac tenaci memoria seruare potest: quod, nisi sic esset nunquam Solon, & quotidie discens aliquid senescerer & supremum agens spiritum, ad colloquium assidentium amicorum, ex ipsa iam quasi morte consurgeret: non Chrysippus a-

cutissimum illud, ac profundissimum volumen cœptum inueni, in extrema perficeret, senectute; non Homerus illa ætate diuinum, & scæleste opus excuderet, non Simonides octuagesimo vitæ anno Pierium illud certamen, iuuenili feruore animi, senili autem maturitate, descenderet: non quarto, & nonagesimo Isocrates, ardens illud opus, ac mirabile: & propè centesimum Sophocles, tragici summum stili decus, suam compleret Oedipoden. Non octogenario maior Cato, nulla mutatione vocis, aut lucrum, nullo memoriæ lapsu, vel in graui se ipsum accusatione defenderet; vel clarissimos oratores vltrò ipse ad iudicium euocaret. D. Infida memoria est. R. Noli ergò illi fidere; sæpè calculum secum pone: quicquid credideris, confestim exige: & quod cras facturus fueras, nunc facito. Non est tuta dilatio. Si ex malis si quid boni potes, elice. Fides socij desidiam parit, diligentiam perfidia. D. Memoria sum pene nulla. R. Ea est rerum conditio humanarum, vt qui pauciora meminerit, minor illi fletuum causa sit: vbi nec emendatio, nec pœnitentia vtilis locum habet, quid superest aliud, quàm obliuionis auxiliũ?

De Eloquentiæ defectu. DIAL. CII.

Inuidiam sermone paras, hominumque fauorem,
Prodest apta loqui, non tacuisse nocet.

DOL.

Eloquium deest. R. Altero quærendi odij instrmento cares: naturæ beneficium agnosce: quæ, v magnum tibi in ancipites reos, sic in te paruum fortunæ ius eripuit: multi propter eloquentiam periere: si hinc dubitat, vtriusque eloquij principes interroga. Nam minorum,

norum, ob hanc, causa passim pereuntium plena sunt omnia. In quibus, idem ipse periculo, qui excellentia, est proprior, ac notior fama. Sunt quibus obscurum nomen propugnaculum est salutis. Finge autem abesse periculum; disertis nunquam abest labor. Nihil est in rebus tam inane, pro quo tanti labores, tantæque virgiliе vltrò suscipiantur; flatus volatilis, sic exercet animum : solida quasi virtus in verbis. D. Eloquentiæ nihil est mihi. RA. Fortasse multum securitatis, quod non esset, si eloquentiæ multum esset, multorum quoque, in quibus & tuta forsitan vt vita, sic & tutior fama erit. D. Nihil est eloquentiæ. R. Cura vt sapientiæ sit aliquid, vt innocentiæ, vt virtutis. Illa enim paucorum, hæc sunt omnium. Non te insignis poëtarum, non te maior oratorum raritas trahit. Imò verò vide, vt subitò dictum mutem; sit te raritas allicit, hoc age; hac ad illam itur via. Indignum quidem, vt nihil melius, sic nil rarius virtute. Eloquentia ipsa, quam paucorum dixi, multò est crebrior, quàm virtus; adeò, quod omnes possunt omnes negligunt: Quod pauci possunt omnes appetunt, omnes experiuntur. D. Verborum inops sum. RA. Rebus intende animum. In verbis enim flatus, & labor, & eloquium; in rebus quies, virtus, ac felicitas. D. Loqui nescio. R. Multi, quæ minus sciunt, magis agere gestiunt. Equitandi inscium, equo impone; vix illum inde diuulseris; te loquendi ignarum, saltem pudor ad tacendum cogat; &, si loqui nescis, quod alij audiant, disce loquentes alios audire. Non est minus artificium tacere, quàm loqui; cum sit tutius, atque facilius. D Non possum exprimere, quod in corde est. RA. Si intellectu polles, magnisque & altis, qui in animo sunt, sensibus: iucunda vox,

& volubilis lingua non suppetit, quiesce. Noli quod infeliciter succedit, retentare. Qui ergo? bono tuo non tantùm æquanimiter, sed lætè vtere. Alienum linque aliis, neu linguam, stilúmque superuacuo atteras. Sine, inquam, loqui alios, tu intellige: cum secretior, tum maior ex ingenio voluptas, quàm ex eloquio percipitur; magísque continua; & plus quietis, & inuidiæ minus habens. D. Coram multis loqui, pudor impedit. R. Magnis hoc viris accidisse notum est; frontis imbecillitate, non vitio linguæ, vel ingenij: quod, si cum multis, refugis, at cum paucis, at cum vno loquere: vt clariores fatear conciones, dulciora eloquia non negabis: si ne id ipsum potes, ad te redi, tecum loquere, quod iam suprà monui, tuúmque domesticum collocutorem excita. Semper ille quidem præstò est, non insidiatur, non irridet, non inuidet, non fastidit; non exactam atque laboriosam quærit eloquentiam, confabulationibus gaudet familiaribus, interruptísque semunculis, quia & multa sæpè loquenti silentio acquiescit. Disce tu, illo teste, contentus esse, qui non qualiter, sed quid dicas, seu potiùs dicere velis, attendit. Disce tibi theatrum honestissimum medio pectoris extruere. Disce non hominum, sed veritatis applausum optare, & aliquando sine strepitu gaudere, contemnátque modestia, quem perfecta nonnunquam extinguit eloquentia. Disce denique non ad pompam loqui, quo vix maius malum vita hominum habet. D. Blæsi oris sum. R. Fles ne aliquid tibi commune cum Moyse, tali viro, & tam Dei amico? Atqui seu antiqua repetis, seu morderna circunspicis, vt multi occurrent blæsi viri optimi, multíque disertissimi scelerati sic perrati, quibus vtrumque contigerit, singularis e-

loquentia,& excellens virtus.

De Amissione Linguæ, & Loquelæ. DIAL. CIII.

Ingentes pecudes atque effera monstra domantur;
Exiguum membrum nemo domare potest.

DOL.

QVid quòd linguam, & loquelam perdidi? R. Quid si securitatem, & requiem inuenisti? quàm multos manu innoxios, lingua pessundedit? est voluptas stulta quidem, sed communis volentium videri fecisse, quæ non faciunt, nec possunt. Mentitus est qui Israëliticum regem, filiumque eius occidisse se dixit; & facti innocens, mendacij pœnam luit. Vt periculum cesset, quantus est labor loqui, respondere, fabulari, fingere, comere verba, sententias librare, cogitare quid, & qualiter dicas, quámque suauiter aërem verberes[ita enim vocem ipsam diffiniunt] qualiter quoque non linguam modò, sed reliquum corpus moueas. Nam & huic se porrigit pars vna rhetoricæ: qualiter meditabundus: humi frontem defigas, quam, quorsúmve manum porrigas, quo terram ferias pede; an non satis hæc operosa concinnitas, & prærepta penè musicis opera, vt dulciter sones, angi; an non verè loqui labor, & silentium quies; D. Nullatenus loqui possum. R. Quæ, de deficiente eloquentia dicebam, multò dignius perdita repetuntur linguā. Quando igitur loqui nequis, tace, & quod necessitas iubet, volens facito. Quid ipsi, qui loqui possunt, sæpè vtiliùs facerent; sæpè dolent, non fecisse. Tace, inquam, neu te damnum pati putes, tacens cogita, & quiesce, tecum loquere; quæ meliora, esse, quàm perorare, ne diserti quidem

negent. E. Mutus factus sum. R. Si muti fuissent Cicero, & Demosthenes, diutiùs vixissent & leuiùs obiissent. D. Linguæ vsum omnem perdidi. R. Et mentiendi consuetudinem, & fallendi artes, & inimicitiarum, quærendæque infamiæ instrumentum. Plures enim lingua sunt, quàm factis infames. Nulla pars corporis ad nocendum promptior, ad frenandum difficilior. Meritò ergò quasi magnum aliquid, atque rerum protulit ille, qui dixit: Custodiam vias meas, ne delinquam in lingua mea. Quod cùm sanctus quidam vir, qui ad discendum sacras literas accesserat, audiuisset; abiisse dicitur, nec amplius audire voluisse. Cúmque post longum tempus præceptor suus, illum admirans, sciscitaretur, quid tamdiu absens, cœptum opus omisisset; respondisse dicitur; quod primum illud ei verbum sat, supérque negotij attulisset, nec dum illud vnum omni studio posset implere: hanc tibi custodiam, & hoc frenum, seu à natura quidem, seu à fortuna oblatum, ne contempseris, libénsque te regendum præbe, né ve contra tuam sortem calcitres. D. Linguam amisi. R. Nunc maximè, quod sapiens iubet omni custodia serua cor tuum, à duabus custodiis ad vnam redactus; & dimidia laboris parte liberatus, faciliùs pauca custodies, & preciosa vigilantiùs. D. Linguam perdidi. R. In quibusdam paucis, nobile, & argutum membrum; in magna autem parte hominum, nocens, atque pestiferum, & quo multis caruisse sit melius. Sic non solùm in seruo verum cernitur, quod Satiricus ait:

Lingua mali pars pessima serui:

sed in plerisque etiam liberis, quibus nihil peius dedit natura, quàm linguam. Bella, doli, adulteria, corruptelæque omnes penè cessarent, nisi lingua

ma-

malum semen, & spargeret & foueret. D. Linguam perdidi. R. Si malam, lucratus es plurimùm. Magnæ enim diuitiæ sunt esse inopem malorum. Hæc, qui non habet, diues nascitur, at qui perdidit, diues fit, & nouo auctus censu, perdendo inuenit, quod inueniendo perdiderat. Quod si bonam perdidisti, dico iterum: Cor conserua, amisisti quidem, quo placeres hominibus, serua quo placeas Deo. Cui si lingua non potes, corde loquere. Si enim de malis scriptum est: Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Cur non piorum in corde, pia labia esse; & ipsi corde etiam loqui possunt, vbi sint aures Dei? Verumque sit, quod alibi scribit idem? Non occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto. Nulla enim secretissimarum quoque cogitationum abscondita est Deo, nec tacitos minus, quàm clamantes audit. Imò non est apud illum clamor altior, vehementiórque, quàm cordis clamor, ille silentio delectatur. Hunc clamorem, compressis labiis, promebat ille gregis primùm, postmodùm populi pastor famosissimus, qui audire meruit vocem Dei, dicentis sibi; quid clamas ad me? non loquebatur, & clamabat, immo quidem loquebatur sed corde. Sicut autem, qui Deum audit, surdus non est: si quem Deus audit, non est mutus.

De Virtutis inopia. DIAL. CIV.

Virtutum dator est solus Deus, hunc pete; nulli,
Quisquis opem poscet, denegat ille suam.

D O L.

AT virtutis inops sum. R. Verum damnum, iustius dolor; nisi, quod aliæ omnes inopiæ naturales, aut fortuitæ, ac violentæ esse pos-

sunt; hæc vna proculdubio voluntaria est. Cæteræ enim, vel in corpore, vel ingenio, memoriáque, vel eloquio, seu vel externis in rebus sunt: quæ quidem omnia, non qualia exoptantur, obueniũt, sed qualia cuiuscunque sors tulerit; hæc vna autem in voluntate consistit, quam pro arbitrio sibi quisque moderatur, atque efficit. Neque verò alia potest homini voluntas esse, nisi quam vultis, cuius illa est, qua & hoc ipsum vult, & quæcunque vult alia. Alioqui, si, vt virium vtque ingenij, siue eloquij, sic opum defectus, inuito accidit, sic accideret voluntatis: nec præmio digna virtus, nec supplicio digna esset iniquitas. Nunc autem non voluntas vobis hæc, aut illa, sed huius, atque illius electio, ac libertas nascentibus data est: quæ in bonum flexa, bonos facit, in aduersum malos; vti licet hac, vt libet; &, si libet bene vti libeas: haud dubiè Dei donum: vt malè autem, peruersitas sit volenti: illud penitus non licet: vt non & voluntas bona virtutis & mala vitij radix sit atque ita virtutis inopiam non patitur, nisi qu vult: quoniam prima, & maxima pars virtutis est velle. D. Quid quòd virtutem volo, nec asse quor. R. Multi se id putant velle, quod nolunt; i nolunt, quòd volunt: sic quisque se fallit, séqu boni auidum non modò aliis, sed sibi etiã persua dere nititur: nec cuiquam faciliùs persuadet, quat delactabilis vera virtus, falsa virtutis opinio si delectat, vt populum, & amicos fallere, & falli, ir super dulce sit. D. Scio me velle nec posse id eò bonum fieri. R. Vt sit ita, velle non sufficit desiderio opus est, eóque non modico, sed vehe menti. Vos autem mala vestra feruentissimè cu pitis, bona vultis tepedissimè, vnde fi, vt diuite multi sint; boni autem paucissimi. Nam quid mi

es

est, si citiùs ad optatum ardens intentio, quàm voluntas lenta prouehitur? D. Vellem bonus esse, si possem. RA. Stude, nam poteris, & si bona fide vis esse, iam incipe; sed segniciem vita. Si enim minima rerum non habentur gratis, quid de virtute speres qua nil in rebus hominum maius est, nil altius? Non tu illam quasi diuerticulum curarum, sed vt rectum, atque vnicum iter ad felicitatem cogita. Vaca illi, & insiste summo nisu, totóque animi pondere: neque vero temporis particulam, vt iucundo cuidam exercitio, sed vt ordinario vitæ officio, quod te beatum, & nullius egentem rei faciet, vniuersum tempus omne studium impende, quod rebus sæpè vilissimis impendisti, & ad memoriam referri illud sanum, magisque efficax, quàm comptum verbum Marci Varronis, ex Satyrarum eius libro: Si quantum operæ sumpsisti, inquit, vt tuus pistor bonum faceret panem, eius duodecim philiosophiæ dedisses, tempore bonus iampridem esses factus: quod sic accipias velim, non vt terrenæ philosophiæ, quæ ex frequẽtatis actibus habitum spondet, cuius quanta sit promissi fides, experti sciunt; sed cœlesti sapientiæ sospitatrici optimæ, suísque consiliis, atque auxiliis te virtutis, quæve per hanc quæritur salutis debitorem statuas; sentiásque pia confessione, grato animo quodque est scriptum, Nemo potest esse continens, Nisi Deus det: & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum; tibi nominatim dictum credas, atque ad omnem virtutem intelligas referendum. D. Valde quidem, esse cupio, nec sum bonus. R. An valde cupias res docebit. Intensæ voluntatis iudicium, perseuerentia est, Siue autem gratuitum Dei donum virtus [& profecto eam largitor ille Sidereus ni-

si constanter optantibus, instanterque precantibus vix tribuit] sine tanta in re vllæ sunt partes ingenij humani, & cùm intentione feruida res egeat, tum & continua eget, diuturna. Nam quod studio quæritur, repentè non prouenit; sic quocunque te verteris, perseueranti opus est animo: omissis ergò, neglectisque omnibus, hic incumbe idque fiet alacrius, si memineris, semperque descriptum ante oculos habueris, ad hoc vnum, atque ad nihil aliud, te venisse in hanc terrenam habitationem, & hoc à te vnum exigi, vt virtutum gradibus cælum petas; ita quidquid agis aliud, vel superuacuum, vel damnosum sit.

De Auaritia. DIALOG. CV.

Nomen auaritiæ si vis amittere, fias
Munificus, perdes nomen auaritiæ:

DOL.

AVaritiæ stimulis vrgeor. R. Bene ais, stimulis. Nam & quærendarum opum cupiditates, stimuli quidam; & quæsitæ odes, spinæ sunt. Ita enim illas vocat, qui mentiri nescit. Præclaræ vero diuitiæ, quæ & quærendæ torqueant, & quæsitæ. At si corpusculum, si naturam, si vitæ respicias breuitatem, videbis te frustra superuacuis curis angi, & paucorum egentem, multa desiderare. Insupérque dum quærendis inhias, parta non cernere, atque ità quodãmodo quærenda perdere, quo nihil est stultius. D. Multa quærendi vrgeor appetitu. R. Nec aduertis, quòd inter quærendum tempus, & vita, cui illa quærebãtur elabitur. Sic mira perplexitas incidit, dum vitã abũdare videmini, diuitiis indigetis: dúmque indigentia illa præteriit, superuenit altera, & diuitiis: abundantes, indigetis vita. Non hæc ignorabat ille Sapiens, vbi lo-

loquitur de eo parsimonizãte, qui dicit: Inueniam requiẽ mihi, & mãducabo nunc de bonis meis solus;& nescit, quòd tempus prætereat, & relinquit omnia aliis, & morietur. Et idem alibi: Qui aceruat iniustè, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. O terrebile dictum, sed commune, quotidiéque se oculis ingerens, nec iccirco proficiés in animis Auarorũ. Idem rursus; Auaro, inquit, nihil est scelestius: & nihil est iniquius, quã amare pecunias. Et tu scias, quoniam vero omnia consonant, vt ait Aristoteles, ecce vt ecclesiastico Sapiẽti consonat? Sæcularis pecuniæ, inquit Cicero fugienda cupiditas. Nihil est enim tam angusti animi, támque parui, quàm amare diuitias.

De Inuidia, & Liuore. D I A L. C V I.

Hic verè pius est, odium qui vincit amore,
Inuidus ipse sibi, non aliis oberit.

DOL.

INuideo. R. Superior affectus, ut bene tibi esset, optabat; hic, vt male sit aliis; tantò hic illo, & auaritia peior liuor. Bene ergò Sapiens idem, de quo modò dicebam: Nequam, inquit, est oculus inuidi, insatiabilis oculus cupidi. D. Inuidia torqueor. R.

Inuidia Siculi non inuenere tyranni,
Maius tormentum:

Flaccus ait. Idq; ad vestros tyrannos, pestilenti austro impellente, translatum est. D. Inuidia crucior. R. Simul & peccas, & plecteris expedita iustitia. D. Felicitas vicini mihi parit inuidiam. R A. Credo hercle; nemo vestrûm Regi Parthorum, aut Persarum inuidet; ne illi quidem vobis: fuit quando vicissim inuidebatis, quia vicinitatem faciebat imperij magnitudo. Sed an non satis

est propriis malis angi, quæ tam multa sunt, nisi & aliena bona nos crucient vndique miseri, insani? D. Vicinis inuideo. RA. Tritus mos; Inuidia lippa est, longinqua non videt; vicinitas, atque prosperitas inuidiæ sunt parentes. D. Inuideo alienis bonis. R. Sic es inuidus, & pusillanimis sis oportet; omnibus ex vitiis, nullum pigrius inuidia; alios in animos non ascendit. Nullum quoque miserius. Itaque reliqua omnia bonum aliquod, licet cet falsum præsupponunt. Hæc solis malis pascitur, & torquetur bonis; & quod aliis optat, iam sibi habet malum. Alexandri ergo Macedonis dictum placet: Inuidos homines nil esse aliud, quàm tormenta seu tortores suos proprios: leuis adolescentis verbum graue.

De Ira. DIAL. CVII.

Præpone modum, gremio stulti ira quiescit;
Iratus sensu cum ratione caret.

DOL.

SEd irascor. R. Ego aduersis opem polliceor non vitiis: non fortuita enim illa, sed voluntaria sunt, & vestra potestate: quis te igitur cogit irasci? D. Irascor offensus. R. Is fortasse, qui offendisse te arguitur, se offensum abs te queritur. Non tantum est offensarum, quantum insolentiæ. D. Iræ æstuo. Furis ergo,

Ira furor breuis est,

Inquit Flaccus: fit autem à plerisque mala consuetudine, & impatientia longus furor. Ennius autem iram initium dixit insaniæ, cum plerisque, nimis illam sequentibus, finis, & insaniæ sit, & vitæ. Si quidem hæc etiam pestis, vt superbior, etsi sæpè alios, semper tamen ante alios, possessorem suum torquet, & cruciat: vt mirer, vnde quibusdam videri potuerit, huic

nescio

nescio quid melle dulcius inesse: habet fortasse vltio dulce aliquid: efferum, inhumanum. Ita nihil, nisi amarum habet. D. Irascor ob iniurias. R. Vix iracundus vnquam adeò quisquam fuit, vt nulla re lacessitus, irasceretur, nisi fortè Cœlius senator, iracundissimus ille mortalium: qui clienti suo in omnibus sibi consentienti, atque omnia confitenti, irascens exclamauit: Dic aliquid contra, vt simus duo. Durum caput, qualiter tulisset iniurias qui obsequium non ferebat? D. Irascor, quia offendor. R. Hac in parte vulgò plurimum erratur. Quæruntur causæ, finguntur offensæ, inque his ipsis, quæ veræ sunt causæ, iræ modus exceditur. In tribus peccatis, velum aliquod excusationis obtenditur, & est excusatio ipsa peccatum. Tu, quia non tibi vt Deo, paretur, irasceris: & tamen Deus ipse quotidie verbis, ac rebus offenditur, nec semper irascitur: vos omne verbulum casu elapsum ad iniuriam capitalem trahitis. Impatiens genus. D. Irascor sic meritis. R. Si de te quidem, malè: si de repub. modò non ira, sed iustitia illa sit, optimè. Et ad summam mordicus, vt dici solet, Ciceronianum illud est tenendum: Ira procul vt absit, cum qua nihil rectè fieri, nihil consideratè potest. Iure ergò laudatur Architæ Tarentini dictum, & Platonis amici sui factum: quorum primus, dum se studiis dedito, possessiones suas, culpa villici, destructas, aspiceret in eum versus: Sumerem, inquit, ex te debitas pœnas, nisi tibi iratus essem. Alter iratus seruo, non impunem dimisit, vt Architas, sed amico commisit, vt supplicium exigeret: veritus ne se iræ impetus, quo non deceret impelleret. hæc horúmque similia frenare iram debent, ne sequaces suos, vt solita est, in infamiam, cladémque præcipitet.

De Gula. DIAL. CVIII.

Corporis atque animi mors est impletio ventris,
Liberat à morbis sobrietas varijs.

D O L.

GVla vellicor. R. Dixi iam, his medemur, quæ inuitis accidunt. Nam quis sponte ægrotantibus medeatur? D. Gula sollicitor. R. Propriè id quidem. Nulla res tam vilis, tam sollicitos vos habet. Stupor, & pudor est cogitare, quo se humanum inclinat ingenium ad maiora creatum, nisi respueret: Terrarum tractus, cælique, & maris abdita penetratis. Meditati estis retia, & hamos, & viscum, & laqueos, & rapaces volucres imperio parere, & prædari vobis docuistis, ad nil aliud, nisi vt gulæ satis fiat: quam, non modò explendo, sed onerando fatigatis; & angustum ventrem, varia arte laxatis, ac premitis obsequendo; cui aliquando vtilior fames esset; vtilissima verò sobrietas, & fœdo illi, ac misero saculo simul in syluis, & nubibus, & fluctibus pacem linquens. Ita tamen eunt res. Hic est mos nobilium ante alios; hæ sunt artes, quæ liberales fuerant, mechanicæ euasere, ipsique, qui bellorum duces, ac philosophi, ac rectores vrbium, ac patres patriæ, esse solent. Venatores, atque aucupes facti sunt; vtque intelligas nullam esse reliquã spem salutis. Nobilitati tribuitur, quod est gulæ, aut proculdubio vanitatis. Hoc malum nullo melius modo, quàm generosa quadam indignatione, & rei ipsius æstimatione contunditur, vel sensim, vt Ciceroni placuit; vel repentè, vt Aristoteli visum est. Multum confert cogitatio exitus; quod cũ omnibus vitiis sit commune, tamen huic proprium atque

De

Emollit vires ignaua socordia mentis,
Pellunt torporem cura, labor, studium.

D O L.

Torpeo in agendis. R. Quis miretur, si post gulæ studium, prægrauatúmque corpusculum, animi torpor obrepat? DOL. Animi grauor torpore. R. Torpor hic ex imperfecta voluntate oritur: mox vt bonum velle cœperis, ardor erit, atque impetus; qui cum ad multa sit pessimus, est optimus ad virtutem. D. Torpeo, & ad bona opera lentus assurgo. R. Est torpor quidam animis obsitus nec minus ardor quidam generosa pars animæ: sed & hic ardor accēdetur, & ille torpor excutitur, fuga temporis intellecta, quæ tanta est, vt vix metiri eam, quamuis celer animus possit: & specie virtutis adamata, quæ talis est, vt si corporeis oculis cerni posset [quod vult Plato] mirum sui amorem paritura esset. Hinc te amor igitur, illinc metus excitet; vtraque res insomnis: neque qui amat enim, neque qui metuit, torpere solet, & tamen hoc ipsum, ne torpor, sopórque vos noxius premat, ad diuinas laudes surgentes nocte precamini: non est somno locus, aut inertiæ, vbi vos hinc mors territ at, hinc honestas allicit. Quis enim inter magna pericula, magnáque præmia consopitur? vbi ad ista respexeris, redibit vigor ad animum, fugiet somnus ab oculis cogitantis, quantum nunc etiam superest imperfecti, quantum transierit ociosi; quod, quia non fit, longas ætates inutiles effluxisse, conspicimus; & senes attonitos, ac stupentes dicere: Quid hic, in tot annis, egimus? Comedimus, bibimus, dormiuimus: sero tandem ex-

perrecti sumus, cuius mali præcipua causa est torpor iste, quem quereris: abigendus in tempore stimulis industriæ, freno prouidentiæ, ne cunctando, ad inglorium finem, cum multitudine rapiaris.

De Luxuria. DIAL. CX.

Ocia si tollas, periere cupidinis arcus,
Contemptaque iacent, & sine luce, faces.

DOL.

Æstu quatior libididum. RAT. Atqui libidinem torpor gignit : gula autem illam parit. Quid miri igitur, filiam post parentes sequi? gulam certè & luxuriam, communes vobis esse cum belluis, maximéque bestialem vitam vestram facere, sapientibus visum est. Itaque cum sint alia grauiora mala, nullum vilius. D. Libidine rapior. R. Quo nam verò, nisi ad mortem animæ, & corporis, & infamem notam, serámque pœnitentiam, & fortasse inutilem? I nunc igitur, & raptantem sequere, quæ te tales raptet ad exitus. Cogita autem innumerabilium casus miserabiles, ac famosos, non modò singularium hominum, sed vrbium, & regnorum, qui tibi partim visu, partim auditu, & maximè lectione debent esse notissimi; raptanti nequaquam, vt arbitror, manum dabis. Audi enim, quid hinc doctissimi viri senserint, ac scripserint. Voluptates, ait Cicero, blandissimæ dominæ, maiores partes animi à virtute detorquent. In hoc, inquit Seneca, nos complectuntur, vt strangulent: non aliter ergò, quàm latrunculi viatoribus insidiantes, eósque seducentes, ac per mētes, declinandæ sunt. In quod valde proderit, si illud præclarissimè apud Liuiū à Scipione Africano Masinissæ

dictum

dictum, quod & sibi, quisquis hac peste laborabit, accipiat dictum. Vince, inquit, animum; caue deformes multa bona vno vitio, & tot meritorum gratiam maiore culpa, quàm causa culpa est, corrumpas. Idque facilius fiet, si quis acriter rei vilitatem, obscœnitatem, breuitatem, finem cogitet: at longum dedecus, horæque fugacis, forsitan, aut momenti vnius illecebras, multorum annorum pœnitentia, vel externo fortasse supplicio puniendas.

De Superbia. DIAL. CXI.

Luciferum pepulit de sede superbia cœli,
Luciferi saltus te faciet socium.

D. O L.

SVperbia extollor. RA. Quid superbis autem Terra & Cinis? tu ne tantorum malorum fasce obrutus, atque oppressus extolleris? qui si te, omnibus malis explicitus: virtutum omnium alis euectus attolleres, hoc vno, bona omnia corrupisses. Nihil est enim odiosius Deo, quàm superbia. Per hanc enim ille pulcherrimus creatus raptim corruit, per quam, tu peccator, vis ascendere. Si sic illi, ob id vnum accidit, quid per hoc, aliis culpis adiunctum, tibi euenturum arbitraris; malum sarcinis tuis cumulum super imposuisti. D. Superbia vehor. R. Cur quæso, an non te mortalem, an non assiduè fatiscentem, an non peccatorem, an non mille casibus expositum, an non morti obnoxium incertæ, an non denique te miserum meministi, & non famosissimum illud Homericum audiuisti? Nihil miserius terra nutrit homine. Scire velim, quid te horum potissimè ad superbiam cohortatur, an fragilitas membrorum, an vitę breuitas, an cœcitas

animi, inter spes vanissimas; metúsque perpetuos fluctuantis; an præteritorum obliuio, an ignorantia futurorum, ac præsentium; an hostium insidiæ, an mortes amicorum, an aduersitas perseuerans, an fugitiua prosperitas? Hæc, nō aliæ vobis sunt, quàm ad superbi, scalæ: his ascenditis ad ruinam. Atqui cætera hominum pericula, etsi iniustam, aliquam tamen excusationem superbia, & inuidia nullam habent. D. Doleo me superbum. R. De peccato dolere, primus ad salutem gradus est: & sicut superbia est extollere: sic humilitas est, dolere, séque submittere: facilè factu, quod quidem erit, mox vt oculos in te ipsum, tota intentione, reflexeris: quod cum ita sit, nolo tibi, nec oportet, librorum partes scriptas aduersus peccata congerere: hoc satis est cuncta arbitrij tui esse, desitura illico, vt bona fide volueris, vtque aiunt, receptui cecineris, téque ad tua signa conuerteris: quod ad præsens malum attinet, vnum illud adiecerim: Superbiam esse ægritudinem miserorum, ac stultorum: tales nempe sunt haud dubiè, qui superbiunt: neque enim aliter superbirent: neque verò sine causa in libro sapientię scriptum est: Omnes insipientes, & infelices, supra modum animæ suæ superbi sunt. Certè animæ suę, si saperent, modus erat, humiliati, conditionis imbecillitate cognita. Sic enim eodem libro scriptum legis: Rex hodie est, & cràs morietur. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Initium superbiæ hominis, apostatare à Deo, quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit: quoniam initium omnis peccati, est superbia. Nota sunt reliqua, quibus acriter circumspectis, monstrū est superbus homuncio.

De

Sæpe ferunt animæ morborum turba salutem,
Ægrotus melius discit amare Deum.

D O L.

Febribus æstuo. RA. Æstus hic, aut tempore finiendus, aut frigore; vtrumvis fecerit, bene erit. D. Febribus vrgeor. R. Omnis hic contra naturam motus, plus habet impetus, quam diuturnitatis: & sæpè duorum facit alterum, aut corpus expurgat aut animam absoluit. D. Febribus teneor. R. Non longum teneberis, expecta. Citò te vel sanum oportet esse, vel liberum: vtrunq; optimum. D. Febribus laboro. R. Illico requiesces. Natura cum morte confligit, operire exitũ duelli: prope est hora, vel hinc te morbo, vel omnibus exemptura. D. Febribus ardeo. R. Minus mali est, corpus ardere, quam animum, de quo præcedentes tuæ septẽ proximæ sunt querelæ. Quid si ardor, alterius, salubris est alteri? Quid si hic ardor, quamuis asper, optabilis est? quantum denique boni est, præsentis vitæ mala, breui gustu, perennis admonere supplicij: vt infinitas amaritudines declinare studeant; qui tam grauiter paucis horis amariuscula tolerant: atque his angustiis discant illas euadere, quibus nec physicus, nec herba medebitur, nec dies criticus, nec mors quidem. D. Febribus vror. RAT. Vermium cibus excoquitur. Fer te aliis vti, cui toties alia vsta sunt? & de supplicio consilium cape: ex quibusdam malis remedia conflantur. Sæpè paruus dolor, ac præsens, vt venturis, ac grauibus occurreretur, admonuit, fuitque vtilis, qui molestus erat. Felix incẽdiũ breue, quod æterni refrigerij causa est. D. Febribus exerceor. R. Eris

iam bonæ valetudinis æstimator idoneus:vos homines Dei dona,nisi amissa, vel intermissa,non noscitis;ingratum genus. D. Febre vexor importuna. R. Diu simul esse non potestis. Nemo diu ardet, aut illa te deseret,aut tu illam.

De Dolore Iliaco. DIAL. CXIII.

Quem colori inuisum cruciat,vel tormina ventris,
Sit patiens,quoniam sit breuis ille dolor.

DOL.

ILiacum patior dolorem. RAT. Sperare incipe,quandoquidem, quod iam tristius metuas, nil est. Sicut autem ad extrema gaudij peruenisse, principium est doloris;sic extremitas doloris,principium gaudij sit,oportet. Contrariorum hæc est lex;Alterum ex alterius fine oritur. D. Dolore torqueor iliaco. R. Spes est,fateor,acerba solatij,nil acerbius pati posse. D. Iliaco crucior dolore. RA. Qui dolet,ac metuit,ille miser est; vndique,sibi pars altera miseriæ,metus eripitur. Nam quid,oro,metuat,qui ipsam, quæ ab omnibus,præque omnibus metuitur,mortem sperat? D. Iliaco dolore discrucior. RA. Disce viuens mori, quódque, non nisi semel fit,sæpius experire; facies securus tandem semel, quod tam sæpè tentaueris : nihil enim noui facies, simillimus dolor iliacus morti est : nisi quòd mors facilior breuiórque, vt qui hunc fortiter tulit, nisi metus alter interueniat, multò illam fortiùs sit laturus. D. Dolore rumpor iliaco. R. Magnitudo ipsa doloris finem spondet. Nemo enim diu moritur. D. Quid,quòd dolor extasim parit? RA. Longos febrium dolores breui transigis suspirio. D. Aduentare extasim intelligo. RA. Vix id quidem intelligere est. Nam & repen-

tè aduenit, & præsens intellectum viribus suis priuat. D. Linqui animo incipio. RA. O felix, qui rem necessariam [vtque aiunt] durissimam, sine sensu sis obiturus. D. Sæpè extasim incurro. R. Sæpè mortuus reuiuiscis. D. Sæpè extasim mortiferam experior. R. Hãc plus, quàm semel experiri nequis. Nemo enim plusquàm semel moritur. Quod autem optimum mortis genus esset inter doctos, ac præclaros viros aliquando quęsitum est, vbi Iulius Cęsar interfuit, summus vir, & imperio, & doctrina: qui, & ipse, tempore extremo, vt de illis scriptum est, repentè linqui animo solebat: quam quæstionem illę sic absoluit, vt repentinum, atque inopinum interitum commodissimum diffiniret: quæ sententia, etsi pietati, veræque religioni fortassis asperior videatur: sic tamen, & cuilibet sapienti, & præsertim pio, veréque religioso, viuendum est, vt sibi nil repentinum, aut subitum esse possit, &, si quid tale incidat animo, celeritas ipsa non noceat, & prosit corpori.

De totius Corporis Dolore. DIAL. CXIV.

Si corpus morbi totum inuasere molesti,
Crede salus animo certa parata tuo est.

DOL.

TOto corpore langueo. RA. Si non languet hospes corporis, animus, bene est: quicquid tuguriolo suo eueniat, saluus erupèrit. DOL. Toto corpore crucior: ingens malum. RA. Stoici vnum, in rebus omnibus humanis bonum dicunt, virtutem. Et quamuis alij aliter: hæc verior tamen, viriliórque sententia visa est: cui consequens est, vnum quodque quod huic bono obiicitur malum, esse vitium: quo fit, vt dolor corpo-

ris molestissimus sit, malum tamen vtique non sit. D. Hei mihi misero, ego torqueor, tu disputas; philosophicæ fabellæ. RA. Iure te miserum dicis, vel hoc ipso, quòd humanæ vitæ regulas, fabellas vocas. DO. Sonora hæc in scholis, famosa per libros, sed nec eculeos, nec ægrotantium ascensura grabatulos, dicuntur, scribunturq; faciliùs, quàm probantur. RAT. Immo verò, & ad dolorem, & ad ægritudinem, & ad mortem prosunt, sed non omnibus; quippe quæ non omnibus insedêre pectoribus: & profectò quibus credita non sunt, salubria esse non possunt. DOL. Heu ego crucior, tu disputas. RA. Iste tuus dolor necessariò, aut lentus erit, aut intensus; atque ita, vel facilem, vel breuem patientiam requirit. D. Hei mihi, summo crucior dolore. RA. Si summus, nempe breuis est dolor: parce gemitibus, aut fugiet, aut fugat, est necesse. Sic vtrinque libertas in foribus. Interim forti animo ferre mortalia, speciosum, ac virile est. Speciosum dictu fateor: factu ne possibile quidem reor. RAT. Non impossibilitas rerum est, sed mollicies hominum, quæ virtutis innumeros desertores fecit, & faciet; dum omne difficile, tanquam impossibile, respuitur; virtus periit, cuius materia difficultas quidem, sed honesta est. DO. Sumus homines, non Dij, & moribunda corpuscula, vim doloris ferre non valent. RA. Fragilia corpora humana non negem, sed non vsque adeò, quin vsque ad tolerantiam omnis aduersi, sat virium habitura sint: nisi maior multò esset infirmitas animorum. Illa est, quæ viro indignos eiulatus, & muliebres, atque humiles voces elicit. Quid est enim, oro te, cur impossibile homini censeas, quod sæpè olim, & potuisse vides hominem, & fecisse? D. Heu

mihi,

mihi, rursus ad historias vocor,& in medio dolorum æstu,vix præsentium,vix mei ipsius memor, in memoriam protrahor antiquorum. RA. An non ergò clarorum recordatio virorum,qui similia fortiter passi sunt,magnum affert, in omni rerum asperitate,solatium,& lenimen? D. Sentio, ad imitandum rarissimos hortaris; gloriosa consilia,sed alta nimium, supráque hominem. RA. Quid supra hominem dicis? non Deorum tibi,sed hominum rationes, hominúmque exempla proponimus. D. Hominum fateor,sed paucorum:éstque vltima,& exacta raritas, nullitati proxima. Non multùm inter phœnicem, & chimeram nihil esse volunt: apud alios námque Siciliæ mons est. RA. Quasi verò imitandus tibi proponitur phænix,& non acies virorum: quæ,quò rarior,eò dignior,cui similis fieri velis:quisquis raros sequi negliget,rarus esse vir non poterit. D. Video:vnum ex paucis fieri iubes, vnus ex multis sum. RA. Propè nullum te maluerim, quàm ex multis vnum:nescio enim an non esse,an stultum esse,sit melius.Atqui plurimorum,idem,& stultorum è numero,sit,oportet. D. Ego verò nil peius esse,quàm nil esse,scio. RA. Nescis,quid mali sit, esse aliquid,nec esse, quod debeas. D. Ita hoc dicis,quasi,quod vni fortè accidit,debitum sit omnibus,ídque ad omnes trahi velis. RAT. Malè ais, fortè:virtus enim non fortuita, sed deliberatiua prorsus,& electiua est: non casu equidem quærenda,sed studio. Neque ego,quod vni casus dedit,ad cunctos, sed quod virtus multis tribuit, ad vnum traho,ad omnes tractura libentiùs, sed in vno etiam defatigor. DO. At,non omnia possumus omnes.RAT. Non poëticum modò,sed pa-

storium est verbum. Scio: sed te posse aliquid, quod non omnes possint, immò iam potes, velle cupio. D. Quid, heu miserum, inquietas: nonne satis igitur torquet dolor? RA. Quietem potiùs afferre, & hunc tibi terrorem auferre meditor: quod, nisi tu, qui potes, manum dederis, sola non possum. DO. Papæ, quid hoc est, quòd me posse ais: an possum dolorem non sentire, quem sentio, aut malum negare, quod pessimum experior? RA. Primùm non requiro: obstat enim natura: alterum ne impetrem: non natura, non veritas, error solus obstiterit. DOL. Proh superi quorsum hæc inania, quæ philosophica dicitis! scio planè dolorem non esse animi vitium, sed corporis. Scio dolorem aliud esse: quàm perfidiam: dolere aliud quàm furari: hæc me, vt noua, ne doceas, satis magnum, etsi nil addideris, per se dolor, malum: cuius ego, non noscendi consilio, sed ferendi, seu, quod malim, depellendi egeo: noui enim, nostémque vtinam minus, quid est dolor. RA. Et ego dolorem rem acerbam scio, immitem, horridam, amaram, tristem, naturæ aduersam, sensibus odiosam: sed quæ virtutis ope, non dico dulcescere, quod Epicurus dixit, secum ipse dissentiens: sed leniri, frangíque, fórsque etiam, si vera animum virtus amauerit, aut sentiri partiùs, aut quodammodo, nec sentiri quidem possit. DOL. Armatus, an inermis ego dolorem valde sentio, & malum grande profiteor. RAT. Professionem aliam ex te optabam. DOL. Heu rursus ad speciosa retrahimur: delectant aures verba magnifica, sed vera animum. Quid si dolor enim corporis, animi patientia maior sit? RA. Quid si nullæ corporis, vel illecebræ, vel molestiæ, nulli angores, stantis, at-

que

que obstantis animi viribus pares sunt? Quid si in omni luctamine, modò non volens, terga dederit, sed toto nisu, ac bona fide restiterit, semper animus superior fuit, semper abiit victor? DOL. Quid verò, si doloris intolerantiam morbi fœditas grauat, & fastidium, & pudor? Quid si lepra putre corpus, ac miserum inuasit, quid hic mihi sermo tuus iste contulerit? RAT. Multum sanè, ni respuis; ostendet tibi te, qui cuncta respiciens, te non vides; iubebit meminisse terreum, & mortale corpusculum tibi esse, non aëreum, neque æternum; nec mirari quidem oportere, nec indignari, si putredo in terram suam, si in sedem fluxerit: esse hominis mentem, & suprema eius, ni rebellem, ad felicitatem, perpetuitatémque dispositam; eiusdem partes infimas, & morti obnoxias, & omnis miseriæ capaces. Seu lepra igitur, seu epilepsia, seu quid his turpius, aut tristius inciderit, cogitandum tibi acriter in miseriarum vasculum descendisse, quod suum erat, destinatúmque illo figulo, ab æterno: contra quem lutea vasa ne murmurent, admonentur, quod illud in honorem, hoc in contumeliam, verùm cuncta fragilia finxerit, atque mortalia. DO. Ergò ego, te consule, sine murmure, & gemitu lepram feram? RAT. Planè me consule atque authore; cui, si ostenderis murmure, aut gemitum vtilem tibi leuaménque aliquod mali esse, versis vltrò consiliis, vtrumque permiserim, seu iusserim. Quòd si indignatio, & querelæ nil aliud, quàm accessio mali sunt, quid morbo corporis, addere animi morbum iuuat, téque miseriorem flendo facere, & illum tibi forsan infestiorem, qui labores hominum ex altò videt, patientiámque considerat, quam aut remedio compenset, aut

præmio? An verò aduersus omnes corporeas pestes, seu quoniam nominatim vnam defles, parum solatij contra hanc ipsam est, nosse lepram superficiei vitium, vel coloris esse, non valetudinis, aut integritatis sensuum, atque membrorum? vt Augustino visum scimus, nec physici contradicunt. Sed vt cutem penetret, artúsque dilacerans, in præcordia ima descendat; quod figisse legitur Plotino ingenti Platonico; in animam certè descendere, nisi ipsa consenserit, non potest; qua incolumi, non pluris extrinsecus corporis sui habitus, apud illam erit, quàm bene valentem, apud hospitem, hospitij fortè paries extimus ventis, ac imbribus scaber sit. Quid, quòd lepra possessorem suum vulgo eripis, consortióque hominum sæpè eorum, quos vt fugeres, recusandum nihil, nulliúsque non auxilium implorandum erat? Vt ad calculum res redeat: multis illa corpus tædiis implicans, multis animum explicuit. D. Heu quid credam, rerum pessima laudanti? RAT. Rerum pessima, non corporis, sed animi vitia, morbíque sunt: nec idcirco ego lepram, sed æquanimitatem, & patientiam laudo, nec indignanter, nimiúmque flebiliter ferre suadeo, humanarum tuam propriam rerum sortem, cum summo tibi præsertim Imperatore, ac philosopho, Constantino scilicet, ac Plotino, de quo modò diximus, communem. Postremò ante oculos habere cœli dominum, non lepram odisse, sed vitium: eúmque ipsum Angelorum iudicem, atque hominum, de quo scriptum est: Neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos: non tamen leprosos horruisse, seu fugisse: sed illorum domos adisse, atque conuiuiis interfuisse. DOL. Tu

me

me verbis superas, dolor rebus; ego autem non philosophorum nugis, hac in re, sed sensibus meis credo; illi mihi, quid renuncient, scio. RA. Primùm quidem propter philosophorum aliquot, vt verè ais, nugas, quas nec excusare possum, nec negare, philosophiæ totius grauitas non perit, quæ in eo, quod nunc agitur, vt in multis, laboranti animæ, vna in terris tuta proculdubio arx est. Deinde nihil absurdius, inter mihi amicos, quàm sensuum fallaci iudicio verum quæri; ingenio, ac studio veritas est quærenda, non sensibus. DOL. Heu quid me crucias, & dolori meo addis tædium? profers remedium: iam nunquam tu, nunquam philosophia tecum faciet, vt non sentiam, quod sentio. RA. Mos gerendus delicato, ac fastidienti agro, permittendúmque aliquid interdum, quod per se nociuum, sed vtentis desiderio fit vtile. Itaque facilè patiar, vt si langor, si supplicium, si offensio, afflictióque corporis mala sunt, quæ incommoda Stoicis dici videntur honestiùs, ipse quoque, dolor hinc oriens, dici, viderísque malum, & si ita vis, ingens, possit; sed virtute superabile; vtque iam litigio verbi cedam, amicus noster Cicero, nos reducet in gratiam: Non enim dolorem, inquit, dolorem esse nego. Cur enim fortitudo desideraretur? Sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliquid patientia: si nihil est, quid exornamur philosophia, aut quid eius nomine gloriosi sumus? Hæc Cicero. Multa tibi præterea diuinè, contra hoc, seu incommodum, seu malum, in Tusculano suo, scilicet secunda luce differuit; quinque dierum disputationes, pari librorum numero, complexus, quem signasse tibi locum volui: valet enim miris modis, ad id, quo nunc eges, maximè pa-

tientiam, robúrque animi: quo eneruato, atque amisso falsæ vulgi subeunt sententiæ, & indigni viro gemitus erumpunt. DOL. Nunc langori meo propius adhibes manum, docens, vbi illa reperiam, quæ in statu, Stoicorum opinionibus inhumanis, ac saxeis, potiora, & mihi opportuniora confido: quamuis, & confidendo diffidam: quia dum remedij auidus, sæpè locum illum repeto, ad tolerantiam doloris, nunquam mihi per me, nunquam vel Ciceronis ipsius, vel cuiusquam ope, virium satis inueni. RAT. Ego hanc diffidentiam non reprehendo, sed laudo: nemo sibi multum fidat, ínque omni difficultate, non ab homine, sed à Deo speret auxilium: at non ita, vt armatos venturos sibi de cœlo Deos credat: malis forsan interdum, nunquam certè diuinitas inertibus fauit: vt subsidio dignus sis quod in te est, facito: excitandus, attollendus, & armandus est animus, contráqque suos hostes, in aciem educendus. DOL. Reliqua [nisi fallor] intelligo, vnum quæro. Quænam sunt hæc arma animi, quæ memoras? RA. Bene habet: iam accipio spem salutis tuæ. Inter asperitates enim rerum, flere muliebre est: consultare autem viri, obstare, implorare consilium, atque auxilium, id virile est, & ad vincendum efficax. Arma quidem animi, & bellãdi artes, pro diuersitate hostium, multæ & variæ sunt. Nec vllum philosophiæ munus vtilius, aut sanctius, quàm de his agere, quæ [vt reor] aliquantò magis ad vos pertinent, quàm nosse quid agant astra, quid natam Iuppiter intuens, promittat: quid Saturno iunctus Mars minetur, quos Mercurius interpres vagus, à patre, fratréque mores capiat quos ab obuiis quibúsque: vnde imber, &

æstus

æstus; vnde tremor terris; qua vi maria alta tumescant; & non nosce, vnde æstus, ac tumor, tremórque, ac debilitas animorum: quibusve remediis temperetur æstus, compescatur tumor, & tremor: & debilitas roborentur, ac firmentur: quo in studio, etsi Socratem ludat Aristoteles, idem tamen, mutato fortasse animo, huic rei non mediocrem operam dedit: sed hæc passim in philosophorum voluminibus sparsa sunt, quæ ignaris ingerere operosum nimis; neque compendij huius est. Scienti verò superuacuum, cui non doceri expediat, sed moneri. DOL. Scio ita esse, neque de omnibus quærebam, sed hoc vnum, quæ tu mihi contra hunc hostem, cui nunc congredior, dolorem, arma monstrares. RA. Ad id tibi, nec melius possim, nec breuius respondere, quàm Cicero: quærit enim, vt tu: Et quæ sunt, inquit, iste arma respondétque illicò: Contentio, confirmatio, sermóque intimus. DOL. Edissere, oro, singula; legi quidem hoc sæpe olim; tamen vereor, ne mihi accidat, quod multis solet, qui apud se legentes intelligere sibi omnia videntur apud alios locuturi, tum demùm, nihil intellexisse se, intelligunt. Dic sic libet: quænam ista contentio est? RA. Satis id quidem, si parum vltra progrediare, in ipsius Ciceronis verbis apparet. Sed ne quid me frustra poposceris, dicam idem aliter. Multa sunt animis, corporibúsque similia: &, vt nullum tantum corporis robur; sic nullus animi tantus est vigor, qui nō improuiso, & graui fasce curuescat. Fac prouideant, erigentur; ne vtrumque sua moles opprimat: sed deprehendat intentum: sæpe ad subitum magni hostis occursum, vir fortissimus licet, expauit: da spacium colligendi sese, ínque instans discrimen animum intendendi; venientem hostem

securus excipiet: visis cæstibus, pugnaturi athletæ brachia; viso onere, subituri, illud ceruix intenditur, & illā pugnam firmius obeunt, & hoc pondus intenta fert leuius, cui negligens, ac remissa succumberet. Ad hunc igitur modum, insigni difficultate conspecta, animus contra illam intendendus est; quod, si ad plenum fiat, terribilium omnium victor euadet. Alioqui [incredibile dictu est] lentus, atque imparatus animus, paruis sæpè deiicitur. Hæc est illa animi Ciceroniana contentio, seu sic dici mauis, intentio: ad hoc enim duobus his vocabulis, sensus idem, & origo, quæ, vides; apud illum in promiscuo vsu sunt, déque vnius verbi fonte descendunt. D. Video, téque libens audio: sed quid est confirmatio. R. Dicam: est, in ipsis quoque fortissimis animis, nescio quid admixtum diffidentiæ: & veris imbutos, falsa circunsonat: tantúmque coit errorum popularium ad arcem mentis expugnandam, vt iudicium tenere difficile sit. Subit interdum torpor quid subit, dubitatio, an vera sint, quæ à doctissimis, atque sanctissimis viris, de virtute patientiæ, de honesti specie, de spendore gloriæ dici solent: an id verius quod ab aliis disputatū, vulgus probat, vacuitatem doloris optimam, pessimum dolorem, voluptatem boni finem: & illæ quidem paucorum, hæ ferme omnium voces sunt: quarum sæpè tantus est sonitus, vt paucæ illæ voces adhortantium audiri nequeant, & custodes arcis exterriti, omissā defensione, fugam cogitent; in hoc statu dubium, nutantémque præsidiiis firmare animum oportet, ne de sententia excidat: vt olim Dionysius Heracleotes; qui cum Zenonis præceptoris sui, de dolore sententiam, dolore victus, abieceret, à Cleanthe condiscipulo irrideri meruerit. Non, in-
quam

quam, excidat, sed resistit, inque arrepto vestigio sedem figat, intelligens, quid in rebus verum, quid vmbratile; neque laruas horreat, neque clamoribus moueatur; certus, dolorem nihil, nisi ignauiam; virtute autem, & ignauiam, & dolorem, & mortem, & dura omnia vici posse. Inque hac sententia fixus & immobilis perseueret: promptus pro virtute pati fortiter, quod multis cogitare, terrebile est; quódque nunquam ab homine fieri posset, qui non super auri, ac gemmarum speciem, super muliebrem formam, & super omne concuspicibile, virtutis pulchritudinem adamasset. Hac confirmatione animi, & falsæ opiniones, & vani metus infirmantur, & acies doloris obtunditur. Fitque, quod Cicero idem vult, vt, sicut in prælio pauidus abiectísque armis, viso hoste diffugiens; sæpè ipse sibi periculum fecit; impauido periculum non fuisset; sic ignauum animum, & sensibus obsequentem, sola cogitatio doloris exanimat; qui virtute firmatus, atque armatus incolumis, ac doloris victor, & propè nil molesti sentiens, euasisset. Patientia enim non modò animi vim augeri, sed asperitatem ipsam doloris imminui, & pene ad nihilum redigi, atque hinc esse, vt a cerrimo in dolore recti quidã, & immoti, alij etiã læti sint: quod fieri non posset, nisi animus à sensu doloris auersus, ipsam, de qua loquimur, firmitatem, atq. constantiam induxisset.
D. Intelligere videor, sed perge, quod est sermo intimus? R. Et hoc dicam. Generosa mens æquè voptatum, dolorúmque contemptrix, & vtrisque pariter cedere nescia; vbi adesse periculum, séque circunuentam hostibus suis vide, arma capit, obuiámque progrediens, séque in prælium cohortans, multa secũ, multa cum Deo suo loquitur, quamuis hoc vltimũ Cicero vel nesciuit, vel non

ritè sciuit, non defectu ingenij, sed gratiæ. Tali sanè colloquio, ac decoris obseruantium, atque ad illa, quæ diximus; ad incendendas vires, ad consumanda consilia nullũ efficacius. Aliis tamen verbis contra voluptatum blandicias; atque aliis contra dolorum minas, esse vtendum; quibus, vtrobique pronum est, aduertẽ scienti, quæ iam vel hæ blanditiæ, vel hæ minæ, quamque impares sint virtuti. Sed quoniam horum de altero sermo erat, exemplo agam vnico, sed insigni, quo in reliquis omnibus instructior fias. Quis est hic in dolore sermo iutimus? Meministi, quibus verbis Lucanus magnum Pompeium, inter carnificum gladios vsum facit; sed quia hoc, pro qualitate personæ à pooëta fictum, & secundum verisimilitudinem, animo viri illius, in quo statu conuenientib. verbis expressum est; Exemplum verum, recénsque alterum adiiciam. Hac ipsa ætate superant, qui viderunt adhuc multi, Samnitem illum imperterritum, & inuictum senem: qui, dum iussu illius, cuius nomen suppressisse silentio melius fuerit, curru per ciuitatem duceretur, nudus inter duos carnifices, candentibus forcipibus, hinc illinc membra carpentes: populo ad tam miserum, támque indignum spectaculum lachrymante: siccis ipse oculis, graui, & constanti voce sese alloquens dicebat: Quid facimus animæ? noli, oro, succumbere: nihil aut irascaris, aut metuas: grauia sunt ista, sed breuia, & pro nostra æterna, ne dubites salute: grauiúsque supplicium, hoc iubenti, fuerit, quàm ferenti. Erige te anime, & depelle formidinem; spera in Deo, statim erit finis. Quibus verbis, quantum sibi consolationis, certè pectoribus audientium, incredibile dictu est, quanta cum misericordia firmitatem, constantiam, securitatem,

tem,

tem, patientiam infuderit: etsi arctiùs æstimanti, non ille intimus, de quo agimus, sed extimus sermo esset; nempe qui [vt dixi] à multi exterius audiretur. Sed hæc, & his similia, & ab aliis in silentio dici possunt; & ab hoc ipso forsitan dicebantur. Vicissim enim nunc tacebat, nunc in voces, quas diximus, erumpebat. Potest, & aliter ille idem sermo intimus videri; vnde, non quo prodeat, cogitandi. Et huius quidem secum ac cum Deo loquentis, in doloribus, isque periculis, nullum clarius exemplum, quàm Iob primi; Theodosius, secundi; ille manu Dei tactus, atque vlceribus obsitus, quanta Deum libertate, iurganti similis, compellet; séque ardenti, & querula deuotione in Deum erigat. Hic, cum paucis, innumerabili, ac barbarico circunuentus exercitu, quo feruore, quibúsve suspiriis, ceu præsentem Deum inuocet, audiuisti. D. Audiui plane, & memini, & exemplis doceor., quid velis: gratiámque non mediocrem Ciceroni habeo, de cuius tribus exiguis granis, tres, ingentésque arista messui: ex quibus, cultu adhibito, messis vberior nasci queat. RA. Ita se res habet, doctorum hominum verba prægnantia sunt, plus continent sensuum, quam prætendunt: vt nihil aliud, me loquente, visus es mihi dolorum, & querelarum tantisper oblitus: vnde elicis, vehementem quoque cogitationem rei cuiuspiam honestæ, atque in illam, & rebus aliis quibuscunque, animi totius abstractionem multum & dolori, & molestiis omnibus posse remedium afferre. DOL. Potest esse, vt dicis sed mihi nunc etiam multum deest ad salutem illam, quam intendis animi: magnóque sum in dubio an his omnibus leniatur, seu tollatur dolor, an verba sint, animos occupantia, auresque

mulcentia, ad dolorem nihil. R. Verba corporibus non medentur[fateor]nisi forsitan incantationes, & anilia carmina fidei aliquid merentur : at medentur morbis animorum, quorum profectò sanitas corporeum dolorem, aut extingit, aut mitigat. Nunquam, si patientia nulla esset, tam multi de illa vi doctissimi disseruissent. Nunquam tot huiusce rei argumenta animo, oculísque, & auribus hæsissent, quot memoria imagines rerum tenes:quàm multa vidisti, aut legisti, quot historias audisti,quibus non probatum tibi,sed demonstratum esse debeat, ita esse, vt dico, etsi non doloris omnem sensum patientia eripi : quod ipsum tamen, & fieri posse, & factum esse, contendimus:at doloris certè victoriam, ferendíque viriliter vires dari. Quid verò te pius habuit C. Marius vir litterarum inops, sed virtutum diues militarium : an non ipse carneus, atque osseus fuit? Quid plus Mutius : Pompeiúsque? Quid plus habuit Zeno? Quid Theodorus? Quidve Theodatus? Possidonius? Anaxagoras? innumeríque alij,quorum quidam seruili conditione, sed animorum ingenuitate mirabili, omne supplicium pertulerunt, non modò fortiter, sed iucundè.Quid si ad vestros animum, memoriámque reflexeris, inuenies in hoc numero pueros etiam, ac puellas, tulisse cum gaudio,quod vos viri sine fletu, & quæstibus non ferretis. Sed iam de re[vt aiunt]omnium asperrima, plura, quàm pro consuetudine, diximus;desinendum est:dolorem enim, si non lenit virtus, verba non lenient. D. Heu hinc tu me vrges,hinc dolor & cui credam, nescio. RA. Crede nobiliori: in quod illud quoque plurimum adiuuerit, meminisse summum illud, & eximium mundi decus, eum scilicet, qui diuinam, atque humanam in se

vniit naturam, tot tantósque, pro te passum cruciatus, vt quæ pateris, illorum collatione facilia, immo verò dulcia, longéque suauia iudicari possint. Validissimum hoc remedij genus, scrutantes cuncta philosophi nesciuerunt.

De Furore. DIAL.

Stulta piis animis insania nulla nocebit,
Et peccare minus mentis inops poterit,

DOL.

Nimius dolor, ne furorem pariat, metuo. R. Obsta illi, cogitationibus bonis, & placidis. Quidam furori viam passionibus faciunt: ex multis affectibus non sanis, vera tandem prodit insania: sicut ex contrariis vera virtus: frequentatis actibus quæri habitum: philosophicum dogma est. D. Furere metuo. R. Si animi vitio, ille tibi armandus: armatura animi, virtus est: at si corporis consulendum, succurrendúmque illi est: si qua rei huius ars est ipsos apud corporum magistros, qui physici nuncupentur: quæ, si in hoc, vt in multis aliis, aut nulla est aut professoribus suis incognita: ego artem hanc vnam tibi præscripserim, abstinentiam, & omnis excessus fugam. Notum illud atque antiquum: Viri sancti virtutibus corpus ædificant: multum conferunt animo simul, & corpori, fræna libininum, ac gulæ. Multos strauit luxuria, multos oppressit crapula, multos somnus, multos ebrietas sepeliuit: multorum vitæ feruor, atque impetus, & furibunda licentia, verum abiit in furorem, D. Timeo naturaliter in furorem agi. R. Quod natura infert, durũ potest esse, non miserum: culpa enim caret quæ miseriæ est radix. Quando autem prouidendi obtigit facultas, vnum facito, vt te

furor, si vitari nequit, in securo saltem statu animæ reperiat. Innocens si furere cœperis, aut innocens resipisces, aut innocens morieris. Nulla ætas, nulla sanctitas, nulla custodia, sic innocentiam conseruat, vt furor; qualem inuenit, talem reddit. D. Furere metuo. RA. Heroas comites ac reginas metuis. An fastidis Herculem, & Aiacem, Hecubam, & Cassandram? An ex alio genere, Lucretiam spernis, & Empedoclem? D. Furere pertimesco. RA. Multa vaticinari solitos furentes, accepimus? sic, quo nullum acumen sani capitis peruenisset, vagus, & rapidus furor venit: atque hinc Graij, quam vos diuinationem dicitis, à furore Manticen, dici volunt. D. Horreo vim furoris. R. Et sanos mœstos, & furentes lætos vidimus, falsa quanuis opinione. Habet & error voluptatem suam. D. Furendi pauor animum exagitat. R. Laborum ferias quidam simulato furore quæsiere. Verus furor, ferias veras dabit.

De Veneno. DIAL. CXVI.

Pocula diuitibus sunt saua timenda veneni,
Paupertas sola hac suspicione caret.

DOL.

VEnenum timeo. R. Potu abstine ciboque promiscuo, expertorum fides amicorum excubet, suspectos limen arceat, vina turbida, fusca exulent, pulmenta, dapúmque permixtio, cautio adsit, & sobrietas, & tarditas. Præcipitatio autem absit, quæ & aliis, & præsertim genere hoc mortis, multos perdidit. Si ad mensam lenta manus, oculus celer, animus vigil, memórque discriminis; nec tuis tantùm, sed tuorum oculis, atque animis obnixus inuigila. Magnis periculis

magna

magna obstat intentio: nihil non turbat incautum. D. Veneuari metuo. R. Operosum remedium audisti. Vis audire facillimum. Pauper esto; veneni metum, periculúmque discusseris. Hoc siquidem mali genus, humilior fortuna non recipit, vna securitatis parens, & terrorum omnium extirpatrix; medicina illa quidem optima, atque promptissima, nullíque hominum negata, multis etiam ingesta nolentibus: neque verò efficax minus, quã parabilis; tuta hercle, quanuis amariuscula, atque horridula. Comprimit animi tumores, liuores diluit, bilem purgat, curat hydropisim: vestræ opes plenæ insidiarum, plenæque formidinum, non minus ciathos metuunt, quàm gladios; nec minus paropsides, quàm sagitas: non mensa, non domus, non cubiculum periculis suis vacat. Dubia quælibet, atque atque suspecta.

Præsentémque viris intentant omnia mortem:

quod in tempestate ait Maro, in tranquillo vobis accidit: & hoc vestræ illæ tam dilectæ vobis afferunt diuitiæ, Paupertas verò, præter immerito apud vulgus: infamati nominis notam, tuta habet omnia: & si quando turpæ insciæ puluis, ac strepitu conquiescat; optabilia ac suauia penitus, & tranquilla. Tandem ergò fictilibus, & vitreis vasculis terreni homines bibite, atque edite, si securi bibere vultis, atque edere: aureis vasis, ac gēmatis venena miscentur. Quorsum pergis auaritia? Ipsum quoque iam venenum gemmas amat, atque aurum. Contra hanc pestem, neque Pontici Regis, neque alterius efficatius Antidotum, quàm paupertas. D. Venenum hausi; non præcordiis innatat. RA. Vbi semel moriendum esse decreueris, quod decretum esset debet omnibus, qui se meminerint mortales, quid refert, an id

silentio facias, an bibendo, an tuo sanguine madidus, an vino. Magnos compotores, factique huius habes comites Alexandrum, Hannibalem, Philippomenem, Mithridatem, ipsum Claudium, Theramenem, Socratem.

De Metu Mortis. DIAL. CVII.

Cur mortem metuis, finis quæ sola laborum est;
Omnibus est tandem lex data certa mori.

METVS.

MOri timeo. R. Hic non timor, sed cogitatus esse debet: qui, si nouus incipit, nec à prima ætate tecum creuit; si per interualla rediens, non assiduus fuit; improuidè vixisti. Inhæsisse medullitùs vtilissimum illud Flacci carmen debuit,

Inter spem, curámque, timores inter, & iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:

vt is esses de quo idem alibi:

Ille potens sui,
Lætúsque deget, cui licet in dies.
Dixisse vixi, Cras vel atra,
Nube polum pater, ocupato,
Vel sole puro:

hoc est, nempe, illud à philosophis laudatum, sed perpaucis datum, vincere vita peracta. M. Mori timeo. R. nasci timuisses, & viuere. Vitæ limen, initium mortis est; vita ipsa cursus ad mortem; seu veriùs, mors quædam; viuendo ad moriendum ibas, vel [quod sapientibus visum est] in horas certè moriebaris. Quid nunc igitur times, si mors vitam vel comitabatur assidue, vel necessariò sequebatur? Illud quidem docti tantùm; hoc etiam vulgus intelligit? Quicquid natum, moritur; quicquid moritur, natum erat. M. Timeo

mor-

mori. RA. Mori times animal rationale, mortale. Atqui si primum verè esses; secundum, vt arbitror: non timeres: humanam quippe naturam, duo hæc in vnum iuncta perficiunt; Ratio scilicet & mors. Illa animam concernit, hæc corpus: sed inopia rationis metum mortis induxit. *M.* Mortem metuo. RA. Nihil est metuendum, quod affert necessitas naturæ. Qui naturalia enim odit, aut metuit, naturam ipsam oderit oportet, aut metuat: nisi fortè partem eius alteram amplecti licitum, & laudare; respeuere alteram ac damnare; quo nihil est insolentius, non solùm homini cum Deo, sed hominibus inter se. Itaque vel totum recipis, vel totum reiicis amicum; ne, si tãtum grata descerpseris, non æquus amicitiæ cultor, atque arbiter videare. *M.* Mortem horreo. RA. Si quid in morte mali est, id ipsum metus mortis exasperat. At si nihil, magnum, ipse metus, malum est. Stultitia est malum suum, vel augere, vel facere. *M.* Nomen ipsum mortis exhorreo. RA. Nomen mortis infame, mortalium fecit infirmitas. Si quid animi vitium inesset, nihilo plus terroris esset in morte, quàm in cæteris, quæ per naturam fiunt. Quid enim magis mori timeas, quàm nasci, adolescere, senescere, esurire, sitire; vigilare, consopiri? quod vltimum planè simillimum morti est. Atque ideò somnum, alij consanguineum, alij verò mortis imaginem dixere. Néve, seu poeticus lepos æstimetur, seu philosophicum acumen, ipsa Veritas amici mortem somnum dixit: & semel facere metuis, quod quotidie delectaris? Inconstantiam quidem hanc docti mirantur, atque arguunt. *ME.* Tria hæc apud philosophos, ac vulgata sunt, delectántque, dum resonant, interpone

silentium, timor redit. RAT. Imo equidem manet, nam si abiisset, non rediret, & est, non inficior, vulgi præcordiis timor mortis innatus. Sed eruditum virum vulgaria sapere, deforme est, quem deceat: vt modò dicebam, non turbæ vestigia, sed paucorum sequi. Nam quod de philosophis dicis, miror quid ita, cùm à nautis nauigandi, vel ab agricolis serendi, à ducibus bellandi consilium capiatis, viuendi consilia, à philosophis sumpta, contemnitis, & pro corporis cura, medicos euocatis, pro cura animi philosophos non aditis, qui, si philosophi veri sunt, vtique & animorum medici, & artifices sunt viuendi, Nam si falsi, & solo philosophiæ nomine tumidi, non modò non consulendi, sed virandi sunt, quibus nihil est importunius, nihil insulsius, quorum abundantior est, quàm vellem, ætas hæc, cum egentissima sit virorum. Et quoniam à præsentibus præter meras nugas, nihil est, quod speres, si ad priscos dierum, inuentúmquò aliquid apud illos fuerit, quod ægritudinem tuam leuet, noli spernere, & dicere, quod indocti dicunt, à philosophis ista sumis. Respondebo enim tibi cum Cicerone: Metuebam, ne à lenonibus diceres. Et re verà, vbi nā piscari, venaríque, nisi vbi pisces, feræque habitant, in aquis, atque nemoribus? vbi fodi aurum, vbi gemmas legi, nisi vbi hoc nascitur, illæ scatent, in terræ venis, marísque littoribus? vnde, nisi à mercatoribus merces, vnde statuas, & tabulas pictas, nisi à statuariis, atque pictoribus? Vnde demum philosophica, nisi à philosophis peti iubes? quæ etsi apud illos pro thesauris abdita, atque ab illis inuenta sint, eadem tamen ab aliis in apertum erui, & vel acerbatiùs, vel clariùs, atque expressiùs, vel breuiùs

po-

postremò vel aliter dici possunt; audiendi similia omnibus spem datura, successum, paucis, ea est vis ordonis, ac iuncturæ: quod in poëticis elegantissimus Flaccus docet; & sæpè aliter, atque aliter, & aliquando potentiùs affectura animos, tanta est gratia, vel notissima renarrantis; tanta vetustis nouitas, tanta lux fulgidis, tantus formosis decor additur: quod non hic ideò dixerim, quin alibi non possem; sed quia tu hic materiam obtulisti. Nolo enim, [quia ignaræ superbiæ mos est] semel audita, nec fortè intellecta, dum repetuntur, quasi trita, & vulgata fastidias. M. Acquiesco; rectè quidem in his monitis te versatum video; etsi ab incepto procul: adhuc enim mortem nihilominus horreo. R. Sunt quædam nomine, & opinione hominum, maiora, quàm re: multa horrori eminus fuerant, quæ vicina sunt risui; temerè creditur inexpertis. Nemo, ex hic mortis infamatoribus, comperti aliquid loqui potest. Nihil ipse expertus, nihil ab experto didicit. Mortuum quemuis interroga silebitis, cui iam rei veritas nota est; garrient, quibus incognita, & vanis auguriis astruent, quod ignorant; hinc apertissima, hinc occulissima rerum, mors: arcanum, & coniecturale negotium, suspicionibus agitur: in dubio, bonis opinionibus inhærendum; tenendúmque potius, quod iucundum faciat, quàm quod mœstum animum. M. Animus mortem timet. R. Si sibi, superuacuus timor: immortalis est enim ipse: si corpori, sui hostis, curam gerere, pietas indebita. Sin dissolui metuit, nimis carcerem, & compedes suas amat; stultus amor. MET. Timore mortis exagitor. RAT. Stulti omnes mori: metuant neque id miror, quibus felicitas

omnis in corpore est, quod extingui morte, nō est dubium. Iure igitur boni sui finem, pauidi cogitant, mœsti vident. Natura enim hominis hæc est, vt felix esse nolle nequeat, virum doctum, cui non alia corporis, quàm vilis mancipij cura est, cui in cultu animi omne studium semper fuit, omnis amor; omne desiderium, omnis spes, mortem corporis non aliter, quàm digressum matutinum è nocturno quodam inamœno, & incommodo prorsus hospitio, spectare decet. *M.* Mortem non timere non possum. R. Posses vitæ huius exitum non timere, si alterius ingressum sperare posses, aut optare: tuus hic timor inde oritur. Quam tis enim formidati vulgò exitus, multæ tradantur causæ: omnes tamen, vitæ illius spe proposita euanescunt. *MET.* Mortem metuo. RA. Metum hunc parit impræmeditatio maximè, & inopina necessitas moriendi. In viro docto, ac sapiente turpissimum, & præsertim sene; cuius, si ritè doctus, veréque est sapiens, vita omnis meditatio mortis est: quod, si philosophiæ visum fuit antiquæ, quid nunc nouæ pietati, quæ summa philosophia, & vera est sapientia, videatur? Aspice, vt qui alieno imperio parent, subito longum iter iussi agere, solliciti, & tristes, raptim complicandis sarcinulis inhiant. Vt qu[.] r[.]li, quod prædictum eis antè non fuerit, indignantesque abeunt, vt sæpe in tergum versi & nunc quoq. hoc, nunc illud obliti, murmurant. Atqui nulla via est longior, quam mori, nulla durior, vt perhibent, infestiórque latrunculis: nulla denique obscurior, suspectiórque, & incertior: quæ vt cuncta cessarent, certè irremeabilis via est, quo attentiu[s] prouidendum, ne quid obliuiscamini, quoniam hinc digressis, non licebit, quod viantibus cæte

ris, atque aliud quodcunque iter agentibus, literis scilicet, aut amicis, oblita committere, quæ ad suos perferant; nec remandare aliquid, nec subsistere quidem, nec diuertere, licitum, nec reuerti; iter necessarium, impossibilis reditus: ire illò necesse est Milites, vnde redire non est necesse. Hoc militibus suis, dux Romanus, apud Senecam: hoc dux vobis vester edicit. Itaque cum oporteat ire, nec liceat redire, cúmque itineris sit certa necessitas, hora autem mortis incerta, vnum est remedium, vt parati animo sitis semper, & vocati respondere, & iussi obtemperare, compositisque omnibus, ad primum ducis Imperium, iter illud alacriter agere, quod vtique vobis, aut lætis, aut tristibus peregandum est. Ea res maximè, & metum mortis imminuet, & dolorem: nec securos modò, sed cupidos hinc abire vos faciet. Alioqui improuisis, & incautis eueniet, quod Bruto suo, in epistolis, verè olim vaticinatus est Cicero: *Opprimemini, mihi crede, Brute, inquit, nisi prouideritis*: sic est, inquam, sic illi accidit: sic omnibus, qui ventura non prouident. Sed, cum cunctis in rebus, prouidentia necessaria sit, tum in his maximè, quæ amplius, quàm semel fieri nequeunt: in quibus error vnus sufficit, vbicunque pes lapsus fuerit, actum est. *MET.* Valde nunc etiam mortem horreo. RA. Altè radicata non facilè diuelluntur. Scio, vt dixi, metum mortis sensibus insitum, præcipuæque vulgarium: philosophi verò mortem, neque malum, neque bonum, eóque per se ipsam nec timendam diffiniunt, nec optandam; inter indifferentia numerantes: quæ, pro qualitate fruentium, nunc mala, nunc bona fieri volunt. Quod illi etiam ex vestris video probari, qui

peccatorum pessimam, pretiosam verò sanctorum mortem ait. MET. Mortem metuo, mortem odi. RAT. Equidem, vnde hic mortalibus metus mortis, vnde hoc odium, miror: nisi mollicies animorum nota sit, quam hunc scilicet, aliósque degeneres augetis, atque alitis pauores: an non vides, vt magna pars mortalium, ipsum nomen mortis exhorreat? Quod, quid est aliud, quàm naturam propriam horrere, atque id odisse, quòd natus sis? eo nihil inter homines stultius, nihil ingratius in Deum. Quàm multi autem nomen illud ægrè audiunt, quod semper internam aurem pulsare debuerat. Nempe sine quo, non est, qui se ipsum cogitare possit: quid namque se cogitet, nisi quod est animal mortale? Quoties in se quisque reflectitur, nonne sibi illico nomen mortis occurrit. Sed refugitis, quasi per aurem mors irrumpat: & auertitis animum, atque id cogitis obliuisci, quod mox sui memoriam vel inuitis ingeret. Recusatis ecce mortem cogitare, quàm confestim, & cogitare oportebit, & pati, cuius passio faciliùs sequeretur, si cogitatio præcessisset. Nunc simul in angustiis altera alteram exasperat. Omne enim inopinum, ac subitum animam quati. Æquè stultum est, vel appetere aliquid frustra, vel vitare velle, quod nequeas: eóque stultiùs vtrumque, quò damnosius futurum impleisse, quod cupis: atque nil damnosius in humanis malis, quàm Dei, suíque ipsius, & mortis obliuio: quæ tria numero sic connexa sunt, vt vix valeant dissolui. At vos vestri memores, videri vultis: & principii, & finis immemores. Obseruasti hos, qui domui suæ disponunt, vix est qui dicere audeat, cùm moriar, sed, si moriar: quasi in dubio ponitur, quò nihil

est

est certius. Neque id ipsum, si moriar, clarè sonat: sed, si quid de me esset aliud: quidnam est hoc aliud, quæso, & non potius idem ipsum, quod de omnibus, fuit, erítve, vel qui nati, vel qui nascituri sunt? quibus, vt vitæ, sic & mortis, multa sunt genera, necessitas vna moriendi. Hanc tu cupis excutere, quam nec patres tui, nec vlli vnquam reges gentium excussere, nec excutient quidem. Tergiuersamini, vt libet, ita vobis eueniet, vt his, qui contra hostilis ferri aciem oculos claudunt, quasi periculum, quod non vident, nec sensuri sint. Feriemini, Moriemini, Sentietis: an cœci autem, an videntes, id in vestra manu est. Optate igitur bene mori, quod ipsum, nisi bene vixeritis, frustra est; optate, inquam, & enitimini, &, quod in vobis est, facite; reliquum illi committite, qui vos in hanc vitam vltrò, non vocatus, intulit: egressuris, non nisi vocatus, & rogatus manum dabit. Non mori autem nolite optare. Non modò non impudens, arrogánsque, sed inefficax etiam, & inane votum est. Assuescite, O mortales, naturæ legibus, & ineluctabili iugo colla submittite. Et, si vos ipsos amatis, quòd nati estis, amate, non quòd nati non esse velletis. Neque enim naturam vobis, sed vos illi obsequi par est. MET. Pauorem mortis abiicere, diu quidem frustra nitor. RA. Miror, quid tam diu frustra niteris, quò te debuit cogitatio prona perducere. Turpis est enim tam breuis periculi [si periculum, non natura, & periculorum finis, est mori] turpis est, inquam, viro, tam momentanei discriminis, tam longæuus pauor, & tot anni anxij, atque suspensi, ad horæ, seu suspirij vnius euentum. Vis-ne autem mali huius vltimum remedium, vis mortis metu, perpetuò liber esse? Bene viue, vita laudabilis;

mortem spernit, sæpè etiam cupit: denique hęc terribilium omnium summa est, siquidem labor, dolor, aduersitas, infamia, carcer, exilium, damnum, bellum, seruitus, orbitas, Paupertas, Senium, ægritudo, & mors; fortibus viris nil sunt aliud, nisi experientiæ schola, cāpus patientiæ, gloriæ palæstra.

De Voluntaria in seipsum manuum Iniectione.

DIAL. CXVIII.

Quid tibi præscriptam properas abrumpere vitam?
Quæ tamen ipsa breui sponte sua fugiet.

DOL.

MOrtem mihi consciscere propositum est. RAT. Rem vnam nunc metuere, nunc optare, hæc tota constantia vestra est. Nunc tu mortem muliebriter formidabas, nunc eandem inhumanè appetis subita rogo, quænam mutandi animi causa est? D. Cogor ipse mihi manus iniicere. R. Si cogeris, iam non voluntaria manuum iniectio est: quamuis dicatur, quòd coacta voluntas, voluntas est; sed profectò non libera, nec voluntas propriè, quæ nolendo fit. A quo autem cogeris, nosse velim. Iniici autem manus, vel inuito possunt: tu tibi illas iniicere, nisi volens, nequis. D. Magnæ sunt causæ, quæ me mori velle cogunt. R. Magnæ fateor, si cogunt: sed non cogerent, si vir esses: nūc in vestram animi mollitiem, nihil est inualidum. Vide autem, an, quæ sint hæ causæ: ritè præsagiam: ira, indignatio, impatientia, furor quidā in se versus, obliuio denique tui ipsius. Nam si te hominem meminisses, humana omnia æquo animo toleranda cognosceres; neque parui mali, immo ne mali quidem odio, maximum in malum velles incidere. D. Iniicere mihi manum cogor, extremis malis.

R. Non

R. Non sunt extrema, quæ te premunt mala. Summum illud, & extremum malum, quod te vrget, desperatio: cæteris enim malis aliquid; huic vni, nihil potest esse remedij. Quæ sunt autem hæc extrema, quæ dicis, mala? nisi labor forsitan, & paupertas: hæc sunt enim, quæ poëta commemorat: his agens:

Qui sibi lethum
Insontes peperere manu, lucémque perosi,
Proiecere animas:

de quorum sera pœnitentia, mox adiecit,

Quàm vellent æthere in alto,
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores?

Súntne autem tam grauia mala hæc, quorum primum boni omnes, forti atque æquo animo tulere, de quo suo loco diximus: quidam sponte insuper elegerunt, atque hinc gloriosi ac in æternum diuites facti sunt. Sæculum viris conuenire, apud Crispum: atque ad id nasci hominem, apud sanctum illum, & afflictum senem legimus: At vos inquietissima animalia, quicquid non ad nutum auaritiæ vestræ fluit, vestrǽque libidinis; iustam voluntariæ causam mortis opinamini. Tam delicata, tam præceps luxuria vestra est, vt leuibus ex causis, non fortunæ tantùm, sed vobis ipsis irascamini: imq: ipsum Deum calcitrantes, impia ora laxetis; quasi quicquid id est in quo non vobis deminus videtur obsequi, iniuria grauis sit. D. Magnis malis victus, mori eligo. R. Tædio vitæ, credo, familiari vitio stultorum omnium. Sapientibus enim omnis vita iucũda est: lætã libenter, tristem ferunt patienter; & in rebus ipsis nequeunt, patientia delectantur. Nil in rebus lætius, nil dulcius est, virtute. Illa est, quæ molesta lenit, obliqua dirigit, dura mollit,

ac mitigat;ardua, atque aspera quæque complanat:cessant querimoniæ,cessant præcipitia. Et,ad summam,sapientis vita nil serenius, neque tranquillius:hi autem animorum fletus,atque angores, hæ nubes,ac procellæ, quæ in scopulos fragilem vitæ cimbam trahunt, è sola stultitia oriuntur. D. Morbi impatientia,mori eligo. R. Stultè eligis,ac superbè:sine dominum de corpore tuo, quod ipse fecit,suo arbitrio statuere. An quid tibi tuo in ædificio vis licere,in quo non ligna, non lapides tu fecisti;in quo denique,præter structuram,nihil est tuum,id in suo licitum domino omnium, non vis:qui non in illo tantùm carnem,& ossa, & sanguinem,& spiritum;sed cœlum, & terras,& maria,& omnia,quæ in eis sunt,creauit ex nihilo:nec dicas apud temetipsum, corpus meum graui dolore angitur;nec tu dominium, sed vsum corporis accepisti,breue ad tempus. An tuæ luteæ te dominum domus credis?Inquilinus es. Qui fecit omnia,is est omnium Dominus. DO. Dolore cogor,vt mori velim. RA. Fortassis ad experientiam dolor datur:qui,si molestus est, esse poterit vtilis:si intolerabilis,longus certè non erit. Expecta domini reuocantis edictum.Cúmque vocatus fueris,responde, & non prius. Fixa est dies tua,quam nec anticipare fas est,nec differre possibile:præoccupauerunt tamen hanc multi,& dum paruam fugiunt,breuémque molestiam,in æternas se,atque irremeabiles demerserunt: habuítque hæc opinio magnos authores, Annæum Senecam in primis, qui ad eam tam constanter,& tam sæpè reuoluitur, vt mihi quidem veriùs videatur,ne non propria sua sit:mirarique cogat interdum,vnde tam tristis sententia tanti viri pectus inuaserit:vtque alia sileam, quæ prosequi lon-

longum est, quadam ad Lucilium epistola: Si inutile, inquit, ministeriis est corpus, quid ni oporteat educere animam laborantem? De hinc paucis interiectis: Prosiliam, inquit, ex ædificio putrido ac ruenti. Male ais, ô Seneca: & multa benedicta, vno polluis male dicto. Non migrandum nempè, sed expectandum est. Sine ædificium tuum ruat, vt antequam fugias, opprimaris. D. Non possum pati, quæ imminent, mori malo. RA. Ab hoste forsitan inferendam mortem? quæ si fortiter lata sit, turpis esse non potest: cùm hæc voluntaria non possit esse non turpis: quia contra domini superioris imperium est, contra quod, nihil bene fieri potest. D. Mori malim, quàm quæ instantia sunt, videre. RA. Non est viri non posse, erectis oculis, vtramque fortunæ faciem spectare: muliebre est trepidos oculos auertere. Quid est autem, quod te turbat, vsque adeò, vt solius opem mortis implores? Tua ne forsitan, an tuorum, an patriæ laborantis aduersitas? Lenta illa duo quidem: nihil enim potest fortuna, cui non possit virtus obstare. Tertium hoc pium, sed pietate languida, & inerti. Siquidem patriæ seruitus, & tyranni facies, morte potius repellanda, quàm declinanda sunt. Idem enim viri opus, hoc fœminæ. Qua tamen in re, Catonis mortem miris laudibus, Seneca idem effert, sua illa peculiari opinione, de qua diximus. Non sic Cicero; excusasse contentus, laudibus abstinet. Ait enim Catoni incredibili grauitate naturæ, perpetuáq. constantia, moriendum potius quàm tyranni vultum aspiciendum fuisse; quem tamen Brutus aspexit, & illius potius morte tollendum, quàm sua morte fugiendum censuit, quod quàm bene, seu quàm male fecerit, non laboro: fecit tamen. Cicero

autem, dum Catonem excusat, suæ illius sententiæ melioris obliuiscitur, quam ante annos plurimos, libro sexto Reipub. posuerat. Ea verò est huiusmodi. Dum P. Africanus minorem in cœlo cum patre, atque auo colloqui somniantem: & audita immortalitate animæ, ac felicitate vitæ alterius, moriendi audium induxisset; Patrem mox inutile desiderium castigantem fecit, his verbis: Non est ita, inquit ille; nisi enim cùm Deus is, cuius hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest: homines enim sunt, hac lege generati, qui tuerentur illum globum quem in hoc templo medium vides qui terra dicitur: quare & tibi Publi, inquit, & piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille vobis est datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus assignatum à Deo diffugisse videamini. An non satis Ciceroniana hæc excusatum arguunt Catonem? Et planè, si ab imperatore terreno, ad custodiam loci cuius iam deputatus, non auderes iniussus te remouere, ferrétque ille hoc grauiter, si contrarium fecisses; quid cœlestis putas Imperator, cui tantò plus obedientiæ debetur, quantò maior Deus est homine. Fuit nuper priscæ virtutis Stephanus Columnensis, non hac solùm, sed omni ætate vir clarissimus futurus: hic ab ingenti illo suo hoste, cui potentia impar erat, obsessus, turrim, vbi plurimum periculi videbatur, vni suorum conseruandam, certus de illius fide, committerat; quæ, dum cuniculis suffossa latentibus, tremeret, ac ruinam minaretur, fugientibus sociis atque hortantibus, vt saluti suæ descendendo consuleret, cùm iam nihil vtilis mora esset, sibi

vet

verò periculosa etiam,& funesta: Non descendam, nisi ille me reuocet, à quo hic positus fui. Id dum Stephano nunciatum esset, & ipse illi metuens, atque illum reuocaturus, accurreret: turris fundamentis fatiscentibus, magno corruit fragore. Sic fidelis custos oppressus est, quem vix erutum ruinis, dominus suus mœstus, ac lachrymans sepeliuit. Eúmque, dum vixit, & piè desiderauit, & fidem eius sæpè meritis laudibus, in familiari colloquio prosequutus est. Quid his verbis velim, vides. Talis enim tibi commissi corporis custos esse debes Deo, qualis hic, creditæ sibi turris, domino suo fuit. Fuisse tamen nihilominus, non me latet, mortem Catonis, illa ætate laudatam à multis, ac opinione hominum gloriosam. Notúmque est illud Iulij Cæsaris, qui dum victor Vticam properaret, vbi ille se peremerat, audita eius morte, Cato meæ gloriæ, inquit, inuidit: Et ego suæ inuideo. Præclarum aliquid haud dubiè videbatur, cui vir maximus, & gloriosissimus inuideret. DO. Quid igitur obstat mihi, aut quid prohibet Sapientis viri mortem, inuidiosam summo hominum, & excusatam Sapientibus, ac laudatam sequi, vitæque difficultates innumeras, auxilio spontaneæ mortis euadere? Mori volo. RAT. Vide ne te inanis spes rerum fallat. Sunt nempe alij: quàm pares eloquio, nihil ad rem: at certè sententia potiores, qui Catonis hanc mortem, neque laudent, neque excusent, sed grauissimè reprehendant. In quibus Augustinus, scrutator veritatis acerrimus, non hanc fuisse illi arcessendæ mortis causam disputat, ne sub Cæsaris Imperio veniret, cum filio suo, cum ipse author fuerit ad Cæsarem confugiendi, déque

illius clementia sperandi omnia, nec fefellit; quod si turpe credidisset, cur non filium secum, vel veneno, vel ferro, vel morte qualibet, ab eiusmodi turpitudine liberasset? cum Manlius Torquatus sit laudatus, quòd filium ipse suum, qui contrà patris imperium pugnasset, ac vicisset, occiderat. Neque enim turpius dici potest, procacis hostis esse victorem, quàm superbo parere victori. Quid ergò? Cæsarem dignum iudicauit, qui filio vitam daret, atqui sibi, vel indignum censuit, vel inuidit. Et ad summam, mortis illius solam causam fuisse deprehendit inuidiam, quod nec Cæsar ipse dissimulauit, vt modò diximus. Aliud enim timere quid poterat? aut quid principem non tulisset, à quo pridem consule curia eiectus fuerat, & coniectus in carcerem: & qui se tanta, támque præsenti iniuria, non occidit, quo inani metu, quáue falsa opinione superbiæ aut crudelitatis occideret. Quid tam horrificum vultus Cæsaris habuit, vt esset morte etiam fugiendus, viri omnium, non tyrannorum modò, sed principum clementissimi, atque mitissimi, etsi potentiorem nullum, multos certè ferociores, sua ille viderat ætate; imò verò nullum viderat mitiorem. Iure igitur alter quidam scriptor egregius, & fide clarus, & eloquio: Mihi, inquit, Cato videtur causam quæsisse moriendi, non tam, vt Cæsarem fugeret, quàm vt Stoicorum decretis obtemperaret, quos sectabatur, suúmque nomen grandi aliquo facinore clarificaret. Cui quid mali potuerit accidere, si viueret, non inuenio. Cuius enim Cæsar, vt erat clemens, nihil aliud efficere volebat, etiam in ipso belli ciuilis ardore, quàm vt bene mereri de Republica videretur, duobus optimis ciuibus Cicerone, ac Catone seruatis. En

tibi

tibi alia præter inuidiam, causa moriendi, vanitas stulta, vtraq. nec Catone digna, neque illa prorsus anticipandæ mortis sufficiens causa est. D. Mori malim, quàm sic viuere. R. Quid scis an hæc tibi tã tristis vita, multis optabilis, multis inuidiosa sit? Sed impatientia res cunctas exasperat. D. Mori opto. R. Vt timidis metum mortis sic desperatis vitæ odium, extorquere difficile est: vitam tamen æquanimiter perferendam, mortem fortiter exspectandam: hæc nostri remedij summa sit.

De Morte. DIAL. CXIX.

Debita naturæ soluis, lætare triumpho,
Corporeo tandem carcere liber abis.

DOL.

MORior. RAT. Ad extrema peruentum est. Iam nec mortem metues, nec optabis; de quibus duobus, totidem me proximis tractatibus fatigasti, iam præterea nec dolebis, nec corporis, animíque defectibus subiacebis; nec rerum tædiis, aut morbis, aut senio, aut hominum dolis, aut fortunæ varietate lassabere; quæ si mala sunt, mali finis vtique bonus est. Tu paulò antè de his omnib. querebaris, nunc eorundem de fine cõquereris; vide, sis iniquus, vnam rem qui simul doleas esse, & finiri. D. Morior. R. Iter patrum, immo omnium: latum, tritúmque iter gradieris. Solus ne tibi nescio quid aliud demum maluisses? Perge autem; non est aberrandi metus tot sunt viæ duces, comitésq. D. Heu morior. R. Si quis est quem flentẽ mori deceat, ridere dedecuit viuentem, cum instare, sempérque supra verticem videret, vnde mox flendum sciret. Risum illum, haud dubiè, fletus hic nõ longo seiunctus spacio sequebatur. D. Morior. R. Nõ

est ferendus, qui sui generis sortem luget; non moreris vtique ni mortalis esses. Sin id defles, quòd mortalis sis, non est flendi locus, vbi esse desinis quod inuitus es: flendum erat ab initio, dum inciperes esse, quod nolebas: nunc gaudendum: esse enim incipies immortalis. DOL. Morior. RAT. Omnes hi, qui lectulum tuum modò ambiunt, omnes prætereà, quos vidisti vnquam, omnes de quibus audisti aliquid, aut legisti, & quantula ea pars hominum est, quam nosse potueris, omnes omnino, qui vel olim nati sunt, vel omnibus terris, ac sæculis nascentur, iter hoc egerunt, acturíque sunt. Cerne animo longam præcedentium, longámque sequentium cateruam, comitúmque, & hac ipsa hora tecum simul obeuntium, non paruum numerum: pudebit, credo, sortem publicam priuatis vrgere querimoniis, dum ex omnibus vel vnum, cui inuideas, non vid bis. D. Morior. RA. Hoc est impassibilem fieri, & iugum fortunæ pariter, ac mortis excutere. Geminum ingens bonum, quod viuenti nulla vnquam prosperitas largiretur. Cogita autem, quæso, quot tibi, & quàm graues curæ, quíque superessent labores, si, non dicam infinitam, sed annorum mille (qui vnius iam præteritæ diei spacio comparantur) certam vitam accepisses: quod optimè æstimabis, si huius breuis, ac fugacis, & incertæ vitæ tædia, próque hac toties susceptos labores molestiásque memineris. D. Morior. RAT. Ita mortem fletis, O mortales, quasi magnum aliquid vita esset: quod si esset, magnum aliquid etiam muscæ haberent, & araneæ, & formicæ, si semper beneficium vita esset, semper maleficium esset mors: quæ magnum beneficium est interdum, dum vel ab intolerabilibus malis, vel ab

his

his, quæ summa sunt mala, peccatis instantibus animam eripit præseruátque. Atqui, vt magnum aliquid, inter vos, sola est virtus: sic, si per se spectetur, vita hæc miseriarum innumerabilium officina est; quam qui claudi dolet, is ferias respuit malorum, & quietem odit: quam, qui appetit, laboriosæ finem vitæ cupiat, necesse est. Quando nullus alius est, vel laborum, vel malorum finis, quid fles igitur? Dies adest, qui si traheretur, votis erat optandus: & fortassis, vt res hominum sunt, & fortunæ vis immensa, & insultus varij, sæpè etiam votis optatus est tibi. DOL. Morior, RAT. Immo ex terrea & caduca domo, ad æthereum, atque æternum migras habitaculum; & in limine pedem habens, mœstus auelleris, atque inuitus, & nescio quid retro anxiè respectans, an sordium, quas dimittis, oblitus: an bonorum, ad quæ pergis incredulus? Profectò, si quod paulò ante dicebam, & quod magni dixerunt viri, vestra, quæ dicitur vita, mors est: illud est consequens, vt eius finis, quæ mors dicitur, vita sit. DO. Morior. RAT. Rex te tuus carcere liberat; iam vincula franguntur, quæ fecisse mortalia primum patrem libuit. Idque vel maximè ad illius misericordiam pertinere, & Plotino visum, & vestris approbatum sciens, quid quæraris, nescio. DOL. Morior. RAT. Vocat te rex tuus, felix nuncius. Sæpè est enim, nec videtur faustum, quod inuitis acciderit. Consensum adhibe, tunc sentire incipies, quàm bene tecum agitur: hic quem metuis, carceris exitum, & malæ vitæ reputans, & mortis bona presagiens, quasi olor ille Socraticus, diuinationis particeps, & ob id sacer Apollini, moriendo cantabis: si non voce, saltem animo: & nisi, quod absit, graue nimis inex-

piatorum te criminum pondus premit, quod fecisse Vespasianus corpore legitur, tu facies mente, vt assurgas moriens, nec te dignum censeas iacentem mori. Neque minus, hac in parte tibi tribuas, quàm ille sibi, quòd non, vt ille, sis princeps: Mors enim nescit imperium: Principes non agnoscit, adæquatrix optima, multa forsan in vita, certè in morte nihil illi licuit, quod non liceat tibi: quin & plusculum diuinæ opis tibi, ni respuis, affuturum spero. Non quia tu melior, sed quòd gratuito Dei amore felicior, qui negata magnis, & sapientibus abscondita, concessit paruulis, & reuelauit indoctis. Adde, quòd cùm vtiliùs cùm faciliùs tuum erit assurgere. Illius enim conatus corporeis viribus egebat, quas morbus extenuat, mors extinguit: tibi ad assurgendum, non nisi animi viribus est opus, quæ vicinia sæpè mortis augentur. D. Morior. RA. Quid in tuto trepidas? quid in plano cespitas? quid in prono hæsitas? Non tibi ingeram, quæ hoc loco dispu ant philosophi. Multa sunt enim, quæ morientis occupatio, & angustiæ temporis non admittunt: debuit tibi profundè admodum hæsisse, quicquid vbique de hac re ab antiquis philosophis disputatum est. Vt enim ipsi idem volunt, asperarum rerum omnium remedia superuacua facere potest, rara quidem, sed in finem rara prosperitas: quæ aduersus mortem differuntur, ea semper vtilia, sempérque necessaria vt sint, moriendi non fortuita, sed naturalis, & inuicta necessitas facit. Inter cæteros sanè multa, & valida in Tusculano ipso cuius supra memini, prima luce recollegit Cicero: quæ nisi olim didiceris nunc docendi spacium non est: quibus efficit, siue in malis sit, qui moritur, siue in

bo-

bonis esse videatur: quia tamen, ex quo fortunæ iaculis patet omnis hominum status, à malis eum, non à bonis, morte discedere; quod acer quisque humanarum obseruator rerum, haud dubiè, verum sentit. Morte igitur non offensum se, sed sibi consultum iri existimat, iam lætè illam cogitans, & cum venerit, visurus, vt liberatoris sui nuncium, seu ministrum, & cum transierit respecturus, ceu fenestram, vnde mundi laqueos, & carcerem carnis euaserit. Illud Cicero idem disputando consequitur; seu petit animus, seu transfertur, vt vel mali nihil, vel boni plurimum sit in morte, argutè fortassis apud suos; apud nos nempe non philosophis modò, sed ne vulgò dubium, credo hercle, nec apud eum ipsum, de quo sæpè loquimur. Ciceronem; quod magnificentissimè multis testatus est locis; sed vel sui collocutoris, vel illius æui diffidentiæ seruiebat. Ad summam igitur, sic teneto, vt scias immortalem esse animam, quod non solùm concors vestræ gentis opinio, sed philosophorum omnium excellentissimi tenuerunt. Nulla tibi spes in occasu animæ, cui naturale est, vt mori nequeat; neque hinc fidas, nil mali superesse post obitum, quòd nulla sit futura anima, quæ pati possit: sed quia creator animæ, ipse est mitis, ipse pius, ac misericors, opus suum non despiciet, seque veraciter inuocantibus prope erit. In illum preces, in illum vota, in illum spes vltimæ ferantur, in illius nomen extrema desinant suspiria. I securus, nil timeas; natura parens benignissima nihil fecit horrificum, mortem formidabilem error facit hominum, non natura rei prouidæ: si quid magnum volujs animo, si quid altum struis, humiles, & ineptas vulgi voces, actáque despice: verùm illos suspi-

ce, quorum imitatio ad veram gloriam via est. Apud nostros quidem lætè, feliciterq; morientium innumerabilia sunt exempla. Sin antiquiora perquirimus, multi occurrent, qui mortem non modò ferant fortiter, sed accersant: quod in Marco Catone, sicut modò diximus. *M.* Cicero excusat? Seneca autem & laudat. Nobis verò neutrum sat probatur; sed secundum minus, quia tolerabilius est errorem excusare, quàm laudare. Nos vtrumque reiicimus, quoniam, vt vocatum respondere, & reuerenter parere laudabile; sic imperatoris iniussu, commissa de custodia & corporis statione discedere, capitalis est habenda defectio, & vel exilio graui, vel summo plectenda supplicio. Sciens repeto, vt altiùs imprimam. Abundè enim [nisi fallor] hæc omnia superior tractus explicuit. D. Morior. R. Immo carnis tributum, naturæ debitum persoluis, mox futurus liber: fac libens, quod vel nolens faceres; & vt bene ait quidam Mortis hortator:

Cupias quodcunque necesse est.

Non est vtilius, immo quidem non est aliud in necessitate consilium, quicquid fit à volente, fit leuius: & desinit esse necessitas, si voluntas accesserit. D. En morior. R. En te dominus præstolatur. Accelera, ne titubes, ne cuncteris, pone suspicionem; non tu tibi cariores quàm illi? Quis vocatus ab amante diffidit? Adhuc fortè miraberis timuisse, quod optandum esset. Multa enim solutus scies, quæ vinctus nullo vnquam studio didicisses: vsque adeò, vt arcana rerũ nosse volentibus ad quæ mortali vel obsita acies vestra nõ penetrat, quæ profectò cupiditas naturalis est homini, sed vehementior studioso, nil morte melius putem, nilq; quod breuius

nius adoptatum ferat. D. Morior. RA. Imo obdormis, vitæque fessus, vt arbitror, requiescis. DO. Morior. R. Vade in æternam requiem, nunc primùm viuere incipis. Bona mors, initium est vitæ.

De Morte ante diem. *DIAL. CXX.*

Tardius an citius, nil refert, si moriare,
Semper enim iusto tempore mors veniet.

D O L.

QVid quod ante diem morior? RA. Ante diem nemo moritur, sed non omnibus dies idem. Imo, vt vates ait eximius.

Stat sua cuique dies:

ad quam quisque cùm venerit, metam attigit. Et quoniam, nec redire datum, nec subsistere, transeundum est. D. Ante diem morior. R. Posset id verum esse, si in diem debitor fuisses; purus debitor, semper debet: semper itaque nutum sui creditoris obseruet. Et semper in numerato habeat, quod debet. Habet autem semper, dùm mortale corpus habet; nullo mutuo, nullo opus est fœnore: domi habet imo quocunque ierit, secum habet, & vt dicitur, in manu habet, vnde se liberet, quo soluto, nil naturæ amplius, & nil iam cœlestibus vllis debet, vt Vergilius ait. Pone igitur hanc querelam. Ante diem non reposcitur, quod omni debetur die: quin pro eo, quod dicebam, gratias age, quia scilicet, ad id debitum, nec prece, nec possessione, nec pignore, nec vsura indiges: quod vltimum dixisse fertur Spartanus ille vir fortis incognitus, sed dignus agnosci, cum ad mortem ductus, ob hoc ipsum imperterritus iret, atque alacer, quòd capite suo satisfacere Lycurgi legibus posset. D. Morior ante diem. RA. Non intelligo, quid sit, ante diem mori: nisi quod vulgò dicitur, ante lucem

ſeu cum primum eluceſcit: quæ exercitiis eius, quam nunc agis animæ, aptiſſima hora eſt. Alioqui quis omnino hominum ante ſuum diem moritur, cum ille ſit ſuus dies, in quo moritur, non alius? D. Ante tempus morior. RA. Neque ante tempus, neque poſt tempus, ſed in tempore morieris: niſi ſic forte tempus accipis, quod tu tibi, non natura, ſeu fortuna præfixerat. Ante illud enim ſic non mori poteſt, ſicut nec poſt illud viuere. D. Morior ante tempus. R. Quis, niſi amens, queritur ante tempus abſolui vinclis, & carcere relaxari? Lætandum, medius fidius, ſi ante tempus accidiſſet: ſed nec accidit, nec accidere potuit: ſuum tempus habent omnia: hic te terminus manebat, hic metam fixerat, qui te in hoc vitæ ſtadium induxit. Si de hoc fine quereris, & de alio quolibet queri poſſes. D. Citò morior. R. Citò natus eras. Non moritur citò, qui iam ſenuit. Quod ſi non ſenueras, ceſſat altera pars querelæ: quamuis, ſi portio vitæ vltima eſt ſenectus, non ſenuiſſe non poteſt, quiſquis moritur. Sed intelligo ſenectutem, vt vulgus annorum congeriem multorum, cui non, vt reliquis, finis eſt alius, quàm mors: de initio diſcrepatur variis ſententiis, ſed pro viribus ſeneſcentum, proque valetudine corporum, atque animorum habitu ad concordia redigendis. Tota denique res huc redit, vt vel mortis incuſare celeritatem deſinas, vel moleſtias vitæ prolixioris, quæ de mortis ipſius tarditate proueniunt. Sed vos vobiſcum diſſidentes, nec mori vultis, nec ſeneſcere: cum vtrumque certè, vel alterum ſit neceſſe. DO. Amplius viuere poteram. RA. Immo certè non poteras. Nam ſi poſſes, puto viueres: ſed hoc dicere vis, volebam, ſeu ſperabam; &, vt eſt animus mortalium

vitæ

vitæ auidus, spei credulus, vtrobique persacile tibi assentiam: at si dicere vis, dicebam, quia pauculos adhuc dies viuere ætati non indebitum videretur, non æque consenserim. Quidam enim serius obeunt, multi ocius nunquam nullus: hæc inter nihil in commune, nisi vt omnes mortales vna lex teneat, vnum mortis imperitum, alio tamen atque alio moriendi genere, diuersisque vitæ spaciis. Sic rei vnius modus multiplex, tempúsque peruarium est. Æquo animo igitur quisque suum mortis genus, suum diem mortis expectet; nec auiditate vitæ, nec fastidio, quod indocti ingrati omnes faciunt, de naturæ legibus queratur aut litiget. D. Modicum viui. R. Nullus tamen vixit, vt non sibi modicum vixisse videretur. & est planè modicum, quicquid hic viuitur: itaque si diu viuere delectat, vitam illam quærite, vbi semper viuitur; quæ, etsi hic non sit, tamen hic quæritur. D. Vixi modicum. RA. Quid si diu vixisses, nunquid ideò, non vixisses modicum? Spacia vitæ huius imparia, & incerta sunt; vnum omnibus est commune; cuncta sunt breuia: vixit aliquis octuaginta annos, quid hic, quæso, plus habet quā qui octo; verte acriter te in te, nec te fallat vulgi furor. Qui plus, inquam habet, qui diutius vixit, nisi forte curas, laborésque, & dolores, & tædia, ac peccata in lucro ponitis. Aut quid plus haberet, si vixisset octingentos. Est in expectatione, fateor, plusculum aliquid. At cum spacium vtrunq. transierit [mihi crede] nihil inuenies, quo plus vixisse felicius sit. D. Morior, dum bene agere cogitabam. R. Quid agere cogitabas, nec agebas? sic forsitan in perpetuum cogitasses. Sunt, qui bene agere semper cogitent, nunquam tamen incipiant. Quod si bene agere cœperas, ne

dubites, quanuis boni operis finem, mors præuertat: apud cœca hominum iudicia, fortasse aliquid, sed spernendum; apud infallibilem rerum æstimatorem, nil tibi subtrahitur, integra merces tua est, non actuum modò, sed votorum. D. In medio rerum apparatu morior. RA. Hæc non mortis, sed morientium culpa est, qui breuissimam vitæ telam, tum maximè ordiuntur, dum præcidenda erat: quod nisi sic esset, non tam sæpè inexpletis vitæ muneribus morte præuenirentur, seu expletis, ac transactis viuerent, qua profectò nulla dulcior vita est. Hanc tamen dulcedinem non tam vitæ breuitas, quàm viuentium torpor hominibus eripit, quibus nulla ideò longa est vita, quia quantumcunque sit temporis, nunquam viuunt, semper viuere meditantur, & iam senes inter noua vitæ consilia fluitantes, celeri fine, serum principium antecedunt. D. Morior, dum magna pararem. RA. Hoc multis magnis viris, fereque omnibus accidit. Falluntur homines, cum in multis, tum in morte præcipuè, quam venturam nemo est, qui nesciat dilaturam sperant, & abesse procul fingunt sibi, quam vicinam semper, hinc vitæ breuitas, & fuga temporum facit; hinc fortunæ vis, & casuum humanorum circunfusa varietas. Et ô cœcitas mira, quòd quid vobis sit sperandum, in aliis saltem aliquando non discitis. Sed sic est, ægrè ad amaras cogitationes animus redit, itaque dum sibi quisquis longissimum vitæ spatium spondet, dúmque vel æuum Nestoris, vel [vt ait Cicero] Metelli fortunam sperat, denique dum se quisque prædilectum naturæ filium credit, de primordiis agitantes, finis ocupat, & multa deliberantes, improuisa repente mors aggreditur, mediósque intercipit apparatus

paratus. D. Viridi morior ætate. RA. Vt nil in hoc aliud bo ii sit prouisum, tibi est saltem, senione marcescas. Senectus enim quamuis non sit grauis, vt apud Ciceronem ait Lælius, vtque à nobis supra disputatum est; aufert tamen eam viriditatem, in qua quidem, vt Scipionem ille, si tu nunc etiam & te fuisse commemoras: multis tu fortasse desiderio, nulli iam fastidio, futurus sis, quod in longa ætate vitare, quantalibet virtute, subdifficile est. D. Iuuenis morior. R. Nosti, quid in vita passus fueris, quid passurus ignoras, & mihi crede in hoc tam vario támque immiti fortunæ regno qui præmoritur, comitem fallit. D. Morte præpedior ne cœpta perficiam. RAT. Id iustè quidem: agitis enim semper, quæ peregissent pridem decuit; peractíque nihil est: hoc maximè vobis grauem mortem, facit, ac miseram: & si quidem absque tua culpa, cœpta peragere nequiuisti, sufficiat voluisse: sin per ignauiam distulisti, displiceat, neglexisse. Quod si forsan hæc lamentis causa prætenditur, verè autem nihil aliud, quàm vitæ prolixitas, & dilatio mortis optatur inanis, licet publici voti, tandem te, vel serò pudeat. Audite enim me mortales, vsque adeò vitæ cupidi; quæro ex vobis, sequestrato virtutum exercitio, quid omnino aliud vita hæc, quàm segnis, & inutilis mora est? quæ, quantulacunque fuerit, nequit non esse breuissima. Dictum ergò placet illius, cuius Augustinus meminit, quem in extremis agentem, cum amici solarentur, ac dicerent ex eo morbo minimè periturum esse, Respondit, si nunquam, bene; at si aliquando, cur non modò? D. Interruptis rebus morior. RA. Si ad mentem redeunt aut rebus gestis, aut ingenio clariores, magna pars inexple-

tis operibus obiere. paucis in hac breui vita contigit, vt concepta, seu iam incœpta perficerent. Tu verò, quoniam communi hominum more, has te in angustias impegisti, nec præterita retractari possunt, vnam hanc emergendi viam arripe, non vt ad multa interrupta flebiliter, inutiliterque respicias, sed vt viriliter, quod vnum restat, expedias, bene mori.

De Morte Violenta. DIAL. CXXI.

Vnicuique modum moriendi fata dedere;
Et bene qui vixit, non male obire potest.

DOL.

SEd violenta morte pereo. R. Si nolens moreris, violenta mor. est: at si volens, nulla. D. Per vim morior. RA. Si quidem vitæ vis affertur, quid interest, febris, an gladius, dum liberè egrediare? quid refert, an ergastuli tui fores sponte pateant, an frangantur. D. Vi morior. R. Multæ sunt species mortis, sed mors vna: quæ an violenta sit, an non, morientis arbitrium est; vim vis maior superat, consensus extinguit. Sapiens sic instructus est, vt quibus non potest obstare, consentiat: quid tu, inquies, Percussori meo, vt consentiam, iubes? quidam non consenserunt modò, sed gratias egerunt: inuentus est, qui percussorum suorum ignorantiam excusaret, & supremo illius anhelitu veniam precaretur. Neque ego te cruento consentire carnifici, iubeo, sed iniquitæ forti; cui, qui non sponte paruerit, vi parebit. D. Morior hostili manu. R. Quid tu igitur, amici manu mori posse, crediderás? quando id tibi nisi ab ignorante contingeret? DO. Hostili dextra pereo. RA. Hostiles euadis manus. Ille, dum iræ suæ obsequitur, libertati tuæ consulit, potestati

suæ

suæ detrahit, nilque amplius in te potest. Satius est sub iniusto hoste procumbere, quàm sub iusto rege. Illic enim occisoris est crimen, hic occisi. Hostili ferior manu. R. Quid tua magis interest, qua dextera, quàm quo gladio feriare? Non de manu, sed de vulnere quæritur: quamuis & Pompeius manu Cæsaris ferri pro mortis solatio videatur, apud Lucanum, optare, & apud Statium Capaneus Ipseum; apud Vergilium, Æneas Lausum, Camilla Ornithum, quod illorum manu occidantur, consolentur. D. Ferro morior. R. Communis tibi cum maximis fortuna. cúmque optimis viris: bona pars eorum, quos vel præsens vita felicissimos habuit, vel æterna sanctissimos habet gladio perire; quos si numerem, non breuiloqui monitori, sed longi opus erit historici. DO. Gladio pereo. R. Alij aliter, quidam laqueo, quidam lapsu, quidam vnguibus leonis, at apri dentibus, multis ferri copia defuit, dum optarent gladio perire. D. Ferro ferior. R. Quid scis an maiori exitio subtraharis, quódque miserrimum censes, grauioris miseriæ fuga sit? dixi supra, vt Plotinum, alterum à Platone philosophiæ decus, pestilens lepra percussit. Id non dixi, vt alterum, ab Homero, poeticæ Graiæ lumen, Euripidem, canes morsibus lacerarunt: Lucretius vestrorum vatum primo proximus, cui tam multa Vergilium auferre non puduit, amatorio poculo accepto, in morbum, rabiémque compulsus, gladio ad postremum pro remedio vsus est. Herodes rex Iudææ, tam fœdo morborum agmine circumuentus, interiit: vt compendiosior ferri mors, inuidiosa sibi esse potuerit, vtque auguror, fuerit. Romanus princeps Adrianus morbi tædio victus, impatientiam doloris, ferro abrumpere, si licuisset, o-

ptauit. Magnum quendam virum, hac ætate, vermes toto ſcatentes corpore; mures alium, exediſſe narrantur. Inter tam multa ludibria humani corporis, ſi electio tribuatur, quis imbecillis adeò, vt non ferrum ambiat? D. Ignibus pereo. R. Quidam animæ, vim, naturámque igneam æſtimantes id facillimum mortis genus opinati ſunt. D. Flammis abſumor. RA. Vermibus ereptum corpuſculum, non putreſcet. D. Fluctibus obruor. R. Piſcibus conuiuium, buſtum tibi amplum, nobile, nitidum. Et quid refert corpus terrenum, terræ reddas, an pelago? D. In freto morior. RA. Non vbi, ſed qualiter moriaris, ad rem pertinent; vbique bene mori licet, vbique male. Non in loco, ſed in animo eſt, quod felicem mortem facit, aut miſeram. D. In mari pereo, RAT. Perſuaſum multis ſcio, in mari miſerum mori, quòd æthereus, atque ardens ſpiritus, ſuo contrario videatur opprimi. Sed, vt dixi, nihil locus ad miſeriam, animus totum. Itaque de hac re nautæ neſcio cuius reſponſionem probo; quem, cùm quidam interrogaſſet, vbinam pater eius obiiſſet, in mari, inquit. Cúmque idem ille de auo, & proauo, atque atauo nominatim quæſiuiſſet, ex ordine, reſponſúmque ille idem de ſingulis accepiſſet, intulit: Et nunquid tu, inquit, mare ingredi non times? Reſpondit, Nauta diſſimulans; & vbinam tuus obiit pater? Suo, ait, in lectulo; vbi auus, inquit? & is ait, proauus, & maiores mei omnes ſuis in lectulis obiere. Tunc nauta; Non tu inquit, tuum non times in lectulum aſcendere? Elegenter quidem, aliquandoque plus, quàm nauticè. De Morte igitur, natura viderit, quæ mortales fecit; at de genere mortis, de loco, de tempore, viderit fortuna. DOL. Veneno morior.

R. Co-

R. Comites tibi illustres pridem dum de hoc vno ageretur, exposui. Regia quidem mors est gladius, sed venenum magis. Et ad summam ridiculum valde est, vbi de morte decreueris, de instrumentis esse anxium.

De Morte Ignominiosa. DIAL. CXXII.

Si meruit, scelus infami te morte perire,
Æquo animo qui fers, sustine, saluus eris.

DOL.

SEd ignominiosa mors est. R. Mortem ignominiosam facit, non genus, aut qualitas, sed causa supplicij. D. Ignominiosè morior. R. Nemo bonus male moritur; Nemo malus bene: honestam mortem, non funeralia, non ministri, non purpureæ faciunt exuuiæ; non inuersi clypei, atque enses, & flens dominum familia, & vulgi clamor, ac lamenta, & mœrore vxor insignis, & pietate filius, & deiecta ceruice, ante feretrum, nigro indutus; ac lachrimis grandibus humeris, & non postremò funereus laudator homo, & imagines aureæ diuitis sepulchri, defunctique titulus, victurus in marmore, donec sua quoque [licet sera] lapidibus mors sit; sed virtus, & clarum meritis viri nomen, non vulgaris egens auræ, sed suapte eminens maiestate, quod non præceps, & cœcus fauor hominum, sed rerum series, & innocens vita pepererit, atque vsque ad mortem veritatis, & iustitiæ suscepta defensio. Intérque medias mortis minas imperterritus, atque infractus animus ac generosa fiducia. Contra his decoribus honestam mortem, quis ignominiæ, quæso, locus est? aut quomodo turpiter mori potest, qui sic moritur? Seruilem in modum virgas adhibe, & torrores, & laqueos, & secures,

fige cruces, & rotarum radios attolle, & quadrigas in diuersum age, lacera huc, & illuc membra rapturas; adde ignes, & craticulas prunis impositas, atque oleo vasa feruentia, & ferarum dentes fame armatos, adde vncos, & gæmonias ac tracta per vicos laniata cadauera, & quidquid iniuriæ, atque opprobrij, seu viuum, seu exanime corpusculum pati potest; dura mors fortasse videbitur, ignominiosa certè non fuerit. Imo verò non nunquam eò clarior, quò durior. Itaque apparatus hic exterior, & tumultus, & tubæ, & carnificum truces vultus, & irati vox tyranni, nihil prorsus ad rem; intra te ipsum te reflecte, ibi te quære; atque excita. Omnibúsque, quæ supersunt, animi virib. ad extremos casus accingere; aures ab inuiso strepitu, à supplicij pompa oculos auerte, tacitúsque totam animam recollige, atque, hortare, résque ipsas examina, non vmbras rerum. Tu, si mortem ipsam rectis oculis, spectare audes, nec ferrum, puto, nec restim, nec liuentes calices, nec stillantes carnifices horrebis: vanum est enim, ipsum hostem cùm contempseris, eius faleras, aut signa, metuere. D. Ignominiosa morte damnatus sum. R. Sæpè actor seu delator infamis, & obscœni testes, & obscurus iudex; reus autem ipse clarissimus: sæpè ignobilis vulgò mors, nobilis verò, gloriosúsque, qui moritur. Iam, vt sileam reliquos, quòd & nimis multi, & multò impares sunt: quæ vsquam ignominiosior mors, quàm crucis? in qua pependit eximium illud, & prænitidum cœli decus, ac terræ: ne tale aliquid ignominiosum sibi censeat vlla sors hominis. Et quoniā summo nihil est altius, in hoc desino. Omne genus mortis honestare potest virtus, virtutem nulla mors inquinat.

De

De Morte repentina. DIAL. CXXIII.

Cùm mortis genus, & metam nescimus, & horam,
Ad tempus mortis nos præparare decet.

DOL.

AT repente nimis morior. R. Paulo ante, si recolo, senuisse te dicebas. Miror quomodo repentina mors seni est; qui, nisi, non dicam delirat, sed insanit; semper ante oculos mortem habet. Námque, cum omni ætati salubriter sit consultum, vt omnem diem sibi vltimum credat, hoc amplius ritè consulitur senectuti, vt omnẽ horam sibi putet extremam, neque illud modò non audiat, quod est apud Tullium, némo tam senex, qui se annum non putet viuere. Sed ne id quidem, quod Seneca ait, diem. D. Subitò morior. R. Quid hic dicam, nisi vt repetam, quod ille olim summus hominum, nec minor ingenio, quàm fortuna, vno, ne integro quidem, ante suũ obitum die, quasi iam verum, experientiæ vicinitatem præsagiens, dũ de hoc ageret, repẽtinam, atque improuisam mortem commodissimam iudicauit; quod iudicium ab ea videbitur religione dissentiens, quæ ab hac morte liberari, flexis genibus, Deum orat: neq; ego hanc sententiam, vbi sit libertas, amplector; aliud tibi nempe cogitandum est; neque verò hanc optabilem, sed, vbi sit, tolerabilem mortem dico. Siquidem sapienti, quíque eminus cuncta præuiderit, inopinum nihil accidere posse, non ambigitur. Vnde fit, vt improuisa mors non sit, cuius prouida vita fuit. Nam quo pacto rerum maxima negligat, qui parua, qui minima etiam librare sit solitus? humanis autẽ in rebus, quid mihi maius morte monstraueris? quid par morti? D. Velocissi-

mè morior. R. Impræmeditata modò non sit mors, quò velocior, eò facilior: supplicium enim [si quod est] vtique breue est, sensumque ipsum celeritate præueniens, & morti detrahitur; quod est in morte durissimum, metus mortis.

De Ægrotante extra patriam. DIAL. CXXIV.

Sæpe solum natale miser felicius extra,
Ægrotat, quàm si viueret in patria.

DOL.

ALiena in patria ægroto. R. Quid refert, cuius sit patria; ægritudo vtique tua est. D. Ludis me; ego extra patriam ægroto. R. Qui extra vnam patriam est, intra aliam sit, oportet; extra omnem patriam nec ægrotare, nec sanus esse quisquam potest. DO. Diuerticula verborum quæris. Extra meam patriam ægroto. RA. Vnum hoc bonum huic inest malo. Nemo grabatulum tuum premet. Non importuna vxor, aut filius, sui vterque sollicitus, negligens tui. Quoties putas viro vxor, patri filius, fratri frater, vltimis laboranti, puluinar iniecerint, & mori adiuuerint, quē alienigenæ vetuissent? Sæpè ibi maior est caritas, vbi minor creditur. Certè nullus astantium morbo tuo gaudebit, nullus tibi mortem optabit; quæris causam? Nullus hæreditatem tuam expectabit; omne in facinus spes, & cupiditas impellunt hæc tranquillitas non facilè tibi in patria contigisset. Multi stratum circumsisterent, sub officij specie funeri inhiantes; quæ cogitatio, ægrotanti ægritudo [nisi fallor] altera est. Obsessum hinc lupis, hinc vulturibus se cernenti, iam cadauer mente captãtibus. D. Extra patriam ægroto. R. Quid scis, forsitan nunc in patriam redis. Rectum, & bre-

ue iter in patriam est, mori. D. Extra patriam æger sum. R. O superuacuæ semper, & inanes hominum querelæ. Quasi verò, ardentior extra patriam febris aut durior sit podagra. Malum hoc omne, quod videtur, voluntarium est, atque in vestra positum potestate, vt pestes aliæ, quascunque falsa animis inuexit opinio.

De Morte extra patriam. DIAL. CXXV.

Sæpe solum natale mori felicius extra
Contigit ægrotis, quàm periisse domi.

DOL.

MOrior extra patrios fines. R. An peregrino id accidit, an exuli? Iam, seu te in his terris visendi, dicendíque studium, seu religiosa deuotio detinebat & gaudendum, quòd honesto te mors reponit in actu; seu iusta sententia, & ferendum non modò fortiter, sed libenter. Nullo enim melius modo iniusti scelus hominis, quã iusti supplicij spontanea ac tranquilla perpessione diluitur. Sin potentioris iniuria, neque id tamen ideò dolendum, sed satis [vt arbitror] de exilio disputatum est. D. Extra patriam morior. RA. Dicebam modò, hoc est in patriam redire, nullus rectior tramnes erat, nullus breuior. An tibi Eudemus ille Cyprius, familiaris Aristotelis, è memoria lapsus est? de quo & Aristoteles idem scribit, & Cicero. Qui cùm grauiter in Thessalia ægrotaret, vidit in somniis, se quamprimum ægritudine liberandum, & post quinquennium in patriam reuersurum. Tyrãnum verò verbis illius, vbi tũc erat, Alexandrũ Phereũ illico periturum. Cumque ipse paucis post dieb. insperatæ reditus saluti, etiã tyrãnus à cognatis esset occisus, atq. ita verã

per omnia visionem ratus, promisso tempore reditum in patriam expectaret, quinti anni ad finem, pugnans Syracusis, occubuit; eóque illum modo in patriam suam rediisse somniorum interpretes dixere, nequa penitus pars somnij falsa esset. Ego, quid de somniis sentirem, dixi alibi: De hoc in patriam reditu, quid occurrerit, modo dixerim. D. Extra patriam mori cogor. R. Dixi dum de exilio loqueremur, & repeto: aut nemo extra patriam moritur, aut omnes. Doctis quidem viris placuit, omnem mundi plagam patriam esse, & præsertim forti animo, quem non huius, aut illius parti; amor astrinxerit. Aliis enim tantùm vbi bene esset; contra, nullam hic esse homini patriam, quibusdam visum, illa communis, hæc altior philosophia est. D. Morior procul à patria, in qua natus sum. RA. Vbi moreris, illa demum verior patria tua est. Illa te diutius possidabit, nec vagari finet, & proprium, perpetuúmque incolam, sinu amplexa, constringet: disce hanc terram pati, quæ te ortum alibi, transformabit in se. D. Procul à patria mors me manet, & sepulchrum. RA. Et cælestes illi diuinique homines, quos vna ætas, & eadem media mundi parte genuerat, toto orbe dispersi sunt mortibus, ac sepulchris. Illũ Ephesus, illum Syria, illum Persis, illũ habet Armenia, illum Æthiopes, illum Indi, illum Achaia, illos Roma, illũ vltima seruat Hispania: quosdam tamen ex his, loco mortis, ablatos esse, nunc in Italicis vrbibus fama est, qua terreni erãt; pars quidem ætherea pridem, haud dubiè cælum tenet. D. Extra patriam mori oportet. R. Quid secundi ordinis viros loquar? Illum Stridoni Bethleem prius, & post Roma? illum Gallia Pannoniæ, atque illum Athenis abstulit Parisius; hunc

Græ-

Graciæ, atque nunc Hispaniæ rapuit Roma; hunc Mediolanum Romæ viuum, hunc defunctum Africæ Sardinia; mox Sardiniæ Ticinum, occidentis duo lucida sydera, æqua meritis, iuncta animis, vicina corporibus; qui sunt, de quibus loquor, intelligis; atque ideò multa festinans transeo. Sed ne tertij ordinis exemplum desit. Illum Palestinæ Cyprus tulit. Illum Nursiæ Campania, hos Hispaniæ Italia, illum quidem Bononia hunc Patauium. D. Intelligo planè singula. Sed adhuc inuitus procul à patria morior. RA. Et ego planè causam rei huius intelligo, quòd scilicet sanctissimis spiritibus, cælóque semper hærentibus, nulla iam terrenæ patriæ cura esset, quæ nondum tibi deposita [sed mihi crede] si cælo inhias, deponenda est. Attingam tamen de hinc alios virtutis amicos, cœli memores, nondum tamen cæli studio, terræ oblitos. Samij ossa Pythagoræ Metapontus texit: Ciceronem Arpini ortum, Romæ altum, Caietæ fusus exanimem vidit: Plinium, quem infantem lauit Athesis, grandæuum vesæui cinis extinxit: Vergilium mundo dedit Mantua, Brundusium [siue vt alij perhibent [Tarentum rapuit, nunc Neapolis tenet: Ouidium Sulmo compegit, Ponticum soluit exilium: Terentium Comicum, vt fama est, Carthaho genuit, Roma docuit, Archadia sepeliuit: Flaccum Horatium Apulia: Ennium Calabria: Statium prouincia Narbonensis: Ausonium Vasconia: tres; Annæos, siue [vt alij volunt] quatuor, duos Seneca, vides licet, Gailionem, & Lucanum misit Corduba; & hos omnes, & Plautum Arpinatem, & Lucilium Aruncum & Pacuuium Brundusinum, & Iuuenalem Aquinatem, & Propertium Vmbrum, & Valerium Antiatem, & Catullum Veronensem, &

Varum Cremonensem, & Gallum Forliuiensem, & Actium Pisaurensem, & Cassium Parmensem, & Claudianum Florentinum, & Persium Volaterranum & mille alios, Roma retinuit, ac magna ex parte humo condidit, Tito Liuio Patauino vix serum, velut ad sepulturam, patriæ restituto; sicut ex diuerso, multos Roma eadem genuit alibi morituros. Orbis terræ, quasi domus angusta est, & ipse quadrangularis, cuius ab extremo ad extremum transitus. Et hic viuere, illic mori, non pluris est fortibus animis, quam pro vario vsu balneum triclinio, seu brumali æstiuum thalamum mutare. Trita est omnibus, maximéque illustribus, alternatio hæc originis, & sepulchri. DO. Scio sic esse, extra patriam tamen mœstus morior. RA. Nihilo lætior in ea ipsa, quam tuam dicis patriam, moreris; sed indulgetis fletibus, tanquam sua illis insit delectatio. Quod si animum vulgi erroribus circumuentum, sanctæ, doctæque simul, ac discretæ paupertatis exempla non adiuuant, fortunatioribus agam, si quod doles, Regibus, ac Cæsaribus accidisse monstrauero, ducúmque clarissimis, maximorumue hominum fortunam sis recusaturus, videro. D. Quid dictura, quósve in medium prolatura sis, sentio. Sed quid opus est verbis, doleo extra patriam mori, mortísque molestiam locus grauat. RAT. Medicam manum horres, video, pergam tamen, quàm feliciter tu videto, mihi verum dixisse, ac fideliter monuisse sat fuerit. Alexandrum Pella genuit Babylon peremit; Alexandria conditoris sui nomen ac cinerem custodiuit. Alterum Alexandrum Epiri Regia pauerat, Lucanus amnis obruit. Cyrum Persis Regem tulerat, Scythia truncum tulit. Marcum Crassum, magnum-
que

que Pompeium Roma, & Romanum imperium omne suspexerat, quæ viuorum magnitudinem tolerasset, vtrique mortuorum [si sors sineret] suffectura cineribus. Sed alterum trans Euphratem tellus pressit Assyria. Alterum Ægyptiaci gurgitis vnda contorsit. Catoni huic vltimo Roma principium, ac nomen, finem, cognoménque dedit Vtica. Cornelios Scipiones Roma progenuit nobilissima, & Reipubli. saluberrima germina, quibus seruanda sæpè esset, & ornanda, hos sic sua sors distribuit, vt duo hi, qui dicuntur magni, Hispania tellure, obruti, Superior Africanus Linterni, Nasica Pergami, Lentulus intra Siciliam, seiunctis habitent sepulchris. Soli ex hoc numero Asiaticus, atque Africanus minor Romæ iaceant, melius quolibet in exilio iacturi. Ille carcere multatus, hic morte. Sic persæpè, vbique melius viuas, melius moriare, quàm in patrias. Nusquam durius iaceas, quàm domi: tres Decij, etsi duos tantùm fama celebret, extra patriam animosissimè ceciderunt. Cùm latinis pugnando pater, cum Hetruscis filius, addidit Cicero, & cum Pyrrho nepos: quod nunc ex ordine occurrentes eximios duces sequar, omnes Romæ genitos, sed extinctos alibi? Attilium Regulum, pro seruanda patria simul, atque hosti fide, quò crudelius, eò gloriosus morientem vidit Africa, & sequenti bello, Gaium Flaminium Cortona, Æmilium Paulum Cumæ, Claudium Marcellum Venusia, Tiberium Gracchum Lucania procumbentem vidit. Nulli horum Romę mori contingit, duæ spes ingẽtes imperij Romani, in ipso ætatis flore succisæ Drusus, & Marcellinus. Et ambo in patriam reuersi, amba tamen procul à patria, ille in Germania obiit, hic in

Baione. Quid nunc, tu ne Tarquinio superbior? tu ne potentior Sylla es? Atqui ille Cumis exul, hic dominus Puteolis expirauit. Quid minores loquor? Augustus Cæsar, pater patriæ, extra patriam obiit apud Campaniæ Nolam. Tiberius dispar moribus, imperio par apud Campaniæ Misenum. Vespasianus, ac Titus optimi principes, vt patrem, & filium decebat, vna & eadem villa, quamuis prope extra vrbem tamen obiere: at Traianus in Occidente natus in Oriente defunctus est. Septimius Seuerus in Africa humilem habuit originẽ, Romæ superbum imperium, Eboraci autem in Britannia sepulturam. Theodosium in Hispaniis ortum, defunctúmque Mediolani, Constantinopolis accepit quæ iam prius aliunde editum sui nominis possidebat authorem. Quid de aliis dicam? Lycurgum Sparta profugum; Creta suscepit. Eadem Creta Saturnum regem, pulsum à filio, abeuntem vidit; Italis finibus abditum, humatúmque audiuit. Africæ lumen, Annibalem tegit vrna Bithinica: Thebes Temistoclem, ac Solonem, tres Atheniensium coronas, sic fortuna dispersit, vt primum Syria, secundum Persis, tertium Cyprus sepeliret. Imparia tantis cad[a]ueribus sepulchra; dies me deficiet singulis immorantem; neque historiis obruere proposui, sed monere. D. Teneo: sed hos omnes, & quoscunque alios potes, extra patriam defunctos, fateor, sed volentes nego, dolentésque arbitror. R. Vnde hoc tibi, nisi quod stulti omnes, secundum se alios æstimant; neque quod sibi difficile est, cuiquam possibile se suspicari possunt. Et fortasse illi veteri potius prouerbio præbuisti aurem: Bonum est peregrè viuere, mori malum, cum vtrumque potius bonum sit, modò bene fiant longanimiter, atque honestè; malum vtrunque, si

male, si flebiliter atque ignauè dicam, quod mireris, quódque prouerbio penitus sit aduersum : si qua locorum querimonia iusta est, hanc ego faciliùs viuenti permiserim, cuius vtcunque forsan interfit, quàm morienti, cui omnis loci cura superuacua est, iam locis omnibus abituro. D. Tangis animum adhuc tamen in patria mori mallem. R. Voluntas humana, nisi virtus, ac sapientia illam firmet, per se ipsam indomita, & effrenis est. Quid si altiùs attendas, totum hoc ad te nihil pertinere, fatebere: quando neque hic amplius esse potes, neque ossibus tuis superesse sensus aliquis, quo discernant, vbi duriùs, aut molliùs cubent : neque, quò tendis, aliunde faciliùs peruenisses, aut breuiùs. Eleganter Anaxagoras peregrè moriens, an in patriam referri vellet, amicis interrogantibus: Nihil necesse est, inquit: & adiecit causam: Vndique enim ad inferos tantundem viæ est: quod responsum non minus conuenit ad cœlum ascensuris, quàm casuris ad inferos. D. Vtinam domi morerer. R. Si illic esses, forsan alibi esse optares: sic enim habe, & quod viuens debueras, disce vel moriens: perdifficile est vobis ô mortales, morem gerere, delicati, & queruli, quibus, quod habetis, omne vilissimum est semper, & solum id optatis, quo caretis. D. O si domi morerer. R. Multa ibi forsitan videres, quæ mortem tibi efficerent grauiorem: vnde ideò te semotum crede, vt reiectis curis omnibus, Deum solum, atque animam cogitares.

De Morte in peccatis. DIAL. CXXVI.

Heu malè decedit, vitam qui crimine finit;
Orandus Deus est, det bene posse mori.

DOL.

MOrior in peccatis. R. Hæc iam nec naturæ, nec fortunæ, sed tua propria culpa est. D. In peccatis morior. RAT. Primùm, peccare quis te compulit; deinde quis vetuit commissa diluere? Postremò; quis nunc etiam, seram, licet, pœnitentiam impedit? vsque ad extremum spiritum liber est animus. D. Peccata mea moriens mecum fero. R. Caue, ne id facias: venenosum, mortiferúmque viaticum depone, dum vacat, dúmque est, qui illud tollat, ac deleat, vt scriptum est. proiiciátque post tergum suum in profundum maris, & quantum distat ortus ab Occidente, longè faciat abs te, hanc tu horam ne neglexeris, quæ semel elapsa, nō redibit, quo licet horis omnibus sit commune, vt eant semper, nunquam redeant. In vna tamen omissum hora, in altera forsan restaurari datum sit. At extremæ horæ negligentia prorsus irreparabilis est. Itaque, quod in arcanis animæ disputationibus inuentum ferunt, vitæ huius errores, quasi leues quidā lapsus, in plano sunt, vnde facilè possis assurgere. At peccatum mortis, graui, & ex alto, præruptóque simillimum est ruinæ, vnde facultas nulla sit resurgendi: huic tāto discrimini, cui post hac nunquam succurrere valeas, nunc occurre, dum vales, & memento, non modò quid vestri dicant, sed quid Cicero. qui de morientibus, in diuinatione sua, disputans: Tu, vel maximè, inquit, laudi stude: eos námque qui secus, quàm decuit, vixerunt, peccatorum suorum maximè pœnitet. Quid

à quo-

à quoquam, quæso, religiosius, quid vtilius dici potest? Fiat modò, quod dicitur, pœniteátque, vel serò: anceps, fateor, ac periculosa dilatio, & quæ plurimos fallit, qui purgatione animæ, quæ festina nimis esse non potest, scientes, volentésque procrastinant, & in finem trahunt, quo tempore circunuenti, & arctati, viciniáque mortis attoniti, nihil de conceptis expediunt. De quo, quoniam multa dicuntur à vestris, haud impertinens est audire, quid hic quoque Vergilius, & ipse testis externus, dicat; quibus verbis hanc desidiam, neglectámque confessionem notet, ex illius ore mirabile; vbi apud inferos iudicem illum facit iustitia, & æquitate notissimum, qui, vt ipse ait,

Castigátque, auditque dolos, subigítque fateri,
Quæ quis apud superos furto lætatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.

Sed quamuis hoc periculosum adeò sit, nihil tamen desperatione periculosius, nihil peius vestræ salutis hostis inuenit. Cætera enim suis cuncta remediis leniuntur, hoc malorum maximum, atque vltimum; abeuntem vbi animam oppresserit; nullus iam remedio locus est: huic ergo, cùm semper, tum in fine vehementiùs obsistendum est; quod & tunc vrgere acriùs solet, & iam nihil est reliqui, quo salutis consilia cunctando reiicias: neque verò te hinc metus arceat, nec te pudor, dolórque dilationis impediant: peius est nunquam, quàm ad vesperam expergisci; & omnino quicquid malè differtur, peius omittitur. D. Morior absque vlla spe. RA. Malè ais; immo verò spem protectam recipe, & admotam pectori totis animæ vlnis amplectere, stringe, conserua. D. Magnum est peccatum meum valde. RA. Nullum

tam magnum peccatum hominis esse potest, quin multò maior misericordia Dei sit. D. Quis poterit tot peccata dimittere? R. Et quis, putas, nisi ille, de quo sui hostes admirantes litigabant, & querebãt: Quis est hic qui etiam peccata dimittit? D. Quis tantorum veniam merebitur peccatorum? R. Nullus fortasse merebitur, aut meritus fuit; multis tamen data est gratis, & dabitur, modò sit, qui illam fideliter, ac reuerenter imploret. Nullam quidem esse remissionem criminum ingentium, persuadere aliqui, vt perhibent, Constantino Principi voluerunt. At id falsum esse, non modò apud vestros constat, apud quos remissio peccatorum per baptismum, & per pœnitentiam nota est: sed apud paganos etiam fama fuit; falsa licet: quorum morbis ideò inefficax erat medicina, quòd eis nondum medicus cælestis aduenerat. Proinde, nisi mundari à peccato animus, & deleri posset iniquitas, frustra id toties peccator ille primum maximus, postmodum vir sanctissimus precaretur. D. Peccati conscientia spem præcidit. R. Peccati memoria pœnitentiam, & dolorem animo afferre debet, non vtique spem auferre. Sed vos omni ex parte fallimini: in peccato feruidi, post peccatum gelidi. Peccando quidem exultatis, memorando autem desperatis. Multi passim peccant, sub spe veniæ. Contrà verò multi cùm peccauerint, veniam desperant. Et vtrique errant. Nam & illis ab initio spem damnosam pellere; & his in finem salutiferam spẽ tenere, consilium erat. D. Grauem culpis mors præcipitat: quid agam? R A. Quid, nisi quod egisse iampridem decuit, vt infaustam sarcinam festinanter abiicias, qua leuatus, ibis planè, non præcipitabere. Ibisque non curuus, non titubans: sed erectus, certo, ac stabili vestigio, & spe bona. Age ergò, ne

differas, neu diffidas: est, qui exoratus, ab humeris illam tuis transferat, qui grauiora iam transtulit, cui nil graue, nil difficile est. Et quamuis pigra dilatio excusatione careat, laude tamen non caret emendatio, vel dilata: satius est serò, quàm nunquam resipiscere. Confortare, respira. Multos à limine tartari, paucæ piæ lachrymulæ reuocarunt. Stat dexter ad lectuli tui caput, qui non solùm infecto illi, se mundare velle respondit, sed quadriduano iam fœtenti, vt surgeret, imperauit; téque etiam nunc expectat, vt mundari velis, ac surgere. Non minùs ipse hodie, quàm tunc pius: nec solito minus potens. Adhuc, quo in statu mori velis, in te est. Adhuc sine peccatis mori potes, non quòd peccata non fuerint, sed non erunt. Etsi enim in præteritis nullum ius, nisi obliuionis, habere Deum, Plinius Secundus existimet; habet tamen, quod ille vir curiosissimus non vidit ius etiam abolitionis. Itaque facta licet, infecta esse non possint, ex facto tamen oriens peccatum, sic deleri potest, vt iam amplius non sit, ita, vt sicut scriptum est, quæratur peccatum, & non inueniatur, non quòd se peccati vinculis absoluere, potentiæ sit humanæ: sed quòd piæ hominum voluntati, contritóque cordi, diuinum nunquam desit auxilium.

De Moriente sollicito, quid de patrimonio, ac liberis futurum sit. DIAL. CXXVII.

Nil te sollicitent morientem commoda rerum,
Nil feret è mundo, qui nihil intulerit.

DOL.

QVid de patrimonio sperem, quid de liberis! RAT. Et patrimonium dominos inue-

niet; & liberis sua sors erit. D. Quid de tantis diuitiis fiet? RA. Ne dubita, ne hæredi nimiæ videantur; nunquam tantæ erunt, quin aliquid desit: de his tamen illa viderit, quæ res vestras, hasque tam dilectas opes, huc illuc iaculatura, contorquet. D. Quid facient filij? RA. A terreno patre desertos, in suam curam cælestis pater accipiet, non relicturus, vt tu, neque orphanos facturus: ille eos nutriet, & docebit à iuuentute eorum, modò dociles se præbeant, & vsque in senectam, & senium, vsque ad mortem, & sepulchrum non destituet. Spes nascentis hominis Deus est, non genitor, quamuis diues, quamuis ille Rex sit. Non est ædificandum in arena, sed in petra. Omnis spes de homine breuis, & caduca est. Filij igitur tua spe delusi, ponent in Deo spem suam, & cantabunt cum Dauid: Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: dominus autem assumpsit me. Multorum indolem filiorum, & virtutum semen mentibus insitum, parentum blanditiæ extinxerunt, sicut ex aduerso, molliciem sæpè discussit orbitas ac paupertas. D. Quò deuenient opes? RA. Vnde venerunt, reuertentur: hoc est ad fortunæ manus. Inde rursus ad alios, atque alios abituræ, apud neminem diu mansuræ. Vagæ sunt enim: stare nesciunt. Neque sine mysterio, rotundam numi formam opinati sunt, quod volubilitatis indicium esse dixerunt quidam [facetè non inficior] sed non minus triangularis, aut quadra volubilis haberetur: quod attinet ad diuitiarum fluxum: quarum natura est labi assiduè, ac volui: odisse vnius feras arculæ, crebris, ac variis possessoribus delectari: siue vt rubiginem motu vitent, siue vt fallant circuitione, quàm plurimos, siue vt cum dominis

minis suis de instabilitate contendant: hanc tu igitur moriens, vel viuenti, superuacuam curam pone: quin si locuples moreris, agnosce fortunæ fidem raram, vsque ad exitum è vita, diuitiásque iam tibi non necessarias, aliis linque. At si pauper, expeditus proficiscêre: seu ingentes seu exiguæ, seu nullæ tibi opes fuerint, modicum ad te olim, post hæc verò nihil ad te pertinet, nisi quòd inopem vixisse securius, quando laboriosa hæc vitæ vel præsidia, vel tormenta mortem quoque sollicitant. DOL. Quid erit de filiis? RA. Erit, vbi viuat tuum nomen si sint boni. Si qua ea consolatio mortis est, non totus interiisse videberis; in illorum vultibus, ínque actibus te sibi redditum amici credent, & gaudebunt. At si mali est cur cupidè deseras, quos corrigere nequiuisti; & corrigendos, ac domandos mundo tradas, ac fortunæ, néve illos moriens suspires, qui te mori segnius suspirant, & fors ocyus mortuum suspirabunt. DOL. Quid de opibus? RAT. Times, ne à te dimissæ, non sint dominos reperturæ? Expectantur, optantur, æstimantur, neque tam de contemptu, quàm de certamine metuendum: proinde iam nunc hæ diuitiæ tuæ esse desinent: cuius autem sint futuræ, quid filios aspicis? sciri autem non potest quidem, nec oportet, sat est scire tuas fuisse: si fuerint tuæ, & non potiùs illius rerum dominæ, transeuntium, atque mortalium, quæ fortuna dicitur: sed sic tuas dico, hoc est, tibi ad breue tempus obsecutas: iam verò tempus est abeundi, cedendíque aliis: sine illis parumper obsequantur, & vicissitudinem suam seruent: nisi ambitiosè mori [& quod stulti quidam fecere] tua tecum tumulo vis inferri

quandoque sepulchrorum effossoribus profuturæ: denique iam terræ, metallíque curam proiice, cœlum, tandémque te ipsum cogita. D. Opes meæ fugiunt. R. Putabas ne mansuras, cùm fugeret vita, tum tu ipse continuè rapereris. D. Quid de opibus meis erit, postquam meæ esse desierint? R. Quid de eis erat antequam tuæ esse inciperet? D. Opes tantas linquo, nudus abiens. R. Nudus intrasti, nudus egredere; non est, quòd quæraris; sed est, vnde gratias agas. Alieni vsus, medio tempore, tuus fuit, nil tuum tibi præripitur: sed expleto vsu, reposcitur alienum: è vicinia migrantes aduenæ, vltrò, si quis est pudor commodata vasa restituunt. D. Heu, nil tantis ex opibus meeum fero. R. Aufer quantum attulisti, vel si mauis, quantùm reges auferunt. D. Quid impuberes nati agent? R. Adolescent, si vixerint, ac senescent, & ipsi suas agent vias, fortunámque suam, & labores vitæ obibunt, interim sub tutela Dei erunt, & tu forsan sine patre impubes vixisti.

De Moriente anxio, quid vxor, eo mortuo, sit actura.

DIAL. CXXVIII.

Ne quæras post te, tua quid factura sit vxor:
Discessu námque est libera facta tuo.

D O L.

QVid dilecta vxor post me faciet? R. Nubet forsitan, quid ad te? D. Quid faciet chara vxor? R. Tuo iugo absoluta; vel subibit aliud, vel libera ceruice vagabitur, vel iam fessa subsistet, & quietē sola meditabitur. D. Quid aget vxor amantissima? R. Quid cùm te euaserit, actura sit cogitas? cùm tibi subiecta, quid egerit, nescias. Magna pars mortalium

talium quid domi suę fiat, nescia, quid in cęlo agatur, quidve in terris sit agendum, quærit. Sanè, quid deinceps agat vxor ipsa eadem, vel maritus alter viderit, ad te amplius cura ista non pertinet. D. Vereor, ne post meum obitum, nubat coniunx. RAT. Quædam viuentibus viris nubant. Fecit hoc apud Hebræos Herodias, apud Afros Sophonisba, apud Romanos Martia, & Liuia, quamuis has duas virorum consensus, ac iussus excuset. Tuæ vni viro licet mortuo, nubere non licebit? Atqui paucæ viuis coniugibus fidem præstant, tu gelido etiam cineri fidem poscis? si fida tibi vsque ad diē vitæ vltimum vxor fuit, quid ni totum coniugalis fidei munus impleueris? D. Ne secundò vxor nubat, metuo. RAT. Ne primò nuberet magis forsitan metuendum erat. Id ad te pertinuit, hoc ad alterum pertinebit. Sic est autem, metuenda contemnitis, spernenda metuitis; nil in rebus iusto pretio æstimatis. Maritalis chori duellum securus intrasti, non cogitans, quid periculi adires, id intrare alium times? D. Nollem fateor, vxorem alteri nubere. RA. Perfectæ quidem pudicitiæ secundæ nuptiæ, quantum licet [fateor] vitandæ sunt; sed vitanda magis periculosa viduitas. Est, vbi nubere non tantùm permittitur, sed oportet. Difficile est formosam solam castè viuere. Dulcis alteri coniunx nubet. R. Raræ sunt, earum etiam, quas honestas dicunt, quibus non super præsentem coniugem, alter iam animo desponsatus sit Mortalis mihi, inquiunt, vir est, quid si hic obeat? Num ille mihi, aut ille erit aptissimus, quem virtus, quem forma conciliet. D. Vxor mea nubet alteri. R. Tua quidem vxor minimè; ne tua enim sit amplius, mors faciet; nec mirabere, si coniuges

separat, quæ corpus atque animæ vincla dissoluit. D. Nubet iterum vxor mea. R. Et Romanorum ducum nupsere iterum vxores; fer communem cum maioribus fortunam. D. Nubet vxor alteri. R. Et Romani duces, & principes viduas duxere. Et sanctissimus rex Dauid viduas duas in coniugium duxit, quæ minorum fuerant vxores? & fortasse te maior aliquis tuam ducet, hanc tu, illi tamen linque sollicitudinem, qui eò pergis, vbi non nubitur. D. Nubet alteri dulcis vxor. R. Si meliori nupserit, gratulare prosperitati eius, quam amasti. Sin peiori, gaude saltem, quòd tu illi iam notior, cariórque futurus sis. Multæ primos viros nosse, ac diligere, secundo demum matrimonio didicerunt.

De Moriente sollicito, quid post patria euenturum sit.

DIAL. CXXIX.

Fac patriæ casus perituræ non moueant te:
Inuenies aliam, sed sine morte, domum.

DOL.

QVid post me de patria mea erit? R. Bonorum omnium patria vna est, & malorum altera: harum cui te ascribi in ciuem feceris, videto. Tertia enim patria nulla est, sed diuersorum transitus. D. Quid de patria mea erit? R. Patria illa quam petis, vno semper in statu est. Ista, quam deseris [quod sæpe iam diximus] non patria, sed exilium tuũ fuit. D. Quid patria post me aget? R. Regia cogitatio esse solet, quid post se regnis, atq; vrbibus euentutũ sit: qualẽ fuisse legis, aut magno illi regi Assyriæ, aut Romano illi principum maximo: priuatam for-

tunam hæc cura supereminet. Quando verò ad vltimum sic affectus es, vt illam miseriæ officinam, atque illud hospitium doloris, vbi rapidū vitæ tempus, multis in laboribus, ne dicam gemitibus exegisti, patriam nunc etiam tuam voces, & vis scire, quid actura sit, dicam: faciet nempe, quod fecit, & quod faciunt aliæ: at quid, inquis? Tumultuabitur, diffidebit, nouarum rerum sectabitur, & partium simultates: mutabit dominos, innouabit leges, vtrumque sæpè in peius, in melius rarò. Calcabit præterea egregios ciues attollet indignos, pellet immeritos, prædones ærarij colet, blandos diliget, veridicos oderit, bonos spernet, venerabitur potentes, libertatis hostes adorabit, defensores Reipublicæ persequetur, flebit, ac ridebit inaniter: aurum, gemmásque mirabitur, virtutes abiiciet, amplexabitur voluptates: hi sunt mores vrbium. Nemo tibi nō certus horum vates fuerit nisi qui semper ruri vixerit, vel obtusis auribus, ac oculis vrbes intrauerit. D. Quid post me patriæ accidet? R. Quid sollicitus, quídve anxius es, quicquid patriæ acciderit, tua iam domus ab incendiis, à furibus, à ruinis tuta erit. Nihil ad te pestilens annus, nihil annus exuberans, nihil æstus, nihil siccitas, nihil imbres ac grandines, niuésque, & glacies, & nimium gelu, nihil feræ, vel volucres, nihil brucus, aut locusta, nihil denique terræmotus, ac fremitus procellarum, nihil annonæ caritas, nihil hostium incursus, aut bella ciuilia. D. O quis patriæ status erit, seu quis demum finis? RA. Quis, putas? nisi qui maximarum vrbium fuit, quique omnium erit, puluis ciuis, sparsi lapides nudū nomen; possem id innumeris argumentis ostendere, sed rē tenes. Ad summā, nihil ab homine fit æternum, nil humanum, præter animam immor-

tale. Cœpta desinent, sita deficient, structa ruent: quid plus æquo augeris, quid æstuas? si in cœlo eris, & hoc ipsum, & mortalia cuncta despicies. Nam qui ad inferos descendunt, caritate amissa Deum atque homines. Deique opera simul, atque hominum odisse, credibile est.

De Studio Famæ in morte. DIAL. CXXX.

Si bene vis de te post mortem fama loquatur;
Illustrem reddant te benefacta tua.

DOL.

QVid de me, post fata, dicent homines? RAT. Intempestiua sollicitudo; nec à iuuentute pro.nisum esse debuit. Qualis ferè hominum vita, talis est fama. DOL. Quid de me loquentur? RA. Quid respondeam, nisi illud doctissimi, atque omnium eloquentissimi Ciceronis; Quid de te alij loquantur, ipsi viderint, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille angustiis cingitur his regionum, quas vides, nec vnquam de vllo perennis fuit, sed obruitur hominum interitu, & obliuione posteritatis extinguitur. D. Quid de me dicent homines qui post me nascentur? RA. Dicerem aliter ista, quàm Cicero, si meliùs dici posse crederem. Quid autem, inquit, interest ab his, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cùm ab his nullus fuerit, qui ante te sunt nati? Vnum addidit, quod tunc forsan dubitabile, forsan falsum, nunc certissimum, & absque vlla prorsus hæsitatione, verissimum est. Qui nec pauciores, inquit, & certè meliores fuerunt viri. Nam quis est [oro] iam, qui dubitet, nunquam quales fuerint, futuros homines; ita in peius inclinata omnia, ruinæque proxima. Cura ergò mirabilis, ignotorum, atque imparium dicta

metue-

metuere, cum excellentium, ac notorum opiniones, ac verba contempseris. D. Quæ mihi fama erit extincto? R. Facilè melior, quàm viuenti, cùm siluerit liuor. Rarò enim vitę hominũ superstes inuidia est: vt autem virtus radix est gloriæ, sic deceptrix inuidia, vtque liuidus pollex præsens impedit, sic amotus veræ laudis restituit incrementum: itaque multis busti limen, inuidię inaccessum, magnæ gloriæ vestibulum fuit. D. Quantum me longa manet fama? R. Longa forsitan, vt vos longum dicitis: verè autem apud vos nihil est longum, vt verò non modò longa fiant omnia, sed æterna, sola virtus efficere potens est, præcipuéque iustitia, de qua scriptum est: In memoria æterna erit iustus; quod, vt potuit, Poëta noster expressit [vbi ait]

Sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus.

D. Quali post obitum fama ero? R A. Quid refert quale sit, quod mox vel nescies, vel contemnes: quid ad te hominum flatus, dum tu flatu cariturus sis? Spirantem vesci, delectari auris, non miror: at defunctum, stupeo. D. Quid de me post obitum dicetur? R. Et quid putas, nisi quod mereberis bonum, malum, multum, parum, nihil; in quibusdam mendax, sed in pluribus verax fama est, alioqui lõga vtique non est: diuturnitatis fundamentum, veritas. Ruinosum, atque imbecille mendacium. D O. Qualis mihi post exitum fama erit? R. Qualis ante exitum fuit vita, nec minus exitu. De hoc ergò tẽpus omne præteritum, sed in primis præsens hora viderit. Sic enim habeto, quali quisque dignus sit fama, post mortem, nullare melius, quàm morte conseri, quippe cum multos per omnem vitam in-

& obscuros, sola [dictu mirabile] mors illustret.

De Moriente sine filiis. DIAL. CXXXI.

Mors leuior multò sine natis, prole carentem
Natorum i fidia, nec mal: fama premet.

DOL.

SIne filiis morior. R. Eò alacrior mori debes, atque expeditior proficisci, nil post tergum linquens, quod te vellicet. Ille ingens morientium dolor cessat, ex commiseratione oriens deserendæ prolis, immaturæ præsertim, & paterno præsidio indigentis, pérque ætatem, inopiámque consilij, & iniurijs, & casibus multis expositæ. D. Nati, quos optabam, sperabámque superstites, præcesserunt. R. Habes ad quos ire cupias, non à quibus doleas abire, non exignum solamen. D. Mors acerba filiorum, orbus vt moriar, cogit. R. Hoc si miserum censes, quid est, vel quòd orbum mori cogat, vel vixisse coegerit? Cum, vnde tibi filios eligas, ingenuorum iuuenum tanta sit copia, eò fortassis obsequentiores, & tui amantiores habiturus, quàm, quos tuo de sanguine genuisses, quòd illos casu quodam, hos certo iudicio quæsiuisti. Filij illi antequam noti, hi autem noti, & dilecti, & electi antequam filij: itaque totum illi hoc naturæ, hi beneficio tuo imputent, quòd filij tui sint: vnde fit, vt sæpè hæc fuerit facta successio, cui totò non mediocre tantum patrimonium, sed summum imperium crederetur. Nosti, vt Iulius Cæsar, prole carens, sibi Augustum; ille Tiberium, penè inuitus quidem: vt post Nerua Vlpium Traianum, ille Ælium Adrianum, vt is rursus Antonium pium; ille Marcum Aurelium, sibi filium fecit, fecissétque ille alium

alium quemcunque feliciùs, quàm Commodum genuisset, nulli commodum, cunctis incommodum, vnicum tanti patris infortunium, vnúmque ex paucis, Romani imperij probrum ingens, atq. apertissimum argumentum, quantò adoptio sit felicior genitura: quòd cum primi ex ordine diu, ac feliciter imperassent, hic tantorum vestigiis ducum spretis, iter deuium ingressus, breui, & turpi non imperio, sed tyrannide cum Remp. fœdasset, misero quidè, sed se digno fine procubuit; publicúmque ludibrium in se ... ertit. Iam inde præterea antè hos, longè secundum illud fulmen belli Punici, malleúmque Carthaginis, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat, hoc scilicet facto, vt quam vrbem Auus concusserat, hanc nepos eius euerteret, vt Florus ait Historicus. Ex Æmilia in Corneliam familiam, translatus, vtriusque decus vltimum, fateor, non minimum. Ex his vides, quòd nec tibi, nec principi deesse filius potest, quódque est optimum. Bonis bona non desit electio: quæ, si adsit, talem tibi fortasse filium dabit, qualem non dedisset vxor, & votiuum matrimonij effectum, coniugalibus expeditus vinclis, inuenies: sic naturæ defectui lex prouidit. D. Quomodo nunc domui meæ disponam? orbus morior. R. Magnam verò pietatis, magnam laudis oblatam tibi (ne respuas) materiam; & quod filiis forsan ingratis, ac vel male cumulaturis, vel quoniam vterque mos est in vsus pessimos versuris, breuíque omnia profusuris, conferre decreueras; confer honestiùs, confer vtiliùs, confer stabiliùs. Pergami quidem Rex Attalus populum Romanum, nec egentem certè, & Asiaticis profectò diuitiis corrumpendum, testamento, sibi hæredem fecit. Ego tibi alium populum, quem instituas ostendam. Hinc te ami-

corum, hinc egentium turba circunstant, ex vtraque tibi filios adoptare permitteris; quorum alij te digressum dulci secum commemoratione detineant, alij te, quò pergis, pia precum festinatione præueniant, vtque hic erogaueris, illic centuplicata reperias, fœnus vberrimum, certissimúmque viaticum, iter istud acturis. D. Morienti mihi nullus est filius. RA. Quid, si multi essent, an ex his tibi, seu custodem domus ac pecuniæ, quæ tua certè amplius non erit, eligeres? seu in prælio mortis Athletam, ipsum quoque mortalem? seu denique comitem ad sepulchrum? vltra enim nec te tui quidem comitentur, nec Metellum sui, breuis à lectulo mortis ad sepulchrum via est. Quid refert, an hic solus iaceas, an ibi; friuolæ prorsus & ineptæ causæ filios optandi. Nam si in illis, vt vulgò dicitur, seruari, ac perpetuari tuum nomen optabas, ipse quoque vulgariter fallebaris. Siquidem filiorum obscuritas profectò creberrima, nec illustrare ipsa vtique, nec seruare paternum potest nomen. At perrara filiorum claritas, vt ipsos semper filios claros facit, sic parentes interdum vicinitate sua contegit, obscurátque, quasi minora Sol sydera; quod nusquam euidentius, quàm in Iulij Cæsaris patre cognoscitur, quem penè ignotum filij splendor fecit. Et ad summam; quisquis in filio sui nominis spem reponit, rem pertenuem, labilémq. in vase fictili locat, ac ruinoso, quó[que] est inconsultiùs, non suo: rem maioris apud vulgus, quàm apud doctos precij, neutris tamen contemnendam; sed cum honestiùs tum certiùs locandam in suis corruptibilibus vasis, ac solidis, in virtute propria, in rebus gestis, in literis. DOL. Sine natis morior. RAT. Non sunt, in quos tuæ sese spargant curæ, in te veriæ omnes,

quò instructior, liberiórque digrediare, te vnum respiciens, te metiens, scis quàm miser, & quàm felix moriare; nec incertus moreris, an vel miseriæ sit addendum, vel felicitati detrahendum tuæ, aliena seu turpitudine, seu fortuna. Etsi enim aliis aliter videatur, in quorum ego sententiam sum pronior, vt magnis tamen scimus visum esse Philosophis, filiorum euentibus imminuitur paterna felicitas. Imbecille bonum, quod in crastinum prominet. & pendet ex altero: quòd si opinionem hanc admittimus, quid hinc fit, intellegis: dubitari enim nequit, quin multi feliciùs obituri fuerint, si sine filis obiissent.

De Moriente, qui metuit insepultus abiici.

DIAL. CXXXII

Non sis sollicitus, quo tu condare sepulchro,
Cùm tua sit tandem restituenda caro.

DOL.

INsepultus abiiciar. RA. Alitibus inuides, an feris, an piscibus? Nam si metuis tibi, baculum seu custodem iuxta te poni iube, quo à cadauere depellantur. DOL. Ludis in malis meis, nam profectò nil sentiam. R. Quid igitur times, quod non sentias? Nam si sentias, probes sentientem enim sepelire, necare est. D. Inhumanus iacebo. RA. Tu, nisi te tellus presserit, illam premes; te nisi terra contegerit, cœlum teget. Notum est illud:

Cœlo tegitur, qui non habet vrnam.

Illud quoque notissimum.

Facilis iactura sepulcri;

facilis inquam sic, vt nulla facilior. D. Inhumatus ero, graue dictu. RA. Dictum nescio; re autem profectò leuissimum; multóque tolerabi-

lius sepulchro exui, quàm domo, quàm lodice, quàm sagulo. D. Inhumatus ero, fœdum visu. R. Fœdum fortasse, aliis, tibi autem nihil minus. Omnem quidem sepulturam non nisi viuorum causa institutam esse, doctorum omnium authoritas, & res ipsa consentiunt. Idque sic esse sepulchrorum species iudicio est, quæ introrsus inculta, & horrida, rude incolis suis saxum obiicit, exterius multa impensa, & artificium ingenio elaborata; marmoreas spectantibus, atque aureas prætendit imagines. DOL. Insepultus ero, turpe aspectu. RAT. Parúmne, oro, negotij tui habes, ni suscipias alienum? prouideant, quos res tangit, hanc tu enim turpitudinem non videbis. DOL. Insepultus linquar, miserum. RA. Et magnus Pompeius tantus vir insepultus iacuit, imò nec iacuit, sed iactatus est fluctibus, obrutúsque. Neque adeò te delirum reor, vt opinione tua factus ille felicior sit sepulchro, sicut nec collega eius Marcus Crassus infelicior, quòd, qui eum sepeliri iuberet, nemo affuit. In reliquis enim penè pares exitu fuere, nisi quòd Crassi caput vt ditissimum, auarissimúmque omnium decebat, auro grauius fuit seruatum; tamen vtrunque ludibrio, nisi forte tertius horum collega felicior, quòd altissimi, atque pulcherrimi colossi situs in vertice ostenditur celsa etiam templa despectans: bello quidem, fortunatiorem fatear, busto negem. Sic, hoc saxum illo pulchrius, fateri oportet, non felicius. Quæ enim ista felicitas non sentientis seu saxi, seu saxa abditi? Alioqui si sepulchro felix sit, nemo felicior Mausolo. DOL. Inhumatus ero. RA. Inhumati essent Paulus Æmilius, & Claudius Marcellus, tales viri, nisi hostis

illos

illos infestissimus sepelisset, admiratione virtutis [nisi fallor] & verecundia victus, non pietate vlla, quæ in illius viri præcordiis nulla fuit, vt sepulturam ego illam, penè inuisam futuram ipsis arbitrer sepultis, & si eis optio data esset, inhumatos se iacere maluisse. Insepultus quoque Cyrus iacuit, Persarum Rex, neque id sibi, neque vter Scythicus infamiæ fuit, sed cruenti mores, quibus acerrimam illam exprobrationem, iniuriámque promeruit. Quid vero nunc singula nuda cadauera colligo,& vel Romanos principes, vel externos reges, non solùm sepulchri vltimo, & optato quidem, sed inani honore spoliatos? quin etiam laceratos, discerptósque, & membratim sparsos, vt inuidiosum diceres: integro cadauere, iacuisse, cùm obseruentur animis inhumatarum strages gentium, atque [vt ita dixerim] insepultus orbis. Nempe, cum ipso, quem dicebam, Cyro, ducenta Persarum millia, & cum Crasso sexdecim florentissimæ legiones, & ad Cannas Romanorum ciuium, ac sociorum octuaginta quinque, eo ampliùs millia, quinquaginta sex millia Pœnorum, Hispanorum, Ligurum, & Gallorum, ad Metaurum amnem, ipso cum duce hostium; & ad Aquas sextias [id est loco nomen] ducenta Theutonum haud procul ab Alpibus, vtrobiq; duce Mario centum quinquaginta, vt quidam sunt authores & qui minus dicunt, sexaginta non ampliùs Cimbrorum millia insepulta iacuerunt. Apud Philippos verò regum gentiumque omnium auxilia & Italici sanguinis flos, vigórque [sic placitum superis] hoc sepulchro carentes, Campos Æmonios ferásque & vultures impinguarunt. Quid ad Ægates insu-

las deleta Carthaginensium classis? Quid Massiliensium ante portus sui ostia, inque ipso fidelis patriæ prospectu? Quid [ne semper Italos labores loquar] classis Atheniensium ante vrbem Syracusiam demersa, quale habuit sepulchrum? Sileo Salaminam, & Marathonem, trecentáque millia illic fusa Persarum, etsi alij duplo ampliùs dicant. Transeo Hebræorum conflictationes, Scytharúmque, & Amazonidum, Arabúmque, & Parthorum prælia & Medorum. Prætereo Alexandri Macedonis in Oriente victorias, strágésque illas inermiũ populorum. Pestes taceo, tales sæpè, vt cadauerum licet, abstraxisse parum per pietas fuerit. Incursus quoque serpentum, atque immanium belluarum, quarum impetu Dicearchus docet [vt ait Cicero] quædam hominum genera esse consumpta. Tempestates præterea, & quotidiana naufragia. Nam qui flammis pereunt, non egentes busti dixeris. Omitto furores domesticos, intestinámque discordiam, de qua dictum est: Bellum ciuile sepulturam vix ducibus præstare potest, quod de externo veriùs etiam est Bello. Nec ruinas vrbium sequor, Troiæ, Hierosolymæ, Carthaginis, Corinthi, Numantiæ, ac Sagunti, aliarúmque multarum, vbi magna pars ciuium muris oppressa labentibus, & sic patriæ consepulta est. Mitto denique terræ motus, quibus multi sæpè mortales obruti, pro sepulchro totum terræ matris vterum habuerunt: quod cum olim nupérque crebrum malum fuerit, diuersis in locis: nusquam tamen, quàm in Asia insignius, vbi duodecim vrbes, vno die horrificis terræ hiatibus haustæ memorantur: hic iam multa dixerim, vt ridiculum tibi metum eripiam qui morte magis damnum metuis sepulchri, atque illud huic vni corpusculo deesse,

fers grauiter, quod tam multis hominum, & bellatorum, & quod fuit indignius, sanctorum insuper millibus defuisse, compertum est. DOL. Defuncto mihi terra negabitur, prædium. RAT. Non id durum, sed tu mollis, qui nec sentiens. lædi queas. DOL. Mortuo mihi terra negabitur, indignum. RAT. Quid ita? illáne tibi igitur, an tu illi debitus? Atqui terra tibi fortasse negabitur, non tu terræ. poterit bustum tibi casus aliquis, vel iniuria hostilis eripere: tu è terra veniens, in terram redeas oportet: id tibi, domini tui ore prædictum falsum esse non potest. DOL. Non me gremio tellus teget. RA. At tu illam teges nudo corpore, quid ad te plus hoc post mortem pertinebit, quàm nunc pertinet, vbi olim vnguium, aut crinium excrementa, vbi febris erutum sanguinem: vbi denique puerilis tunicæ, seu fasciæ infantilis fragmenta dimiseris? An oblitus es Theodori Syrenei, apud Tullium, elegantis responsum, cui cum Lysimacus Rex mortem crucis [vt auguror] minaretur: Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humine an sublime putrescat. Te, nisi tellus sinu excipiat, at superficie sustinebit, hinc te gramina vestient, hinc ornabunt flores, læti hospite, hinc te imbres madefacient, hinc Sol vret, hinc glacies stringet, hinc mouebunt auræ, & fortasse naturalius fuerit, vt compactum ex quatuor Elementis corpus, in totidem resoluatur. DOL. Inhumatus linquor, horridum auditu. RA. In opinione horror, non in re: quandoquidem apud alios horridum terra tegi: pulchrum igne consumi, quod maioribus vestris visum scimus. Apud alios pulchrum à feris, aut canibus laniari; innumeri de hac

las deleta Carthaginensium classis? Quid Massiliensium ante portus sui ostia, inque ipso fidelis patriæ prospectu? Quid[ne semper Italos labores loquar] classis Atheniensium ante vrbem Syracusiam demersa, quale habuit sepulchrum? Sileo Salaminam, & Marathonem, trecentáque millia illic fusa Persarum, etsi alij duplo ampliùs dicant. Transeo Hebræorum conflictationes, Scytharúmque, & Amazonidum, Arabúmque, & Parthorum prælia & Medorum. Prætereo Alexandri Macedonis in Oriente victorias, strágésque illas inermiū populorum. Pestes taceo, tales sæpè, vt cadauerúm licet, abstraxisse parumper pietas fuerit. Incursus quoque serpentum, atque immanium belluarum, quarum impetu Dicearchus docet [vt ait Cicero] quædam hominum genera esse consumpta. Tempestates prætereà, & quotidiana naufragia. Nam qui flammis pereunt, non egentes busti dixeris. Omitto furores domesticos, intestinámque discordiam, de qua dictum est: Bellum ciuile sepulturam vix ducibus præstare potest, quod de externo veriùs etiam est Bello. Nec ruinas vrbium sequor, Troiæ, Hierosolymæ, Carthaginis, Corinthi, Numantiæ, ac Sagunti, aliarúmque multarum, vbi magna pars ciuium muris oppressa labentibus, & sic patriæ consepulta est. Mitto denique terræmotus, quibus multi sæpè mortales obruti, pro sepulchro totum terræ matris vterum habuerunt: quod cum olim nupérque crebrum malum fuerit, diuersis in locis: nusquam tamen, quàm in Asia insignius, vbi duodecim vrbes, vno die horrificis terræ hiatibus haustæ memorantur: hic iam multa dixerim, vt ridiculum tibi metum eripiam qui morte magis damnum metuis sepulchri, atque illud huic vni corpusculo deesse,

fuis

fers grauiter, quod tam multis hominum, & bellatorum, & quod fuit indignius, sanctorum insuper millibus defuisse, compertum est. DOL. Defuncto mihi terra negabitur, prædium. RAT. Non id durum, sed tu mollis, qui nec sentiens lædi queas. DOL. Mortuo mihi terra negabitur, indignum. RAT. Quid ita? illáne tibi igitur, an tu illi debitus? Atqui terra tibi fortasse negabitur, non tu terræ. poterit bustum tibi casus aliquis, vel iniuria hostilis eripere: tu è terra veniens, in terram redeas oportet: id tibi, domini tui ore prædictum falsum esse non potest. DOL. Non me gremio tellus teget. RA. At tu illam teges nudo corpore, quid ad te plus hoc post mortem pertinebit, quàm nunc pertinet, vbi olim vnguium, aut crinium excrementa, vbi febris cruentum sanguinem: vbi denique puerilis tunicæ, seu fasciæ infantilis fragmenta dimiseris? An oblitus es Theodori Syrenei, apud Tullium, elegans responsum, cui cum Lysimacus Rex mortem crucis [vt auguror] minaretur: Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humíne an sublime putrescat. Te, nisi tellus sinu excipiat, at superficie sustinebit, hinc te gramina vestient, hinc ornabunt flores, læti hospite, hinc te imbres madefacient, hinc Sol vret, hinc glacies stringet, hinc mouebunt auræ, & fortasse naturalius fuerit, vt compactum ex quatuor Elementis corpus, in totidem resoluatur. DOL. Inhumatus linquor, horridum auditu. RA. In opinione horror, non in re: quandoquidem apud alios horridum terra tegi: pulchrum igne consumi, quod maioribus vestris visum scimus. Apud alios pulchrum à feris, aut canibus laniari; innumeri de hac re

sunt gentium ritus, quos curiosiùs à Crispo collectos struxit Cicero. Tu nuda iacebis humo: & illum premit Lapis horridus, illum putres glebæ obruent, illum mersum volent vndæ, illum venti pendulum agitabunt: Grando feriet, lacerabunt corui. Demum pretiosissimè conditos, ac velatos purpura, vermes rodent. Quid verò habet amplius, qui marmore tegitur, atque auro, quàm qui flens apud poëtam ait:

Nunc me fluctus habet, versántque in littore venti.

Etsi ille erroris publici morem sequens, iniici sibi terram oret, nisi forte nunc etiam fabulis acquiescis anilibus, centum annos errare animas insepultorum hominum, circa tartarei amnis ripam, quas sana vtique ac religiosa mens respuit. DOL. Bustum mihi patrium eripitur. RA. Patrius cespes si relinquitur, bene est; habes quod tibi Phocion, vir magnus, inuideat; quem ciuem, de se aliter meritum, ingrata Athenarum vrbs, defunctum quoque suis finibus expulit; inaudita crudelitas. D. Insepultus abiiciar. R. Age res tuas, curam hanc relinque viuentibus.

INDEX

INDEX RERUM MEMORABILIUM QUÆ IN HIS LIBRIS CONTINENTUR.

bilium quæ in his libris continentur.

A

Amor

H

I

In-

L

Pon-

Sa-

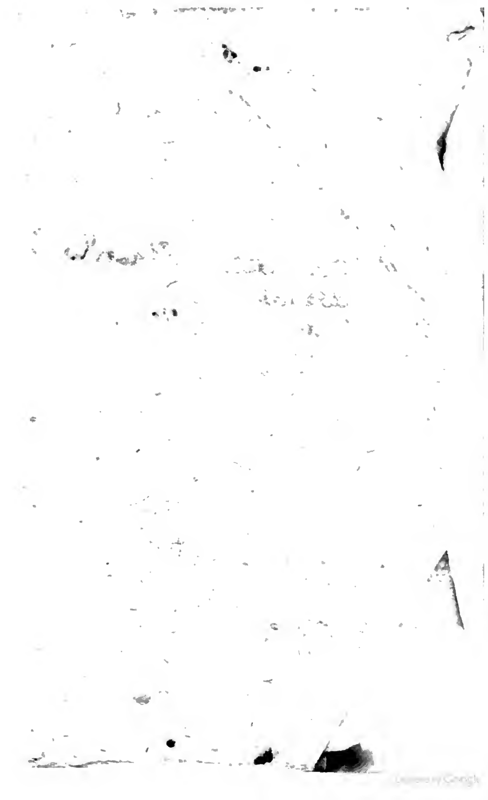
Suc-

Veme-

Vi...

FINIS.

Questo Libro fu ritrovato da S. N. il 11 Ottobre 1877 in Roma

331 et 333 de [illegible] gallae
[illegible] Petro 399
[illegible] et [illegible]
[illegible] uxore 460 de eligendis [illegible]
462 472 ad[te] et u[illegible] 492
97 exemplis et 498 alii ridi-
culis 505 508 515
520 de [illegible] Aurelio Alexandro
[illegible]
523 de Augusto decepto
534 socratis [illegible] 538 de
[illegible] habito et [illegible]
550 animus in tris partes distinctus

[illegible] 555 [illegible]
[illegible]
543 [illegible]

